

LEO TOLSTOI

VALITUT TEOKSET

IV

LAPSUUS
POIKA-IKÄ
NUORUUS

KASAKAT

PORVOO

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ

LEO TOLSTOI

LAPSUUS · POIKA-IKÄ
NUORUUS

SUOMENTANUT

V. K. TRAST

PORVOO

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ

LEO TOLSTOI

VALITUT TEOKSET

IV

LAPSUUS
POIKA-IKÄ
NUORUUS

KASAKAT

PORVOO

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ

LEO TOLSTOI

LAPSUUS · POIKA-IKÄ
NUORUUS

SUOMENTANUT

V. K. TRAST

PORVOO

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ

WERNER
SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA
PORVOOSSA
1930

LAPSUUS

I.

OPETTAJA KARL IVANOVITŠ.

Elokuun 12. päivänä 18 . . , täsmälleen kolmantena päivänä syntymäpäivästäni, jolloin olin täyttänyt kymmenen vuotta ja jolloin olin saanut niin ihastuttavia lahjoja, herätti minut kello seitsemän aamulla Karl Ivanovitš iskemällä kärpästä kärpäsläpsällä se oli tehty kepin nenään kiinnitetystä sokeritoppapaperista. Hän teki sen niin taitamattomasti, että kosketti suojelusenkelini kuvaa, joka riippui vuoteeni kömpelötekoisessa selustimessa, ja että tapettu kärpänen putosi suoraan päähäni. Minä pistin nenäni esille peitteen alta, pysähdytin kädelläni kuvan, joka yhä heilui, viskasin kuolleen kärpäsen lattialle ja katsahdin unisin, mutta kuitenkin vihausin silmin Karl Ivanovitšiin. Mutta hän, yllään kirjava, vanulla sisustettu yönuttu, jonka vyö oli samaa kangasta, päässä kudottu punainen patalakki, jossa oli tupsu, ja jalassa pehmeät pukinnahkasaappaat, kulki edelleen seinien vierustaa, tähtäili ja läiskytteli.

»Olkoonpa, — ajattelin minä, — että minä olen pieni, mutta miksi hän häiritsee minua? Miksi hän ei tapa kärpäsiä Volodjan vuoteen luota? Kas miten paljon niitä on^{siellä!} Ei, Volodja on vanhempi minua ja minä olen pienin kaikista: siksipä hän minua kiusaakin. Sitä hän iätkaiket vain ajatteleekin, — kuiskasin itsekseni, — miten tuottaisi minulle ikävyyksiä. Hän näkee varsin hyvin herättäneensä ja

pelästyttäneensä minut, mutta on sen näköinen kuin ei huomaisikaan . . . iljettävä mies! Ja yötakki ja lakki ja tupsu — miten iljettäviä nekin!»

Silläaikaa kun minä ajatuksissani tällä tavoin purin kiukuani Karl Ivanovitšia kohtaan, oli hän mennyt vuoteensa luo, vilkaisi kelloon, joka riippui sen kohdalla lasihelmin kirjaillassa tohvelinmuotoisessa kannattimessa, ripusti kärpäsläpsän naulaan ja kääntyi meidän puoleemme ilmeisesti mitä parhaimmalla tuulella.

— Auf, Kinder, auf! . . . s'ist Zeit. Die Mutter ist schon im Saal ¹, huudahti hän hyväntahtoisella saksalaisella äänellä, tuli sitten luokseni, istuutui jalkopuolelle ja kaivoi taskustaan nuuskarasian. Minä olin nukkuvinani. Karl Ivanovitš nuuskasi ensin, pyyhki nenänsä, näpsäytti sormillaan ja ryhtyi vasta sitten puuhaamaan minun kanssani. Hän alkoi naureskellen kutkuttaa kantapäitäni. — Nun, nun, Faulenzer! ² — puheli hän.

Niin paljon kuin pelkäsinkin kutkutusta, niin en kuitenkaan hypännyt vuoteestani enkä vastannut hänelle, vaan peitin vain pääni syvemmälle pieluksiin, potkin kaikki voimin jaloillani ja ponnistin kaikki voimani pidättyäkseni nauramasta.

— Miten hyvä hän on ja miten hän rakastaa meitä, ja minä saatoin ajatella hänestä niin paha!

Minä olin vihoissani sekä itselleni että Karl Ivanovitšille, teki mieli nauraa ja teki mieli itkeä: olin hermostunut.

— Ach, lassen Sie, Karl Ivanovitš! ³ — huudahdin kyyneleet silmissä ja pistin pääni esiin pielusten alta.

Karl Ivanovitš hämmästyí, jätti rauhaan jalkapohjani ja alkoi levottomana kysellä minulta, mikä minun oli, enkö

¹ Ylös, lapset, ylös! . . . On jo aika. Äiti on jo salissa.

² No, no, laiskuri!

³ Ah, antakaa ollal

ollut nähnyt jotakin pahaä unta . . . Hänen hyväntahtoiset saksalaiset kasvonsa, osanottavaisuus, jolla hän koetti päästä perille kyyneleitteni syystä, saivat ne vuotamaan yhä vuolaampina: minua hävetti enkä minä ymmärtänyt, kuinka hetkinen takaperin olin voinut olla pitämättä Karl Ivanovitšista ja pitää iljettävinä hänen yönuttuaan, lakkiaan ja tupsuaan; nyt tämä kaikki päinvastoin näytti minusta tavattoman miellyttävältä, tupsukin näytti selvästi todistavan hänen hyväyhtään. Sanoin hänelle itkevänä sentähden, kun olin nähnyt pahan unen — niinkuin maman¹ olisi kuollut ja hänet olisi viety haudattavaksi. Tämän kaiken keksin omasta päästäni, sillä en ollenkaan muistanut, mitä unta tänä yönä olin nähnyt; mutta kun Karl Ivanovitš kertomuksestani liikutettuna alkoi lohdutella ja rauhoitella minua, niin minusta tuntui, että olin todellakin nähnyt tuon kamalan unen, ja kyyneleeni alkoivat virrata nyt jo toisesta syystä.

Kun Karl Ivanovitš poistui luotani ja minä noustuani vuoteeseeni istumaan aloin vetää sukkia pieniin jalkoihini, tyrehtyi kyyneleltä jonkin verran, mutta keksimääni uneen kohdistuvat murheelliset ajatukset eivät lähteneet mielestäni. Huoneeseen tuli miespalvelija Nikolai, pieni siisti mies, aina vakava, täsmällinen, kunnioittava ja Karl Ivanovitšin hyvä ystävä. Hän toi vaattemme ja jalkineemme: Volodjalle saappaat ja minulle toistaiseksi vielä nauhasolmukkeiset kengät, joita en voinut sietää. Hänen läsnäollessaan minua olisi hävittänyt itkeä; sitäpaitsi aamuaurinko paistoi iloisesti ikkunoista ja Volodja matki Marja Ivanovnaa (sisaremmen kotiopettajata) sekä nauroi samalla niin iloisesti ja heleästi seisoesaan pesulaitteen ääressä, että vakava Nikolaikin, jolla oli pyyheliina olkapäällä, saippua toisessa kädessä ja pesukannu toisessa, sanoi hymyillen:

¹ Äiti.

— Antakaahan jo olla, Vladimir Petrovitš, olkaa hyvä ja peseytykää.

Minä tulin kerrassaan iloiselle mielelle.

— Sind sie bald fertig?¹ — kuului luokkahuoneesta Karl Ivanovitšin ääni.

Hänen äänensä oli ankara eikä siinä enää ollut sitä hyvyttä ilmaisevaa sävyä, joka oli liikuttanut minua kyy-neliin asti. Luokkahuoneessa Karl Ivanovitš oli toinen mies: hän oli opettaja. Minä pukeuduin ja peseydyin nopeasti ja nou-datin hänen kutsuaan harja kädessä märkiä hiuksiani silitellen.

Karl Ivanovitš istui silmälasit nenällä ja kirja kädessä tavallisella paikallaan oven ja akkunan välillä. Oven va-semmalla puolen oli kaksi pikku hyllyä: toinen oli meidän lasten, toinen Karl Ivanovitšin, o m a. Meidän hyllyllämme oli kaikenlaatuaisia kirjoja — oppikirjoja ja muita; toiset olivat pystyssä, toiset pitkällään. Vain *Histoire des voyages*'in kaksi isoa punakantista nidettä oli arvokkaasti seinää vasten; senjälkeen seurasi pitkiä, paksuja, suuria ja pieniä kirjoja, — kirjattomia kansia ja kannettomia kirjoja; sinne tunget-tiin ja pistettiin kaikki, kun oli määrä ennen välituntia jär-jestää »kirjasto», niinkuin Karl Ivanovitš komeasti nimitti tätä hyllyä. Kirjakokoelma o m a l l a hyllyllä ei tosin ollut niin suuri kuin meidän hyllyllämme, mutta sensijaan vielä moninaisempi. Muistan siitä kolme kirjaa: kannettoman saksalaisen lentokirjasen kaalimaitten lannoittamisesta, yh-den nidoksen seitsenvuotisen sodan historiaa pergamentti-kansissa, joiden yksi kulma oli palanut puhki, ja täydellisen hydrostatiikan oppimäärän. Karl Ivanovitš vietti suurimman osan ajastaan kirjojen ääressä, olipa lukemalla pilannut sil-mänsäkin, mutta mitään muuta hän ei lukenut kuin näitä kirjoja ja *Pohjolan Mehiläistä*.

Niitten esineitten joukossa, jotka olivat Karl Ivanovitšin

¹ Oletteko pian valmiit?

hyllyllä, oli eräs, joka enemmän kuin mikään muu muistuttaa hänet mieleeni. Se on pyöreä pahvivarjostin asetettuna puiseen jalustaan, jossa se liikkui nastojen varassa. Varjostimeen oli liimattu pilakuva, joka esitti jotakin rouvashenkilöä ja kähertäjää. Karl Ivanovitš osasi sangen hyvin liimata kuvia ja oli itse keksinyt tämän varjostimen ja valmistanut sen suojellakseen heikkoja silmiään kirkkaalta valolta.

Näen niin selvästi kuin se nyt olisi edessäni pitkän vartalon vanulla sisustetussa yönutussa, päässään punainen lakki, jonka alta näkyy harva harmaa tukka. Hän istuu pöydän ääressä, jolla on varjostin kähertäjiineen varjostamassa hänen kasvojaan; toisessa kädessä hänellä on kirja, toinen lepää nojatuolin kaiteella; hänen vieressään on kello, jonka tauluun on piirretty jääkäri; ruudullinen nenäliina, musta pyöreä nuuskarasia, viheriäinen silmälasikotelo. Kaikki tämä on niin asianmukaisesti ja täsmällisesti paikallaan, että yksistään jo tästä järjestyksestä voi päätellä, että Karl Ivanovitšilla on puhdas omatunto ja rauhallinen sielu.

Saattoi tapahtua, että kun oli kyllikseen juoksennellut alhaalla salissa, niin hiipi varpaillaan ylös luokkahuoneeseen ja kas, Karl Ivanovitš istuu omia aikojaan yksin nojatuolissaan ja rauhallisen ylevä ilme kasvoillaan lukee jotakin mielikirjaansa. Tapasin toisinaan hänet sellaisinakin hetkinä, jolloin hän ei lukenut: silmälasit valuivat alemmaksi suurella kotkannenällä; sinisten, puoleksi suljettujen silmien katseessa oli jokin erikoinen ilme, ja huulet hymyilivät surullisesti. Huoneessa on hiljaista; kuuluu vain hänen tasainen hengityksensä ja jääkärin kuvalla koristetun kellon tikutus.

Saattoi tapahtua, ettei hän huomaa minua, vaan minä seison oven pielessä ja ajattelen: »Ukko parka, parka! Meitä on monta, me leikimme, meillä on hauskaa, mutta hän on yhä yksin eikä kukaan häntä hyväile. Totta hän puhuu sanoessaan olevansa orpo. Ja miten kauhea onkaan hänen elämäntari-

nansa! Muistan kun hän kertoi sen Nikolaille, — kauheata on olla hänen asemassaan!» Ja tulee niin sääli, että menen hänen luokseen, tartun hänen käteensä ja sanon: »Lieber ¹ Karl Ivanovitš!» Hän piti siitä, että hänelle sanottiin näin; aina hyväili, ja näkyi, että oli liikutettu.

Toisella seinällä oli maantieteellisiä karttoja, melkein kaikki repeytyneitä, mutta Karl Ivanovitšin taitavan käden kokoonliimaamia. Kolmannella seinällä, jonka keskellä oli alas johtava ovi, riippui toisella puolella kaksi viivotinta: toinen, koloja täyteen leikelty, oli meidän, toinen oli uuden uutukainen, o m a, jota hän käytti enemmän kehoitusvälineenä kuin viivaamiseen; toisella puolella oli musta taulu, jolle merkittiin pyörylöillä suuret ja pikku risteillä pienet rikkomuksemme. Taulusta vasempaan oli nurkka, johon meidät pantiin polvillemme.

Miten onkaan muistossani tuo nurkka! Muistan uuninpellin, siinä olevan ilmareiän sekä äänen, jonka se synnytti, kun sitä käännettiin. Toisinaan saattoi joutua olemaan nurkassa aivan loppumattomiin, niin että polvia ja selkää alkoi kivistää, ja tuli ajatelleeksi: »Karl Ivanovitš on unhotanut minut; kai hänen on hyvä istua rauhallisesti pehmoisessa nojatuolissa ja lukea hydrostatiikkaansa, mutta millaista on minun oloni?» Ja muistuttaakseni itsestäni alan hiljalleen avata ja sulkea uuninpeltiä tai kaivertaa rappausta seinästä; mutta jos yhtäkkiä putoaa kolahtaen liian suuri pala maahan, — niin onpa, toden totta, jo pelästys yksistään pahempi kuin mikään rangaistus. Vilkaisen Karl Ivanovitšiin, mutta hän istuu kaikessa rauhassa kirja kädessä eikä näytä mitään huomaavan.

Keskellä huonetta oli pöytä, joka oli päällystetty risaisella mustalla vahakankaalla; vahakankaan alta näkyi

¹ Rakas.

monin paikoin kynäveitsillä leikeltynyjä reunoja. Pöydän ympärillä oli muutamia maalaamattomia, mutta pitkäaikaisesta käyttämisestä kiiltäviksi tulleita töyrytuoleja. Viimeisen seinän täytti kolme akkunaa. Tällöinen oli näköala niistä: suoraan akkunain alla tie, jonka jokainen kuoppa, jokainen kivi, jokainen pyöränjälki on jo kauan ollut minulle tuttu ja rakas; tien takana on tasaiseksi leikattu lehmuskuja, jonka takaa paikoitellen näkyy ristikkoaita; lehtokujan läpi näkyy niitty, jonka toisessa reunassa on aumapiha ja vastapäätä sitä metsä. Oikeanpuoleisesta ikkunasta näkyy osa kuistia, jossa aikuiset tavallisesti istuskelivat ennen päivällistä. Karl Ivanovitšin korjatessa lehteä, johon oli kirjoitettu sanelun mukaan, voi joutua näkemään äidin mustan pään, jonkun selän ja kuulla sieltä epäselvästi puhetta ja naurua; alkaa niin harmittaa, kun ei saa olla siellä, ja ajattelen: »Milloinhan minä tulen suureksi, lakkaan opiskelemasta ja saan istua ei dialogien ääressä vaan niiden seurassa, joita rakastan?» Harmi muuttuu alakuloisuudeksi ja vaivun niin miettimään, Jumala tiennee miksi ja mitä, etten kuulekaan, kun Karl Ivanovitš on vihainen virheistä.

Karl Ivanovitš riisui yönuttunsa, pani ylleen sinisen hännystakin, jossa oli kohopaikkoja ja poimuja olkapäillä, järjesti kuvastimen edessä kauluksensa ja vei meidät alas tervehtimään äitiä.

II.

MAMAN.

Äiti istui salissa ja laittoi teetä; toisella kädellä hän piti kiinni teekannusta, toisella teekeittimen hanasta; vesi vuoti teekannun reunan yli tarjottimelle. Mutta vaikka hän kat-

seli kiinteästi, ei hän huomannut sitä, ei huomannut sitäkään, että me olimme tulleet huoneeseen.

Niin paljon kohoa entisajan muistoja, kun koettaa mielessään elvyttää rakkaan olennon piirteitä, että näiden muistojen läpi ne niinkuin kyynelten läpi näkyvät epäämääräisinä. Ne ovat mielikuvituksen kyyneliä. Kun koetan muistaa äitini sellaisena kuin hän oli siihen aikaan, näen edessäni vain hänen ruskeat silmänsä, jotka ilmaisivat aina yhtäläistä hyvyttä ja rakkautta, pikku luomen kaulassa, vähän alempana sitä paikkaa, missä kähertyy pikku suurtuvia, ommellun valkoisen pikku kauluksen, hienon kuivan käden, joka niin usein hyväili minua ja jota minä niin usein suutelin; mutta yleinen ilme ei esiinny minulle selvänä.

Sohvasta oikealle oli vanha englantilainen flyygeli; flyygelin ääressä istui tummaihoisen siskoni Ljubotška ja soitti ruusunpunaisilla, äsken juuri kylmällä vedellä pestyillä pikku sormillaan ilmeisesti jännittyneenä Clementi'n harjoituksia. Hän oli yhdentoistavuotias; yllään hänellä oli tavallisesti lyhyt ruudullisesta puuvillakankaasta tehty leninki ja hän saattoi ottaa oktaavit vain »arpeggio». Hänen vieressään istui puolittain kääntyneenä Marja Ivanovna päässä ruusunpunaisilla nauhoilla somistettu myssy, yllään vaaleansininen lyhyt takki, punaiset kasvot vihaisina; hänen kasvonsa tulivat vielä ankaramman näköisiksi heti, kun Karl Ivanovitš astui sisälle. Hän katsahti tuimasti häneen ja vastaa-matta hänen kumarruksiinsa laski edelleen jalkaansa polkien: un, deux, trois, un, deux trois, — vielä kovemmin ja käskävämmin kuin sitä ennen.

Kiinnittämättä tähän ollenkaan huomiota Karl Ivanovitš tapansa mukaan saksaksi tervehtien astui suoraan äidin käden luo. Äiti heräsi mietteistään, ravisti päätään aivan kuin olisi tahtonut tällä liikkeellä karkoittaa kaikki surulliset ajatukset, ojensi kätensä Karl Ivanovitšille ja suuteli hänen

ryppyistä ohimoaan samaan aikaan kuin Karl Ivanovitš suuteli hänen kättään.

— Ich danke, lieber Karl Ivanovitš,¹ — ja jatkaen edelleen saksaksi hän kysyi:

— Ovatko lapset nukkuneet hyvin?

Karl Ivanovitš oli toiselta korvalta kuuro eikä nyt flyygelin pauhulta kuullut kerrassaan mitään. Hän kumartui lähemmäksi sohvaa, nojasi toisella kädellään pöytään seisoen yhdellä jalalla, ja huulilla hymy, joka minusta silloin näytti hienostuneisuuden huipulta, kohotti lakkinsa pään yläpuolelle ja sanoi:

— Suotteko minulle anteeksi, Natalia Nikolajevna?

Välttääkseen paljaan päänsä kylmettymistä Karl Ivanovitš aina piti päässään punaista lakkia, mutta joka kerran, kun hän tuli vierashuoneeseen, hän pyysi siihen luvan.

— Pankaa päähänne, Karl Ivanovitš... Minä kysyn teiltä, ovatko lapset nukkuneet hyvin! — sanoi mamman siirtyen lähemmäksi häntä ja jokseenkin kuuluvasti.

Mutta hän ei taaskaan kuullut mitään, peitti kaljunsu punaisella lakilla ja hymyili vielä herttaisemmin.

— Malttakaahan hetkinen, Mini, — sanoi mamman Marja Ivanovnalle hymyillen, — ei kuulu mitään.

Kun äiti hymyili, niin hänen kasvonsa, vaikka ne muutenkin olivat kauniit, kaunistuivat verrattomasti ja kaikki ympärillä näytti muuttuvan iloiseksi. Jos minä elämän raskaina hetkinä olisin voinut nähdä vaikka vilahdukselta tuon hymyn, niin minä en olisi tietänyt, mitä murhe onkaan. Minusta tuntuu, että yksinomaan hymyssä on se, mitä sanotaan kasvojen kauneudeksi: jos hymy lisää kasvojen viehätävyyttä, niin kasvot ovat kauniit; jos se ei muuta niitä, niin kasvot ovat tavalliset; jos se pilaa ne, niin ne ovat rumat.

¹ Kiitän, rakas Karl' Ivanovitš.

Tervehdittyään minun maman otti pääni molempien käsiensä väliin ja taivutti sitä taaksepäin, sitten katseli tarkasti minua ja sanoi:

— Oletko itkenyt tänään?

Minä en vastannut. Hän suuteli silmiäni ja kysyi saksaksi:

— Mitä sinä itkit?

Kun hän puhui kanssamme kuin ystävä, niin hän aina käytti tätä kieltä, jota hän osasi täydellisesti.

— Minä itkin unissani, maman, — sanoin minä muistellen kaikkine yksityiskohtineen keksimääni unta ja tahtomattani väristen sitä ajatellessani.

Karl Ivanovitš vahvisti sanani tosiksi, mutta ei maininnut unesta. Puhuttuaan vielä säästä, — johon keskusteluun Mimikin otti osaa, — maman pani tarjottimelle kuusi sokeripalaa muutamille arvokkaille palvelijoille, nousi ja meni ikkunan luona olevan ompelukehysten ääreen.

— No, menkää nyt isän luo, lapset, ja sanokaa hänelle, että hän pistäytyisi välttämättömästi minun luokseni, ennenkuin menee aumapihaan.

Soitto, laskeminen ja tuimat katseet alkoivat taas, mutta me läksimme isän luo. Kuljettuamme huoneen läpi, jota jo isoisän ajoista asti oli sanottu *tarjoilijainhuoneeksi*, me astuimme sisälle työhuoneeseen.

III.

ISÄ.

Hän seiso i kirjoituspöydän luona ja osoittaen joitakin kirjekuoria, papereita ja rahakasoja oli kiihdyksissä ja selitti innokkaasti jotakin voudille, Jakov Mihailoville, joka seiso i tavallisella paikallaan oven ja ilmapuntarin välillä kädet

selän takana ja liikutteli hyvin nopeasti sekä eri suuntiin sormiaan.

Mitä enemmän isä kiihtyi, sitä nopeammin liikkuiivat sormet, ja päinvastoin: kun isä lakkasi pauhaamasta, pysähtyivät sormetkin; mutta kun Jakov alkoi puhua, tulivat sormet hyvin levottomiksi ja hyppelivät hurjasti eri suuntiin. Luulen, että niiden liikkeistä saattoi arvata Jakovin salaiset ajatukset; hänen kasvonsa sensijaan olivat aina levolliset — ilmaisivat oman arvon tuntoa ja samalla toisen vallanalaisuutta, se on: minä olen oikeassa, mutta tehkää muuten miten tahdotte!

Nähtyään meidät isä sanoi vain:

— Odottakaa, heti.

Ja osoitti liikauttamalla päätään ovea, jotta joku meistä sulkisi sen.

— Ah, laupias Herra Jumala! Mikä sinua nykyään vaivaa, Jakov? — jatkoi hän voudille nytkäytellen olkapäätään (se oli hänen tapansa). Tämä kirjekuori, joka sisältää 800 ruplaa . . .

Jakov liikautti helmitaulua, merkitsi 800 ja kiinnitti katseensa epämääräiseen pisteeseen odottaen jatkoa.

— . . . talousmenoihin minun poissa ollessani. Ymmärätkö? Myllystä sinun on saatava 1 000 ruplaa . . . eikö olekin niin? Valtiolle annettua vakuutta sinun on saatava takaisin 8 000; heinistä, joita sinun omien laskujesi mukaan voidaan myydä 7 000 puutaa — laskien 45 kopekan mukaan — sinä saat 3 000; siis paljonko rahaa sinulla tulee olemaan kaikkiaan? . . . 12 000 . . . eikö ole niin?

— Aivan niin, — sanoi Jakov.

Mutta sormien nopeista liikkeistä minä huomasin, että hän tahtoi väittää vastaan. Isä keskeytti sen:

— No, juuri näistä rahoista lähetät 10 000 Neuvostoon Petrovskojesta . . . Sitten rahat, jotka ovat konttorissa,

— jatkoi isä (Jakov poisti helmitaululta entiset 12 000 ja merkitsi 21 000), sinä tuot minulle ja merkitset tämän päivän kohdalle menoihin. (Jakov sotki kaikki pois helmitaululta ja käänsi taulun toisinpäin, luultavasti osoittaen siten, että myöskin 21 000 menee menojaan.) Tämän kirjekuoren rahoi-neen sinä annat minun puolestani osoitteen mukaisesti.

Minä seisoin lähellä pöytää ja vilkaisin päällekirjoituk-seen. Oli kirjoitettu: »Karl Ivanovitš Mauerille.»

Luultavasti isä huomasi minun lukeneen sellaista, mitä minun ei olisi tarvinnut tietää. Hän laski kätensä olalleni ja osoitti kevyellä liikkeellä menemään pois pöydän luota. Minä en ymmärtänyt, oliko se hyväilyä vaiko huomautus, mutta suutelin joka tapauksessa suurta suonikasta kättä, joka oli olkapäälläni.

— Tottelen, — sanoi Jakov. — Entä mitä käsketään habarovilaisten rahojen suhteen.

Habarovka oli maman'in kylä.

— Ne on jätettävä konttoriin eikä niitä saa ollenkaan käyttää mihinkään ilman minun määräystäni.

Jakov oli vaiti muutamia sekunteja; sitten yhtäkkiä hänen sormensa alkoivat pyöriä entistä nopeammin ja nöyrän typerä ilme, joka oli ollut hänen kasvoillaan hänen kuunnellessaan herransa määräyksiä, muuttui hänelle ominaiseksi viekkaan älykkääksi ilmeeksi; hän siirsi helmitaulun lähem-mäksi itseään ja alkoi puhua:

— Sallikaa ilmoittaa teille, Pjotr Aleksandrytš, että tehkää miten haluatte, mutta Neuvostoon ei voi maksaa määräaikaana . . . Te suvaitsette sanoa, — jatkoi hän pannen painoa joka sanalle, — että on saatava rahoja vakuuksista, myllystä ja heinistä . . . (Luetellessaan nämä erät hän osoitti ne helmitaululla.) Pelkään vain, että me voimme erehtyä laskuissa, — lisäsi hän oltuaan vähän aikaa vaiti ja katsah-taen syvämietteisen näköisenä isään.

— Miksi niin?

— Nähkääs: mikäli on kysymys myllystä, niin mylläri on jo kahdesti käynyt luonani pyytämässä lykkäystä ja vannoni Kristuksen nimeen, ettei hänellä ole rahaa . . . mutta hänhän on nytkin täällä: niin että ettekö tahtoisi itse puhua hänen kanssaan.

— Mitä hän sanoo?— kysyi isä tehden päällään merkin, ettei tahdo puhua myllärin kanssa.

— Tietäähän sen mitä! Sanoo, ettei jauhatushommaa ole ollut ensinkään, että ne vähät rahat, mitä on ollut, hän on pannut kiinni patoon. Mitäs, jos me annamme hänelle lähtöpassin, niin onkohan taas siitäkään meille etua? . . . Te suvaisitte puhua vakuuksista, — mutta minähän olen luullakseni jo ilmoittanut teille, että rahamme ovat siellä kiinni ja ettei niitä saada kohtakaan. Lähetin muutamia päiviä sitten kaupunkiin Ivan Afanasitšille kuorman jauhoja ja kirjelapun tästä asiasta: he vastaavat taaskin, että kovin mielellään puuhaisivat Pjotr Aleksandrytšin hyväksi, mutta asia ei riipu minusta, vaan että kaikesta päättäen tuskinpa kahden kuukauden kuluttuakaan tilityksenne on saatavissa . . . Suvaisitte puhua heinistä, — otaksukaamme, että niitä tosiaankin myydään 3 000 arvosta.

Hän laski helmitaululla 3 000 ja oli noin minuutin ajan vaiti katsellen vuoroin helmitaulua, vuoroin isän silmiin sen näköisenä kuin olisi tahtonut sanoa:

»Näettehän itse, miten vähän se on! Ja heinäkaupastakin saamme tappiota, jos niitä on nyt myytävä, tiedättehän itse . . .»

Näkyi, että hänellä oli vielä varalla paljon perusteluja; kenties juuri siksi isä keskeytti hänet:

— Minä en muuta määräyksiäni, — sanoi hän, — mutta jos näitten rahojen saanti todellakin viivästyy, niin ei auta, otat habarovilaisista sen verran kuin tarvitaan.

— Tottelen.

Jakovin kasvojen ilmeistä ja sormista näki, että viimeinen määräys tuotti hänelle suurta mielihyvää.

Jakov oli maaorja, perin utterana ja uskollinen mies; hän oli kuten kaikki hyvät voudit äärimmäisen saita herransa hyväksi ja hänellä oli mitä kummallisimmat käsitykset herransa eduista. Hän huolehti alati herransa omaisuuden kartuttamisesta rouvan omaisuuden kustannuksella koettaen todistaa, että oli välttämätöntä käyttää kaikki rouvan maatilat tulot Petrovskojen hyväksi (kylän, jossa me asuimme). Tällä hetkellä hän riemuitsi, koska oli täydellisesti onnistunut tässä pyrkimyksessään.

Tervehdittyään meitä isä sanoi, että olemme jo tarpeeksi vetelehtineet maalla, ettemme ole enää pieniä ja että meidän on aika vakavasti opiskella.

— Luullakseni te jo tiedätte, että minä matkustan ensi yönä Moskovaan ja otan teidät mukaani, — sanoi hän. — Te saatte asua isoäitinne luona, mutta maman ja tytöt jäävät tänne. Ja tietäkääkin, että hänen ainoana ilonaan on se, että kuulee teidän menestyvän luvuissanne ja teihin oltavan tyytyväisiä.

Vaikka niistä valmisteluista päättäen, joita oli havaittu jo muutamia päiviä, odotimmekin jotakin erikoista, niin tämä uutinen kuitenkin hämmästytti meitä hirveästi. Volodja punastui ja esitti vapisevin äänin, mitä äiti oli käskenyt sanomaan.

»Sitä siis uneni ennustikin! — ajattelin minä. — Suokoon Jumala vain, ettei tapahtuisi mitään vielä pahempaa.»

Minun tuli hyvin, hyvin sääli äitiä, ja samalla ajatus, että meistä todellakin on tullut suuria, ilahdutti minua.

»Jos me nyt matkustamme, niin varmaankaan ei ole oppitunteja: se on mainiota! — ajattelin minä. — Mutta on kuitenkin sääli Karl Ivanovitšia. Hänet varmaankin pääste-

tään menemään, sillä muuten ei olisi häntä varten varattu kirjekuorta . . . Olisipa parempi opiskella koko ikänsä eikä matkustaa pois, olla eroamatta äidistä ja olla pahoittamatta Karl Ivanovitš raukan mieltä. Hän on muutenkin hyvin onneton!»

Nämä ajatukset välähtivät päässäni; minä en siirtynyt paikaltani ja katselin tarkkaavaisesti kenkieni mustia nauhasolmukkeita.

Puhuttuaan Karl Ivanovitšin kanssa vielä muutamia sanoja ilmapuntarin laskemisesta ja annettuaan Jakoville käskyn olla syöttämättä koiria, koska tahtoi lähtiäiksi päivällisen jälkeen vielä mennä koettamaan metsästystä nuorilla ajokoirilla, lähetti isä vastoin odotustani meidät oppitunnille, mutta lohdutti sillä lupauksella, että ottaisi meidät metsästysretkelle.

Matkalla ylös juoksin kuistille. Ovella loikoi auringonpaisteessa silmät ummessa isän lempikoira, — vinttikoiria Milka.

— Milotška, — sanoin minä hyväillen sitä ja suudellen sen kuonoa, — me matkustamme nyt; hyvästi! Emme enää koskaan tapaa toisiamme.

Tulin hyvin liikutetuksi ja rupesin itkemään.

IV.

OPPITUNNIT.

Karl Ivanovitš oli hyvin huonolla tuulella. Sen huomasi hänen rypistetyistä kulmakarvoistaan ja siitä, miten hän paikaski lievetakkinsa lipastoon ja miten vihaisesti hän veti vyönsä kiinni, ja miten hän voimakkaasti vetäisi kynnellään merkin dialogi-kirjaan osoittaakseen, mihin asti meidän

oli sitä pönttävä päähämme. Volodja oppi kutakuinkin hyvin, mutta minä olin niin alakuloinen, etten voinut tehdä kerrassaan mitään. Pitkän aikaa katselin tylsästi dialogien kirjaan, mutta kyyneleet, joita oli noussut silmiini ajattellessani kohta tapahtuvaa eroa, estivät minua lukemasta; kun oli aika tehdä lukemastani selkoa Karl Ivanovitšille, joka kuunteli minua silmät kiinni (se oli paha merkki), niin juuri siinä paikassa, missä toinen sanoo: Wo kommen Sie her? ¹ ja toinen vastaa: ich komme vom Kaffeehause ², minä en voinut enää pidättää kyyneleitä enkä nyyhkytyksiltäni kyen-
nyt sanomaan: Haben Sie die Zeitung nicht gelesen? ³ Kun tuli kaunokirjoituksen vuoro, niin kyyneleistäni, jotka putoilivat paperille, syntyi sellaisia tahroja, kuin olisin kirjoittanut vedellä käärepaperille.

Karl Ivanovitš suuttui, pani minut nurkkaan polvilleni, hoki että se on itsepäisyyttä, jonninjoutavaa nukkemaisuutta (se oli hänen mielilauseensa), uhkasi viivottimella ja vaati minua pyytämään anteeksi, vaikka minä en saanut kyyneleiltä lausutuksi sanaakaan; viimein hän, luultavasti tuntien olleensa epäoikeudenmukainen, poistui Nikolain huoneeseen ja paiskasi ovea.

Luokkahuoneeseen kuului keskustelu mieshoitajamme huoneesta.

— Oletko kuullut, Nikolai, että lapset menevät Moskovaan? — sanoi Karl Ivanovitš astuessaan huoneeseen.

— Kuinkas muuten, olen kuullut.

Luultavasti Nikolai aikoi nousta seisomaan, koska Karl Ivanovitš sanoi: »Istu, Nikolai!» ja pani senjälkeen oven kiinni. Minä tulin pois nurkasta ja hiivin oven luo kuuntelemaan.

¹ Mistä te tulette?

² Tulen kahvilasta.

³ Ettekö ole lukenut sanomalehteä.

— Tekipä miten paljon tahansa hyvää ihmisille, olipa miten kiintynyt tahansa, niin nähtävästi ei voi odottaa kiitollisuutta, Nikolai, — puhui Karl Ivanovitš tuntehikkaasti.

Nikolai, joka istui ikkunan luona suutaroiden, nyökäytti päätään myöntävästi.

— Minä olen asunut tässä talossa kaksitoista vuotta ja voin sanoa Jumalan edessä, Nikolai, — jatkoi Karl Ivanovitš kohottaen silmänsä ja nuuskarasiansa kattoa kohti, — että minä olen rakastanut heitä ja puuhannut heidän kanssaan enemmän, kuin jos ne olisivat olleet minun omia lapsiani. Muistathan, Nikolai, kun Volodenkalla oli kuume, muistathan, miten minä yhdeksän vuorokautta silmiäni ummista-matta istuin hänen vuoteensa ääressä. Niin! Silloin minä olin hyvä, rakas Karl Ivanovitš, silloin minä olin tarpeellinen; mutta nyt, — lisäsi hän ivallisesti hymyillen, — nyt *lapset ovat tulleet suuriksi: heidän on vakavasti opiskeltava*. Aivan kuin ne eivät täällä opiskelisi, Nikolai?

— Ja miten sitten vielä olisi opiskeltava, kuinka? — sanoi Nikolai pannen pois naskalin ja vetäen molemmin käsin pikilankaa.

— Niin, nyt minä olen tullut tarpeettomaksi ja sentähden minut on ajettava pois; entä missä ovat lupaukset? Missä on kiitollisuus? Natalia Nikolajevnaa minä kunnioitan ja rakastan, Nikolai, — sanoi hän pannen käden rintaansa vasten, — mutta mikä hän on? . . . Hänen tahtonsa tässä talossa on samanarvoinen kuin tämä tässä. — Näin sanoen hän merkitsevin elein paiskasi lattialle pienen nahkaleikkeen. — Minä tiedän, kenen hommaa tämä on ja minkätähden minä olen tullut tarpeettomaksi: sentähden, etten minä imartele enkä aina vain myönteile, kuten *eräät henkilöt*. Minä olen tottunut aina ja kaikkien edessä sanomaan totuuden, — lausui hän ylpeästi. — Vähätpä heistä! Siitä, että

minä joudun pois, he eivät rikastu, mutta minä Jumalan avulla löydän itselleni leipäpalan . . . eikö niin, Nikolai?

Nikolai kohotti päätään ja katsoi Karl Ivanovitšia aivan kuin olisi tahtonut päästä varmuuteen siitä, voiko tämä todellakin löytää leipäpalan, mutta ei sanonut mitään.

Paljon ja kauan Karl Ivanovitš puhui tähän tapaan: puhui siitä, miten hänen ansioitaan oli osattu paremmin pitää arvossa jonkun kenraalin talossa, jossa hän oli asunut aikaisemmin (minusta tuntui hyvin pahalta kuulla tätä), puhui Saksista, vanhemmistaan, ystävästään räätäli Schönheitistä j. n. e.

Minä otin osaa hänen murheeseensa ja minusta tuntui pahalta, että isä ja Karl Ivanovitš, joita minä rakastin melkein yhtä paljon, eivät ymmärtäneet toisiaan; menin takaisin nurkkaan, kyykistyin ja mietin, miten saisin taas sovinnon syntymään heidän välillään.

Palattuaan luokkaan Karl Ivanovitš käski minun nousta ja laittaa valmiiksi vihon sanelun mukaan kirjoittamista varten. Kun kaikki oli valmista, vaipui hän majesteettillisesti nojatuoliinsa ja alkoi äänellä, joka tuntui tulevan jostakin syvältä, sanella seuraavaa: Von al-len Lei-den-schaf-ten die grau-sam-ste ist . . . »haben Sie geschrieben?»¹ Tässä hän pysähtyi, nuuskasi hitaasti ja jatkoi uudella voimalla: die grausamste ist die Un-dank-bar-keit . . . »Ein grosses U.»² Odottaen jatkoa minä kirjoitettuani viimeisen sanan katsoin häneen.

— Punctum, — sanoi hän hymyillen tuskin huomattavaa hymyä ja antoi merkin, että antaisimme hänelle vihot.

Muutamia kertoja hän erilaisin äänenpainoin ja erittäin tyytyväisen näköisenä luki tämän mietelmän, joka ilmaisi hänen sisimmän ajatuksensa; sitten hän määräsi meille

¹ Kaikista intohimoista julmin on . . . Oletteko kirjoittanut?

² julmin on kiittämättömyys. — Iso U.

historian läksyn ja kävi istumaan ikkunan ääreen. Hänen kasvonsa olivat tuimannäköiset kuten aikaisemminkin; ne ilmaisivat sellaisen ihmisen tyytyväisyyttä, joka on arvokkaasti costanut kärsimänsä loukkauksen.

Kello oli neljännestä vailla yksi; mutta Karl Ivanovitš ei näyttänyt ajattelevankaan meidän poispäästämistämme; yhä vain hän antoi uusia läksyjä. Ikävystyminen ja ruokahalu lisääntyivät yhtä suuressa määrässä. Minä seurasin hyvin kärsimättömästi kaikkia merkkejä, jotka osoittivat päivällisen lähestymistä. Kas tuossa palvelijatar niinihoska kädessä on menossa pesemään lautasia; nyt kuuluu, miten kalisutetaan astioita tarjoiluhuoneessa, levitetään pöytää ja asetellaan tuoleja; tuossa on Mimikin Ljubotškan ja Katenkan kera (Katenka on Mimin kaksitoistavuotias tytär) tulossa puutarhasta; mutta ei näy Fokaa, — taloudenhoitaja Fokaa, joka aina tulee ilmoittamaan, että ruoka on valmis. Vasta silloin saa heittää kirjat ja välittämättä Karl Ivanovitšista juosta alas.

Kuuluu askelia portaista; mutta se ei ole Foka! Minä olen tarkannut hänen käyntitapaansa ja tunnen aina hänen saappaittensa narinan. Ovi aukeni ja näkyviin ilmestyi minulle aivan tuntematon olento.

V.

NÖYRÄPÄINEN.

Huoneeseen tuli noin viidenkymmenen vuoden ikäinen mies, jolla oli kalpeat, rokonarpiset, soikeat kasvot, pitkät harmaat hiukset ja harva punertava parta. Hän oli niin isokokoinen, että ovesta päästäkseen hänen ei vain täytynyt kumartaa päätänsä, vaan oli pakko taivuttaa koko ruumis-

taan. Hänen yllään oli joitakin riekaleita, jotka muistuttivat nuttua ja pitkiä liivejä; kädessä hänellä oli suuri sauva. Huoneeseen tullessaan hän kolahtutti sen kaikin voimin lattiaan ja, rypistäen kulmiaan sekä avaten suunsa selko selälleen, alkoi nauraa hohottaa mitä kamalimmalla ja luonnottomimmalla tavalla. Hänen toinen silmänsä oli sokea ja tämän silmän valkoinen terä liikkui yhtämittaa ja teki hänen muutenkin rumien kasvojensa ilmeen vielä vastenmielisemmäksi.

— Ahaa, siinäpä olettekin! — huudahti hän juosten lyhyin askelin Volodjan luo, tarttui hänen päähänsä ja alkoi tarkasti katsella hänen päälakeaan; sitten hän hyvin totisen näköisenä poistui hänen luotaan, astui pöydän luo ja alkoi puhalttaa vahakankaan alle ja ristinmerkein siunata sitä. — Oh-hoh, kun on sääli! Oh-hoh, kun tekee kipeätä! . . . rakkaani . . . lentävät pois, — alkoi hän sitten puhua itkusta värisevällä äänellä, katsellen tuntehikkaasti Volodjaa, ja alkoi hihalla pyyhkiä kyyneliä, joita todellakin tippui hänen silmistään.

Hänen äänensä oli karkea ja käheä, liikkeensä hätiköiviä ja epätasaisia, puheensa järjetöntä ja vailla yhtenäisyyttä (hän ei koskaan käyttänyt asemosanoja), mutta korostus oli niin liikuttavaa ja hänen keltaiset rumat kasvonsa saivat toisinaan niin avonnielisen surullisen ilmeen, että häntä kuunnellussa ei voinut olla joutumatta eräänlaisen säälin-, pelon- ja surunsekaisen tunteen valtaan.

Se oli heikkomielinen ja pyhiinvaeltaja Griša.

Mistä hän oli? Kutka olivat hänen vanhempansa? Mikä oli saanut hänet valitsemaan maankiertäjän elämän, jota hän vietti? Ei kukaan tietänyt sitä. Tiedän vain sen, että hän oli viidennestätoista ikävuodestaan asti tunnettu hupsuma, joka talvet ja kesät kulkee paljain jaloin, käy luostareissa, lahjoittelee pikkuisia pyhäinkuvia niille, joista pitää, ja puhelee arvoituksellisia sanoja, joita muutamat pitävät

ennustuksina; ettei kukaan koskaan ole tuntenut häntä muunlaisena, että hän joskus kävi isoäitini luona ja että toiset sanoivat, että hän on rikkaitten vanhempien onneton poika ja vilpitön sielu, toiset taas sanoivat, että hän on vain tavallinen talonpoika ja laiskuri.

Vihdoin ilmestyi kauan toivottu ja täsmällinen Foka, ja me läksimme alas. Griša tuli jäljessämme nyyhkyttäen ja puhellen edelleen kaikenlaista järjetöntä ja kolkutteli sauvallaan portaitten astuimia. Isä ja mamman kävelivät käsi kädessä salissa ja puhelivat hiljaa jostakin. Marja Ivanovna istui arvokkaasti yhdessä nojatuoleista, jotka oli sopusuhteisesti asetettu niin, että muodostivat suoran kulman sohvan kanssa, ja antoi ankaralla mutta hillityllä äänellä ohjeita tytöille, jotka istuivat hänen vieressään. Heti kun Karl Ivanovitš tuli huoneeseen, katsahti Marja Ivanovna häneen, kääntyi heti pois päin ja hänen kasvoilleen tuli ilme, jonka voisi tulkita näin: »Minä en huomaa teitä, Karl Ivanovitš.» Tyttöjen silmistä näki, että heidän mielensä teki kovin ilmoittaa meille niin pian kuin mahdollista jokin hyvin tärkeä asia; mutta paikoiltaan nouseminen ja meidän luoksemme tuleminen olisi ollut Mimin sääntöjen rikkomista. Meidän oli ensin mentävä hänen luokseen, sanottava »bonjour, Mimi!»¹ sekä raapaistava jalalla ja sitten oli lupa ryhtyä keskustelemaan.

Miten sietämätön henkilö olikaan tuo Mimi! Hänen läsnäollessaan ei voinut puhua mistään: hänestä oli kaikki sopimaton. Sitäpaitsi hän hoki lakkaamatta: *parlez donc français*², vaan nytpä teki aivan kuin kiusalla mieli puhua venäjää; tahi päivällispöydässä — juuri kun olet päässyt jonkin ruoan makuun ja toivot, ettei kukaan häiritisi, niin hänen pitää välttämättömästi sanoa: *mangez donc avec du*

¹ hyvää päivää, Mimmi.

² puhukaapa ranskaa.

pain; tai: comment ce que vous tenez votre fourchette? ¹
»Ja mitä tekemistä hänellä on meidän kanssamme! — tulee ajatelleeksi. — Opettakoon tyttöjään, meillä on tätä varten Karl Ivanovitš.» Minä tunsin aivan yhtä suurta vihaa kuin Karl Ivanovitškin *eräitä henkilöitä* kohtaan.

— Pyydä äidiltä, että meidät otettaisiin mukaan metsästysretkelle, — kuiskasi Katenka pysähdyttäen minut nuttuuni tarttumalla, kun aikuiset lähtivät edellä menemään ruokasaliin.

— Hyvä on; koetamme parastamme.

Griša söi päivällistä ruokasalissa, mutta eri pöydässä; hän ei nostanut silmiään lautasestaan, huokasi silloin tällöin, irvisteli hirveästi ja puheli kuin itsekseen: sääli on! ... pois lensi ... pois lentää kyyhkynen taivaaseen ... oh, haudalla on kivi! ... j. m. s.

Maman oli aamusta asti ollut alakuloinen; Grišan läsnäolo, sanat ja käytös lisäsivät huomattavasti tätä hänen mielen-tilaansa.

— Niin, olin vähältä unohtaa pyytää sinulta erästä asiaa, — sanoi hän antaessaan isälle liemilautasen.

— Mitä niin?

— Käske, ole hyvä, panemaan kiinni julmat koirasi, nehän olivat vähältä purra Griša parkaa, kun hän kulki pihan läpi. Ne voivat helposti hyökätä lastenkin kimppuun.

Kuultuaan, että oli puhe hänestä, Griša kääntyi ruoka-pöytään päin, alkoi osoitella vaatteittensa repaleisia liepeitä ja puhella ruoka suussa:

— Tahtoi, että olisivat raadelleet kuoliaaksi ... Jumala ei sallinut. On synti ajaa koirien avulla! Suuri synti! Älä lyö, *isäntä* ... ² miksi löisit? Jumala antaa anteeksi ... on toiset päivät.

¹ syökäähän toki leivän kera; miten pidätte haarukkaa?

² Näin hän sanoi erotuksetta kaikkia miehiä.

— Mitä hän puhuu? — kysyi isä katsellen häntä tarkasti ja ankarasti. — Minä en ymmärrä mitään.

— Mutta minäpä ymmärrän, — vastasi maman. — Hän kertoi minulle, että jokin metsästäjä päästi tahallaan koirat hänen kimppuunsa, ja siksipä hän sanookin: »Tahtoi, että olisivat raadelleet kuoliaaksi, mutta Jumala ei sallinut», ja pyytää, ettet sinä siitä rankaisisi häntä.

— Vai niin! — sanoi isä. — Mutta mistä hän tietää, että minä tahdon rangaista tuota metsämiestä? Sinä tiedät, etten minä yleensä kovin paljon pidä näistä herroista, — jatkoi hän ranskaksi, — mutta varsinkaan tämä ei minua miellytä ja varmastikin . . .

— Ah, älä sano sitä, ystäväni, — keskeytti äiti hänen puheensa aivan kuin olisi pelästynyt jotakin. — Mistä sinä tiedät?

— Luulenpa saaneeni tilaisuutta tämän ihmislajin tutkimiseen — käyhän niitä niin paljon luonasi — samaa maata kaikki. Iankaikkisesti sama juttu . . .

Näkyi, että äiti oli tässä asiassa kokonaan toista mieltä eikä tahtonut ruveta väittelemään.

— Ole hyvä ja anna minulle piirakka, — sanoi hän. — Mitä, ovatko ne nyt hyviä? .

— Ei, minua kiukuttaa, — jatkoi isä ottaen käteensä piirakan, mutta pitäen sitä niin etäällä, ettei maman voinut sitä saada, — ei, minua kiukuttaa, kun näen, että viisaat ja sivistyneet ihmiset antavat pettää itseään.

Ja hän iski haarukalla pöytään.

— Minä pyysin sinua antamaan piirakan, — toisti äiti ojentaen kätensä.

— Ja hyvin tehdäänkin, — jatkoi isä siirtäen syrjään kättään, — kun tuollaiset ihmiset pannaan poliisiputkaan. Ne eivät tuota muuta hyötyä kuin että pilaavat joittenkin ihmisten muutenkin heikot hermot, — lisäsi hän hymyillen,

kun näki, ettei tämä keskustelu ollenkaan miellyttänyt äitiä, ja ojensi hänelle piirakan.

— Tämän johdosta sanon sinulle vain yhden asian: on vaikeata uskoa, että mies, joka kuudestakymmenestä ikävuodestaan huolimatta kesät talvet kulkee paljain jaloin ja kantaa pukunsa alla kaksi puutaa painavia kahleita ottamatta niitä koskaan yltään ja joka useita kertoja on hylännyt tarjoukset asettua elämään rauhallisesti ja aivan valmiilla, — on vaikeata uskoa, että sellainen mies tekisi kaiken tämän vain laiskuudesta. Ennustuksiin nähden taas, — lisäsi hän huoaten ja vähän aikaa vaiettuaan: — je suis payée pour y croire; ¹ olen luullakseni kertonut sinulle, miten Kirjuša päivälleen ja tunnilleen ennusti isävainajalle hänen kuolemansa.

— Ah, mitä oletkaan minulle tehnyt! — sanoi isä hymyillen ja pannen kätensä suunsa viereen sille puolelle, missä Mimi istui. (Aina kun hän teki näin, kuuntelin minä jännittäen tarkkaavaisuuttani ja odotin jotakin hullunkurista). — Miksi muistutit minulle hänen jaloistaan? Katsoin niitä enkä nyt enää syö mitään.

Päivällinen lähestyi loppuaan. Ljubotška ja Katenka iskivät tavantakaa meille silmää, kääntelehtivät tuoleillaan ja näyttivät yleensä olevan hyvin levottomia. Nuo silmäniskut merkitsivät: »Miksi ette pyydä, että meidät otettaisiin mukaan metsästysretkelle?» Minä töytäisin kyynärpäälläni Volodjaa, Volodja töytäisi minua ja rohkaisi viimein mielensä: aluksi aralla äänellä, mutta sitten jokseenkin lujasti ja kuuluvasti hän selitti, että koska meidän nyt on matkustettava pois, niin me toivoisimme, että tytöt saisivat yhdessä meidän kanssamme tulla metsälle, isoissa vaunuissa. Kun aikuiset olivat vähän aikaa neuvotelleet, ratkaistiin tämä kysymys meidän mieleemme mukaisesti ja — mikä oli vielä hauskempaa — maman sanoi itse lähtevänsä mukaamme.

¹ minun täytyy niitä uskoa.

VI.

METSÄSTYSRETKEN VALMISTELUT.

Jälkiruokaa syödessä kutsuttiin Jakov ja annettiin määräyksiä, jotka koskivat isoja vaunuja, koiria ja ratsuhevosia, — kaikki erittäin tarkasti, niin että joka hevonen mainittiin nimeltä. Volodjan hevonen ontui: isä käski satuloida hänelle metsästyshevosen. Tuo sana: »metsästyshevon», kuului jollakin tavoin omituiselta maman'in korvissa: hänestä tuntui, että metsästyshevosen täytyi olla jotakin hurjan petoeläimen tapaista ja että se ehdottomasti kiidättää Volodjan mukanaan ja tappaa hänet. Huolimatta isän ja Volodjan vakuutteluista ja Volodjan ihmeteltävän uljaasta puheesta, että hän pitää suuresti siitä, kun hevonen kiittää, hoki maman rukka yhä edelleen, että hän tulee olemaan tuskan vallassa koko huviretken ajan.

Päivällinen oli lopussa; suuret menivät isän huoneeseen juomaan kahvia, mutta me juoksimme puutarhaan kaapiin jaloillamme varisseitten keltaisten lehtien peittämiä käytäviä ja puhelemaan. Alettiin keskustella siitä, että Volodja saa käytettäväkseen metsästyshevosen, siitä miten on häpeä, että Ljubotška juoksee hitaammin kuin Katenka, siitä, että olisi kiintoisaa saada nähdä Grišan kahleet j. n. e.; mutta siitä, että me erkanemme, ei lausuttu sanaakaan. Puhelumme katkaisi saapuvien isojen vaunujen jyrinä, joissa istui renkipoika joka resorin kohdalla. Vaunujen jäljessä ratsastivat metsästäjät mukanaan koirat, metsästäjien jäljessä tuli kuski Ignat Volodjalle varatulla hevosella ja talutti suitsista minun vanhaa koniani. Ensin me kaikki syöksähdimme aidan luo, josta nämä kaikki mielenkiintoiset asiat näki, mutta sitten me vinkuen ja tömistäen juoksimme ylös pukeutumaan ja koetimme pukeutua niin, että olisimme

mahdollisimman paljon metsästäjien näköisiä. Eräs pääkeinoja siihen oli housujen pistäminen saapasvarsiin. Vähääkään viivyttelemättä me ryhdyimme tähän hommaan koettaen saada sen mahdollisimman pian suoritetuksi päästäksemme juoksemaan ulkoportaille nauttimaan koirien ja hevosten näkemisestä ja puhelusta metsästäjien kanssa.

Oli kuuma päivä. Valkoisia, ihmeellisen muotoisia pilvenhattaroita oli aamulla näkynyt taivaanrannalla; sitten alkoi vieno tuulenhengi ajaa niitä yhä lähemmäksi, niin että ne toisinaan estivät auringon näkymästä. Mutta niin paljon kuin ne liikehtivätkin ja mustenivat, niin ilmeisesti niiden ei oltu suotu kasaantua ukkospilveksi ja estää viimeisen kerran huvimme. Illemmällä ne taas alkoivat hajaantua: ne vaalenivat, pitenivät ja alkoivat kulkeutua taivaanrantaan; toiset muuttuivat aivan päämme päällä valkoiseksi, läpikuultavaksi suomuksi; vain yksi valkoinen pilvi pysähtyi itään. Karl Ivanovitš tiesi aina, minne mikin pilvi menee; hän ilmoitti, että tämä pilvi menee Maslovkaan päin, ettei sadetta tule ja että tulee erinomaisen kaunis sää.

Foka, vaikka olikin jo iäkäs, juoksi portaita alas sängen ketterästi ja nopeasti, huudahti: »aja esiin!» ja jäi seisomaan sääret hajallaan tanakasti keskelle pääportaita kynnyksen ja sen päikan välille, mihin ajajan oli tuotava vaunut, semmoisessa asennossa kuin mies, jolle ei tarvitse muistuttaa hänen tehtävistään. Naisväki nousi ajopeleihin ja kiisteltyään vähän siitä, millä puolella kenenkin oli istutettava ja kenestä pideltävä kiinni (vaikka mielestäni ei ollenkaan ollut tarpeellista pidellä kiinni), he istuutuivat, avasivat päivänvarjonsa ja lähtivät ajamaan. Kun avovaunut lähtivät liikkeelle, osoitti maman »metsästyshevosta» ja kysyi värisevällä äänellä ajajalta:

— Onko tuo Vladimir Petrovitšille varattu hevonen?

Ja kun ajaja vastasi myöntävästi, niin maman huis-

kautti kättään ja kääntyi pois päin. Olin hyvin kärsimätön: kiipesin hevoseni selkään, katselin sen korvien väliin ja pyörähtelin pihalla eri suuntiin.

— Olkaa hyvä alkääkä ruhjoko koiria, — sanoi minulle joku metsämiehistä.

— Ole huoletta: en minä ole ensikertalainen, — vastasin minä ylpeästi.

Volodja nousi »metsästyshevosen» selkään, lujaluontoisuudestaan huolimatta hiukan peläten, ja kysyi useita kertoja sitä silitellen:

— Onko se säyseä?

Mutta hevosen selässä hän näytti hyvin uljaalta, — oli aivan kuin aikuinen. Hänen pingoitettut reitensä olivat satulassa niin kauniisti, että minun kävi kateeksi, etenkin kun, mikäli saatoin päätellä varjosta, minä en läheskään ollut niin kauniin näköinen.

Nyt kuuluivat isän askeleet portailta; metsäkoirien kaitsija alkoi hoputtaa ajokoiria, jotka olivat lakanneet liikehtimästä; metsämiehet, joilla oli vinttikoiria, kutsuivat näitä ja alkoivat nousta hevosten selkään. Tallirenki talutti hevosen portaitten eteen; isän koirat, jotka aikaisemmin olivat makailleet erilaisissa kauniissa asennoissa hevosen luona, hyökkäsivät isän luo. Hänen jäljessään juoksi ulos Milka kaulassaan lasihelmin koristeltu kaulain, jonka rautakärki kalisi. Ulos tullessaan se aina tervehti tarhakoiria: leikki toisten kanssa, haisteli toisia ja murahteli niiden kanssa, joistakin taas etsi kirppuja.

Isä nousi hevosen selkään ja niin lähdimme.

VII.

METSÄSTYS.

Jahtikoirien johtaja, Turka nimeltään, ajoi kaikkien edellä kyömyenäisellä hiirakolla, päässä pörröinen lakki, hartioilla suuri torvi, vyöllä puukko. Tämän miehen synkästä ja tuimasta muodosta päättäen olisi pikemminkin voinut luulla hänen olevan matkalla kamalaan taisteluun kuin metsälle. Hänen hevosensa kintereillä juoksivat kirjavana, aaltoilevana rykelmänä yhteenkytketyt ajokoirat. Surkeata oli nähdä, mikä tuli sen onnettoman kohtaloksi, joka yritti jäädä jälkeen. Sen täytyi suurin ponnistuksin vetää mukaansa kumppaninsa, ja kun se oli saanut sen tehdyksi, silloin ehdottomasti joku takana ratsastavista koirankaitsijoista iski sitä pitkäsiimaisella piiskallaan sanoen: »Kasaan!» Kun oli tultu ulos portista, käski isä metsästäjiä ja meitä ratsastamaan tietä pitkin, mutta itse hän ohjasi kulkunsa ruispellolle.

Elonkorjuu oli vilkkaimmillaan. Silmänkantamatonta välkkyvän keltaista peltoa rajoitti vain yhdeltä puolen korkea sinertävä metsä, joka siihen aikaan oli minusta kaikkein kaukaisin, salaperäinen paikka, johon maailma loppui tai josta alkoivat asumattomat seudut. Koko pelto oli täynnä kuhilaita ja ihmisiä. Korkeassa sakeassa rukiissa näkyi siellä täällä leikatulla saralla naisen köyristynyt selkä, tähkien heilahdus, kun hän kokosi ne sormiensa väliin, varjossa oleva nainen kumartuneena kehdon yli ja huiskin haiskin heitettyjä lyhteitä ruiskukkien peittämällä sänkipellolla. Toisella puolen talonpojat paitasillaan rattailla seisoen latoivat niille kuhilaita ja nostattivat pölypilviä tulikuumalle pellolle. Kun vouti, jolla oli saappaat jalassa ja viitta hartioilla sekä pykäläpuu käsissä, kaukaa näki isän, niin hän otti päästään vuonanvillaisen hattunsa, pyyhki punatukkaista

päätään ja punaista partaansa pyyhinliinalla ja huuteli eukoille. Ruskeahko hevonen, jolla isä ratsasti, asteli kevyesti ja iloisesti, painoi väliin päänsä rinnalle, veti kireälle suitset ja karkoitti heiluttamalla tuuheata häntäänsä parmoja ja karpäsiä, jotka ahneesti takertuivat sen pintaan. Kaksi vinttikoiraa hännät koukkuun jännittyneinä ja nostellen korkealle jalkojaan hyppeli sulavasti pitkin korkeata sänkeä hevosen jalkojen jäljessä; Milka juoksi edellä ja pää taivutettuna odotti syöttämistä. Ihmisten puheen, hevosten ja rattaitten kopinan, pyitten iloisen vihellyksen, hyönteisten surinan, kun ne liikkumattomina parvina leijailivat ilmassa, marunan, olkien ja hevosenhien hajun, tuhannet eri valot ja varjot, jotka paahtava aurinko valoi vaaleankeltaiselle sängelle, kaukana siintävälle metsälle ja valkeansinipunerviin pilviin, valkoiset hämähäkinverkot, jotka liehuivat ilmassa tai olivat asettuneet sängelle, — kaiken tämän minä näin, kuulin ja tunsin.

Saavuttuamme Kalinovin metsän rajaan tapasimme vaunut jo siellä ja senlisäksi vastoin kaikkia odotuksia yhden hevosen vetämät rattaat, joiden keskikohdalla istui tarjoilija. Heinien alta näkyi teekeitin, tynnyri jäätelömuotteineen ja vielä erinäisiä houkuttelevia myttyjä ja rasioita. Ei voinut erehtyä: oli tulossa teetä ulkosalla, jäätelöä ja hedelmiä. Nähdessämme rattaat ilmaissimme äänekkäästi iloamme, sillä teen juontia metsässä nurmikolla ja yleensä sellaisessa paikassa, missä ei kukaan koskaan juonut teetä, pidettiin suurena nautintona.

Turka ratsasti metsikön luo, pysähtyi, kuunteli tarkkaavaisesti isän seikkaperäisiä ohjeita, miten oli lähestyttävä ja mihin mentävä (muuten hän ei koskaan toiminut näitten ohjeitten mukaan, vaan teki omalla tavallaan), päästi koirat irralleen, kiinnitti kiirehtimättä kahlekunnat satulaan, nousi hevosen selkään ja hävisi vihellellä nuoreen koivikkoon.

Irti päästetyt ajokoirat ilmaisivat aivan ensiksi tyytyväisyyttään heiluttamalla häntäänsä, pudistelivat itseään, oikaisivat ruumistaan ja lähtivät sitten nuuskien ja häntäänsä heilutellen juosta hölkyttelemään eri suuntiin.

— Onko sinulla liina? — kysyi isä.

Otin liinan taskustani ja näytin hänelle.

— No niin, ota liinaan tämä harmaa koira.

— Žiran? — sanoin minä sen näköisenä kuin asiantuntija ainakin.

— Niin, ja juokse tietä pitkin. Kun tulee aukio, niin pysähdy. Ja katsokin: älä tulekaan luokseni ilman jänistä!

Kiedoin liinan Žiranin pörhöisen kaulan ympäri ja läksin aika kyytiä juoksemaan määräpaikkaa kohti. Isä nauroi ja huusi jälkeeni:

— Pian, pian, muuten myöhästytt!

Žiran pysähtyi vähänväliä nostaen korviaan ja kuunteli metsästäjien otuksen esilleajoa. Minulla ei ollut kylliksi voimia vetää sitä liikkeelle ja aloin huutaa: »has! has!» Silloin Žiran tempoili niin voimakkaasti, että töintuskin sain pidättäneeksi sen vallassani ja kaaduin useita kertoja, ennenkuin pääsin perille. Valittuani korkean tammen juurelta varjoisan ja tasaisen paikan kävin pitkälleni ruohikkoon, asetin Žiranin viereeni ja aloin odottaa. Mielikuvitukseni, niinkuin aina käy tällaisissa tapauksissa, meni paljon edelle todellisuudesta: kuvittelin ajavani jo kolmatta jänistä, kun metsästä kuului vasta ensimmäisen ajokoiran haukunta. Turkan ääni kajahteli yhä kuuluvampana ja innostuneempana metsässä; ajokoiria vingahteli ja sen ääni kuului yhä useammin; siihen yhtyi toinen, karhea ääni, sitten kolmas, neljäs . . . Nämä äänet väliin vaikenivat, väliin katkaisivat toisensa. Äänen voima kasvoi yhtämittaa ja äänet kuuluivat yhä enemmän yhtäjaksoisina, kunnes viimein sulivat yhteen

kaikuvaksi, katkeamattomaksi melskeeksi. Pikku metsikkö oli kova kajahtelemaan ja koko koiralauma ajoi nyt otusta.

Tämän kuultuani olin aivan liikkumatta paikallani. Katse kiinnitettynä metsän reunaan hymyilin tylsästi, hiki valui minusta virtanaan, ja vaikka sen pisarat kulkiessaan leukaani pitkin kutkuttivat minua, niin en pyyhki-nyt niitä pois. Minusta tuntui, ettei mikään voisi olla ratkaisevampaa kuin tämä hetki. Tämä jännittyneisyyden tila oli liian luonnoton voidakseen jatkua kauan. Koirat väliin haukkuivat aivan lähellä metsän reunaa, väliin taas yhä enemmän loittonivat minusta; jänistä ei näkynyt. Aloin katsella sivuille. Žiranin laita oli aivan samoin: ensin se tempoili ja vikisi, sitten kävi makaamaan luokseni, pani kuononsa polvilleni ja rauhoittui.

Lähellä sen tammen paljastuneita juuria, jonka alla minä istuin, harmaalla kuivalla maalla kuivien tammen lehtien, terhojen, kuivettuneitten sammaltuneitten risujen, keltaisenviheriän sammaleen ja harvassa esiinpistävien viheriäisten ruohojen seassa kihisi joukoittain muurahaisia. Toinen toisensa jälkeen ne kiiruhtivat laittamiaan sileitä polkuja pitkin: toiset kantamusten kera, toiset ilman. Otin käteeni risun ja tukkesin sillä niiltä tien. Kannatti katsella, miten toiset vaaraa halveksien ryömivät sen alitse, toiset kiipesivät sen yli, mutta jotkut, varsinkin ne, joilla oli kantas-
mus, joutuivat kokonaan ymmälle eivätkä tietäneet, mitä tekisivät: pysähtyivät, etsivät kiertotietä tai kääntyivät takaisin tai kiipesivät risua myöten käteeni asti ja näyttivät aikovan mennä nuttuni hihaan. Näistä kiintoisista havainnoista veti huomioni pois keltasiipinen perhonen, joka leijaili tavattoman houkuttelevasti edessäni. Heti kun kiinnitin huomioni siihen, se lensi parin askeleen päähän minusta, alkoi leijaillla villiapilaan melkein kuihtuneen valkoisen kukan yläpuolella ja istahti siihen. En tiedä, lämmittikö aurinko

sitä vai imikö se mehua tuosta ruohosta, mutta sen vain näki, että sen oli hyvin hyvä olla. Se räpytteli väliin siipiään ja painautui kukkaa vastaan; viimein se jäi aivan liikkumattomaksi. Panin pääni molempien käsieni päälle ja katselin perhosta mielikseni.

Yhtäkkiä Žiran alkoi ulvoa ja riuhtaisihe niin voimakkaasti, että olin vähältä mennä nurin. Katsahdin ympärilleni. Metsikön laidassa hyppeli jänis toinen korva luumussa ja toinen pystyssä. Veri tulvahti päähäni, unohdin tällä hetkellä kaikki, aloin huutaa jotakin hurjalla äänellä, päästin koiran ja lähdin juoksemaan. Mutta tuskin olin ennättänyt tämän tehdä, kun jo aloin katua: jänis istahti, hypähti, enkä enää nähnyt sitä.

Mutta miten häpesinkään, kun ajokoirien jäljessä, jotka ääni oli houkutellut metsän reunaan, tuli pensaitten takaa esiin Turka! Hän oli huomannut tekemäni virheen (joka olisi, etten minä ollut *malttanut*) ja vilkaisten minuun halveksivasti hän lausui vain: »Ohoh, herra!» Mutta millä tavoin hänen sanoikaan! Oloni olisi ollut helpompi, jos hän olisi ripustanut minut satulaan niinkuin jäniksen.

Kauan seisoin syvän epätoivon valtaamana samalla paikalla, en kutsunut luokseni koiraa ja toistelin vain lyöden reisiini:

— Herra Jumala, mitä olen tehnyt!

Kuulin, kuinka ajokoirat etenivät, kuinka ne haukahatelivat metsikön toisella puolella, ajoivat jäniksen takaisin, ja kuinka Turka suurella torvellaan kutsui koiria, mutta minä jäin yhä vain paikalleni.

VIII.

LEIKKEJÄ.

Metsästys oli lopussa. Nuorten koivujen varjoon oli levitetty matto ja matolla istui piirissä koko seurue. Tarjoilija Gavriilo, joka oli litistänyt hänen läheisyydessään olevan viheriän mehevän ruohon, pyyhki lautasia ja otti rasiasta esille lehtiin käärittyjä luumuja ja persikoita. Nuorten koivujen vehreitten oksien lomitse paistoi aurinko ja heitti maton kuvioille, minun jaloilleni ja myös Gavrilon kaljuun hikiseen päähän pyöreitä vipiseviä valoläikkiä. Kevyt tuulenhengi, joka kulki pitkin puitten lehdistöä, minun tukkaani sekä hikisiä kasvojani, virkisti minua suuresti.

Kun olimme saaneet jäätelö- ja hedelmäosuutemme, ei meillä ollut mitään tekemistä matolla ja niin nousimme ja lähdimme huolimatta auringon viistoon lankeavista, paahtavista säteistä.

— No, mitä leikimme? — sanoi Ljubotška siristäen silmiänsä auringon takia ja hypellen ruohikolla. — Leikkikäämme Robinsonia.

— Ei... se on ikävää, — sanoi Volodja heittäytyen laiskasti nurmelle ja pureskellen lehtiä: — iankaikkisesti Robinsonia! Jos välttämättömästi tahdotte, niin ruvetkaamme mieluummin rakentamaan lehtimajaa.

Volodja oli ilmeisesti olevinaan: luultavasti hän oli ylpeä siitä, että oli tullut metsästyshevosella, ja oli olevinaan hyvin väsyksissä. Ehkäpä se oli sitäkin, että hänellä oli jo liian paljon tervettä järkeä ja liian vähän mielikuvituksen voimaa, jotta hän olisi voinut täydelleen nauttia Robinsonin leikkimisestä. Tämä leikki oli sellaista, että esitettiin kohtauksia »Robinson suisse» kirjasta, jonka vähän aikaisemmin olimme lukeneet.

— No, ole hyvä . . . miksi et tahdo suoda meille tätä iloa? — ahdistelivat tytöt häntä. — Sinä saat olla Charles tai Ernest tai isä, — miten vain haluat, — puheli Katenka koettaen nutun hihasta nostaa hänet maasta.

— Ei todellakaan tee mieli, — se on ikävää! — sanoi Volodja venytellen ruumistaan ja samalla itsekylläisesti hymyillen.

— Parasta olisi silloin istua kotona, jos ei kukaan tahdo leikkiä, — sanoi Ljubotška kyynelsilmin.

Hän oli hyvin herkkä itkemään.

— No, mennään; älä vain itke, pyydän: en voi sietää semmoista!

Volodjan suopeudesta oli meillä hyvin vähän iloa; päinvastoin hänen laiska ja ikävystynyt muotonsa vei leikiltä koko sen viehätyksen. Kun istuuduimme maahan ja kuvitellen olevamme menossa kalastamaan aloimme kaikin voimin soutaa, niin Volodja istui mitään tekemättä ja semmoisessa asennossa, joka ei ollenkaan muistuttanut kalastajan asentoa. Minä huomautin hänelle siitä, mutta hän vastasi, että sillä, huidommeko enemmän tai vähemmän käsillämme, emme mitään voita emmekä mitään menetä emmekä missään tapauksessa kovinkaan kauas pääse. Minun täytyi pakostakin olla samaa mieltä. Kun kuvitellen meneväni metsästämään lähdin keppi olalla menemään metsään, niin Volodja kävi makaamaan selälleen nostaen kätensä päänsä alle ja sanoi olleensa hänkin muka metsällä. Tällainen käytös ja tällaiset sanat jäähdyttivät innostustamme leikkiin ja olivat perin epämiellyttäviä, etenkin kun oli pakko mielessänsä myöntää, että Volodja menetteli järkevästi.

Tiedänhän minä itsekin, ettei kepillä voi kaukaa tappaa lintua eikä edes ampuakaan. Se on leikkiä. Jos näin ajattelee, niin silloin ei voi myöskään ajaa tuoleilla; mutta Volodja muistaa luullakseni itsekin, kuinka me pitkinä talvi-iltoina

peitimme nojatuolin huiveilla, teimme siitä vaunut, toinen istuutui ajajaksi, toinen lakeijaksi, tytöt keskelle, kolme tuolia oli kolmivaljakko, — ja lähdimme matkaan. Ja miten monenlaisia seikkailuja sattuikaan tällä matkalla ja miten iloisesti ja nopeasti kuluivatkaan talvi-illat! . . . Jos ajattelee asianmukaisesti, niin ei mitään leikkiä synnykään. Mutta jos ei leikkiä synny, niin mitä silloin jää? . . .

IX.

JOTAKIN ENSILEMMEN TAPAISTA.

Kuvitellen riipivänsä puusta joitakin amerikkalaisia hedelmiä Ljubotška repäisi erään lehden mukana hyvin suuren madon, paiskasi sen pelästyneenä maahan, kohotti kätensä ja hypähti syrjään aivankuin peläten, että siitä ruis-kahtaa jotakin. Leikki keskeytyi; me kaikki kyykistyimme maahan päät yhdessä katselemaan tätä harvinaisuutta.

Minä katselin Katenkan olkapään yli, kun hän koetti nostaa madon lehdelle asettamalla lehden sen tielle.

Olen huomannut, että useilla tytöillä on tapana nyt-käyttää olkapäitään ja että he koettavat tällä liikkeellä saada avokaulaisen alas valuneen leninkinsä taas oikealle paikalleen. Muistan vielä, että Mimi aina oli vihainen tästä liikkeestä ja sanoi: »c'est un geste de femme de chambre.»¹ Madon yli kumartuneena Katenka teki tämän saman liikkeen, ja samassa tuuli nosti kolmikulmaista huivia hänen valkoiselta kaulaltaan. Hänen pikku olkapäänsä oli tämän liikkeen aikana kahden sormenleveyden päässä huulistani. En enää katsellut matoa, katsoin katsomistani ja suutelin kaikin

¹ Se on sisäkön ele.

voimin Katenkan olkaa. Hän ei kääntynyt, mutta minä huomasin, että hänen kaulansa ja korvansa punastuivat. Volodja sanoi päättään nostamatta halveksivasti:

— Mitä hellyydenosoituksia?

Minulla oli kyyneleet silmissä.

En kääntänyt silmiäni pois Katenkasta. Jo kauan sitten olin tottunut hänen rusovärisiin, valkoverisiin kasvuihinsa ja pitänyt niistä; mutta nyt minä aloin katsella niitä tarkkaavaisemmin ja aloin pitää niistä vielä enemmän. Kun saavuimme aikuisten luo, niin isä suureksi iloksemme ilmoitti, että matka oli äidin pyynnöstä lykätty huomisaamuun.

Palasimme takaisin yhdessä avovaunujen kanssa. Volodja ja minä tahdoimme olla toinen toistamme etevämpiä ratsastustaidossa ja uljuudessa ja pyörähtelimme vaunujen luona. Varjoni oli pitempi kuin ennen ja siitä päätellen ajattelin näyttäväni varsin kauniilta ratsumieheltä; mutta itsekylläisyyden tunteen, joka minussa vallitsi, haihdutti pian seuraava seikka. Tahtoen lopullisesti ihastuttaa kaikki vaunuissa istujat jättäydyin hiukan jälkeen, annoin sitten ratsupiiskan ja jalkojeni avulla hevoselleni hyvän vauhdin, otin luontevan miellyttävän asennon ja aioin tuulis-päänä kiittää heidän ohitseen siltä puolen, missä Katenka istui. En vain tietänyt, mikä olisi parempi: ratsastaako ääneti ohi vai huudahtaako. Mutta iljettävä hevoseni tul-tuaan vaununhevosten kohdalle pysähtyi kaikista ponniste-luistani huolimatta niin äkkiarvaamatta, että minä singah-din satulasta sen kaulalle ja olin vähältä lentää maahan.

X.

MILLAINEN MIES ISÄNI OLI.

Hän oli menneen vuosisadan miehiä ja hänellä oli tuon vuosisadan nuorisolle ominainen saavuttamaton luonteen ritarillisuus, toimekkuus, itseluottamus, rakastettavuus ja huikentelevaisuus. Nykyisen vuosisadan ihmisiä hän katseli halveksien, ja tämä katsantotapa johtui yhtä paljon synnynäisestä ylpeydestä kuin salaisesta harmistakin sen johdosta, ettei hänellä voinut olla meidän vuosisadallamme sitä vaikutusvaltaa eikä sitä menestystä kuin hänellä oli ollut omalla vuosisadallaan. Hänen elämänsä kaksi pääintohimoa olivat kortit ja naiset; hän oli voittanut pelissä elämänsä aikana muutamia miljoonia ja hän oli ollut suhteissa lukemattomiin, kaikkensaätyisiin naisiin.

Komea, kaunis vartalo, omituinen tapa kävellä lyhyin askelin, tapa nytkäytellä olkapäätään, pienet, aina hymyilevät silmät, suuri kyömynenä, epäsäännölliset huulet, jotka painuivat yhteen omituisen kankeasti, mutta miellyttävästi, puutteellisuus sanojen ääntämisessä — vähäinen sammaltaminen — ja suuri, yli koko pään ulottuva kalju, — kas sellainen oli isäni ulkomuoto niihin aikoihin, joista minä alan häntä muistaa, — ulkomuoto, jonka avulla hän ei ainoastaan kyennyt käymään miehestä à *bonnes fortunes*¹ ja sitä olemaankin, vaan myös miellyttämään kaikkia poikkeuksetta — kaikkiin säätyihin kuuluvia ja kaikissa asemissa olevia ihmisiä, mutta varsinkin niitä, joita hän tahtoi miellyttää.

Hän osasi saada yliotteen kaikkiin nähden. Vaikka hän ei milloinkaan ollut kuulunut *hyvin ylhäisiin piireihin*, niin hän aina seurusteli näitten piirien ihmisten kanssa, vieläpä

¹ jolla oli hyvä menestys.

sillä tavoin, että häntä kunnioitettiin. Hän tiesi sen ylpeyden ja itseluottamuksen äärimmäisen määrän, joka loukkamatta muita kohotti hänen arvoaan maailman silmissä. Hän oli omaperäinen, mutta ei aina, vaan käytti omaperäisyyttään keinona, joka joissakin tapauksissa korvasi hienostuneen käytöksen tai rikkauden. Ei mikään maailmassa voinut herättää hänessä ihmettelyn tunnetta: olipa hän miten loistavassa asemassa tahansa, niin hän näytti kuin syntyneen siihen. Hän osasi niin hyvin salata toisilta ja työntää pois itsestään kaikille tutun pimeän, pikku harmien ja pahastusten täyttämän puolen elämää, että ihan täytyi kadehtia häntä. Hän oli kaikkien mukavuuksia ja nautintoja tuottavien asiain tuntija ja osasi käyttää niitä hyväkseen. Hänen keppihevosenaan olivat loistavat suhteet, joita hänellä oli osaksi äitini sukuperän johdosta, osaksi nuoruudenaikaisten toveriensa kautta, joille hän sydämessään oli vihainen siitä, että he olivat saavuttaneet korkeita virka-arvoja, kun taas hän oli ika-ajoksi jäänyt vain entiseksi kaartinluutnantiksi. Kuten yleensä kaikki entiset sotilaat niin hänkään ei osannut pukeutua muodikkaasti; mutta sensijaan hän pukeutui omalaatuisesti ja aistikkaasti: hänellä oli aina hyvin väljä ja kevyt puku, erittäin hyvät liinavaatteet, suuret ulospäin käännetyt kalvosimet ja kaulukset . . . Muuten kaikki sopi hyvin hänen pitkäkasvuiselle, voimakasrakenteiselle vartalolleen, kaljulle päälleen ja rauhallisille, itsetietoisille liikkeilleen. Hän oli tunteellinen, jopa helposti kyyneltyvä. Usein kun hän ääneen lukiessaan tuli tunteelliseen paikkaan, alkoi hänen äänensä vapista, kyyneleet nousivat silmiin ja hän heitti harmistuneena lukemisen sikseen. Hän piti soitannosta, lauloi säestäen itseään pianolla ystävänsä A . . n romansseja, mustalaislauluja ja joitakin sävelmiä oopperoista; mutta oppineesta musiikista hän ei pitänyt ja sanoi välittämättä yleisestä mielialpiteestä avoimesti, että Beethovenin sonaatit nukutta-

vat ja ikävystyttävät häntä ja ettei hän tiedä mitään kauniimpaa kuin »Älkää herättäkö mua nuorta» Semjonovan laulamana ja »Ei yksin» niinkuin sen lauloi mustalaistytö Tanjuša. Hän oli niitä luonteita, jotka tehdäkseen hyvän työn välttämättömästi tarvitsevat yleisöä. Ja vain sitä hän piti hyvänä, mitä yleisö sanoi hyväksi. Jumala tietnee, oliko hänellä mitään siveellistä vakaumusta. Hänen elämänsä oli niin täynnä kaikenlaatuisia intohimoja, ettei hänellä ollut aikaa sellaisen muodostamiseen, ja sitäpaitsi hän oli elämässään niin onnellinen, ettei hän havainnut sitä tarpeelliseksi.

Vanhemmalla iällä hänelle muodostui vakiintunut käsitys asioista ja muuttumattomia sääntöjä, mutta vain käytännölliseltä pohjalta; niitä tekoja ja sitä elämäntapaa, jotka tuottivat hänelle onnea tai mielihyvää, hän piti hyvinä ja oli sitä mieltä, että niin oli aina ja kaikkien meneteltävä. Hän puhui hyvin viehättävästi ja tämä kyky teki luullakseni hänen sääntönsä yhä joustavammaksi: hän kykeni esittämään saman teon mitä miellyttävimpänä kepposena tahi mitä suurimpana halpamaisuutena.

XI.

HOMMIA TYÖHUONEESSA JA SALISSA.

Hämärsi jo, kun tulimme kotiin. Maman istuutui flyygelin ääreen, mutta me lapset toimme paperia, lyijykyniä, värejä ja asetuiimme piirtämään pyöreän pöydän ääreen. Minulla oli ainoastaan sinistä väriä, mutta siitä huolimatta päätin kuvata metsästysretken. Piirrettyäni hyvin elävästi sinisen pojan sinisen hevosen selässä sekä siniset koirat

olin epätietoinen, voiko piirtää sinisen jäniksen, ja juoksin isän luo työhuoneeseen neuvottelemaan tästä. Isä luki jotakin ja kysymykseeni: »Onko sinisiä jäniksiä?» hän vastasi päättään nostamatta: »On, ystäväni, on.» Palattuani pyöreän pöydän ääreen piirsin sinisen jäniksen, mutta katsoin sitten tarpeelliseksi tehdä sinisestä jäniksestä pensaan. Pensaskaan ei minua miellyttänyt; tein siitä puun, puusta heinäpieleksen, pieleksestä pilven ja töhrin lopulta koko paperin sinisellä värillä niin, että harmissani revin sen rikki ja menin torkkumaan syvään nojatuoliin.

Maman soitti opettajansa Fieldin toista konserttia. Minä uinailin, ja mielikuvituksessani syntyi jonkinlaisia keveitä, valoisia ja kuulaita muistoja. Hän alkoi soittaa Beethovenin pateettista sonaattia, ja mieleeni muistui jotakin surullista, raskasta ja synkkää. Maman soitti usein näitä kahta kappaletta; sentähden muistan sangen hyvin, minkälaisen tunteen ne minussa synnyttivät. Se tunne oli muistojen kaltaista; mutta minkä muistojen? Tuntui kuin olisi muistellut sellaista, mitä ei koskaan ollut ollutkaan.

Vastapäätä minua oli työhuoneen ovi, ja minä näin, kuinka sinne meni Jakov ja vielä joitakin viittoihin puettuja partasuita miehiä. Ovi sulkeutui heti heidän jälkeensä. »No, nyt alkoi työt!» ajattelin. Minusta tuntui, ettei maailmassa voi olla mitään tärkeämpiä asioita kuin ne, joita suoritettiin tuolla työhuoneessa; tätä ajatustani vahvisti vielä se, että työhuoneen ovea tavallisesti kaikki lähestyivät kuiskutellen ja varpaillaan; sieltä taas kuului isän kaikuva ääni ja tunkeutui sikarin tuoksua, joka, en tiedä mistä syystä, viehätti minua suuresti. Puoleksi horroksissa ollessani minua yhtäkkiä hätkähdytti tarjoilijainhuoneesta kuuluva hyvin tuttu saapasten narina. Karl Ivanovitš varpaillaan, mutta synkän ja päättävän näköisenä joitakin paperilappuja käsis-

sään astui oven luo ja koputti hiljaa. Hänet päästettiin sisään ja ovi paukahti taas kiinni.

»Kun ei vain tapahtuisi mitään onnettomuutta, — ajattelin minä. — Karl Ivanovitš on suutuksissa: hän on valmis mihin tahansa...»

Torkahdin uudelleen.

Mitään onnettomuutta ei kuitenkaan tapahtunut; tunnin kuluttua minut herätti sama saapasten narina. Karl Ivanovitš tuli ovesta pyyhkien nenäliinalla kyyneleitä, joita näin hänen poskillaan, ja mutisten jotakin nenäänsä hän meni ylös. Hänen jäljessään tuli huoneesta isä ja astui vierashuoneeseen.

— Tiedätkö, mitä nyt juuri olen päättänyt? — sanoi hän iloisella äänellä pannen kätensä mamman' in olalle.

— Mitä, ystäväni?

— Minä otan Karl Ivanovitšin lasten mukaan. Vaunuissa on tilaa. He ovat tottuneet häneen ja hän näyttää todella olevan kiintynyt heihin; 700 ruplaa vuodessa ei menoissa merkitse mitään, et puis au fond c'est un bon diable.¹

Minä en voinut mitenkään käsittää, miksi isä satti Karl Ivanovitšia.

— Olen hyvin iloinen, — sanoi äiti, — lasten puolesta ja hänen puolestaan: hän on kelpo ukko.

— Olisitpa nähnyt, miten liikutetuksi hän tuli, kun sain hänelle, että hän pitäisi nämä 500 ruplaa lahjana... Mutta mikä on kaikkein huvittavinta — se on lasku, jonka hän toi minulle. Sitä kannattaa katsoa, — lisäsi hän hymyillen ja ojensi hänelle lapun, jossa kirjoitus oli Karl Ivanovitšin käsialaa. — Se oli suurenmoinen!

Lapun sisältö oli seuraava:

»Lapsia varten kaksi onki — 70 kopeka.

¹ ja muuten hän on pohjaltaan kelpo paholainen.

»Värikäs paperi, kultanen reunus, liistari ja kehä rasia, varten, lahjoina — 6 r. 55 kopeka.

»Kirja ja jousi, lahja lapsille — 8 r. 16 k.

»Pöksy Mikolaille — 4 ruplia.

»Pjotr Aleksandovitšilta luvattu Moskovasta v. 18.. kultakello 140 ruplaa.

»Siis yhteensä saapa Karl Mauer paitsi palkkaa — 159 ruplaa 79 kopeka.»

Luettuuan tämän lapun, jossa Karl Ivanovitš vaatii, että hänelle maksettaisiin kaikki hänen lahjoihin käyttämänsä rahat, vieläpä maksettaisiin luvatusa lahjasta, jokainen luulee, että Karl Ivanovitš ei ole muuta kuin tunteeton ja omanvoitonpyyntöinen itserakas ihminen, — ja jokainen erehtyy.

Astuessaan työhuoneeseen laput kädessä ja valmistamansa puhe päässä hän oli aikonut kaunopuheisesti esittää isälle kaikki vääryydet, jotka hän oli kärsinyt meidän talossamme; mutta kun hän oli alkanut puhua samalla liikuttavalla äänellä ja samoin tunteellisin korostuksin, joilla hän tavallisesti saneli meille kirjoitettavaa, oli hänen kaunopuheisuutensa kaikkein voimakkaimmin vaikuttanut häneen itseensä, niin että kun hän oli tullut siihen paikkaan, jossa hän lausui: »Miten ikävä minun tulee olemaankaan erota lapsista», hän oli kokonaan sekaantunut, hänen äänensä oli alkanut vapista ja hänen oli pitänyt ottaa taskustaan ruudullinen nenäliina.

— Niin, Pjotr Aleksandrovitš, — oli hän sanonut läpi kyynelten (tätä paikkaa ei ensinkään ollut hänen valmistamassaan puheessa), — minä olen niin tottunut lapsiin, etten tiedä, mitä teen ilman heitä. Mieluummin palvelen teitä ilman palkkaa, — oli hän lisännyt pyyhkien toisella kädellään kyyneleitä ja ojentaen toisella laskun.

Että Karl Ivanovitš sillä hetkellä puhui vilpittömästi,

sen minä voin vakuuttaa, sillä tunnen hänen hyvän sydämensä; mutta miten lasku oli sopusoinnussa hänen sanojensa kanssa, se jää minulle salaisuudeksi.

— Jos teistä on ikävää, niin minusta olisi vielä ikävämpää erota teistä, — sanoi isä taputtaen häntä olalle. — Minä olen nyt muuttanut mieltäni.

Vähän ennen illallista tuli Griša huoneeseen. Hän oli siitä asti, kun oli tullut taloomme, kaiken aikaa huokaillut ja itkenyt, mikä niiden mielestä, jotka uskoivat hänen ennustuskykyynsä, merkitsi jotakin pahaa talollemme. Hän alkoi hyvästellä ja sanoi huomisaamuna jatkavansa matkaansa. Minä iskin silmää Volodjalle ja menin ulos ovesta.

— Mitä?

— Jos tahdotte katsella Grišan kahleita, niin menkäämme heti miesväen yläkertaan. Griša nukkuu toisessa huoneessa, säiliökomerossa voi mainiosti istua ja sieltä näemme kaiken.

— Oivallista! Odota täällä: minä kutsun työt.

Tytöt juoksivat ulos ja me läksimme ylös. Hieman kiisteltyämme siitä, kenen oli ensimmäisenä mentävä pimeään komeroon, me istuuduimme ja aloimme odottaa.

XII.

GRIŠA.

Meitä kaikkia kammotti pimeässä; painauduimme kiinni toisiimme emmekä puhuneet mitään. Melkein kohta jäljessämme tuli sisälle hiljaisin askelin Griša. Toisessa kädessä hänellä oli sauvansa, toisessa talikynttilä vaskisessa kynttilänjalassa. Pidätimme hengitystämme.

— Herra Jeesus Kristus! Pyhä Jumalanäiti! Isälle ja Pojalle ja Pyhälle Hengelle . . . — hoki hän henkeä sisälleen vetäen ja erilaisin äänenpainoin ja lyhennyksin, jommoiset ovat ominaisia vain niille, jotka usein toistelevat näitä sanoja.

Asetettuaan rukousta lukien sauvansa nurkkaan ja tarkastettuaan vuodettaan hän alkoi riisuutua. Hän päästi auki vanhan mustan vyön, riisui hitaasti rikkinäisen nankini-viittansa, pani sen huolellisesti kokoon ja asetti tuolin selustimelle. Hänen kasvonsa eivät ilmaisseet nyt kuten tavallisesti hätäilyä eikä typeryyttä; hän oli päinvastoin levollinen, miettivä, jopa yleväkin. Hänen liikkeensä olivat hitaita ja harkittuja.

Kun hän oli alusvaatteisillaan, niin hän laskeutui hiljaa vuoteelle, siunasi sen ristinmerkillä joka puolelta ja, kuten näkyi, ponnistellen (sillä hän rypisti kulmiaan) järjesti paidan alla olevia kahleita. Istuttuaan vähän aikaa ja katseltuaan tarkasti muutamain paikoin revenneitä alusvaatteitaan hän nousi seisomaan, kohotti rukoillen kynttilän pyhimyskuva-kaapin tasalle, jossa oli muutamia pyhäinkuvia, teki ristinmerkin niiden puoleen ja käänsi palavan kynttilän ylösalaisin. Se sammui ritisten.

Metsänpuoleisista ikkunoista paistoi suoraan melkein täysi kuu. Vähäjärkisen pitkää valkeata olemusta valaisi toiselta puolen kuun kalpeat, hopeanhoitoiset säteet, kun taas toista puolta rajoitti varjo, joka yhdessä ikkunankehysten varjojen kanssa lankesi lattiaan ja siniin ja ulottui lakeen. Pihalla löi vahti vaskilevyyn.

Pantuaan suuret kätensä ristiin rinnalleen, painettuaan päänsä alas ja yhtämittaa raskaasti huokaillen Griša seiso i ääneti pyhäinkuvien edessä, laskeutui sitten vaivalloisesti polvilleen ja alkoi rukoilla.

Ensin hän luki hiljaa tunnettuja rukouksia korostaen

vain muutamia sanoja, sitten toisti ne, mutta kovemmin ja innostuneemmin. Hän alkoi puhua omia sanojaan, koettaen ilmeisin ponnistuksin sanoa lauseensa slaavilaisella kirkkokielellä. Hänen sanansa olivat kömpelöjä, mutta liikuttavia. Hän rukoili kaikkien hyvän tekijänsä puolesta (semmoisiksi hän sanoi niitä, jotka ottivat hänet vastaan taloonsa), muun muassa äidin puolesta, meidän puolestamme; rukoili itsensä puolesta, pyysi, että Jumala antaisi hänelle anteeksi hänen suuret syntinsä, ja toisteli: »Jumala, anna anteeksi vihollisilleni!» Ähkien hän nousi seisomaan ja yhä toistellen samoja sanoja lankesi maahan ja nousi taas huolimatta raskaista kahleista, jotka synnyttivät kuivan, terävän äänen sattuessaan maahan.

Volodja nipisti sängen kipeästi jalkaani; mutta minä en edes katsahtanut taakseni: hieroin vain kädelläni sitä paikkaa ja seurasin edelleen lapsellisen ihmetyksen, säälin ja kunnioituksen tuntein Grišan kaikkia liikkeitä ja sanoja.

Hupaisuuden ja naurun asemasta, joita olin odottanut tullessani komeroon, minä tunsin väristystä ja sydämenahdistusta.

Pitkän ajan vielä oli Griša tässä uskonnollisen hurmion tilassa ja improvisoi rukouksia. Väliin hän hoki useita kertoja peräkkäin: *Herra armahda*, mutta joka kerta uudella voimalla ja uusin elein; väliin taas hän sanoi: *anna mulle anteeksi, Herra, opeta mulle, mitä tehdäni . . . opeta mulle, mitä tehdäni, Herra!* sellaisin ilmein, kuin olisi odottanut heti paikalla vastausta sanoihinsa; väliin kuului hyvin surkeita voivotuksia . . . Hän kohottautui polvilleen, pani kädet risiin rinnalleen ja vaiken.

Minä pistin hiljaa pääni ovesta ja pidätin henkeäni. Griša ei liikahtanut; hänen rinnastaan kohosi raskaita huokauksia; hänen sokean silmänsä himmeään terään, jota kuu valaisi, oli jäänyt kyynel.

— Tapahtukoon Sinun tahtosi! — huudahti hän yhtäkkiä äänensävyllä, jota on mahdoton jäljitellä, painoi otsansa maahan ja alkoi itkeä ääneensä kuin pikku lapsi.

Paljon aikaa on jo kulunut siitä, monet menneisyyden muistot ovat tulleet minulle merkityksettömiksi ja muuttuneet hämäriksi haavekuviksi, vaeltaja Grišakin on jo ammuin päättänyt viimeisen vaelluksensa, mutta vaikutus, jonka hän teki minuun, ja tunne, jonka hän minussa herätti, eivät koskaan häviä muistostani.

Oi, suuri kristitty Griša! Sinun uskosi oli niin vahva, että sinä tunsit Jumalan läheisyyden; sinun rakkautesi niin suuri, että sanat itsestään tulvailivat suustasi, — sinä et niitä tarkistellut järjen avulla . . . Ja miten korkean kiitoksen annoitkaan Hänen suuruudelleen, kun sanoja löytämättä kyynelsilmin lankesit maahan! . . .

Liikituksen tunne, jonka vallassa kuuntelin Grišaa, ei voinut jatkua kauan, ensiksikin syystä, että uteliaisuuteni oli tyydytetty, ja toiseksi sentähden, että jalkani olivat yhdessä paikassa istumisesta puutuneet ja meleni teki yhtyä yhteiseen kuiskutteluun ja telmimiseen, jota kuului takanani pimeässä säiliöhuoneessa. Joku tarttui käteeni ja sanoi kuiskaten: »Kenen käsi tämä on?» Säilytyshuoneessa oli aivan pimeä; mutta pelkästään kosketuksesta ja äänestä, joka kuiskutti aivan korvaani, minä heti tunsin Katenkan.

Aivan tiedottomasti minä tartuin hänen lyhyissä hihoissa olevaan käteensä kyynärpään kohdalta ja painoin siihen huuleni. Katenka luultavasti hämmästyi tätä tekoa ja tempaisi pois kätensä: tällä liikkeellä hän töytäisi rikkinäistä tuolia, joka seisoi komerossa. Griša nosti päätään, katsahti hiljaa ympärilleen ja alkoi rukouksia lukien ristinmerkillä siunata kaikkia nurkkia. Me juoksimme kolistellen ja kuiskien ulos säilytyskomerosta.

XIII.

NATALIA SAVIŠNA.

Viime vuosisadan puolivälissä juoksenteli Habarovkan kylän piholla hamppukankaisessa leningissä avojaloin iloinen, paksu ja punaposkinen tyttö *Nataška*. Hänen isänsä, klarinetinsoittaja Savvan, ansioitten vuoksi ja pyynnöstä otti isoisäni hänet *ylös* — olemaan isoäidin naispalvelijain joukossa. Sisäkkö *Nataška* osoitti tässä toimessa ollessaan sävyisää luonnetta ja uutteruutta. Kun äitini syntyi ja hänelle tarvittiin hoitaja, niin tämän velvollisuudet sai *Nataška*. Tällä uudellakin toimialalla hän sai kiitosta ja palkintoja toimeliaisuudestaan, uskollisuudesta ja kiintymyksestään nuoreen emäntäänsä. Mutta nuoren, reippaan tarjoilijan Fokan puuteroitu pää ja solkisukat saivat, kun Foka oli tehtäviään suorittaessaan paljon tekemisissä Natalian kanssa, lumotuksi Natalian hienostumattoman, mutta rakastavan sydämen. Rohkenipa hän suorastaan itse mennä isoisän puheille pyytämään lupaa mennä naimisiin Fokan kanssa. Isoisä piti hänen toivomustaan kiittämättömyytenä, vihastui ja lähetti Natalia paran rangaistukseksi karjapihaan arokylään. Mutta kuuden kuukauden kuluttua Natalia, koska ei kukaan voinut korvata häntä, sai palata taloon ja entiseen toimeensa. Tultuaan hamppukankaisessa puvussa takaisin maanpakolaisuudesta hän meni isoisän luo, lankesi hänen jalkoihinsa ja pyysi olemaan taas armollinen ja suopea ja unohtamaan sen hupsuttelun, jonka valtaan hän oli joutunut ja joka, hän vannoi sen, ei enää uudistuisi. Ja hän piti todellakin sanansa.

Siitä lähtien Nataškasta oli tullut Natalia Savišna ja hän oli pannut päähänsä myssyn; koko sen rakkauden määrän, mikä hänessä oli, hän nyt antoi rouvalleen.

Kun äidin rinnalle hänen sijaansa tuli kotiopettajatar, sai hän aitan avaimet ja hänen huostaansa annettiin liina-vaatteet ja kaikki muonavarat. Nämä uudet velvollisuutensa hän täytti yhtä uutterasti ja yhtä suurella rakkaudella. Hän eli kokonaan isäntäväen omaisuuden hoitoon antautuneena, näki kaikessa tappiota, pilaantumisen vaaraa, saalistamista, ja koetti kaikin keinoin niitä vastustaa.

Kun mamman meni naimisiin, niin hän tahtoi jollakin tavoin osoittaa kiitollisuuttaan Natalia Savišnalle tämän kaksikymmenvuotisesta työstä ja kiintymyksestä. Hän kutsui hänet luokseen ja lausuttuaan mitä ylistelevimmin sanoin hänelle kaiken tunnustuksensa ja rakkautensa ojensi hänelle leimapaperiarkin, jolle oli kirjoitettu Natalia Savišnan vapautuskirja maaorjuudesta, ja sanoi, että aivan riippumatta siitä, jatkaako hän palvelustaan talossamme vai eikö, hän saa vuosittain 300 ruplaa eläkettä. Natalia Savišna kuunteli ääneti kaikkea tätä, otti sitten käsiinsä asiakirjan, katsahti siihen häijysti, mutisi jotakin hampaattensa välistä ja juoksi pois huoneesta paiskaten ovea. Ymmärtämättä syytä noin omituiseen käytökseen mamman meni vähän ajan kuluttua Natalia Savišnan huoneeseen. Tämä istui silmät itkettyneinä arkulla, hypisteli sormillaan nenäliinaa ja katseli silmiään pois kääntämättä edessään lattialla olevia revityn vapautuskirjan palasia.

— Mikä teitä vaivaa, ystäväiseni Natalia Savišna?
— kysyi mamman tarttuen hänen käteensä.

— Ei mikään, äitikulta, — vastasi hän. — Kaiketikin olen teille jossakin suhteessa vastenmielinen, kun ajatte minut pois talosta . . . Mikäpä siinä, minä lähdän.

Hän tempaisi kätensä irti, kykeni tuskin pidättämään kyöneleitään ja aikoi poistua huoneesta. Mamman pidätti häntä, syleili häntä, ja he molemmat itkivät.

Siitä asti, kuin muistan itseni, muistan myös Natalia

Savišnan, hänen rakkautensa ja hyväilynsä; mutta vasta nyt minä osaan pitää niitä arvossa, silloin taas ei mieleenikään johtunut, miten harvinainen, ihastuttava olento tämä mummo oli. Hän ei koskaan puhunut itsestään eikä näyttänyt ajattelevankaan itseään; koko hänen elämänsä oli rakkautta ja uhrautumista. Minä olin niin tottunut hänen epäitsekkyäseen, hellään rakkauteensa meitä kohtaan, etten edes kuvitellutkaan, että voisi ollakaan toisin, en ollut hänelle yhtään kiittollinen enkä koskaan tehnyt mielessäni kysymyksiä: onko-han hän onnellinen? onko tyytyväinen?

Toisinaan tuli sillä tekosyyllä, että se oli aivan välttämätöntä, juosseeksi oppitunnilta hänen kamariinsa, istuutuneeksi sinne ja alkaneeksi haaveilla ääneen välittämättä vähääkään hänen läsnäolostaan. Aina hän puuhaili jotakin: joko kutoi sukkaa tahi penkoi arkkujaan, joita hänen huoneensa oli täynnä, tahi merkitsi muistiin liinavaatteita ja kuunnellen kaikkea hölynpölyä, mitä minä puhelin, »miten minä tultuani kenraaliksi menen naimisiin ihastuttavan kaunottaren kanssa, ostan itselleni punaisenruskean hevosen ja kutsun talooni Karl Ivanovitšin omaiset Saksista» j. n. e., hän myönteli: »Niin, ystävä kulta, niin.» Tavallisesti hän minun noustessani ja aikoessani lähteä avasi sinisen arkun, jonka kanteen sisäpuolelle muistaakseni oli liimattu värikuva jostakin husaarista, hajuvoiderasiasta saatu kuva ja Volodjan piirros, otti tuosta arkusta suitsutusainetta, sytytti sen ja puhui sitä heilutellen:

— Ystäväiseni, tämä on vielä otšakovilaista suitsuketta. Kun teidän isoisävainajanne — rauha hänen sielullensa — oli retkellä turkkilaista vastaan, niin sieltä he toivat tämän. Tässä on nyt viimeinen pala enää jäljellä, — lisäsi hän huoaten.

Arkuissa, joita hänen huoneensa oli täynnä, oli aivan kaikkea. Tarvittiinpa mitä tahansa, niin tavallisesti sanot-

tiin: »Pitää kysyä Natalia Savišnalta», ja todellakin hän vähän aikaa pengottuaan löysi sen, mitä pyydettiin, ja sanoi: »Olipa hyvä, että pistin talteen.» Näissä arkuissa oli tuhansia sellaisia esineitä, joista ei kukaan muu talossa kuin hän tietänyt eikä pitänyt huolta.

Kerran suutuin häneen. Asia oli tällainen. Päivälispöydässä kaataessani itselleni kaljaa pudotin karahvin ja pöytäliina tuli aivan märäksi.

— Kutsukaapa Natalia Savišna, jotta hän saisi iloita lemmikistään! — sanoi maman.

Natalia Savišna tuli ja nähtyään lätäkön, jonka olin saanut syntymään, pudisteli päätään; sitten maman kuiskasi jotakin hänen korvaansa ja hän lähti pois tehtyään minulle uhkaavan merkin.

Päivällisen jälkeen minä mitä hilpeimmällä mielellä hypellen menin saliin, kun yhtäkkiä oven takaa riensi esiin Natalia Savišna pöytäliina kädessä, otti minut kiinni ja vimmatusta vastarinnastani huolimatta alkoi hangata kasvojeni märällä pöytäliinalla puhellen: »Älä tahraa pöytäliinoja, älä tahraa pöytäliinoja!» Minua tämä loukkasi niin suuresti, että minä aloin parkua harmista.

»Kuinka! — sanoin minä itsekseni kävellessäni edestakaisin salissa ja ollen läkähtymäisilläni kyynelistä. — Natalia Savišna, joka ei ole muuta kuin *Natalja, sinuttelee minua* ja lyö minua vasten kasvoja märällä pyyheliinalla aivan kuin renkipoikaa. Ei, se on kauheata!»

Kun Natalia Savišna näki, että minä pillahdin itkuun, niin hän juoksi heti pois, mutta minä kävelin edelleen edestakaisin ja mietin, miten maksaisin röyhkeälle *Nataljalle* kärsimäni loukkauksen.

Muutaman minuutin kuluttua Natalia Savišna tuli takaisin, astui arasti luokseni ja alkoi lohdutella:

— Älkää nyt enää, ystävä kulta, älkää itkekö . . . anta-

kaa anteeksi minulle hölmölle . . . minä olen syyllinen . . . antakaa toki anteeksi minulle, kyyhkyläiseni . . . kas tässä on teille . . .

Hän otti huivin alta punaisesta paperista tehdyn pikku tötterön, jossa oli kaksi karamellia ja yksi sokeroitu viikuna, ja ojensi sen vapisevin käsin minulle. Minulla ei ollut voimia katsahtaa hyvän eukon kasvoihin; poispäin kääntyneenä minä otin lahjan vastaan ja kyyneleeni vuotivat entistä vuolaammin, mutta ei enää vihastuksesta, vaan rakkaudesta ja häpeästä.

XIV.

ERO.

Kuvaamiani tapahtumia seuranneena päivänä kello yhdentoista jälkeen aamulla seisoivat isot ja pienet puolikattoiset vaunut pääoven edessä. Nikolai oli pukeutunut matka-asuun, s. o. housunlahkeet oli pistetty saappaisiin ja vanha takki oli tiukasti vyötetty vyöllä. Hän seisoj pienissä vauunuissa ja asetteli viittoja ja tyynyjä istuimelle; kun se näytti hänestä korkealta, kävi hän istumaan tyynyille ja muokkaili niitä hyppimällä.

— Olkaa Jumalan tähden niin armollinen, Nikolai Dmitritš, eikö teille voisi panna herran lipasta? — sanoi isän kamaripalvelija hengästyneenä kurottautuen ulos suurista vaunuista. — Se on pieni . . .

— Olisitte sanonut aikaisemmin, Mihei Ivanytš, — vastasi Nikolai puhuen nopeasti ja harmistuneena samalla kun paiskasi kaikin voimin jonkin mytyn vaunujen pohjalle. — Jumal'auta, muutenkin tässä pää menee pyörälle, ja sitten te siinä vielä tulette lippainenne, — lisäsi hän työntäen

ylemmäksi lakkiaan ja pyyhkien päivettyneeltä otsaltaan suuria hikipisaroita.

Palvelusväki nuttusillaan, kauhtanoissa, paitahihasillaan, avopäin, naiset hammppukankaiset, raidalliset huivit hartioilla, lapset sylissä, ja paljasjalkaiset lapset — seisoivat ulkoportaitten luona, katselivat ajopelejä ja puhelivat keskenään. Eräs ajajista — köyryselkä ukko talvilakki päässä ja viitta yllä — piti kädessään isojen vaunujen väliaisaa, liikkutteli sitä ja katseli syvämietteisesti kulkua; toinen — pulska nuori mies, jonka yllä oli valkoinen, punaisesta pumpulikankaasta tehdyillä kainalotilkuilla vahvistettu paita, päässä musta vuonanvillainen hattu, jota hän vaaleita kiharoitaan kynsien työnteli vuoroin toiselle, vuoroin toiselle korvalle, — oli pannut viittansa kuskipukille, viskasi sinne ohjaksetkin ja katseli, heilutellen punottua piiskaa, väliin saappaitaan, väliin ajomiehiä, jotka voitelivat pieniä vaunuja. Yksi näistä piteli ponnistellen nostokankea; toinen pyörän alle kumartuneena voiteli huolellisesti akselia ja tappia, — vieläpä, ettei voitelusta jäänyt tökötinjäte menisi hukkaan, siveli sillä pyörän kehän alaosaa. Eriväriset, jäykkäjalkaiset kyytihevoset seisoivat ristikkoaidan luona ja huiskivat hännällään pois kärpäsiä. Toiset niistä torkkuivat työntäen esiin pörröiset, turvonneet jalkansa ja ummistellen silmiään; toiset ikävissään kihnuttivat toisiaan tai pureksivat sitkeän tummansinisen sananjalan lehtiä ja vartta, joka kasvoi ulkoportaitten luona. Oli myös muutamia vinttikoiria; toiset hengittivät raskaasti maaten auringonpaisteessa, toiset kävelivät varjossa isojen ja pienten vaunujen alla ja nuoleskelivat voidetta akselien kohdalta. Koko ilman täytti jonkinmoinen pölyinen usva, taivaanranta oli harmaan sinipunerva; mutta ei ainoatakaan pilveä näkynyt taivaalla. Voimakas länsituuli kohotti pölypatsaita teiltä ja pelloilta, taivutteli puiston korkeitten lehmusten ja koivujen latvoja ja kuljetti

kauas varisevia keltaisia lehtiä. Minä istuin ikkunan ääressä ja odotin kärsimättömästi kaikkien valmistelujen loppumista.

Kun kaikki kokoontuivat vierashuoneen pyöreän pöydän ääreen viettääkseen viimeisen kerran muutamia hetkiä yhdessä, ei mieleenikään juolahtanut, miten surullinen hetki meille oli tulossa. Mitä tyhjänpäiväisimpiä ajatuksia liikkui päässäni. Kyselin itseltäni: mikä ajaja ohjaa pieniä vaunuja ja mikä isoja? Kuka ajaa isän, kuka Karl Ivanovitšin kanssa? Ja miksi tahdotaan välttämättömästi kääriä minut pitkään kaulahuiviin ja pumpulilla sisustettuun viittaan?

»Mikä lellikki minä olen? En kai minä jäädy. Kunpa edes pian tämä kaikki loppuisi: noustaisiin vain ajopeleihin ja lähdetäisiin.»

— Kenelle käskette antamaan luettelon lasten alusvaatteista? — sanoi maman'in puoleen kääntyen Natalia Savišna, joka oli tullut huoneeseen silmät itkettyneinä ja paperilappu kädessä.

— Antakaa Nikolaille ja tulkaa sitten myöhemmin sanomaan jäähyväiset lapsille.

Eukko aikoi sanoa jotakin, mutta pysähtyi yhtäkkiä, peitti kasvonsa liinaan ja huiskauttaen kättään poistui huoneesta. Sydäntäni ahdisti hiukan, kun näin tämän liikkeen; mutta halu päästä lähtemään matkaan oli voimakkaampi kuin tämä tunne ja minä kuuntelin edelleen aivan välinpitämättömästi isän ja äidin keskustelua. He puhelivat asioista, jotka ilmeisesti eivät kiinnostaneet kumpaakaan: mitä on ostettava kotiin? Mitä sanottava ruhtinatar Sophielle ja madame Julielle? Ja onkohan tie hyvää?

Foka tuli sisään ja aivan samanlaisella äänellä kuin hänellä oli tapana ilmoittaa: »ruoka on valmis!», hän pysähtyen oven pieleen sanoi: »Hevoset ovat valmiina.» Minä

huomasin, että maman vavahti ja kalpeni kuullessaan tämän tiedoituksen aivan kuin se olisi tullut hänelle odottamatta.

Foka sai käskyn sulkea kaikki huoneen ovet. Minua tämä huvitti suuresti, — »aivan kuin kaikki koettaisivat piiloutua joltakulta.»

Kun kaikki olivat istuutuneet, istuutui Fokakin tuolin reunalle, mutta juuri kun hän oli sen tehnyt, narahti ovi ja kaikki katsahivat sinnepäin. Huoneeseen tuli kiireesti Natalia Savišna ja asettui silmiään nostamatta oven luo samalle tuolille kuin Foka. Näen aivan kuin nyt Fokan kaljun pään, ryppyiset liikkumattomat kasvot ja kumaraisten, hyväntahtoisen eukon, päässä myssy, jonka alta näkyivät harmaat hiukset. He painautuvat vastakkain samalla tuolla ja heillä kummallakin on epämukavaa.

Olin edelleen huoleton ja kärsimätön. Kymmenen sekuntia, jotka oli istuttu suljetuin ovin, tuntuivat minusta kokonaiselta tunnilta. Viimein kaikki nousivat seisomaan, tekivät ristinmerkin ja alkoivat sanoa jäähyväisiä. Isä syleili maman'ia ja suuteli häntä muutamia kertoja.

— Riittää, ystävä hyvä! — sanoi isä. — Emmehän erkanee iäksi.

— Surullista se kuitenkin on! — sanoi maman kyyneleistä väräjäväällä äänellä.

Kun minä kuulin tämän äänen, näin hänen värisevät huulensa ja hänen silmänsä, jotka olivat täynnä kyyneleitä, niin unohdin kaikki ja minusta tuntui niin surulliselta, kipeältä ja peloittavalta, että teki mieli ennemmin juosta pois kuin sanoa hänelle jäähyväiset. Ymmärsin tällä hetkellä, että isää syleillessään hän jo otti jäähyväisiä meiltä.

Hän suuteli ja siunasi ristinmerkillä Volodjaa yhä uudestaan niin monta kertaa, että minä otaksuen hänen kääntyvän jo minun puoleeni astuin lähemmäksi, mutta hän siunasi häntä yhä vieläkin ja painoi häntä rintaansa vasten. Viimein

minä syleilin häntä, takertuen häneen kiinni, itkin, itkin enkä ajatellut mitään muuta kuin omaa murhettani.

Kun lähdimme asettumaan ajopeleihin, tuli eteisessä meitä hyvästelemään ikävystyttävä palveluskunta. Heidän »olkaa hyvä antakaa kätösenne», maiskahtelevat suutelonsa olkapäähän ja heidän päistään lähtevä rasvan haju synnyttivät minussa tunteen, joka on hyvin lähellä ärtyisten ihmisten tuntemaa inhoa. Tämän tunteen vaikutuksesta minä suutelin tavattoman kylmästi Natalia Savišnan myssyä, kun hän aivan kyynelten vallassa hyvästeli minua.

Omituista on, että näen aivan kuin nyt kaikki palvelusväen kasvot ja voisin piirtää ne tarkoin kaikkine pikkupiirteineen; mutta maman'in kasvoista ja asennosta en voi saada minkäänlaista mielikuvaa, kenties sentähden, etten koko tuona aikana kertaakaan kyennyt rohkaisemaan mieltäni niin paljon, että olisin katsahtanut häneen. Minusta tuntui, että jos tekisin sen, niin hänen ja minun surun täytyisi paisua aivan mahdottomiin.

Minä syöksähdin ennen muita isoihin vaunuihin ja istuuduin takaistuimelle. Nostettu kuomu esti minua mitään näkemästä, mutta jokin vaisto sanoi minulle, että maman vielä oli läsnä.

»Katsoisinko häneen vai enkö? . . . No, viimeisen kerran!» sanoin itsekseni ja kurottauduin vaunuista ulkoportaille päin. Samaan aikaan maman samoin ajatuksin lähestyi vaunujen vastakkaiselta puolelta ja kutsui minua nimeltä. Kuullessani hänen äänensä takaapäin minä käännähdin häntä kohti, mutta niin äkisti, että päämme kolahtivat yhteen; hän hymähti surullisesti ja suuteli minua hyvin pontevasti viimeisen kerran.

Kun olimme ajaneet muutaman sylen, päätin katsahtaa häneen. Tuuli kohotteli vaaleansinistä liinaa, joka oli kie-

dottu hänen päähänsä; pää alas painettuna ja kasvot käsiin peitettyinä hän hitaasti kulki ulkoportaita ylös. Foka tuki häntä.

Isä istui vieressäni eikä puhunut mitään; mutta minä olin läkähtyä kyyneliin ja jokin pusersi niin kurkkuani, että pelkäsin tukehtuvani . . . Ajettuamme valtatielle näimme valkoisen liinan, jota joku heilutti parvekkeelta. Minä aloin huiskuttaa omaa liinaani ja tämä liike rauhoitti minua jonkinverran. Itkin edelleen, ja ajatus, että kyyneleeni osoittavat tunteellisuuttani, synnytti minussa tyytyväisyyttä ja iloa.

Kun oli ajettu noin virsta, istuin rauhallisempana ja aloin itsepintaisen tarkkaavaisesti katsella lähintä silmieni edessä olevaa esinettä — minunpuoleiseni sivuhevosen takaosaa. Katselin, miten tämä kailava sivuhevonen heilutti häntäänsä, miten se löi toisen jalan toista vastaan, miten sen selkään sattui ajajan punottu piiska ja jalat alkoivat hyppeliä yhdessä; katselin, miten sen mäkivyö hyppeli ja mäkivyössä renkaat, ja katselin siihen asti, kunnes tuo mäkivyö peittyi hännän kohdalla vaahtoon. Aloin katsella ympärilläni: peltoja, joilla aaltoili kypsä ruis, tummaa utua, jossa paikoitellen näkyi sahra, talonpoika, hevonen varsoineen; katselin virstapatsaita, vilkaisinpa kuskipukillekin nähdäkseni, kuka on meitä kyydissä; eivätkä kyyneleet vielä olleet kuivuneet kasvoiltani, kun ajatukseni jo olivat kaukana äidistä, josta olin eronnut kenties ainiaaksi. Mutta jokainen muisto toi hänet mieleeni. Muistin sienen, jonka olin löytänyt edellisenä päivänä koivukujasta, muistin, miten Ljubotška ja Katenka olivat ruvenneet kinastelemaan siitä, kuka sen poimisi, muistin senkin, miten he itkivät sanoessaan meille jäähyväisiä.

»Sääli on heitä! Ja Natalia Savišnaakin on sääli, ja koivukujaa ja Fokaa on sääli! Yksinpä ilkeätä Mimiä — hän-

täkin on sääli. Kaikkea, kaikkea on sääli! Entä maman rukka?» Ja kyyneleet nousivat taas silmiin, mutta ei pitkäksi aikaa.

XV.

LAPSUUS.

Onnellinen, onnellinen, ainaiseksi mennyt lapsuuden aika! Kuinka en rakastaisi, kuinka en vaalisi sen muistoja? Nämä muistot virkistävät, kohottavat sieluani ja ovat parhaitten nautintojeni lähteenä.

Juoksenneltuasi mielinmäärin istut teepöydässä omassa korkeassa tuolissasi; on jo myöhä, olet jo aikoja sitten juonut kupillisesi maitoa sokerin kera, uni pyrkii painamaan kiinni silmäsi, mutta et liikahda paikaltasi, istut ja kuuntelet. Ja kuinka voisitkaan olla kuuntelematta? Maman puhuu jonkun kanssa ja hänen äänensä sointu on niin suloinen, niin ystävällinen. Jo nuo äänet yksinään puhuvat niin paljon sydämelleni! Torkunnan sumentamilla silmillä minä katson yhtämittaa hänen kasvojaan, ja yhtäkkiä hän on muuttunut aivan pienen pieneksi, hänen kasvonsa eivät ole suuremmat kuin nappi; mutta minä näen ne edelleen yhtä selvästi; näen, miten hän katsahti minuun ja miten hymähti. Minusta on mieluisaa nähdä hänet noin pikkuruikkuisena. Minä painan silmiäni vielä enemmän umpeen, ja hän muuttuu yhtä pieneksi kuin ne pojat, joita voi nähdä silmäterässä; mutta minä liikahdin — ja lumous hävisi; minä siristelen silmiäni, käännähtelen, koetan kaikin tavoin palauttaa sen, mutta turhaan.

Minä nousen, kiipeän ja asetun jalkoineni päivineni mukavasti nojatuoliin.

— Sinä nukahdat taas, Nikolenka! — sanoo minulle maman. — Menisit mieluummin ylös.

— Minä en tahdo nukkua, äiti kulta, — vastaan hänelle, ja epäselvät mutta suloiset haavekuvat täyttävät mielen, terve lapsen uni sulkee silmäluomet, ja hetken kuluttua olen uinahtanut ja nukun siihen asti, kunnes herätetään. Tunnen läpi unen, että jonkun hellä käsi koskettaa minua; pelkästä kosketuksesta tunnen sen ja yhä vielä unen vallassa tartun tähän käteen ja painan sen hyvin lujasti huulilleni.

Kaikki ovat jo hajaantuneet; yksi kynttilä palaa vieras-huoneessa; maman sanoi, että hän itse herättää minut; hän on istuutunut nojatuoliin, jossa minä nukun, sivellyt ihmeellisellä hellällä kädellään hiuksiani, ja korvani luona soi hänen rakas tuttu äänensä:

— Nouse, kultaseni: on aika mennä nukkumaan.

Eivät kenenkään välinpitämättömät katseet ole häntä ujoittamassa: hän ei pelkää vuodattaa minuun koko hellyyttään ja rakkauttaan. Minä en liikahda, mutta suutelen vielä lujemmin hänen kättään.

— Nousehan, enkelini.

Hän ottaa toisella kädellään minua kaulasta ja hänen sormensa liikkuvat nopeasti ja kutkuttavat minua. Huoneessa on hiljaista, puoleksi pimeätä; hermojeni kiihoittaa kutkutus ja herääminen; äiti istuu aivan vieressäni; hän koskettelee minua; minä tunnen hänen tuoksunsa ja kuulen hänen äänensä. Kaikki tämä pakottaa minut hypähtämään ylös, kietomaan käteni hänen kaulaansa, painamaan pääni hänen rintaansa ja läähättäen sanomaan:

— Ah, rakas, rakas äiti, miten minä sinua rakastan!

Hän hymyilee surullista, ihastuttavaa hymyään, tarttuu molemmin käsin päähäni, suutelee otsaani ja asettaa minut polvillensa.

— Sinä siis rakastat minua hyvin paljon? — Hän on vaiti hetkisen, sanoo sitten: — Katso, rakasta aina minua,

älä unhoita milloinkaan. Kun äitiäsi ei enää ole, etkö unhoita häntä? Etkö unhoita, Nikolenka?

Hän suutelee minua vielä hellemmin.

— Riittää! Älä puhukaan semmoista, ystäväiseni, kultaseni! — huudan minä suudellen hänen polviaan; ja kyyneleet valuvat virtoina silmistäni, — rakkauden ja riemun kyyneleet.

Tämän jälkeen, kun tulen ylös ja asetun jumälankuvien eteen pumpuliviitassani, miten ihmeellinen tunne valtaakaan mielen sanoessani: siunaa, Jumala, isää ja äitiä! Noina hetkinä toistellessani rukouksia, joita ensimmäisen kerran soper-telivat lapsenhuuleni rakkaan äitini puolesta, rakkaus häneen ja rakkaus Jumalaan tuntuivat omituisella tavalla sulavan yhteen samaksi tunteeksi.

Rukoiltuasi kietoudut peitteeseen, mieli on kevyt, valoisa ja iloinen; haaveet ajavat takaa toisiaan, — mutta mitä ne koskevat? Niitä ei saa kiinni, mutta ne ovat täynnä puhdasta rakkautta ja valoisan onnen toivoa. Tulee muistaneeksi Karl Ivanovitšia ja hänen katkeraa kohtaloaan, ainoata ihmistä, jonka tiesin olevan onnettoman, ja tulee niin sääli, tuntee niin suurta rakkautta häntä kohtaan, että kyyneleet alkavat virrata silmistä, ja ajattelen: »Suo Jumala hänelle onnea, anna minulle mahdollisuutta auttaa häntä, keventää hänen murhettaan; olen valmis uhraamaan kaikkeni hänen hyväkseen.» Sitten pistät posliinisen lempileikkikalusi — jäniksen tai koiran — untuvapieluksen nurkkaan ja nautit siitä, että sen on niin hyvä, lämmin ja mukava siinä maata. Vielä rukoilet, että Jumala antaisi onnea kaikille, että kaikki olisivat tyytyväisiä ja että huomenna olisi hyvä kävelyilma, käännyt toiselle kyljelle, ajatukset ja unelmat sekaantuvat, yhtyvät toisiinsa, ja nukahdat hiljaa, rauhallisesti, kasvot vielä märkinä kyyneleistä.

Palaavatkohan enää koskaan se raikkaus, huolettomuus,

rakkauden tarve ja uskon voima, jotka sinulla on lapsuudessa? Mikä aika voi olla parempi kuin se, jolloin kaksi parhainta hyvettä — viaton iloisuus ja rajaton rakkauden tarve — olivat ainoat vietit elämässä?

Missä ovat nuo palavat rukoukset? Missä paras lahja — nuo puhtaat liikituksen kyyneleet? Lihoitteli luokse lohduttaja-enkeli, pyyhki hymyillen pois nuo kyyneleet ja löyhytteli lapsen turmeltumattomaan mielikuvitukseen suuloisia haaveita.

Onko elämä todellakin jättänyt niin raskaat jäljet sydämeeni, että minulta ovat iäksi poissa nämä kyyneleet ja tämä riemu? Jäivätkö todellakin jäljelle ainoastaan muistot?

XVI.

RUNO.

Melkein kuukausi sen jälkeen kuin olimme muuttaneet Moskovaan, minä istuin isoäitini talon yläkerrassa suuren pöydän ääressä ja kirjoitin; vastapäätä minua istui piirustuksen opettaja ja viimeisteli mustalla kynällä piirrettyä turkkilaisen päätä turbaaneineen. Volodja seiso i kaula kurotettuna opettajan takana ja katseli hänen olkansa yli. Tämä pää oli Volodjan ensimmäinen lyijykynäpiirros ja oli nyt, isoäidin nimipäivänä, annettava tälle lahjana.

— Entä ettekö pane tähän vielä varjoa? — sanoi Volodja opettajalle kohottautuen varpailleen ja osoittaen turkkilaisen kaulaa.

— En, ei ole tarpeellista, — sanoi opettaja pannen lyijykynät ja piirtimen pontimella suljettavaan lippaaseen, — nyt se on hyvä, älkääkä enää kajotko siihen. No, entä te, Nikolenka, — lisäsi hän nousten ja katsellen edelleen syrjä-

silmäyksin turkkilaista, — ilmaiskaa viimein meille salaisuutenne: mitä te annatte isoäidille? Olisipa todellakin ollut parasta teidänkin valmistaa pää. Hyvästi, hyvät herrat! — sanoi hän, otti hattunsa ja lappunsa ja poistui.

Sillä hetkellä minäkin ajattelin, että pää olisi ollut parempi kuin se, minkä valmistamiseksi työskentelin. Kun meille oli ilmoitettu, että isoäidin nimipäivä oli tulossa ja että meidän oli siksi päiväksi valmistettava lahjat, oli päähäni tullut ajatus kirjoittaa hänelle runo tämän johdosta ja minä kyhäsin heti kaksi säettä loppusointuineen toivoen yhtä nopeasti tekaisevani muutkin. En ollenkaan muista, miten päähäni oli noussut tuommoinen lapselle omituinen ajatus, mutta muistan, että se miellytti minua suuresti ja että kaikkiin asiaa koskeviin kysymyksiin vastasin, että ehdottomasti annan lahjan isoäidille, mutta en sano kenellekään, mikä se on.

Vastoin odotustani osoittautuikin, että niiden kahden säkeen lisäksi, jotka olin keksinyt ensi innostuksessa, minä en kaikista ponnistuksista huolimatta kyennyt sepittämään enää mitään. Aloin lukea runoja, joita oli meidän kirjoissamme; mutta ei Dmitrievistä eikä Deržavinista ollut minulle apua; päinvastoin ne saivat minut yhä enemmän vakuuttuneeksi kykenemättömyydestäni. Tietäen, että Karl Ivanovitš mielellään kopioi runoja, minä aloin kaikessa hiljaisuudessa penkoa hänen papereitaan ja löysin saksalaisten runojen seasta yhden venäjänkielisen, joka luultavasti oli hänen oma sepitelmänsä.

Neiti L:lle . . . Petrovskoi, 1828, kesäkuun 3.

Muistakaa lähellä,
Muistakaa kaukana,
Muistakaa minun

Nytkin ja ainiaasti
Muistakaa hautaani asti
Miten uskollinen osaan rakastaa.

Karl Mauer.

Tämä runo, joka oli kirjoitettu kauniilla, pyöreällä käsialalla ohuelle postipaperiarkille, miellytti minua liikuttavan tunteen vuoksi, jota se oli täynnä; opin sen heti ulkoa ja päätin ottaa mallikseni. Asia sujui nyt paljon paremmin. Nimipäivänä oli 12-säkeinen onnittelu valmiina, ja istuen luokkahuoneen pöydän ääressä kirjoitin sitä puhtaaksi silopaperille.

Jo kaksi paperiarkkia oli mennyt piloille . . . ei senvuoksi, että olisin aikonut muuttaa niissä jotakin: runo oli mielestäni erinomainen, mutta kolmannesta rivistä alkaen säkeitten loppupäät yhä enemmän käyristyivät ylöspäin, niin että jo kaukaa näkyi, että kirjoitus meni vinoon eikä kelvannut mihinkään.

Kolmas lehti tuli yhtä vinoa kuin edellisetkin; mutta minä päätin olla enää kirjoittamatta uudelleen. Runossani minä onnittelin isoäitiä, toivoin, että hän eläisi terveenä monta vuotta, ja lopetin näin:

Tahdomme ilahduttaa alinomaa
Ja rakastaa kuin äitiämme omaa.

Tuntui muuten varsin hyvältä, mutta viimeinen säe loukkasi jostakin syystä omituisella tavalla korvaani.

— Ja ra-kastaa kuin äi-tiämme omaa, — hokea hölpötin. — Minkähän loppusoinnun panisin *omaa* sanan sijalle: somaa? lomaa? . . . Heh, kyllä se menee! On se kuitenkin parempi kuin Karl Ivanovitšin.

Ja niin kirjoitin viimeisen säkeen. Sitten makuuhuoneessa luin ääneen koko tekeleeni tuntehikkaasti ja

elehtien. Oli säkeitä, jotka eivät olleet mitään runomittaa, mutta minä en pysähtynyt niihin; mutta viimeinen säe hätkähdytti minua entistä voimakkaammin ja epämiellyttävämmiin. Istahdin vuoteelle ja vaivuin mietteisiin.

»Miksi minä kirjoitin: *kuin äitiämme omaa*. Eihän hän ole täällä, eikä ollut tarpeellista hänestä mainitakaan; tosinhan minä isoäitiä rakastan, kunnioitan, mutta ei se ole samaa. . . . Miksi minä kirjoitin näin? Miksi minä valehtelin? Olkoonpa, että se on runoa, mutta ei kuitenkaan olisi pitänyt.»

Samassa tuli räätäli ja toi uuden juhlapuvun.

— No, olkoon sitten niin! — sanoin hyvin kärsimättömästi, pistin harmistuneena runon tyynyn alle ja juoksin koettelemaan moskovalaista pukua.

Moskovalainen puku oli erinomainen: ruskeahko puoli-hännystakki pronssinapineen oli ommeltu ruumiinmukaiseksi, — ei niinkuin meille maalla ommeltiin jättämällä kasvunvaraa; mustat housut, nekin kapeat, antoivat ihmeen hyvin lihasten esiintyä ja olivat kauniisti saappaitten päällä.

»Vihdoin siis minullakin on oikeat housut, joissa on jalkahihnatkin!» unelmoin minä katsellen aivan suunniltani ilosta jalkojani joka puolelta. Vaikka minulla oli hyvin ahdasta ja epämurkavaa uudessa puvussa, salasin sen kaikilta ja sanoin päinvastoin, että oloni on oikein hyvä ja että jos tässä puvussa on jokin vika, niin vain se, että se on hiukan väljä. Tämän jälkeen minä hyvin kauan kuvastimen edessä seisten harjasin runsaasti voideltua päätäni; mutta kaikista ponnistuksistani huolimatta en mitenkään saanut silitetyksi pääläen hiustöyhtöä: heti kun koetellakseni niiden hiusten tottelevaisuutta lakkasin painamasta niitä harjalla, ne nousivat pystyyn ja töröttivät eri suuntiin tehden kasvoni erittäin hullunkurisen näköisiksi.

Karl Ivanovitš oli pukeutumassa toisessa huoneessa, ja luokkahuoneen läpi vietiin hänelle sininen hännystakki ja

vielä joitakin valkeita kapineita. Alas johtavan oven luota kuului isoäidin erään sisäkön ääni; menin tiedustamaan, mitä hän tahtoi. Hänellä oli kädessään kankeaksi jähmitetty rinnus ja hän sanoi minulle tuoneensa sen Karl Ivanovitšille ja valvoneensa yön ennättääkseen pestä sen ajoissa. Minä otin viedäkseni rinnuksen perille ja kysyin:

— Onko isoäiti noussut?

— Kuinkas muuten! Jo ovat juoneet kahvinkin, ja esipappi on tullut. Miten uljas te olette! — lisäsi hän katsellessen hymysuin uutta pukuani.

Tuo huomautus sai minut punastumaan; minä pyörähdin toisella jalalla, näpsäytin sormiani ja hypähdin tahtoen täten antaa hänen tuntea, ettei hän vielä oikein tiedäkään, miten uljas minä todella olen.

Kun toin rinnuksen Karl Ivanovitšille, ei hän enää tarvinnut sitä: hän oli ottanut kaulaansa toisen ja kumartuneena pikku kuvastimen eteen, joka oli pöydällä, hän piteli molemmin käsin kaulaliinansa muhkeata nauhasolmuketta ja koetteli, pääseekö hänen sileäksi ajeltu leukansa vapaasti kulkemaan siihen sisälle ja takaisin. Nykäistytään joka puolelta suoriksi pukumme ja pyydettyään Nikolaita tekemään samoin hänelle hän lähti viemään meitä isoäidin luo. Minua naurattaa muistaessani, miten voimakas hiusvoiteen tuoksu meistä kolmesta lähti, kun aloimme laskeutua alas portaita.

Karl Ivanovitšilla oli käsissään omatekoinen rasia, Volodjalla piirros, minulla runo; jokaisella oli kielellään tervehdys, jonka lausuisi antaessaan lahjansa. Juuri silloin, kun Karl Ivanovitš avasi salin oven, puki pappi ylleen messukasukan ja alkoivat kuulua jumalanpalveluksen ensimmäiset säveleet.

Isoäiti oli jo salissa; kumartuneena ja nojautuen tuolin selustimeen hän seisoi seinän luona ja rukoili hurskaasti;

hänen vieressään seiso iä. Iä käännähti meihin päin ja hymyili, kun huomasi, miten me kiireesti piilotimme selän taakse lahjat, jotka olimme valmistaneet, ja koettaen olla niin, ettei meitä huomattaisi, pysähdyimme aivan oven luo. Koko se yllättävä vaikutus, jonka olimme toivoneet voivamme saada aikaan, oli mennyt.

Kun alettiin mennä ristin luo, tunsin yhtäkkiä olevani voittamattoman, typerryttävän ujouden raskaan vaikutuksen alaisena, ja tuntien, ettei minulla mitenkään ole rohkeutta lahjani antamiseen, minä piilouduin Karl Ivanovitšin selän taakse. Hän onnitteli isoäitiä erinomaisen valituin lausein, siirsi rasian oikeasta kädestään vasempaan, ojensi sen nimipäiväsankarille ja siirtyi muutaman askeleen syrjään antaakseen sijaa Volodjalle. Isoäiti näytti olevan ihastunut rasiaan, johon oli liimattu kultaiset reunukset, ja lausui kiitoksensa mitä ystävällisimmin hymyillen. Näkyi kuitenkin, ettei hän tietänyt, mihin panisi kädestään tuon rasian, ja luultavasti sentähden hän pyysi isää katsomaan, miten ihmeteltävän taitavasti se oli tehty.

Tyydyttyään uteliaisuutensa isä antoi rasian esipapille, jota tämä kapine näytti erinomaisesti miellyttävän: hän heilutteli päätään ja katseli kiinnostuneena milloin rasiaa, milloin mestaria, joka oli kyennyt tekemään niin ihanan esineen. Volodja antoi turkkilaisensa ja sai niinkään mitä mairittelevimpia ylistelyjä joka puolelta. Tuli minunkin vuoroni: isoäiti kääntyi hyväksyvästi hymyillen minuun.

Ne, jotka ovat tunteneet ujoutta, tietävät, että tämä tunne kasvaa suoraan verrannollisesti aikaan nähden, kun taas päättäväisyys vähenee päinvastaisessa suhteessa, se on: mitä kauemmin tätä tilaa jatkuu, sitä mahdottomammaksi käy sen voittaminen ja sitä vähemmän jää päättäväisyyttä.

Viimeinenkin rohkeus ja päättäväisyys hävisi minusta silloin, kun Karl Ivanovitš ja Volodja antoivat lahjansa, ja

ujouteni saavutti äärimmäiset rajansa: tunsin, miten veri lakkaamatta virtaili sydämestäni päähän, miten värit vaihtelivat kasvoillani ja miten otsalleni ja nenälleni nousi suuria hikipisaroita. Korvani olivat tulikuumat, koko ruumiissani tunsin väristystä ja hiostusta, vaihdoin myötäänsä jalkasentoa enkä liikahtanut paikaltani.

— No, näytähän, Nikolenka, mitä sinulla on, — rasiako vai piirros! — sanoi minulle isä. Ei ollut muuta neuvoa; vapisevin käsin ojensin rutistuneen onnettoman paperikäärön; mutta ääneni ei ollenkaan totellut minua, ja minä pysähdyin äänettömänä isoäidin eteen. Minut sai pois suunniltani ajatus, että odotetun piirroksen sijasta tulee kaikkien kuullen luettavaksi minun aivan kelvoton runoni ja sanat: *kuin äitiämme omaa*, jotka selvästi todistavat, etten minä ole koskaan rakastanut äitiäni ja että olen unhoittanut hänet. Kuinka voikaan kuvata kärsimyksiä, joita tunsin silloin, kun isoäiti alkoi lukea ääneen runoani ja kun hän, koska ei saanut selvää, pysähtyi keskelle säettä hymyillen hymyä, joka minusta silloin näytti pilkalliselta, ja katsahti isään ja kun hän lausui toisin kuin minä olisin tahtonut sekä kun hän, voimatta näkönsä heikkouden takia lukea loppuun, antoi paperin isälle ja pyysi tätä lukemaan kaikki alusta alkaen? Minusta näytti, että hän teki sen sentähden, että häntä kyllästytti noin huonojen ja vinoon kirjoitettujen säkeitten lukeminen, ja sentähden, että isä saisi itse lukea viimeisen säkeen, joka niin selvästi todisti tunteettomuuttani. Minä odotin, että isä läimäyttää minua nenälle tällä runolla ja sanoo: »Kehno pojannallikka, älä unhoita äitiäsi ... tässä saat siitä!» Mutta mitään semmoista ei tapahtunut; päinvastoin, kun kaikki oli luettu, niin isoäiti sanoi: *charmant!* ja suuteli otsaani.

Rasia, piirustus ja runo pantiin kahden batistiliinan ynnä äidin muotokuvalla kaunistetun nuuskarasian vie-

reen ulosvedettävälle pikku pöydälle, joka kuului siihen nojatuoliin, missä isoäiti aina istui.

— Ruhtinatar Varvara Iljinitšna, — ilmoitti toinen niistä suurikokoisista lakeijoista, jotka ajoivat isoäidin vaunujen takana.

Isoäiti katseli mietteissään kilpikonnanluiseen nuuskasiasaan sovitettua muotokuvaa eikä vastannut mitään.

— Käskettekö pyytämään sisään, teidän ylhäisyytenne?
— toisti lakeija.

XVII.

RUHTINATAR KORNAKOVA.

— Pyydä, — sanoi isoäiti istuutuen syvemmälle nojatuoliin. Ruhtinatar oli noin neljäkymmenenviiden vuoden ikäinen nainen, pieni, heikon näköinen, kuivettunut ja ärtyissä, silmät harmaanvihreät, epämiellyttävät, ja niiden ilme selvästi ristiriidassa luonnottoman lempeästi supussa olevan suun kanssa. Kameelikurjen sulalla koristetun samettihatun alta näkyivät vaaleat, hieman punertavat hiukset; kulmakarvat ja silmäripset näyttivät vielä vaaleammilta ja punertavammilta hänen kasvojensa sairaalloista väriä vasten. Tästä huolimatta oli, koska hänen liikkeensä olivat luontevat, kätensä pienet ja kaikki piirteensä erikoisen kylmät, hänen ulkomuotonsa yleisvaikutuksessa jotakin ylhäistä ja tarmokasta.

Ruhtinatar puhui hyvin paljon ja kuului puhetapansa puolesta senlajisiin ihmisiin, jotka aina puhuvat niin, kuin heitä vastustettaisiin, vaikka ei kukaan puhuisi sanaakaan: väliin hän koroitti ääntään, väliin alensi sitä asteettain, mutta alkoi sitten yhtäkkiä puhua entistä vilkkaammin ja katseli

läsnäolevia, mutta keskusteluun osallistumattomia henkilöitä aivan kuin olisi tällä katseella koettanut vahvistaa itseään.

Vaikka ruhtinatar suuteli isoäidin kättä ja myötäänsä nimitti häntä *ma bonne tante* ¹, niin minä kuitenkin huomasin, että isoäiti oli häneen tyytymätön: hän kohotti erikoisella tavalla kulmakarvojaan, kun ruhtinatar kertoi, miksi ruhtinas Mihailo ei mitenkään voinut itse tulla onnittelemaan isoäitiä huolimatta mitä suurimmasta halustaan; ja vastatesaan venäjäksi ruhtinattaren ranskankieliseen puheeseen hän sanoi erikoisella tavalla venytellen sanojaan:

— Olen teille hyvin kiitollinen, rakkaani, huomaavaisuudestanne; ettei taas ruhtinas Mihailo saapunut, niin mitäpä siitä puhuukaan . . . hänellä on aina suunnattomasti asioita; ja sanottakoon sekin, että mitäpä hauskuutta hänellä olisi vanhan ämmän parissa istumisesta.

Ja antamatta ruhtinattarelle aikaa kumota hänen sanojaan hän jatkoi:

— Entä miten lapsenne voivat, rakkaani?

— Jumalan kiitos, ma tante, kasvavat, oppivat, telmivät . . . etenkin Etienne, vanhin, alkaa olla sellainen rasavilli, ettei ole minkäänlaista järjestystä; mutta onpa hän sensijaan älykäs — un garçon qui promet. ² Voitteko kuvitella, mon cousin ³, — jatkoi hän kääntyen yksinomaan isän puoleen, sillä isoäitiä eivät vähääkään kiinnostaneet hänen lapsensa, vaan hän, tahtoen ylpeillä lastenlapsillaan, otti huolellisesti runoni rasian alta ja alkoi levittää sitä auki, — voitteko kuvitella, mon cousin, mitä hän teki äskettäin . . .

Ja kumartuen isän puoleen ruhtinatar alkoi kertoa hänelle jotakin hyvin innostuneesti. Lopetettuaan kerto-

¹ hyvä tätini.

² lupaava poika.

³ serkkuni.

muksensa, jota minä en kuullut, hän alkoi heti nauraa ja sanoi katsoen kysyvästi isää kasvoihin:

— Eikös olekin aika poika, mon cousin? Hän olisi ansainnut selkäsaunan; mutta tuo kuje on niin älykäs ja niin huvittava, että minä annoin hänelle anteeksi, mon cousin.

Ja kiinnittäen katseensa isoäitiin ruhtinatar mitään sanomatta hymyili yhä edelleen.

— *Lyöttekö* te lapsianne, rakkaani? — kysyi isoäiti kottahottaen merkitsevästi kulmakarvojaan ja erikoisesti painostaen sanaa *lyöttekö*.

— Ah, ma bonne tante, — vastasi ruhtinatar hyvänluontoisella äänellä vilkaisten nopeasti isään, — minä tiedän, mitä mieltä te olette tässä suhteessa; mutta sallikaa minun tässä ainoassa asiassa olla toista mieltä kuin te: niin paljon kuin olenkin ajatellut, niin paljon kuin olenkin lukenut, neuvotellut tästä kysymyksestä, niin sittenkin kokemus on vienyt minut siihen, että olen tullut vakuutetuksi olevan välttämätöntä vaikuttaa lapsiin pelon avulla. Jos mieli tehdä jotakin lapsesta, niin tarvitaan pelkoa . . . eikö niin, mon cousin? Ja mitäpä, je vous demande un peu ¹, lapset pelkäävät enemmän kuin vitsaa?

Tätä sanoessaan hän katsahti kysyvästi meihin, ja, minä tunnustan sen, minusta alkoi olo sillä hetkellä tuntua omituisen epämukavalta.

— Puhukaa mitä tahansa, mutta poika on 12:nteen, jopa 14:nteen ikävuoteensa asti vielä lapsi; tytön laita on aivan toinen.

»Mikä onni, — ajattelin minä, — etten ole hänen poikansa.»

— Niin, se on oivallista, rakkaani, — sanoi isoäiti taivastaan kokoon runoni ja asettaen sen rasiaan alle aivan kuin

¹ kysynpä vain.

ei tämän jälkeen pitäisi ruhtinatarta sen arvoisena, että hänen kuultavakseen voitaisiin lukea semmoinen tuote, — se on oikein hyvä, mutta olkaa hyvä ja sanokaa minulle, mitä helliä tunteita te tämän jälkeen voitte vaatia lapsiltanne?

Ja pitäen tätä todistuskappalettaan kumoamattomana isoäiti lisäsi lopettaakseen keskustelun:

— Muuten jokaisella saa tässä suhteessa olla oma mielihiteensä.

Ruhtinatar ei vastannut, vaan ainoastaan hymyili alentuvasti ilmaisten sillä, että hän antaa anteeksi nämä omituiset ennakkoluulot henkilölle, jota hän niin paljon kunnioittaa.

— Ah, tutustuttakaapa minut teidän nuoreen väkeenne, — sanoi hän katsellen meitä ja hymyillen ystävällisesti.

Me nousimme seisomaan ja suuntasimme katseemme ruhtinattaren kasvoihin, mutta emme ollenkaan tietäneet, mitä oli tehtävä sen osoitukseksi, että olimme tutustuneet.

— Suudelkaa toki ruhtinattaren kättä, — sanoi isä.

— Pyydän teitä rakastamaan vanhaa tättä, — sanoi hän suudellen Volodjan hiuksia, — vaikka olenkin teille kaukainen, mutta minä lasken sukulaisuuden ystävällisten suhteitten enkä sukupolvien mukaan, — lisäsi hän tarkoittaen etupäässä isoäitiä; mutta isoäiti oli edelleen tyytymätön häneen ja vastasi:

— Ehee, rakkaani, lasketaanko nykyjään sillä tavoin sukulaisuus?

— Tästä tulee nuori maailmanmies, — sanoi isä osoittaen Volodjaa, — ja tästä runoilija, — lisäsi hän samaan aikaan kun minä suudelllessani ruhtinattaren pientä, laihaa kättä tavattoman selvästi kuvittelin tähän käteen vitsan, vitsan alapuolelle penkin j. n. e., j. n. e.

— Kummasta? — kysyi ruhtinatar pidättäen minua kädestä.

— Tästä pienestä, jolla on hiustöyhtö, — vastasi isäni iloisesti hymyillen.

»Mitä minun hiustöyhtöni on hänelle tehnyt... eikö todellakaan ole muuta puheenaihetta?» ajattelin minä ja poistuin nurkkaan.

Minulla oli mitä omituisimmat käsitykset kauneudesta, — pidin Karl Ivanovitšiakin maailman kauneimpana miehenä; mutta tiesin varsin hyvin olevani ruma enkä siinä ollenkaan erehtynyt; siksi jokainen viittaus ulkomuotooni loukkasi minua kipeästi.

Muistan sangen hyvin, miten kerran päivällispöydässä — olin silloin kuuden vuoden ikäinen — puhuttiin ulkomuodostani, miten maman koetti löytää jotakin kaunista kasvoistani: sanoi, että minulla on älykkäät silmät, miellyttävä hymy, ja viimein myöntäen oikeiksi isän todistelut ja todeten sen, mikä oli silminnähtävää, oli pakotettu tunnustamaan, että minä olin ruma; ja sitten, kun kiitin häntä päivällisestä, hän taputti minua poskelle ja sanoi:

— Tiedäkin, Nikolenka, että kasvojesi vuoksi ei kukaan tule sinua rakastamaan; sentähden sinun pitää koettaa olla viisas ja hyvä poika.

Nämä sanat saivat minut varmaksi ei vain siitä, että olin ruma, vaan vielä siitäkin, että minusta ehdottomasti tulee hyvä ja viisas poika.

Tästä huolimatta minulla oli usein epätoivon hetkiä: kuvittelin, ettei maan päällä ole onnea ihmiselle, jolla on niin leveä nenä, paksut huulet ja pienet harmaat silmät kuin minulla; pyysin Jumalaa tekemään ihmeen — muuttamaan minut kauniiksi, ja kaiken, mitä minulla oli nykyhetkellä, ja kaiken, mitä minulla saattoi olla tulevaisuudessa, minä antaisin kauniista kasvoista.

XVIII.

RUHTINAS IVAN IVANOVITŠ.

Kun ruhtinatar oli kuullut runon ja kovin kehunut tekijää, heltyi isoäiti, alkoi puhua hänen kanssaan ranskaa, lakkasi sanomasta häntä *te, rakkaani*, ja pyysi tulemaan meille illalla kaikkine lapsineen, mihin ruhtinatar suostui, jonka jälkeen hän istuttuaan vielä vähän aikaa lähti pois.

Vieraita saapui onnittelemaan tänä päivänä niin monta, että ulkona pääkäytävän luona kaiken aamua yhtämittaa oli useita ajopelejä.

— Bonjour, chère cousine, — sanoi eräs vieraista astuen huoneeseen ja suudellen isoäidin kättä.

Hän oli noin seitsemänkymmenen vuoden ikäinen mies, suurikokoinen, sotilaspuvussa, olkapäillä suuret epoletit; hänen kauluksensa alta näkyi iso valkea risti; hänen kasvonsa ilme oli rauhallinen ja avoin. Hänen liikkeittensä sulavuus ja yksinkertaisuus hämmästyttivät minua. Vaikka hänellä oli vain niskassa jäljellä puoliympyrässä harvaa tukkaa ja vaikka ylähuulen asento selvästi osoitti, että hän oli hampaaton, niin hänen kasvonsa kuitenkin olivat erittäin kauniit.

Ruhtinas Ivan Ivanovitš oli viime vuosisadan lopulla kelpo luonteensa, kauniin ulkomuotonsa, erinomaisen urhoolisuutensa, ylhäisen ja mahtavan sukunsa ja varsinkin onnensa kautta jo hyvin nuorena edistynyt loistavasti virkaurallaan. Hän jatkoi edelleen virkapalvelusta, ja sangen pian hänen kunnianhimonsa oli siinä määrin tyydytetty, ettei hänellä enää ollut mitään toivomista siinä suhteessa. Varhaisimmasta nuoruudestaan asti hän käyttäytyi niin, kuin olisi valmistautunut astumaan siihen loistavaan asemaan maailmassa, johon

kohtalo myöhemmin hänet asetti; senvuoksi hän, vaikka hänellä loistavassa ja jonkinverran turhamaaisessa elämässään, kuten kaikilla muillakin, oli myös epäonnistumisia, pettymyksiä ja ikävyyksiä, ei kertaakaan luopunut aina rauhallisesta luonteestaan, ei ylevästä ajatustavastaan eikä uskonnollisista ja siveellisistä perussäännöistään, ja niin hän saavutti yleisen kunnioituksen, ei niinkään paljon loistavan asemansa kuin johdonmukaisuutensa ja lujuuutensa perusteella. Hän ei ollut erikoisen älykäs, mutta koska hän oli sellaisessa asemassa, että saattoi ylhäältäpäin katsella kaikkea elämän turhamaista hyörinää, niin hänen ajatustapansa oli ylevä. Hän oli hyväsydäminen ja tunteellinen, mutta käytöksessään kylmä ja hieman kopea. Tämä johtui siitä, että ollen sellaisessa asemassa, jossa hän saattoi olla hyödyksi monelle, hän koetti kylmyydellään turvata itsensä semmoisten ihmisten alituisilta pyynnöiltä ja mielistelyiltä, jotka tahtoivat vain käyttää hyväkseen hänen vaikutusvaltaansa. Hänen kylmyyttään lievensi kuitenkin *hyvinylhäisiin piireihin kuuluvan miehen* alentuva kohteliaisuus. Hän oli saanut hyvän sivistyksen ja oli paljon lukenut; mutta hänen sivistyksensä oli pysähtynyt siihen, mitä hän oli saanut nuoruudessaan, se on viime vuosisadan lopulla. Hän oli lukenut kaikki, mitä huomattavaa Ranskassa oli kirjoitettu filosofian ja kaunopuheisuuden alalla XVIII:lla vuosisadalla, tunsii perusteellisesti kaikki ranskalaisen kirjallisuuden parhaat tuotteet, niin että osasi ja rakastikin siteerata kohtia Racinen, Corneillen, Boileauin, Molièren, Montaignen, Fénelonin teoksista; hänellä oli loistavat tiedot mytologiassa ja hän oli hyvällä menestyksellä opiskellut ranskalaisista käännöksistä vanhan ajan eepillisen runouden tuotteita; niinkään hänellä oli riittävästi tietoja historiasta, jotka hän oli ammentanut Ségurista; mutta hänellä ei ollut mitään käsitystä matemaatiikasta sen lisäksi, mitä tiesi laskuopista, ei fysiikasta, ei

nykyajan kirjallisuudesta: hän saattoi keskustelussa sopivalla tavalla olla vaiti tai sanoa muutamia yleisiä lauselmia Goethesta, Schilleristä ja Byronista, mutta ei ollut milloinkaan lukenut heidän teoksiaan. Huolimatta tästä ranskalaisklassillisesta sivistyksestä, jommoista nyt on enää niin vähän tavattavissa, oli hänen puhelunsa korutonta, ja tämä korutomuus sekä peitti hänen tietämättömyytensä eräissä asioissa että osoitti miellyttävää käytöstapaa ja suvaitsevaisuutta. Hän vihasi suuresti kaikkea omaperäisyyttä ja sanoi, että originaalisuus on hienoon käytökseen pystymättömien ihmisten oveluutta. Seurapiiri oli hänelle välttämätön joka paikassa, missä hän asui: niin Moskovassa kuin ulkomaillakin hän aina eli yhtä avoimesti ja otti määrättyinä päivinä kodissaan vastaan koko kaupungin. Hänen asemansa kaupungissa oli sellainen, että hänen lähettämänsä kutsukortti saattoi avata pääsyn kaikkiin taloihin, että monet nuoret ja kauniit naiset mielellään kurottivat hänelle poskensa, joita hän suuteli ikäänkuin isällisin tuntein, ja että eräät sangen tärkeän ja kunnollisen näköiset ihmiset tunsivat sanoin kuvaamatonta riemua, kun pääsivät ruhtinaan pelipöytään.

Ruhtinaalla oli jäljellä enää vähän sellaisia ihmisiä kuin isoäiti, jotka olivat samaa piiriä kuin hän, olivat saaneet samanlaisen kasvatuksen, arvostelivat samalla tavoin asioita ja olivat samanikäisiä; siksi ruhtinas piti erittäin suuressa arvossa vanhoja ystävyysuhteitaan isoäitiin ja osoitti hänelle aina suurta kunnioitusta.

En voinut lakata ihailen katselemasta ruhtinasta: kunnioitus, jota kaikki hänelle osoittivat, suuret olkaimet, erikoinen ilo, jota isoäiti ilmaisi hänet nähtyään, ja se, että hän näytti olevan ainoa, joka ei pelännyt isoäitiä, käyttäytyi häntä kohtaan aivan vapaasti, jopa rohkeni sanoa häntä *ma cousine*, herättivät minussa kunnioitusta, joka oli yhtä suuri, jollei suurempikin kuin se, jota tunsin isoäitiä kohtaan.

Kun hänelle näytettiin runoni, kutsui hän minut luokseen ja sanoi:

— Mistäpä sen tietää, ma cousine, vaikka tästä tulisi toinen Deržavin.

Samalla hän nipisti niin kipeästi minua poskesta, että jos minä en huudahtanut, niin olin ääneti vain siksi, että huomasin sen olevan hyväilyä.

Vieraat lähtivät matkoihinsa, isä ja Volodja poistuivat huoneesta: vierashuoneeseen jäi vain ruhtinas, isoäiti ja minä.

— Miksi meidän rakas Natalia Nikolajevnamme ei ole saapunut? — kysyi yhtäkkiä ruhtinas Ivan Ivanovitš oltuaan hetkisen ääneti.

— Ah, mon cher, — vastasi isoäiti alentaen ääntään ja laskien kätensä hänen virkapukunsa hihalle, — varmaankin hän olisi tullut, jos olisi vapaa tekemään mitä tahtoo. Hän kirjoittaa minulle, että Pierre muka ehdotti, että hän matkustaisi, mutta että hän itse kieltäytyi, koska heillä muka ei ole ollut mitään tuloja tänä vuonna; ja kirjoittaa: »sitäpaitsi minulla ei ole syytäkään muuttaa tänä vuonna koko joukkoineni Moskovaan. Ljubotška on vielä liian pieni ja poikiin nähden taas, jotka tulevat asumaan teillä, minä olen vielä levollisempi kuin jos ne olisivat luonani.» Se on kaikki oivallista! — jatkoi isoäiti sellaisella äänensävyllä, joka selvästi todisti, ettei hän ollenkaan pitänyt sitä oivallisena: — pojat olisi aikoja sitten pitänyt lähettää tänne, jotta olisivat saaneet jotakin oppia ja tottua ihmisten seuraan; mitäs kasvatusta niille on voitu antaa maalla? . . . Huomaittehan, mon cousin, että he ovat täällä aivan kuin villejä . . . eivät edes osaa tulla sisälle huoneeseen.

— Mutta minä en ymmärrä, — vastasi ruhtinas, — miksi nuo ainaiset valittelut varojen puutteesta? Hän on sangen hyvissä varoissa, ja Natašan Habarovkan, jossa me

teidän kanssanne muinaisina aikoina näyttelimme teatteria, minä tunnen kuin viisi sormeani — se on ihana maatila! Ja aina siitä täytyy olla hyvät tulot.

— Minä sanon teille niinkuin todelliselle ystävälle, — keskeytti hänet isoäiti surullisen näköisenä: — minusta näyttää, että nuo kaikki ovat verukkeita vain siksi, että *hän* saisi elää täällä yksinään, kuljeksia klubeissa, päivällisillä ja tehdä Jumala ties mitä; mutta hän ei epäile mitään. Te tiedätte, että hän on enkelimäisen hyvä, — hän uskoo *häntä* kaikessa. *Hän* uskotteli hänelle, että lapset on vietävä Moskovaan, mutta hänen on yksinään typerän kotiopettajattaren kanssa jäätävä maalle, — ja hän uskoi; jos *hän* sanoisi hänelle, että lapsia pitää pieksää aivan niinkuin ruhtinatar Varvara Iljinitšna pieksää omiaan, niin hän kai tässäkin olisi samaa mieltä, — sanoi isoäiti kääntyen nojatuolissaan hyvin halveksivan näköisenä. — Niin, ystäväni, — jatkoi isoäiti hetkisen vaiettuaan ja ottaen käsiinsä toisen nenäliinoista pyyhkiäkseen silmään ilmestyneen kyynelen, — minä ajattelen usein, että *hän* ei kykene arvostamaan eikä ymmärtämään *häntä* ja että huolimatta kaikesta hyvyystään, rakkaudestaan *häntä* kohtaan ja yrityksistään salata surunsa — minä tiedän sen sangen hyvin — hän ei voi olla *hänen* kanssaan onnellinen; ja muistakaa minun sanani, että hän ei . . .

Isoäiti peitti kasvonsa liinaan.

— Eh, ma bonne amie, — sanoi ruhtinas moittivasti, — minä huomaan, ettette ole tullut vähääkään järkevämmäksi — iankaikkisesti murehditte ja itkette kuviteltua surua. No, eikö teitä hävetä? Minä tunnen *hänet* vanhastaan ja tunnen hänet huomaavaiseksi, hyväsydämiseksi ja erinomaiseksi aviomieheksi ja ennen kaikkea erittäin kelpo mieheksi, un parfait honnête homme.

Kuunneltuani tahtomattani keskustelua, jota minun ei olisi pitänyt kuulla, minä poistuin huoneesta varpaillani ja hyvin kiihtyneenä.

XIX.

IVINIT.

— Volodja! Volodja! Ivinit! — huudahdin minä nähtyäni ikkunasta kolme poikaa, joilla oli yllään siniset majavannahkakauluksiset talvilievetakit ja jotka nuoren keikari-maisen kotiopettajan jäljessä olivat tulossa vastapäiseltä jalkakäytävältä meidän taloamme kohti.

Ivinit olivat sukulaisiamme ja melkein saman ikäisiä kuin me; kohta Moskovaan tultuamme tutustuimme heihin ja aloimme seurustella heidän kanssaan.

Toinen järjestyksessä Ivineistä, Serjoža, oli tumma-verinen, kiharatukkainen poika, jolla oli luja nykerönenä, hyvin mehevät punaiset huulet, jotka harvoin täydelleen sulkivat näkyvistä hänen hieman ulkonevan valkean ylemmän hammasrivinsä, sekä tummansiniset kauniit silmät ja tavattoman vilkas kasvojen ilme. Hän ei hymyillyt koskaan, vaan joko oli aivan totinen tai nauroi sydämensä pohjasta heleätä, selvää ja tavattoman viehättävää naurua. Hänen omalaatuinen kauneutensa hämmästytti minua jo ensi silmäyksellä. Tunsin voittamatonta vetoa häneen. Minulle tuotti hänen näkemisensä jo kyllin onnea; ja yhteen aikaan kaikki henkeni voimat keskittyivät tuohon toivoon: kun en kolmeen tai neljään päivään sattunut näkemään häntä, aloin tuntea oloni ikäväksi ja tulin niin surulliseksi, että vuodatin kyyneleitä. Uneksin nukkuessani ja valvoessani ainoastaan hänestä: käydessäni makaamaan toivoin, että näkisin

hänet unissani; sulkiessani silmäni näin hänet edessäni ja vaalin tätä haavekuvaa parhaimpana nautintonani. En kenellekään koko maailmassa olisi uskonut tätä tunnetta: niin kallisarvoisena sitä pidin. Kenties sentähden, että häntä kyllästytti tuntea aina levottomien silmiäni olevan suunnattuina häneen, tahi vain sentähden, että hän ei tuntenut mitään myötätuntoa minua kohtaan, hän ilmeisesti mieluummin leikki ja puheli Volodjan kanssa kuin minun kanssani; mutta minä olin kuitenkin tyytyväinen, en mitään toivonut, en mitään vaatinut ja olin valmis uhraamaan kaikki hänen hyväkseen. Paitsi kiihkeätä kiintymystä, jota hän herätti minussa, synnytti hänen läsnäolonsa minussa yhtä voimakkaana toisen tunteen — pelon, että pahoitan hänen mieltään, loukkaan häntä jollakin enkä miellytä häntä: kenties siksi, että hänen kasvoillaan oli kopea ilme, tai siksi, että minä halveksiessani ulkomuotoani pidin toisissa liian suuressa arvossa sitä etua, että he olivat kauniita, tai, mikä enimmäen osuu oikeaan, siksi, että tämä on ehdoton rakkauten tunnusmerkki, minä tunsin häntä kohtaan yhtä paljon pelkoa kuin rakkauttakin. Kun Serjoža ensimmäisen kerran alkoi puhua kanssani, minä sekaannuin niin suuressa määrin näin odottamattomasta onnesta, että kalpenin, punastuin enkä voinut vastata hänelle mitään. Hänellä oli se paha tapa, että hän vaivuttuaan mietteisiin kiinnitti katseensa yhteen pisteeseen ja vilkutti yhtämittaa silmää ja nytkäytteli samalla nenäänsä ja kulmakarvojaan. Kaikkien mielestä tämä tapa suuresti rumensi häntä, mutta minusta se oli niin herttainen, että huomaamattani rupesin tekemään samoin, ja muutama päivä sen jälkeen kuin olin tutustunut häneen isoäiti kysyi, eikö silmiäni kivistä, kun siristelen niitä kuin tarhapöllö. Emme koskaan lausuneet toisillemme sanaakaan rakkaudesta; mutta hän tunsii valtansa minuun ja käytti sitä tiedottomasti, mutta tyrannimaisesti meidän lap-

sellisissa suhteissamme; minä puolestani, niin suuresti kuin mieleni tekikin ilmaista hänelle kaikki, mitä oli mielessäni, pelkäsin häntä niin paljon, etten rohjennut ruveta avomieli-seksi, koetin näyttää välinpitämättömältä ja alistuin nurku-matta hänen tahtoonsa. Toisinaan hänen vaikutusvaltansa tuntui minusta raskaalta, sietämättömältä; mutta siitä vapau-tuminen ei ollut minun vallassani.

Minusta on surullista muistella tätä raikasta, ihanaa pyyteettömän ja rajattoman rakkauden tunnetta, joka kuoli pääsemättä purkautumaan ja saamatta vastakaikua.

On omituista, miksi lapsena ollessani koetin olla aikuisen kaltainen, mutta siitä asti kun lakkasin olemasta lapsi, usein tahdoin olla lapsen kaltainen. Kuinka usein tämä halu — nimittäin etten olisi lapsen kaltainen suhteissani Serjožaan, — saikaan tyrehtymään tunteen, joka olisi ollut valmis purkautumaan, ja saattoi minut teeskentelemään. Minä en mitenkään uskaltanut suudella häntä, vaikka usein olisi kovin tehnyt mieli, ottaa häntä kädestä, sanoa miten hauska minusta oli nähdä häntä, minä en edes uskaltanut sanoa häntä Serjožaksi, vaan sanoin ehdottomasti Ser-geiksi: semmoinen tapa oli vakiintunut meidän kesken. Jokainen tunteellisuuden ilmaus todisti lapsellisuutta ja sitä, että se, joka katsoi voivansa moiseen antautua, vielä oli *nulikka*. Vaikka me emme olleet vielä kokeneet niitä katke-ria koettelemuksia, jotka tekevät aikuiset varoviksi ja kyl-miksi keskinäisissä suhteissaan, niin me riistimme itseltämme hellän lapsellisen kiintymyksen puhtaat nautinnot ainoastaan sentähden, että meillä oli omituinen halu matkia *suuria*.

Jo lakeijainhuoneessa olin Ivinejä vastassa, tervehdin heitä ja riensin oikopäätä isoäidin luo: ilmoitin hänelle Ivinien tulosta sen näköisenä kuin hänen täytyisi tulla ylen onnelli-seksi tästä tiedoituksesta. Sitten minä kääntämättä silmiäni pois Serjožasta seurasin tätä vierashuoneeseen ja tarkkasin

hänen kaikkia liikkeitään. Silloin kun isoäiti sanoi hänen paljon kasvaneen ja kiinnitti häneen läpitunkevan katseensa, tunsin minä samaa pelkoa ja toivon tunnetta, jota täytyy tuntea taiteilijan, kun hän odottaa teoksestaan arvossa-pidetyin tuomarin tuomiota.

Ivinien nuori kotiopettaja, Herr Frost, lähti isoäidin luvalla mukanamme puistikkoaitaukseen, istuutui viheriälle penkille, pani jalkansa koristeellisesti ristiin ja asetti niiden väliin pronssinuppisen keppinsä, omiin edesottamisiinsa perin tyytyväisen miehen näköisenä, sekä sytytti sikarin.

Herr Frost oli saksalainen, mutta aivan toista maata kuin meidän hyvä Karl Ivanovitšimme: ensiksikin hän puhui virheettömästi venäjää, huonosti ääntäen ranskaa, ja oli varsinkin naisten keskuudessa hyvin oppineen miehen maineessa; toiseksi hänellä oli punertavat viikset, suuri rubiini-päinen neula mustassa pitkässä atlaskankaisessa kaulahuivissa, jonka päät oli pistetty housunkannattimien alle, ja vaaleansiniset housut, joissa oli läikehtivä väri ja jalkahihnat; kolmanneksi hän oli nuori, oli kauniin ja itsekylläisen näköinen ja hänellä oli tavattoman komeat, vankkajänteriset jalat. Saattoi huomata, että hän piti erittäin suuri-arvoisena tätä viimeksimainittua etua: piti sen vaikutusta naisväkeen vastustamattomana ja luultavasti siitä syystä koetti asettaa jalkansa mahdollisimman näkyvään paikkaan ja, seisopa tai istui paikallaan, aina liikutella pohkeitaan. Hän oli tyyppillinen nuori Venäjän saksalainen, joka tahtoo käydä uljaasta nuorukaisesta ja keikarista.

Puistikossa oli hyvin hauskaa. Rosvosilla olo sujui mitä parhaiten; mutta eräs seikka oli vähällä turmella kaikki. Serjoža oli rosvona: ajaessaan takaa matkustajia hän kompastui ja täydessä vauhdissa iski polvensa puuhun niin kovasti, että minä luulin hänen menevän mäsäksi. Vaikka minä olin santarmi ja velvollisuutenani oli ottaa hänet kiinni,

minä astuin hänen luokseen ja aloin osaaottavasti kysellä, koskiko häneen. Serjoža suuttui minuun: pui nyrkkiä, polki jalkaa ja huusi minulle äänellä, joka selvästi osoitti, että häneen oli koskenut hyvin kipeästi:

— No, mitä tämä on? Eihän tämän jälkeen tule leikistä mitään! No, miksi et ota minua kiinni? Miksi et ota minua kiinni? — toisti hän muutamia kertoja, katseli karsaasti Volodjaa ja vanhinta Iviniä, jotka olivat olevinaan matkamiehiä ja juoksivat hyppien tietä myöten, vinkaisi yhtäkkiä ja hyökkäsi äänekkäästi nauraen ajamaan heitä takaa.

En kykene kertomaan, miten minua hämmästytti ja viehätti tämä sankarillinen teko; huolimatta hirveästä kivusta hän ei ollenkaan ollut ruvennut itkemään eikä edes millään tavoin osoittanut, että häneen koski, eikä hetkeksiäkään unhoittanut leikkiä.

Kohta tämän jälkeen, kun seuraamme yhtyi vielä Iljinka Grap ja me ennen päivällistä menimme ylös, oli Serjožalla taas tilaisuus viehättää ja hämmästyttää minua ihmeteltävällä miehekkyydellään ja luonteensa lujuuella.

Iljinka Grapin isä oli köyhä muukalainen, joka aikoinaan oli asunut isoisälläni, oli jostakin kiitollisuuden velassa hänelle ja katsoi nyt ehdottomaksi velvollisuudekseen lähettää poikansa hyvin usein meille. Jos hän otaksui tuttavuuden meidän kanssamme voivan tuottaa hänen pojalleen jotakin kunniaa tai iloa, niin hän erehtyi siinä täydelleen, sillä me emme olleet ystävyksin Iljinkan kanssa emmekä edes kiinnittäneet häneen huomiotaakaan muulloin, kuin tahtoessamme pitää häntä pilkkanamme. Iljinka Grap oli noin kolmetoistavuotias poika, laiha, pitkä, kalpea, hänellä oli linnunnaama ja hyväntahtoinen, nöyrä ilme. Hän oli hyvin vaatimattomasti puettu, mutta hänen tukassaan sensijaan oli aina niin runsaasti hiusvoidetta, että me vakuutimme hiusvoiteen

aurinkoisina päivinä sulavan Grapin päässä ja valuvan siitä hänen mekkonsa alle. Kun nyt muistelen häntä, huomaan, että hän oli hyvin avulias, hiljainen ja hyvä poika; mutta silloin hän näytti minusta niin halveksittavalta olennolta, ettei sellaista kannattanut sääliä eikä ajatella.

Kun rosvosilla olo päättyi, menimme ylös, aloimme *telmiä* ja ylvästelä toistemme edessä kaikenlaisin voimistelutempuin. Iljinka katseli meitä arka ihmettelyn hymy huulillaan, ja kun häntä kehoitettiin koettamaan samaa, hän kieltäytyi sanoen, ettei hänellä ole ensinkään voimia. Serjoža oli ihmeen miellyttävä; hän riisui takkinsa, hänen kasvonsa ja silmänsä alkoivat hehkua, hän nauraa hohotti lakkaamatta ja keksi yhä uusia kujeita: hyppi perätysten asetetun kolmen tuolin yli, kieri pyöränä yli koko huoneen, nousi päälaelleen Tatištševin sanakirjojen päälle, jotka hän oli pannut ikäänkuin jalustaksi keskelle huonetta, ja teki samalla jaloillaan niin hullunkurisia temppuja, että oli mahdollonta olla nauramatta. Tämän viimeisen temppunsa jälkeen hän vaipui mietteisiin, alkoi vilkuttaa silmiään ja astui yhtäkkiä aivan totisen näköisenä Iljinkan luo: »Koettakaapa tehdä tämä, ihan totta, ei se ole vaikeata.» Grap nähtyään kaikkien huomion kohdistuneena itseensä punastui ja vakuutti tuskin kuuluvalla äänellä, ettei hän mitenkään kykene sitä tekemään.

— No, mutta totta tosiaan, miksi hän ei tahdo näyttää mitään? Mikä tyttö hän on . . . hänen on välttämättömästi asetuttava päälaelleen!

Ja Serjoža tarttui hänen käteensä.

— Välttämättömästi, välttämättömästi päälaelleen! — aloimme kaikki huutaa ympäröiden Iljinkan, joka tällä hetkellä huomattavasti pelästyi ja kalpeni, tartuimme hänen käsiinsä ja vedimme hänet sanakirjojen luo.

— Päästäkää minut, kyllä minä itse! Revitte mekon!

— huusi onneton uhri. Mutta nämä epätoivon huudot innostuttivat meitä yhä enemmän; olimme menehtyä nauruun; viheriäinen takki ritisi kaikissa ompeleissaan.

Volodja ja vanhin Ivin painoivat alas hänen päänsä ja asettivat sen sanakirjoille; minä ja Serjoža tartuimme poika raukan hoikkiin koipiin, joita hän sätkytteli kaikkiin suuntiin, käärimme hänen housunsa polviin asti ja äänekkäästi nauraen heitimme ne ylös; nuorempi Ivin piteli koko ruumista tasapainossa.

Kävi niin, että meluavan naurun jälkeen me kaikki yhtäkkiä vaikenimme ja huoneessa oli niin hiljaista, että kuului ainoastaan onnettoman Grapin raskas hengitys. Sillä hetkellä en minä ollut täysin vakuuttunut, että tämä kaikki oli hyvin hullunkurista ja hauskaa.

— Kas nyt hän on aika poika! — sanoi Serjoža läimäyttäen häntä kädellään.

Iljinka oli vaiti ja potki eri suuntiin koettaen päästä irti. Yksi tällainen epätoivoinen liike iski saappaankorolla Serjožaa silmään niin kipeästi, että Serjoža heti päästi irti hänen jalkansa, pani kätensä silmälleen, josta hänen tahtomattaan alkoi vuotaa kyyneleitä, ja töytäsi kaikin voimin Iljinkaa. Iljinka, jota me emme enää kannattaneet, mätkähti aivan kuin eloton esine maahan ja sai kyyneliltään sanotuksi vain:

— Miksi te rääkkäätte minua?

Iljinka raukan surkea olemus itkettyneine kasvoineen, tukka pörrössä ja housut ylös käärittyinä, niin että niitten alta näkyivät kiilloittamattomat saappaanvarret, sai meidät hölmistymään; me olimme kaikki vaiti ja koetimme väkinäisesti hymyillä.

Ensimmäisenä selvisi Serjoža.

— Siinä on akka, itkusuu, — sanoi hän koskettaen

häntä hiukan jalallaan. — Hänen kanssaan ei voi laskea leikkiäkään . . . No, riittää, nouskaa!

— Minä sanon teille, että sinä olet kunnoton pojanulikka, — lausui Iljinka ilkeästi, kääntyi pois päin ja alkoi kovalla äänellä itkeä.

— Ahaa! Kolhii saappaankoroilla ja vielä riitelee! — huudahti Serjoža siepaten käsiinsä sanakirjan ja heilauttaen sitä onnettoman pään päällä, joka ei aikonutkaan puolustautua, vaan ainoastaan suojeli käsillään päätään.

— Tuosta saat! Tuosta saat! . . . Jättäkäämme hänet, kun hän kerran ei ymmärrä leikkiä . . . Mennään alas! — sanoi Serjoža ruveten luonnottomasti nauramaan.

Minä katselin osaaottavasti poika raukkaa, joka maaten lattialla kasvot sanakirjoihin kätkeytyinä itki niin, että näytti, jos sitä vielä hiukan jatkuisi, kuolevan kouristuksiin, jotka puistattivat hänen koko ruumistaan.

— Heh, Sergei, — sanoin minä, — miksi sinä teit tämän?

— Kas . . . enpä minä ruvennut itkemään tänään, luullakseni, kun loukkasin jalkani melkein luuhun asti.

»Niin, se on totta, — ajattelin minä, — Iljinka ei ole muuta mitään kuin vetistelijä, mutta tuo Serjoža, hänpä on mies . . . hänpä vasta on uljas mies! . . .»

Minä en tajunnut sitä, että onneton ei luultavasti itkenyt niin paljon ruumiillisen kivun takia kuin sen ajatuksen vuoksi, että viisi poikaa, jotka kenties miellyttivät häntä, ilman mitään syytä kaikki yksissä tuumin vihaavat häntä ja käyvät hänen kimppuunsa.

Minä en mitenkään osaa selittää itselleni käytökseni julmuutta. Miksi en mennyt hänen luokseen, en puolustanut enkä lohduttanut häntä? Minne oli joutunut säälin tunne, joka sai minut toisinaan itkemään ääneen, kun näin pesästä pudonneen naakanpoikasen, tai koiranpennun, jota vietiin

paiskattavaksi laipion taakse, tai kanan, jota kokkipoika vei keitettäväksi lihaliemeen?

Tukahduttiko todellakin tämän hyvän tunteen minussa rakkaus Serjožaan ja halu näyttää hänen silmissään yhtä uljaalta kuin hän itsekin oli? Huonoahan oli tuo rakkaus ja tuo halu näyttää uljaalta! Nehän synnyttivät ainoat tummat pilkut lapsuuden muistelmieni sivuille.

XX.

VIERAITA SAAPUU.

Päättäen tarjoiluhuoneessa havaittavasta erikoisesta puuhailusta, kirkkaasta valaistuksesta, joka teki ikäänkuin uuden, juhlallisen näköisiksi kaikki minulle jo vanhastaan tutut esineet vierashuoneessa ja salissa, ja varsinkin päättäen siitä, ettei kai ruhtinas Ivan Ivanovitš syyttä ollut lähettänyt soittokuntaansa, odotettiin melkoista määrää vieraita illaksi.

Joka kerta, kun kuulin ohi ajavien ajopelien kolinaa, juoksin akkunan luo, asetin kämmeneni ohimoilleni ja ruutua vasten ja katselin kärsimättömän uteliaana kadulle. Pimeydestä, joka aluksi kätki kaikki ikkunan kohdalla olevat esineet, alkoi vähitellen erottua: vastapäätä vanhastaan tuttu kauppapuoti lyhtyineen, viistoon vastapäätä suuri talo, jossa oli kaksi alaosassaan valaistua ikkunaa, keskellä katua jokin *ajuri-Jussi*, rattaillaan kaksi kyydittävää tai rattaat tyhjinä käydenjalkaa palaamassa kotiinsa; mutta nyt pä ajoivat ulko-oven kohdalle vaunut, ja täysin varmana siitä, että tulijat ovat Ivinit, jotka ovat luvanneet tulla aikaiseen, minä juoksen heitä vastaanottamaan eteiseen. Ivinien asemesta ilmestyi virka-asuisen palvelijan käden takaa, joka avasi oven, kaksi naisihmistä: toinen oli

iso ja hänen yllään oli sopulinnahkaisella kauluksella somistettu sininen päällysviitta, toinen oli pieni ja kokonaan kiedottu viheriään isohuiviin, jonka alta näkyi vain pikku jalat pehmeissä puolisaappaissa. Kiinnittämättä mitään huomiota minun läsnäolooni eteisessä, vaikka minä olin katsonut velvollisuudekseni näitten henkilöitten saapuessa kumartaa heille, astui pieni ääneti suuren luo ja jäi seisomaan hänen eteensä. Suuri kiersi auki huivin, joka oli peittänyt pienen koko pään, avasi hänen viittansa, ja kun virkapukui-nen lakeija oli ottanut vastaan nämä kappaleet säilytettäviksi ja riisunut hänen turkiskenkänsä, oli vaatteisiin kiedotusta henkilöstä tullut ihana kahdentoistavuotias tyttö lyhyessä, avoimessa musliinipuvussa, jalassa valkoiset pikku housut ja pienoiset mustat kengät. Valkoisella kaulalla oli musta samettinauha; koko pään peittivät tummanruskeat kiharat, jotka etupuoolella niin hyvin sopivat hänen kauniisiin pikku kasvoihinsa ja takana hänen paljaisiin hartioihinsa, etten olisi uskonut ketään, en edes Karl Ivanovitšia, jos tämä olisi sanonut niiden olevan noin kiharat sentähden, että ne olivat olleet aamusta asti käärittyinä *Moskovan Sanomain* palasiin ja että niitä oli poltettu kuumilla rautapihdeillä. Näytti siltä kuin hän olisi syntynytkin noin kiharapäisenä.

Silmäänpistävänä piirteenä hänen kasvoissaan oli pullottavien, puoleksi suljettujen silmien tavaton suuruus; ne olivat omituisena, mutta miellyttävänä vastakohtana pikkuruikkuiselle suulle. Huulet olivat suljetut, ja silmät katselivat niin totisina, että hänen kasvojensa yleinen ilme oli sellainen, jommoisesta ei odota hymyä, minkä vuoksi hymy niillä onkin sitä hurmaavampi.

Koettaen olla niin, ettei minua huomattaisi, pujahdin sisälle salin ovesta ja katsoin tarpeelliseksi käyskennellä edestakaisin tekeytyen sen näköiseksi, kuin olisin mietteis-säni enkä ollenkaan tietäisikään vieraitten tulleen. Kun

vieraat olivat saapuneet salin puoliväliin, olin havah-
tuvinani, kumarsin raapaisten jalalla ja ilmoitin heille, että
isoäiti on vierashuoneessa. Rouva Valahina, jonka kasvot
suuresti miellyttivät minua, etenkin sentähden, että ne mi-
nusta näyttivät sangen paljon muistuttavan hänen tyttä-
rensä Sonetškan kasvoja, nyökkäsi minulle suopeasti päällään.

Isoäiti näytti suuresti ilostuvan nähdessään Sonetškan,
kutsui hänet lähemmäksi luokseen, korjasi hänen päässään
yhtä kutria, joka valui otsalle, ja katsellen tarkasti hänen
kasvojaan sanoi: »quelle charmante enfant!»¹ Sonetška
hymyili, punastui ja tuli niin herttaisen näköiseksi, että
minäkin punastuin katsellessani häntä.

— Toivon, ettei sinun tule ikävä luonani, ystäväni,
— sanoi isoäiti kohottaen hänen kasvojaan leuasta. — Pyydän
pitämään hauskaa ja tanssimaan niin paljon kuin suinkin.
Nythän onkin jo yksi daami ja kaksi kavaljeeria, — lisäsi
hän kääntyen rouva Valahinan puoleen ja koskettaen minua
kädellään.

Tämä lähentyminen oli minusta niin miellyttävää, että
sai minut punastumaan vielä kerran.

Tuntien ujouteni lisääntyvän ja kuultuani taas talon
luo ajavien ajopelien kolinaa katsoin tarpeelliseksi pois-
tua. Eteisessä tapasin ruhtinatar Kornakovan mukanaan
poikansa ja uskomaton määrä tyttöjä. Tyttäret olivat
kaikki samantyyllisiä — ruhtinattaren näköisiä ja rumia;
siksi ei yksikään kiinnittänyt huomiota. Riisuessaan viit-
tojaan ja kaulureitaan he kaikki yhtäkkiä alkoivat puhella
vienoin äänin, puuhailivat ja nauroivat jollekin, — luulta-
vasti sille, että heitä oli niin monta. Étienne oli noin viiden-
toista vuoden ikäinen poika, pitkä, lihava, naamaltaan kiih-
tuneen näköinen, silmät kuopallaan ja silmäin alukset sini-

¹ miten ihastuttava lapsi!

set, kädet ja jalat hänen ikäiselleen ylen suuret; hän oli kömpelö, hänellä oli epämiellyttävä ja karhea ääni, mutta hän näytti olevan hyvin tyytyväinen itseensä ja oli juuri sellainen, jommoinen minun käsitykseni mukaan saattoikin olla poika, jota lyödään vitsoilla.

Seisoimme jokseenkiin kauan vastatusten ja katselimme tarkkaavasti toisiamme sanaakaan sanomatta; sitten siirtyen lähemmäksi kaiketi aioimme suudella toisiamme, mutta katsottuamme vielä toisiamme silmiin luovuimme jostakin syystä aikeestamme. Kun hänen kaikkien sisartensa hameet kahisivat ohitsemme, niin alkaakseni jollakin keskustelun kysyin, eikö heillä ollut ahdasta vaunuissa.

— En tiedä, — vastasi hän huolimattomasti, — minähän en koskaan aja vaunuissa syystä, että heti kun käyn istumaan vaunuihin, minua paikalla alkaa oksettaa, ja äiti tietää sen. Kun lähdemme jonnekin illalla, niin istuudun aina kuskipukille — se on paljon hauskenpää: näkee kaiken, Filip antaa minun ohjata, toisinaan otan piiskankin. Näin minä ohikulkijoita, tiedättehän, toisinaan . . . — lisäsi hän tehden paljonpuhuvan eleen: — se on ihanaa!

— Teidän ylhäisyytenne, — sanoi lakeija tullen eteiseen, — Filip kysyy, mihin te olette suvainnut pistää piiskan.

— Kuinka niin, että mihin olen pistänyt? Minähän annoin sen hänelle.

— Hän sanoo, ettette ole antanut.

— No, sitten olen ripustanut lyhtyy.

— Filip sanoo, ettei ole lyhdyssäkään; sanokaa te mielummin, että olette ottanut ja pudottanut, mutta Filip saa omilla rahoillaan vastata teidän vallattomuudestanne, — jatkoi närkästynyt lakeija yhä enemmän innostuen.

Lakeija, joka oli kunnianarvoisan ja juron näköinen mies, näytti kiihkeästi asettuvan pitämään Filipin puolta ja aikoi mihin hintaan hyvänsä selvittää tämän asian. Vaistomainen

hienotunteisuus sai minut siirtymään syrjään, niinkuin en olisi mitään huomannut; mutta läsnäolevat lakeijat menettelivät aivan toisin: he astuivat lähemmäksi ja katselivat hyväksyvästi vanhaa palvelijaa.

— No, jos pudotin, niin pudotin, — sanoi Étienne ryhtymättä enempiin selityksiin. — Minkä piiska hänelle maksaa, sen minä maksan. Tämä on hassua! — lisäsi hän astuen minun luokseni ja vetäen minua vierashuoneeseen.

— Ei, kuulkaahan, herra, milläs te maksatte? Kyllä minä tiedän, millaista on teidän maksamisenne: Marja Vasiljevnalle olette jo kahdeksatta kuukautta yhä maksamassa kahtakymmentä kopeekkaa, minulle niinikään kai jo toista vuotta, Petruškalle . . .

— Pidätkö suusi kiinni! — huudahti nuori ruhtinas kalpeana kiukusta. — Minäpä sanon tämän kaiken.

— Sanon kaiken, sanon kaiken! — puhui lakeija. — Ei ole hyvä, teidän ylhäisyytenne! — lisäsi hän hyvin merkitsevästi meidän mennessämme saliin ja lähti viemään naisten päällysviittoja vaatekomeroon.

— Niinpä niin! — kuului takanamme jonkun hyväksyvä ääni eteisestä.

Isoäidillä oli erikoinen kyky lisäämällä määrätynlaisella äänenpainolla ja määrätyissä tapauksissa toisen persoonan pronomineja monikossa ja yksikössä tuoda ilmi mielipiteensä ihmisistä. Vaikka hän käytti sanoja *t e j a s i n ä* päinvastoin kuin yleensä oli tapana, niin hänen suussaan nämä vivahdukset saivat aivan toisen merkityksen. Kun nuori ruhtinas astui hänen luokseen, niin hän sanoi tälle muutamia sanoja käyttäen hänestä sanaa *t e j a* katsahti häneen niin ylenkatseellisesti, että jos minä olisin ollut nuoren ruhtinaan sijassa, niin olisin joutunut aivan hämilleni; mutta Étienne näytti olevan toista maata: hän ei kiinnittänyt minkäänlaista huomiota isoäidin vastaanottoon eikä edes hänen

persoonaansakaan, vaan kumarsi koko seuralle, jollei juuri sulavasti niin kuitenkin aivan ujostelematta. Sonetška veti puoleensa koko huomioni: muistan, että kun Volodja, Étienne ja minä puhelimme salissa sellaisessa paikassa, johon näkyi Sonetška ja josta hän saattoi nähdä ja kuulla meidät, niin minä puhuin mielelläni: kun satuin sanomaan oman käsitykseni mukaan lystikkään tai uljaan sanasen, niin lausuin sen kovemmalla äänellä ja vilkaisin vierashuoneen ovelle; mutta kun siirryimme toiseen paikkaan, josta vierashuoneessa olijat eivät voineet meitä nähdä eivätkä kuulla, niin olin vaiti eikä keskustelu minua enää ollenkaan huvittanut.

Vierashuone ja sali tulivat vähitellen täyteen vieraita; niiden joukossa oli, kuten aina lasten illoissa, muutamia suuria lapsia, jotka eivät tahtoneet olla käyttämättä tilaisuutta pitää hauskaa ja tanssia, muka vain sentähden, että olisivat mieliksi talon emännälle.

Kun Ivinit saapuivat, niin minä tunsin sen mielihyvän asemesta, jota minulle tavallisesti tuotti Serjožan tapaaminen, jonkinmoista omituista harmia häntä kohtaan senvuoksi, että hän saa nähdä Sonetškan ja näyttäytyä tälle.

XXI.

MASURKAN EDELLÄ.

— Hee! Teillähän näkyy tulevan tanssiaiset! — sanoi Serjoža tullessaan vierashuoneesta ja vetäen taskustaan esille uuden parin silohansikkaita. — Täytyy panna käsiin hansikkaat.

»Kuinkas nyt? Meillähän ei ole hansikkaita, — ajattelin minä. — Täytyy mennä ylös etsimään.»

Mutta vaikka pengoin kaikki lipastot, niin löysin vain yhdestä viheriäiset matkakintaamme ja toisesta yhden silohansikkaan, joka ei voinut mitenkään kelvata minulle: ensiksikin sentähden, että se oli sangen vanha ja likainen, toiseksi sentähden, että se oli minulle liian suuri, mutta pääasiallisesti sentähden, että siitä puuttui keskisormi, jonka luultavasti Karl Ivanovitš oli leikannut pois jo kauan sitten kipeään käteensä. Minä panin kuitenkin käteeni tämän hansikkaan jäännöksen ja katselin tarkasti sitä kohtaa keskisormessani, joka aina oli musteen tahrима.

— Jos täällä nyt olisi Natalia Savišna, niin häneltä varmasti löytyisi hansikkaatkin. Alas en voi mennä tämmöisesessä asussa, sillä jos minulta kysytään, miksi en tanssi, niin mitä sanon? Mutta ei tännekään voi jäädä, sillä minua kaivataan ihan varmasti. Mitä minun on tehtävä? — puhelin hui-toen käsilläni.

— Mitä sinä täällä teet? — sanoi Volodja, joka oli juossut sisälle, — mene pyytämään itsellesi daami . . . kohta aletaan.

— Volodja, — sanoin näyttäen kättäni, jonka kaksi sormeaa oli pistetty likaiseen hansikkaaseen, äänellä, joka ilmaisi epätoivoa lähentelevän tilani, — Volodja, sinä et ole ollenkaan ajatellut tätä!

— Mitä? — sanoi hän kärsimättömästi. — Ahaa, hansikkaita, — lisäsi hän aivan välinpitämättömästi huomattuaan käteni, — eipä todellakaan ole; täytyy kysyä isoäidiltä . . . mitä hän sanoo? — Ja vähääkään miettimättä hän juoksi alas.

Kylmäverisyys, jolla hän puhui minusta niin tärkeältä tuntuneesta asiasta, rauhoitti minua, ja minä kiiruhdin vierashuoneeseen unohtaen kokonaan ruman hansikkaan, joka oli vasemmassa kädessäni.

Astuin varovasti isoäidin nojatuolin luo, kosketin kevyesti hänen viittaansa ja kuiskutin hänelle:

— Isoäiti! Mitä meidän on tehtävä? Meillä ei ole hansikkaita!

— Kuinka, ystäväni?

— Meillä ei ole hansikkaita, — toistin siirtyen yhä lähemmäksi ja pannen molemmat käteni nojatuolin kai-teelle.

— Entä mitäs tämä on? — sanoi hän tarttuen yhtäkkiä vasempaan käteeni. — Voyez, ma chère, — jatkoi hän kääntyen rouva Valahinan puoleen, — voyez comme ce jeune homme s'est fait élégant pour danser avec votre fille.¹

Isoäiti piti lujasti kiinni kädestäni ja katseli läsnäolevia totisena, mutta kysyvästi, kunnes kaikkien vierasten uteliaisuus oli tyydytetty ja oli syntynyt yleinen nauru.

Olisin ollut hyvin harmissani, jos Serjoža olisi nähnyt minut silloin, kun rypistäen kulmiani häpeästä turhaan koetin temmata irti käteni, mutta Sonetškan edessä, joka nauroi niin makeasti, että kyyneleet nousivat hänen silmiinsä ja kaikki hänen punastuneita pikku kasvojaan ympäröivät kiharat hyppelivät, minua ei ollenkaan hävettänyt. Ymmärsin, että hänen naurunsa oli liian raikuvaa ja luonnollista ollakseen ivallista; päinvastoin se, että olimme ruvenneet nauramaan yhdessä ja katsoessamme toisiamme, ikäänkuin lähensi minua häneen. Hansikaskohtaus, joka olisi voinut päättyä huonostikin, tuotti minulle sen hyödyn, että sai minut vapautuneeksi siinä piirissä, joka aina oli näyttänyt minusta kaikkein kauheimmalta, — vierashuoneen piirissä; en tuntenut enää pienintäkään ujoutta salissa.

Ujojen ihmisten kärsimys johtuu siitä, että he eivät tiedä,

¹ Katsokaa, ystäväni, miten hienoksi tämä nuori mies on laittautunut tanssiakseen tyttärensä kanssa.

mitä mieltä heistä ollaan; heti kun tuo toisten mielipide on selvästi tullut ilmaistuksi — olipa se millainen tahansa — lakkaa kärsimyskin.

Miten suloinen olikaan Sonetška Valahina, kun hän vastapäätä minua tanssi ranskalaista katrillia kömpelön nuoren ruhtinaan kanssa! Kuinka suloisesti hän hymyili, kun »chaîne'ssa» ojensi minulle kätensä! Kuinka miellyttävästi leiskahtelivatkaan tahdin mukaan hänen ruskeat kiharansa ja miten naiivisti hän teki »jeté-assemblé'n» pikkuisilla jaloillaan! Viidennessä kuviossa, kun minun daamini juoksi luotani pois toiselle puolelle ja kun minä odottaen tahtiin pääsemistä valmistauduin yksintanssiin, puristi Sonetška totisena yhteen huulensa ja alkoi katsella sivulle. Mutta suotta hän pelkäsi minun puolestani: minä tein rohkeasti chassé en avant, chassé en arrière, glissade ja lähestyessäni häntä minä leikillisellä liikkeellä näytin hänelle hansikasta, jossa törötti kaksi sormea. Hän alkoi hirveästi nauraa ja tepasteli entistä suloisemmin parketilla. Muistan vielä, miten hän, kun teimme piirin ja otimme kaikki toisiamme käsistä, taivutti päätään ja irroittamatta kättään minun kädestäni hieroi pikku nenäänsä hansikkaaseensa. Kaikki tämä on silmiäni edessä kuin näkisin sen juuri nyt, ja vieläkin kuulen »Tona-van neidon» katrillin, jonka sävelten kaikuessa kaikki tämä tapahtui.

Tuli toinenkin katrilli, jonka minä tanssin Sonetškan kanssa. Istuuduttuani hänen viereensä aloin tuntea oloni tavattoman epämukavaksi enkä ollenkaan tietänyt, mistä puhuisin hänelle. Kun äänettömyyttäni rupesi jatkumaan liian kauan, aloin pelätä, että hän pitää minua typeränä, ja päätin mistä hinnasta hyvänsä haihduttaa hänestä tällaisen harhaluulon minuun nähden. »Vous êtes une habitante de Moscou? — sanoin hänelle ja saatuaani myöntävän vastauksen jatkoin: — Et moi, je n'ai encore jamais

fréquenté la capitale»¹, — odottaen varsinkin sanan »fréquenté» tekevän suurenmoisen vaikutuksen. Tunsin kuitenkin, että vaikka tämä alku oli hyvin loistava ja täydelleen todisti minun suuren ranskankielentaitoni, minä en kykenisi jatkamaan keskustelua samaan sävyyn. Meidän vuoromme tanssia ei tullut vielä pitkään aikaan, ja äänettömyys uudistui. Katsahdeltiin levottomana häneen haluten tietää, millaisen vaikutuksen olin tehnyt, ja odottaen häneltä apua. »Mistä te löysitte niin hassunkurisen hansikkaan?» — kysyi hän yhtäkkiä minulta; ja tämä kysymys tuotti minulle suurta mielihyvää ja helpotusta. Minä selitin, että hansikas oli Karl Ivanovitšin, ryhdyinpä laajemminkin hieman ivalliseen sävyyn kuvailemaan itseään Karl Ivanovitšia, miten hullunkurinen hän toisinaan on, kun ottaa päästään punaisen myssyn, ja kuinka hän kerran viheriäinen lievetakki yllään putosi hevosen selästä suoraan lätäkköön, j. n. e. Katrilli meni loppuun aivan huomaamatta. Se kaikki oli hyvä; mutta miksi minä olin ivaten puhunut Karl Ivanovitšista? Tokkohan Sonetškan hyvä käsitys minusta olisi muuttunut, jos olisin kuvaillut hänelle Karl Ivanovitšia sillä rakkaudella ja kunnioituksella, jota tunsin tätä kohtaan?

Kun katrilli päättyi, sanoi Sonetška minulle »merci» niin herttaisesti, kuin olisin todellakin ansainnut hänen kiittolisuutensa. Olin haltioissani, suunniltani ilosta, enkä itsekään ymmärtänyt itseäni: mistä olin saanut rohkeuden, varmuuden, jopa julkeuden? »Ei ole sellaista asiaa, joka voisi saada minut hämilleni! — ajattelin käyskennellen huolettomana salissa. — Olen valmis mihin hyvänsä!»

Serjoža ehdotti, että olisin hänen vis-à-vis. »Hyvä on, — sanoin, — vaikka minulla ei olekaan daamia, niin löydän hän semmoisen.» Luotuani päättävän silmäyksen ympäri

¹ Te asutte Moskovassa? Minä en ole vielä koskaan oleillut pääkaupungissa.

salin huomasin, ettei daameista kukaan ollut vapaa, paitsi eräs iso tyttö, joka seisoj vierashuoneen ovella. Häntä oli lähestymässä pitkä nuorukainen aikoen, kuten arvelin, pyytää häntä tanssiin; hän oli jo kahden askeleen päässä tytöstä, kun taas minä olin vastakkaisella puolella salia. Silmänräpäyksessä minä liukuen sulavasti parkettia pitkin kiidin koko matkan, joka erotti minut tytöstä, ja raapaisten jalallani pyysin lujalla äänellä häntä parikseni tanssiin. Iso tyttö antoi suojelevasti hymyillen minulle kätensä ja nuorukainen jäi ilman daamia.

Olin niin tietoinen voimastani, etten edes kiinnittänyt huomiota nuorukaisen harmiin; mutta myöhemmin sain kuulla, että nuorukainen oli kysellyt, kuka oli se pörrötukkainen poika, joka oli loikannut hänen ohitse ja vienyt häneltä nenän edestä daamin.

XXII.

MASURKKA.

Nuorukainen, jolta minä olin riistänyt daamin, tanssi masurkkaa kuuluen ensimmäiseen pariin. Hän hypähti paikaltaan pitäen daamia kädestä ja sen sijaan, että olisi tehnyt »pas de Basques», niinkuin meille oli opettanut Mimi, hän yksinkertaisesti lähti juoksemaan eteenpäin; juostuaan nurkkaan asti hän pysähtyi, haritti jalkansa, kopautti kantaansa lattiaan, pyörähti ympäri ja lähti hypähdellen juoksemaan eteenpäin.

Koska minulla ei ollut daamia masurkkaan, istuin isoäidin korkean nojatuolin takana ja tein havaintoja.

»Mitä hän tekeekään? — tuumin itsekseni. — Eihän tuo ole ollenkaan sitä, mitä meille opetti Mimi; hän vakuutti,

että masurkkaa kaikki tanssivat varpaisillaan, sulavasti ja liikutellen kehässä eri suuntiin jalkojaan; mutta näkyvätkin tanssivan aivan toisin. Tuolla Ivinitkin ja Étienne ja kaikki tanssivat tekemättä »pas de Basques»; ja meidän Volodjamekin on omaksunut uuden tavan. Ei ollenkaan hullumpaa! Ja miten suloinen onkaan Sonetška! Tuossa hän lähti menemään . . .» Minulla oli tavattoman hauska.

Masurkka oli lähestymässä loppuansa; muutamat iäkkäät miehet ja naiset tulivat isoäidin luo sanomaan jäähyväisiä ja lähtivät pois; lakeijat vältellen tanssivia kuljettivat varovasti astioita perähuoneisiin; isoäiti oli ilmeisesti väsynyt, puhui aivankuin vasten tahtoaan ja hyvin hitaasti; soittajat aloittivat laiskasti kolmannenkymmenennen kerran saman sävelen. Suuri tyttö, jonka kanssa minä olin tanssinut, huomasi erästä liikesikermää tehdessään minut ja kavalasti hymyillen — luultavasti isoäitiä miellyttääkseen — toi luokseni Sonetškan ja yhden lukemattomista ruhtinatarneidoista. »Rose ou hortie?»¹ — sanoi hän minulle.

— Kas, sinä olet täällä! — sanoi isoäiti käännähtäen nojatuolissaan. — Mene toki, ystäväiseni, mene!

Vaikka sillä hetkellä mieluummin olisin pistänyt pääni piiloon isoäidin nojatuolin alle kuin tullut esille sen takaa, niin kuinka olisin saattanut kieltäytyä? Minä nousin seisomaan, sanoin »rose» ja katsahdin arasti Sonetškaan. En ennätänyt selvittää hämmingistäni, kun jonkun valkohansikkainen käsi oli kädessäni ja ruhtinatar mitä herttaissimmin hymyillen lähti menemään eteenpäin, vähääkään aavistamatta, etten minä ensinkään tietänyt, mitä minun oli tehtävä jaloillani.

Minä tiesin, ettei »pas de Basques» ollut paikallaan eikä sopinut, saattoipa suorastaan tuottaa minulle häpeätä; mutta masurkan tutut sävelet vaikuttivat kuuloaistiini

¹ Ruusu vai nokkonen?

tiedoittaen määrätyn suunnan kuulohermoilleni, jotka vuorostaan siirsivät sen liikkeen jalkoihin; ja nämä viimeksimainitut, aivan tahtomatta ja kaikkien katsojain ihmeeksi, alkoivat ottaa kehää kulkevia ja sulavia askelia varpaillaan. Niinkauan kuin kuljimme suoraan, sujui kaikki vielä jotenkuten, mutta käänteessä huomasin, että jos en ryhdy erinäisiin toimenpiteisiin, niin ehdottomasti joudun edelle. Tämmöisen ikävyyden välttämiseksi pysähdyin aikoen tehdä saman *solmun*, jonka niin kauniisti teki ensimmäiseen pariin kuuluva nuori mies. Mutta samalla hetkellä, jolloin haritin jalkani ja aioin hypähtää, ruhtinatar kiertäen kiireesti minun ympäri katsahti jalkoihini tylsää uteliaisuutta ja ihmettelyä ilmaisevin ilmein. Tuo katse teki minusta lopun. Jouduin siinä määrin ymmälle, etten ollenkaan tanssinut, vaan aloin tömistellä jaloillani paikallani hyvin omituisella tavalla, joka ei sopinut tahtiin eikä mihinkään, ja vihdoin pysähdyin kokonaan. Kaikki alkoivat katsoa minua: kuka ihmetellen, kuka uteliaana, kuka ivallisesti, kuka säälien; ainoastaan isoäiti oli aivan välinpitämättömän näköinen.

— Il ne fallait pas danser, si vous ne savez pas! ¹ — sanoi isän vihainen ääni korvani juuressa, ja työntäen kevyesti minut syrjään isä otti daamini käden, tanssi hänen kanssaan vuoron vanhanaikaiseen tapaan katsojain ilmaistessa äänekkäästi hyväksymistään ja vei hänet paikalleen. Masurkka loppui heti.

»Jumalani, miksi rankaiset minua niin hirveästi!...

Kaikki halveksivat minua ja tulevat aina halveksimaan... Minulta on tie tukossa kaikkeen: ystävyYTEEN, rakkauteen, kunniaan... kaikki on mennyttä!! Miksi Volodja näytti minulle merkkejä, jotka jokainen näki ja jotka eivät voineet

¹ Ei pitäisi tanssia, jos ei osaa.

auttaa minua? Miksi tuo iljettävä ruhtinatar katsahti sillä tavoin jalkoihini? Miksi Sonetška . . . hän on herttainen, mutta miksi hän hymyili silloin? Miksi isä punastui ja tarttui käteeni? Häpesikö hänkin puolestani? Oi, tämä on kauheata! Jos nyt äiti olisi ollut täällä, niin hän ei olisi punastunut Nikolenkansa tähden . . .» Ja mielikuvitukseni lähti liitämään kauas tavoittaakseen tämän armaan kuvan. Muistin talon edessä olevan niityn, puiston korkeat lehmukset, puhtaan lammen, jonka yllä pääskysset liitelivät, sinisen taivaan, jolla on liikkumattomina valkeita, kuultavia pilviä, tuoksuvat heinäkeot, ja vielä monia muita rauhallisia, riemuisia muistoja nostatti kiihtynyt mielikuvitukseni.

XXIII.

MASURKAN JÄLKEEN.

Illallispöydässä se nuorukainen, joka oli tanssinut ensimmäisenä parina, istuutui meidän lasten pöytään ja osoitti minulle erikoista huomiota, mikä suuresti olisi mairitellut itserakkauttani, jos olisin minulle tapahtuneen onnettomuuden jälkeen voinut mitään tuntea. Mutta nuorukainen näytti välttämättömästi tahtovan saada minut iloiseksi: hän kujeili kanssani, sanoi minua uljaaksi mieheksi, ja heti kun ei kukaan aikuisista katsonut meihin, hän kaatoi ryyppylassiini viinejä eri pulloista ja vaati minua välttämättömästi juomaan pohjaan. Kun taloudenhoitaja illallisen loppupuolella kaatoi minulle vain neljänneksen pikaria samppanjaa lautasliinaan kääritystä pullosta ja kun nuorukainen vaati häntä kaatamaan pikarini täyteen sekä pakotti minut tyhjentämään sen yhdellä henkäyksellä, tunsin miellyttävää lämpöä

koko ruumiissani, erikoista ystävyyttä iloista suojelijaani kohtaan ja aloin jollekin asialle nauraa täyttäkärkkä.

Äkkiä kajahtivat salista »Grossvaterin» sävelet ja alettiin nousta pöydästä. Minun ja nuorukaisen välinen ystävyys katkesi samassa: hän meni aikuisten luo ja minä, uskaltamatta mennä hänen jäljessään, lähestyin uteliaana kuuntelemaan, mitä Valahina puhui tyttärensä kanssa.

— Vielä puolisen tuntia, — sanoi Sonetška järkähtämättömästi.

— Mahdotonta, toden totta, enkelini!

— No, mutta minun takiani, ole niin hyvä, — puhui hän mairitellen.

— No, onko sinusta sitten hauskaa, jos minä olen huomenna sairas? — sanoi rouva Valahina ja oli niin varomaton, että hymyili.

— Ahaa, sinä suostuit! Jäämmekö? — alkoi Sonetška puhella hypellen ilosta.

— Minkäpä sinulle tekee? Mene siis, tanssi . . . tuossa sinulla on kavaljeerikin, — sanoi hän osoittaen minua.

Sonetška antoi minulle kätensä ja me juoksimme saliin.

Juomani viini, Sonetškan läsnäolo ja iloisuus saivat minut kokonaan unohtamaan masurkassa sattuneen onnettomuuden. Minä tein jaloillani mitä hupaisimpia temppuja; väliin minä matkien hevosta juoksin pientä ravia nostellen ylpeästi jalkojani, väliin tömistelin niillä paikallani niinkuin pässi, joka on vihoissaan koirille, ja samalla nauraa hohotin sydämeni pohjasta enkä välittänyt vähääkään siitä, minkä vaikutuksen tein katsojiin. Sonetška niinikään nauroi yhtämittaa: hän nauroi sille, että me pyörimme pitäen toisiamme käsistä, nauroi ääneensä katsellessaan erästä vanhaa herraa, joka nostaen hitaasti jalkojaan harppasi liinan yli sen näköisenä, kuin hänen olisi ollut hyvin vaikeata tehdä se, ja oli

ihan läkähtyä nauruun, kun minä hypähtelin melkein kattoon asti näyttääkseni hänelle taitavuuttani.

Kulkiessani isoäidin huoneen läpi vilkaisin itseäni kuvastimesta: kasvoni olivat hikiset, hiukset hajallaan, hiustöyhtöni törrötti enemmän kuin koskaan; mutta kasvojen yleinen ilme oli niin iloinen, hyvántahtoinen ja terve, että itse miellyin itseäni.

»Jos minä aina olisin tällöinen kuin nyt, — ajattelin, — niin voisinpa miellyttääkin.»

Mutta kun minä taas katsahdin daamini ihaniin kasvoin, niin niissä oli paitsi sitä iloisuuden, terveyden ja huolettomuuden leimaa, joka oli miellyttänyt minua omissa kasvoissani, niin paljon hienoa ja vienoa kauneutta, että minä harmistuin itseäni: minä ymmärsin, miten typerää oli toivoa, että minä voisin saada niin ihanan olennon huomion kiintymään itseäni.

En voinut toivoa molemminpuolista kiintymystä enkä sitä ajatellutkaan: sieluni oli muutenkin tulvillaan onnea. En ymmärtänyt, että rakkauden tunteesta, joka täytti sieluni riemulla, saattoi vaatiakaan vielä suurempaa onnea ja toivoakaan enää mitään muuta, kuin että tämä tunne jatkuisi ainaisesti. Minun oli näinkin hyvä olla. Sydän sykähteli kuin kyyhkynen, veri tulvahteli siihen lakkaamatta ja teki mieli itkeä.

Kun kuljimme käytävässä pimeän komeron ohi, joka oli portaitten alla, minä katsahdin häneen ja ajattelin: »Miten onnellista olisikaan, jos saisi koko ikänsä elää hänen kanssaan tuossa pimeässä komerossa eikä kukaan tietäisi, että elämme siellä!»

— Eikö ole totta, että nyt on hyvin hauskaa? — sanoin hiljaisella, värähtelevällä äänellä ja lähdin astumaan nopeammin, pelästyneenä vähemmän siitä, mitä olin sanonut, kuin siitä, mitä olin aikonut sanoa.

— Kyllä... hyvin! — vastasi hän kääntäen minuun päin päätänsä ja kasvoissa niin avomielisen hyvä ilme, että lakkasin pelkäämästä.

— Varsinkin illallisen jälkeen... Jospa tietäisitte, miten ikävää (aioin sanoa »surullista», mutta en rohjennut) minusta on, että te pian lähdette pois emmekä enää saa nähdä toisiamme.

— Miksi emme saa nähdä toisiamme? — sanoi hän katsellen kiinteästi kenkiensä kärkiä ja vedellen sormellaan pitkin ristikkoista suojusseinämää, jonka ohi olimme kulke-massa. — Joka tiistai ja perjantai me äidin kanssa käymme Tverin bulevardilla. Ettekö te sitten käy jaloittelemassa?

— Pyydämme ehdottomasti, että tullaan tiistaina, ja jos minua ei päästetä, niin karkaan yksinäni — avopäin. Tiedän tien sinne.

— Tiedättekö mitä? — sanoi yhtäkkiä Sonetška. — Eräitä poikia, jotka käyvät meillä, sanon aina s i n u k s i; ruvetkaamme mekin sinuttelemaan toisiamme. Tahdotko? — lisäsi hän heilauttaen päätänsä ja katsahtaen suoraan silmiini.

Tällä hetkellä olimme astumassa saliin ja oli alkamassa »Grossvaterin» toinen, vilkas osa.

— Ruvetkaa...mme, — sanoin minä samassa kuin soitto ja melu olisivat voineet estää sanojani kuulumasta.

— Ruvetaan, s i n ä, eikä: ruvetkaamme, — oikaisi Sonetška ja alkoi nauraa.

»Grossvater» oli lopussa enkä minä ollut ennättänyt sanoa ainoatakaan lausetta, jossa olisi esiintynyt s i n ä, vaikka kaiken aikaa olin koettanut keksiä sellaisia, joissa tämä pronomini olisi toistunut muutamia kertoja. Minulla ei ollut siihen rohkeutta. »Tahdotko?», »ruvetaan, sinä», kaikui korvissani ja sai minut ikäänkuin huumautumaan: en nähnyt mitään enkä ketään muuta kuin Sonetškan.

Näin, miten hänen kiharansa nostettiin ylemmäksi ja pantiin korvien taakse, niin että tuli näkyviin otsan ja ohimojen osia, joita en vielä ollut nähnytkaan; näin, miten hänet käärittiin viheriäiseen isohuiviin niin tarkoin, että näkyviin jäi vain hänen nenänipukkansa; huomasin, että jos hän ei olisi tehnyt ruusunpunaisilla pikku sormillaan pientä aukkoa suun kohdalle, niin hän ehdottomasti olisi tukehtunut, ja näin, kuinka hän astellessaan alas portaita äitinsä jäljessä nopeasti käännähti meihin päin, nyökäytti päätään ja hävisi ovesta.

Volodja, Ivinit, nuori ruhtinas, minä, kaikki olimme rakastuneet Sonetškaan ja seurasimme häntä silmillämme seisossamme portailla. Kenelle erityisesti hän oli nyökäyttänyt päätään, sitä en tiedä; mutta sillä hetkellä olin varma siitä, että se oli tapahtunut minulle.

Hyvästellessäni Ivinejä puhelin hyvin vapaasti, jopa hieman kylmästikin Serjošan kanssa ja puristin hänen kättään. Jos hän ymmärsi tästä päivästä lähtien menettäneensä rakkauteni ja valtansa minuun, niin hän varmaankin oli siitä pahoillaan, vaikka koettikin näyttää aivan välinpitämättömältä.

Ensimmäisen kerran elämässäni olin ollut uskonon rakkaudessa ja ensimmäisen kerran tunsin lemmen tunteen suloisuutta. Minua riemastutti se, että vaihdoin tavaksi muuttuneen kiintymyksen tunteen, joka oli jo loppuun kulunut, tuoreeseen lemmen tunteeseen, joka oli täynnä salaperäisyyttä ja tietymättömiä asioita. Sen lisäksi samalla kertaa tapahtuva rakastamasta lakkaaminen ja rakastuminen merkitsee, että on ruvennut rakastamaan kahta vertaa voimakkaammin kuin ennen.

XXIV.

VUOTEESSA.

»Kuinka olen saattanut niin kiihkeästi ja niin kauan rakastaa Serjožaa? — mietiskelin maateessani vuoteessani. — Ei, hän ei milloinkaan ole ymmärtänyt, ei ole osannut pitää arvossa rakkauttani eikä ole ollut sen arvoinen... Entä Sonetška? Miten ihastuttava! »Tahdotko?», »sinun on alettava».

Hypähdin kontalleni kuvitellen elävästi mieleeni hänen kasvonsa, kätkin pääni peitteeseen, käänsin peitettä alleni joka puolelta, ja kun ei mihinkään enää ollut jäänyt aukkoa, kävin makuulle ja tuntien miellyttävää lämpöä vaivuin suloisiin haaveisiin ja muisteluihin. Kiinnitettyäni katseeni liikkumattomana tikkipeitteen vuoriin näin hänet yhtä selvästi kuin tunti takaperin; ajatuksissani puhelin hänen kanssaan, ja vaikka tässä puhelussa ei ollut kerrassaan mitään ajatusta, niin se tuotti minulle kuitenkin kuvaamatonta nautintoa, koska siinä toistui myötäänsä sinä, sinulle, sinun kanssasi, sinun.

Nämä haavekuvat olivat niin selviä, etten voinut nukkua suloisien mielenliikutuksen takia, vaan mieleni teki jakaa jonkun kanssa onneni ylenpalttisuus.

— Kultaseni! — sanoin melkein ääneen ja käännähdin äkisti toiselle kyljelle. — Volodja, nukutko sinä!?

— En, — vastasi hän unisella äänellä, — mitä sitten?

— Minä olen rakastunut, Volodja, auttamattomasti rakastunut Sonetškaan.

— No, entä sitten? — vastasi hän venytellen jäseniään.

— Ah, Volodja, sinä et voi kuvitellakaan, miten on laitani . . . Äsken juuri makasin peitteeseen kääriytyneenä ja näin hänet niin selvään, niin selvään, puhelin hänen kanssaan, että se on ihan ihmeellistä. Ja tiedätkö vielä mitä: kun olen pitkälläni ja ajattelen häntä, niin, Jumala tietnee mistä syystä, tulee mieleni surulliseksi ja hirveästi tekee mieli itkeä.

Volodja liikahti.

— Yhtä vain toivoisin, — jatkoin minä, — nimittäin että aina saisin olla hänen kanssaan, aina nähdä häntä eikä mitään muuta. Entä oletko sinä rakastunut? Tunnusta totuus, Volodja.

Omituista oli, että olisin tahtonut kaikkien olevan rakastuneita Sonetškaan ja kaikkien kertovan sitä.

— Mitä se sinuun kuuluu? — sanoi Volodja kääntyen niin, että kasvonsa tulivat minuun päin. — Mahdollista.

— Sinua ei nukuta, sinä teeskentelit! — huudahdin minä huomattuani hänen loistavista silmistään, ettei hän ensinkään ollut ajatellut nukkumista, ja viskasin päältäni pois peitteen. — Ruvetkaamme mieluummin puhumaan hänestä. Eikö olekin totta, että hän on ihana? . . . Niin ihana, että jos hän sanoisi minulle: »Nikolenka, hyppää ulos ikkunasta tai syöksy tuleen», niin, minä vannon sen, minä hyppään heti paikalla ja ilomielin. Ah, miten ihana! — lisäsin minä kuvitellen hänet elävästi eteeni, ja nauttiakseni täydellisesti tästä kuvasta käännysin äkkiä toiselle kyljelleni ja työnsin pääni pielusten alle. — Hirveästi tekee mieleni itkeä, Volodja.

— Oletpa hölmö! — sanoi Volodja hymyillen ja lisäsi sitten hetkisen vaiti oltuaan: — Minä taas otan sen aivan toisin kuin sinä: ajattelen, että jos olisi mahdollista, niin minä ensin tahtoisin istua hänen vierellään ja puhella . . .

— Ahaa, siis sinä myös olet rakastunut? — keskeytin hänet.

— Sitten, — jatkoi Volodja hellästi hymyillen, — sitten suutelisin hänen sormiaan, silmiään, huuliaan, nenäänsä, jalkojaan — peittäisin hänet kokonaan suudelmiin.

— Tyhmyyksiä! — huudahdin minä tyynyjen alta.

— Sinä et ymmärrä mitään, — sanoi Volodja halveksivasti.

— Ei, minä ymmärrän, mutta sinäpä et ymmärrä ja puhut tyhmyyksiä, — sanoin minä läpi kyynelten.

— Mutta itkun syytähän ei ole ensinkään. Täysi tyttö olet!

XXV.

KIRJE.

Huhtikuun 16. päivänä, melkein kuusi kuukautta kuvaamani päivän jälkeen, astui isä huoneeseemme oppitunnin aikana ja ilmoitti, että ensi yönä lähdemme hänen kanssaan maalle. Jokin alkoi ahdistaa sydäntäni, kun kuulin tämän tiedon, ajatukseni kääntyi heti äitiin.

Tämän odottamattoman lähdön syynä oli seuraava kirje:

Petrovskoje, huhtikuun 12. p.

»Vasta nyt, kello kymmenen illalla, sain sinun hyvän kirjeesi huhtikuun 3. päivästä ja ainaisen tapani mukaan vastaan heti. Fedor toi sen jo eilen kaupungista, mutta kun oli myöhä, antoi hän sen Mimille tänä aamuna. Mimi puolestaan, sillä tekosyyllä että muka olin sairas ja alakuloinen,

ei antanut minulle sitä koko päivänä. Minulla oli todellakin hiukan kuumetta ja, tunnustaakseni sinulle totuuden, minä olen jo neljättä päivää jonkinverran sairas ja olen vuoteessa.

»Pyydän, ettet säikähtäisi, ystäväni: tunnen voivani jokseenkin hyvin, ja jos Ivan Vasiljevitš antaa luvan, aion huomenna nousta.

»Viime viikon perjantaina lähdin lasten kanssa ajelulle; mutta juuri valtatielle käännyttyäessä, sen pikku sillan luona, joka aina on herättänyt minussa kauhua, hevoset tarttuivat kiinni lokaan. Oli ihana päivä ja päähäni pisti lähteä ja-loittelemaan maantielle siksi aikaa kuin rattaita kiskottiin irti. Tultuani kappelin luo minä olin hyvin väsynyt ja istahdin lepäämään, mutta koska kului noin puoli tuntia, ennenkuin saatiin tuoduksi hevoset vetämään ajopelejä irti, alkoi minua paleltaa, varsinkin jalkoja, sillä minulla oli ohutpohjaiset puolikengät ja ne olivat kastuneet. Päivällisen jälkeen tunsin vilunväreitä ja kuumetta, mutta pysyttelin tavalliseen tapaan liikkeessä ja teen juotuamme istuuduin soittamaan Ljubotškan kanssa nelikätisesti. (Sinä et tuntisi häntä: niin suuresti hän on edistynyt!) Mutta ajattelehan hämmästykseni, kun huomasin, etten kyennyt laskemaan tahtia. Useita kertoja aloin laskea, mutta kaikki meni päässäni auttamattomasti sekaisin ja tunsin omituista huminaa korvissani. Minä laskin: yksi, kaksi, kolme, sitten yhtäkkiä: kahdeksan, viisitoista, ja — mikä oli tärkeintä — huomasin puhuvani pötyä, mutta en mitenkään voinut sitä korjata. Viimein tuli Mimi avukseni ja pani miltei väkisin minut vuoteeseen. Tässä on sinulle, ystäväni, tarkka selostus siitä, miten sairastuin ja miten itse olin siihen syypää. Seuraavana päivänä minulla oli jokseenkin kova kuume ja meille saapui meidän hyvä, vanha Ivan Vasiljitšimme, joka siitä asti on asunut luonamme ja lupaa pian päästää minut maailmaan. Ihastuttava ukko tuo Ivan Vasil-

jit! Kun olin kuumeessa ja hourailin, istui hän koko yön silmäänsä ummistamatta vuoteeni ääressä, ja nyt taas, kun hän tietää minun kirjoittavan, hän istuu tyttöjen kanssa sohvakammiossa ja minä kuulen makuuhuoneeseen, miten hän kertoo heille saksalaisia satuja ja miten he kuunnellesaan häntä ovat pakahtua nauruun.

»La belle Flamande, niinkuin sinä häntä sanot, on vieraanamme jo toista viikkoa, syystä että hänen äitinsä on lähtenyt jonnekin vierailemaan, ja osoittaa huolehtimisillaan mitä vilpittömintä kiintymystä. Hän uskoo minulle kaikki sydänsalaisuutensa. Kun hänellä on niin kauniit kasvot ja hyvä sydän ja kun hän on niin nuori, niin hänestä voisi tulla kaikissa suhteissa oivallinen tyttö, jos hän olisi hyvissä käsissä; mutta siinä seurassa, missä hän elää, hänen omista kertomuksistaan päättäen, hän joutuu aivan huntingolle. Mieleeni nousi, että jos ei minulla olisi niin paljon omia lapsia, niin tekisin hyvin, jos ottaisin hänet.

»Ljubotška tahtoi itse kirjoittaa sinulle, mutta on repäissyt jo kolmannen paperiarkin ja sanoo: »Minä tiedän, millainen pilkkakirves isä on: jos tulee vain yksikin pikku virhe, niin hän näyttää jokaiselle.» Katenka on edelleen suloinen, Mimi yhtä hyväsydäminen ja ikävä.

»Puhukaamme nyt vakavista asioista: sinä kirjoitit minulle, että asiasi menevät huonosti tänä talvena ja että sinun on välttämätöntä ottaa habarovkalaiset rahat. Minusta on ihan kummallista, että sinä pyydät siihen minun suostumustani. Eikö se, mikä on minun, ole yhtä paljon sinunkin omaasi?

»Sinä olet niin hyvä, rakas ystäväni, että peläten pahoittavasi mieltäni salaat asioittesi todellisen tilan; mutta minä arvaan: varmaankin sinä olet pelissä menettänyt sängen paljon, enkä minä, vannon sen sinulle, ole siitä ollenkaan suutuksissani; sentähden, jos asia vain on korjattavissa, älä

ajattele sitä paljon, pyydän, äläkä kiusaa itseäsi suotta. Olen tottunut olemaan luottamatta lasten takia en vain sinun mahdollisiin pelivoittoihiisi, vaan koko sinun omaisuutesikin. Minua yhtä vähän ilahduttaa sinun voittoni kuin surettaa tappiosi; mieltäni pahoittaa vain sinun onneton pelihimosi, joka riistää minulta osan sinun hellää kiintymystäsi ja pakottaa sanomaan sinulle sellaisia karvaita totuuksia kuin nyt, mutta Jumala tietää, miten tuskallista se minulle on! Minä rukoilen Häneltä lakkaamatta yhtä asiaa, että Hän säästäisi meitä . . . ei köyhyydeltä (mitä on köyhyys?), vaan siitä kauheasta asemasta, jolloin lastemme edut, joita minun velvollisuuteni tulee olemaan puolustaa, joutuvat ristiriitaan meidän etujemme kanssa. Tähän asti on Herra kuullut rukoukseni: sinä et ole mennyt yli erään rajan, jonka jälkeen meidän joko on uhrattava omaisuus, joka ei ole meidän, vaan lapsiemme, tai . . . pelottavaa on ajatellakin, mutta se kauhea onnettomuus uhkaa meitä aina. Niin, se on raskas risti, jonka Herra on meille molemmille lähettänyt!

»Sinä kirjoitat minulle vielä lapsista ja palaat meidän muinaiseen kiistaamme: pyydät minua suostumaan siihen, että heidät annettaisiin oppilaitokseen. Sinä tiedät minun epäluuloni sellaista kasvatusta kohtaan . . .

»En tiedä, rakas ystävä, oletko suostuvainen siihen, mutta joka tapauksessa rukoilen sinua lupaamaan rakkautta minuun, että niin kauan kuin minä olen elossa ja myös kuolemani jälkeen, jos Jumala näkee hyväksi erottaa meidät, tämä ei koskaan tapahdu.

»Sinä kirjoitat minulle, että sinun on välttämätöntä käydä Pietarissa asioittemme takia. Kristus olkoon kanssasi, ystäväiseni, mene ja palaa pian. Meillä kaikilla on niin ikävä ilman sinua! Kevät on ihmeen ihana: parvekkeen ovi on jo otettu pois, tie kasvihuoneeseen oli jo neljä päivää sitten aivan kuiva, persikat ovat täydessä kukassa, siellä täällä

vain on vielä jäljellä lunta, pääskysset ovat saapuneet ja nyt toi Ljubotška minulle ensimmäiset kevään kukat. Tohtori sanoo, että noin kolmen päivän kuluttua olen aivan terve ja saan hengittää raitista ilmaa ja lämmitellä huhtikuun aurin-gossa. Hyvästi nyt, rakas ystävä, älä ole huolissasi minun sairaudestani äläkä omasta pelitappiostasi; suorita pian loppuun asiat ja tule meidän ja lasten luo koko kesäksi. Minulla on tekeillä ihmeellisiä suunnitelmia sen viettämiseksi ja puuttuu vain sinua niiden toteutumiseksi.»

Seuraava kirjeen osa oli kirjoitettu ranskaksi epäselvällä ja epätasaisella käsialalla toiselle paperipalalle. Käännän sen sanasta sanaan:

»Älä usko sitä, mitä kirjoitin sinulle sairaudestani: ei kukaan aavista, miten vakavaa se on. Minä tiedän vain sen, etten nouse vuoteesta. Älä hukkaa hetkeäkään, tule heti ja tuo lapset. Kenties ennätän vielä kerran syleillä ja siunata heitä: se on minun ainoa viimeinen toivomukseni. Minä tiedän, miten ankaran iskun sinulle annan, mutta joka tapauksessa sinä saisit sen varhain tai myöhään, minulta tai toisilta; koettakaamme lujina ja Jumalan armoa toivoen kestää tämä onnettomuus. Alistukaamme Hänen tahtoonsa.

»Älä luule, että se, mitä kirjoitan, on sairaan mielikuvituksen hourailua; päinvastoin ajatukseni ovat tavattoman selvät tällä hetkellä ja minä olen aivan rauhallinen. Älä lohduta itseäsi turhaan toivolla, että nämä ovat pelokkaan sielun vääriä, epäselviä aavistuksia. Ei, minä tunnen, minä tiedän — ja tiedän sentähden, että Jumala näki hyväksi ilmaista minulle sen, — että minulla on enää hyvin vähän elinaikaa.

»Loppuuko yhdessä elämän kanssa rakkauteni sinuun ja lapsiin? Olen ymmärtänyt, että se on mahdotonta. Tunnen liian voimakkaasti tällä hetkellä voidakseni luulla, että se tunne, jota ilman en voi ymmärtää olemassaoloa,

voisi koskaan hävitä. Sieluni ei voi olla olemassa ilman rakkautta teihin ja tiedän, että se tulee olemaan olemassa ikuisesti, jo yksistään siitä syystä, että sellainen tunne kuin minun rakkauteni ei olisi voinut syntyä, jos sen pitäisi joskus lakata olemasta.

»En tule olemaan parissanne; mutta olen lujasti vakuutettu siitä, ettei rakkauteni koskaan jätä teitä, ja tämä ajatus riemastuttaa niin sydäntäni, että olen levollinen ja pelkäämättä odotan lähestyvää kuolemaa.

»Olen levollinen, ja Jumala tietää, että aina olen pitänyt ja pidän kuolemaa siirtymisenä parempaan elämään; mutta miksi kyynleet ahdistavat minua? Miksi pitää riistää lapsilta rakas äiti? Miksi pitää kohdistaa sinuun niin raskas odottamaton isku? Miksi minun on kuoltava, kun teidän rakkautenne teki minulle elämän rajattoman onnelliseksi?

»Tapahtukoon Hänen pyhä tahtonsa.

»Kyynleet estävät minua jatkamasta kirjoitustani. Kenties en näe enää sinua. Kiitän sinua, korvaamaton ystäväni, kaikesta onnesta, jolla sinä minut ympäröit tässä elämässä; pyydän siellä Jumalaa palkitsemaan sinua. Hyvästi, rakas ystävä; muista, että minua ei tule olemaan, mutta rakkauteni ei koskaan eikä missään jätä sinua. Hyvästi, Volodja, hyvästi, enkelini, hyvästi, Benjaminini Nikolenka!

»Unohtavatko he todellakin joskus minut?!»

Tämän kirjeen sisälle oli pistetty Mimin ranskankielinen kirjelippu, jonka sisälllys oli seuraava:

»Surulliset aavistukset, joista hän puhuu teille, ovat saaneet liaksikin vahvistusta lääkärin sanoista. Viime yönä hän käski lähettämään tämän kirjeensä heti postiin. Luullen hänen hourailleen tätä sanoessaan odotin tähän aamuun ja päätin avata sen. Heti kun olin sen avannut, kysyi Natalia

Nikolajevna, mitä olin tehnyt kirjeelle, ja käski minua polttamaan sen, jos sitä ei ole lähetetty. Hän puhuu kaiken aikaa siitä ja vakuuttaa, että se saa teidät murtumaan. Älkää lykätkö matkaanne, jos tahdotte nähdä tämän enkelin, ennenkuin hän on jättänyt meidät. Antakaa anteeksi tämä töherys. En ole nukkunut kolmeen yöhön. Te tiedätte, miten minä rakastan häntä!»

Natalia Savišna, joka oli huhtikuun 11 päivän jälkeisen yön kokonaan viettänyt äidin makuuhuoneessa, kertoi minulle, että kirjoitettuaan kirjeen ensimmäisen osan mamman oli pannut sen vierelleen pikku pöydälle ja nukkunut.

»Minä itse, — sanoi Natalia Savišna, — tunnustan sen, torkahdin nojatuoliin ja sukka putosi käsistäni. Kuulin vain unen läpi — noin kello kahdentoista jälkeen, — että hän ikäänkuin puheli; avasin silmäni, katson: hän, kyyhköläiseni, istuu vuoteessaan, on pannut kätensä tällä tavoin ristiin ja kyynleet valuvat vuolaina virtoina hänen silmistään. »Kaikki on siis lopussa?» — sen hän vain sanoi ja peitti kasvonsa käsiinsä.

»Hypähdin ylös, aloin kysellä: mikä teidän on?

»— Ah, Natalia Savišna, jospa tietäisitte, kenet äskensuuri näin!

»Kyselyistäni huolimatta hän ei enää sanonut minulle mitään, käski vain antamaan pikku pöydän, kirjoitti vielä jotakin, käski sulkemaan kirjeen hänen itsensä nähden ja lähettämään sen heti. Senjälkeen alkoi kaikki mennä yhä huonompaan suuntaan.»

XXVI.

MIKÄ MEITÄ ODOTTI MAALLA.

Huhtikuun 25 päivänä astuimme ulos matkavaunuista talomme oven edessä. Moskovasta lähtiessämme oli isä ollut miettivä, ja kun Volodja oli kysynyt häneltä, onkohan maman sairas, hän oli surullisena katsonut Volodjaan ja ääneti nyökäyttänyt päätään. Matkan varrella hän oli huomattavasti rauhoittunut; mutta kuta lähemmäksi kotia tultiin, sitä surullisemman ilmeen saivat hänen kasvonsa, ja kun hän astuessaan ulos vaunuista kysyi Fokalta, joka läähättäen oli juossut ulos: »Missä on Natalia Nikolajevna?» niin hänen äänensä oli epävarma ja silmissä oli kyyneleitä. Hyväntahtoinen Foka ukko loi salaa silmäyksen meihin, painoi katseensa alas ja avaten eteisen oven vastasi pois päin kääntyneenä:

— Jo kuuteen päivään eivät ole suvainneet tulla ulos makuuhuoneesta.

Milka, joka, kuten myöhemmin sain tietää, oli maman'in sairastumispäivästä asti yhtämittaa surkeasti ulvonut, syöksähti iloisesti isän luo, hyppi häntä vastaan, vinkui, nuoli hänen käsiään; mutta isä työnsi sen pois ja meni vierashuoneeseen sekä sieltä sohvakammioon, josta ovi vei suoraan makuuhuoneeseen. Mitä lähemmäksi tätä huonetta hän tuli, sitä selvemmin näkyi hänen ruumiinsa liikkeistä hänen levottomuutensa: tullessaan sohvakammioon hän kulki varpailaan, tuskin hengitti ja teki ristinmerkin, ennenkuin uskalsi tarttua suljetun oven lukkoon. Samassa juoksi käytävästä hiukset kampaamattomina ja itkettyneenä Mimi. »Ah, Pjotr Aleksandrytš! — sanoi hän kuiskaten, kasvoissa todellisen epätoivon ilme, ja sitten nähdessään isän vääntävän lukon

kädensijaa hän lisäsi tuskin kuuluvasti: — Tästä ei pääse, — tuosta ovesta kuljetaan.»

Oi, miten raskaan vaikutuksen tämä kaikki teki minun, lapsen, mielikuvitukseen, jonka peloittavat aavistukset jo olivat virittäneet herkäksi tuntemaan murhetta!

Astuimme sisälle palvelijattarien huoneeseen. Käytävässä osui tiellemme hupsu Akim, joka aina oli huvittanut meitä virnistelyllään; mutta tällä hetkellä hän ei näyttänyt minusta ollenkaan hullunkuriselta, vaan päinvastoin ei mikään vihlaissut sydäntäni niin kipeästi kuin hänen älyttömän välinpitämättömien kasvojensa näkeminen. Palvelijattarien huoneessa kaksi tyttöä, jotka istuivat jonkin työn ääressä, nousi tervehtimään meitä niin surullisen näköisinä, että minua alkoi peloittaa. Kuljettuaan vielä Mimin huoneen läpi isä avasi makuuhuoneen oven ja me astuimme sisälle. Ovesta oikealla oli kaksi ikkunaa, joitten eteen oli ripustettu liinat; toisen ääressä istui Natalia Savišna silmälasit nenällä ja kutoi sukkaa. Hän ei ryhtynyt suutelemaan meitä, niin kuin hän tavallisesti teki, vaan nousi ainoastaan seisomaan, katsoi meihin silmälasiansa läpi, ja kyynelet tulvahtivat hänen silmistään. Minua ei ensinkään miellyttänyt, että kaikki heti meidät nähtyään alkoivat itkeä, kun sitä ennen olivat olleet aivan levollisia.

Vasemmalla ovesta oli verho, verhon takana vuode, pikku pöytä, pieni kaappi, joka oli aseteltu täyteen lääkkeitä, ja suuri nojatuoli, jossa uinaili lääkäri; vuoteen vieressä seiso i nuori, hyvin vaaleaverinen, huomattavan kaunis tyttö yllään valkoinen aamuviitta, ja hihat hiukan ylös käärittyinä aseteli jäätä maman'in päähän, jota sillä hetkellä en nähnyt. Tämä tyttö oli se la belle Flamande, josta maman oli kirjoittanut ja jolla myöhemmin oli niin tärkeä osa koko perheemme elämässä. Heti sisään astuttuamme hän otti pois kätensä

maman'in pään läheisyydestä ja korjasi viittansa laskoksia rinnan kohdalta sekä lausui sitten kuiskaten: »Tiedottomana.»

Minä olin voimakkaan surun vallassa sillä hetkellä, mutta tahtomattani huomasin kaikki pikkuseikat. Huone oli miltei pimeä, kuuma ja tuoksui samalla kertaa mintulle, hajuvedelle, sauramolle ja hoffmannintipoille. Tämä haju teki minuun niin voimakkaan vaikutuksen, että ei vain sitä tuntiessani, vaan ainoastaan sitä muistaessanikin mielikuivtukseni silmänräpäyksessä vie minut tähän synkkään, tukahduttavaan huoneeseen ja palauttaa eteeni kaikki kauhean hetken pienimmätkin yksityiskohdat.

Maman'in silmät olivat auki, mutta hän ei nähnyt mitään... Oi, en milloinkaan unohda tuota peloittavaa katsetta! Siinä kuvastui niin paljon kärsimystä!

Meidät vietiin pois.

Kun minä myöhemmin kyselin Natalia Savišnalta äitini viimeisistä hetkistä, niin hän sanoi minulle seuraavaa:

»Kun teidät oli viety pois, hän oli vielä pitkän aikaa rauhaton, kyyhkyläiseni, aivankuin tässä näin jokin olisi ahdistanut häntä; sitten hän antoi päänsä vaipua alas tyyntyiltä ja nukahti niin hiljaa, rauhallisesti, aivan kuin taivaan enkeli. Juuri kun menin ulos huoneesta katsomaan, miksi ei tuoda juotavaa, niin samassa taas sisälle tullessani hän, sydänpäpyni, on heittänyt kaikki ympärillään huiskin haiskin ja yhä viittoo luokseen isääne; tämä kumartuu hänen puoleensa, mutta ei näy olevan enää voimia sanoa, mitä halusi: avaa vain huulensa ja alkaa taas voihkia: »Herra Jumala! Jumalani!... Lapsia! Lapsia!» Minä aion juosta teitä hakemaan, mutta Ivan Vasiljitš pysähdytti, sanoo: se tekee hänet vain rauhattommaksi, parempi on ilman. Senjälkeen vain nostaa kättään ja taas laskee alas. Ja mitä hän sillä tahtoi, Jumala sen tietää! Minä luulen, että hän siunasi teitä poissaolevina, ei näkynyt Jumala johtaneen

niin, että hän olisi ennen viimeistä loppuaan saanut katsahtaa lapsiinsa. Sitten hän kohottautui, armas ystäväni, pani kätensä näin ja alkoi yhtäkkiä puhua, ja sellaisella äänellä, etten voi sitä muistaakaan: »Jumalan äiti, älä jätä heitä! . .» Silloin kipu nousi ihan hänen sydämeensä, silmistä sen näki, että raukka kärsi hirveästi; putosi tyynyjä vasten, tarttui hampain lakanaan, ja kyynelet vuotivat virtanaan.»

— No, entä sitten? — kysyin minä.

Natalia Savišna ei voinut enempää puhua: hän kääntyi pois ja alkoi katkerasti itkeä.

Äitini kuoli kauheisiin kärsimyksiin.

XXVII.

MURHE.

Seuraavana päivänä, myöhään illalla, teki mieleni vielä kerran katsoa häntä. Voitettuani pelon tunteen, joka tahtomattani valtasi minut, avasin hiljaa oven ja astuin varpaillani saliin.

Keskellä huonetta pöydällä oli ruumisarkku, sen ympärillä karrelle palaneita kynttilöitä korkeissa hopeaisissa kynttiläjaloissa; kaukaisessa nurkassa istui lukkari ja luki hiljaisella, yksitoikkoisella äänellä psalttaria.

Pysähdyin ovelle ja aloin katsoa, mutta silmäni olivat niin itkettyneet ja hermoni niin kiihtyneet, etten voinut erottaa mitään; kaikki sulautui omituisesti yhteen: valo, kirjo-silkki, sametti, suuret kynttilänjalat, ruusunpunainen, pitseillä reunustettu tyyny, otsanauha, myssy nauhoineen ja vielä jokin, mikä oli kuultavaa ja vahan väristä. Nousin tuolille katsellakseni hänen kasvojaan; mutta niiden paikalla näkyi taas tuo vaalean kellahtava, kuultava kappale. En voinut uskoa sitä hänen kasvoikseen. Aloin katsella sitä

tarkemmin ja vähitellen aloin tuntea siinä tuttuja rakkaita piirteitä. Vavahdin kauhusta, kun tulin varmaksi, että se oli hän; mutta miksi suljetut silmät olivat vaipuneet niin kuopalle? Miksi tuo kauhea kalpeus ja toisessa poskessa mustanpuhuva pilkku kuultavan hipiän alla? Miksi oli koko kasvojen ilme niin ankara ja kylmä? Miksi huulet niin kalpeat ja niiden asento niin kaunis, niin ylevä ja sellaista ylimaallista rauhaa ilmaiseva, että kylmä väristys kulkee selkääni ja hiuksiani pitkin, kun katselen häntä? . . .

Minä katsoin ja tunsin, että jokin käsittämätön, vastustamaton voima veti silmiäni noihin elottomiin kasvoihin. En kääntänyt niistä pois silmiäni, ja mielikuvitukseni loi eteen kuvia, joissa kukoisti elämä ja onni. Unohdin, että kuollut ruumis, joka makasi edessäni ja jota älyttömästi katselin aivan kuin esinettä, jolla ei ollut mitään yhteyttä muistojeni kanssa, oli h ä n. Kuvittelin häntä milloin missäkin tilanteessa: elävänä, iloisena, hymyilevänä; sitten yhtäkkiä minua hämmästytti jokin piirre kalpeissa kasvoissa, joihin katseeni oli pysähtynyt: minä muistin kauhean todellisuuden, vapisin, mutta en lakannut katsomasta. Ja taas tulivat haavekuvat todellisuuden sijalle ja taas todellisuuden tunto hajoitti kuvitelmat. Viimein mielikuvitus väsyi, se lakkasi pettämästä minua; todellisuuden tietoisuus katosi niinikään ja minä unohdin kaikki kerrassaan. En tiedä, kuinka pitkän ajan olin tässä tilassa, en tiedä, mitä se oli; tiedän vain sen, että joksikin ajaksi menetin tietoisuuden omasta olemassaolostani ja tunsin jonkinmoista korkeata, selittämättömän suloista ja surullista nautintoa.

Kenties lentäessään pois parempaan maailmaan hänen ihana sielunsa surullisena katsahti takaisin siihen maailmaan, johon hän oli jättänyt meidät; hän näki suruni, se synnytti hänessä sääliä ja rakkauden siivillä, taivaallisen säälin hymy huulillaan, hän laskeutui maan päälle lohduttamaan ja siunaamaan minua.

Ovi narahti, ja huoneeseen astui toinen lukkari vuorolleen. Tämä ääni herätti minut, ja ensimmäinen ajatus, joka tuli mieleeni, oli se, että koska en itke ja seison tuolilla semmoisessa asennossa, jossa ei ilmene mitään liikuttavaa, niin lukkari voi pitää minua tunteettomana poikana, joka vain säälistä ja uteliaisuudesta on kiivennyt tuolille. Minä tein ristinmerkin, kumarsin ja aloin itkeä.

Kun nyt muistelen vaikutelmiani, olen sitä nieltä, että vain tuo itsensä unohduksen hetki yksin oli todellista murhetta. Ennen ja jälkeen hautajaisten itkin yhtä mittaa ja olin murheellinen, mutta minua hävettää muistella tuota murhetta, sillä siihen sekaantui aina jonkinlainen itserakas tunne: milloin halu näyttää, että olen enemmän suruissani kuin kukaan muu, milloin huoli siitä, minkä vaikutuksen teen toisiin, milloin tarkoitukseton uteliaisuus, joka saattoi tekemään havaintoja Mimin myssystä ja läsnäolijain kasvoista. Minä halveksin itseäni sentähden, että en tuntenut yksinomaan vain murhetta, ja koetin peittää kaikki muut tunteet: siitä tuli suruni teennäiseksi ja luonnottomaksi. Sitäpaitsi tunsin eräänlaista nautintoa tietäessäni, että olin onneton, koetin saada syntymään tietoisuutta onnettomuudesta, ja tämä itsekäs tunne enemmän kuin muut tukahdutti minussa todellisen surun.

Nukuttuani yön sikeästi ja rauhallisesti, niinkuin aina tapahtuu voimakkaan surun jälkeen, minä heräsin kyynleet kuivuneina ja hermot rauhoittuneina. Kello kymmenen meidät kutsuttiin sielumessuun, joka pidettiin ennen ruumissaaton lähtöä. Huone oli täynnä palvelusväkeä ja talonpoikia, jotka, kyynleet silmissä jokainen, tulivat sanomaan jäähyväisiä emännälleen. Toimituksen aikana minä itkin säädyllisesti, tein ristinmerkkejä ja kumarsin maahan asti, mutta en rukoillut sydämessäni ja olin jokseenkin kylmä; minua huoletti se, että uusi juhlatakki, joka oli pantu ylleni,

puristi minua kovin kainaloista; ajattelin sitä, miten voisin olla liiaksi tahrimatta housujani polvien kohdalta, ja tein salaa havaintoja kaikista läsnäolevista. Isä seisoj ruumisarkun päänpuoella, oli valkoinen kuin liina ja ilmeisesti suurella vaivalla sai pidätetyksi kyynelensä. Hänen kookas, mustaan hännystakkiin puettu vartalonsa, kalpeat ilme-hikkäät kasvonsa ja, kuten aina, sulavat ja varmat liikkeensä, kun hän teki ristinmerkkejä, kumarsi niin, että käsi hipaisi maata, otti kynttilän papin käsistä tai astui arkun luo, olivat tavattoman vaikuttavia; mutta, en tiedä mistä syystä, minua ei miellyttänyt hänessä juuri tuo, että hän saattoi olla noin vaikuttavan näköinen tällä hetkellä. Mimi seisoj seinään nojaten ja näytti töin tuskin pysyvän jaloillaan; hänen pukunsa oli rypistynyt ja siinä oli untuvia, myssy valahtanut kallelleen; turvonneet silmät olivat punaiset, hänen päänsä vapisi; hän itki yhtämittaa ääneensä sydäntä raatelevalla tavalla ja peitti tavan takaa kasvonsa liinaan ja käsiinsä. Minusta näytti siltä, että hän teki näin senvuoksi, että kät-kiessään kasvonsa katselijoilta saisi hetkeksi levähtää kesken teeskennellyn itkunsa. Minä muistin, miten hän oli edellisenä päivänä puhunut isälle, että maman'in kuolema on hänelle niin kauhea isku, ettei hän voi toivoakaan kestävänsä sitä, että häneltä on riistetty kaikki, että tämä enkeli (näin hän sanoi maman'ia) aivan kuolemansa edellä oli vielä muistanut häntäkin ja lausunut toivomuksen, että hänen ja Katenkan tulevaisuus turvattaisiin koko elinajaksi. Hän vuodatti katkeria kyyneleitä tätä kertoessaan ja kenties hänen suruntunteensa oli todellinen, mutta se ei ollut puhdas eikä yksinomaan vallitseva. Ljubotška mustassa puvussa, johon oli laitettu surunauhukset, oli aivan märkänä kyynelistä, painoi päänsä alas ja vilkaisi silloin tällöin ruumisarkkuun ja silloin hänen kasvoissaan kuvastui ainoastaan lapsellista pelkoa. Katenka seisoj äidin luona ja vaikka hänen kasvonsa

olivat nolon näköiset, oli hän yhtä ruusunpunainen kuin aina. Volodjan avomielinen luonne oli avomielinen surussakin: väliin hän seiso i mietteissään katse liikkumattomana kiinnitettynä johonkin esineeseen, väliin hänen suunsa alkoi äkkiä vääristyä ja hän teki nopeasti ristinmerkkejä ja kummarruksia. Kaikki hautajaisiin saapuneet syrjäiset olivat minusta sietämättömiä. Lohduttelevat lauseet, joita he sanoivat isälle, — että vainajan on siellä parempi, että hän ei ollut tätä maailmaa varten, — herättivät minussa jonkinlaista suuttumusta.

Mikä oikeus heillä oli puhua hänestä ja surra häntä? Muutamat heistä meistä puhuessaan sanoivat meitä orvoiksi. Aivan kuin ei olisi tiedetty heidän sanomattaan-kin, että lapsia, joilla ei ole äitiä, sanotaan orvoiksi. Heistä oli varmaankin miellyttävää, että he ensimmäisinä käyttivät meistä sitä, aivan niinkuin on tapana kiiruh-
taa sanomaan juuri naimisiin menneestä tytöstä ensimmäistä kertaa m a d a m e.

Salin etäisessä nurkassa, melkein piilossa tarjoiluhuoneen avoimen oven takana, oli polvillaan köyry, harmaahapsi eukko. Kädet yhteen liitettyinä ja silmät taivaaseen kohotettuina hän ei itkenyt, vaan rukoili. Hänen sielunsa pyrki Jumalaa kohti, hän pyysi Häntä yhdistämään hänet ja sen, jota hän oli rakastanut enemmän maailmassa, ja hän toivoi lujasti, että se tapahtuu pian.

»Kas tuo rakasti todella häntä!» — ajattelin minä ja aloin hävetä itseäni.

Sielumessu oli lopussa; vainajan kasvot oli paljastettu nähtäviksi ja kaikki läsnäolijat, paitsi me, alkoivat toinen toisensa jälkeen lähestyä arkkua ja suudella vainajaa.

Viimeisiä vainajaa hyvästelemään tulleita oli muuan talonpoikaismies, käsivarrellaan sievä viisivuotias tyttö, jonka hän Jumala tietää mistä syystä lieneekin tuonut

mukanaan. Samassa minulta putosi vahingossa märkä liinani ja minä tahdoin nostaa sen maasta; mutta juuri kumartuessani minua hätkähdytti hirveä, läpitunkeva huuto, joka oli niin täynnä kauhua, että vaikka eläisin sata vuotta, en koskaan sitä unohtaisi, ja aina kun sen muistan, kulkee kylmä väristys läpi ruumiini. Kohotin pääni — taburetilla ruumisarkun luona seisoj sama maalaisnainen tuskin jaksaa pidellä käsissään tyttöä, joka huitoen käsiään, pelästyneet kasvot taaksepäin työnnettyinä ja pullistuneet silmät vainajan kasvoihin suunnattuina huusi hirveällä, hurjalla äänellä. Minä päästin huudahduksen äänellä, joka luullakseni oli vielä kauheampi kuin se, joka oli minua hätkähdyttänyt, ja juoksin pois huoneesta.

Vasta tällä hetkellä minä ymmärsin, mistä johtui se voimakas, raskas haju, joka suitsutukseen sekaantuneena täytti huoneen; ja ajatus, että ne kasvot, jotka muutama päivä sitten olivat täynnä kauneutta ja hellyyttä, hänen kasvonsa, joita rakastin eniten koko maailmassa, saattoivat herättää kauhua, sai ikäänkuin ensimmäisen kerran minulle selviämään katkeran totuuden ja täytti mieleni epätoivolla.

XXVIII.

VIIMEISET SURULLISET MUISTOT.

Maman oli poissa, mutta elämämme kulki entistä latuaan: kävimme makaamaan ja nousimme samoihin aikoihin ja samoissa huoneissa kuin ennenkin; aamu- ja iltatee, päivällinen, illallinen, — kaikki oli tavalliseen aikaan; pöydät ja tuolit olivat entisillä paikoillaan; ei mikään talossa eikä elintavoissamme ollut muuttunut; vain äitiä ei enää ollut.

Minusta tuntui, että tuollaisen onnettomuuden jälkeen kaiken olisi pitänyt muuttua; meidän tavallinen elämänjärjestyksemme tuntui minusta hänen muistonsa loukkaamiselta ja muistutti kovin elävästi mieleen hänen poissaolonsa.

Hautajaisten edellisenä päivänä, päivällisen jälkeen, minua alkoi nukkuttaa ja niinpä menin Natalia Savišnan huoneeseen arvellen voivani käydä hänen vuoteeseensa, pehmoiselle höyhenpatjalle, lämpimän tikatun peitteen alle. Kun astuin sisälle, makasi Natalia Savišna vuoteessaan ja oli luultavasti nukuksissa; kuultuaan askelteni kopinan hän kohottautui, heitti pois villahuivin, jolla oli peittänyt päänsä suojaksi kärpäsiltä, ja istahti myssyään kohennellen vuoteensa laidalle.

Koska ennenkin oli varsin usein tapahtunut, että minä olin tullut päivällisen jälkeen makaamaan hänen huoneeseensa, niin hän arvasi tuloni syyn ja sanoi minulle nousten vuoteestaan:

— Mitä? Tulitte varmaan lepäämään, ystäväiseni? Käykää makuulle.

— Mitä ihmettä te, Natalia Savišna! — sanoin pidätellen häntä kädestä. — En minä ollenkaan sen takia . . . Tulin muuten vain . . . ja te olette itsekin väsyksissä: käykää mieluummin te makaamaan.

— Ei, hyvä ystävä, minä olen jo maannut tarpeekseni, — sanoi hän minulle (tiesin, ettei hän ollut nukkunut kolmeen vuorokauteen). — Eikä nyt ole makuun aikakaan, — lisäsi hän huoaten syvään.

Mieleni teki puhella Natalia Savišnan kanssa onnettomuudestamme; tunsin hänen vilpittömyytensä ja rakkautensa ja siksi olisi minusta ollut lohdullista itkeä hänen kanssaan.

— Natalia Savišna, — sanoin minä oltuani vähän aikaa ääneti ja istuutuen vuoteelle, — odotitteko te tätä?

Mummo katsahti minuun hämmästyneenä ja uteliaana eikä luultavasti ymmärtänyt, miksi kysyin häneltä tätä.

— Kuka olisi saattanut odottaa tätä? — sanoin uudelleen.

— Ah, ystäväiseni, — sanoi hän luoden minuun mitä hellintä sääliä ilmaisevan katseen, — ei niin, että olisi odottanut, vaan minä en vielä nytkään voi sitä edes ajatella. No, jopa olisi minun, ämmän, ollut ammoin aika laskea vanhat luuni lepoon; vaan kas mimmoista piti vielä saada kokea: vanhan herran, teidän isoisänne — siunattu olkoon muistonsa! — ruhtinas Nikolai Mihailovitšin, kaksi veljeä, sisar Annuškan kaikki olen saattanut hautaan ja kaikki ne olivat minua nuorempia, ystäväiseni, mutta nyt — nähtävästi syntieni tähden — jouduin elämään hänenkin jälkeensä. Hänen pyhä tahtonsa! Siksi Hän ottikin hänet, että hän oli ansiollinen, Hän tarvitsee sielläkin hyviä.

Tämä yksinkertainen ajatus ilahdutti minua yllättävästi ja minä siirryin lähemmäksi Natalia Savišnaa. Hän pani kätensä ristiin rinnalleen ja katsahti ylöspäin; hänen kuopalla olevat kosteat silmänsä ilmaisivat suurta, mutta rauhallista surua. Hän toivoi lujasti, ettei Jumala ollut pitkäksi aikaa erottanut häntä siitä, johon niin monta vuotta hänen rakkautensa koko voima oli ollut keskitettynä.

— Niin, ystäväni, kauanko siitä on, kun minä vielä häntä hoitelin, kapaloin, ja hän sanoi minua Našaksi. Sattui usein, että hän juoksee luokseni, ottaa ympäri pikku kätösillään ja alkaa suudella ja puhella: »Našikini, kaunokaiseni, kalkkunaiseni!» Minä silloin tavallisesti pistän leikiksi, sanon: »Ei ole totta, muoriseni, te ette rakasta minua; annahan olla kun kasvatte suureksi, niin menette naimisiin ja unohdatte Našanne.» Hän vaipuu mietteisiin. Ei, sanoo, mieluummin olen menemättä naimisiin, jos en

saa ottaa Našaa mukaan; minä en hylkää Našaa koskaan. Mutta hylkäsipä nyt eikä malttanut odottaa. Hän rakasti minua, vainaja! Ja ketäpä hän ei rakastanut, totta puhuen! Niin, ystäväiseni, äitiänne te ette saa unohtaa; hän ei ollut ihminen, vaan taivaan enkeli. Kun sitten hänen sielunsa on taivaan valtakunnassa, niin hän sielläkin rakastaa teitä ja iloitsee siellä teistä.

— Miksi te sanotte, Natalia Savišna: kun sitten on taivaan valtakunnassa? — kysyin minä. — Hänhän on luullakseni jo nyt siellä.

— Ei, ystäväni, — sanoi Natalia Savišna hiljentäen ääntään ja istuutuen lähemmäksi minua vuoteelle, — nyt hänen sielunsa on täällä.

Ja hän osoitti ylös. Hän puhui melkein kuiskaten ja niin tuntehikkaasti ja vakaumuksella, että vaistomaisesti kohotin silmäni ylöspäin, katselin karniisia ja hain jotakin.

— Ennenkuin hurskaan sielu menee paratiisiin, käy se vielä läpi neljänkymmenen olotilan, ystäväiseni, neljäkymmentä päivää, ja voi vielä olla omassa kodissaan . . .

Kauan hän vielä puhui tähän tapaan ja puhui niin yksinkertaisesti ja varmasti, kuin olisi kertonut kaikkein tavallisimmista asioista, jotka oli itse nähnyt ja joiden johdosta ei kenenkään päähänsäkään voisi tulla pienintäkään epäilystä. Minä kuuntelin häntä henkeä pidättäen, ja vaikka en täysin ymmärtänyt, mitä hän puhui, uskoin häntä täydelleen.

— Niin, ystäväni, nyt hän on täällä, katselee meitä, kenties kuuntelee, mitä me puhumme, — lopetti Natalia Savišna.

Ja painaen päänsä alas hän vaikenä. Hän tarvitsi liinaa pyyhkiäkseen tippuvia kyyneleitä; hän nousi seisomaan, katsoi suoraan kasvoihini ja sanoi liikutuksesta väräjäväällä äänellä:

— Monta askelmaa lähemmäksi itseään veti minua

tällä Herra Jumala. Mitä on minulle täällä nyt jäänyt? Ketä varten elän? Ketä rakastan?

— Ettekö sitten rakasta meitä? — sanoin moittivasti ja tuskin kyeten pidättämään kyyneleitäni.

— Jumala tietää, miten minä rakastan teitä, kyyhkyläisiäni, mutta sillä tavoin kuin häntä rakastin, en ole kehtään rakastanut enkä voikaan rakastaa.

Hän ei voinut puhua enempää, kääntyi pois minusta ja alkoi ääneen itkeä.

En ajatellutkaan enää makaamista; istuimme ääneti vastatusten ja itkimme.

Huoneeseen tuli Foka; huomattuaan meidän tilamme ja luultavasti tahtoen olla meitä häiritsemättä hän äänettömänä ja arasti katsellen seisahtui ovelle.

— Mitä sinä tulit, Fokaša? — kysyi Natalia Savišna pyyhkien silmiään liinalla.

— Rusinoita puolitoista, sokeria neljä naulaa ja riisiä kolme hautajaispuuroon.

— Heti paikalla, ystäväni, — sanoi Natalia Savišna, nuuskasi kiireesti ja meni nopein askelin arkun luo. Viimeiset keskustelumme synnyttämän murheen jäljet katosivat, kun hän ryhtyi tehtäväänsä, jota piti sangen tärkeänä.

— Miksi neljä naulaa? — puhui hän yrmeästi ottaessaan esille sokeria ja punnitessaan sitä puntarilla, — riittää kolme ja puolikin.

Ja hän otti punnittavasta pois muutamia paloja.

— Mitäs tämä tällainen on, että vasta eilen annoin kahdeksan naulaa riisiä ja nyt taas pyydetään! Miten tahdot, Foka Demidyť, mutta minä en anna riisiä. Tuo Vanjka on nyt valmis käyttämään hyväkseen sitä, että talossa on touhua: hän ajattelee, että ehkäpä ei huomata. Ei, minä en hellitä, kun on kysymys isännän omaisuudesta. No, onko mokomaa kuultu, — kahdeksan naulaa?

— Mitenkäs sitten tehdään? Hän sanoo, että kaikki on mennyt.

— No, tuossa on, ota, tuossa on! Saakoon!

Minua hämmästytti silloin tuo siirtyminen liikuttavasta tunteesta, jolla hän oli kanssani puhunut, yrmeyteen ja pikkumaisiin laskelmiin. Miettiessäni tätä myöhemmin ymmärsin, että huolimatta siitä, mitä tapahtui hänen sisimässään, hänellä oli kylliksi mielenmalttia ryhtyäkseen toimintaan ja tottumuksen voima veti häntä tavallisiin tehtäviin. Suru vaikutti häneen niin voimakkaasti, ettei hän katsonut tarpeelliseksi salata, että kykenee askartelemaan sivuseikoissa; hän ei edes olisi ymmärtänytään, kuinka sellainen ajatus voi tulla mieleen.

Turhamaisuus on tunne, joka kaikkein vähimmin sopii yhteen todellisen murheen kanssa, ja samalla tämä tunne on niin lujasti punoutunut ihmisen luontoon, että sangen harvoin voimakkainkaan murhe sen poistaa. Turhamaisuus murheessa ilmenee haluna näyttää joko surulliselta tai onnettomalta tai sitten lujalta, ja nämä alhaiset halut, joita me emme tunnusta olevan, mutta jotka eivät juuri milloinkaan — eivät edes suurimmassakaan surussa — jätä meitä, riistävät siltä voiman, arvokkuuden ja vilpittömyyden. Mutta Natalia Savišnaa oli hänen onnettomuutensa niin syvästi järkyttänyt, ettei hänen sieluunsa ollut jäänyt ainoatakaan halua, ja hän eli vain tottumuksesta.

Annettuaan Fokalle pyydettyt ruokatavarat ja muistutettuaan häntä piirakasta, joka oli valmistettava pappien kestitsemiseksi, hän päästi Fokan menemään, otti sukan ja istuutui taas viereeni.

Keskustelu alkoi samasta asiasta ja me itkimme vielä kerran ja pyyhimme vielä kerran kyyneleitä.

Keskustelut Natalia Savišnan kanssa uudistuivat joka

päivä; hänen hiljaiset kyynelensä ja rauhalliset jumalaiset puheensa tuottivat minulle lohtua ja huo Jennusta.

Mutta pian meidät erotettiin toisistamme: kolmen päivän kuluttua hautajaisten jälkeen me saavuimme koko talonväki Moskovaan eikä minun suotu enää koskaan nähdä häntä.

Isoäiti sai kuulla kauhean sanoman vasta meidän saavuttuamme ja hänen murheensa oli tavaton. Meitä ei päästetty hänen luokseen, koska hän oli kokonaisen viikon tiedottomana, lääkärit pelkäsivät hänen kuolevan, varsinkin kun hän ei ainoastaan kieltäytynyt nauttimasta mitään lääkkeitä, vaan ei myöskään puhunut kenenkään kanssa, ei nukkunut eikä syönyt mitään. Toisinaan hän istuessaan yksin huoneessa nojatuolissaan yhtäkkiä alkoi nauraa, rupesi sitten ääneen itkemään vuodattamatta kyyneliä, sai kouristuskohtauksia ja huusi hurjalla äänellä järjettömiä tai kauheita sanoja. Tämä oli ensimmäinen suuri suru, joka häntä kohtasi, ja tämä suru saattoi hänet epätoivoon. Hänen täytyi syyttää jotakuta onnettomuudestaan ja hän puhui kauheita sanoja, uhkaili jotakuta, hypähteli tavattomalla voimalla nojatuolistaan, asteli nopein, pitkin askelin huoneessa ja kaatui sitten tiedottomana.

Kerran menin hänen huoneeseensa; hän istui tapansa mukaan nojatuolissaan ja näytti olevan rauhallinen; mutta minua hämmästytti hänen katseensa. Hänen silmänsä olivat hyvin avoimet, mutta katse epämääräinen ja tylsä: hän katsoi suoraan minuun, mutta luultavasti ei nähnyt. Hänen huulensa alkoivat hitaasti hymyillä ja hän alkoi puhua liikkuttavalla, hellällä äänellä: »Tule tänne, pikku ystäväni, tule lähemmäksi, enkelini.» Minä luulin hänen tarkoittavan minua ja astuin lähemmäksi, mutta hän ei katsonut minuun. »Ah, jospa tietäisit, rakkaani, kuinka olen kärsinyt, ja miten iloinen olenkaan nyt, että olet saapunut . . .» Minä ymmärsin, että hän kuvitteli näkevänsä maman'in, ja pysähdyin.

»Ja minulle kun sanottiin, ettei sinua ole, — jatkoi hän rypistäen kulumiaan, — onpa se pötypuhetta! Voitko sinä kuolla ennen minua?» Ja hän alkoi nauraa hohottaa hysteeristä naurua.

Vain sellaiset ihmiset, jotka kykenevät voimakkaasti rakastamaan, voivat tuntea myös voimakasta murhetta; mutta sama rakkauden tarve on heillä myös murheen vastapainona ja parantaa heidät. Siitä syystä on ihmisen moraallinen luonto vielä elinvoimaisempi kuin fyysillinen luonto. Suru ei koskaan tapa. Viikon kuluttua isoäiti kykeni itkemään ja hänen olonsa tuli helpommaksi. Hänen ensimmäisenä ajatuksenaan, kun hän tointui, olimme me, ja hänen rakkautensa meihin suureni. Emme poistuneet hänen nojatuolinsa luota; hän itki hiljaa, puhui maman'ista ja hyväili meitä hellästi.

Ei kenenkään mieleen voinut juolahtaa isoäidin surua katsellessaan, että hän olisi sitä liioitellut, ja tämän surun ilmaukset olivat voimakkaat ja liikuttavat; mutta, en tiedä miksi, tunsin enemmän myötätuntoa Natalia Savišna kohtaan ja olen yhä vieläkin varma, ettei kukaan niin vilpittömästi ja puhtaasti rakastanut eikä surrut maman'ia kuin tämä yksinkertainen ja rakastava olento.

Äidin kuolemaan päättyi minulta onnellinen lapsuuden aika ja siitä alkoi uusi kausi — poikaikä; mutta koska muistot Natalia Savišnasta, jota en enää nähnyt ja jolla oli niin voimakas ja hyväatekevä vaikutus mielensuuntani ja tunteellisuuteni kehitykseen, kuuluvat edelliseen aikakauteen, sanon vielä muutaman sanan hänestä ja hänen kuolemastaan.

Meidän lähdettyämme, niin kertoivat minulle myöhemmin maalle jääneet, hän oli kovin ikävissään toimeettomuudestaan. Vaikka kaikki arkut edelleen olivat hänen hoidossaan eikä hän lakannut penkomasta niistä, siirtelemästä, jakelemasta, lajittelemasta, niin hän kaipasi herrasväen asuman

maalaistalon melua ja touhua, johon hän oli tottunut lapsuudestaan asti. Suru, elintavan muutos ja puuhailun puute saivat hänessä pian kehittymään vanhuudentaudin, johon hänellä oli taipumusta. Täsmälleen vuoden kuluttua äitini kuolemasta hänessä ilmeni vesitauti ja hän joutui vuoteen omaksi.

Raskasta oli luullakseni Natalia Savišnan elää ja vielä raskaampaa kuolla yksinään suuressa tyhjässä talossa, ilman sukulaisia, ilman ystäviä. Kaikki talossa rakastivat ja kunioittivat Natalia Savišnaa; mutta hän ei ollut ystävyys-suhteissa kehenkään ja ylpeili siitä. Hän otaksui, että hänen asemassaan — taloudenhoitajattarena, joka nautti herrasväen luottamusta ja jonka huostaan oli uskottu niin paljon kaikenlaista omaisuutta sisältäviä arkkuja, — ystävyys jonkun kanssa ehdottomasti olisi johtanut hänet puolueellisuuden ja rikolliseen alentuvaisuuteen; siksi tai kenties sentähden, että hänellä ei ollut mitään yhteistä toisten palvelijain kanssa, hän vetäytyi erilleen kaikista ja sanoi, ettei hänellä ole talossa kummeja eikä lankomiehiä ja ettei hän päästä ketään käsiksi isäntäväen omaisuuteen.

Uskoen Jumalalle lämpimässä rukouksessa tunteensa hän etsi ja löysi lohdutuksen; mutta toisinaan, heikkoina hetkinä, joita meillä jokaisella on, jolloin ihmiselle tuottaa parhaan lohdutuksen elävän olennon kyynelet ja osanotto, hän pani vuoteellensa pienen mopsikoiransa (joka nuoli hänen käsiään kiinnittäen häneen keltaiset silmänsä), puheli sille ja itki hiljaa sitä hyvästellessään. Kun mopsi alkoi surkeasti ulvoa, koetti hän rauhoitella sitä ja sanoi: »Riittää, tiedän minä ilman sinuakin, että kohta kuolen.»

Kuukautta ennen kuolemaansa hän otti arkustaan esille valkeata serttinkiä, valkeata musliinikangasta ja ruusunpunaisia nauhoja; käskyläistytönsä avulla hän ompeli itselleen valkoisen puvun sekä myssyn ja määräsi pienimpiin

yksityisseikkoihin asti kaikki, mitä tarvittiin hautajaisiin. Hän selvitteli myös isäntäväen arkut ja antoi erittäin tarkoin, luettelon mukaan, ne voudin vaimolle; sitten hän otti esille kaksi silkkipukua ja vanhanaikaisen isohuivin, jotka isoäiti muinoin oli hänelle lahjoittanut, sekä isoisän sotilaspuvun, johon oli ommeltu kultakirjailuja ja joka niinikään oli annettu hänelle aivan omaksi. Hän oli hoitanut sotilaspukua niin huolellisesti, että ompeleet ja kalunat siinä olivat aivan kuin uusia eikä koi ollut päässyt vahingoittamaan kangasta. Ennen kuolemaansa hän lausui toivomuksen, että toinen näistä puvuista — ruusunpunainen — annettaisiin Volodjalle viitan tai lyhyen takin aineksiksi, toinen — ruudullinen — minulle samaan tarkoitukseen, ja isohuivi Ljubotškalle. Sotilaspuvun hän testamenttasi sille meistä, josta ensimmäiseksi tulee upseeri. Kaiken muun omaisuutensa sekä rahansa, paitsi neljääkymmentä ruplaa, jotka hän erotti hautajaisia ja sielumessua varten, hän määräsi veljelleen. Hänen veljensä, joka jo kauan sitten oli vapautettu orjuudesta, eläi jossakin kaukaisessa kuvernementissa ja vietti sangen epä-säännöllistä elämää ja siksi ei sisar ollut elinaikanaan hänen kanssaan missään tekemisissä.

Kun Natalia Savišnan veli saapui vastaanottamaan perintöään eikä koko omaisuutta ollut kuin viidenkolmatta paperiruplan arvosta, niin hän ei ottanut uskoakseen tätä ja sanoi olevan mahdotonta, että ämmä, joka oli elänyt kuusikymmentä vuotta rikkaassa talossa, ollut käsin kaikessa, elänyt koko ikänsä kitsastellen ja pitänyt kovin vaaria joka ainoasta rievusta, — että hän ei ollut jättänyt mitään jälkeensä. Mutta niin asia todellakin oli.

Natalia Savišna kitui tautivuoteellaan kaksi kuukautta ja kesti kärsimyksensä tosikristityn kärsivällisyydellä: ei nurissut, ei valittanut, vaan ainoastaan tapansa mukaan lakkaamatta muisteli Jumalaa. Tuntia ennen kuolemaansa

hän hiljaisesti riemuiten ripittäytyi, nautti herranehtoollisen ja otti viimeisen voitelun.

Koko kotiväeltä hän pyysi anteeksi loukkaukset, joita oli saattanut lausua, ja pyysi rippi-isäänsä, isä Vasilia, ilmoittamaan meille, ettei tiedä, kuinka kiittäisi meitä kaikkia hyvyystämme, ja että pyytää meitä antamaan anteeksi, jos on typeryydessään jonkun mieltä pahoittanut, »mutta varas en ole koskaan ollut ja voin sanoa, etten rihmaakaan ole isäntäväeltä omaksi hyödykseni vienyt». Tätä yhtä ominaisuutta hän piti itsessään arvoa ansaitsevana.

Puettuaan ylleen valmistamansa puvun ja pantuaan päähänsä myssyn hän nojasi kyynärpäällään tyynyihin ja puheli aivan loppuunsa asti papin kanssa, muisteli, ettei ollut jättänyt mitään köyhille, otti esille kymmenen ruplaa ja pyysi jakamaan ne seurakunnassa; sitten hän teki ristinmerkin, paneutui pitkälle ja veti viimeisen henkäyksensä, riemullisesti hymyillen ja Jumalan nimen lausuen.

Hän poistui elämästä surematta, ei pelännyt kuolemaa, vaan otti sen vastaan onnena. Usein tällä tavoin puhutaan, mutta miten harvoin sitä todella tapahtuukaan! Natalia Savišna saattoi olla pelkäämättä kuolemaa sentähden, että hän kuoli järkähtämättömästi uskoen ja täytettyään evankeliumin määräykset. Koko hänen elämänsä oli ollut puhdasta, epäitsekästä rakkautta ja itsensä kieltämistä.

Mitäpä, jos hänen uskomuksensa olisivatkin voineet olla ylevämpiä, hänen elämänsä suunnattu korkeampia päämääriä kohti, — ansaitseeko tämä puhdas sielu sentähden vähemmän rakkautta ja ihmettelyä?

Hän teki kaikkein parhaimman ja suurimman teon tässä elämässä — kuoli surematta ja pelkäämättä.

Hänet haudattiin toivomuksensa mukaisesti lähelle kappelia, joka on äitini haudalla. Nokkosia ja takiaisia kasvava kumpu, jonka alla hän lepää, on ympäröity mustalla

ristikkoaidalla, enkä minä koskaan unohda astua kappelista tämän ristikon luo ja kumartaa maahan asti.

Toisinaan jään ääneti seisomaan kappelin ja mustan ristikkoaidan välille. Sielussani herää yhtäkkiä raskaita muistoja. Mieleepi nousee ajatus: ainoastaan senkö tähden Kaitselmus yhdisti minut näihin kahteen olentoon, että panisi minut murhemielin kaipaamaan heitä?...

POIKA-ikä

I.

PITKÄKYTYI.

Taasen ovat kahdet ajopelit odottamassa Petrovskojen talon ulkoportaitten edustalla: toisena ovat vaunut, joihin istuutuvat Mimi, Katenka, Ljubotška, sisäkkö ja itse vouti Jakov kuskipukille; toisena pienet puolikatetut vaunut, joissa ajamme minä Volodjan kanssa ja äskettäin veroamaksavien joukosta lakeijaksi otettu Vasili.

Isä, jonka on määrä myös tulla muutamia päiviä meidän jälkeemme Moskovaan, seisoo avopäin ulkoportailla ja siunaa ristinmerkein vaunujen ikkunaa ja avovaunuja.

»No, Kristus olkoon kanssanne! Anna mennä!» Jakov ja ajajat (me matkustamme omilla hevosillamme) ottavat lakin päästään ja ristivät silmänsä. »No-no! Jumalan haltuun!» Vaununkori ja avovaunut alkavat hyppelehtiä epätasaisella tiellä, ja suuren lehtikujan koivut kiitävät toinen toisensa jälkeen ohitsemme. Mieleni ei ole ollenkaan surullinen: henkeni silmät eivät ole kiintyneet siihen, mitä olen jättämässä, vaan siihen, mikä minua odottaa. Sikäli kuin loitonemme esineistä, joihin liittyy raskaita muistoja, mitkä tähän asti ovat täyttäneet mieleni, nämä muistot menettävät voimansa ja niiden sijalle tulee nopeasti riemastuttava tietoisuuden tunne elämästä, joka on täynnä voimaa, rakautta ja toivoa.

Harvoin olen viettänyt muutamaa päivää — en sano: iloisesti, sillä minusta tuntui jollakin tavoin nololta antautua iloitsemaan, vaan — niin miellyttävästi ja mukavasti kuin neljä matkapäiväämme. Silmieni edessä ei ollut äidin huoneen suljettua ovea, jonka ohi en voinut kulkea vavahtamatta, ei suljettua flyygeliä, jonka luo ei ollenkaan menty ja jota senlisäksi katseltiin jonkinmoisella pelolla, ei surupukuja (meidän kaikkien yllä oli yksinkertaiset matkapuvut), ei kaikkia noita asioita, jotka elävästi muistuttivat mieleeni korvaamattoman menetyksemme ja pakottivat minut varomaan jokaista elämän ilmausta pelosta, että loukkaan jollakin tavoin h ä n e n muistoaan. Täällä päinvastoin yhtämittaa uudet luonnonihanaat paikat ja esineet kiinnittävät ja ilahduttavat huomiotani ja keväinen luonto synnyttää sielussa riemuisia tunteita, jotka ovat tyytyväisyyttä nykyiseen ja valoisaa tulevaisuuden toivoa.

Varhain, varhain aamulla säälimätön ja, kuten aina äsken uuteen virkaan astuneet ihmiset, liian innokas Vasili vetää peitteen pois päältäni ja vakuuttaa, että on aika lähteä ja että kaikki on jo valmiina. Vaikka kuinka painautuisin kokoon, viekastelisin, suuttuisin saadakseni vielä edes neljännestunnin jatkaa suloista aamu-unta, niin näen Vasilin päättävistä kasvoista, että hän on järkähtämätön ja valmis vielä kaksikymmentä kertaa kiskaisemaan peitteen, hyppään ylös ja juoksen ulos peseytymään.

Eteisessä on jo kiehumassa teeketit, jota punaisena kuin rapu puhaltelee parempaan vauhtiin eturatsastaja Mitka; ulkona on kosteata ja sumuista, aivan kuin höyry kohoilisi hyvältä tuoksuvasta lannasta; aurinko valaisee iloisella, kirkkaalla valolla taivaan itäosan ja avarien pihaa ympäröivien vajojen olkikatot, jotka kiiltävät niitä peittävästä kasteesta. Niitten alta näkyvät hevosemme, jotka on sidottu rehulaatikkojen luo, ja kuuluu niiden tasainen

pureskelu. Jokin pörrökarvainen Musti, joka on ennen aamun-sarastusta nukahtanut kuivalle lantakasalle, venyttelee lais-kasti ja lähtee häntäänsä heilutellen pientä hölkkää toiselle puolen pihaa. Touhukas emäntä aukaisee narisevan portin, ajaa miettivät lehmät tielle, jolta jo kuuluu karjan töminää, ammunista ja määkimistä, ja vaihtaa sanan unisen naapuri-naisen kanssa. Filip paidanhihat ylös käärittyinä kiertää ämpäriä ylös syvästä kaivosta roiskutellen kirkasta vettä, kaataa veden tammiseen kaukaloon, jonka luona olevassa lätäkössä heränneet ankat, jo räpikäivät; ja minä katselen mielihyvällä Filipin tuuheapartaisia, tärkeännäköisiä kas-voja sekä paksuja suonia ja lihaksia, jotka selvästi erottuvat nähtäviin hänen paljaissa voimakkaissa käsissään, kun hän ponnistaa.

Väliseinän takaa, missä makasi Mimi tyttöjen kanssa ja jonka läpi me illalla puhelimme keskenämme, kuuluu lii-kettä. Maša eri esineiden kera, joita hän koettaa hameellaan kätkeä uteliaisuudeltamme, juoksee yhä useammin ohit-semme; viimein ovi avautuu ja meitä kutsutaan teetä juo-maan.

Vasili liiallisen utteruuden puuskan valtaamana juok-see lakkaamatta huoneeseen, vie ulos milloin mitäkin, iskee meille silmää ja pyytelee kaikin tavoin Marja Ivanovnaa lähtemään aikaisemmin matkaan. Hevoset ovat valjaissa ja ilmaisevat kaikin tavoin kärsimättömyyttään helisyttäen toisinaan kulkusiaan; matkalaukut, arkut, lippaat ja rasiat asetellaan uudelleen ja me istuudumme paikoillemme. Mutta joka kerta me löydämme avovaunuista vuoren istuimen ase-mesta emmekä mitenkään voi käsittää, miten tuo kaikki oli aseteltu edellisenä päivänä ja miten me nyt istumme; varsin-kin muuan pähkinäpuinen teearkku, jossa on kolmikulmainen kansi ja joka annetaan meille avovaunuihin ja asetetaan al-leni, herättää minussa mitä voimakkainta paheksumista.

Mutta Vasili sanoo, että se painuu ja minun on pakko uskoa häntä.

Aurinko oli juuri kohonnut paksun valkoisen pilven yläpuolelle, joka oli peittänyt itäisen taivaan, ja koko seutua valaisi rauhallisen iloinen valo. Kaikki ympärilläni on niin kaunista, ja mieli on niin kevyt ja rauhallinen . . . Tie mutkittelee leveänä ja harmahtavana nauhana edessäni kuivuneen sänkipellon ja kasteesta kiiltelevän vehreyden lomitse; siellä täällä matkan varrella on alakuloinen paju tai nuori koivu pienine tahmeine lehtineen heittäen pitkän liikkumattoman varjon kuivuneisiin savisiin pyöränjälkiin ja tien lyhyeen vehreään ruohoon . . . Pyörien ja kulkusten yksitoikkoinen ääni ei estä kuulumasta aivan tien läheisyydessä liitelevien kiurujen lauluja. Koinpsyömän kankaan, pölyn ja jonkin hapon hajun, jotka ovat avovaunuillemme ominaisia, voittoa aamun tuoksu ja minä tunnen sielussani riemuisaa rauhallisuutta, halua tehdä jotakin — todellisen nautinnon tuntomerkki.

En ennättänyt rukoilla majatalossa; mutta koska olen jo useasti huomannut, että semmoisena päivänä, jolloin jostakin syystä unohdan tämän toimituksen suorittamisen, minua kohtaa jokin onnettomuus, koetan korjata vikani: otan lakin päästäni, käännyn vaunujen nurkkaan päin, luen rukouksia, teen ristinmerkkejä nuttuni suojassa siten, ettei kukaan sitä näkisi. Mutta tuhannet eri esineet vetävät huomioni puoleensa ja minä toistan hajamielisyydessäni muutamia kertoja samoja rukouksen sanoja.

Jalankulkijain polulla, joka mutkittelee tien vieressä, näkyy hitaasti liikkuvia haamuja: ne ovat pyhiinvaeltajainaisia. Heillä on pään ympäri kiedottuna likainen huivi, selässä tuohikontti, jalat on kääritty likaisiin repaleisiin jalkariepuihin ja niissä on raskaat virsut. Heiluttaen tasaisessa tahdissa keppejään ja tuskin vilkaisten meihin he hitain,

raskain askelin etenevät toinen toisensa jäljessä, ja mieltäni alkavat kiinnittää kysymykset: minne, miksi he kulkevat? Kuinka kauan heidän vaellustaan kestää ja kohtahan pitkät varjot, jotka heistä lankeavat tielle, yhtyvät pajun varjoon, jonka ohi heidän on kuljettava? Tuossa neljän kyytihevosen vetämä valjakko kiittää nopeasti vastaamme. Kaksi sekuntia — ja kasvot, jotka kahden arsinan päässä ystävällisesti, uteliaasti katselivat meitä, ovat jo vilahtaneet ohi ja tuntuu omituiselta, ettei noilla kasvoilla ole mitään yhteistä minun kanssani ja ettei niitä kenties koskaan enää näekään.

Nyt juoksee tien reunaa kaksi hikistä pörröistä hevosta, joilla on länget kaulassa ja vetohihnat pistetty mäkivyön taakse, ja niiden jäljessä, suuriin saappaisiin pistetyt jalat roikkumassa molemmin puolin hevosta, jonka säkään no pantu riippumaan vommel ja joka silloin tällöin hiukan kilahduttaa tiukuaan, ajaa nuori kyytimies ja, vuonanvillainen lakki kallellaan toisella korvalla, vetelee jotakin hidastahtista laulua. Hänen kasvonsa ja asentonsa ilmaisevat niin paljon laiskaa, huoletonta tyytyväisyyttä, että minusta näyttää olevan onnen huippua olla kyytimies, olla paluumatkalla ja laulaa surullisia lauluja. Tuolla kaukana rotkon tuolla puolen näkyy kirkkaan sinistä taivasta vasten viheriäkattoinen maalaiskirkko: tuolla on kirkonkylä, herraskartanon punainen katto ja viheriäinen puutarha. Kuka asuu tuossa talossa? Onko siinä lapsia, isä, äiti, opettaja? Miksi emme voisi mennä siihen taloon ja tutustua sen isäntäväkeen? Tuossa on pitkä jono hyvin suuria kuormia, joiden eteen on valjastettu kolmittain lihavia, vankkajalkaisia hevosia ja joiden ohi meidän on ajettava tien reunaa. »Mitä kuljetatte?» — kysyy Vasili ensimmäiseltä ajurilta, joka laskettuaan alas suuret jalkansa sivupuilta ja heilutellen piiskaa seuraa pitkän aikaa kiintein ja tylsin katsein meitä ja vastaa jotakin vasta sitten, kun häntä on mahdoton kuulla. »Mitä tavaraa?» — kääntyy

Vasili toiseen kuormaan päin, jonka erilleen aidatussa etuosassa uuden niinimaton alla loikoo toinen ajomies. Vaaleanruskea pää, jossa on punaiset kasvot ja punertava parta, työntyy hetkeksi esiin niinimaton alta, luo välinpitämättömän halveksivan silmäyksen vaunuihimme ja häviää taas piiloon — ja minä tulen ajatelleeksi, että varmaankaan nämä ajomiehet eivät tiedä, keitä me olemme ja mistä olemme matkalla ja minne . . .

Noin puoleentoista tuntiin minä, syventyneenä tekemään erilaisia havaintoja, en kiinnitä huomiota virstatolpissa oleviin koukeroisiin numeroihin. Mutta aurinko alkaa kuumemmin paahtaa päätäni ja selkääni, tie muuttuu pölyisemmäksi, teearkun kolmikulmainen kansi alkaa kovasti vaivata minua, vaihdan muutamia kertoja asentoa; minulle tulee kuuma, epämukava ja ikävä. Koko huomioni kohdistuu virstapatsaisiin ja niissä oleviin numeroihin; teen erilaisia matemaattisia laskelmia ajasta, jossa voimme saapua kievariin. »Kaksitoista virstaa on kolmas osa kolmestakymmenestä kuudesta ja Liptsiin on neljäkymmentä yksi virstaa, siis olemme ajaneet yhden kolmanneksen ja paljonko?» j. n. e.

— Vasili, — sanon minä huomattessani hänen alkavan *o n k i a k i i s k i ä* kuskipukilla, — päästä minut pukille, ystäväni. — Vasili suostuu. Me vaihdamme paikkoja; hän alkaa heti kuorsata ja retkottaa sillä tavoin, ettei avovauvuissa ole enää kenellekään tilaa; mutta eteeni aukeaa korkeudesta, jossa olen, mitä miellyttävin näky: meidän neljä hevostamme, Nerutšinskaja, Lukkari, Vasen kantahevonen ja Apteekkari, joita kaikkia olen tarkoin tutkinut pikkuseikkoja ja itsekunkin ominaisuuksien vivahduksia myöten.

— Miksi Lukkari on nyt oikean sivuhevoson valjaissa eikä vasemman, Filip? — kysyn hieman arasti.

— Lukkari?

— Ja Nerutšinskaja ei vedä mitään, — sanon.

— Lukkaria ei voi valjastaa vasemmalle puolelle, — sanoo Filip kiinnittämättä huomiota viimeiseen huomautukseeni, — ei se ole sellainen hevonen, että se pantaisiin vasemmanpuoleisiin valjaisiin. Vasemmalle tarvitaan semmoinen hevonen, että se, sanalla sanoen, olisi hevonen, mutta tämä ei ole sellainen hevonen.

Ja näin sanoen Filip taivuttau oikealle ja nykien ohjaksia kaikin voimin alkaa lyödä Lukkari parkaa häntään ja jalkoihin erikoisella tavalla, alta päin, ja siitä huolimatta että Lukkari panee parastaan ja saa koko ajopelit kääntymään, Filip lakkaa tästä tempustaan vasta sitten, kun tuntee olevan välttämätöntä levähtää ja sysätä, mene tiedä mistä syystä, lakkinsa toiselle syrjälle, vaikka se sitä ennen oli sängen kauniisti ja tukevasti ollut hänen päässään. Minä käytän tätä onnellista hetkeä hyväkseni ja pyydän, että Filip antaisi minun ohjata. Filip antaa minulle aluksi toisen ohjan, sitten toisen; viimein kaikki kuusi ohjasta ja piiska ovat siirtyneet minun käsiini ja minä olen täysin onnellinen. Koetan kaikin tavoin jäljitellä Filipiä, kysyn häneltä, onko hyvin, mutta tavallisesti juttu päättyy niin, että hän on minuun tyytymätön: sanoo toisen hevosen vetävän paljon ja toisen ei ollenkaan, työntää esille kyynärpäänsä rintani takaa ja ottaa minulta pois ohjat. Kuumuus yltyy yhä, pilvenhattarat alkavat paisua kuin saippuakuplat, yhä ylemmäksi ja ylemmäksi, keräytyä yhteen ja niihin tulee tummanharmaita varjoja. Vaunujen ikkunasta työntyy ulos käsi, jossa on pullo ja mytty; Vasili hyppää ihmeteltävän taitavasti ajopelien kulkiessa kuskipukilta ja tuo meille juustomaitopiiraita ja kaljaa.

Jyrkässä myötämässä astumme kaikki ulos ajopeleistä ja toisinaan juoksemme kilpaa sillalle, sillä välin kun Vasili ja Jakov jarrutettuaan pyöriä pitelevät molemmilta

puolilta kiinni vaunuja, aivan kuin kykenisivät pidättämään niitä, jos ne kaatuisivat. Sitten Mimin luvalla minä tai Volodja menemme vaunuihin ja Ljubotška tai Katenka käy istumaan avovaunuihin. Nämä paikan vaihdokset tuottavat suurta iloa tytöille, sillä he ovat aivan oikein sitä mieltä, että avovaunuissa on paljon hauskenpi. Toisinaan helteen aikana lehdon läpi ajaessamme jättäydymme jälkeen vau-
nuista, taitamme vehreitä oksia ja laitamme avovaunuihin lehtimajan. Liikkuva lehtimaja saavuttaa täyttä vauhtia vaunut ja Ljubotška vinkuu silloin mitä läpitunkevimmalla äänellä, jonka hän aina muistaa tehdä joka tilaisuudessa, mikä tuottaa hänelle suurta iloa.

Mutta tuossapa jo onkin kylä, jossa syömme päivällistä ja lepäämme. Tuntuu jo kylän haju — savu, tökötti, vesirinkilät tuoksuvat, on alkanut kuulua puhetta, askelia ja pyörien ääntä: kulkuset eivät enää kilise samalla tavalla kuin aukealla kedolla, ja molemmin puolin vilahtelee mökkejä, joissa on olkikatot, leikkauksilla koristetut lautakuistikot ja punaisilla tai viheriäisillä luukuilla varustetut pienet ikkunat, joihin toisinaan ilmestyy uteliaan eukon naama. Tuossa on talonpoikaispoikia ja -tyttöjä paitasillaan: he seisovat silmät selällään ja kädet harillaan paikallansa tai vikkellästi tipsutellen tomussa paljaine jalkoineen juoksevat Filipin uhkaavista eleistä huolimatta nopeasti ajopelien jäljestä ja koettavat kiivetä taakse sidottujen matkalaukkujen päälle. Jopa punertavapartaiset talonmiehetkin juoksevat kum-maltakin puolen ajopelien luo ja houkuttelevin sanoin ja elein koettavat kilvan saada matkustajat heille. Ptruu! Portti narisee, telat koskettavat portinpuolikkaisiin ja me ajamme pihaan. Neljä tuntia lepoa ja vapautta!

II.

UKKOSENILMA.

Aurinko kallistui länteen ja paahtoi sietämättömästi vinoilla kuumilla säteillään kaulaani ja poskiani; oli mahdollonta koskettaa avovaunujen kuumentuneita reunoja; sakea pöly kohoili tiellä ja täytti ilman. Ei näkynyt tuulen henkäystäkään, joka olisi vienyt sen mennessään. Edessämme, kaiken aikaa saman matkan päässä, heilui tasaisesti vaunujen korkea pölyttynyt koppa litteine matkakirstuineen ja sen takaa näkyi väliin piiska, jota ajomies heilutteli, hänen hattunsa ja Jakovin lakki. En tietänyt, miten olisin: ei vieressäni nukkuvan Volodjan pölystä mustunut naama, eivät Filipin selän liikkeet eikä avovaunujemme pitkä varjo, joka muodostaen vinon kulman juoksi jäljessämme, tuottaneet minulle huvia. Koko huomioni oli kiintynyt virstapatsaisiin, jotka näin jo kaukaa, ja pilviin, jotka aikaisemmin olivat olleet hajallaan taivaalla, mutta nyt saaden paha-aennustavia mustia varjoja kasaantuivat yhdeksi suureksi synkäksi pilveksi. Silloin tällöin kuului kaukaista ukkosen jyrinää. Tämä viimeksimainittu seikka pani minut yhä kärsimättömämmin odottamaan majataloon saapumista. Ukonilma synnytti minussa sanomattoman raskaan ikävän ja pelon tunteen.

Lähimpään kylään oli vielä kymmenkunta virstaa, mutta suuri tummansinipunerva pilvi, joka mistä lieneekin ilmestynyt, lähestyi meitä kohti nopeasti, vaikka ei ollenkaan tuullut. Aurinko, jota pilvet eivät vielä ole peittäneet, valaisee kirkkaasti sen synkän muodon ja harmaat juovat, jotka siitä lähtevät ulottuen aina taivaanrantaan. Silloin tällöin kaukana leimahtaa salama ja kuuluu heikkoa jylinää, joka yhä voimistuu, lähestyy ja muuttuu katkonaiseksi, yli koko

taivaan leviäväksi jyrähdykseksi. Vasili kohottautuu ajajan-
istuimella ja nostaa ylös avovaunujen katteen: ajomiehet
pukevat ylleen viittansa ja joka kerta ukkosen jyrähtäessä
ottavat lakin päästään ja ristivät silmänsä; hevoset höristä-
vät korviaan, levittävät sieraimiansa aivan kuin haistelisivat
raitista ilmaa, joka tuoksahtaa lähestyvistä pilvestä, ja avo-
vaunumme kiitävät nopeammin pitkin pölyistä tietä. Minua
alkaa peloittaa ja tunnen, miten veri kiertää nopeammin
suonissani. Mutta nyt alkavat jo etumaiset pilvet peittää
näkyvistä auringon; nyt aurinko vilahti näkyviin viimeisen
kerran, valaisi peloittavan synkkää taivaanrannan reunaa
ja hävisi näkyvistä. Koko seutu yhtäkkiä muuttuu ja tulee
synkäksi. Tuossa alkoi haavikko väristä; lehdet saavat omi-
tuisen valkoisen ja samean värin, joka esiintyy selvänä pilven
sinipunervaa taustaa vasten, kahisevat ja liikkuvat; suurten
koivujen latvat alkavat heilua, ja kuivia ruohotukkuja lentää
yli tien. Valkorintaiset pääskysset aivan kuin aikoen pysäh-
dyttää meidät liitelevät avovaunujen ympärillä ja lentävät
aivan hevosten rinnan editse; naakat siivet pörröllään lentä-
vät kuin sivuttain tuulen suuntaan; suojaksemme kiinnitetyn
nahkaisen jalkapeitteen reunat alkavat kohoilla ja päästävät
meidän kimppuumme kosteita tuulenpuuskia ja rupeavat auki
lennähdellen pieksämään avovaunujemme kuomua. Salama
leimahtelee aivan kuin avovaunujemme sisällä, sokaisee sil-
mät, valaisee silmänräpäyksen ajaksi harmaan veran, nauhuk-
sen ja nurkkaan painautuneen Volodjan hahmon. Samassa
kuuluu aivan pään päällä mahtava jylinä, joka ikäänkuin
kohoaa yhä ylemmäksi ja ylemmäksi, yhä laajemmalle ja laa-
jemmalle, äärettömän suurta kierreviivaa, vähitellen tulee
yhä voimakkaammaksi ja muuttuu korvia huumaavaksi räis-
keeksi, joka panee vapisemaan ja pidättämään henkeä. Juma-
lan vihastus! Miten paljon runollisuutta onkaan tässä rahvaan
ajatuksessa!

Pyörät pyörivät yhä nopeammin: Vasilin ja ohjaksia kärsimättömästi heiluttelevan Filipin selästä huomaan, että he pelkäävät. Avovaunut vierivät nopeasti mäkeä alas ja kumisevat lautaisella sillalla; minä en uskalla liikahtaa ja odotan joka hetki, että kaikki joudumme tuhon omiksi.

Ptruu! Tela on irtautunut ja meidän on pysähdyttävä sillalle huolimatta yhtämittaisista huumaavista jyrähdyksistä.

Nojaan päätäni avovaunujen reunaan ja tuntien mielenahdistusta, joka salpaa hengityksen, seuraan toivottoman-Filipin paksujen sormien liikkeitä, kun hän hidastellen laittelee silmukkaa ja tasoittelee vetohihnoja työnnellen sivuhevosta sekä kämmenellä että piiskanvarrella.

Surun ja pelon rauhattomat tunteet voimistuivat minussa sikäli kuin ukkosenilmakin voimistui, mutta kun tuli suurenmoinen hiljaisuuden hetki, joka tavallisesti on ennen ukkosen räjähtämistä, kohosivat nämä tunteeni siihen määrään, että jos tätä tilaa olisi jatkunut vielä neljännestunnin verran, niin olen varma siitä, että olisin kuollut mielenliikutuksesta. Juuri samaan aikaan ilmestyy sillan alta yhtäkkiä yllään vain likainen, reiäkäs paita jokin ihmisolento, jolla on pöhöttyneet tylsännäköiset kasvot ja joka heiluttaa paljasta, kerittyä päättään; hänellä on väärät, lihaksettomat sääret ja käden asemasta jokin punainen, kiiltävä tynkä, jonka hän työntää suoraan avovaunuihin.

»I-isä ku-ulta, kö-öy-hälle Kri-istuk-sen tä-ähden», kuuluu sairaalloinen ääni, ja jokaista sanaa lausueessaan kerjäläinen tekee ristinmerkin ja kumartaa syvään.

En voi ilmaista hyytävän kauhun tunnetta, joka valtaa sieluni tuona hetkenä. Kylmät väreet kulkivat pitkin hiuksiani, mutta silmäni olivat suunnatut älyttömän pelon vallassa kerjäläiseen.

Vasili, joka matkalla antaa almut, antaa Filipille ohjeita telan kiinnittämisessä, ja vasta sitten, kun se on saatu val-

miiksi ja Filip kokoillen ohjaksia jo on nousemassa kuskipukille, alkaa ottaa jotakin sivutaskustaan. Mutta juuri kun olemme lähteneet liikkeelle, panee häikäisevä salama, joka silmänräpäyksessä täyttää tulen kaltaisella valolla koko alangon, hevoset pysähtymään ja sitä seuraa ilman pienintäkään väliaikaa niin huumaava ukkosen jyrinä, että luulisi koko taivaankannen putoavan päallemme. Tuuli vielä yltyy; hevosten harjat ja hännät, Vasilin viitta ja jalkasuojuksen reunat ovat kaikki samaan suuntaan ja liehuvat vimmatusti hurjan tuulen puuskissa. Avovaunujen nahkakatolle putosi raskaasti suuri sadepisara . . . toinen, kolmas, neljäs, ja yhtäkkiä oli kuin joku olisi ruvennut rummuttamaan päämme päällä, ja koko seutu kaikui sateen tasaista tohinaa. Vasilin kyynärpäitten liikkeistä huomaan, että hän avaa kukkaroa: kerjäläinen yhä ristinmerkkejä tehden ja kumarrellen juoksee aivan pyörien kohdalla, niin että on vaarassa joutua niiden ruhjottavaksi. »Anna Kri-istuksen tähden.» Viimein lentää vaskiropo ohitsemme, ja kurja olento likomärässä paidassaan, joka on kiertynyt hänen laihojen jäsentensä ympärille, huojuu tuulessa ja jää neuvottomana seisomaan keskelle tietä sekä katoaa näkyvistäni.

Viistoon lankeavaa sadetta, jota voimakas tuuli ajoi, tuli kuin saavista kaataen; Vasilin pörhökankaisesta selästä valui vesivirtoja sameaan lätäkköön, joka oli muodostunut jalkapeitteelle. Aluksi möykyiksi muodostunut pöly muuttui veteläksi loaksi, jota pyörät velloivat; ajopelit tärähtelivät vähemmän ja savisia pyöriä pitkin alkoi juosta sameita virtoja. Salama valaisi laajempaan ja vähemmän kirkkaasti eivätkä ukkosen jyrähtelyt enää olleet niin vaikuttavia, kun sade tohisi tasaisesti.

Mutta nyt sade jo vähenee; pilvi alkaa jakaantua aal-lokkaihin hattaroihin, kirkastua siltä kohdalta, missä aurin-gon pitäisi olla, ja pilven harmahtavan valkeitten reunojen

läpi näkyy palanen taivaan kirkasta sineä. Hetken kuluttua loistaa jo arka auringonsäde tien lätäköissä, sateen juovilla, sen tiukuessa kuin siivilän läpi hienona ja suoraan alaspäin, ja tien varrella olevan ruohon puhtaaksi pestyssä, välkkyvässä vehreydessä. Musta pilvi peittää yhtä uhkaavasti taivaan kannen vastakkaisen puolen, mutta en enää pelkää sitä. Tunnen sanomattoman riemullista elämäntoivon tunnetta, joka on minuun tullut nopeasti raskaan pelontunteen sijalle. Sieluni hymyilee niinkuin raitistunut ja ilostunut luontokin. Vasili laskee alas viittansa kauluksen, ottaa päästään lakin ja pudistelee sitä; Volodja heittää syrjään jalkapeitteen; minä kurottaudun ulos ajopeleistämme ja vedän ahneesti sisääni raikastunutta, hyvältä tuoksuva ilmaa. Kiiltävä, puhtaaksi huuhtoutunut vaunujen koppa litteine matkarakkuineen ja matkalaukkuineen heiluu edessämme, hevosten selät, mäkivyöt, ohjakset, pyörien vanteet — kaikki on märkää ja kiiltävää auringonpaisteessa kuin olisi lakalla sivelty. Tien toisella puolen silmäkantamaton syysviljapelto, jota siellä täällä leikkaavat ojat, loistaa märkine maineen vehreydessään ja leviää varjoisana mattona näköpiirin rajaan asti; toisella puolen haavikko, johon on kasvanut pähkinäpuu — metsää ja tuomikkoa, seisoo aivan kuin onnen yltäkylläisyydessä, ei värähdäkään ja pudottelee hitaasti huuhtoutuneilta oksiltaan kirkkaita sadepisaraita kuiville viimevuotisille lehdille. Joka puolelta liitelee iloisesti laulaen ja laskeutuu nopeasti alas töyhtöpäitä leivonpoikasia; märistä pensaista kuuluu pikkulintujen touhukasta liikettä ja keskeltä lehtoa kajahtelee selvästi käen kukunta. Niin hurmaava on tämä metsän ihana tuoksu keväisen ukkosilman jälkeen, koivun, orvokin, puoleksi mädänneiden lehtien, huhtasienten ja tuomen tuoksu, etten voi jäädä istumaan ajopeleihin, hyppään alas istuimelta, juoksen pensaitten luo ja siitä huolimatta, että päälleni varisee sadepisaraita, taitan kukkivan tuomen

märkiä oksia, lyön niillä kasvojani ja nautin niiden ihanasta tuoksusta. Kiinnittämättä huomiota siihenkään, että saapaisiini tarttuu suuria lokamöykkyjä ja sukkanani ovat jo aikoja sitten kastuneet, juoksen likaa roiskutellen vaunujen ikkunan luo.

— Ljubotška! Katenka! — huudan ojentuen sinne muutamia tuomen oksia. — Katsokaa, miten kaunista!

Tytöt vikisevät, voihtivat; Mimi huutaa, että menisin pois, muuten ehdottomasti litistyn alle.

— Mutta haistelehan, miten tuoksuu! — huudan minä.

III.

UUSI KATSANTOKANTA.

Katenka istui vieressäni avovaunuissa ja kallistaen kaunista päätään katseli miettivänä pyörien alle pakenevaa pölyistä tietä. Minä katselin häntä ääneti ja ihmettelin sitä lapsessa outoa surullista ilmettä, jonka näin ensimmäistä kertaa hänen vaaleanpunaisissa kasvoissaan.

— Kohta tulemmekin Moskovaan, — sanoin minä.
— Mitä arvelet, millainen se on?

— En tiedä, — vastasi hän vastahakoisesti.

— Mutta mitäs arvelet; onko se suurempi kuin Serpuhov vai eikö . . . ?

— Mitä?

— Enhän minä mitään.

Mutta sen vaistomaisen tunteen johtamana, jonka avulla ihminen arvaa toisen ajatukset ja joka on keskustelun ohjelankana, Katenka ymmärsi, että minuun koski kipeästi hänen välinpitämättömyytensä; hän kohotti päätään ja kääntyi puoleeni:

— Sanoiko isänne teille, että me tulemme asumaan isoäidillä?

— Sanoi, isoäiti tahtoo asua täydellisesti kanssamme.

— Ja me kaikkiko asumme?

— Tietysti; me asumme ylhäällä toisella puolella, te toisella, isä sivurakennuksessa, ja päivällistä syömme kaikki yhdessä isoäidin luona.

— Maman sanoo, että isoäiti on niin arvokas, äkäinen?

— E-ei! Se vain näyttää siltä alussa. Hän on arvokas, mutta ei ollenkaan äkäinen; päinvastoin hän on hyvin hyvä, iloinen. Jospa olisit nähnyt, millaiset tanssiaisets oli hänen nimipäivänään!

— Kuitenkin minä pelkään häntä; muuten Jumala tietää, tulemmeko me . . .

Katenka vaikenä yhtäkkiä ja vaipui taas mietteisiinsä.

— Mi-itä? — kysyin minä levottomana.

— Ei mitään, minä vain muuten.

— Ei, sinä sanoit jotakin sellaista kuin: »Jumala tietää» . . .

— Sinä siis sanoit, millaiset tanssiaisets oli isoäidillä.

— Vahinko vain, että te ette olleet siellä; vieraita oli hirveän paljon, tuhatkunta henkeä, soitantoa, kenraaleja, minäkin tanssin . . . Katenka! — sanoin äkkiä pysähtyen keskelle kuvaustani. — Etkö sinä kuuntele?

— Kyllä minä kuulen; sinä sanoit tanssineesi.

— Miksi sinä olet niin surullinen?

— Eihän aina voi olla iloinenkaan.

— Ei, sinä olet suuresti muuttunut siitä asti, kun tulimme Moskovasta. Sano ihan totta, — lisäsin päättävän näköisenä kääntyen häneen päin, — miksi sinä olet tullut niin kummalliseksi?

— Niinkuin minä olisin kummallinen? — vastasi Ka-

tenka innostuksella, joka osoitti, että huomautukseni kiinnostasi häntä. — Minä en ole ollenkaan kummallinen.

— Ei, sinä et enää ole samanlainen kuin ennen, — jatkoin minä, — ennen näkyi, että sinä olet kaikessa yhtä kanssamme, että pidät meitä kuin omaisnasi ja rakastat meitä niinkuin mekin sinua, mutta nyt sinä olet tullut niin vakavaksi, vetäydyt kauemmaksi meistä...

— En ollenkaan...

— Ei, anna minun puhua loppuun, — keskeytin ja aloin jo tuntea nenässäni lievää kutkutusta, mikä ilmeni kyynelten edellä, jotka aina kohosivat silmiini, kun lausuin julki kauan mielessäni olleen salaisen ajatuksen. — Sinä vetäydyt etemmäksi meistä, puhelet ainoastaan Mimin kanssa aivan kuin et tahtoisit tuntea meitä.

— Eihän voi jäädä aina samanlaiseksi, täytyy joskus muuttuakin, — vastasi Katenka, jolla oli tapana selittää kaikki jonkinmoiseksi fatalistiseksi välttämättömyydeksi, silloin kun ei tietänyt, mitä sanoisi.

Muistan, että kerran, kun hän riitaantui Ljubotškan kanssa, joka sanoi häntä *tyhmäksi tytöksi*, hän vastasi: »Eiväthän kaikki voi olla viisaita, täytyy olla tyhmiäkin.» Mutta minua ei tyydyttänyt vastaus, että pitää joskus muuttuakin, ja minä kyselin edelleen:

— Minkätähden se on tarpeellista?

— Emmehän me aina tule asumaan yhdessä, — vastasi Katenka hieman punastuen ja katsellen kiinteästi Filipin selkää. — Äiti saattoi elää teidän äitivainajanne luona, joka oli hänen ystävänsä; mutta Jumala tietnee, sopiiko hän ollenkaan yhteen kreivittären kanssa, joka kuuluu olevan niin äkäinenkin. Sitäpaitsi joka tapauksessahan me joskus eroamme: te olette rikkaita, teillä on Petrovskoje, mutta me olemme köyhiä — äidillä ei ole mitään.

Te olette rikkaita — me köyhiä... Nämä sanat ja

niihin liittyvät käsitykset tuntuivat minusta tavattoman kummallisilta. Köyhiä saattoivat minun silloisten käsitysteni mukaan olla ainoastaan kerjäläiset ja talonpojat, enkä minä voinut tätä käsitystä köyhyydestä tajunnassani mitenkään yhdistää suloiseen, kauniiseen Katenkaan. Minusta tuntui, että jos kerran Mimi ja Katenka ovat aina eläneet kanssamme, niin he aina tulevat elämäänkin ja jakamaan kanssamme kaikki tasan. Muulla tavoin ei asia voinut olla. Mutta nyt alkoi tuhansia uusia, epäselviä, heidän yksinäistä asemaansa koskevia ajatuksia myllertää päässäni ja minua alkoi niin hävettää se, että me olemme rikkaita ja he köyhiä, että minä punastuin enkä rohjennut katsahtaa Katenkaan.

»Mitä siitä, että me olemme rikkaita ja he ovat köyhiä? — ajattelin. — Ja millä tavoin siitä seuraa, että on välttämätöntä erota? Miksi emme jakaisi tasan sitä, minkä omistamme?» Mutta minä ymmärsin, ettei Katenkan kanssa käy päinsä puhua tästä, ja jokin käytännöllinen vaisto jo sanoi minulle vastoin näitä loogillisia mietelmiäni, että hän oli oikeassa ja ettei olisi soveliaista selittää hänelle ajatustani.

— Ihanko todella sinä lähdet pois meiltä?— sanoin minä.
— Kuinka sitten elämme erillämme?

— Minkäpä sille voi, minuun itseenikin se koskee kiipeästi; mutta jos se tapahtuu, niin tiedän, mitä teen . . .

— Menet näyttelijättäreksi . . . kaikenlaisia typeryyskiä — pistin minä väliin, koska tiesin, että hänen rakkaimpana unelmanaan aina oli ollut tulla näyttelijättäreksi.

— Ei, semmoista minä puhuin ollessani pieni . . .

— Mitä sinä sitten teet?

— Menen luostariin ja elän siellä, kuljen mustassa puvussa, samettimyssy päässä.

Katenka rupesi itkemään.

Onko teille, lukija, tapahtunut, että jonakin elämän aikana yhtäkkiä olette huomannut käsityksenne asioista

täydelleen muuttuneen, aivan kuin kaikki esineet, joita olette siihen asti nähnyt, olisivat kääntäneet nähtäväksenne toisen, vielä tuntemattoman puolen? Tämänlaatuinen moraalinen muutos tapahtui minussa ensimmäisen kerran matkamme aikana, josta lasken poikaikäni alkaneen.

Mieleeni nousi ensimmäisen kerran selvänä ajatus, ettemme me yksin, s. o. meidän perheemme, elä maailmassa, ettei kaikki mielenkiinto pyöri meidän ympärillämme, vaan että on olemassa toinen elämä — sellaisten ihmisten, joilla ei ole mitään yhteistä kanssamme, jotka eivät huolehdi meistä ja joilla ei edes ole käsitystä olemassaolostamme. Epäilemättä minä aikaisemminkin olin sen kaiken tietänyt; mutta en ollut tietänyt sitä sillä tavoin kuin tiesin nyt, en ollut siitä tietoinen, vaan olin sen tuntenut.

Ajatus muuttuu vakaumukseksi vain yhtä määrättyä tietä, joka usein on aivan yllättävä ja toinen kuin ne tiet, joita toisten äly kulkee tullakseen samaan vakaumukseen. Keskustelu Katenkan kanssa, joka oli voimakkaasti liikuttanut minua ja pannut minut ajattelemaan hänen tulevaa asemaansa, oli minulle tuona tienä. Kun minä katselin kyliä ja kaupunkia, joitten läpi ajoimme ja joissa joka talossa eli ainakin sellainen perhe kuin meidänkin, kun katselin naisia, lapsia, jotka hetkisen uteliaina katsoivat ajopelejä ja ainaseksi hävisivät näkyvistä, puotilaisia, talonpoikia, jotka eivät ollenkaan kumartaneet meille, niinkuin olin tottunut näkemään Petrovskojessa tehtävän, eivätpä edes suvainneet katsahtaa meihin, — niin mieleeni nousi ensimmäisen kerran kysymys: mikä heidän mieltään sitten saattaa kiinnittää, jos he eivät vähääkään huoli meistä? Ja tästä kysymyksestä johtui toisia: miten ja millä he elävät? Kuinka kasvattavat lapsiaan? Opettavatko heitä? Päästävätkö leikkimään? Miten rankaisevat? J. n. e.

IV.

MOSKOVASSA.

Moskovaan tultuamme muutos katsantotavassani esi-neisiin, henkilöihin ja siihen nähden, mikä oli suhteeni heihin, tuli vielä ilmeisemmäksi.

Kun ensimmäisen kerran tavatessani isoäidin näin hänen ryppyiset kasvonsa ja sammuneet silmänsä, niin nöyrän kunnioituksen ja pelon tunne, jota olin tuntenut häntä koh-taan, muuttui sääliksi; ja kun hän painaen kasvonsa Lju-botškaa vasten alkoi ääneensä itkeä aivan kuin hänen sil-miensä edessä olisi ollut rakkaan tyttärensä ruumis, niin rakkauden tunteenikin muuttui sääliksi. Minusta oli sopi-matonta nähdä hänen suruaan, kun hän taas sai nähdä meidät; minä tajusin, ettemme itsessämme olleet mitään hänen silmissään, että olimme hänelle rakkaita ainoastaan muis-tona; minä tunsin, että jokaisessa suudelmassa, jonka hän painoi poskilleni, sai ilmauksensa vain yksi ajatus: häntä ei ole olemassa, hän on kuollut, minä en enää saa nähdä häntä!

Isä, joka Moskovassa ei juuri ollenkaan puuhannut meidän kanssamme ja oli aina huolestuneen näköinen ja tuli pariimme vain päivälliselle mustassa lievetakissa tai hännystakissa, menetti minun silmissäni paljon arvostaan suurine ulospäin käännettyine paidankauluksineen, viittoi-neen, vouteineen, työnjohtajineen, käynteineen puimatante-rella ja metsästysretkineen. Karl Ivanovitš, jota isoäiti sanoi l a s t e n k a i t s i j a k s i ja joka oli, mene tiedä mistä syystä, nähnyt hyväksi vaihtaa kunnianarvoisan, minulle tutun kaljunsu tekotukkaan, jossa oli langasta tehty jakaus melkein keskellä päätä, näytti minusta niin omitui-selta ja hullunkuriselta, että ihmettelin, kuinka olin voinut aikaisemmin olla huomaamatta sitä.

Tyttöjen ja meidän välille syntyi myös jokin näkymätön juopa; heillä ja meillä oli jo omat salaisuutemme; tuntui kuin he olisivat ylpeilleet meidän edessämme hameillaan, jotka tulivat yhä pitemmiksi, ja me puolestamme housuilamme, joissa oli jalkahihnat. Mimi taas tuli jo ensimmäisenä sunnuntaina päivälliselle niin loistavassa puvussa ja sellaiset nauhat päässä, että näki heti, ettemme ole maalla ja että nyt kaikki lähtee menemään toisella tavoin.

V.

VANHEMPI VELJENI.

Minä olin vain vuotta ja muutamia kuukausia nuorempi kuin Volodja; olimme kasvaneet, oppineet ja leikkineet aina yhdessä. Meidän kesken ei tehty erotusta vanhemman ja nuoremman välillä; mutta juuri tuohon aikaan, josta puhun, aloin ymmärtää, ettei Volodja ollut iältään, taipumuksiltaan eikä lahjoiltaan minun toverini. Näyttipä minusta Volodja itsekin olevan tietoinen etevämmyydestään ja ylpeilevän siitä. Tämä vakaumus, joka kenties oli väärä, synnytti minussa itserakkautta, joka kärsi jokaisesta ristiriidasta hänen kanssaan. Hän oli kaikessa yläpuolella minua: huietuksissa, opiskelussa, kiistoissa, käyttäytymiskyvyssä, ja kaikki tämä loitonsi minua hänestä ja tuotti minulle käsittämättömiä moraalisia kärsimyksiä. Jos minä silloin, kun Volodjalle ensimmäisen kerran tehtiin hollantilaisia paitoja, joissa oli taitteet, olisin suoraan sanonut, että minua suuresti harmittaa, kun minulla ei ole semmoisia, niin varmastikin olisi tuntunut helpommalta eikä olisi joka kerta, kun hän järjesteli kaulustaan, tuntunut siltä, että hän tekee sitä vain loukatakseen minua.

Minua kiusasi kaikkein eniten se, että Volodja, niin-
kuin minusta toisinaan tuntui, ymmärsi minut, mutta koetti
salata sitä.

Kukapa ei olisi huomannut niitä salaperäisiä sanattomia
suhteita, jotka ilmenevät huomaamattomassa hymyssä,
liikkeessä tai katseessa sellaisten ihmisten kesken, jotka aina
asuvat yhdessä: veljesten, ystäväysten, miehen ja vaimon,
herran ja palvelijan, varsinkin jos nämä ihmiset eivät ole
täysin avomielisiä toisilleen! Miten paljon puolittain lausut-
tuja toivomuksia, ajatuksia ja ymmärretyksi tulemisen pel-
koa ilmeneekään yhdessä ainoassa satunnaisessa katseessa,
kun silmänne arasti ja epäroiden sattuvat yhteen!

Mutta kenties minua petti tässä suhteessa liiallinen herk-
kyuteni ja taipumukseni analysointiin; kenties Volodja ei
ollenkaan tuntenut samaa kuin minä. Hän oli vilkas, avo-
mielinen ja helposti eri asioihin viehättyvä. Hän saattoi
innostua mitä erilaisimpiin asioihin ja antautui niihin koko
sielullaan.

Yhtäkkiä hänet valtasi innostus kuviin: hän ryhtyi
itse piirustamaan, osti kuvia kaikilla rahoillaan, pyyteli
niitä piirustuksen opettajalta, isältä, isoäidiltä; toisinaan hän
taas innostui kokoilemaan esineitä pöytänsä koristeeksi ja
haki niitä kaikkialta koko talosta; väliin hän harrasti kiih-
keästi romaaneja, joita hankki salaa ja luki päivä- ja yö-
kaudet... Minä viehätysin tahtomattani hänen kiihkeisiin
harrastuksiinsa, mutta olin liian ylpeä tehdäkseni samoin
kuin hän ja liian nuori ja epäitsenäinen valitakseni uuden
tien. Mutta en mitään minä kadehtinut siinä määrin kuin
Volodjan onnellista, jaloa ja avointa luonnetta, joka esiintyi
erittäin selvänä keskinäisissä kiistoissamme. Minä tunsin
hänen käyttäytyvän hyvin, mutta en voinut menetellä
samalla tavoin kuin hän.

Kerran, kun hän taas kiihkeän intohimoisesti harrasti

esineitten kokoilua, minä astuin hänen pöytänsä luo ja rikoin vahingossa tyhjän monivärisen pikku pullon.

— Kuka sinua on pyytänyt koskettelemaan tavaroitani?

— sanoi Volodja, joka tuli huoneeseen ja näki, miten olin sotkenut hänen pöytäkoristustensa sopusointuisen järjestyksen. — Entä missä on pikku pullo? Varmaankin sinä . . .

— Vahingossa pudotin, se meni rikki . . . mitäs pahaa siinä?

— Ole hyvä ä l ä k ä r o h k e n e koskaan kajota tavaroihini, — sanoi hän sovitellen yhteen särjetyn pullon palasia ja katsellen niitä murheellisena.

— Ole hyvä ä l ä k ä k o m e n t e l e, — vastasin minä.

— Kun särjin, niin särjin; mitäpä siitä puhuu!

Ja minä hymähdin, vaikka mieleni ei ollenkaan tehnyt hymyillä.

— Niin, sinusta se ei ole mitään, mutta minusta se on m i t ä ä n, — jatkoi Volodja nytkäyttäen olkapäättään tavalla, jonka hän oli perinyt isältä. — Särki ja sitten vielä nauraa! Miten sietämätön p o j a n n u l i k k a.

— Minä olen pojannulikka, sinä sensijaan suuri, mutta tyhmä.

— En aio riidellä kanssasi, — sanoi Volodja työntäen hiljaa minut kauemmaksi, — mene tiehesi.

— Älä tyrki!

— Mene matkaasi!

— Sanon sinulle: älä tyrki!

Volodja tarttui käteeni ja aikoi vetää minut pois pöydän luota, mutta minä olin jo äärimmäisiin asti ärtynyt: tartuin pöydän jalkaan ja paiskasin pöydän nurin. »Tuossa on sinulle!» Kaikki porsliini- ja kristallikoristeet lensivät kalisten lattialle.

— Iljettävä pojannulikka! — huudahti Volodja koettaen pidätellä putoavia esineitä.

»No, nyt ovat välimme aivan lopussa, — ajattelin huoneesta poistuessani. — Olemme riitaantuneet koko elämän ajaksi.»

Iltaan mennessä emme puhuneet toisillemme, — minä tunsin olevani syyllinen, pelkäsin katsahtaa häneen enkä koko päivänä voinut ryhtyä mihinkään; Volodja sitävastoin hoiti opintojansa hyvin ja päivällisen jälkeen hän kuten aina puheli ja naureskeli tyttöjen kanssa.

Heti kun opettaja lopetti oppitunnin, minä poistuin huoneesta: minua peloitti ja hävetti ja minusta oli noloa jäädä kahden kesken veljeni kanssa. Historiantunnin jälkeen illalla otin vihot ja lähdin ovea kohti. Kulkiessani Volodjan ohi minä, vaikka mieleni teki mennä hänen luokseen ja sopia, pöyhistäydyin ja koetin olla vihaisen näköinen. Volodja kohotti samalla hetkellä päätään ja huulillaan tuskin huomattava, hyväntahtoisen ivallinen hymy katsoi rohkeasti minuun. Silinäme sattuiivat yhteen ja minä ymmärsin, että hän ymmärtää minut, vieläpä senkin, että minä ymmärrän hänen ymmärtävän minut; mutta jokin voittamaton tunne pakotti minut kääntymään pois.

— Nikolenka! — sanoi hän minulle aivan yksinkertaisella, ei vähimmässäkään määrässä pateettisella äänellä. — Ei olla vihoissa. Anna minulle anteeksi, jos olen loukannut sinua.

Ja hän ojensi minulle kätensä.

Oli kuin jokin olisi yhtäkkiä alkanut ahdistaa rintaani, kohota yhä ylemmäksi ja vaikeuttaa hengitystäni; mutta sitä jatkui vain sekunnin verran: silmiini nousi kyynleet ja oloni tuli helpommaksi.

— Anna anteeksi . . . mi . . . nulle, Volo . . . dja, — sanoin minä puristaen hänen kättään.

Mutta Volodja katsoi minuun sillä tavoin, kuin ei olisi mitenkään ymmärtänyt, miksi minulla oli kyynleet silmissä . . .

VI.

MAŠA.

Mutta ei yksikään niistä muutoksista, joita tapahtui katsantotavassani, hämmästyttänyt siinä määrin minua itseäni, kuin se, jonka johdosta lakkasin näkemästä eräässä sisäkössämme naispuolisen palvelijan ja aloin nähdä n a i s e n, josta jossakin määrin saattoi riippua minun rauhani ja onneni.

Niin kauas taaksepäin kuin muistan itseni, muistan myös Mašan talossamme, enkä koskaan ennen sitä tapausta, joka kokonaan muutti käsitykseni hänestä ja josta kohta kerron, minä ollut kiinnittänyt häneen vähintäkään huomiota. Maša oli noin viidenkolmatta vuoden ikäinen, kun minä olin neljäntoista; hän oli hyvin kaunis; mutta minä pelkään kuvailla häntä, pelkään, että mielikuvitukseni uudelleen tuoteeni hurmaavan ja pettävän kuvan, joka siinä syntyi intohimoni aikana. Erehdyksen välttämiseksi sanon vain, että hän oli tavattoman valkoinen, rehevästi kehittynyt ja oli nainen; ja minä olin neljäntoista ikäinen.

Kerran sellaisena hetkenä, jolloin läksykirja kourassa käyskentelee huoneessa koettaen astella vain pitkin lattia-lautojen välisiä rakoja tai lauleskelee jotakin siihen yhteyteen sopimatonta säveltä tai sivelee mustetta pöydän reunaan tai toistelee mitään ajattelemta jotakin lauselmää, — sanalla sanoen, eräänä sellaisena hetkenä, jolloin järki kieltäytyy työskentelemästä ja mielikuviut anastaen ylivallan etsii vaikutelmia, minä tulen ulos luokkahuoneesta ja astuin ilman mitään päämäärää alas portaitten käännekohtaan.

Joku kulki kengät jalassa ylöspäin portaitten toista osaa. Tietysti mieleni teki tietää, kuka se oli, mutta yhtäkkiä

askelten ääni vaikenä ja minä kuulin Mašan äänen: »No, no, mitä te ilvehditte, entäs kun Marja Ivanovna tulee, niin onkos sitten hyvä? . . .»

— Ei tule, — kuiskasi Volodjan ääni, ja kohta sen jälkeen jokin alkoi liikahtella aivan kuin Volodja olisi koettanut pidättää häntä.

— No, minne te tungette käsiänne? Häpeämätön! — ja Maša juoksi ohitseni huiivi sivulle vetäistynä niin että sen alta näkyi valkoinen, täyteläinen kaula.

En osaa lausua ilmi, miten suuressa määrässä minua hämmästytti tämä huomioni; mutta hämmästyksen sijalle tuli kohta myötämielisyys Volodjan menettelyä kohtaan, — minua ei enää ihmetyttänyt itse hänen tekonsa, vaan se, miten hän oli päässyt selville, että on miellyttävää tehdä niin. Ja pakostakin teki mieleni menetellä niinkuin hänkin.

Tuntikausia minä vietin toisinaan portaitten käännekohdassa ilman mitään ajatusta, kuunnellen jännittyneen tarkkaavaisena pienimpiäkin ylhäällä tapahtuvia liikkeitä; mutta en milloinkaan voinut pakottaautua seuraamaan Volodjan esimerkkiä, vaikka mieleni teki sitä enemmän kuin mitään muuta maailmassa. Toisinaan minä oven taakse piiloutuneena kuuntelin raskaan kateuden ja mustasukkaisuuden tunteen vallassa metakkaa, joka oli syntynyt palvelustyttöjen huoneessa, ja mieleeni nousi: millainen olisi asemani, jos minä olisin tullut ylös ja samoin kuin Volodja tahtonut suudella Mašaa? Mitä olisin sanonut minä, jolla oli leveä nenä ja töröttävät hiustöyhdöt, kun hän olisi kysynyt minulta, mitä minä tahdon? Toisinaan kuulin Mašan sanovan Volodjalle: »Onpa siinä kiusankappale, miksi te oikein tungettelette kimppuuni, menkää pois täältä, senkin veitikka . . . Miksi ei Nikolenka Petrovitš koskaan tule tänne eikä hulluttele . . .» Hän ei tietänyt, että Nikolai Petrovitš istui samalla

hetkellä portaitten alla ja olisi ollut valmis antamaan mitä tahansa, kun vain olisi saanut olla Volodja-veitikan sijassa.

Minä olin ujo luonnostani, mutta ujouttani lisäsi vielä se, että olin vakuuttunut suuresta rumuudestani. Olen varma siitä, ettei mikään niin voimakkaasti vaikuta ihmisen mielen-suuntaan kuin hänen ulkomuotonsa, eikä niin paljon itse ulkomuotokaan kuin varmuus siitä, että se on miellyttävä tai epämiellyttävä.

Minä olin liian itserakas tottuakseni asemaani; lohdut-tauduin kuin kettu vakuuttelemalla itselleni, että pihlajan marjat ovat happamia, s. o. koetin halveksia kaikkia miellyt-tävän ulkomuodon tuottamia etuja, joita silmiäni edessä nautti Volodja ja joita sydämestäni kadehdin, ja ponnistin kaikki älyni ja mielikuvitukseni voimat löytääkseni nautin-toa ylpeässä yksinäisyydessä.

VII.

HAULIT.

— Herra Jumala, ruutia! . . . — huudahti Mimi äänellä, joka oli tukahtua mielenkuohusta. — Mitä te teette? Te tahdotte polttaa talon, tuhota meidät kaikki . . .

Ja mielenlujuuksella, jota on mahdoton kuvata, Mimi käski kaikkia vetäytymään syrjään, astui pitkin, päättävin askelin lattialle levitettyjen haulien luo ja halveksien vaaraa, jonka äkillinen räjähdys olisi voinut aiheuttaa, alkoi polkea niitä jaloillaan. Kun hänen mielestään vaara jo oli ohi, hän kutsui Mihein ja käski hänen heittää ulos kaiken tuon r u u d i n jonnekin kauemmas, mieluummin veteen, ja lähti ylpeästi ravistellen myssyään vierashuoneeseen. »Sangen hyvin heitä pidetään silmällä, muuta ei voi sanoa», mutisi hän.

Kun isä tuli sivurakennuksesta ja me yhdessä hänen kanssaan lähdimme isoäidin luo, istui tämän huoneessa jo Mimi ikkunan luona ja katseli jonkinmoinen salaperäisen virallinen ilme kasvoillaan ankarasti oven ohitse. Hänen kädessään oli jotakin paperiin käärittynä. Minä arvasin, että siinä olivat haulit ja että isoäiti tiesi jo kaikki.

Paitsi Mimiä oli huoneessa vielä sisäkkö Gaša, joka, niin kuin näkyi hänen vihaisista punastuneista kasvoistaan, oli kovasti kiihdyksissä, sekä tohtori Blumenthal, pieni, hieman rokonarpinen mies, joka turhaan koetti tyynnyttää Gašaa tekemällä hänelle silmillään ja päällään salaisia rauhaarakentavia merkkejä.

Isoäiti itse istui jonkinverran syrjittäin ja pani *Matkamies* nimistä pasianssia, mikä aina merkitsi, että hän oli sangen huonolla tuulella.

— Kuinka te nyt voitte, maman? Oletteko hyvin nukkunut? — kysyi isä suudellen kunnioittavasti hänen kättään.

— Oivallisesti, rakkaani; tietänette, että minä olen aina aivan terve, — vastasi isoäiti sellaisella äänensävyllä, kuin isän kysymys olisi ollut hyvin sopimaton ja loukkaava. — Mitä, tahdotteko antaa minulle puhtaan liinan? — jatkoi hän kääntyen Gašan puoleen.

— Olen sen jo antanut teille, — vastasi Gaša osoittaen lumivalkoista batistiliinaa, joka oli nojatuolin käsinojalla.

— Ottakaa tämä likainen rääsy pois ja antakaa minulle puhdas, ystäväni.

Gaša meni lipaston luo, veti auki laatikon ja paukautti sitä niin kovasti, että huoneen ikkunaruuudut tärisivät. Isoäiti vilkaisi ankarasti meihin kaikkiin ja seurasi edelleen kiinteästi kaikkia sisäkön liikkeitä. Kun tämä antoi hänelle, niinkuin minusta näytti, saman liinan, sanoi isoäiti:

— Milloin te hienonnatte minulle nuuskaa, ystäväni?

— Kun tulee aikaa, niin hienonnan.

— Mitä te sanotte?

— Nyt heti hienonnan.

— Jos te ette tahdo palvella minua, ystäväni, niin sano-
kaakin niin: olisin aikoja sitten vapauttanut teidät pal-
veluksesta.

— Vapauttakaa vain, ei se itketä, — mutisi sisäkkö
puoliääneen.

Nyt tohtori alkoi vilkuttaa silmää hänelle, mutta hän
katsahti niin vihaisesti ja päättävästi tohtoriin, että tämä
loi heti silmänsä alas ja alkoi tarkastella kellonsa avainta.

— Näettekö, rakkaani, — sanoi isoäiti kääntyen isän
puoleen, kun Gaša yhä edelleen mutisten poistui huoneesta,
— miten minulle puhutaan omassa talossani!

— Sallikaa, maman, minun itseni hienontaa teille
nuuska, — sano isä, joka nähtävästi oli joutunut hyvin
vaikeaan asemaan tämän odottamattoman puhuttelun joh-
dosta.

— Ei, kiitos vain! Siksihän hän onkin niin raaka, kun
tietää, ettei kukaan muu kuin hän osaa hienontaa nuuskaa
niinkuin minä siitä pidän. Tiedätekö te, rakkaani, — jatkoi
isoäiti oltuaan hetkisen vaiti, — että lapsenne äsken olivat
vähältä sytyttää talon palamaan?

Isä katsoi kunnioittavasti ja uteliaana isoäitiä.

— Niin, semmoisilla ne leikkivät. Näyttäkää heille,
— sanoi hän kääntyen Mimin puoleen.

Isä otti käsiinsä haulit eikä voinut olla hymyilemättä.

— Nämähän ovat haulia, maman, — sanoi hän. — Ne
eivät ole ollenkaan vaarallisia.

— Olen teille hyvin kiitollinen, rakkaani, kun opetatte
minua, olen vain jo liian vanha . . .

— Hermot, hermot! — kuiskasi tohtori.

Ja isä kääntyi heti meidän puoleemme:

— Mistä te olette näitä saaneet? Ja kuinka uskallatte ilvehtiä semmoisilla esineillä?

— Turhaa on kysellä heiltä, on kysyttävä heidän lastenkaitsijaltaan, — sanoi isoäiti ääntäen sanan »lastenkaitsija» erittäin halveksivasti, — mitä hän pitää silmällä.

— Voldemar sanoi, että Karl Ivanovitš itse antoi hänelle tämän ruudin, — puuttui puheeseen Mimi.

— No niin, siinä näette, miten mainio hän on, — jatkoi isoäiti. — Ja missä hän on, tuo lastenkaitsija, mikä hänen nimensä taas onkaan? . . . Lähettäkää hänet tänne.

— Minä päästin hänet vierailulle, — sanoi isä.

— Se ei ole järkevää: hänen on aina oltava täällä. Lapset eivät ole minun, vaan teidän, eikä minulla ole oikeutta antaa neuvoja teille, sillä te olette viisaampi kuin minä, — jatkoi isoäiti, — mutta luullakseni olisi aika hankkia heille kotiopettaja lastenkaitsijan, saksalaisen moukan sijaan. Niin, typerän moukan sijaan, joka ei pysty opettamaan heille mitään, paitsi huonoja käytöstapoja ja tyrolilaisia lauluja. Onko hyvin tarpeellista, kysyn teiltä, lasten osata laulaa tyrolilaisia lauluja? Muuten nyt ei ole ketään, joka ajattelisi näitä, ja te voitte tehdä niinkuin tahdotte.

Sana »nyt» merkitsi: kun heillä ei ole äitiä, ja toi surullisia muistoja isoäidin sydämeen. Hän loi silmänsä alas nuuskarasiaan, jossa oli muotokuva, ja vaipui mietteisiin.

— Minä olen jo kauan ajatellut sitä, — kiiruhti isä sanomaan, — ja olen tahtonut neuvotella teidän kanssanne, maman: eiköhän olisi pyydettävä meille St.-Jérôme, joka nyt antaa heille yksityistunteja?

— Hyvin teetkin, ystäväni, — sanoi isoäiti äänellä, joka ei enää ollut niin tyytymätön kuin hänen aikaisemmin puhuessaan — St.-Jérôme on ainakin *gouverneur*, joka ym-

märtää, miten on johdettava *des enfants de bonne maison*, eikä yksinkertainen *menin*, l a s t e n k a i t s i j a, joka kelpaa vain johtamaan heitä kävelyllä.

— Minä puhun jo huomenna hänen kanssaan, — sanoi isä.

Ja todellakin, parin päivän kuluttua tästä keskustelusta Karl Ivanovitš luovutti paikkansa nuorelle ranskalaiselle keikarille.

VIII.

KARL IVANYTŠIN VAIHEET.

Myöhään sen päivän iltana, jota seuraavana Karl Ivanovitšin oli määrä lähteä meiltä pois ainaiseksi, hän seiso i v a n u l l a sisustettu yönuttunsa yllään ja punainen lakki päässään vuoteen vieressä ja kumartuneena matkalaukkunsa ylle asetteli siihen huolellisesti tavaroitaan.

Karl Ivanovitš oli viime aikoina kohdellut meitä omituisen kuivasti: hän ikäänkuin vältti antautumasta kanssamme mihinkään suhteisiin. Nytkin astuessani huoneeseen hän katsahti minuun kulmiensa alta ja ryhtyi uudelleen työhönsä. Minä kävin loikomaan vuoteelleni, mutta Karl Ivanovitš, joka ennen oli ankarasti kieltänyt niin tekemästä, ei sanonut minulle mitään, ja se ajatus, ettei hän tästälähin enää toru eikä estä meitä ja ettei hänellä nyt enää ole mitään tekemistä kanssamme, muistutti elävästi mieleeni, että ero oli tulossa. Minusta alkoi tuntua surulliselta, että hän oli lakannut rakastamasta meitä, ja mieleni teki ilmaista hänelle tämä tunne.

— Antakaahan, minä autan teitä, Karl Ivanovitš, — sanoin minä menen hänen luokseen.

Karl Ivanovitš katsahti minuun ja kääntyi uudelleen pois, mutta pikaisesta katseesta, jonka hän oli luonut mi-

nuun, en ollut lukenut välinpitämättömyyttä, jonka olin selittänyt hänen kylmyytensä syyksi, vaan vilpitöntä, syvää murhetta.

— Jumala näkee kaikki ja tietää kaikki, ja kaikki käy Hänen pyhän tahtonsa mukaan, — sanoi hän, ojentautui täyteen pituuteensa ja huokasi raskaasti. — Niin, Nikolenka, — jatkoi hän huomattuaan ilmeestäni, että katsoin häneen teeskentelemättömän osaaottavasti, — minun kohtalonani on olla onneton hamasta lapsuudesta aina ruumislaudalle saakka. Minulle on aina maksettu pahalla siitä hyvästä, jota olen tehnyt ihmisille, eikä minun palkintoni ole täällä, vaan tuolla, — sanoi hän osoittaen taivaaseen. — Kunpa tietäisitte minun vaiheeni ja kaikki, mitä olen kestänyt elämäni aikana! . . . Minä olen ollut suutari, olen ollut sotamies, olen ollut sotilaskarkuri, olen ollut tehtailija, olen ollut opettaja, ja nyt olen nolla — ja niinkuin Jumalan Pojalla minulla ei ole sijaa, mihin pääni kallistaisin, — lopetti hän ja sulkien silmänsä laskeutui nojatuoliinsa.

Huomattuani Karl Ivanovitšin olevan sen tunteellisen mielialan vallassa, jolloin hän kiinnittämättä huomiota kuulijoihin lausui itselleen julki sisimmät ajatuksensa, minä ääneti ja kääntämättä silmiäni pois hänen hyväntahtoisista kasvoistaan istuuduin vuoteelle.

— Te ette ole lapsi, te saatatte ymmärtää. Minä sanon teille vaiheeni ja kaikki, mitä olen kokenut tässä elämässä. Joskus te muistatte vanhaa ystävää, joka on teitä suuresti rakastanut, lapset! . . .

Karl Ivanovitš nojasi kyynärpääänsä vieressään olevaan pikku pöytään, nuuskasi ja kääntäen silmänsä taivasta kohti alkoi kertomuksensa sillä erikoisella, tasaisella kurkkuäänellä, jolla hän tavallisesti saneli meille kirjoitettavaa:

»Minä olen ollut onneton hamasta äidin

k o h d u s t a. Das Unglück verfolgte mich schon im Schosse meiner Mutter!» — toisti hän vielä tuntehiikkaammin.

Koska Karl Ivanovitš on useita kertoja, samassa järjestyksessä, samoin sanoin ja alati samanlaisin äänenpainoin myöhemmin kertonut minulle historiansa, niin toivon olevani esittää sen melkein sanasta sanaan; tietysti lukuunottamatta kielivirheitä, joiden laadusta lukija voi päätellä jo ensimmäisestä lauseesta. Olivatko nämä todellakin hänen vaiheensa vaiko mielikuvituksen tuotetta, joka oli syntynyt hänen yksinäisen elämänsä aikana talossamme ja jota hän itsekin oli alkanut uskoa, kun sitä usein toisteli, vai oliko hän vain kaunistanut kuvitelluilla asioilla elämänsä todelliset tapahtumat, — siitä en vielääkään ole päässyt varmaan päätökseen. Toiselta puolen hän kertoi vaiheensa niin kovin eloisasti ja tuntehiikkaasti sekä metodisen johdonmukaisesti, mitkä tunnusmerkit pääasiallisesti tekevätkin kertomuksen totuudenmukaiseksi, ettei sitä voinut olla uskomatta; toiselta puolen taas hänen kertomuksessaan oli kovin paljon runollisia kauneuksia, niin että juuri nämä kauneudet herättivät epäilyä.

»Minun suonissani virtaa von Sommerblattien kreivillisen suvun jalo veri! In meinen Adern fließt das edle Blut der Grafen von Sommerblatt! Minä synnyin kuusi viikkoa häitten jälkeen. Äitini mies (minä sanoin häntä isäkullaksi) oli kreivi Sommerblattin vuokramies. Hän ei voinut unohtaa äitini häpeää eikä rakastanut minua. Minulla oli pikku veli Johann ja kaksi sisarta; mutta minä olin vieras omassa perheessäni! Ich war ein Fremder in meiner eigenen Familie! Kun Johann teki tyhmyyksiä, sanoi isäkulta: »Tuo lapsi Karl ei anna minulle hetkenkään rauhaa!» — ja minua toruttiin ja rangaistiin. Kun sisareni suuttuivat toisiinsa, sanoi isäkulta: »Karlista ei koskaan tule tottelevaista poika!» — ja minua toruttiin ja rangaistiin. Ainoastaan hyvä äitini rakasti ja hyväili minua. Usein hän sanoi minulle: »Karl,

tule tänne minun huoneeseeni», — ja hän suuteli minua salaa. »Onneton, onneton Karl, — sanoi hän, — ei kukaan rakasta sinua, mutta minä en vaihda sinua kehenkään. Yhtä asiaa pyytää sinulta äitisi, — puhui hän minulle, — opi hyvin ja ole aina rehellinen mies, Jumala ei hylkää sinua! Trachte nur ein ehrlicher Deutscher zu werden, — sagte sie, — und der liebe Gott wird dich nicht verlassen!» Ja minä koetin parastani. Kun täytin neljätoista vuotta ja pääsin herranehtoolliselle, sanoi äitini isäkullalle: »Karlista on tullut suuri poika, Gustav; mitä me teemme hänelle?» Ja isäkulta sanoi: »En tiedä.» Silloin äiti sanoi: »Antakaamme hänet kaupunkiin herra Schulzille, tulkoon hänestä suutari!» Ja isäkulta sanoi: »Hyvä on.» Und mein Vater sagte: gut. Kuusi vuotta ja seitsemän kuukautta minä elin kaupungissa suutarimestarilla ja isäntä piti minusta. Hän sanoi: »Karl on hyvä työmies ja kohta hänestä tulee minun Geselle!» Mutta . . . ihminen päättää, Luoja säättää . . . Vuonna 1796 määrättiin Conscription, ja kaikkien sotapalvelukseen kykenevien, kahdeksantoista ja kahdenkymmenen yhden ikävuoden välillä olevien, piti kokoontua kaupunkiin.

»Isäkulta ja veli Johann tulivat kaupunkiin ja yhdessä menimme heittämään Loos, kenen tulla Soldat ja kenen ei tulla Soldat. Johann veti huonon numeron — minun e tarvinnut olla Soldat. Ja isäkulta sanoi: »Minulla oli yksi poika ja hänestä minun täytyy erota! Ich hatte einen einzigen Sohn und von diesem muss ich mich trennen!»

»Minä tartuin hänen käteensä ja sanoin: »Miksi te sanotte noin, isäkulta? Tulkaa mukaani, minä sanon teille jotakin.» Ja isäkulta tuli. Isäkulta tuli ja me istahdimme ravintolaan pikku pöydän ääreen. »Antakaa meille pari Bierkrug», sanoin minä, ja meille tuotiin. Me joimme lasin mieheen, ja veli Johann joi myös.

— Isäkulta, — sanoin minä, — älkää puhuko niin, että

»teillä on ollut yksi poika ja että teidän täytyy erota hänestä». Sydämeni tahtoo h y p ä t ä u l o s, kun minä kuulen t ä m m ö i s e n. Veli Johann ei joudu palvelukseen, — minä tulen Soldat! . . . Karlia ei täällä kukaan tarvitse ja Karlista tulee Soldat.

»— Te olette rehellinen mies, Karl Ivanovitš! — sanoi minulle isäkulta ja suuteli minua. — Du bist ei braver Bursche! — sagte mir mein Vater und küsste mich.

»Ja minä olin sotamies.»

IX.

JATKOA EDELLISEEN.

»Silloin oli kauhea aika, Nikolenka, — jatkoi Karl Ivanovitš, — silloin oli Napoleon. Hän tahtoi valloittaa Saksan, ja me puolustimme isänmaatamme viimeiseen veripisaraan asti! Und wir vertheidigten unser Vaterland bis auf den letzten Tropfen Blut!

»Minä olen ollut Ulmin luona, minä olen ollut Austerlitzin luona! Minä olen ollut Wagramin luona! Ich war bei Wagram!»

— Oletteko tekin tosiaan sotinut? — kysyin minä katsellen häntä ihmeissäni. — Oletteko tosiaan tekin surmannut ihmisiä?

Karl Ivanovitš rauhoitti minut heti tässä suhteessa.

»Kerran ranskalainen Grenadier jäi jälkeen omasta joukostaan ja kaatui tielle. Minä juoksin siihen kivääri kädessä ja aion pistää hänet puhki, aber der Franzose warf sein Gewehr und rief pardon, ja minä päästin hänet menemään!

»Wagramin luona Napoleon ajoi meidät saareen ja ympäröi niin, ettei ollut pelastusta minnekään. Kolmeen vuoro-

kauteen meillä ei ollut muonaa ja me seisoiimme vedessä polvia myöten. Napoleon konna ei ottanut meitä vangiksi eikä päästänyt pois! Und der Bösewicht Napoleon wollte uns nicht gefangen nehmen und auch nicht freilassen.

»Neljäntenä vuorokautena meidät, Jumalan kiitos, otettiin vangiksi ja vietiin linnoitukseen. Minulla oli siniset housut, sotilaspuiku hyvästä kankaasta, viisitoista taaleria rahaa ja hopeakello — isäkullan antama lahja. Ranskalainen Soldat otti kaikki minulta. Onnekseni minulla oli kolme tukaattia, jotka äitini oli ommellut ihopaitani sisäpuolelle. Niitä ei kukaan löytänyt!

»Linnoitukseen en tahtonut jäädä pitkäksi aikaa, vaan päätin karata. Kerran suurena pyhänä sanoin kersantille, joka vahti meitä: »Herra kersantti, nyt on suuri pyhä, minä tahdon viettää sitä. Olkaa hyvä tuokaa kaksi pulloa madeiraa, niin juomme sen yhdessä.» Ja kersantti sanoi: »Hyvä.» Kun kersantti oli tuonut madeiran ja me olimme juoneet ryypyn mieheen, tartuin hänen käteensä ja sanoin: »Herra kersantti, kenties teillä on isä ja äiti!» . . . Hän sanoi: »On, herra Mauer.» »Minun isäni ja äitini — minä sanoin, — eivät ole nähneet minua kahdeksaan vuoteen eivätkä tiedä, olenko elossa vai ovatko luuni jo kauan olleet maan povessa. Oi, herra kersantti! Minulla on kaksi tukaattia, jotka olivat ihokkaani sisällä, ottakaa ne ja päästäkää minut. Olkaa hyväntekijäni, ja äitini rukoilee koko elämänsä ajan puolestanne kaikkivaltiasta Jumalaa.»

»Kersantti joi ryypyn madeiraa ja sanoi: »Herra Mauer, minä pidän teistä paljon ja minun on hyvin sääli teitä, mutta te olette vanki ja minä olen Soldat!» Minä puristin hänen kättään ja sanoin: »Herra kersantti!» Ich drückte ihm die Hand und sagte: »Herr Sergeant!«

»Ja kersantti sanoi: 'Te olette köyhä mies enkä minä ota teidän rahojanne, mutta minä autan teitä. Kun

menen nukkumaan, niin ostakaa ämpäri viinaa sotamiehille ja hekin nukkuvat. Minä en vahdi teitä.»

»Hän oli hyvä mies. Minä ostin ämpärin viinaa, ja kun Soldat olivat juovuksissa, panin saappaat jalkaani, otin ylleni vanhan viitan ja menin salaa ulos ovesta. Menin valille ja aioin hypätä, mutta siellä oli vettä enkä minä tahtonut pilata viimeisiä vaatteitani: menin portista.

»Vahtisotilas asteli pyssy olalla auf und ab ja katsoi minua. »Qui vive?» sagte er auf einmal, ja minä olin vaiti. »Qui vive?» sagte er zum zweiten Mal, ja minä olin vaiti. »Qui vive?» sagte er zum dritten Mal, ja minä pakenin. Minä hyppä vesiin, kiipe toinen puoli ja menen. Ich sprang in's Wasser, kletterte auf die andere Seite und machte mich aus dem Staube.

»Koko yön juoksin tietä pitkin, mutta kun päivä koitti, pelkäsin, että minut tunnetaan, ja piilouduin korkeaan rukiiseen. Siellä lankesin polvilleni, panin käteni ristiin, kiitin Taivaallista Isää pelastuksestani ja nukuin tyynesti. Ich dankte dem Allmächtigen Gott für Seine Barmherzigkeit und mit beruhigtem Gefühl schlief ich ein.

»Heräsin illalla ja jatkoin matkaani. Yhtäkkiä saavutti minut suuret saksalaiset kahden mustan hevosen vetämät kuormarattaat. Rattailla istui hyvin puettu mies, poltti piippua ja katseli minua. Minä aloin kulkea hiljalleen, jotta rattaat sivuuttaisivat minut; mutta minä kuljin hiljalleen ja rattaat ajoivat hiljalleen ja mies katseli minua; läksin kulkemaan kovemmin ja rattaat ajoivat kovemmin ja mies katseli minua. Minä istahdin tielle; mies pysähdytti hevosesensa ja katseli minua. »Nuori mies, — hän sanoi, — minne te menette näin myöhään?» Minä sanoin: »Menen Frankfurtiin.» — »Käykää istumaan rattailleni: tilaa on ja minä vien teidät perille . . . Miksi teillä ei ole mitään mukanne, partanne on ajamaton ja pukunne liassa?» sanoi hän minulle, kun istuu-

duin hänen luokseen. »Olen köyhä mies, — sanoin, — tahdon ottaa paikan jossakin t e h d a s; ja pukuni on liassa sentähden, että kaaduinkin tiellä.» — Te ette puhu totta, nuori mies, — sanoi hän, — tie on nyt kuiva.»

»Ja minä olin vaiti.

»— Sanokaa minulle koko totuus, — sanoi minulle hyvä mies. — Kuka te olette ja mistä tulette? Kasvonne miellyttävät minua, ja jos te olette kunnan mies, niin autan teitä.»

»Ja minä sanoin hänelle kaikki. Hän sanoi: »Hyvä on, nuori mies, mennään minun köysitehtaaseeni. Minä annan teille työtä, vaatteita, rahoja, ja te asutte luonani.»

»Ja minä sanoin: 'Hyvä on.'

»Me tulimme köysitehtaalalle, ja hyvä mies sanoi vaimolleen: »Tässä on nuori mies, joka on taistellut isänmaansa puolesta ja paennut vankeudesta; hänellä ei ole kotia eikä vaatteita eikä leipää. Hän tulee asumaan luonani. Antakaa hänelle puhtaita liinavaatteita ja ruokkikaa häntä.»

»Minä elin puolitoista vuotta köysitehtaassa, ja isäntäni alkoi niin pitää minusta, ettei tahtonut päästää pois. Ja minun oli hyvä. Minä olin silloin kaunis mies, olin nuori, pitkä, siniset silmät, roomalainen nenä . . . ja madame L . . . (minä en voi sanoa hänen nimeään), isäntäni vaimo, oli nuori, kaunis nainen. Ja hän rakasti minua.

»Kun hän näki minut, hän sanoi: »Herra Mauer, kuinka äitinne puhuttelee teitä?» Minä sanoin: »Karlchen.»

»Ja hän sanoi: 'Karlchen, istuutukaa viereeni!'

»Minä istuuduinkin hänen viereensä, ja hän sanoi: 'Karlchen, suudelkaa minua!'

»Ja minä s i t ä suutelin ja s e sanoi: 'Karlchen, minä rakastan teitä niin, etten voi enää sietää', ja hänen koko ruumiinsa alkoi vapista.»

Tässä Karl Ivanovitš piti pitkän tauon, mulautti hyvän-

tahtoisia sinisiä silmiään, huojutti hiukan päätään ja alkoi hymyillä niin kuin hymyilevät ihmiset ollessaan miellyttävien muistojen vallassa.

»Niin, — alkoi hän taas laittautuen mukavammin noja-tuoliin ja käärien viittaansa ympärilleen, — paljon olen kokenut sekä hyvää että pahaa elämässäni; mutta tuossa on todistajani, — sanoi hän osoittaen kanavakankaalle ommel-tua Vapahtajan kuvaa, joka riippui hänen vuoteensa ylä-puolella, — ei kukaan voi sanoa, että Karl Ivanovitš olisi epärehellinen mies! Minä en tahtonut palkita mustalla kiittämättömyydellä sitä hyvää, mitä minulle oli tehnyt herra L . . . , ja päätin paeta hänen luotaan. Illalla, kun kaikki menivät makaamaan, minä kirjoitin kirjeen isännälleni ja panin sen huoneeni pöydälle, otin vaatteeni, kolme taalaria rahaa ja hiivin hiljaa kadulle. Ei kukaan nähnyt minua, ja minä läksin kulkemaan tietä pitkin.»

X.

JATKOA.

»Minä en ollut yhdeksään vuoteen nähnyt äitiäni enkä tietänyt, oliko hän elossa vai lepäsivätkö hänen luunsa jo maan mullassa. Lähdin kotiseudulleni. Kun tulin kaupunkiin, kyselin missä asuu Gustav Mauer, joka oli kreivi Sommer-blattin vuokramies. Ja minulle sanottiin: »Kreivi Sommer-blatt on kuollut, ja Gustav Mauer elää nyt suuren kadun varrella ja hänellä on likööripuoti.» Minä otin ylleni uudet lii-vini, hyvän lievetakin, jonka tehtailija oli lahjoittanut, kampasin hyvin hiukseni ja lähdin isäkultani likööripuotiin. Sisar Mariechen istui puodissa ja kysyi, mitä tahdon. Minä sanoin: »Saako juoda ryyppyn likööriä?» Ja hän sanoi:

»Vater! Nuori mies pyytää ryyppyä likööriä.» Ja isäkulta sanoi: »Anna nuorelle miehelle ryyppy likööriä.» Minä istahdin pikku pöydän ääreen, join liköörilasiani, poltin piippua ja katselin isäkultaa, Mariechenia ja Johannia, joka myös oli tullut puotiin. Keskustellessamme isäkulta sanoi minulle: 'Te varmaankin tiedätte, nuori mies, missä nyt seisoo meidän Armée.' Minä sanoin: 'Minä itse tulen Arméesta, ja se on Wienin luona.' — 'Meidän poikamme, — sanoi isäkulta, — oli Soldat, ja nyt hän ei ole kirjoittanut meille yhdeksään vuoteen, emmekä me tiedä, onko hän elossa vai kuollut. Vaimoni aina itkee häntä'... Minä poltin piippuani ja sanoin: 'Mikä oli poikanne nimi ja missä hän palveli? Kenties minä tunnen hänet...' — 'Hänen nimensä oli Karl Mauer, ja hän kuului itävaltalaisiin jääkäreihin', sanoi isäkulta. — 'Hän on pitkäkasvuinen ja kaunis mies, kuten tekin', sanoi sisar Mariechen. Minä sanoin: 'Minä tunnen teidän Karlinne.' — 'Amalia! — sagte auf einmal mein Vater. — Tulkaa tänne, täällä on nuori mies, joka tuntee meidän Karlin.' Ja minun rakas äiti tulla takaovesta. Minä heti tunsi sen. 'Te tunte meidän Karl!' — se sanoi, katsoi minut ja vallan kalvas alkoi tä... ris...tä... 'Niin, minä olen nähnyt hänet', minä sanoin enkä uskaltanut nostaa silmiäni häneen; sydämeni tahtoi hypähtää. 'Karlini on elossa! — sanoi äiti. — Jumalan kiitos! Missä hän on, minun rakas Karlini? Kuolisin rauhallisena, jos vielä kerran saisin nähdä hänet, rakkaan poikani; mutta Jumala ei tahdo sitä.' Ja se alkoi itkeä... Minä en voinut kärsiä... »Äitikulta, — sanoin minä, — minä olen teidän Karl!' Ja se putosi minun käsiin...

Karl Ivanovitš sulki silmänsä ja hänen huulensa alkoivat väristä.

»Mutter! — sagte ich. — Ich bin ihr Sohn, ich bin ihr

Karl! Und sie stürzte mir in die Arme», toisti hän hiukan rauhoituttuaan ja pyyhki suuria kyyneleitä, jotka vierivät pitkin hänen poskiaa.

»Mutta Jumala ei nähnyt hyväksi antaa minun elää päiviäni loppuun kotiseudulla. Minun osakseni oli säädetty onnettomuus! Das Unglück verfolgte mich überall! . . . Elin kotipaikallani vain kolme kuukautta. Eräänä sunnuntaina olin kahvilassa, ostin tuopin olutta, poltin piippuani ja puhelin tuttujeni kanssa politiikasta, keisari Franzista, Napoleonista, sodasta, ja jokainen sanoi mielipiteensä. Viereksämme istui tuntematon herra yllään harmaa Ueberrock, joi kahvia, poltti piippua eikä puhunut mitään kanssamme. Er rauchte sein Pfeifchen und schwieg still. Kun Nachtwächter ilmoitti kellon olevan kymmenen, otin hattuni, maksoin rahat ja menin kotiin. Puolenyön aikaan joku kolkkutti ovea. Minä heräsin ja sanoin: »Kuka siellä?» — »Macht auf!» — Minä sanoin: »Sanokaa, kuka siellä, niin minä avaan.» Ich sagte: »Sagt wer ihr seid und ich werde aufmachen.» — »Macht auf im Namen des Gesetzes!» sanottiin oven takana. Ja minä avasin. Kaksi Soldat pyssyineen seiso i oven takana, ja huoneeseen astui se tuntematon mies, jolla oli harmaa Ueberrock ja joka oli istunut meidän vierellämme kahvilassa. Hän oli urkkija. Es war ein Spion! . . . »Tulkaa kanssani!» sanoi urkkija. »Hyvä», sanoin minä. Panin jalkaani saappaat ja Pantaloni, olin panemassa housunkannattimia ja astelin huoneessa. Sydämessäni kuohui: minä sanoin — hän on konna! Kun lähestyin seinää, jolla riippui miekkani, minä yhtäkkiä sieppasin sen ja sanoin: »Sinä olet urkkija: puolustaudu! Du bist ein Spion: vertheidige dich!» Ich gab ein Hieb oikeaan, ein Hieb vasempaan ja y k s i p ä ä t ä v a s t e n . U r k k i j a k a a t u i ! Minä sieppasin matkalaukun ja rahat ja hyppäsin ulos ikkunasta. Ich nahm meinen Mantelsack und Beutel und sprang zum Fenster hinaus. Ich kam

nach Ems, siellä tutustuin kenraali Sazin. Hän alkoi pitää minusta, hankki lähettiläältä passin ja otti minut mukaansa Venäjälle opettamaan lapsia. Kun kenraali Sazin kuoli, kutsui teidän äitinne minut luokseen. Hän sanoi: »Karl Ivanovitš! Annan teidän haltuunne lapseni, rakastakaa heitä, enkä minä koskaan hylkää teitä, minä turvaan teidän vanhuutenne.» Nyt häntä ei enää ole ja kaikki on unohdettu. Palkaksi kaksikymmentävuotisesta palveluksestani minun täytyy nyt vanhoilla päivilläni mennä kadulle etsimään kuivaa leipäpalastani. Jumala tämän näkee ja tämä tietää ja tämän on Hänen pyhästä tahdostaan, teitä vain minun on säälillä, lapset!» lopetti Karl Ivanovitš vetäen minua kädestä luokseen ja suudellen päätäni.

XI.

YKKÖNEN.

Vuoden kestäneen suruajan jälkeen isoäiti toipui jonkin verran surusta, joka oli häntä kohdannut, ja alkoi silloin tällöin ottaa vastaan vieraita, varsinkin lapsia — meidän ikätovereitamme.

Ljubotškan syntymäpäivänä, joulukuun 13:tenä, tuli meille jo ennen päivällistä ruhtinatar Kornakova tyttärineen, Valahina Sonetškan kera, Iljinka Grap ja Ivinien kaksi nuorempaa veljeä.

Korviimme kuului jo puhetta, naurua ja touhua alhaalta, jonne koko tämä seura oli kokoontunut, mutta emme voineet yhtyä siihen ennen aamupäivän oppituntien päättymistä. Luokkahuoneessa riippuvalla taululla sanottiin: Lundi, de 2 à 3 maître d'histoire et de géographie; ja juuri tuota

maitre d'histoire meidän tuli vielä odottaa ja nauttia hänen opetustaan, ennenkuin pääsisimme vapaiksi. Kello oli jo kaksikymmentä minuuttia yli kahden, mutta historian opettajaa ei vielä kuulunut eikä näkynyt edes kadulla, jota hänen oli tultava ja jolle katselin hartaasti toivoen, etten koskaan saisi nähdäkään häntä.

— Näyttää siltä kuin Lebedev ei nyt tulisikaan, — sanoi Volodja irtautuen hetkiseksi Smaragdovin kirjasta, josta hän luki läksyä.

— Suokoon Jumala, suokoon Jumala... minä en osaakaan kerrassaan mitään... mutta tuossa hän taitaa tullakin, — lisäsin surullisella äänellä.

Volodja nousi ja meni ikkunan ääreen.

— Ei, ei se ole hän, se on jokin herra, — sanoi hän. — Odotetaan vielä puoli kolmeen, — lisäsi hän venytteleiden ja samalla raaputtaen päälakeaan, kuten hänellä oli tapana tehdä levätessään hetkisen töistään. — Jos hän ei tule puoli kolmenkaan aikaan, niin silloin voi sanoa St.-Jérômelle, että saisi korjata pois vihot.

— Onpas hänellä halu kä-äy-dä täällä, — sanoin minä niinikään venytellen ja tutisuttaen pääni päällä Kaidanovin kirjaa, jota pitelin molemmin käsin.

Joutessani avasin kirjan siitä paikasta, josta oli läksyä, ja aloin lukea sitä. Läksy oli pitkä ja vaikea, minä en osannut mitään ja huomasin, etten mitenkään ennätä saada siitä vähääkään painetuksi mieleeni, varsinkin kun olin siinä kiihtyneessä mielentilassa, jolloin ajatukset eivät ota pysähtyäkseen mihinkään asiaan.

Kun meillä viimeksi oli ollut historiaa, jota aina olin pitänyt kaikkein ikävimpänä ja vaikeimpana aineena, oli Lebedev kannellut minusta St.-Jérômelle ja merkinnyt minulle arvosanavihkoon kakkosen, jota pidettiin erittäin huonona arvosanana. St.-Jérôme oli jo silloin sanonut mi-

nulle, että jos en saa seuraavasta läksystä vähintään kolmosta, niin saan ankaran rangaistuksen. Nyt oli tämä seuraava tunti tulossa ja minä myönnän, että minua kovasti peloitti.

Olin niin syventynyt lukemaan minulle outoa läksyä, että eteisestä kuulunut, päällyskenkien riisumisesta johtunut kolina hätkähdytti minua. Tuskin ennätin katsahtaa taakseni, kun ovesta ilmestyi näkyviin opettajan rokonarpiset minulle vastenmieliset kasvot ja liiankin tuttu kömpelötekoinen vartalo, jota verhosi sininen kiinni napitettu hännystakki oppinutta säätyä osoittavine nappeineen.

Opettaja pani hitaasti hattunsa ikkunalle, vihot pöydälle, levitti molemmin käsin hännystakkinsa liepeet (niin kuin se olisi ollut hyvinkin tarpeellista) ja istahti läähättäen paikalleen.

— No, hyvät herrat, — sanoi hän hieroen vastakkain hikisiä käsiään, — käydäänpä ensin läpi se, mistä oli puhe viime tunnilla, ja sitten minä koetan tutustaa teidät keski-ajan seuraaviin tapahtumiin.

Se merkitsi: tehkää selkoa läksystä.

Sillä aikaa kuin Volodja vastasi hänelle sujuvasti ja varmasti, niinkuin tekevät ne, jotka hyvin tuntevat aineensa, menin minä ilman mitään tarkoitusta portaille, ja koska ei ollut lupa mennä alas, niin oli aivan luonnollista, että huomaamattani jouduin portaitten käännekohtaan. Mutta juuri kun aioin asettua tavalliselle havaintopaikalleni oven taakse, töksähti minuun yhtäkkiä Mimi, joka aina oli onnettomuuksieni syynä. »Tekö täällä?» sanoi hän katsahtaen ankaraasti minuun, sitten palvelustyttöjen huoneen oveen ja sitten taas minuun.

Tunsin itseni perin syylliseksi sekä sen johdosta, etten ollut luokkahuoneessa, että senkin takia, että olin niin sopimattomassa paikassa. Sentähden olin vaiti ja painoin pääni

alas ja koko olemukseni osoitti mitä liikuttavimmin katu-
musta.

— Ei, tämä nyt ei ole mistään kotoisin! — sanoi Mimi.
— Mitä te teitte täällä?

Minä olin vaiti.

— Ei, tämä ei jää tähän, — toisti hän naputellen rystysillään portaitten kaidepuuta, — minä kerron kaikki kreivit-
täreille.

Kello oli jo viittä minuuttia vailla kolme, kun palasin luokkaan. Opettaja selitteli Volodjalle uutta läksyä aivan kuin ei olisi huomannut poissaoloani eikä saapumistani. Kun hän lopetettuaan puheensa alkoi panna kokoon vihkoja ja Volodja meni toiseen huoneeseen tuodakseen lippunsa, nousi mieleeni ilahduttava ajatus, että kaikki on lopussa ja että minut unohdetaan.

Mutta yhtäkkiä opettaja puoleksi hymyillen ilkeätä hymyä kääntyi puoleeni:

— Toivoakseni olette oppinut läksynne, — sanoi hän hieroen käsiään.

— Olen, — vastasin minä.

— Sanokaapa minulle jotakin Ludvig Pyhän ristiretkestä, — sanoi hän kiikkuen tuolillaan ja katsellen mieltävästi jalkojensa alle. — Ensin kerrotte syistä, jotka saattoivat Ranskan kuninkaan lähtemään ristiretkelle, — sanoi hän kohottaen kulmiaan ja osoittaen sormellaan mustepulloa, — sitten selitätte minulle tämän retken luonteenomaiset yleispiirteet, — lisäsi hän tehden kädellään sellaisen liikkeen kuin olisi tahtonut pyydystää jotakin, — ja lopuksi tämän retken vaikutuksen Euroopan valtioihin yleensä, — sanoi hän lyöden vihoilla pöydän vasempaan reunaan, — Ranskan kuningaskuntaan erityisesti, — lopetti hän lyöden pöydän oikeaan reunaan ja kallistaen päätään oikealle.

Nielaisin muutaman kerran sylkeä, rykäisin, kallis-

tin päätäni ja olin vaiti. Sitten otin pöydällä olevan sulakynän, aloin nyhtää sitä ja olin yhä vaiti.

— Antakaahan kynä tänne, — sanoi minulle opettaja ojentaen kätensä, — sitä vielä tarvitaan. No?

— Ludv . . . kunin . . . Ludvig Pyhä oli . . . oli . . . oli . . . hyvä ja viisas hallitsija.

— Mikä?

— Hallitsija. Hän päätti lähteä Jerusalemiin ja j ä t t i h a l l i t u s o h j a t äidilleen.

— Mikä tämän nimi oli?

— B . . . b . . . lanka.

— Kuinka? Lanka?

Minä naurahdin omituisen irvistävästi ja kömpelösti.

— No, ettekö tiedä vielä jotakin? — sanoi hän naurah-
taen.

Minulla ei ollut mitään menetettävissä, minä rykäisin ja aloin laverrella kaikkea, mitä vain mieleeni tuli. Opettaja oli vaiti ja lakaisi pöydältä tomua kynällä, jonka oli minulta ottanut, katseli kiinteästi korvani sivuitse ja lausahteli: »Hyvä, oikein hyvä.» Minä tunsin, etten tiedä mitään, puhun aivan muuta kuin pitäisi, ja minusta tuntui hirveän pahalta nähdessäni, ettei opettaja keskeyttänyt eikä oikaissut minua.

— Miksi hän sitten päätti lähteä Jerusalemiin? — sanoi hän toistaen sanani.

— Siksi . . . sentähden . . . koska . . . syystä, että . . .

Minä sekaannuin täydellisesti, en sanonut enää sanaakaan ja tunsin, että jos tuo opettaja ilkiö on vaiti ja katsoo minuun kysyvästi vaikka koko vuoden, niin minä en sittenkään kykene lausumaan enää ainoatakaan äännettä. Opettaja katseli minua noin kolme minuuttia, sitten yhtäkkiä hänen kasvoilleen ilmestyi syvän surun ilme ja hän sanoi tunteellisella äänellä Volodjalle, joka tällä välin oli tullut huoneeseen:

— Olkaa hyvä antakaa vihko, että panen arvosanat.
Volodja antoi hänelle vihon ja asetti varovasti lippunsa sen viereen.

Opettaja avasi vihon, kostutti kynää varovasti ja kirjoitti kauniilla käsialalla Volodjalle viitosen edistyksen ja käytöksen sarakkeeseen. Sitten hän pysähdyttäen kynän sen sarakkeen kohdalle, johon merkittiin minun arvosanani, katsoi minuun, ravisti pois mustetta ja vaipui mietteisiin.

Yhtäkkiä hänen kätensä teki tuskin huomattavan liikkeen, ja sarakkeeseen ilmestyi kauniisti piirretty ykkönen ja piste; toinen liike — ja käytöksen sarakkeeseen toinen ykkönen ja piste.

Pantuaan varovasti kiinni arvosanavihon opettaja nousi ja astui ovea kohti aivan kuin ei olisi huomannut katsettani, jossa ilmeni epätoivoa, rukousta ja moitetta.

— Mihail Larionovitš! — sanoin minä.

— Ei, — vastasi hän ymmärtäen jo, mitä minä aioin hänelle sanoa, — sillä tavoin ei saa opiskella. Minä en tahdo ottaa rahaa ilmaiseksi.

Opettaja pani päällyskengät jalkaansa, puki ylleen villakankaisen viittansa ja kiersi hyvin huolellisesti kaulaansa kaulahuivin. Ikäänkuin voisikaan mistään olla millään sen jälkeen, mitä minulle oli tapahtunut? Hänelle se oli kynän liike, minulle mitä suurin onnettomuus.

— Onko tunti lopussa? — kysyi St.-Jerôme astuen huoneeseen.

— On.

— Onko opettaja tyytyväinen teihin?

— Kyllä, — sanoi Volodja.

— Paljonko te saitte?

— Viisi.

— Entä Nicolas?

Minä olin vaiti.

— Kai neljä, — sanoi Volodja.

Hän ymmärsi, että minut piti pelastaa vaikkapa vain täksi päiväksi. Rangaiskoot, mutta ei nyt, kun meillä on vieraita.

— Voyons, messieurs (St.-Jérômella oli tapana sanoa joka asiaan: voyons!), faites votre toilette et descendons.

XII.

PIKKU AVAIN.

Tuskin olimme alas tultuamme ennättäneet tervehtiä kaikkia vieraita, kun meidät kutsuttiin pöydän luo. Isä oli hyvin iloinen (hän oli tähän aikaan saanut voittoa), lahjoitti Ljubotškalle kalliin hopeaisen pöytäkaluston ja muisti päivällispöydässä, että häneltä oli jäänyt sivurakennukseen vielä konvehtirasia, joka oli varattu syntymäpäivänviettäjä varten.

— Ettei tarvitsisi lähettää palvelijaa, mene mieluummin sinä, Koko, — sanoi hän minulle. — Avaimet ovat suurella pöydällä simpukankuoressa, tiedätkö? . . . Ota ne ja avaa kaikkein suurimmalla avaimella toinen oikeanpuoleinen laatikko. Sieltä löydät rasian, konvehdit paperissa, ja tuot kaikki tänne.

— Pitääkö myös tuoda sikareja sinulle? — kysyin minä tietäen, että aina hän päivällisen jälkeen lähetti hakemaan niitä.

— Tuo, mutta katsokin, ettet liikuta mitään tavaroitani! — sanoi hän jälkeeni.

Löydettyäni avaimet mainitusta paikasta aioin jo avata laatikon, kun minussa äkkiä syntyi halu saada tietää,

mikä kapine avattiin pienen pienellä avaimella, joka riippui samassa kimpussa.

Pöydällä oli lukemattomien erilaisten esineitten joukossa, reunakaiteen luona, ommeltu salkku, jossa oli riippuva lukko, ja mieleni teki koettaa, sopiiko siihen pikku avain. Koe menestyi täydellisesti, salkku aukesi ja minä löysin siitä kokonaisen kasan papereita. Uteliaisuuden tunne neuvoi niin vakuuttavasti minua ottamaan selkoa, mitä papereita ne olivat, etten ennättänyt kuuntelemaan omantunnon ääntä, vaan ryhdyin tarkastelemaan salkun sisältöä — — — — —

Lapselle ominainen ehdottoman kunnioituksen tunne kaikkia vanhempia ja varsinkin isää kohtaan oli minussa niin voimakas, että järkeni tiedottomasti kieltäytyi tekemästä minkäänlaisia johtopäätöksiä siitä, mitä näin. Tunsin, että isän täytyi elää aivan erikoisessa ilmapiirissä, joka oli ihana, luoksepääsemätön ja minulle saavuttamaton, ja että yrittäminen hänen elämänsä salaisuuksiin olisi minun puoleltani jotakin pyhydenloukkauksen kaltaista.

Senvuoksi eivät löydöt, joita sattumalta tein isän salusta, jättäneet minuun mitään selvää käsitystä, paitsi hämärää tietoisuutta, että olin menetellyt pahoin. Minua hävetti ja nolostutti.

Tämän tunteen vaikutuksesta koetin mahdollisimman pian sulkea salkun, mutta minun kohtalonani näkyi olevan kokea kaikki mahdolliset onnettomuudet tänä muistettavana päivänä: pistettyäni avaimen avaimenreikään kiersin sitä väärään suuntaan; luullen lukon sulkeutuneen vedin avaimen ulos, ja — voi kauheata! — käsissäni oli ainoastaan avaimen pää. Turhaan koetin yhdistää sitä lukkoon jääneeseen puolikkaaseen ja saada jollakin taikakeinolla irroitetuksi sen sieltä; oli pakko lopulta tottua siihen

kauheaan ajatukseen, että olin tehnyt uuden rikoksen, jonka täytyi aivan kohta isän palattua työhuoneeseensa tulla ilmi.

Mimin kantelu, ykkönen ja pikku avain! Mitään pahempaa ei minulle olisi voinut tapahtua. Isoäiti Mimin kantelun johdosta, St.-Jérôme ykkösestä, isä avaimesta . . . ja kaikki tämä ryöpsähtää päälleni jo tänä iltana.

— Miten minun käy? A-ah, mitä minä olen tehnyt? — puhelin ääneen astellen edestakaisin työhuoneen pehmeällä matolla. — Heh, — sanoin itseni ottaen konvehdit ja sikarit, — mikä on tullakseen, sitä ei voi välttää! . . . — ja minä juoksin taloon.

Tämä fatalistinen lauselmä, jonka lapsuudessani olin sattunut kuulemaan Nikolain suusta, on kaikkina elämäni vaikeina hetkinä tehnyt minuun hyvän, väliaikaisesti rauhoittavan vaikutuksen. Tullessani saliin olin hieman kiihtyneessä ja luonnottomassa, mutta erittäin iloisessa mielen-tilassa.

XIII.

PETTURI.

Päivällisen jälkeen alkoivat petits jeux ja minä otin niihin mitä vilkkaimmin osaa. »Kissaa-hiirtä» leikkiessämme minä tulin jotenkuten kömpelösti juosseksi Kornakovien kotiopettajatarta vasten, joka leikki kanssamme, poljin vahingossa hänen hameelleen ja repäisin sen. Huomattuani, että kaikista tytöistä ja varsinkin Sonetškasta oli erinomaisen mieluisaa nähdä, miten kotiopettajatar kiihtyneen näköisenä meni palvelijattarien huoneeseen ompelemaan hamettaan, päätin tuottaa heille sen mielihyvän vielä uudelleen. Tämä herttainen aikomus mielessäni minä heti kotiopetta-

jattaren palattua huoneeseen aloin laukata hänen ympärillään ja jatkoin tätä liikehtimistä siihen asti, kunnes löysin sopivan hetken saada uudestaan kengänkorkoni tarttumaan hänen hameeseensa ja repäisemään sen rikki. Sonetška ja ruhtinattaret tuskin saattoivat pidättää nauruaan, mikä sangen miellyttävästi imarteli itserakkauttani; mutta St.-Jérôme, joka luultavasti oli huomannut kujeeni, astui luokseni ja rypistäen kulmiaan (jota minä en voinut sietää) sanoi, että ilonpidostani ehkä seuraa vielä pahat ja että jos minä en esiinny siivommin, niin hän laittaa juhlasta huolimatta niin, että saan katua.

Mutta minä olin samanlaisessa kiihtymyksen tilassa kuin mies, joka on pelissä menettänyt enemmän kuin hänellä on taskussaan ja joka ei uskalla katsoa laskuaan, vaan jatkaa edelleen epätoivoisin panoksin ilman että toivookaan voittavansa takaisin, ja vain siksi, ettei saisi aikaa tulla järkiinsä. Minä hymähdin röyhkeästi ja poistuin hänen luotaan.

»Kissan-hiiren» jälkeen joku keksi leikin, jota meillä luullakseni sanottiin *Lange Nase*. Leikin pääjuonena oli, että asetettiin kaksi tuoliriviä vastakkain ja daamit ja kavaljeerit jakaantuivat kahteen ryhmään ja vuoroon valitsivat toisiaan.

Nuorin ruhtinatar valitsi joka kerran nuoremman Ivinin, Katenka valitsi joko Volodjan tai Iljinkan, ja Sonetška joka kerran Serjožan eikä ollenkaan hävennyt, minun suureksi ihmeekseni, kun Serjoža tuli muutta mutkitta ja asettui istumaan vastapäätä häntä. Hän nauroi suloista, heleätä nauruaan ja teki hänelle päällään merkin, että Serjoža oli arvanut oikein. Minua ei valinnut kukaan. Itserakkauttani loukkasi äärettömästi, kun ymmärsin, että minä olen liikaa, y l i j ä ä n y t, että minusta täytyi joka kerta sanoa: k u k a vielä on jäljellä? »N i k o l e n k a h a n s e o n ; o t a h a n s i n ä h ä n e t.» Senvuoksi minä, kun minun

vuoroni oli astua esiin, menin suoraan joko sisareni tai jonkun ruman ruhtinattaren luo enkä, onnetonta kyllä, ollut koskaan erehtynyt. Sonetška taas näytti olevan niin kiintynyt Serjoža Iviniiin, ettei minua ollut hänelle olemassakaan. En tiedä millä perusteella sanoin häntä ajatuksissani p e t t u r i k s i, sillä eihän hän ollut koskaan luvannutkaan minulle, että valitsisi minut eikä Serjožaa; mutta minä olin vahvasti vakuuttunut, että hän oli käyttäytynyt minua kohtaan mitä katalimmin.

Leikin jälkeen huomasin, että p e t t u r i, jota minä halveksin, mutta josta kuitenkin en voinut kääntää pois silmiäni, meni yhdessä Serjožan ja Katenkan kanssa nurkkaan ja että he siellä puhelivat jostakin salaisesti. Hiivittyäni pianon taakse saadakseni selville heidän salaisuutensa näin seuraavaa: Katenka piteli kahdesta kulmasta batistiliinaa kuin verhona ja kätki sen taakse Serjožan ja Sonetškan pään. »Ei, te menetitte, nyt maksakaa!» sanoi Serjoža. Sonetška seiso i hänen edessään kädet alas laskettuina kuin olisi ollut syyllinen ja sanoi punastuen: »Ei, en minä menettänyt, eikö totta, m-lle Catherine?» — »Minä rakastan totuutta, — vastasi Katenka. — Sinä menetit vedon, ma chère.»

Tuskin ennätti Katenka lausua nämä sanat, kun Serjoža kumartui ja suuteli Sonetškaa. Suuteli suoraan hänen ruusunpunaisia huuliaan. Ja Sonetška alkoi nauraa, niinkuin se ei olisi ollut mitään, niinkuin se olisi hyvin hauskaa. Kauheata!!! O i k a v a l a a p e t t u r i a!

XIV.

PIMENNYS.

Tunsin yhtäkkiä halveksumista koko naissukua kohtaan yleensä ja Sonetškaa kohtaan erityisesti; aloin vakuutella itselleni, ettei näissä leikeissä ole mitään hauskaa, että ne sopivat vain tytöille, ja mieleni teki tavattomasti mellastaa ja tehdä jokin sellainen uljas tepponen, joka ihmetyttäisi kaikkia. Tilaisuus ilmestyikin aivan pian.

St.-Jérôme oli puhuttuaan jostakin Mimin kanssa lähtenyt huoneesta; hänen askeltensa ääni kuului ensin portailta, sitten yläpuoleltamme edeten luokkahuonetta kohti. Mieleeni juolahti, että Mimi oli sanonut hänelle, missä oli nähnyt minut oppitunnin aikana, ja että hän oli mennyt katsomaan päiväkirjaa. Minä en otaksunut siihen aikaan St.-Jérômella olevankaan mitään muuta tarkoitusta elämässä kuin halun rangaista minua. Olen lukenut jostakin, että 12:n ja 14:n vuoden välillä olevat lapset, s. o. sellaiset, jotka ovat poika-
iän murroskaudessa, ovat erikoisen taipuvaisia sekä murhapolttoon että murhaankin. Muistelllessani omaa poikaikääni ja varsinkin sitä mielentilaa, jossa olin tuona minulle onnettomana päivänä, minä ymmärrän varsin hyvin, että on mahdollista tehdä mitä kauhein rikos ilman tarkoitusta, ilman vahingoittamisen aikomusta, n o i n v a i n, uteliaisuudesta, tiedottoman toimintatarpeen vaikutuksesta. On hetkiä, jolloin tulevaisuus näyttää ihmisestä niin synkältä, että häntä peloittaa pysähdyttää siihen älyllinen katseensa, hän lakauttaa itsessään täydelleen kaiken järjen toiminnan ja koettaa vakuuttaa itselleen, ettei tulevaisuutta tule eikä menneisyyttä ole ollut olemassa. Semmoisina hetkinä, jolloin ajatus ei arvostele edeltäkäs in jokaista tahdon määräystä,

vaan elämän ainoina vipusimina ovat aistilliset vaistot, minä käsitän, että lapsi kokemattomuudessaan, erittäin taipuvainen kun on tämmöiseen tilaan, vähääkään empimättä ja pelkäämättä, uteliaisuudesta hymyillen, virittää ja puhalttaa loimuun tulen oman talon alle, vaikka talossa nukkuvat hänen veljensä, isänsä, äitinsä, joita hän hellästi rakastaa. Tämän tilapäisen ajatustoiminnan pysähdyksen, melkeinpä hajamielisyyden vaikutuksesta noin seitsemäntoista vuotias maalaisnuorukainen katsellessaan juuri teroitettua kirveen terää penkin luona, jolla makaa kasvot alaspäin hänen isävanhuksensa, yhtäkkiä heilauttaa kirvestä ja katselee tylsän uteliaasti, miten lavitsan alle vuotaa veri katkaistusta kaulasta; tämän ajatustoiminnan puutteen ja vaistomaisen uteliaisuuden vaikutuksesta ihminen tuntee jonkinmoista nautintoa asettuessaan aivan rotkon reunalle ja ajatellessaan: entäpä jos heittäytyisi tuonne? — tai asettaessaan ladatun pistoolin otsaansa vasten ja ajatellessaan: entäpä jos painan liipasinta? — tai katsellessaan jotakin mahtavaa henkilöä, jota kohtaan koko yhteiskunta tuntee matelevaa kunnioitusta, ja ajatellessaan: entäpä jos menisi hänen luokseen, tarttuisi hänen nenäänsä ja sanoisi: »No, ystäväiseni, lähde-täänpä?»

Samanlaisen sisällisen kuohunnan vaikutuksesta ja ollen vailla harkintaa minä, kun St.-Jérôme tuli alas ja sanoi minulle, ettei minulla nyt ole oikeutta olla täällä, koska olin niin huonosti käyttäytynyt ja lukenut läksyni, ja että minun oli heti mentävä ylös, näytin hänelle kieltäni ja sanoin, etten lähde täältä.

Ensi hetkellä St.-Jérôme ei saanut sanotuksi sanaakaan hämmästykseltään ja vihastukseltaan.

— C'est bien, — sanoi hän saavuttaen minut, — minä olen jo useita kertoja luvannut teille rangaistuksen, josta teidät on tahtonut säästää isoäitinne; mutta nyt minä näen,

Hän sanoi sen niin kovalla äänellä, että kaikki kuulivat hänen sanansa. Veri tulvahti tavattoman voimakkaasti sydämeeni; minä tunsin, miten kovasti se löi, miten väri katosi kasvoistani ja miten aivan tahtomattani huuleni alkoivat vavista. Mahdoin olla kauhea sillä hetkellä, sillä St.-Jérôme välttämättä katsettani astui nopeasti luokseni ja tarttui käteeni; mutta heti kun tunsin hänen kätensä kosketuksen, tuli oloni niin pahaksi, että minä vihan vimmassa tempaisin käteni irti ja kaikin lapsen voimineni löin häntä.

— Anna minun olla! — huusin hänelle läpi kyy-
nelten. — Ei kukaan teistä rakasta minua, ei ymmärrä,
miten onneton olen! Kaikki te olette ilkeitä, inhoittavia,
— lisäsin minä jonkinmoisen raivon vallassa kääntyen koko
seuran puoleen.

Viiden minuutin kuluttua jäljessäni suljettiin säiliökomeron ovi.

— Vasil! — sanoi hän iljettävällä, voitonriemuisella äänellä, — tuo vitsoja — — — — —

XV.

KUVITTELUJA.

Olisinko tosiaan silloin voinut ajatellakaan, että jään eloon kaikkien niiden onnettomuuksien jälkeen, jotka olivat minua kohdanneet, ja että vielä tulee aika, jolloin tyynesti muistelen niitä? . . .

Muistellessani sitä, mitä olin tehnyt, en kyennyt kuvittelemaan, miten minun käy, mutta aavistin hämärästi, että olin auttamattomasti hukassa.

Aluksi vallitsi alhaalla ja ympärillän täydellinen hiljaisuus, tai minusta ainakin tuntui siltä ylen voimakkaan sisällisen kiihtymyksen tähden, mutta vähitellen aloin erottaa erilaisia ääniä. Vasili tuli alhaalta ja heitettyään ikkunalle jonkin esineen, joka oli luudan tapainen, paneutui haukotellen pitkälleen. Alhaalta kuului August Antonovitšin kova ääni (luultavasti hän puhui minusta), sitten lasten ääniä, sitten naurua, touhua, ja muutaman minuutin kuluttua oli kaikki talossa liikkeellä entiseen tapaan, aivan kuin ei kukaan olisi tietänyt eikä ajatellut, että minä istuin pimeässä säiliökome-rossa.

En itkenyt, mutta jotakin raskasta kuin kivi oli sydämelläni. Ajatukset ja mielikuvat kiitivät tavallista nopeammin kiihtyneessä mielikuvituksessani; mutta minua kohdanneen onnettomuuden muistot katkaisivat tavan takaa niiden omituisen ketjun, ja niin jouduin uudelleen läpipääsemättömään sokkeloon, jonka loi tietämättömyys minua odottavasta kohtalosta, epätoivo ja pelko.

Välistä tulee mieleeni, että täytyy olla olemassa jokin tuntematon syy minua kohtaan vallitsevaan yleiseen rakaudettomuuteen ja suorastaan vihaan. (Siihen aikaan

olin vahvasti vakuuttunut siitä, että kaikki, isoäidistä aina ajomies Filippiin asti, vihaavat minua ja nauttivat minun kärsimyksistäni). Täytyy olla niin, etten minä ole äitini enkä isäni poika, en Volodjan veli, vaan onneton orpo, armosta otettu löytölapsi, ajattelin itsekseni; eikä tämä järjetön ajatus ainoastaan tuota minulle jonkinlaista surullista lohdutusta, vaan se tuntuu myös aivan todennäköiseltä. Minusta on lohdullista ajatella, etten ole onneton siksi, että olen syylinen, vaan siksi, että sellainen on kohtaloni syntymästäni asti ja että osani on samanlainen kuin onnettoman Karl Ivanovitšin.

»Mutta mitä toimittaa enää pitää sitä salassa, kun minä itse jo olen ennättänyt päästä salaisuuden perille? — sanon itsekseni. — Jo huomenna menen isän luo ja sanon hänelle: »Isä, suotta sinä peittelet minulta syntymäni salaisuutta: minä tunnen sen.» Hän sanoo: »Minkäpä sille voi, ystäväni, ennemmin tai myöhemmin sinä olisit saanut sen tietää, — sinä et ole minun poikani, mutta minä olen ottanut sinut lapsekseni, ja jos sinä olet rakkauteni arvoinen, niin minä en koskaan hylkää sinua.» Ja minä sanon hänelle: »Isä, vaikka minulla ei ole oikeutta käyttää sinusta tätä nimitystä, niin lausun sen nyt viimeisen kerran; olen aina rakastanut sinua ja rakastan, en unohda koskaan, että sinä olet hyväntekijäni, mutta en voi enää jäädä taloosi. Täällä ei kukaan rakasta minua ja St.-Jérôme on vannonut tuhoavansa minut. Hänen tai minun on poistuttava talostasi, sillä minä en vastaa itsestäni, minä vihaan siinä määrin tuota miestä, että olen valmis mihin tahansa. Minä tapan hänet.» Niin on sanottavakin: »Isä, minä tapan hänet.» Isä alkaa pyydellä minua, mutta minä en välitä siitä, sanon hänelle: »Ei, ystäväni, hyväntekijäni, me emme voi elää yhdessä, päästä minut menemään.» Ja sitten syleilen häntä ja sanon hänelle jostakin syystä ranskaksi: »Oh, mon père, oh, mon

bienfaiteur, donne-moi pour la dernière fois ta bénédiction et que la volonté de Dieu soit faite!» Ja istuessani arkulla pimeässä kopissa itken ääneen tätä ajatellessani. Mutta yhtäkkiä muistan häpeällisen rangaistuksen, joka odottaa minua, todellisuus esiintyy minulle oikeassa valossaan ja kuvittelut haihtuvat silmänräpyksessä.

Väliin kuvittelen olevani jo vapaudessa, kotimme ulkopuolella. Tulen husaariksi ja lähdän sotaan. Joka puolelta rientää kimppuuni vihollisia, minä huidon sapelilla ja surmaan yhden, toinen isku — ja surmaan toisen, kolmannen. Viimein olen nääntymäisilläni haavoihin ja väsymykseen, kaadun maahan ja huudan: »Voitto!» Kenraali ratsastaa luokseni ja kysyy: »Missä on hän — pelastajamme?» Hänelle osoitetaan minua, hän heittäytyy kaulaani ja huutaa ilokkyyneliä vuodattaen: »Voitto!» Minä tervehdyn ja kävelen käsi mustassa siteessä Tverskoi bulevardilla Moskovassa. Minä olen kenraali! Sattuupa keisari kohtaamaan minut ja kysyy: »Kuka on tuo haavoittunut nuori mies?» Hänelle sanotaan, että se on kuuluisa sankari Nikolai. Keisari astuu luokseni ja sanoo: »Minä kiitän sinua. Teen kaikki, mitä vain pyydät minulta.» Minä kumarran kunnioittavasti ja nojaten sapeliini sanon: »Olen onnellinen, suuri keisari, että olen saanut vuodattaa vertani isänmaani puolesta, ja tahtoisin kuolla sen puolesta; mutta jos olet niin armollinen, että sallit esittää sinulle pyynnön, niin pyydän yhtä asiaa — salli minun tuhota vihamieheni, muukalainen St.-Jérôme. Minä tahdon tuhota vihamieheni St.-Jérômen.» Asetun uhkaavana St.-Jérômen eteen ja sanon hänelle: »Sinä olet syynä onnettomuuteeni, a genoux!» Mutta yhtäkkiä mieleeni tulee ajatus, että millä hetkellä tahansa voi astua sisään oikea St.-Jérôme vitsoineen, ja taas huomaa itseni, en isänmaataan pelastavaksi kenraaliksi, vaan mitä sääliävimmäksi, surkeimmaksi olenoksi.

Väliin tulen ajatelleeksi Jumalaa ja kysyn Häneltä rohkeasti, minkätähden Hän rankaisee minua. »Luullakseni olen muistanut rukoilla aamuin ja illoin, niin että miksi minun on kärsittävä?» Varmasti voin sanoa, että ensimmäisen askelen niihin uskonnollisiin epäilyihin, jotka häiritsivät rauhaani poikaiällä, otin nyt, en sentähden, että onnettomuus olisi herättänyt minussa napinaa ja uskon puutetta, vaan siksi, että ajatus Kaitselmuksen epäoikeudenmukaisuudesta, tultuaan mieleeni tuona täydellisen henkisen häiriötilan aikana, jolloin myös olin vuorokauden yksinäisyydessä, alkoi nopeasti kasvaa ja juurtua aivan kuin paha siemen, joka on sateen jälkeen pudonnut kuohkeaan maahan. Väliin kuvittelin ehdottomasti kuolevani ja kuvittelin vilkkaasti mielessäni St.-Jérômen hämmästystä, kun hän löytäisi komerosta minun asemastani elottoman ruumiin. Muistellen Natalia Savišnan kertomuksia, että vainajan sielu ei neljäänkymmenen päivään poistu kotitalosta, minä ajatuksissani liihoittelin kuoleman jälkeen näkymättömänä isoäidin talon kaikissa huoneissa ja näin Ljubotškan vilpittömät kyynleet, isoäidin surun ja kuulin isän ja August Antonovitšin keskustelun. »Hän oli kelpo poika», — sanoo isä kyynelsilmin. »Niin, — sanoo St.-Jérôme, — mutta suuri vintiö.» — »Teidän pitäisi kunnioittaa kuolleita, — sanoo isä, — te olitte syynä hänen kuolemaansa, te peloititte hänet, hän ei jaksanut kestää nöyryytystä, jonka te valmistitte hänelle . . . Pois täältä, konna!»

Ja St.-Jérôme lankeaa polvilleen, itkee ja pyytää anteeksi. Neljäänkymmenen päivän kuluttua sieluni lentää taivaaseen; minä näen siellä jotakin ihmeen ihanaa, valkoista, kuulasta, pitkää, ja minä tunnen, että se on äitini. Tuo jokin valkoinen ympäröi minut, hyväilee minua; mutta minä tunnen levottomuutta ja ikäänkuin en oikein tunne häntä. »Jos se olet todellakin sinä, — sanon minä, — niin käyttäydy mi-

nulle paremmin, jotta voisin syleillä sinua.» Ja minulle vastaa hänen äänensä: »Täällä me olemme kaikki tällaisia, minä en voi paremmin syleillä sinua. Eikö sinun sitten ole hyvä näin?» — »Kyllähän minun on oikein hyvä, mutta sinä et voi kutkuttaa minua enkä minä voi suudella käsiäsi . . .» — »Ei se ole tarpeellista, täällä on muutenkin ihanaa», sanoo hän, ja minä tunnen, että todella onkin ihanaa, ja hänen kanssaan lennämme yhä ylemmäksi ja ylemmäksi. Silloin minä ikäänkuin herään ja huomaan taas olevani arkun kannella pimeässä komerossa, posket märkinä kyynelistä, toistellen mitään ajattelematta sanoja: j a m e l e n n ä m m e y h ä y l e m m ä k s i j a y l e m m ä k s i. Teen kauan aikaa kaikkia mahdollisia ponnistuksia selvittääkseni asemaani, mutta järkeni katseelle esiintyy nykyhetkellä ainoastaan kauhean synkkä, läpinäkymätön etäisyys. Koetan uudelleen palata noihin riemastuttaviin, onnellisiin kuviteluihin, jotka todellisuuden tajuaminen keskeytti; mutta ihmeekseni huomaan, että heti kun pääsen kulkemaan aikaisempien haaveilujeni latuja, en voikaan niitä jatkaa ja — mikä ihmeellisintä — se ei tuota minulle enää minkäänlaista mielihyvää.

XVI.

KUN SURVOTAAN, NIIN TULEE JAUHOJA.

Vietin yöni säiliökomerossa eikä kukaan tullut luokseni; vasta seuraavana päivänä, s. o. sunnuntaina, minut siirrettiin luokkahuoneen vieressä olevaan pieneen huoneeseen ja pantiin taas lukon taakse. Aloin toivoa, että rangaistukseni supistuukin vankeuteen, ja ajatukseni alkoivat rauhoittua suloisen, vahvistavan unen, ikkunan jääkukkasissa leikkivän

kirkkaan auringon ja kadulta kuuluvien jokapäiväisten tavallisten äänten vaikutuksesta. Mutta yksinäisyys oli kuitenkin hyvin raskasta: mieleni olisi tehnyt liikkua, kertoa jollekulle kaikki, mitä oli kertynyt mieleeni, mutta ympäristönsäni ei ollut elävää olentoa. Tämä asema oli sitäkin epämiellyttävämpi, kun minä, niin vastenmielistä kuin se minulle olikin, en saattanut olla kuulematta, miten St.-Jérôme käyskennellen kamarissaan vihelteli aivan rauhallisesti iloisia säveliä. Olin täysin varma, ettei hänen mielensä ollenkaan tehnyt viheltää, vaan hän teki sen yksinomaan kiusatakseen minua.

Kello kahden aikaan St.-Jérôme ja Volodja menivät alas ja Nikolai toi minulle päivällistä. Kun juttelin hänelle, mitä olin tehnyt ja mikä minua odottaa, sanoi hän:

— Heh, hyvä herra! Älkää murehtiko: kun survotaan, niin tulee jauhoja.

Vaikka tämä lauselma, joka myöhemmin usein on saanut mieleni pysymään lujana, jonkin verran lohduttikin minua, niin juuri se seikka, että minulle ei oltu lähetetty ainoastaan vettä ja leipää, vaan koko päivällinen, jopa jälkiruokaakin — torttuja, — pani minut kovasti miettimään. Jos minulle ei olisi lähetetty torttuja, niin se olisi merkinnyt, että minua rangaistiin vankeudella, mutta nyt täytyi ajatella, ettei minua vielä oltu rangaistu, vaan että minut vain on erotettu toisista vahingollisena henkilönä ja että rangaistus on vielä kärsimättä. Juuri kun olin syventynyt ratkaisemaan tätä kysymystä, kiertyi avain vankilani lukossa ja St.-Jérôme astui huoneeseen ankaran ja virallisen näköisenä.

— Mennään isoäidin luo, — sanoi hän katsomatta minuun.

Aioin ennen huoneesta lähtöä puhdistaa nuttuni hihat, jotka olivat liidussa, mutta St.-Jérôme sanoi minulle, että se on aivan tarpeetonta, aivan kuin olisin jo ollut sellai-

sessä siveellisessä alennustilassa, ettei minun kannattanut huolehtia ulkoasustani.

Katenka, Ljubotška ja Volodja katselivat minua sillä hetkellä, kun St.-Jérôme talutti minua kädestä salin läpi, aivan sama ilme kasvoissa, joka meillä tavallisesti oli katsellessamme vankeja, joita kuljetettiin maanantaisin ikkunoittemme ohi. Kun astuin isoäidin nojatuolin luo aikoen suudella hänen kättään, niin hän kääntyi pois päin minusta ja piilotti kätensä vaippansa alle.

— Niin, ystäväni, — sanoi hän jokseenkin pitkän äänetömyyden jälkeen, jonka aikana hän oli katsellut minua päästä jalkoihin asti sellaisella katseella, etten tietänyt, mihin panisin silmäni ja käteni, — voin sanoa, että te hyvin pidätte arvossa rakkauttani ja tuotatte minulle todellista iloa. Mr. St.-Jérôme, joka minun pyynnöstäni, — lisäsi hän venyttäen joka sanaa, — on ottanut huolehtiakseen kasvatuksestanne, ei tahdo nyt jäädä minun talooni. Minkätähden? Teidän tähtenne, ystäväni. Minä olin toivonut, että te olisitte kiitollinen, — jatkoi hän vähän aikaa vaiettuaan ja sellaisella äänellä, joka osoitti, että hänen puheensa oli ajoissa valmistettu, — hänen huolenpidostaan ja vaivoistaan, että te osaatte pitää arvossa hänen ansioitaan, mutta te, keltanokka, pojannulikka, rohkenitte kohottaa kätenne häntä vastaan. Sangen hyvä! Oivallista!! Minäkin alan luulla, että te olette kykenemätön ymmärtämään jaloa kohtelua, että teihin nähden pitää käyttää toisia, alhaisia keinoja... Pyydä heti anteeksi, — lisäsi hän ankaralla ja käskeväällä äänellä osoittaen St.-Jérômea, — kuuletko?

Katsoin isoäidin käden osoittamaan suuntaan ja nähtyäni St.-Jérômen lievetakin käännyn pois päin enkä liikahtanut paikaltani alkaen taas tuntea sydämenahdistusta.

— Mitäs te? Ettekö kuule, mitä minä puhun teille?

Koko ruumiini vapisi, mutta en liikahdannut paikaltani.

— Koko! — sanoi isoäiti, joka luultavasti oli huomannut millaisia kärsimyksiä koin. — Koko, — sanoi hän jo pikemmin hellällä kuin käskävällä äänellä, — sinäkö se olet?

— Isoäiti! Minä en pyydä häneltä anteeksi millään ehdolla... — sanoin minä ja pysähdyin äkkiä, sillä tunsin, etten kykene pidättämään silmiini pyrkiviä kyyneleitä, jos sanon enää sanaakaan.

— Minä käsken sinua, minä pyydän sinua. Mitä sinä?

— Minä... minä... en... tahdo... minä en voi, — lausuin minä, ja pidätetyt nyhkytykset, joita oli noussut rintaani, mursivat yhtäkkiä sulkunsa ja purkautuivat epätoivoisena tulvana.

— C'est ainsi que vous obéissez a votre seconde mère, c'est ainsi que vous reconnaissez ses bontés! — sanoi St.-Jérôme traagillisella äänellä. — À genoux!

— Hyvä Jumala, jos hän näkisi tämän! — sanoi isoäiti kääntyen pois minusta ja pyyhkien kyyneleitä silmistään. — Jos hän olisi näkemässä... kaikki on parhaaksi. Niin, hän ei kestäisi tätä surua, ei kestäisi...

Ja isoäiti itki yhä katkerammin. Minäkin itkin, mutta en ollenkaan aikonut pyytää anteeksi.

— Tranquillisez-vous au nom du ciel, m-me la comtesse, — puheli St.-Jérôme.

Mutta isoäiti ei enää kuunnellut häntä, peitti kasvonsa käsiinsä ja hänen äänekäs itkunsa muuttui kohta nikotukseksi ja hysteeriseksi kohtaukseksi. Huoneeseen juoksivat pelästyneen näköisinä Mimi ja Gaša, tuntui jonkinlaisia väkiviinan tuoksuja ja koko talossa syntyi yhtäkkiä touhua ja kuiskutusta.

— Ihailkaa työtänne, — sanoi St.-Jérôme ja vei minut ylös.

»Hyvä Jumala, mitä olenkaan tehnyt! Mikä kauhea rikollinen olenkaan!»

Heti kun St.-Jérôme oli sanonut minulle, että menisin huoneeseeni, ja mennyt itse alas, lähdin minä juoksemaan suuria, kadulle johtavia portaita selvittämättä itselleni, mitä tein.

Aioinko karata kokonaan kotoa vaiko hukuttautua, sitä en muista; tiedän vain, että peitettyäni kasvoni käsiin, etten näkisi ketään, juoksin yhä eteenpäin portaita.

— Minne sinä? — kysyi minulta yhtäkkiä tuttu ääni.
— Sinuapa tahdonkin tavata, ystäväiseni.

Aioin juosta ohi, mutta isä tarttui käteeni ja sanoi ankarasti:

— Tulehan mukaani, miekkonen! Kuinka uskalsit liikuttaa salkkua työhuoneessani? — sanoi hän kuljettaen minut mukanaan pieneen sohvakammioon. — Mitä? Miksi olet vaiti? Mitä? — lisäsi hän tarttuen korvaani.

— Olen syypää, — sanoin minä, — en itsekään tiedä, mikä minuun meni.

— Vai niin, et itsekään tiedä, mikä sinuun meni, et tiedä, et tiedä, et tiedä, et tiedä . . . — toisteli hän nykäisten joka sanan kohdalla korvastani. — Pistätkö vatedeskin nenäsi sinne, mihin ei saa? Pistätkö? Pistätkö?

Vaikka korvaani koski hyvin kipeästi, en itkenyt, vaan tunsin miellyttävää moraalista tunnetta. Heti kun isä päästi korvani käsistään, tartuin hänen käteensä ja aloin kyynelöiden peittää sitä suudelmilla.

— Lyö minua vielä, — sanoin läpi kyynelten, — kovemmin, kipeämmin, minä olen heittiö, minä olen iljettävä, minä olen onneton ihminen!

— Mikä sinua vaivaa? — sanoi hän työntäen minut hiljaa etemmäksi.

— Ei, en missään tapauksessa lähde, — sanoin minä

tarrautuen hänen takkiinsa. — Kaikki vihaavat minua, minä tiedän sen, mutta kuule sinä Jumalan tähden minua, puolusta minua tai karkoita pois kotoa. En voi elää hänen kanssaan, hän koettaa kaikin tavoin nöyryyttää minua, käskee asettumaan polvilleen eteensä, tahtoo piestä minua. Minä en voi sitä, minä en ole pikku lapsi, minä en kestä sitä, minä kuolen, tapan itseni. Hän sanoi isoäidille, että minä olen lurjus, isoäiti on nyt sairas, hän kuolee minun syystäni. Minä... hänen... kanssaan... Jumalan tähden... pieksä... miksi... ki...du...tatte...

Kyynelet olivat tukahduttaa minut, minä istahdin sohvalle enkä jaksanut enää puhua, pääni painui hänen polvilleen, minä itkin niin kovalla äänellä, että luulin kuolevani sillä hetkellä.

— Mitä sinä tarkoitat, palleroinen? — sanoi isä osaaottavasti ja kumartui puoleeni.

— Hän on tyrannini, kiduttajani... minä kuolen... ei kukaan rakasta minua! — sain töin tuskin sanotuksi ja sain kouristuksia.

Isä otti minut syliinsä ja kantoi makuuhuoneeseen. Minä vaivuin uneen.

Kun heräsin, oli jo hyvin myöhä, kynttilä paloi vuoteeni lähettyvillä ja huoneessa istui kotilääkärimme, Mimi ja Ljubotška. Heidän kasvoistaan näkyi, että he olivat peloissaan minun terveydentilastani. Minä taas tunsin voivani niin hyvin ja oloni oli niin kevyttä kaksitoistatuntisen unen jälkeen, että olisin heti hypähtänyt vuoteesta, jos ei minusta olisi ollut epämiellyttävää riistää heiltä sitä vakau-
musta, että olin hyvin sairas.

XVII.

VIHA.

Niin, se oli todellinen vihan tunne, ei sen vihan, josta kirjoitetaan romaaneissa ja johon en usko, vihan, joka muka nauttii siitä, että tekee pahaa ihmiselle, — vaan sen vihan, joka synnyttää teissä voittamattoman vastenmielisyyden ihmistä kohtaan, joka kuitenkin ansaitsee teidän kunnioituksenne, tekee teille vastenmieliseksi hänen hiuksensa, kaulansa, käyntinsä, äänen soinnun, kaikki hänen jäsenensä, kaikki hänen liikkeensä, ja samalla kertaa jollakin käsittämättömällä voimalla vetää teitä häneen ja pakottaa levottomalla tarkkaavaisuudella seuraamaan hänen pienimpiäkin tekojaan. Minä tunsin tätä tunnetta St.-Jérômea kohtaan.

St.-Jérôme oli elänyt meillä jo puolitoista vuotta. Kun nyt kylmästi arvostelen tätä miestä, niin huomaan, että hän oli hyvä ranskalainen, mutta ranskalainen mitä suurimmassa määrässä. Hän ei ollut tyhmä, oli saanut varsin hyvän opetuksen ja täytti tunnollisesti velvollisuutensa meihin nähden, mutta hänessä oli kaikille hänen maalaisilleen yhteisiä ja venäläiselle luonteelle niin vastakkaisia luonteenomaisia piirteitä: itsekkyyttä, turhamaisuutta, röyhkeyttä ja sivistymätöntä itsetietoisuutta. Kaikki tämä oli minusta hyvin vastenmielistä. Itsestään selvää on, että isoäiti oli hänelle selittänyt oman mielipiteensä ruumiillisesta rangaistuksesta, eikä hän uskaltanut lyödä meitä; mutta siitä huolimatta hän usein uhkaili, varsinkin minua, vitsoilla ja äänsi sanan fouetter (aivan kuin: fouatter) niin iljettävästi ja sellaisella äänenpainolla, kuin olisi minun pieksämiseni tuottanut hänelle mitä suurinta mielihyvää.

Minä en yhtään pelännyt rangaistuksen tuottamaa ki-

pua, en koskaan ollut sitä kokenut, mutta pelkkä ajatus, että St.-Jérôme voi lyödä minua, saattoi minut raskaaseen mielentilaan, jossa oli tukahdutettua epätoivoa ja kiukkua.

Sattui, että Karl Ivanovitš harmistuessaan henkilökohtaisesti selvitti asiat kanssamme käyttämällä viivotinta tai housunkannattimia, mutta minä muistelen sitä ilman pienintäkään harmia. Jos siihenkin aikaan, josta nyt puhun (kun olin neljäntoista ikäinen), Karl Ivanovitš olisi sattunut lyömään minua, niin olisin tyynenä sietänyt hänen lyöntinsä. Karl Ivanovitšia minä rakastin, muistin hänet siitä asti kuin itsenikin ja olin tottunut pitämään häntä perheeni jäsenenä; mutta St.-Jérôme oli ylpeä, itsekylläinen mies, jota kohtaan en tuntenut mitään paitsi sitä pakollista kunnioitusta, jota minussa herättivät kaikki suuret. Karl Ivanovitš oli hullunkurinen ukko, lastenkaitsi ja, jota rakastin sydämestäni, mutta jonka kuitenkin asetin alemmaksi itseäni sen mukaan kuin lapsena ymmärsin yhteiskunnallista asemaa. St.-Jérôme sitävastoin oli sivistynyt, kaunis nuori keikari, joka pyrki olemaan kaikkien vertainen.

Karl Ivanovitš torui ja rankaisi meitä aina tyynesti; näkyi, että hän piti sitä tosin välttämättömänä, mutta epämiellyttävänä velvollisuutena. St.-Jérôme sitävastoin näytteli mielellään opettajan osaa; näkyi, että rangaistessaan meitä hän teki sen enemmän omaksi ilokseen kuin meidän hyödyksemme. Hän oli ihastunut omaan suuruuteensa. Hänen juhlalliset ranskalaiset lauselmansa, joita lausueessaan hän voimakkaasti korosti viimeistä tavua, hänen accent circonflex'insä, olivat minusta sanomattoman vastenmielisiä. Karl Ivanovitš sanoi suuttuessaan: »nukkekomedia, telmyri poika, panskankärpänen». St.-Jérôme käytti meistä nimitystä mauvais sujet, vilain garnement j. m. s., mikä loukkasi itserakkauttani.

Karl Ivanovitš pani meidät polvillemme kasvot nurkkaan päin ja rangaistuksena oli ruumiillinen kipu, joka johtui tämmöisestä asennosta. St. Jérôme huusi traagillisella äänellä, röyhistäen rintaansa ja tehden kädellään suurenmoisen eleen: »à genoux, mauvais sujet!» — käski asettumaan polvillemme kasvot häneen päin ja pyytämään anteeksi. Rangaistus oli nöyryyttämistä.

En saanut rangaistusta eikä kukaan edes muistuttanut minua siitä, mitä minulle oli tapahtunut; mutta minä en voinut unohtaa noina kahtena päivänä kokemaani epätoivoa häpeää, pelkoa ja vihaa. Vaikka St.-Jérôme siitä lähtien näytti jättäneen minut oman onneni nojaan eikä juuri ollenkaan puuhannut kanssani, en voinut tottua katsomaan häntä tyynesti. Joka kerta kun silmämme sattuivat yhteen, tuntui minusta katseessani kuvastuvan liian selvästi vastenmielisyyttä ja kiiruhdin tekeytymään välinpitämättömän näköiseksi; mutta kun minusta näytti, että hän ymmärsi minun teeskentelevän, punastuin ja käännysin pois.

Sanalla sanoen minusta oli kuvaamattoman raskasta olla hänen kanssaan missään tekemisissä.

XVIII.

PALVELUSTYTTÖJEN HUONE.

Tunsin itseni yhä enemmän ja enemmän yksinäiseksi, ja suurimpana ilonani olivat yksinäiset mietiskelyt ja havainnot. Mietiskelyjeni esineistä kerron seuraavassa luvussa; havaintoalueenani taasen oli etupäässä palvelijattarien huone, jossa tapahtui minua suuresti kiinnostava ja liikuttava romaani. Tämän romaanin sankarittarena oli luonnollisesti Maša. Hän oli rakastunut Vasiliin, joka oli tuntenut hänet jo silloin, kun hän oli elänyt vapaana, ja luvannut jo silloin

naida hänet. Kohtalo, joka oli erottanut heidät viisi vuotta sitten, oli uudelleen saattanut heidät yhteen isoäidin talossa, mutta pannut esteen heidän keskinäiselle rakkaudelleen Nikolain (Mašan oikean sedän) hahmossa, tämä kun ei tahtonut kuullakaan veljentyttärensä naimisiinmenosta Vasilin kanssa, jota hän sanoi s o p i m a t t o m a k s i j a h u r j a k s i mieheksi.

Tämä este vaikutti sen, että Vasili, joka aikaisemmin oli ollut jokseenkin kylmä ja välinpitämätön käytöksessään, yhtäkkiä rakastui Mašaan, rakastui niin kuin suinkin pystyy tämän tunteen valtaan joutumaan talon palveluskuntaan kuuluva räätäli, jolla on ruusunpunainen paita ja rasvatut hiukset.

Vaikka hänen lempensä ilmaukset olivat varsin omituisia ja sopimattomia (kohdatessaan Mašan hän esimerkiksi aina koetti tuottaa tälle kipua: nipisti häntä tai läimäytti kämmenellään tai puristi häntä niin kovasti, että hän tuskin voi hengittää), niin itse hänen rakkautensa kuitenkin oli todellista, mitä todistaa jo sekin, että siitä lähtien kun Nikolai lopullisesti kieltäytyi antamasta hänelle veljentyttärensä kättä, Vasili r a t k e s i j u o m a n surusta, alkoi kuljeksia kapakoissa, mellastaa, — sanalla sanoen käyttäytyä niin huonosti, että useita kertoja joutui kärsimään häpeällisen rangaistuksen putkassa. Mutta tämä käytös ja sen seuraukset näyttivät olevan ansioita Mašan silmissä ja yhä lisäsivät tämän rakkautta häneen. Kun Vasili o l i p o l i i s i n v a r j o s s a, niin Maša itki hellittämättä päiväkaudet, valitteli katkeraa kohtaloaan Gašalle (joka otti vilkkaasti osaa onnettomien rakastavaisten asioihin) ja välittämättä setänsä torista ja lyönneistä juoksi salaa poliisilaitokselle tervehtimään ja lohduttamaan ystäväänsä.

Älkää halveksiko, lukijani, seuraa, johon teidät vien. Jos teidän sielussanne rakkauden ja osanoton kielet eivät ole

höltyneet, niin palvelustyttöjen huoneestakin tapaa säveliä, jotka saavat ne väräjämään. Suvainnetteko seurata minua vai ettekö, minä kuitenkin lähten portaitten käänteeseen, josta näen kaikki, mitä tapahtuu palvelustyttöjen huoneessa. Tuossa on uuninpankko, jolla on silitysrauta, pahvinukke, jonka nenä on rikki, pesusoikko, pesukannu; tuossa on ikkuna, jolla on sikin sokin palanen mustaa vahaa, silkkivyyhti, viheriä kurkku, josta on puraistu pala, sekä makeisrasia; tuossa on iso punainen pöytä, jossa aletun ompeluksen päällä on karttuunilla päällystetty tiilikivi ja jonka ääressä istuu h ä n ruusunpunaisessa värimittalisessa puvussa, josta minä pidän, päässä vaaleansininen huivi, joka erikoisesti vetää huomioni puoleensa. H ä n ompelee, silloin tällöin pysähdellen raapiakseen neulalla päätään tai korjatakseen kynttilää, ja minä katselen ja ajattelen: »Miksi hän ei ole syntynyt neidiksi noine sinisine silmineen, suurine ruskeine palmikoineen ja korkeine rintoineen? Miten sopivaa olisi-kaan, että hän istuisi vierashuoneessa, päässään vaaleanpunaisilla ruusukkeilla koristettu myssy ja yllään karmosiinivärinen silkkinen aamupuku, ei sellainen kuin on Mimillä, vaan sellainen kuin näin Tverskoi bulevardilla. Hän neuloisi käyttäen ompelukehystä, minä katselisin häntä kuvastimesta, ja mitä ikinä vain hänen mielensä tekisi, sen kaiken minä tekisin hänelle: antaisin hänen ylleen päällysviitan, tarjoilisin itse hänelle ruokaa . . .

»Ja mikä juopon naama ja iljettävä haahmo onkaan tuolla Vasililla ahtaassa takissaan, joka on vedetty likaisen, ruusunpunaisen, kaulusniekan paidan päälle! Hänen jokaisessa ruumiinliikkeessään, hänen jokaisessa selän taiteessaan olen näkevinäni häntä kohdanneen epämiellyttävän rangaisuksen selviä merkkejä . . .»

— Mitä, Vasja, taasko? — sanoi Maša pistäen neulan tyynyyn ja nostamatta päätään Vasilin astuessa sisälle.

— Mitäs? Voiko h ä n e l t ä tulla hyvää, — vastasi Vasili. — Kun jotenkin edes päättäisi, vaan nythän menedyn suotta ja kaikki se tapahtuu h ä n e n tähtensä.

— Juotteko teetä? — sanoi Nadjoža, toinen sisäkkö.

— Kiitän nöyrimmästi... Ja miksi hän vihaa, tuo ilkiö, nimittäin sinun setäsi, miksi? Siksi, että minulla on vaatteita, minun koreuteni vuoksi, sen vuoksi, että kävelen niinkuin pitääkin. Ah-jaa! — lopetti Vasili heilauttaen kättään.

 — Pitää olla nöyrä, — sanoi Maša puraisten rihman poikki, — mutta te aina vain...

— En jaksa enää, siinä se!

Samaan aikaan kuului isoäidin huoneesta oven paukahdus ja Gašan äkäinen ääni hänen lähestyessään portaita pitkin.

— Mene sitten ja ole mieliksi, kun ei itsekään tiedä, mitä tahtoo... kirottua elämää, sietämätöntä! Jos edes niin kävisi, anna, Jumala, anteeksi syntini, — mutisi hän hui-toen käsiään.

— Hyvää päivää, Agafja Mihailovna! — sanoi Vasili nousten häntä tervehtimään.

— Anna olla! Ei ole aikaa kuunnella hyviäpäiviäsi, — vastasi Gaša katsoen tuimasti häneen. — Ja mitä sinä täällä käyt? Onko miehen paikka tyttöjen luona...

— Tahdoin tiedustaa, miten on terveytenne, — sanoi Vasili arasti.

— Heitän henkeni kohta, semmoinen on minun terveyteni! — huudahti Agafja Mihailovna vielä vihaisemmin täyttä suuta.

Vasili alkoi nauraa.

— Ei tässä ole mitään nauramista, ja kun minä sanon, että korjaa luusi, niin alakin marssia! Senkin pakana, hänkin näes tahtoo naimisiin, lurjus! No, mars, ala mennä!

Ja Agafja Mihailovna meni jalkoja polkien omaan huoneeseensa paiskaten niin kovasti ovea, että ikkunanruudut tärisivät.

Väliseinän takaa kuului vielä pitkän aikaa, miten hän yhä edelleen morkaten kaikkea ja kaikkia ja sadatellen elämäänsä paiskeli tavaroitaan ja veti korvista lempikissaansa; viimein ovi aukeni ja siitä lensi ulos surkeasti naukuva kissa, joka oli hännästä heittäen paiskattu menemään.

— Nähtävästi on toiste tultava teetä juomaan, — sanoi Vasili kuiskaten. — Hauskoihin näkemiin!

— Ei mitään, — sanoi Nadjoža iskien silmää, — minäpä menen katsomaan teekeitintä.

— Ja minä teen kuin teenkin kerta kaikkiaan lopun, — jatkoi Vasili istahtaen lähemmäksi Mašaa heti kun Nadjoža oli poistunut huoneesta, — joko menen suoraan kreivitären luo ja sanon: »Niin ja niin on asiat», tahi sitten... heitän kaikki, pakenen maailman ääriin, jumaliste.

— Entä miten minä jään...

— Sinuahan minun vain onkin sääli, muutoin jo aa... ikoja sitten olisin ollut vapaudessa, toden totta.

— Miksi sinä, Vasja, et tuo minulle paitojasi pestäviksi, — sanoi Maša vähäisen vaitiolon jälkeen, — kas, miten musta tuokin on, — lisäsi hän ottaen kiinni hänen paidankauluksestaan.

Silloin kuului alhaalta isoäidin kellon kilahdus ja Gaša tuli ulos huoneestaan.

— No, mitä sinä, katala mies, pyrit hänestä saamaan? — sanoi hän työntäen ovesta Vasilia, joka hänet nähtyään oli kiireesti noussut seisomaan. — Olet saattanut tytön näin pitkälle ja yhä tunkeilet... nähtävästi sinusta, köyhä rotta, on hauska katsella hänen kyöneleitään. Mene matkaasi! Ettei liepeitäsikään näkyisi! Ja mitä hyvää sinä olet hänessä löytänyt? — jatkoi hän kääntyen Mašan puoleen.

— Vähänpö setäsi on pieksänyt sinua hänen tähtensä? Ei, aina vain pitää päänsä: en mene kenellekään muulle kuin Vasili Gruskoville! Hupsu!

— Enkä menekään kenellekään, en rakasta ketään, vaikka tappaisit kuoliaaksi hänen tähtensä, — lausui Maša, ja kyynelöt tulvahtivat yhtäkkiä hänen silmistään.

Kauan katselin Mašaa, joka arkulla loikoen pyyhki kyynelitään huivillaan. Minä koetin kaikin tavoin muuttaa käsitystäni Vasilista ja löytää sen näkökulman, josta katsoen hän saattoi tuntua Mašasta niin puoleensavetävältä. Mutta vaikka minä vilpittömästi otin osaa Mašan suruun, niin en mitenkään voinut päästä selville, miten niin hurmaava olento, kuin miltä Maša näytti minun silmissäni, saattoi rakastaa Vasilia.

»Kun tulen suureksi, — mietin itsekseni palatessani ylös huoneeseeni, — joutuu Petrovskoje minun haltuuni ja Vasilista ja Mašasta tulee minun maaorjiani. Minä istun työhuoneessani ja poltan piippua, Maša kulkee silitysrauta kädessä siitä läpi keittiöön. Minä sanon: »Kutsukaa luokseni Maša.» Hän tulee eikä ketään ole huoneessa . . . Yhtäkkiä tulee sisälle Vasili ja nähtyään Mašan sanoo: »Hukassa on elämäni!» Ja Mašakin alkaa itkeä; mutta minä sanon: »Vasili, minä tiedän, että rakastat häntä, ja hän rakastaa sinua, tuosta saat tuhat ruplaa, mene hänen kanssaan naimisiin ja antakoon Jumala sinulle onnea», — ja sitten poistun sohvakammioon.» Lukemattomien ajatusten ja haaveitten joukossa, jotka mitään jälkeä jättämättä kulkevat läpi tajun ja mielikuvituksen, on sellaisia, jotka jättävät niihin syvän, tunteeseen vaikuttavan vaon, niin että usein muistamatta enää itse ajatuksen sisältöä muistaa, että päässä on ollut jotakin hyvää, tuntee ajatuksen jäljen ja koettaa uudistaa sen ajatuksen. Senlaatuisen syvän jäljen jätti sieluuni ajatus, että uhraan tunteeni Mašan onnen hyväksi, jonka onnen hän saattoi löytää vain Vasilin puolisona.

XIX.

POIKAIKÄ.

Tokkohan minua uskotaan, kun kerron, mitkä olivat mietiskelyjeni mieluisimmat ja alituiset esineet poikaiälläni, — niin vähässä määrin ne olivat sopusoinnussa ikäni ja asemani kanssa. Mutta minun mielestäni ihmisen aseman ja hänen moraalisen toimintansa yhteensoveltumattomuus on varmin totuuden tunnusmerkki.

Sen vuoden aikanä, jona vietin yksinäistä, itseäni keskittynyttä moraalista elämää, esiintyivät minulle jo kaikki abstraktiset kysymykset ihmisen elämän tarkoituksesta, tulevasta elämästä, sielun kuolemattomuudesta; ja heikko lapsenjärkeni koetti kokemattomuuden koko innolla selvittää minulle niitä kysymyksiä, joiden esille ottaminen merkitsee korkeinta astetta, mihin ihmisjärki voi päästä, mutta joiden ratkaisemiseen se ei pysty.

Luulen, että ihmisjärki jokaisessa eri henkilössä kulkee kehityksessään samaa tietä, jota kulkien se kehittyy kokonaisissa sukupolvissa, että ajatukset, jotka ovat olleet eri filosofisten teoriain perustana, ovat erottamattomia osia järjestä, mutta että jokainen ihminen on selvemmin tai hämämmin tajunnut ne jo ennen kuin tiesi filosofisten teoriain olemassaolosta.

Nämä ajatukset esiintyivät järjelleni niin selvinä ja silmäänpistävinä, että koetin myös soveltaa niitä elämään, kuvitellen ensimmäisenä keksineeni niin suuria ja hyödyllisiä totuuksia.

Kerran tuli mieleeni ajatus, ettei onni riipu ulkonaisista syistä, vaan meidän suhtautumisestamme niihin, että ihminen, joka on tottunut kestävänsä kärsimyksiä, ei voi olla

onneton, — ja totuttautuakseni kestämaan vaivaa minä kauheasta kivusta huolimatta pidin aina viisi minuuttia yhtäpäättä ojennetuissa käsissäni Tatištševin sanakirjoja tai menin säiliökomeroon ja pieksin nuoralla paljasta selkääni niin kipeästi, että kyynelot pakostakin nousivat silmiini.

Toisen kerran muistin yhtäkkiä, että kuolema odottaa minua joka tunti, joka hetki, ja minä tulin siihen johtopäätökseen, — voimatta ymmärtää, kuinka ihmiset eivät olleet tähän saakka sitä käsittäneet, — ettei ihminen voi olla onnellinen muuten kuin käyttämällä hyväkseen nykyhetkeä ja olemalla ajattelematta tulevaisuutta, — ja tämän ajatuksen vaikutuksesta minä en kolmeen päivään välittänyt opinnoistani, vaan käytin aikani vain siten, että vuoteessa loikoen luin nautinnokseni jotakin romaania ja söin viimeisillä rahoillani ostamiani hunajapiparkakkuja.

Kerran taas seisoessani mustan taulun edessä ja piirtäessäni sille liidulla erilaisia kuvioita yhtäkkiä tulin hämmästyen ajatelleeksi: miksi sopusuhtaisuus miellyttää silmiä? Mitä on symmetria? Se on synnynnäinen tunne, vastasin itselleni. Mutta mihin se perustuu? Onko elämässä kaikessa sopusuhtaisuutta? Päinvastoin, tässä on elämä — ja minä piirsin taululle soikion. Elämän jälkeen sielu siirtyy iankaikkisuuteen; tässä on iankaikkisuus — ja minä vedin soikion toisesta reunasta viivan taulun reunaan asti. Miksi ei toisella puolella ole samanlaista viivaa? Ja tosiaankin, mikä iankaikkisuus voi olla vain yhdellä puolella! Me olemme varmaankin olleet olemassa ennen tätä elämää, vaikka emme saata sitä enää muistaa.

Tämä ajatuksenjuoksu, jota pidin erittäin uutena ja selvänä ja jonka yhtenäisyydestä minun nyt on vaikeata saada kiinni, miellytti minua tavattomasti ja niin otin arkin paperia esittääkseni sen kirjallisesti; mutta silloin kertyi päähäni yhtäkkiä niin määrättömästi ajatuksia, että minun oli

pakko nousta ja kävellä huoneessa. Kun menin ikkunan luo, niin huomioni kiintyi vedenkuljetukseen käytettyyn hevoseen, jota ajomies silloin oli valjastamassa, ja kaikki ajatukseni keskittyivät kysymykseen: mihin eläimeen tai ihmiseen siirtyy tämän vedenkuljettajan sielu sen kuollessa? Samaan aikaan Volodja kulki huoneen läpi ja hymähti huomattessaan minun pohtivan jotakin, ja tuo hymy riitti saamaan minut ymmärtämään, että kaikki, mitä olin ajatellut, oli mitä kauheinta hölynpölyä.

Olen kertonut tämän minulle jostakin syystä muistiin jääneen tapauksen ainoastaan antaakseni lukijalle käsityksen siitä, mitä laatua minun järkeilyni olivat.

Mutta ei mikään kaikista filosofisista suunnista viehättänyt minua niin kuin skeptisismi, joka yhteen aikaan saattoi minut mielenvikaisuutta lähentelevään tilaan. Minä kuvittelin, ettei paitsi minua ole olemassa ketään eikä mitään koko maailmassa, etteivät esineet ole esineitä, vaan kuvia, jotka ilmestyvät vain silloin, kun minä kiinnitän niihin huomiota, ja että nämä kuvat katoavat heti, kun lakkaan niitä ajattelemasta. Sanalla sanoen päädyin samaan vakaukukseen kuin Schelling, ettei ole olemassa esineitä, vaan minun suhteeni niihin. Oli hetkiä, jolloin minä tämän m u u t t u m a t t o m a n i d e a n vaikutuksesta jouduin siinä määrin mielenvikaisuuden valtaan, että toisinaan nopeasti katsahdin vastakkaiseen suuntaan toivoen äkkiarvaamatta yllättäväni tyhjyyden (néant) siellä, missä minua ei ollut.

Kurja, mitätön moraalisen toiminnan vipusin — ihmisen järki!

Heikko järkeni ei kyennyt tunkeutumaan läpipääsemättömän läpi, mutta voimattomassa ponnistelussani menetin toisen toisensa jälkeen semmoisia vakaumuksia, joihin minun elämäni onnen takia ei koskaan olisi pitänyt rohjeta kajota.

Kaikesta tästä raskaasta moraalisesta ponnistelusta en hyötynyt mitään muuta kuin että saavutin älyn notkeutta, joka heikensi minussa tahdon voiman, sekä tottumuksen alitukseen moraaliseen analysointiin, joka hävitti tunteen tuoreuden ja järjen kirkkauden.

Abstraktiset ajatukset johtuvat ihmisen kyvystä tajuta määrätyllä hetkellä sielun tilaa ja panna se muistiin. Taipumukseni abstraktiseen ajatteluun kehitti niin luonnottomassa määrässä mieltämistoimintaani, että minä usein alettuaani ajatella aivan yksinkertaista asiaa jouduin ulospääsemättömään kehään analysoimalla omia ajatuksiani enkä enää ajatellut sitä kysymystä, joka oli minua kiinnostanut, vaan ajattelin: mitä ajattelen? Kysyessäni itseltäni, mitä ajattelen, minä vastasin: minä ajattelen, mitä minä ajattelen. Entä mitä minä nyt ajattelen? Minä ajattelen, että minä ajattelen, mitä minä ajattelen, — ja niin edespäin. Viisaus oli muuttunut viisasteluksi . . .

Mutta filosofiset keksinnöt, joita tein, mairittelivat suuresti itserakkauttani: kuvittelin usein olevani suuri mies, joka koko ihmiskunnan onneksi löysi uusia totuuksia, ja ylpeän tietoisena arvostani minä katselin muita kuolevaisia; mutta omituista: kun jouduin kosketuksiin noiden kuolevaisten kanssa, olin arka jokaisen edessä, ja kuta korkeammalle asetin itseni omissa silmissäni, sitä vähemmän kykenin toisten parissa tuomaan esille oman arvoni tietoisuutta, enpä edes voinut lakata olemasta häpeissäni jokaisesta kaikkein yksinkertaisimmastakin sanastani ja liikkeestäni.

XX.

VOLODJA.

Niin, mitä pitemmälle etenen elämäni tämän kauden kuvaamisessa, sitä raskaammaksi ja vaikeammaksi käy tehtävä minulle. Ani harvoin löydän tämän ajan muistojen joukosta todellisen lämpimän tunteen hetkiä, tunteen, joka niin kirkkaasti ja yhtämittaa oli valaissut elämäni alkua. Pakostakin tekee mieleni nopeasti rientää läpi poikaiän erämaan ja päästä siihen onnelliseen aikaan, kun taas uudelleen todella hellä, jalo ystävyys tunteen kirkkaalla valollaan valaisi tämän ikäkauden loppua ja aloitti uuden kauden, nuoruuden, joka oli täynnä ihanuutta ja runoutta.

En rupea tunti tunnilta seuraamaan muistojani, vaan luon nopean silmäyksen tärkeimpiin niistä siltä ajalta, johon olen kertomuksessani päässyt ja jona jouduin läheisiin suhteisiin harvinaisen ihmisen kanssa, jolla oli ratkaiseva ja hyväätekevä vaikutus luonteeseeni ja mielensuuntaani.

Volodjasta tulee näinä päivinä ylioppilas, opettajat käyvät jo erikseen häntä opastamassa, ja minä kuuntelen kadehtien ja pakostakin kunnioittaen, miten hän reippaasti kolisuttaen liitua mustaan tauluun puhelee funktioista, sinukista, ko'ordinaateista j. m. s., mikä minusta on saavuttamattoman viisauden ilmausta. Sitten eräänä sunnuntaina päivällisen jälkeen kokoontuvat isoäidin huoneeseen kaikki opettajat ja kaksi professoria, ja isän sekä muutamien vieraitten läsnäollessa he kertaavat ylioppilastutkinnon sisällön, jolloin Volodja isoäidin suureksi iloksi osoittaa tavattoman hyviä tietoja. Minullekin tehdään kysymyksiä muutamissa aineissa, mutta minä osoittaudun sangen heikoksi, ja professorit nähtävästi koettavat salata isoäidiltä tietämättö-

myyttäni, mikä saattaa minut vielä enemmän hämilleni. Muuten minuun kiinnitetäänkin vähän huomiota: minä olen vasta viidentoista ikäinen, siis on vielä vuosi aikaa tutkintoon. Volodja saapuu vain päivälliselle alas ja viettää kaikki päivät ja illatkin ylhäällä työssä — ei pakosta, vaan omasta halustaan. Hän on tavattoman itserakas eikä tahdo suorittaa tutkintoa keskinkertaisesti, vaan oivallisesti.

Tulipa sitten ensimmäinen tutkintopäivä. Volodja pukee ylleen sinisen hännystakin, jossa on pronssinapit, ottaa kultakellon taskuunsa ja lakeeratut kengät jalkaansa; ovelle tuodaan isän pienet avovaunut; Nikolai nostaa jalkapeitteen ja Volodja ja St.-Jérôme lähtevät ajamaan yliopistolle. Tytöt, varsinkin Katenka, katselevat iloisin ja innostunein näköisinä ikkunasta Volodjan ryhdikästä vartaloa, kun hän istuutuu ajoneuvoihin, ja isä sanoo: »Suokoon Jumala, suokoon Jumala», ja isoäiti, joka myös on laittautunut ikkunan luo, siunaa kyöneet silmissä ristinmerkeillä Volodjaa siihen asti, kunnes vaunut katoavat nurkan taakse, ja kuiskailee jotakin.

Volodja tulee takaisin. Kaikki kysyvät häneltä kärsimättömästi: »Mitä? Hyvinkö? Paljonko?» Mutta jo hänen iloisista kasvoistaan näkyy, että asiat ovat hyvin. Volodja sai viisi. Seuraavana päivänä saatetaan hänet samoin menestyksen toivotuksin ja saman pelon vallassa ja otetaan vastaan yhtä kärsimättömästi ja riemukkaasti. Näin kuluu yhdeksän päivää. Kymmenentenä päivänä on viimeinen, kaikkein vaikein tutkinto — uskonto; kaikki seisovat ikkunan ääressä ja odottavat häntä vielä kärsimättömämmin. Kello on jo kaksi eikä Volodja ole vielä tullut.

— Voi hyvä Jumala! Herranen aika!!! He!!! — huudattaa Ljubotška painautuen ikkunaruuutuun.

Ja tosiaankin, avovaunuissa istuu St.-Jérômen vieressä Volodja, mutta ei enää sininen hännystakki yllään ja harmaa

lakki päässä, vaan ylioppilaan univormussa, jossa on ommeltu vaaleansininen kaulus, päässään kolmikulmainen hattu ja kupeella kullattu miekka.

— Mitä, jos sinä olisit elossa! — huudahtaa isoäiti nähdessään Volodjan univormussa, ja pyörtyy.

Volodja juoksee kasvot loistavina eteiseen, suutelee ja syleilee minua, Ljubotškaa, Mimiä ja Katenkaa, joka silloin punastuu korviaan myöten. Volodja on suunniltaan ilosta. Ja miten kaunis hän onkaan tuossa asussa! Miten hyvin sopii-kaan vaaleansininen kaulus yhteen hänen tuskin näkyvien mustien viiksen-alkujensa kanssa! Miten solakka, pitkä var-
talo hänellä onkaan ja miten jalo käynti! Tänä muistettavana päivänä kaikki syövät päivällistä isoäidin huoneessa, kaikkien kasvoista loistaa ilo, ja päivällispöytään tuo taloudenhoitaja, jälkiruokaa syödessä, kohteliaan-ylevän ja samalla iloisen näköisenä lautasliinaan käärityn samppanjanpullon. Isoäiti juo ensimmäisen kerran maman'in kuoleman jälkeen samppanjaa, juo pohjaan kokonaisen pikarin onnitellen Volodjaa ja itkee uudelleen ilosta katsellessaan häntä. Volodja lähtee nyt jo yksinään omissa ajopeleissään talosta ajelulle, ottaa vastaan o m a l l e p u o l e l l e e n o m i a tuttujaan, tupakoi, käy tanssiaisissa, ja minä näin itse senkin, kuinka hän kerran omassa huoneessaan tyhjensi kaksi pulloa samppanjaa tuttujensa kanssa ja kuinka he jokaista pikaria juodessaan mainitsivat joittenkin salaperäisten henkilöitten maljaa ja kiistelivät siitä, kenelle on tuleva le fond de la bouteille. Hän syö kuitenkin päivällistä säännöllisesti kotona ja istahtaa päivällisen jälkeen entiseen tapaan sohvakammioon ja puhelee jostakin aina yhtä salaperäisesti Katenkan kanssa; mutta mikäli minä heidän keskusteluunsa osaa ottamattomana saat-
tan kuulla, he puhuvat ainoastaan lukemiensa romaanien sankareista ja sankarittarista, mustasukkaisuudesta, lem-
mestä, enkä minä mitenkään voi käsittää, mitä mielenkiin-

toista he saattavat löytää moisissa keskusteluissa ja miksi he niin hienosti hymyilevät ja kiivaasti väittelevät.

Yleensä huomaa, että Katenkan ja Volodjan välillä on olemassa lapsuuden toverien kesken vallitsevan, ymmärrettävän ystävyysyden lisäksi vielä joitakin omituisia suhteita, jotka loitontavat heitä meistä ja salaperäisellä tavalla sitovat heitä toisiinsa.

XXI.

KATENKA JA LJUBOTŠKA.

Katenka on kuudentoista vuotias; hän on kasvanut suureksi; muotojen kulmikkisuuden, ujouden ja liikkeitten kömpelyyden sijaan, jotka ovat ominaisia kasvuiässä olevalle tytölle, oli tullut juuri auenneen kukan sopusointuinen raikkaus ja sulo; mutta hän ei ollut muuttunut. Samat kirkkaan siniset silmät ja hymyilevä katse, sama vahvasieraiminen pikkunenä, joka miltei yhtyy samaksi viivaksi otsan kanssa, ja suu valoisine hymyineen, samat pikkuruikkuiset kuopat kuulaililla ruusunpunaisilla poskillä, samat valkoiset kätöset . . . ja häneen sopii kuten ennenkin jostakin syystä erinomaisen hyvin nimitys: p u h t o i n e n tyttö. Uutta on hänessä ainoastaan tuuhea ruskea palmikko, jota hän pitää kuin aikuiset, ja nuori rinta, jonka muodostuminen ilmeisesti ilahduttaa ja hävettää häntä.

Vaikka Ljubotška oli kaiken aikaa kasvanut ja saanut kasvatuksensa yhdessä hänen kanssaan, on hän kaikissa suhteissa aivan toisenlainen tyttö.

Ljubotška ei ole pitkäkasvuinen, ja riisitaudin johdosta on hän yhä edelleen länkkäsääri ja hänen vartalonsa on hirvittävän huono. Kaunista ovat hänen koko olemuksessaan ai-

noastaan silmät, ja nämä silmät ovat todella ihanat — suuret, mustat, ja niissä on niin vastustamattoman viehättävä arvokkuuden ja naiivisuuden ilme, että ne eivät voi olla herättämättä huomiota. Ljubotška on kaikessa yksinkertainen ja luonnollinen; Katenka taas ikäänkuin tahtoo olla jonkun kaltaisen. Ljubotška katsoo aina suoraan, ja kun hänen suuret mustat silmänsä toisinaan pysähtyvät johonkuhun, niin hän jatkaa katsomistaan niin kauan, että häntä torutaan siitä huomauttaen, että se on epäkohteliasta; Katenka sitävastoin painaa silmäripsensä alas, siristää silmiään ja väittää olevansa likinäköinen, mutta minä tiedän varsin hyvin, että hän näkee erinomaisesti. Ljubotška ei tahdo tekeytyä miksikään sivulisten läsnä ollessa, ja kun joku vierasten nähden alkaa suudella häntä, niin hän on vihoissaan ja sanoo, ettei hän voi sietää h e m p e y k s i ä; Katenka sitävastoin tekeytyy vierasten läsnä ollessa erittäin helläksi Mimiä kohtaan ja kulkee mielellään kaulatusten jonkun tytön kanssa salissa. Ljubotška on hirveän valmis nauraa hohottamaan ja toisinaan hän saatuaan naurukohtauksen huitoo käsillään ja juoksenteleo huoneessa; Katenka sitävastoin peittää suunsa käsiinsä tai liinaan, kun alkaa nauraa. Ljubotška istuu aina suorana ja kävelee kädet alas laskettuina; Katenka pitää päätään hiukan kallellaan ja kävelee kädet yhteen painettuina. Ljubotška on aina hyvin iloinen, kun saa tilaisuuden puhella aikamiehen kanssa, ja sanoo menevänsä ehdottomasti naimisiin husaarin kanssa; Katenka taas sanoo, että kaikki miehet ovat hänestä inhoittavia ja ettei hän koskaan mene naimisiin, ja hän muuttuu aivan toisenlaiseksi, ikäänkuin pelkäisi jotakin, kun mieshenkilö puhuu hänen kanssaan. Ljubotška paheksuu alati Mimiä sen johdosta, että häntä niin kovin kuristetaan kureliiveillä, »ettei voi hengittää», ja hän pitää syömisestä; Katenka sitävastoin työntää usein sormensa pukunsa ulkoreunan alle näyttääkseen meille, miten väljä

hänen pukunsa on, ja hän syö tavattoman vähän. Ljubotška piirtää mielellään päitä; Katenka taas piirtää ainoastaan kukkia ja perhosia. Ljubotška soittaa hyvin täsmällisesti Fieldin konsertteja sekä eräitä Beethovenin sonaatteja; Katenka soittaa muunnelmia ja valsseja, hidastuttaa tempoa, tömistää, käyttää yhtämittaa pedaalia ja ennen kuin alkaa soittaa jotakin, ottaa tuntehikkaasti kolme akordia arpeggio.

Mutta Katenka on, silloisen käsitykseni mukaan, enemmän aikaihminen kaltainen ja miellyttää minua siksi paljon enemmän.

XXII.

ISÄ.

Isä on ollut erittäin iloinen siitä asti, kun Volodjasta tuli ylioppilas, ja hän käy tavallista useammin päivällisellä isoäidin luona. Muuten syynä hänen iloisuuteensa, kuten sain kuulla Nikolailta, on se, että hän on viime aikoina voittanut tavattoman paljon. Tapahtuupa niinkin, että hän illalla ennen klubiin menoa pistäytyy luoksemme, istahtaa pianon ääreen ja polkien tahtia pehmoisilla saappaillaan (hän ei voi sietää korkoja eikä hänen jalkineissaan niitä koskaan ole) laulaa mustalaislauluja. Silloin pitäisi nähdä hänen lemmikkinsä Ljubotškan hullunkurista innostusta — Ljubotška puolestaan jumaloi häntä. Toisinaan hän tulee oppitunneille ja kuuntelee ankaran näköisenä, kun teen selkoa läksyistä, mutta muutamista sanoista, joilla hän tahtoo oikaista minua, minä huomaan hänen osaavan huonosti sitä, mitä minulle opetetaan. Toisinaan hän salaa iskee silmää ja tekee merkkejä meille, kun isoäiti alkaa marista ja on äkäinen kaikille syyttä. »No, nyt me saimme taas, lapset», sanoo hän sitten. Yleensä

hän vähitellen painuu silmissäni alemmaksi siitä saavuttamattomasta korkeudesta, johon lapsena mielikuvitukseni hänet asetti. Minä suutelen yhtä vilpittömän rakkauden ja kunnioituksen tunteen vallassa kuin ennenkin hänen suurta valkoista kättään, mutta katson voivani jo ajatella yhtä ja toista hänestä, arvostella hänen tekojaan, ja tahtomattani tulen ajatelleeksi hänestä sellaista, mikä pelästyttää minua. En koskaan unohda erästä tapausta, joka toi minuun paljon senlaatuisia ajatuksia ja tuotti minulle paljon moraalisia kärsimyksiä.

Kerran hän tuli myöhään illalla yllään musta hännys-takki ja valkeat liivit vierashuoneeseen ottaakseen mukaansa tanssiaiisiin Volodjan, joka samaan aikaan oli pukeutumassa omassa huoneessaan. Isoäiti odotteli makuuhuoneessaan, että Volodja tulisi näyttäytymään hänelle (hänellä oli tapana kaikkien tanssiaisten edellä kutsua hänet luokseen, siunata, tarkastella ja antaa neuvoja). Salissa, jota valaisi vain yksi lamppu, kävelivät Mimi ja Katenka edestakaisin ja Ljubotška istui flyygelin ääressä ja soitteli Fieldin toista konserttia, maman'in mielikappaletta.

En koskaan ole tavannut kenessäkään sellaista perheenjäsenten samankaltaisuutta kuin sisaressani ja äidissäni. Tuo yhtäläisyys ei ollut kasvoissa, ei vartalossa, vaan jossa-kin, jota oli mahdoton määritellä: käsissä, käyntitavassa, varsinkin äänessä ja eräissä ilmeissä. Kun Ljubotška suuttui ja sanoi: »Ei ikimaailmassa päästetä», niin tuon sanan i k i m a a i l m a s s a, jota maman'illa myös oli tapana käyttää, hän lausui sillä tavalla, että oli kuin olisi kuullut maman'in puhuvan, — ikäänkuin venyttäen: ii-ki-maailmassa; mutta kaikkein erikoisinta oli tämä yhtäläisyys hänen pianonsoitossaan ja kaikissa hänen otteissaan silloin: hän asetteli samalla tavalla hamettaan, käänsi samalla tavoin lehtiä vasemmalla kädellään ylälaidasta, löi samalla tavoin harmis-

tuneena nyrkillään koskettimia, kun vaikea kohta ei pitkään aikaan ottanut onnistuakseen, ja sanoi: »Ah, hyvä Jumala!» Ja samaa saavuttamatonta hienoutta ja täsmällisyyttä oli hänen soitossaan, tuossa ihanassa fieldiläisessä soitossa, josta niin oikein on käytetty nimitystä jeu perlé ja jonka ihanuutta eivät kyenneet saattamaan unhoon mitkään uusimpien pianistien taituritemput.

Isä tuli huoneeseen nopein, lyhyin askelin ja astui Ljubotškan luo, joka hänet nähtyään lakkasi soittamasta.

— Ei, soita, Ljuba, soita, — sanoi isä pannen hänet istumaan. — Sinä tiedät, miten mielelläni kuuntelen sinua . . .

Ljubotška jatkoi soittamistaan ja isä istui kauan vastapäätä häntä nojaten kyynärpäähänsä; sitten hän nopeasti nytkäyttäen olkapäätään nousi ja alkoi astella huoneessa. Astuessaan flyygelin luo hän pysähtyi joka kerta ja katseli kauan kiinteästi Ljubotškaa. Hänen liikkeistään ja käynnistään huomasi, että hän oli liikutettu. Asteltuaan muutamman kerran salin poikki hän pysähtyi Ljubotškan tuolin taakse, suuteli hänen mustaa päätänsä ja käännähtäen sitten nopeasti ympäri jatkoi taas kävelyään. Kun Ljubotška lopettettuaan kappaleen meni hänen luokseen ja kysyi: »Oliko hyvä?», niin hän tarttui ääneti Ljubotškan päähän ja alkoi suudella hänen otsaansa ja silmiään niin hellästi, etten ollut koskaan nähnyt hänen puoleltaan sellaista.

— Voi, hyvä Jumala, sinähän itket! — sanoi Ljubotška yhtäkkiä ja päästäen käsistään hänen kellonsa avaimen suuntasi hänen kasvoihinsa suuret hämmästyneet silmänsä. — Anna minulle anteeksi, isä kulta, minä en ollenkaan muistanut, että tämä on ä i d i n k a p p a l e.

— Ei, ystäväni, soita useammin, — sanoi isä liikutuksesta väräjäväällä äänellä. — Jospa tietäisit, miten hyvä minun on itkeä yhdessä sinun kanssasi . . .

Hän suuteli vielä kerran Ljubotškaa ja koettaen hillitä

sisäistä liikutustaan meni olkapäätään nytkäytellen ulos ovesta, joka vei käytävän kautta Volodjan huoneeseen.

— Voldemar! Joko sinä pian? — huudahti hän pysähtyen käytävän puoliväliin. Samassa kulki hänen ohitseensa sisäkkö Maša, joka nähtyään isännän loi katseensa alas ja aikoi kiertää hänet. Isä pysähdytti hänet.

— Sinä tulet yhä vain kauniimmaksi, — sanoi isä kumartuen hänen puoleensa.

Maša punastui ja painoi päänsä vielä alemmaksi.

— Sallikaahan, — kuiskasi hän.

— Voldemar, mitäs sinä, tuletko jo pian? — toisti isä nytkäytellen ruumistaan ja yskähdellen, kun Maša meni ohi ja hän näki minut . . .

Minä rakastan isää, mutta ihmisen järki elää riippumatta sydäimestä ja siihen sekaantuu usein ajatuksia, jotka loukkaavat tunnetta, ovat siitä käsittämättömiä ja julmia. Ja sellaisia ajatuksia nousee mieleeni, vaikka minä koetan karkoittaa ne . . .

XXIII.

ISOÄITI.

Isoäiti tulee päivä päivältä heikommaksi: hänen soitto-kellonsa, äkäilevän Gašan ääni ja ovien pauke kuuluu useammin hänen huoneestaan, eikä hän enää ota vastaan meitä kabinetissa, suuressa nojatuolissa, vaan makuuhuoneessaan korkeassa vuoteessa, jonka pielukset ovat pitseillä reunustetut. Tervehtiessäni häntä minä huomaan hänen kädessään vaalean-kellertävän, kiiltävän pöhöttymän ja huoneessa raskaan hajun, jommoisen tunsin viisi vuotta aikaisemmin äidin huoneessa. Lääkäri käy kolmesti päivässä hänen luonaan ja

useita lääkärien neuvotteluja on jo pidetty. Mutta hänen luonteensa, hänen ylpeä ja juhlallinen käytöksensä koko talonväkeä ja varsinkin isää kohtaan, ei ole yhtään muuttunut; hän venyttelee niinkuin ennenkin sanoja, kohottaa kulmakarvojaan ja sanoo: »ystäväni».

Mutta muutamaan päivään ei meitä enää ole päästetty hänen luokseen, ja eräänä aamuna St.-Jérôme ehdottaa minulle oppituntien aikana, että menisin ajelemaan Ljubotškan ja Katenkan kanssa. Vaikka rekeen istuutuessani huomaan, että kadulle isoäidin ikkunain eteen on levitetty olkia ja että sinisiin verkaviittoihin puettuja outoja miehiä seisoo portillamme, en mitenkään saata käsittää, miksi meidät lähetetään ajelemaan näin luvattomaan aikaan. Tänä päivänä me Ljubotškan kanssa olemme koko ajelun ajan jostakin syystä erittäin iloisella päällä, niin että jokainen aivan tavalinen asia, jokainen sana, jokainen liike saa meidät nauramaan.

✱ Kaupustelija sieppaa kanninlautansa ja juoksee hölkkäen tien poikki, — ja me nauramme. Repaleinen Vanjka ajaa täyttä laukkaa heilutellen ohjasperiä ja saavuttaa rekemme, — ja me hohotamme. Filipin piiska takertui reen jalakseen; hän kääntyy ympäri ja sanoo »hoh-jaa», — ja me olemme pakahtua nauruun. Mimi sanoo tyytymättömän näköisenä, että ainoastaan t y h m ä t nauravat syyttä, — ja Ljubotška aivan punaisena naurun pidättämisestä katsoo minuun kulmiensa alta. Silmämme sattuvat yhteen — ja me purskahdamme niin valtavaan nauruun, että meillä on kynelet silmissä emmekä kykene hillitsemään meitä tukahduttavan naurun purkauksia. Tuskin olemme jonkin verran rauhoittuneet, kun minä katsahdan Ljubotškaan ja lausun erään sovituksen, joka jonkin aikaa on ollut meillä muodissa ja joka aina panee nauramaan, — ja taas me purskahdamme nauruun.

Kun ajamme taas talomme eteen, niin minä avaan

suuni irvistääkseni hauskasti Ljubotškalle, mutta samassa hämmästyttää katsettani ruumisarkun kansi, joka on nojallaan pääovemme puolikasta vasten, ja suuni jää vääristyneeseen asentoonsa.

— Votre grand'mère est morte! — sanoo St.-Jérôme kalpeana tullen meitä vastaan.

Koko ajan, kun isoäidin ruumis on talossa, minä tunnen raskasta kuolemanpelon tunnetta, se on, kuollut ruumis muistuttaa minua elävästi ja epämiellyttävästi siitä, että minunkin on joskus kuoltava, — jota tunnetta on jostakin syystä totuttu sekoittamaan suruun. Minä en sure isoäitiä, ja tuskinpa kukaan vilpittömästi häntä suree. Vaikka talo on täynnä surunvalittajia, ei kukaan sure hänen kuolemaansa, paitsi yksi henkilö, jonka ankara murhe tekee minuun sanomattoman voimakkaan vaikutuksen. Tämä henkilö on — sisäkkö Gaša. Hän menee ylisille, sulkeutuu sinne, itkee lakkaamatta, sadattelee itseään, repii tukkaansa, ei otä kuunnellakseen mitään neuvoja ja sanoo, että kuolema jää hänelle ainoaksi lohdutukseksi, kun hän on menettänyt rakkaan emäntänsä.

Toistan taaskin, että tunteen asiassa epätodennäköisyys on varmin totuuden tunnusmerkki.

Isoäitiä ei enää ole olemassa, mutta talossamme elää vielä muistoja ja puheita hänestä. Nuo puheet koskevat lähinnä testamenttia, jonka hän teki ennen kuolemaansa ja jota ei kukaan tunne paitsi hänen testamentintoimeenpanijansa ruhtinas Ivan Ivanovitš. Isoäidin talonväen keskuudessa huomaa jonkinmoista kuohuntaa, kuulen usein arveluita siitä, mitä kukin saa, ja minun täytyy tunnustaa, että tahtomattani ja ilomielin ajattelen, että me saamme perää.

Kuuden viikon kuluttua Nikolai, meidän talomme vakinaisen uutislehti, kertoo minulle, että isoäiti on jättänyt

koko maatilansa Ljubotškalle ja määrännyt hänen naimisiinmenoonsa asti holhoojaksi ei isää, vaan ruhtinas Ivan Ivanovitšin.

XXIV.

MINÄ.

Ylioppilaaksi tuloon on minulla enää vain muutamia kuukausia. Opiskelen hyvin. En vain odota opettajia ilman pelkoa, vaan tunnenpa jonkinmoista mielihyvääkin oppitunneilla.

Minusta on hauskaa esittää selvästi ja täsmällisesti oppimani läksy. Minä valmistaudun matemaattiseen tiedekuntaan, ja tämän valinnan olen tehnyt, totta puhuakseni, yksinomaan sentähden, että sanat: sinukset, tangentit, differentiaalit, integraalit y. m. s., tavattomasti miellyttävät minua.

Minä olen paljon lyhyempi Volodjaa, leveäharteinen ja lihainen, olen edelleen ruma ja kärsin edelleen siitä. Koetan näyttää omalaatuiselta. Yksi seikka lohduttaa minua, — se on se, että isä on jotenkuten tullut sanoneeksi minusta, että minulla on ä l y k ä s n a a m a, ja minä uskon sen täydelleen.

St.-Jérôme on tyytyväinen minuun, kehuu minua, enkä minä vihaa häntä, vaan vieläpä, kun hän toisinaan sanoo, että k u n o n m i n u n l a h j a n i, m i n u n ä l y n i, niin on häpeä jättää tekemättä sitä ja sitä, minusta ihan tuntuu kuin pitäisin hänestä.

Olen jo kauan sitten lakannut tekemästä havaintoja palvelijattarien huoneessa, minua hävettää piiloutua oven taakse, ja sen lisäksi vakaumukseni, että Maša rakastaa Vasilia, on minut, tunnustan sen, saanut jonkin verran

kylmenemään. Mutta lopullisesti parantaa minut tästä onnettomasta intohimosta Vasilin avioliitto, johon minä itse, hänen pyynnöstään, hankin isältä luvan.

Kun nuorikot kantaen makeisia tarjottimella astuvat isän luo kiittämään häntä ja Maša sininauhainen myssy päässä myös kiittää meitä kaikkia jostakin suudellen jokaisen olkaa, niin minä tunnen ainoastaan hänen hiustensa ruusuvoiteen hajun, mutta en pienintäkään liikutusta.

Yleensä alan vähitellen päästä poikaikäni vioista, paitsi kaikkein suurimmasta, joka on määrätty vielä paljon vahingoittamaan minua elämässä, — taipumuksestani järkeilyyn.

XXV.

VOLODJAN YSTÄVÄT.

Vaikka minä näyttelin Volodjan ystävien seurassa selaista osaa, joka loukkasi itserakkauttani, niin istuin kuitenkin mielelläni hänen huoneessaan, kun hänellä oli vieraita, ja havainnoin ääneti kaikkea, mitä siellä tehtiin. Useammin kuin muut kävi Volodjan luona adjutantti Dubkov ja ylioppilas ruhtinas Nehljudov. Dubkov oli pienikokoinen, jänteväruumiinen, tummaverinen mies, ei enää ihan nuori ja hieman lyhytjalkainen, mutta hauskan näköinen ja aina iloinen. Hän oli niitä rajoitettuja ihmisiä, jotka ovat erityisesti miellyttäviä juuri rajoittuneisuutensa tähden, eivät kykene näkemään esineitä eri puolilta ja ovat aina valmiita ihastumaan. Näitten ihmisten arvostelut ovat yksipuolisia ja erheellisiä, mutta aina vilpittömiä ja viehättäviä. Yksinpä heidän ahdas itsekkyytensäkin näyttää jostakin syystä anteeksiannettavalta ja miellyttävältä. Sitäpaitsi Volod-

jalle ja minulle oli Dubkovissa kahdenlaista viehätystä — sotalaallinen ulkoasu ja ennen kaikkea ikä; johon nuorilla miehillä jostakin syystä on tapana sekoittaa käsite sopivaisuus (comme il faut), jota noina nuoruusvuosina pidetään hyvin korkeassa arvossa. Muuten Dubkov todella olikin sitä, mitä nimitetään »un homme comme il faut». Ainoa seikka, joka oli minusta epämiellyttävä, oli se, että Volodja ikäänkuin häpeili hänen edessään toisinaan minun mitä viattomimpia tekojani ja ennen kaikkea minun nuoruuttani.

Nehljudov ei ollut kaunis: pieniä harmaita silmiä, matalaa jyrkkää otsaa, käsien ja jalkojen pituuden välillä vallitsevaa epäsuhdetta ei saattanut sanoa kauniiksi piirteiksi. Kaunista oli hänessä vain tavattoman korkea vartalo, kasvojen hieno väri ja ihanat hampaat. Mutta nämä kasvot saivat niin omalaatuisen ja tarmokkaan luonteen kapeista loistavista silmistä ja vaihtelevasta — milloin ankarasta, milloin lapsellisen epämääräisestä — hymystä, ettei sitä voinut olla huomaamatta.

Hän näytti olevan sangen ujo, sillä jokainen pikku seikka sai hänet punastumaan korviaan myöten; mutta hänen ujoutensa ei ollut samanlaista kuin minun. Mitä enemmän hän punastui, sitä enemmän päättäväisyyttä kuvastui hänen kasvoissaan. Oli kuin hän olisi suuttunut itseensä heikkoutensa takia.

Vaikka hän näytti olevan hyvin ystävällisissä suhteissa Dubkoviin ja Volodjaan, niin saattoi kuitenkin huomata, että vain sattuma oli yhdistänyt hänet heihin. Heidän mielen suuntansa olivat aivan erilaiset: Volodja ja Dubkov ikäänkuin pelkäsivät kaikkea, mikä näytti vakavalta pohdinnalta ja tunteellisuudelta; Nehljudov sitävastoin oli intoilija mitä suurimmassa määrin ja antautui usein pilkasta huolimatta pohtimaan filosofisia kysymyksiä ja tunteita. Volodja ja Dubkov puhelivat mielellään lempensä esineistä (ja olivat

yhtäkkiä rakastuneita useaan ja kumpikin samoihin); Nehljudov sitävästoin suuttui aina tosissaan, kun vihjailtiin hänen olevan rakastunut johonkin p u n a t u k k a i s e e n.

Volodja ja Dubkov katsoivat usein voivansa kaikessa rakkaudessa ivailla omaisiaan; Nehljudovin sen sijaan saattoi saada raivostumaan viittaamalla epäedulliselta puolelta hänen tätiinsä, jota kohtaan hän tunsu jonkinmoista haltioitunutta jumalointia. Volodja ja Dubkov menivät illallisen jälkeen jonnekin ilman Nehljudovia ja sanoivat häntä t y t t ö s e k s i.

Ruhtinas Nehljudov hämmästytti minua jo ensimmäisellä kerralla sekä keskustelullaan että ulkomuodollaan. Mutta huolimatta siitä, että havaitsin hänen miелensuunnassaan paljon yhteistä omani kanssa — tahi kenties juuri siitä syystä — oli se tunne, jonka hän synnytti minussa nähdessäni hänet ensimmäisen kerran, kaikkea muuta kuin suopeamielinen.

Minua ei miellyttänyt hänen nopea katseensa, kova äänensä, ylpeä näkönsä, mutta varsinkaan ei se täydellinen välinpitämättömyys, jota hän osoitti minua kohtaan. Usein keskustelun aikana teki hirveästi mieleni väittää häntä vastaan; rangaistukseksi hänen ylpeydestään teki mieleni kumota hänen väitteensä, osoittaa hänelle, että minä olen älykäs, vaikka hän ei tahdokaan kiinnittää minuun mitään huomiota. Ujous pidatti minua.

XXVI.

KESKUSTELUJA.

Volodja loikoi jalkoineen sohvalla ja nojaten kyynäripäähänsä luki jotakin ranskalaista romaania, kun minä iltatuntien päätyttyä tapani mukaan tulin hänen huonee-

seensa. Hän kohotti sekunniksi päätään vilkaistakseen minuun ja ryhtyi uudelleen lukemaan; — se oli mitä yksinkertaisin ja luonnollisin liike, mutta sai minut punastumaan. Minusta näytti hänen katseessaan ilmenneen kysymys, miksi minä olin tullut sinne, ja pään nopeassa taivutuksessa halu salata minulta katseen merkitys. Tämä taipumus antaa merkitystä kaikkein yksinkertaisimmallekin liikkeelle oli minussa luonteenomainen piirre tuolla iällä. Menin pöydän luo ja otin myös kirjan; mutta ennen kuin aloin lukea, tuli mieleeni, että on tavallaan hullunkurista, että me, vaikka emme ole tavanneet toisiamme koko päivään, emme puhu mitään toisillemme.

— Kuinka, oletko tänä iltana kotona?

— En tiedä, miten niin?

— Muuten vain, — sanoin minä huomattessani, ettei keskustelu ota sujuakseen, otin kirjan ja aloin lukea.

Omituista oli, että ollessamme kahden kesken Volodja ja minä olimme tuntikausia vaiti, mutta jos läsnä oli vaikkapa vaiteliaskin kolmas henkilö, niin meidän kesken virisi mitä mielenkiintoisimpia ja vaihtelevimpia keskusteluja. Me vais-tosimme liian hyvin tuntevamme toisemme. Mutta jos tuntee toinen toistaan liian paljon tai liian vähän, niin kumpikin seikka estää yhtä suuressa määrin lähentymistä.

— Onko Volodja kotona? — kuului eteisestä Dubkovin ääni.

— Kotona on, — sanoi Volodja laskien alas jalkansa ja pannen kirjan pöydälle.

Dubkov ja Nehljudov tulivat huoneeseen viitat yllä ja hattu päässä.

— Mitäs, menemmekö teatteriin, Volodja?

— Ei, minulla ei ole aikaa, — vastasi Volodja punastuen.

— No, kaikkea vielä! Lähdetään, ole niin hyvä!

— Eihän minulla ole lippuakaan.

— Lippuja saa miten paljon tahansa ovella.

— Odota, minä tulen heti, — vastasi Volodja vältellen ja lähti olkaansa nytkäytellen huoneesta.

Minä tiesin, että Volodjan mieli kovin teki lähteä teateriin, jonne häntä Dubkov kutsui, ja että hän kieltäytyi ainoastaan siksi, ettei hänellä ollut rahaa, sekä että hän oli poistunut huoneesta lainatakseen taloudenhoitajalta viisi ruplaa ensi palkanmaksupäivään.

— Hyvää päivää, d i p l o m a a t t i ! — sanoi Dubkov antaen minulle kättä.

Volodjan ystävät sanoivat minua d i p l o m a a t i k s i , koska kerran päivällisen jälkeen isoäiti-vainajan luona tämä oli heidän läsnä ollessaan puhellessaan meidän tulevaisuudestamme tullut sanoneeksi, että Volodjasta tulee sotilas, mutta että minut hän toivoo näkevänsä d i p l o m a a t t i n a mustassa hännystakissa ja pää kammattuna à la coq, mikä hänen mielestään ehdottomasti kuului diplomaatin kutsu-mukseen.

— Minne Volodja oikein meni? — kysyi minulta Nehljudov.

— En tiedä, — vastasin minä ja punastuin ajattellessani, että he varmaankin arvaavat, miksi Volodja oli poistunut.

— Varmaankaan hänellä ei ole rahaa! Eikö totta? Oi, d i p l o m a a t t i ! — lisäsi hän vakuuttavasti, selittäen hymyni. — Ei minullakaan ole rahaa. Entä onko sinulla, Dubkov?

— Katsotaan, — sanoi Dubkov ottaen esille kukkaron ja kopeloiden huolellisesti siinä olevia muutamia pikkurahoja lyhyillä sormillaan. — Tässä on viisikopeekkainen, tässä kaksikymmentä kopeekkaa, mutta muuten hyhhyh! — sanoi hän tehden koomillisen eleen kädellään.

Samaan aikaan tuli Volodja huoneeseen.

— No, mitä, mennäänkö?

— Ei.

— Oletpa sinä hullunkurinen! — sanoi Nehljudov. — Miksi et sano, ettei sinulla ole rahaa. Ota minun lippuni, jos tahdot.

— Entä miten sinä?

— Hän menee naisserkkujensa aitioon, — sanoi Dubkov.

— Ei, minä en lähde ollenkaan.

— Miksi?

— Siksi, että tiedäthän, etten mielelläni istu aitiossa.

— Miksi?

— En pidä siitä, minusta ei ole mukavaa.

— Taas vanha juttu! En ymmärrä, miksi sinun on epä-mukavaa siellä, missä kaikki hyvin mielellään näkevät sinut seurassaan. Se on naurettavaa, mon cher.

— Minkä sille voi, si je suis timide! Olen varma siitä, ettet sinä ole koskaan elämässäsi punastunut, mutta minä punastun joka hetki aivan jonninjoutavista asioista! — sanoi hän ja punastui samassa.

— Savez-vous, d'ou vient votre timidité? . . . d'un exces d'amour propre, mon cher, — sanoi Dubkov suojelevalla äänellä.

— Mitä exces d'amour propre tässä on! — vastasi Nehljudov, jota oli kosketettu arkaan paikkaan. — Päinvastoin, minä olen ujo sen vuoksi, että minussa on liian vähän amour propre; minusta päinvastoin tuntuu kaiken aikaa, että minun seurassani on epämiellyttävää, ikävää . . . siitä . . .

— Pukeuduhan, Volodja! — sanoi Dubkov tarttuen hänen olkapäihinsä ja riisuen häneltä takin. — Ignat, herra tahtoo pukeutua!

— Siitä syystä minun on usein . . . — jatkoi Nehljudov.

Mutta Dubkov ei enää kuunnellut häntä. »Trala-ta-ra-ra-la-la», alkoi hän laulella jotakin säveltä.

— Et sinä vielä päässyt minusta, — sanoi Nehljudov.
— Minä todistan sinulle, ettei ujous ollenkaan johdu itse-
rakkaudesta.

— Todistat sillä, että lähdet kanssamme.

— Olen sanonut, etten lähde.

— No, jää sitten tänne ja todista d i p l o m a a t i l l e.
Kun me palaamme, niin hän kertoo meille.

— Todistankin, — vastasi Nehljudov lapsellisen itse-
päisesti, — palatkaa vain pian . . . Mitä luulette, olenko minä
itserakas? — sanoi hän istuutuen luokseni.

Vaikka minulla tästä asiasta oli varma mielipiteeni,
niin minä tulin tästä odottamattomasta puhuttelusta niin
araksi, etten kyennyt heti vastaamaan hänelle.

— Minä luulen, että olette, — sanoin minä tuntien
kuinka ääneni vapisee ja puna peittää poskeni ajatellessani,
että on tullut aika osoittaa hänelle, että minä olen ä l y k ä s .
— Minä luulen, että jokainen ihminen on itserakas ja että
kaikki, mitä ikinä ihminen tekee, johtuu itserakkaudesta.

— Mitä sitten teidän mielestänne on itserakkaus?
— sanoi Nehljudov hymyillen hieman ivallisesti, niinkuin
minusta näytti.

— Itserakkaus, — sanoin minä, — on se vakaumus, että
minä olen parempi ja viisaampi kaikkia muita ihmisiä.

— Mutta kuinka kaikki voivat olla siitä vakuuttuneita?

— En tiedä, olenko oikeassa vai enkö, mutta kukaan
muu kuin minä ei sitä tunnusta; minä olen varma siitä,
että minä olen viisaampi kaikkia maailmassa, ja olen var-
ma, että teillä on samanlainen vakaumus.

— Ei, minä olen ensimmäinen sanomaan itsestäni, että
olen tavannut ihmisiä, jotka olen tunnustanut älykkäämmiksi
itseäni, — sanoi Nehljudov.

— Mahdotonta, — sanoin minä varmasti.

— Ajatteletteko te todellakin niin? — sanoi Nehljudov katsellen tarkasti minua.

— Aivan vakavasti, — vastasin minä.

Ja samassa yhtäkkiä mieleeni nousi ajatus, jonka heti lausuin julki.

— Minä todistan sen teille. Miksi me rakastamme itseämme enemmän kuin muita? . . . Siksi, että pidämme itseämme muita parempina, enemmän rakkautta ansaitsevina. Jos me pitäisimme toisia itseämme parempina, niin me myös rakastaisimme heitä enemmän kuin itseämme, mutta sellaista ei koskaan tapahdu. Ja vaikkapa tapahtuisikin, niin minä olen kuitenkin oikeassa, — lisäsin hymyillen tahtomattain itserakkaasti.

Nehljudov oli noin minuutin verran vaiti.

— Minä en mitenkään luullut teitä noin älykkääksi! — sanoi hän minulle niin hyvántahtoisesti, herttaisesti hymyillen, että minusta yhtäkkiä alkoi tuntua kuin olisin tavattoman onnellinen.

Kiitos vaikuttaa niin valtavasti ei ainoastaan ihmisen tunteeseen, vaan hänen järkeensäkin, että sen miellyttävän vaikutuksen johdosta minusta näytti kuin olisin tullut paljon viisaammaksi, ja ajatuksia kertyi toinen toisensa jälkeen tavattoman nopeasti päähäni. Itserakkaudesta siirryimme huomaamattamme rakkauteen, ja tästä aineesta tuntui riittävän keskustelemista loppumattomiin. Vaikka meidän pohdintamme syrjäisestä kuulijasta olisi saattanut tuntua aivan järjettömältä — niin epäselviä ja yksipuolisia olivat ajatuksemme, — niin meille niillä oli suuri merkitys. Sielumme olivat siinä määrin samassa vireessä, että kun hiukan-kaan kosketti jotakin kieltä, niin se sai vastakaikua toisessa. Me tunsimme mielihyvää nimenomaan tästä eri kielten yhteensointumisesta, joita me koskettelimme keskustelullamme.

Meistä tuntui, ettei ole riittävästi sanoja eikä aikaa lausua-
semme toisillemme sanoin kaikki ne ajatukset, jotka pyrkivät
ilmoille.

XXVII.

YSTÄVYYDEN ALKU.

Siitä lähtien muodostuivat minun ja Dmitri Nehljudo-
vin välit jokseenkin omituisiksi, mutta tavattoman miel-
lyttäviksi. Toisten läsnä ollessa hän ei kiinnittänyt minuun
juuri ollenkaan huomiota; mutta heti kun satuimme olemaan
kahdenkesken, istahdimme mukavaan nurkkaan ja aloim-
me keskustella unohtaen kaiken ja huomaamatta, miten
aika lensi.

Keskustelimme tulevasta elämästä ja taiteista ja vir-
kapalveluksesta ja avioliitosta ja lasten kasvatuksesta,
eikä koskaan juolahtanut mieleemme, että kaikki se, mitä
puhuimme, oli hirveätä hölynpölyä. Se ei tullut mieleemme
syystä, että loruilumme oli älykästä ja mieluista lorua; ja
nuorena pitää vielä järkeä arvossa, uskoo siihen. Nuoruudessa
ovat kaikki sielun voimat suunnatut tulevaisuuteen, ja tuo
tulevaisuus esiintyy niin monenlaisissa, elävissä ja hurmaa-
vissa muodoissa toivon vaikutuksesta, joka toivo ei perustu
entisyyden tuomaan kokemukseen, vaan kuviteltuun onnen
mahdollisuuteen, että jo pelkästään tajutut ja toiselle ilmais-
tut tulevan onnen unelmat ovat tämän iän todellista onnea.
Metafyysillisissä mietelmissämme, jotka olivat keskustelu-
jemme tärkeimpiä esineitä, minä rakastin sitä hetkeä, kun
ajatukset yhä nopeammin seuraavat toisiaan ja muuttuen
yhä abstraktisemmiksi lopulta tulevat niin hämäriksi, ettei
ole mahdollista ilmaista niitä, vaan aikoessaan sanoa, mitä
ajattelee, sanookin aivan toista. Minä rakastin sitä hetkeä,

jolloin kohottuaan yhä korkeammalle ja korkeammalle ajatuksen maailmassa yhtäkkiä käsittää sen koko äärettömyyden ja tajuaa, että on mahdotonta mennä kauemmaksi.

Miten lieneekään kerran, laskiaisen aikaan, Nehljudov joutunut niin olemaan mukana erilaisissa huveissa, että vaikka hän useita kertoja päivässä pistäytyi meillä, niin hän ei kertaakaan puhunut kanssani, ja se loukkasi minua niin suuresti, että hän näytti minusta taas ylpeältä ja epämiellyttävältä mieheltä. Odotin vain tilaisuutta näyttääkseni hänelle, etten pidä missään arvossa hänen seuraansa ja ettei minussa ole mitään erikoista kiintymystä häneen.

Kun hän ensimmäisen kerran laskiaisen jälkeen taas tahtoi ryhtyä kanssani keskustelemaan, minä sanoin, että minun oli valmistettava läksyjäni, ja lähdin ylös; mutta neljännestunnin kuluttua joku avasi luokkahuoneen oven ja Nehljudov astui luokseni.

— Häiritsekö teitä? — sanoi hän.

— Ette, — vastasin, vaikka olin tahtonut sanoa, että minulla tosiaankin on työtä.

— Miksi te sitten lähditte pois Volodjan luota? Emme-hän ole pitkään aikaan yhdessä pohtineet asioita. Mutta minä olen semmoiseen niin tottunut, että on kuin minulta puuttuisi jotakin.

Suuttumukseni haihtui hetkessä ja Dmitri oli silmissäni taas entinen hyvä ja herttainen mies.

— Luultavasti te tiedätte, miksi minä poistuin? — sanoin minä.

— Mahdollisesti, — vastasi hän istuutuen viereeni, — mutta jos arvaankin sinne päin, niin en kuitenkaan osaa sanoa miksi, mutta te osaatte, — sanoi hän.

— Ja sanonkin: minä poistuin siksi, että olin suuttunut teihin... en suuttunut, vaan harmissani. Yksinkertaisesti:

minä pelkään aina, että te halveksitte minua sentähden, että olen vielä hyvin nuori.

— Tiedättekö, miksi olemme niin hyvin sopineet yhteen? — sanoi hän vastaten hyväntahtoisella ja älykkäällä silmäyksellä tunnustukseeni. — Miksi pidän teistä enemmän kuin ihmisistä, joiden kanssa olen parempi tuttu ja joiden kanssa minulla on enemmän yhteistä? Olen äsken juuri päässyt siitä selville. Teillä on ihmeellinen, harvinainen ominaisuus — avomielisyyys.

— Niin, minä puhun aina juuri niitä asioita, joita minua hävettää tunnustaa, — myönsin minä, — mutta ainoastaan niille, joihin luotan.

— Niin, mutta voidakseen luottaa toiseen ihmiseen pitää olla hänen kanssaan hyvä ystävä, mutta me emme ole vielä ystäviä, Nicolas; muistatteko, että puhuimme ystävydestä: voidakseen olla todellisia ystäviä täytyy ihmisten luottaa toisiinsa.

— Luottaa siihen, että sitä asiaa, jonka minä sanon teille, te ette sano kenellekään, — sanoin minä. — Mutta kaikkein tärkeimmät, mielenkiintoisimmat ajatukset ovatkin juuri niitä, joita emme millään ehdolla sano toisillemme.

— Ja miten iljettäviä ajatuksia ne ovatkaan! Niin alhaisia ajatuksia, että jos tietäisimme olevamme pakotettuja tunnustamaan ne, niin ne eivät koskaan uskaltaisi nousta mielemmekään... Tiedättekö, mitä tulin ajatelleeksi, Nicolas? — lisäsi hän nousten tuoliltaan ja hieroen hymysuin käsiään. — T e h k ä ä m m e se, ja te saatte nähdä, miten hyödyllistä se on meille kummallekin; luvatkaamme tunnustaa kaikki toisillemme. Me tulemme tuntemaan toisemme eikä meitä hävetä; mutta siltä varalta, ettei meidän tarvitsisi pelätä syrjäisiä, luvatkaamme toisillemme, e t t e m m e k o s k a a n k e n e l l e k ä ä n m i t ä ä n puhu toisistamme. Tehkäämme niin.

Ja todellakin m e t e i m m e n i i n. Mitä siitä seurasi, sen kerron myöhemmin.

Karr on sanonut, että jokaisessa kiintymyksessä on kaksi puolta: toinen rakastaa, toinen sallii rakastaa itseään; toinen suutelee, toinen antaa poskensa suudeltavaksi. Se on aivan oikein; ja meidän ystävydessämme minä suutelin, Dmitri antoi poskensa suudeltavaksi; mutta hänkin oli valmis suutelemaan minua. Me rakastimme yhtä paljon, sillä me tunsimme toisemme ja pidimme arvossa toisiamme; tämä ei kuitenkaan estänyt häntä vaikuttamasta minuun ja minua alistumasta hänen vaikutuksensa alaiseksi.

Itsestään selvää on, että Nehljudovin vaikutuksesta minä tahtomattanikin omaksuin hänen katsomuksensakin, jonka oleellisimpana osana oli hyveen ihanteen intomielinen palvominen ja vakaumus, että ihmisen päämääräksi on pantu alituinen täydellistyminen. Silloin näytti koko ihmiskunnan parantaminen, kaikkien paheitten ja ihmiselämän onnettomuuksien poistaminen helposti toteutettavalta asialta; hyvin helppoa ja yksinkertaista näytti olevan parantaa itsensä, omaksua kaikki hyveet ja olla onnellinen . . .

Muuten Jumala yksin tietää, olivatko nuo nuoruuden jalot unelmat todellakin naurettavia ja kenen syytä on, että ne eivät toteutuneet . . .

NUORUUS

I.

MITÄ PIDÄN NUORUUDEN ALKUNA.

Olen sanonut, että minun ja Dmitrin välinen ystävyys saattoi minut katsomaan uudelta kannalta elämää, sen tarkoitusta ja sen suhteita. Tämän katsomuksen ytimenä oli vakaumus, että ihmisen kutsumuksena on pyrkimys siveelliseen täydellistymiseen ja että tämä täydellistyminen on helppoa, mahdollista ja ikuista. Tähän saakka olin ainoastaan nauttinut niiden uusien ajatusten keksimisestä, jotka johtuvat tästä vakaumuksesta, ja laatinut loistavia suunnitelmia siveellistä, toimekasta tulevaisuutta varten; mutta elämäni oli jatkunut entiseen tapaan pikkumaisena, sekavana ja toimettomana.

Ne hyveelliset ajatukset, joita me käsittelimme keskusteluissa jumaloimani ystävän Dmitrin, i h m e e l l i s e n M i t j a n kanssa, — niin sanoin toisinaan itsekseni kaikessa hiljaisuudessa häntä, — miellyttivät vasta järkeäni, mutta eivät tunnettani. Mutta tuli aika, jolloin nämä ajatukset sellaisella moraalisen selviämisen raikkaudella tulivat päähäni, että pelästyin ajatellessani, miten paljon aikaa olin antanut mennä hukkaan, ja heti, siinä silmänräpäyksessä tahdoin soveltaa nämä ajatukset elämään, vakavasti aikoen olla koskaan enää luopumatta niistä.

Ja siitä ajasta lasken n u o r u u d e n alkaneen.

Siihen aikaan oli kuudestoista ikävuoteni päättymässä.

Opettajia kävi edelleen luonani, St.-Jerôme valvoi opetustani ja minä valmistauduin vasten tahtoani ja haluttomasti yliopistoon. Muut puuhani opiskelun lisäksi olivat: yksinäiset, hajanaiset haaveilut ja mietiskelyt, voimistelu, jotta minusta tulisi maailman väkevin mies, kuljeskelu ilman mitään määrättyä tarkoitusta kaikissa huoneissa ja varsinkin palvelijatarten huoneen käytävässä ja itseni katseleminen kuvastimesta, jonka äärestä muuten poistuin aina raskaan alakuloisuuden, jopa inhon tunteen vallassa. Tulin yhä enemmän vakuuttuneeksi, ettei ulkomuotoni ainoastaan ollut ruma, vaan etten edes voinut lohduttautua sillä tavoin kuin tällöisissä tapauksissa tavallisesti tehtiin. En voinut sanoa, että kasvoni ovat ilmeikkäät, älykkäät tai ylhäiset... Mitään ilmeikkyyttä ei ollut, — piirteet olivat mitä tavallimmat, karkeat ja rumat; pienet harmaat silmät olivat varsinkin silloin, kun katselin itseäni kuvastimesta, pikemmin tyhmät kuin älykkäät. Miehekästä oli vielä vähemmän; vaikka minä en ollut pienikokoinen ja olin sangen väkevä ikäisekseni, niin kaikki kasvoni piirteet olivat pehmeitä, velttoja, epämääräisiä. Ei edes mitään ylhäistä ollut niissä; päinvastoin kasvoni olivat samanlaiset kuin yksinkertaisen talonpojan, ja samanlaiset isot jalat ja kädet oli minulla myös; mutta siihen aikaan se tuntui minusta suurelta häpeältä.

II.

KEVÄT.

Sinä vuonna, jolloin minusta tuli ylioppilas, sattui pääsiäinen olemaan myöhään huhtikuussa, niin että tutkinnot määrättiin pääsiäisen jälkeiseksi viikoksi, mutta kärsimysvii-

kolla minun oli paastottava ja samalla kuitenkin lopullisesti valmistauduttava.

Räntäsateen jälkeen, josta Karl Ivanovitšilla oli tapana sanoa: *p o i k a t u l i i s ä n s ä j ä l k e e n*, oli sää jo kolme päivää ollut tyyni, lämmin ja kirkas. Kaduilla ei näkynyt yhtään lumikokkarettä, likaisen seoksen asemesta oli näkyvissä märkä, kiiltävä katukiveys ja vuolaita puroja. Katoilta sulivat auringonpaisteessa jo viimeiset pisarat, puutarhataukuksessa oli puihin muodostumassa silmuja, pihalla vei kuiva polku talliin jäätyneen lantakasan ohi ja ulkoportaitten luona viheriöi kivien välissä sammalruoho. Oli se erikoinen kevään kausi, joka kaikkein enimmän vaikuttaa ihmisen mieleen: kirkas, kaikissa esineissä kimmeltävä, mutta ei kuuma aurinko, purot ja pälvet, tuoksuva raikkaus ilmassa ja hempeän sininen taivas pitkine, kuultavine pilvenhataroineen. En tiedä, miksi, mutta minusta tuntuu siltä, että suuressa kaupungissa tämän kevään ensimmäisen syntymäkauden vaikutus mieleen on vielä tuntuvampi ja voimakkaampi, — vähemmän näkee, mutta enemmän tuntee. Minä seisoin ikkunan luona, josta aamun aurinko heitti läpi kaksinkertaisten ruutujen pölyisiä säteitä minulle sietämättömän vastenmieliseksi käyneen luokkahuoneen lattialle, ja ratkaisin mustalla taululla jotakin pitkää algebrallista yhtälöä. Toisessa kädessä minulla oli repaleinen pehmeä Frankerin »algebra», toisessa pieni liitupala, jolla olin jo tahrinut molemmat käteni, kasvoni ja takkini kyynärpäät. Nikolai, esiliina vyöllä ja hihat ylös käärittyinä, nakutteli hohtimilla pois kittiä ja väänteli pois nauvoja ikkunasta, joka oli puutarhataukseen päin. Hänen puuhailunsa ja hänen aiheuttamansa kolina hajoittivat huomiotani. Sitäpaitsi olin sangen huonolla, tyytymättömällä tuulella. Kaikki tuntui minulla epäonnistuvan: olin tehnyt virheen laskun alussa, niin että kaikki oli aloitettava uudelleen, liidun olin kahdesti pudottanut, tunsin

tahrineeni kasvoni ja käteni, sieni ei ottanut löytyäkseen, Nikolain synnyttämä kolina tuntui kipeästi järkyttävän hermojani. Mieleni teki suuttua ja äristä, paiskasin pois liidun ja algebran ja aloin astella huoneessa. Mutta mieleeni muistui, että meidän on näihin aikoihin mentävä ripille ja että on pidättäydyttävä kaikesta pahasta; ja yhtäkkiä jouduin jonkinmoisen erikoisen, lempeän mielialan valtaan ja menin Nikolain luo.

— Annahan kun autan sinua, Nikolai, — sanoin koet-
taen antaa äänelleni mitä lempeimmän sävyn; ajatus, että
teen hyvin tukahduttaessani harmini ja auttaessani häntä,
vahvisti yhä enemmän minussa tätä lempeätä mielentilaa.

Kitti oli irroitettu, naulat syrjään väännetty; mutta
vaikka Nikolai tempoi kaikin voimin poikkipuista, ei ikkuna
lähtenyt irti.

»Jos kehys lähtee nyt samassa, kun minä vedän hänen
kanssaan, — ajattelin minä, — niin on synti työskennellä
enää.» Sisäikkuna kääntyi sivulle ja irtautui.

— Minne se on vietävä? — sanoin minä.

— Sallikaahan minun itseni hoitaa se, — vastasi Nikolai,
nähtävästi ihmeissään ja luultavasti tyytymättömänä in-
tooni. — Täytyy olla sekoittamatta, siellä säiliökomerossa
ne ovat minulla numerojärjestyksessä.

— Minä merkitsen sen, — sanoin minä nostaen ikkunan.

Luulen, että jos säiliökomero olisi ollut parin virstan
päässä ja ikkuna olisi ollut kahta vertaa raskaampi, niin
olisin ollut hyvin tyytyväinen. Tahdoin nähdä kovaa vaivaa
tehdessäni tämän palveluksen Nikolaille. Kun palasin takai-
sin huoneeseen, oli tiilikivipalat ja suolapötköt jo siirretty
ikkunalaudalle ja Nikolai lakaisi siivellä hietaa ja pökerty-
neitä kärpäsiä ulos avatusta ikkunasta. Raikas tuoksuva
ilma oli päässyt jo huoneeseen ja täyttänyt sen. Ikkunasta

kuului kaupungin humu ja varpusten sirkutus puistoaitauksesta.

Kaikki esineet olivat kirkkaasti valaistut, huone oli tullut iloisemmaksi, vieno kevättuuli liikutteli algebrani lehtiä ja Nikolain hiuksia. Menin ikkunan luo, istuuduin sille, kurottauduin puutarhaan ja vaivuin mietteisiini.

Jokin minulle uusi, tavattoman voimakas ja epämiellyttävä tunne tunkeutui yhtäkkiä sieluuni. Märkä maa, jossa siellä täällä oli esillä heleän viheriäisiä ruohonneniä keltaisine korsineen, auringossa kimaltelevat purot, joissa kierteli multakokkareita ja lastuja, syreenin punertuneet vitsat pullottavine umppuineen, jotka heiluivat aivan ikkunan alla, lintujen touhukas sirkutus niitten puikahdellessa tuossa pensaassa, sulavasta lumesta kostunut mustanpuhuva laipio, mutta ennen kaikkea tämä tuoksuva kostea ilma ja ilahduttava aurinko puhuivat minulle ymmärrettävästi, selvästi jostakin uudesta ja kauniista, jota tosin en osaa ilmaista niinkuin se minulle ilmeni, mutta jonka koetan esittää niinkuin sen otin vastaan, — kaikki se puhui minulle kauneudesta, onnesta ja hyveestä, puhui että niin toinen kuin toinenkin oli helppoa ja minulle mahdollista, ettei toista voi olla ilman toista, vieläpä että kauneus, onni ja hyve ovat sama asia. »Kuinka olen voinut olla ymmärtämättä, miten huono olen ennen ollut, miten voisin ja voin olla hyvä ja onnellinen tulevaisuudessa! — sanoin itsekseni. — Pitää pian pian, heti paikalla tulla toiseksi ihmiseksi ja alkaa elää toisin.» Siitä huolimatta minä kuitenkin istuin vielä kauan ikkunalla haaveillen ja mitään tekemättä. Oletteko sattunut paneutumaan levolle kesäpäivänä synkällä sateisella säällä ja herättyänne auringon laskettua avaamaan silmänne ja näkemään laajenevasta nelikulmaisesta ikkuna-aukosta liinaisen verhon alta, joka pullistuneena pieksää kuin vitsa ikkunautautaa, sateesta märän, varjoisan, sinipunervalle vivahtavan

reunan lehmuskujasta ja kostean puistotien, jota valaisevat vinot säteet, kuulemaan yhtäkkiä lintujen iloisen elämän puistosta, näkemään hyönteiset, jotka leijailevat ikkuna-aukossa välkkyen auringossa, tuntemaan sateenjälkeisen ilman tuoksun ja ajattelemaan: »Kuinka minua ei hävetä nukkua pois tällöinen ilta», ja kiireesti hypähtämään ylös mennäksenne puutarhaan iloitsemaan elämästä? Jos olette sattunut sen kokemaan, niin siinä teillä on näyte siitä voimakkaasta tunteesta, jota tunsin silloin.

III.

HAAVEITA.

»Nyt käyn ripillä, puhdistaudun kaikista synneistä, — ajattelin, — enkä koskaan enää ...» (Tässä muistin kaikki synnit, jotka enimmän olivat minua vaivanneet). »Rupean käymään ehdottomasti joka sunnuntai kirkossa ja vielä sen jälkeen luen koko tunnin evankeliumia, sitten siitä rahasta, jonka saan joka kuukausi tultuani yliopistoon, minä annan ehdottomasti kaksi ja puoli ruplaa (kymmenennen osan) köyhille kenenkään tietämättä, en kerjäläisille, vaan etsin käsiini sellaisia köyhiä orpoja tai mummoja, joista ei kukaan tiedä.

»Minulla tulee olemaan oma huone (luultavasti St.-Jérômen) ja minä siivoan sen itse ja pidän ihmeteltävän puhtaana; palvelijaa en pane tekemään mitään puolestani; onhan hän samanlainen kuin minäkin. Sitten menen joka päivä yliopistoon jalkaisin (jos minulle annetaan rattaat, niin myyn ne ja varaan nekin rahat köyhiä varten) ja täytän täsmälleen kaikki (mitä tuo »kaikki» oli, sitä en mitenkään olisi osannut sanoa silloin, mutta minä ymmärsin ja tunsin

elävästi tuon »kaikki», mikä kuului järkevään, siveelliseen, nuhteettomaan elämään). Kirjoitan luentoja ja käyn myös edeltäkäsini läpi oppiaineita, niin että olen ensimmäisellä vuosikurssilla paras oppilas, ja kirjoitan väitöskirjan; toisella kurssilla tiedän jo edeltäpäin kaikki ja minut voidaan siirtää suoraan kolmannelle kurssille, niin että kahdeksantoista vuotiaana suoritan yliopiston oppimäärän parhaana kandidaattina saaden kaksi kultamitalia; sitten tulen maisteriksi, tohtoriksi ja minusta tulee Venäjän etevin tiedemies... ja saatan olla Euroopankin etevin... No, entä sitten?...» kysyin itseltäni. Mutta silloin muistin, että nämä haaveet ovat ylpeyttä, synti, josta jo tänä iltana on puhuttava rippisällä, ja minä palasin mietelmieni alkukohtaan. »Valmistautuessani luentoihin menen jalkaisin Varpusvuorille; valitsen siellä paikan puun juurella ja luen luentoja; toisinaan otan mukaani jotakin syötävää: juustoa tai Pedottin piirakoita tai jotakin muuta. Levähdän ja alan sitten lukea jotakin hyvää kirjaa tai piirrän näköaloja tai soitan jotakin soitinta (opin ehdottomasti soittamaan huilua). Sitten hän myös käy kävelyllä Varpusvuorilla ja tulee jolloinkin luokseni ja kysyy, kuka minä olen. Minä katson häneen surullisesti ja sanon, että olen erään papin poika ja että olen onnellinen ainoastaan täällä, kun olen yksin, aivan yöpö yksin. Hän ojentaa minulle kätensä, sanoo jotakin ja istuu viereeni. Niin käymme joka päivä siellä, meistä tulee ystäviä ja minä suutelen häntä... Ei, se ei ole hyvä. Päinvastoin, tästä päivästä lähtien minä en enää katso naisia. En koskaan, en koskaan mene palvelijatarten huoneeseen, koetan olla menemättä siitä ohikin, ja kolmen vuoden kuluttua vapaudun holhouksesta ja menen ehdottomasti naimisiin. Hankin itselleni joka päivä mahdollisimman paljon liikuntaa, voimistelen joka päivä, niin että viidenkolmatta ikäisenä olen voimakkaampi kuin Rappo. Ensimmäisenä päivänä pidän

puoli puutaa »suoralla kädellä» viisi minuuttia, toisena yksikolmatta naulaa, kolmantena kaksikolmatta naulaa ja niin edespäin, niin että viimein on neljä puutaa kummassakin kädessä, ja niin olen kaikkein väkevin koko talonväestä; ja kun yhtäkkiä joku saa päähänsä loukata minua tai puhua epäkunnioittavasti h ä n e s t ä, minä tartun häneen näin, yksinkertaisesti vain rinnuksiin, nostan parin arssinan korkeuteen maasta yhdellä kädellä ja pidän häntä vain siinä, että hän tuntisi voimani, ja jätän sikseen; mutta muuten ei tämäkään ole hyvä, — no, ei se mitään, enhän minä tee hänelle pahaa, minä vain osoitan, että minä . . .»

Älköön moittittako minua siitä, että nuoruuden haaveeni ovat yhtä lapsellisia kuin lapsuuden ja poikaiän haaveet. Olen vakuuttunut siitä, että jos minun on suotu elää hyvin vanhaksi ja kertomuksessani pääsen siihen ikääni asti, niin seitsemänkymmenen vuoden ikäisenä ukkona haaveilen aivan yhtä mahdottoman lapsellisesti kuin nytkin. Haaveilen jostakin ihanasta Mariasta, joka rakastaa minua, hampaatonta ukkoa, niinkuin hän rakasti Mazepaa, haaveilen siitä, miten minun heikkoälyisestä pojastani yhtäkkiä tulee ministeri jonkin harvinaisen sattuman johdosta, tai siitä, kuinka minulla yhtäkkiä on rahaa lukemattomia miljoonia. Olen vakuutettu siitä, ettei ole olemassa sellaista ihmisolentoa eikä ikäkautta, jolta puuttuisi tuo hyväatekevä, lohduttava haaveilukyky. Mutta jos jätetään huomioon ottamatta tuo yhteinen piirre, että haaveilu on kaikille mahdollinen ja että siinä on tenhonsa, niin jokaisen ihmisen ja jokaisen ikäkauden haaveilla on oma erikoisluonteensa. Sinä ajanjaksona, jota pidän poikaiän loppurajana ja nuoruuden alkuna, oli haaveitteni perustana neljä tunnetta. Ensiksi rakkaus häneen, kuviteltuun naiseen, josta haaveilin aina samaan tapaan ja jonka joka hetki odotin jossakin kohtaavani. Tämä h ä n oli hiukan Sonetškaa, hiukan Mašaa, Vasilin vaimoa, silloin

kun hän pesee liinavaatteita kaukalossa, ja hiukan sitä naista, jolla oli helmiä valkoisella kaulalla ja jonka olin nähnyt hyvin kauan sitten teatterissa, meidän viereisessä aitiassa. Toinen tunne oli mieltymys rakkauteen. Olisin tahtonut, että kaikki olisivat tunteneet minut ja rakastaneet minua. Tahdoin lausua nimeni: Nikolai Irtenjev, ja kaikkien olisi pitänyt hämmästyä tästä ilmoituksesta, kokoontua ympärileni ja kiittää minua jostakin. Kolmantena tunteena oli harvinaisen, turhamaisen onnen toivo, niin luja ja vankka, että se muuttui mielenvikaisuudeksi. Olin niin varma siitä, että minusta hyvin pian jonkin tavattoman tapahtuman johdosta tulee maailman rikkain ja kuuluisin mies, että alati levottomana odotin jotakin satumaista onnenpotkua. Odotin yhä, että nyt se a l k a a ja minä saan kaikkea, mitä ihminen voi toivoa, ja kiirehdin aina kaikkialle luullen sen a l k a v a n siellä, missä minua ei ole. Neljäs ja voimakkain tunne oli inho itseäni kohtaan ja katumus, mutta se katumus oli siinä määrin liittynyt onnen toivoon, ettei siinä ollut mitään surullista. Minusta tuntui niin helpolta ja luonnolliselta irtautuminen kaikesta entisestä, kaiken muuttaminen, unohtaminen, mitä on ollut, ja elämän aloittaminen kaikkine suhteineen aivan uudestaan, ettei entisyys painanut eikä sitonut minua. Minä suorastaan nautin entisyyden inhoamisesta ja koetin nähdä sen synkempänä kuin se oli ollut. Mitä mustempi oli entisyyden muistojen piiri, sitä puhtaampana ja valoisampana erottui siitä nykyisyyden kirkas, puhdas pilkku ja loistivat tulevaisuuden sateenkaarenvärit. Juuri tämä katumuksen ääni ja intohimoinen täydellisyyden toivo olikin tärkein uusi sielullinen tunne tuona kehityskautenani ja siitä sain uuden pohjan arvostellessani itseäni, ihmisiä ja maailmaa. Hyvä, lohdullinen ääni, joka siitä lähtien niin monta kertaa on niinä surullisina aikoina, jolloin sielu ääneti taipui elämän valheen ja turmeluksen alle,

yhtäkkiä rohkeasti noussut kaikkea valhetta vastaan, ilkeästi paljastanut entisyyden, osoittanut nykyisyyden valoisaa pilkun ja pakottanut rakastamaan sitä sekä luvannut hyvää ja onnea tulevaisuudessa, — hyvä, lohdullinen ääni! Lakkaatko todellakin joskus kaikumasta?

IV.

PERHEPIIRIMME.

Isä oli tänä keväänä harvoin kotona. Mutta kun semmoista sattui, niin hän sen sijaan olikin tavattoman iloinen, räpyytteli pianolla mielikappaleitaan, silmäili lempeästi ympärilleen ja keksi meistä kaikista ja Mimistä piloja, sen tapaisia kuin että Grusian hallitsijan poika oli nähnyt Mimin ajelulla ja rakastunut niin hurjasti, että on anonut synoodilta avioeroa, tai että minut nimitetään Wienin lähettilään apulaiseksi, ja kertoi vakavan näköisenä meille näitä uutisiaan; säikytteli Katenkaa hämähäkeillä, joita tämä pelkäsi; oli hyvin ystävällinen meidän ystäviämme Dubkovia ja Nehljudovia kohtaan ja kertoili alati meille ja vieraille tulevan vuoden suunnitelmistaan. Vaikka nämä suunnitelmat melkein joka päivä muuttuivat ja olivat ristiriidassa keskenään, niin ne olivat niin viehättäviä, että me kuuntelimme niitä hartaasti ja Ljubotška katseli silmää räpäyttämättä suoraan isän suuhun, ettei sanaakaan menisi hukkaan. Milloin oli suunnitelmana jättää meidät Moskovaan yliopistoon, kun taas hän itse Ljubotškan kanssa lähtisi pariksi vuodeksi Italiaan, milloin taas ostaa maatila Krimiltä, etelärannalta ja mennä sinne joka kesäksi, milloin muuttaa Pietariin kaikin joukoin j. n. e. Mutta erikoisen iloisuuden lisäksi oli isässä viime aikoina tapahtunut eräs muutos, joka suuresti ihmetytti

minua. Hän teetti itselleen muodikkaan puvun — oliivin-värisen hännystakin, muodinmukaiset housut jalkahihnoineen ja pitkän lievetakin, joka sopi hänelle erittäin hyvin, ja usein hän tuoksui hyvillä hajuvesille, kun oli lähdössä vierailulle varsinkin erään rouvan luo, josta Mimi ei puhunut muuten kuin huokaillen ja sen näköisenä, että hänen kasvoistaan saattoi lukea sanat: »Orpo raukat! Onneton intohimo! On hyvä, ettei h ä n t ä enää ole» j. n. e. Sain tietää Nikolailta, sillä isä ei kertonut meille mitään peliasioistaan, että isällä oli ollut erittäin hyvä onni pelissä tänä talvena, hän oli voittanut hirveän paljon, tallettanut rahat eikä ollut halunnut keväällä enää pelata. Ehkäpä hän siitä syystä, peläten, ettei jaksaisi pysyä lujana, niin innokkaasti halusi muuttaa pian maalle. Hän päätti lähteä heti pääsiäisen jälkeen, odottamatta minun pääsyäni ylioppilaaksi, tyttöjen kanssa Petrovskojeen, jonne Volodjan ja minun oli tultava myöhemmin.

Volodja oli koko tämän talven kevääseen asti ollut Dubkovin erottamaton ystävä (sen sijaan hän ja Dmitri olivat alkaneet kylmetä toisilleen). Heidän päähuvinaan, mikäli saatoin päätellä kuulemistani keskusteluista, oli aina se, että he joivat yhtämittaa samppanjaa, ajoivat reessä erään neidon ikkunain alle, johon näyttivät yhdessä rakastuneen, ja tanssivat vastatusten, ei enää lasten tanssiaisissa, vaan oikeissa baaleissa. Tämä viimeksimainittu asia vieroitti meitä sangen paljon toisistamme, vaikka minä ja Volodja rakastimmekin toisiamme. Me tunsimme liian hyvin sen suuren erotiksen, joka on opettajien opetusta nauttivan pojan ja suurissa baaleissa tanssivan miehen välillä, ja siksi emme ilmaisseet toisillemme ajatuksiamme. Katenka oli jo ihan aikaihminen, luki hyvin paljon romaaneja, eikä se ajatus, että hän voi pian mennä naimisiin, tuntunut minusta enää pilalta; mutta vaikka Volodjakin oli aikaihminen, niin he eivät kuitenkaan sopineet yhteen, näyttivätpä halveksivan-

kin toisiaan. Yleensä Katenka ollessaan yksin kotona ei ollut huvitettu mistään muusta kuin romaaneista ja hänellä oli enimmäkseen ikävä; mutta kun talossa oli vierasta miesväkeä, niin hän muuttui hyvin vilkkaaksi ja rakastettavaksi ja pelehti silmillään sillä tavoin, etten mitenkään saattanut käsittää, mitä hän sillä tahtoi ilmaista. Vasta sen jälkeen kun minä keskustellessani hänen kanssaan kuulin, että ainoa neidolle luvallinen keimailutapa on silmillä keimaileminen, saatoin selittää itselleni sen omituisen luonnottoman mulkoilun, joka ei näyttänyt toisia ollenkaan ihmetyttävän. Ljubotškin oli jo alkanut pitää miltei pitkää hametta, niin ettei hänen hanhenjalkojaan juuri ollenkaan näkynyt, mutta hän oli samanlainen itkusuu kuin ennenkin. Nyt hän ei enää haaveillut naimisiin menosta husaarin kanssa, vaan laulajan tai soittoniekan kanssa, ja siitä syystä hän harrasti vakavasti soittoa. St.-Jérôme, joka tiesi, että hänen olonsa talossamme loppuu, kun minä saan suorittaneeksi tutkintoni, oli hankkinut itselleen paikan jonkun kreivin luona ja katseli siitä lähtien ikäänkuin halveksien talomme väkeä. Hän oli harvoin kotona, alkoi polttaa savukkeita, mikä siihen aikaan oli suurta keikarimaisuutta, ja vihelteli lakkaamatta kortin läpi joitakin iloisia säveliä. Mimi tuli päivä päivältä yhä katkerammaksi eikä hän ollut siitä asti, kun aloimme kasvaa suuriksi, näyttänyt odottaneen keneltäkään eikä mistään mitään hyvää.

Kun tulin päivälliselle, oli ruokasalissa vain Mimi, Katenka, Ljubotška ja St.-Jérôme; isä ei ollut kotona, Volodja taas valmistautui tutkintoon tovereineen omassa huoneessaan ja oli pyytänyt itselleen päivällisen sinne. Yleensä oli viime aikoina päivällispöydässä ensi sijalla enimmäkseen ollut Mimi, jota me kukaan emme kunnioittaneet, ja päivällinen oli paljon menettänyt entisestä viehätystään. Päivällinen ei ollut enää, niinkuin maman'in tai isoäidin aikana, erään-

laatuinen juhlallinen toimitus, joka määrättyllä hetkellä yhdisti koko perheen ja jakoi päivän kahteen osaan. Me katsoimme voivamme myöhästyä, tulla toista ruokalajia tarjottaessa, juoda viiniä juomalaseista (jossa oli esimerkkinä itse St.-Jérôme), retkahdella tuolillamme, nousta pöydästä ennen päivällisen loppua ynnä ottaa muita senkaltaisia vapauksia. Siitä lähtien oli päivällinen lakannut olemasta, kuten ennen, jokapäiväinen iloinen perhejuhla. Toisinpa oli Petrovskojessa, kun kello kaksi kaikki peseytyneinä, päivällistä varten pukeutuneina, istuvat vierashuoneessa ja iloisesti puhellen odottavat määrättyä hetkeä. Juuri samaan aikaan, kun tarjoiluhuoneen kello kähisee valmistautuen lyömään kaksi, astuu sisälle hiljaisin askelin Foka lautasliina kädessä, arvokkaan ja hieman ankaran näköisenä. »Ruoka on valmis!» kuuluttaa hän kovalla, pitkäveteisellä äänellä, ja kaikki iloisin, tyytyväisen näköisinä, vanhemmat edellä ja nuoremmat jäljessä, gangistetut hameet kahisten ja saappaat ja kengät naristen, menevät ruokasaliin ja hiljaisesti puhellen istuutuvat vakinaisille paikoilleen. Toisinpa oli myös Moskovassa, kun kaikki hiljaa puhellen seisovat katetun pöydän ääressä salissa odotellen isoäitiä, jolle Gavriilo jo on mennyt ilmoittamaan, että ruoka on pöydässä; yhtäkkiä ovi avautuu, kuuluu hameen kahinaa, jalkojen kapsetta, ja isoäiti purjehdii esille huoneestaan myssy päässä, myssyssä jonkinlainen epätavallinen sinipunerva nauhasolmuke, sivuttain, hymyillen tai luoden synkkiä syrjäsilmäyksiä (riippuen terveydentilasta). Gavriilo rientää hänen nojatuolinsa luo, tuolit kolisevat, ja tuntien, miten selkääsi pitkin kulkevat eräänlaiset kylmät väreet — ruokahalun enne — tartut kosteahkoon jäykistettyyn lautasliinaan, syöt vähän leivän kuorta ja kärsimättömän ja riemukkaan ahneesti, hieroen käsiäsi pöydän alla, katselet höyryäviä liemilautasia, joita taloudenhoitaja täyttelee sen mukaan kuin kunkin arvo, ikä ja isoäidin valppaus määrää.

Nyt en enää tuntenut minkäänlaista iloa enkä mielenliikutusta tullessani päivälliselle.

Mimin, St.-Jérômen ja tyttöjen lörpöttely siitä, miten kauheat saappaat on venäjän opettajalla, millaiset ovat Kornakovin ruhtinatarten puvut liehureunusteineen j. m. s., — heidän lörpöttelynsä, joka aikaisemmin oli herättänyt minussa vilpittöntyä halveksumista, mitä minä varsinkaan Ljubotškaan ja Katenkaan nähden en koettanutkaan salata, ei nyt muuttanut muuksi minun uutta hyveellistä mielialaani. Olin tavattoman sävyisä; kuuntelin heitä hymyillen ja erittäin ystävällisesti, pyysin kunnioittavasti kaljaa ja yhdyin St.-Jérômeen, joka oikaisi erästä pöydässä sanomaani lausetta huomauttaen, että on kauniimpaa sanoa j e p u i s kuin j e p e u x. Minun täytyy kuitenkin tunnustaa, että minusta oli jonkin verran epämiellyttävää se, ettei kukaan kiinnittänyt erikoista huomiota lempeyteeni ja hyveeseeni. Ljubotška näytti minulle päivällisen jälkeen paperin, johon hän oli kirjoittanut luettelon kaikista synneistään; minun mielestäni se oli sangen hyvä asia, mutta arvelin, että vielä parempi olisi kirjoittaa sieluunsa kaikki syntinsä ja että »kaikki tämä ei ollut sitä, mitä olisi pitänyt».

— Miksi ei ole? — kysyi Ljubotška.

— No, hyvähän tämäkin on; sinä et ymmärtäisi minua kuitenkaan. — Ja minä läksin ylös huoneeseeni sanoen St.-Jérômelle meneväni työskentelemään; mutta itse asiassa oli tarkoituksenani ennen ripille menoa, johon oli vielä puolitoista tuntia, kirjoittaa itselleni koko elämää varten velvollisuuksieni ja toimieni luettelo, esittää paperilla elämäni tarkoitus ja säännöt, joiden mukaan aina toimisini, poikkeamatta niistä.

V.

SÄÄNNÖT.

Otin esille paperiarkin ja aioin ihan ensiksi ryhtyä laatimaan luetteloa seuraavan vuoden velvollisuuksista ja toimista. Piti viivata paperi. Mutta kun en löytänyt viivointiani, käytin tähän latinan sanakirjaa. Vedettyäni mustekynällä pitkin sanakirjan reunaa ja sitten siirrettyäni sen etemmäksi huomasin tehneeni viivan asemesta paperille pitkulaisen mustelätäkön, jota paitsi sanakirjaa ei riittänyt koko paperin pituudelta ja viiva mutkistui sen pehmeän nurkan mukaan. Otin toisen paperin ja sain sen jotenkuten viivoittaneeksi siirtämällä sanakirjaa. Jaettuani velvollisuuteni kolmeen lajiin: velvollisuuksiin itseäni kohtaan, lähimmäisiä kohtaan ja Jumalaa kohtaan, aloin kirjoittaa ensimmäisiä, mutta niitä olikin niin paljon ja niin monta lajia ja alalajia, että täytyi kirjoittaa ensin »Elämän säännöt» ja sitten vasta ryhtyä laatimaan luetteloa. Otin kuusi arkkia paperia, ompelin vihon ja kirjoitin yläreunaan: »Elämän säännöt». Nämä kaksi sanaa oli kirjoitettu niin vinoon ja epätasaisesti, että kauan aikaa ajattelin, eikä pitäisi kirjoittaa uudestaan, ja tunsin kauan aikaa tuskaa katsellessani revittyä luetteloa ja tätä otsikon rumilasta. Miksi kaikki on niin kaunista, selvää sielussani, mutta tulee niin pahan näköiseksi paperilla ja yleensä elämässä, kun tahdon soveltaa siihen jotakin siitä, mitä ajattelen? . . .

— Rippi-isä on tullut, olkaa hyvä ja tulkaa alas kuulemaan sääntöjä, — tuli Nikolai ilmoittamaan.

Piilotin vihon-pöytäni, katsahdin kuvastimeen, kampsin hiukseni ylöspäin, mikä vakaumukseni mukaan teki minut syvämielteen näköiseksi, ja menin sohvakammioon,

jossa jo oli pöytä liinoineen ja sillä jumalankuva ja palavia vahakynttilöitä. Isä tuli samalla kertaa kuin minäkin toisesta ovesta. Rippi-isä, harmaapää munkki, jolla oli ankarat ukon kasvot, siunasi isää. Isä suuteli hänen pienehköä, leveätä, kuivaa kättään; minä tein samoin.

— Kutsukaa Voldemar, — sanoi isä. — Missä hän on? Tahi ei, hänhän valmistautuu herranehtoonelliselle yliopistossa.

— Hän työskentelee ruhtinaan kanssa, — sanoi Katenka ja katsahti Ljubotškaan. Ljubotška punastui yhtäkkiä jostakin syystä, tuli nyreän näköiseksi, oli tuntevinaan jotakin kipua ja poistui huoneesta. Minä menin hänen jäljessään. Hän pysähtyi vierashuoneeseen ja kirjoitti jotakin taas paperiinsa.

— Kuinka, oletko taas tehnyt uuden synnin? — kysyin minä.

— Ei, ei se mitään, muuten vain, — vastasi hän punastuen.

Samaan aikaan alkoi eteisestä kuulua Dmitrin ääni hänen hyvästellessään Volodjaa.

— Kas, sinulle on kaikki kiusausta, — sanoi Katenka tullen huoneeseen ja kääntyen Ljubotškan puoleen.

En voinut käsittää, mikä sisarelleni tuli: hän oli niin nolo, että kyynelät nousivat hänen silmiinsä; hänen hämillä olonsa kehityttyään äärimmilleen muuttui harmistumiseksi itseensä ja Katenkaan, joka nähtävästi ärsytti häntä.

— Niin, näkeehän sen, että sinä olet m u u k a l a i n e n (ei mikään loukannut Katenkaa enemmän kuin nimitys muukalainen ja siksi Ljubotška olikin sitä käyttänyt). — Tämmöisen sakramentin edellä, — jatkoi hän tärkeä sävy äänessä, — sinä minua kiihdytät . . . sinun pitäisi ymmärtää . . . tämä ei ole ollenkaan pilaa.

— Tiedätkö, Nikolenka, mitä hän kirjoitti? — sanoi

Katenka, jota nimitys muukalainen oli loukannut.
— Hän kirjoitti . . .

— En olisi luullut sinua niin ilkeäksi, — sanoi Ljubotška itkien ja poistui luotamme. — Tämöisellä hetkellä ja tahallaan, iankaikkisesti, saattaa yhä syntiin. En minä puutu sinun tunteisiisi ja kärsimyksiisi.

VI.

RIPPI.

Nämä ja tämänkaltaiset muut hajanaiset mietteet mielessä palasin sohvakammioon, kun kaikki kokoontuivat sinne ja rippi-isä nousten seisomaan valmistautui lukemaan rukousta ripin edellä. Mutta heti kun yleisen äänettömyyden keskeltä kajahti munkin ilmehikäs, ankara ääni hänen lukiesaan rukousta ja varsinkin kun hän lausui meille sanat: *ilmaiskaa kaikki rikkomuksenne häpeämättä, salaamatta ja puolustelematta, ja teidän sielunne puhdistuu Jumalan edessä, mutta jos salaatte jotakin, niin teette suuren synnin*, — silloin palasi minuun hartaan vavistuksen tunne, jota olin tuntenut aamulla ajatellessani tulossa olevaa sakramenttia. Minä suorastaan tunsin nautintoa tietäessäni olevani tässä tilassa ja koetin saada sen säilymään pysähdyttäen kaikki ajatukset, jotka tulivat mieleeni, ja koettaen pelätä jotakin.

Ensin meni ripittäytymään isä. Hän viipyi hyvin kauan isoäidin huoneessa ja koko sen ajan me kaikki sohvakammiossa olimme vaiti tai puhelimme kuiskaten siitä, kuka menee ensimmäiseksi. Vihdoin kuului taas oven läpi munkin ääni, kun hän luki rukousta, ja isän askelet. Ovi narahti ja hän tuli sieltä, tapansa mukaan yskähdellen, nytkäytellen olkaansa ja katsomatta kehenkään meistä.

— No, mene nyt sinä, Ljuba, mutta sanokin kaikki. Sinähän olet suuri syntinen, — sanoi isä iloisesti ja nipisti häntä poskesta.

Ljubotška kalpeni ja punastui, otti esiliinastaan luetelonsa ja pisti sen taas piiloon, painoi päänsä alas, kutisti omituisesti kaulansa lyhyemmäksi aivan kuin olisi odottanut iskua ylhäältä päin ja meni ovesta sisälle. Hän ei viipynyt siellä kauan, mutta kun hän tuli ulos sieltä, nytkivät hänen hartiansa nyyhkytyksistä.

Vihdoin kauniin Katenkan jälkeen, joka tuli ovesta hymyillen, tuli minun vuoroni. Saman tylsän pelon vallassa ja haluten tahallani yhä enemmän herättää itsessäni tätä pelkoa menin sisälle puoleksi valaistuun huoneeseen. Rippi-isä seisoj lukupulpetin edessä ja käänsi hitaasti kasvonsa minuun.

Minä en viipynyt viittä minuuttia enempää isoäidin huoneessa, mutta tulin sieltä ulos onnellisena ja silloisen vakaumukseni mukaan aivan puhtaana, siveellisesti uudistuneena ja uutena ihmisenä. Siitä huolimatta, että minuun vaikutti epämiellyttävästi kaikki elämäni entinen ympäristö, entiset huoneet, entinen kalusto, entinen oma muotoni (olisin tahtonut kaiken ulkopuolisenkin muuttuneen samoin kuin, kuten minusta näytti, minä itse olin sisällisesti muuttunut), — tästä huolimatta olin tuossa riemukkaassa mielentilassa siihen asti kuin kävin vuoteeseen.

Olin jo vaipumassa uneen käyden läpi mielikuvituksesani kaikki synnit, joista olin puhdistunut, kun yhtäkkiä muistin erään häpeällisen synnin, jonka olin salannut ripissä. Ripin edellä käyneen rukouksen sanat muistuiivat mieleeni ja kaikuivat lakkaamatta korvissani. Koko rauhallisuuteni katosi silmänräpäyksessä. »Mutta jos salaatte, niin teette suuren synnin . . .» kuului korvissani lakkaamatta, ja minä tunsin olevani niin suuri syntinen, ettei minua varten

ollut olemassa kyllin ankaraa rangaistusta. Kauan kääntelehdin kyljeltä toiselle ajatellen asemaani ja odottaen joka hetki Jumalan rangaistusta, jopa äkkikuolemaa, — mikä ajatus saattoi minut kuvaamattoman kauhun valtaan. Mutta yhtäkkiä mieleeni nousi onnellinen ajatus: heti päivän koittaessa lähtisin luostariin rippi-isän luo ja ripittäytyisin uudelleen; ja niin rauhoituin.

VII.

MATKA LUOSTARIIN.

Heräsin yöllä useita kertoja peläten nukkuvani liikaa, ja kellon käydessä kuudetta jo olin jalkeilla. Puutarhanpuoleisista ikkunoista näkyi vain hiukan sarastusta. Minä pukeuduin ja panin jalkaani saappaani, jotka olivat ry-pistyneinä ja puhdistamattomina vuoteeni vieressä, koska Nikolai ei vielä ollut ennättänyt niitä ottaa, ja rukoilematta Jumalaa, peseytymättä, minä lähdin ensimmäisen kerran elämässäni yksinäni kadulle.

Vastakkaisella puolella punoitti suuren talonviheriäisen katon takaa utuinen, kylmä rusko. Verraten kova kevään aamupakkanen oli hyytänyt lian ja purot, pisteli jalkojeni alla ja nipisteli kasvojani ja käsiäni. Meidän sivukadullamme ei ollut vielä yhtään ajuria, jommoisia olin toivonut löytäväni ennättääkseni nopeasti mennä ja palata. Vain joitakin kuormia kulki hitaasti Arbat katua pitkin ja kaksi muuraria kulki puhellen ohitseni jalkakäytävällä. Kun olin kulkenut noin tuhat askelta, aloin kohdata miehiä ja naisia, jotka olivat menossa koreineen torille, ja tynnyreitä, joilla mentiin hakemaan vettä; kadunristeykseen tuli piiraitten kaupustelija; eräs sämpyläleipomo avattiin, ja Arbatin portilla satuin

kohtaamaan ajurivanhuksen, joka nukkui huojuen nukka-
vieruilla vaaleansinertävillä ja paikatuilla kaliberirattaillaan.
Luultavasti unenpöpperössä hän pyysi minulta kaksikymmen-
tä kopeekkaa matkasta luostariin ja takaisin, mutta sitten
yhtäkkiä tuli täyteen tajuunsa ja juuri aikoessani istuutua
rattaille alkoi lyödä hevostaan ohjasperillä ja ajoi koko-
naan pois luotani. »Täytyy mennä hevosta syöttämään!
En voi, herra!» mutisi hän.

Töin tuskin sain hänet pysähtymään lupaamalla vielä
toiset kaksikymmentä kopeekkaa. Hän pysähtytti hevo-
sensa, tarkasti minua huolellisesti ja sanoi: »Käy istumaan,
herra!» Tunnustan pelänneeni hiukan, että hän vie minut
autiolle sivukadulle ja ryöstää. Tarttuen hänen repaleisen
kauhtanareuhkansa kaulukseen, jolloin hänen ryppyinen
kaulansa paljastui hänen hyvin köyryn selkänsä yläpuolelta
tehden jollakin tavoin surkean vaikutuksen, minä kiipesin
istumaan kahdareisin muhkuraiselle vaaleansiniselle huoju-
valle istuimelle ja me lähdimme yhdessä tärisemään alas
Vozdviženkaa. Matkalla ennätin huomata, että rattaitten
selus oli päällystetty vihertävällä kangaspalalla, josta samasta
kankaasta ajurin viittakin oli; tämä seikka rauhoitti minua
jostakin syystä, enkä enää pelännyt, että ajuri vie minut
autiolle syrjäkadulle ja ryöstää.

Aurinko oli kohonnut jo verraten korkealle ja kultasi
kirkkojen kupukattoja, kun saavuimme luostarin luo.
Varjossa oli vielä pakkasta, mutta tiellä virtaili kaikkialla
sameita puroja, ja hevonen astua lompsutteli sulamaan ruven-
neessa liassa. Tultuani luostarin pihaan kysyin ensimmäi-
seltä näkemältäni henkilöltä, miten löydän rippi-isän.

— Tuolla on hänen kammionsa, — sanoi minulle ohi
kulkeva munkki pysähtyen hetkiseksi ja osoittaen pientä
taloa, jossa oli ulkoportaat.

— Kiitän nöyrimmästi teitä, — sanoin minä.

Mutta mitä mahtoivat ajatella minusta munkit, jotka toinen toisensa jälkeen tulivat kirkosta ja kaikki katselivat minua? Minä en ollut aikuinen enkä lapsi; kasvoni olivat pesemättömät, hiukset kampaamatta, puku haivenissa, saappaat puhdistamatta ja vielä kurassakin. Mihin ihmislajiin kuuluvaksi arvioivat minut ajatuksissaan munkit, jotka katselivat minua? Ja he katselivat minua tarkkaavasti. Mutta minä menin kuitenkin siihen suuntaan, jonka minulle oli osoittanut nuori munkki.

Mustapukuinen ukko, jolla oli tuuheat harmaat kulmakarvat, tuli vastaani kapealla polulla, joka vei kammioihin, ja kysyi, mitä minä tahdoin.

Oli hetkinen, jolloin mieleni teki sanoa: »Ei mitään», juosta takaisin ajurin luo ja ajaa kotiin, mutta huolimatta rypistetyistä kulmakarvoista herättivät ukon kasvot luottamusta. Minä sanoin, että minun piti tavata rippi-isää, ja mainitsin tämän nimen.

— Tulkaa, herraspoika, minä saatan teidät, — sanoi hän kääntyen taaksepäin; nähtävästi hän oli heti arvannut tilani. — Isä on aamukirkossa: kohta hän tulee.

Hän avasi oven ja johti minut puhtaan ulko- ja sisäeteisen läpi puhdasta palttinamattoa myöten kammioon.

— Odottakaahan tässä, — sanoi hän minulle kasvoissaan hyväntahtoinen, rauhoittava ilme ja lähti pois.

Huone, jossa olin, oli sangen pieni ja tavattoman siisti. Kalustona oli ainoastaan vahakankaalla päällystetty pikku pöytä kahden pienen kaksipuolisen ikkunan välissä, joilla oli kahdessa ruukussa kurjenpolvia, sitten vielä pikkuinen lattiahylly jumalankuvineen ja niiden edessä riippuva pyhäinkuvanlamppu, yksi nojatuoli ja kaksi tuolia. Nurkassa riippui seinäkello, jonka taulu oli koristettu kukkakuvioilla ja vaskiset luodit vedetty ylös ketjuissa; väliseinällä, jonka yhdistivät lakeen kalkilla sivellyt puupulikat (sen takana oli

luultavasti vuode), riippui pienissä nauloissa kaksi pappisviittaa.

Ikkunat olivat vastapäätä valkeata seinää, joka näkyi kahden arssinan päässä niistä. Niiden ja seinän välillä oli pieni syreenipensas. Ei mikään ääni ulkoa tunkeutunut huoneeseen, niin että tässä hiljaisuudessa heilurin tasainen miellyttävä naksutus tuntui kovalta ääneltä. Heti kun olin jäänyt yksin tähän hiljaiseen sopukkaan, hävisivät yhtäkkiä kaikki entiset ajatukseni ja muistoni päästäni aivan kuin niitä ei olisi koskaan ollutkaan, ja minä vaivuin täydelleen eräänlaiseen sanomattoman miellyttävään haaveiluun. Tuo nankinikankainen kellastunut pappisviitta kuluneine sisäkankaineen, nuo kirjojen hankautuneet mustat nahkakannet vaskisine hakoineen, nuo himmeän viheriät kukat, joiden multa oli huolellisesti kasteltu ja lehdet pesty, mutta varsinkin tuo heilurin yksitoikkoinen, katkonainen ääni — puhuivat minulle selvästi eräänlaisesta uudesta, minulle tähän saakka tuntemattomasta elämästä, yksinäisyyden, rukouksen, hiljaisen ja rauhallisen onnen elämästä . . .

»Kuukaudet kuluvat, vuodet kuluvat, — ajattelin minä, — hän on aina yksin, aina rauhallinen, hän tuntee aina, että hänen omatuntonsa on puhdas Jumalan edessä ja Jumala on kuullut hänen rukouksensa.» Noin puoli tuntia istuin tuolilla koettaen olla liikkumatta ja kovasti hengittämättä, etten häiritsisi niiden äänien sopusointua, jotka puhuivat minulle niin paljon. Mutta heiluri nakutti yhä edelleen samalla tavalla, — oikealla puolen kovemmin, vasemmalla hiljemmin.

VIII.

TOINEN RIPPI.

Rippi-isän askelet herättivät minut mietteistäni.

— Hyvää päivää, — sanoi hän korjailleen kädellään harmaata tukkaansa. — Mitä te haluatte?

Pyysin, että hän siunaisi minua, ja suutelin erikoista mielihyvää tuntien hänen kellertävää pientä kättään.

Kun selitin hänelle pyyntöni, ei hän sanonut minulle mitään, astui pyhäinkuvien luo ja alkoi ripin.

Kun rippi oli lopussa ja minä voitettunani häpeilyni olin sanonut kaikki, mitä oli ollut sydämelläni, pani hän kätensä pääni päälle ja lausui sointuvalla, hiljaisella äänellään: »Olkoon sinun päälläsi, poikani, taivaallisen Isän siunaus, säilyttäköön Hän sinussa ainaisesti uskon, lempeyden ja nöyryyden. Aamen.»

Olin täysin onnellinen; onnen kyynelet nousivat kurkuuni, suutelin hänen naistenverasta tehdyn viittansa laskosta ja nostin pääni. Kasvoni olivat aivan tyynet.

Tunsin nauttivani liikutuksen tunteesta, ja ettei se jollakin tavoin pääsisi minulta haihtumaan, minä sanoin kiireesti jäähyväiset rippi-isälle ja menin sivuilleni katso-matta, ettei mikään häiritsisi minua, ulos pihasta ja istuuduin taas huojuville, juovikkaille rattaille. Mutta ajopelien töytäykset, silmiäni ohi vilahtelevien esineitten kirjavuus haihduuttivat pian tuon tunteen ja minä jo mietin, kuinka rippi-isä nyt luultavasti ajattelee, että niin kaunissieluista nuorta miestä kuin minä hän ei ole koskaan elämässään tavannut eikä tapaakaan eikä muita sellaisia olekaan. Olin siitä vakuuttunut ja tämä varmuus synnytti minussa senlaatuisen iloisuuden tunteen, joka vaati, että ilmaisisin sen jollekulle.

Mieleni teki kovin puhella jonkun kanssa; mutta kun ei ketään muuta ollut lähettyvillä kuin ajuri, niin käännysin hänen puoleensa.

— Mitä, viivyinkö kauan? — kysyin.

— Eihän se mitä kauan ollut, mutta hevosta olisi pitänyt jo aikoja sitten syöttää; minähän olen y ö v u o r o l a i n e n, — vastasi ajurivanhus, joka nähtävästi nyt auringon paistaessa oli tullut iloisemmaksi kuin aikaisemmin.

— Minusta taas tuntui, että olin siellä kaikkiaan vain yhden minuutin, — sanoin minä. — Tiedätkö, miksi olin luostarissa? — lisäsin siirtyen istumaan syvennykseen, joka rattailla oli lähempänä ajuri-ukkoa.

— Mitä sellainen meihin kuuluu? Minne kyydittävä käskee, sinne viemme, — vastasi hän.

— Ei, vaan kuitenkin, mitä luulet? — jatkoin kyselyäni.

— Varmaankin on joku haudattava, kävitte paikkaa ostamassa, — sanoi hän.

— Ei, veikkonen; tiedätkö, miksi kävin?

— En voi tietää, herra, — toisti hän.

Ajurin ääni tuntui minusta niin hyväntahtoiselta, että päätin opetuksesi hänelle kertoa käyntini syyn ja vielä sen tunteenkin, jonka vallassa olin ollut.

— Tahdotko, että kerron sinulle? Katsohan . . .

Ja minä kerroin hänelle kaikki ja kuvasin kaikki kauniit tunteeni. Nytkin vielä punastun tätä muistellessani.

— Vai niin, — sanoi ajuri epäluuloisesti.

Ja pitkän aikaa tämän jälkeen hän oli ääneti ja istui liikkumattomana, vain silloin tällöin korjaten viittansa lievettä, joka tavan takaa työntyi ulos hänen viirukkaan jalkansa alta sen hypellessä suuressa saappaassa rattaitten astinlaudalla. Minä luulin jo hänen ajattelevan itsestäni samaa kuin rippi-isä, nimittäin että minun kaltaistani oivaa

nuorta miestä ei ole toista maailmassa; mutta hän kääntyi yhtäkkiä puoleeni:

— Mitäs, herra, tähän olettekin herrasväkeä!

— Mitä? — kysyin minä.

— Niinpä niin, tähän olette herrasväkeä! — toisti hän sipisten epäselvästi hampaattomalla suullaan.

»Ei, hän ei ymmärtänyt minua», ajattelin minä, mutta en enää puhunut hänen kanssaan koko kotimatalla.

Ei itse liikutuksen ja hartauden tunne, vaan tyytyväisyys itseeni sen johdosta, että olin sitä tuntenut, säilyi minussa koko matkan huolimatta siitä, että kansaa oli kirkkaassa auringon välkkeessä kirjavana joukkona joka paikassa kaduilla; mutta heti kun olin saapunut kotiin, hävisi tämä tunne täydellisesti. Minulla ei ollut kahta kaksikymmenkopekaista maksaakseni ajurini. Taloudenhoitaja Gavriilo, jolle minä jo olin velkaa, ei lainannut minulle enempää. Ajuri nähtyään minun kahdesti juoksevan pihan poikki rahaa hankkimassa ja luultavasti arvaten, mitä juoksentelen, laskeutui alas rattailtaan, ja vaikka oli näyttänyt minusta niin hyvältätoiselta, alkoi kovalla äänellä ja ilmeisesti pistelläkseen minua puhua siitä, että on olemassa petkuttajia, jotka eivät maksa ajosta.

Kotona kaikki vielä nukkuivat, niin ettei ollut muita kuin palvelusväkeä, joilta voin lainata kaksi kaksikymmenkopekaista. Viimein Vasili juhlallisinta kunniasanaan vastaan, johon (sen näki hänen kasvoistaan) hän ei yhtään luottanut, vaan muuten vain, koska piti minusta ja muisti hänelle tekemäni palveluksen, maksoi puolestani ajurille. Näin haihtui kuin savu ilmaan tuo tunteeni. Kun aloin pukeutua mennäkseni kirkkoon ja ollakseni yhdessä toisten kanssa⁷ herraneutoillisella, huomasin, ettei pukuni ollutkaan korjattu enkä voi ottaa sitä ylleni, ja silloin tein paljon syntiä. Puettuani ylleni toisen puvun menin ehtoolliselle

omituisessa mielentilassa: ajatukset kiitivät päässä enkä minä ollenkaan uskonut oivallisiin taipumuksiini.

IX.

MITEN VALMISTAUDUN TUTKINTOON.

Pääsiäisviikon torstaina isäni, sisareni ja Mimi Katenkan kanssa lähtivät maalle, niin että koko isoon isoäidin taloon ei jäänyt muita kuin Volodja, minä ja St.-Jérôme. Se mieliala, jonka vallassa olin ollut ripittäytymispäivänä ja luostarissa käydessäni, oli kokonaan mennyt ja jättänyt jälkeensä vain hämärän, joskin miellyttävän muiston, jota yhä enemmän haihduttivat vapaan elämän uudet vaikutelmat.

Vihko, jossa oli otsikkona »Elämän säännöt», oli niinikään pantu piiloon opiskelussa käytettyjen konseptivihkojen joukkoon. Vaikka ajatus, että oli mahdollista laatia säännöt kaikkia elämäntiloja varten ja aina noudattaa niitä, miellytti minua ja näytti minusta tavattoman yksinkertaiselta sekä samalla suurelta, ja vaikka aioin soveltaa sen käytäntöön, niin minä olin taas ikäänkuin unohtanut, että se oli tehtävä heti, ja lykkäsin asiaa yhä tuonnemmaksi. Minua lohdutti kuitenkin se, että jokainen ajatus, joka nyt tuli mieleeni, sopi hyvin johonkin sääntöjeni ja velvollisuuksieni ryhmään: joko sääntöihin, jotka koskivat suhdetta lähimmäisiin, tai itseäni tai Jumalaa koskeviin. »Tämän minä silloin panen siihen ryhmään ja vielä paljon, paljon muita ajatuksia, jotka silloin nousevat mieleeni tästä asiasta», sanoin itsekseni. Usein kysyn nyt itseltäni: milloin olen ollut parempi ja enemmän oikeassa: silloinko, kun uskoin ihmisjärjen kaikkivoipaisuuteen, vaiko nyt, kun menetettyäni kehityskykyäni epäilen ihmisjärjen voimaa ja merkitystä? Enkä voi antaa itselleni varmaa vastausta.

Vapauden tietoisuus ja se keväinen jonkin odottamisen tunne, josta jo olen puhunut, kuohuttivat minua siinä määrin, etten mitenkään ollut itseni herra ja että valmistauduin tutkintoon hyvin kehnosti. Tapahtui, että aamulla olen työssä luokkahuoneessa ja tiedän, että on välttämätöntä työskennellä, sillä huomenna on tutkinto sellaisessa aineessa, josta vielä kokonaista kaksi kysymystä on jäänyt minulta lukematta, mutta yhtäkkiä alkaa tuntua ikkunasta jokin keväinen tuoksu, ja silloin tuntuu, kuin olisi hyvin tärkeitä heti paikalla muistaa jokin asia, kädet laskevat itsestään kirjan vaipumaan, jalat alkavat aivan itsestään liikkua ja kulkea edestakaisin ja päässä on kuin joku olisi painanut ponninta ja pannut käyntiin koneen — päässä tuntuu niin kevyeltä ja luonnolliselta ja erilaiset kirjavat, iloiset haaveet alkavat kiittää niin nopeasti, että ennättää huomata vain niitten välkkeen. Ja tunti ja kaksikin kuluu huomaamatta. Tahi käy myös niin, että istun kirjan ääressä ja saan jotenkuten keskittyänsi koko huomioni siihen mitä luen; yhtäkkiä kuuluu käytävästä naisen askeleita ja hameen kahinaa, — ja kaikki on hypähtänyt pois päästä eikä ole mahdollista pysyä paikallaan, vaikka varsin hyvin tiedän, ettei kukaan muu kuin Gaša, isoäidin sisäkkö, voinut kulkea käytävässä. »Entäpä jos se yhtäkkiä onkin hän? — tulee mieleen, — entäpä jos nyt juuri alkaakin ja minä päästän tilaisuuden ohii?» Ja minä riennän käytävään ja näen, että se on todellakin Gaša; mutta pitkään aikaan tämän jälkeen en voi pitää päätäni kurissa. Ponninta on painettu ja taas lähti hirveä ryöppy liikkeelle. Tai istun illalla yksin talikynttilän ääressä huoneessani; yhtäkkiä irtaudun kirjasta sekunnin ajaksi niistäkseni kynttilää tai istuutuakseni mukavammin, ja näen, että kaikkialla ovissa, nurkissa on pimeätä ja huomaan, että koko talossa on hiljaista, — ja taas on pakko pysähtyä ja tarkata tuota hiljaisuutta ja katsoa pimeään huoneeseen

johtavan avoimen oven mustuutta ja olla hyvin kauan liik-
kumatta samassa asennossa tai mennä alas ja kulkea kaikkien
tyhjiin huoneitten läpi. Usein myös istuskelin kauan iltaisin
huomaamattomana salissa kuunnellen »satakielen» säveltä,
jota soitteli kahdella sormella pianolla Gaša istuen yksinään
talikynttilän valossa suuressa salissa. Ja kuutamoilta minun
oli suorastaan pakko nousta vuoteesta ja käydä loikomaan
ikkunaa vasten, joka oli puutarha-aitaukseen päin, katsella
Šapošnikovin talon valaistua kattoa ja seurakuntamme siroa
kellotapulia ja laipion ja pensaan mustaa iltatöistä varjoa,
joka lankesi puiston käytävälle; oli pakko istuskella siinä
niin kauan, että sitten vaivoin heräsin kello kymmenen
aamulla.

Niin että jos eivät opettajat edelleen olisi käyneet luo-
nani, jos ei St.-Jérôme toisinaan tahtomattaan olisi kiihoit-
tanut itserakkauttani ja jos ei, mikä oli kaikkein tärkein
tekijä, mieleni olisi tehnyt näyttää toimekkaalta nuorelta
mieheltä ystäväni Nehljudovin silmissä, se on: suorittaa
hyvin tutkintoni, mikä hänen käsityksensä mukaan oli
hyvin tärkeä asia, — jos ei tätä olisi ollut, niin kevät ja
vapaus olisivat saaneet aikaan sen, että olisin unohtanut
kaiken senkin, mitä osasin ennestään, enkä olisi mitenkään
voinut suorittaa tutkintoa.

X.

HISTORIAN TUTKINTO.

Huhtikuun 16. päivänä minä St.-Jérômen suojeluksen
alaisena astuin ensimmäisen kerran yliopiston suureen saliin.
Me olimme saapuneet hänen kanssaan meidän jokseenkin
komeissa avovaunuissamme. Minä olin ensimmäistä kertaa

elämässäni pukeutunut hännystakkiin ja kaikki vaatteeni, yksinpä alusvaatteet ja sukatkin, olivat aivan uudet ja parasta lajia. Kun ovenvartija alhaalla riisui yltäni viitan ja minä esiinnyin hänen edessään vaatteitten puolesta koko komeudessani, niin minua alkoi ihan hiukan hävettää se, että olin niin häikäisevä. Mutta tuskin olin astunut sisälle valoisaan, väkeä täynnä olevaan parkettilattiaiseen saliin ja nähnyt lukiolaisunivormuihin ja hännystakkeihin pukeutuneet sadat nuoret miehet, joista muutamat katsahtivat välinpitämättömästi minuun, sekä perällä arvokkaat professorit, jotka vapaasti kävelivät pöytien luona tai istuivat suurissa nojatuoleissa, kun samalla hetkellä menetin kaiken toivoni herättää yleistä huomiota, ja kasvojeni ilme, jossa kotona ja vielä eteisessä kuvastui ikäänkuin pahoittelua sen johdosta, että vasten tahtoani olin niin ylhäisen ja merkittävän näköinen, vaihtui mitä suurimman arkuuden ja jossakin määrin alakuloisuuden ilmeeksi. Meninpä toiseen äärimmäisyyteen ja ilostuin suuresti, kun näin lähimmällä penkillä tavattoman huonosti, epäsiististi puetun herran, joka ei vielä ollut vanha, mutta oli miltei aivan harmaapäinen, ja joka istui kaukana muista viimeisellä penkillä. Istuuduin heti hänen luokseen ja aloin tarkastella tutkinnon suorittajia ja tehdä heistä johtopäätöksiäni. Paljon oli täällä erilaisia muotoja ja kasvoja, mutta kaikki ne oli minun silloisten käsitysteni mukaan helppo ryhmittää kolmeen lajiin.

Oli sellaisia kuin minäkin, jotka olivat tulleet tutkintoon kotiopettajien tai vanhempien seuraamina, ja niiden joukossa oli nuorempi Ivin minulle tutun Frostin seurassa sekä Iljinka Grap vanhan isänsä kanssa. Kaikilla tällaisilla oli jo pehmoista parranalkua leuassa, hienot rinnukset ja liina-vaatteet, ja he istuivat hiljaa, avaamatta mukanaan tuomiaan kirjoja ja vihkoja, ja katselivat ilmeisesti arkoina professoreja ja tutkintopöytiä. Toiseen tutkinnonsuorittajien luok-

kaan kuuluvat olivat nuoria miehiä lukiolaisunivormuissa; monet heistä ajoivat jo partansa. He olivat enimmäkseen tuttuja keskenään, puhuivat äänekkäästi, mainitsivat ristimä- ja isännimeltä professoreja, valmistelivat täällä kysymyksiä, antoivat toisilleen vihkoja, harppailivat penkkien yli, toivat eteisestä piirakoita ja voileipiä, joita söivät täällä vain hiukan taivuttaen päätään penkin tasalle. Ja lopuksi kolmas laji tutkinnonsuorittajia, joita muuten oli vähän, oli jo vanhaa väkeä, hännystakeissa, suurin osa kuitenkin lievetakeissa ja ilman huomiota kiinnittäviä liinavaatteita. Nämä käyttäytyivät hyvin vakavasti, istuivat yksinään ja olivat hyvin synkän näköisiä. Se, joka oli tuottanut minulle lohdutusta olemalla varmasti huonommin puettu kuin minä, kuului tähän viimeiseen lajiin. Nojaten päätään molempiin kyynärpäihinsä niin, että puoleksi harmaat vanuksissa olevat hiukset töröttivät sormien välitse, hän luki kirjaa, katshti minuun vain nopeasti eikä aivan hyvänsuovasti loistavilla silmillään, rypisti synkästi kulmiaan ja työnsi vielä ulommaksi minuun päin kiiltävän kyynärpänsä, etten voisi siirtyä lähemmäksi häntä. Lukiolaiset sen sijaan olivat liian seuranhaluisia ja minä pelkäsin heitä hiukan. Eräs työnsi kouraani kirjan ja sanoi: »Antakaa tuolle tuonne»; toinen sanoi kulkiessaan ohitseni: »Laskekaahan, herraseni»; kolmas kiivetesään penkin yli nojasi minun olkaani niinkuin penkkiin. Kaikki tämä oli minusta sivistymätöntä ja epämiellyttävää; katsoin olevani paljon näiden lukiolaisten yläpuolella ja olin sitä mieltä, ettei heidän sopinut suhtautua minuun noin tavallisesti. Viimein alettiin huutaa sukunimiä; lukiolaiset astuivat esiin rohkeasti ja vastasivat enimmäkseen hyvin sekä palasivat iloisina paikoilleen; meikäläiset olivat paljon arempia ja tuntuivat vastaavan huonommin. Vanhoista muutamat vastasivat erinomaisen hyvin, toiset sangen huonosti. Kun kutsuttiin vastaamaan Semjonov, niin minun

harmaatukkainen ja loistavasilmäinen naapurini töytäisi minua epähienosti, kiipesi jalkojeni yli ja meni pöydän luo. Professorien ulkomuodosta näkyi, että hän vastasi hyvin ja rohkeasti. Palattuaan paikalleen hän ottamatta selkoa siitä, minkä arvosanan oli saanut, otti tyynesti vihkonsa ja poistui. Jo useita kertoja olin vavahtanut kuullessani äänen, joka huusi sukunimiä, mutta vielä ei ollut tullut minun vuoroni aakkosellisen luettelon mukaan, vaikka jo lueteltiin I:llä alkavia sukunimiä. »Ikonin ja Tenjev!» huusi yhtäkkiä joku professorien nurkasta. Kylmät väreet alkoivat kulkea pitkin selkääni ja hiuksiani.

— Ketä kutsuttiin? Kuka on Bartenjev? — alettiin sanoa ympärilläni.

— Ikonin, mene, sinua kutsutaan; mutta kuka on Bartenjev, Mordenjev? Minä en tiedä, sano pois nimesi, — puhui takanani seisova pitkä, punakka lukiolainen.

— Teidän vuoronne, — sanoi St.-Jérôme.

— Minun sukunimeni on Irtenjev, — sanoin minä punakalle lukiolaiselle. — Kutsuttiinko Irtenjeviä?

— Kyllä vain; miksi ette mene? . . . Kas, millainen keikari! — lisäsi hän hiljaa, mutta niin, että minä kuulin hänen sanansa lähtiessäni penkistäni. Edessäni kulki Ikonin, noin viidenkolmatta ikäinen pitkä nuori mies, joka kuului kolmanteen eli vanhojen ryhmään. Hänen yllään oli oliivin värinen ahdas hännystakki, sininen atlaskankainen kaulaliina, jolle ulottuivat takana pitkät, vaaleat, talonpoikaiseen tapaan huolellisesti kammatut hiukset. Olin huomannut hänen ulkomuotonsa jo penkissä. Hän oli hauskan näköinen, puhelias; ja huomiotani olivat erikoisesti herättäneet hänessä omituiset punertavat karvat, jotka hän oli antanut kasvaa kaulaansa, ja vielä enemmän hänen omituinen tapansa, että hän alinomaa avasi liiviään ja raaputti rintaansa paidan alta.

Kolme professoria istui sen pöydän ääressä, jonka luo astuin yhdessä Ikoninin kanssa; ei yksikään heistä vastannut meidän kumarrukseemme. Nuori professori sekoitti lippuja niinkuin korttipakkaa; toinen professori, jolla oli ritaritähhti hännystakissaan, katseli lukiolaista, joka puhui hyvin nopeasti jotakin Kaarle Suuresta, lisäten joka sanaan »vihdoin», ja kolmas, vanhus silmälasit silmillä, katsoi meihin päänsä alas painaen silmälasien yli ja osoitti lippuja. Minä tunsin, että hänen katseensa kohdistui yhteisesti minuun ja Ikoniniin ja että meissä jokin ei miellyttänyt häntä (kenties Ikoninin punertavat karvat), sillä hän teki katsoen taas meihin molempiin kärsimättömän liikkeen päällään merkiksi, että ottaisimme pian liput. Minua harmitti ja loukkasi ensiksikin se, ettei kukaan vastannut meidän kumarrukseemme, ja toiseksi se, että minut nähtävästi yhdistettiin Ikoninin kanssa samaksi t u t k i t t a v a n käsitteeksi ja että minua kohtaan on jo ennakkoluuloja Ikoninin punaisten karvojen takia. Otin lipun arkailematta ja valmistauduin vastaamaan, mutta professori osoitti silmillään Ikoninia. Luin lippuni: asia oli minulle tuttu ja minä odotin levollisena vuoroani tehden havaintojani siitä, mitä tapahtui edessäni. Ikonin ei arkailut ollenkaan, siirtyipä liiankin rohkeasti, ikäänkuin sivutain, ottamaan lippua, ravisti tukkaansa ja luki reippaasti, mitä lippuun oli kirjoitettu. Hän avasi jo suunsa alkaakseen vastata, kuten minusta näytti, mutta silloin yhtäkkiä tähtirintainen professori, joka oli kiitoslausein päästänyt lukiolaisen menemään, katsahti häneen. Ikonin näytti aivan kuin muistavan jotakin ja pysähtyi. Yhteistä vaitiota jatkui pari minuuttia.

— No, — sanoi professori, jolla oli silmälasit.

Ikonin avasi suunsa ja vaikenen taas.

— Ettehän te ole yksin; suvaitsetteko vastata vai ettekö?

— sanoi nuori professori, mutta Ikonin ei katsahtanutkaan

häneen. Hän katseli kiinteästi lippuaan eikä lausunut sanaakaan. Silmälasiprofessori katsoi häneen sekä silmälasien läpi että silmälasien yli ja ilman silmälasiaakin, sillä hän oli tällä aikaa ennättänyt ottaa ne silmiltään, huolellisesti hangeata laseja ja panna ne uudelleen silmilleen. Ikonin ei lausunut yhtään sanaa. Yhtäkkiä välähti hymy hänen kasvoiltaan, hän ravisti tukkaansa, kääntyi taas aivan syrjittäin pöytään, pani pois lipun, katsahti vuoroon jokaiseen professoriin ja sitten minuun, käännähti ja meni reippain askelin ja käsillään huitoen takaisin penkkien luo. Professorit katsohtivat toisiinsa.

— Hyvä on miekkonen! — sanoi nuori professori. — Omintakeinen!

Siirryin lähemmäksi pöytää, mutta professorit jatkoivat miltei kuiskutellen puheluaan aivan kuin ei kukaan heistä olisi aavistanutkaan minun olevan läsnä. Olin silloin lujasti vakuuttunut, että kaikkia kolmea professoria kiinnosti tavattomasti kysymys, suoritanko tutkinnon ja suoritanko sen hyvin, mutta että he noin vain, arvokkuuden vuoksi, ovat olevinaan kuin asia olisi heistä aivan samantekevä eivätkä ole minua huomaavinaan.

Kun se professori, jolla oli silmälasit, kääntyi välinpitämättömästi puoleeni kehoittaen vastaamaan kysymyksiin, niin minua, katsahtaessani häntä silmiin, hiukan hävetti hänen tähtensä se, että hän noin teeskenteli edessäni, ja minä sekaannuin hiukan vastauksen alussa; mutta sitten alkoi mennä yhä helpommin ja helpommin, ja koska kysymys oli Venäjän historiasta, jota osasin erittäin hyvin, niin lopetin loistavasti ja meninpä niin pitkälle innossani, että halutesani antaa professorien tuntea, etten ole Ikonin ja ettei minua saa sekoittaa häneen, tarjouduin ottamaan vielä uuden lipun; mutta professori nyökäytti päätään ja sanoi: »Hyvä!» sekä merkitsi jotakin pöytäkirjaan. Palattuani

penkkiini minä sain heti tietää lukiolaisilta, jotka mene tiedä millä tavoin saivat kaikesta tiedon, että minulle oli merkitty arvosanaksi viisi.

XI.

MATEMATIIKAN TUTKINTO.

Seuraavissa tutkintotilaisuuksissa minulla oli paitsi Gra-pia, jota en pitänyt tuttavuuteni arvoisena, ja Iviniä, joka jostakin syystä vältteli minua, jo koko joukko uusia tuttuja. Muutamat jo tervehtivät minua, Ikonin ihan ilostui nähdes-sään minut ja kertoi minulle, että hän suorittaa uudelleen historian tutkinnon, että historian professori on äkäinen hänelle jo viimevuotisesta tutkinnosta, jossa muka oli niin-ikään s a a t t a n u t h ä n e t s e k a a n t u m a a n. Semjo-nov, joka oli tuleva samaan tiedekuntaan kuin minäkin, matemaattiseen, vierasti tutkintojen loppuun saakka kaikkia, istui ääneti yksinään pää kyynärpäitten varassa ja sormet pistettyinä harmaaseen tukkaan, ja suoritti tutkintonsa erinomaisesti. Hän oli toinen: ensi sijalla oli ensimmäisen lukion oppilas. Se oli pitkä, laiha, tummaverinen nuori mies, sangen kalpea, poski sidottuna mustaan kaulaliinaan ja otsa täynnä näppyliöitä. Hänen kätensä olivat laihat, punaiset, sormet tavattoman pitkät ja kynnet niin pureskellut, että sormien päät näyttivät olevan rihmoilla köytetyt. Tämä kaikki näytti minusta oivalliselta ja sellaiselta kuin oli oleva e n s i m m ä i s e l l ä l u k i o l a i s e l l a. Hän puhui kaik-kien kanssa aivan niinkuin muutkin ja minäkin tutustuin häneen, mutta sittenkin minusta näytti hänen käynnissään, huultensa liikkeissä ja mustissa silmissään olevan huomatta-vissa jotakin tavatonta, m a g n e e t t i s t a.

Matematiikan tutkintoon tulin tavallista aikaisemmin. Osasin ainetta tavallisen hyvin, mutta oli kaksi kysymystä algebrassa, joista olin jotenkin tullut kääntäneeksi pois opettajan huomion ja jotka olivat minulle aivan tuntemattomia. Ne olivat, mikäli nyt muistan, kombinatoriteoria ja Newtonin binomi. Istuuduin peräpenkille ja tarkastelin kahta tuntematonta kysymystä; mutta tottumattomuus työkentelemään meluisassa huoneessa ja ajan puute, jonka tunsin olevan uhkaamassa, estivät minua syventymästä siihen, mitä luin.

— Tuossa hän on. Tule tänne, Nehljudov, — kuului takanani Volodjan tuttu ääni.

Minä käännähdin ja näin veljeni ja Dmitrin, jotka takit auki ja käsillään huutoen olivat tulossa luokseni penkkien lomitse. Näki heti, että he olivat toisen vuosikurssin ylioppilaita, jotka olivat yliopistossa kuin kotonaan. Yksistään jo heidän auki olevat takkinsa ilmaisivat halveksumista meikäläistä kokelelsta kohtaan ja herättivät meikäläisessä koke-laassa kateutta ja kunnioitusta. Minusta oli sangen mairittelevaa ajatella, että kaikki ympärillä olevat saattoivat nähdä minun olevan kahden toisella kurssilla olevan ylioppilaan tutun, ja minä nousin kiireesti heitä vastaan.

Volodja ei edes voinut pidättyä ilmaisemasta ylemmyyytensä tunnetta.

— Voi sinua kovaosaista! — sanoi hän. — Mitä, eikö sinua vielä ole tutkittu?

— Ei.

— Mitä sinä luet? Etkö ole valmistanut?

— Kahta kysymystä en ihan. Tätä kohtaa en ymmärrä.

— Mitä? Tätäkö? — sanoi Volodja ja alkoi selittää minulle Newtonin binomia, mutta niin nopeasti ja epäselvästi, että hän nähtyään minun silmistäni epäluottamusta tietojaan kohtaan vilkaisi Dmitriin ja näki niistä luultavasti

samaa, punastui, mutta puhui edelleen jotakin, mitä minä en ymmärtänyt.

— Ei, maltahan, Volodja, anna minun käydä se läpi hänen kanssaan, jos ennätämme, — sanoi Dmitri katsahtaen professorien nurkkaan ja istahti viereeni.

Huomasin heti, että ystäväni oli sen lempeän mielialan vallassa, joka hänet aina valtasi, kun hän oli itseensä tyytyväinen ja joka hänessä minua erikoisesti miellytti. Koska hän osasi hyvin matematiikkaa ja puhui selvästi, niin hän kävi kanssani tuon asian niin oivallisesti läpi, että muistan sen vielä nytkin. Mutta tuskin hän ennätti lopettaa, kun St.-Jérôme kuiskasi kuuluvasti: »À vous, Nicolas!» ja minä lähdin Ikoninin jäljessä penkistä ennättämättä käydä läpi toista tuntematonta kysymystä. Minä astuin pöydän luo, jonka ääressä istui kaksi professoria ja seisoj lukiolainen mustan taulun edessä. Lukiolainen johti reippaasti jotakin lauseketta, niin että liitu kolisi ja murtui taulua vasten, ja kirjoitti yhä, vaikka professori jo oli sanonut hänelle »riittää» ja käsenyt meitä ottamaan liput. »No niin, entäpä jos sat-tuukin yhdistelyteoria!» ajattelin ottaessani vapisevin sormin lipun paloitetujen paperien pehmeästä tukusta. Ikonin otti samanlaisin rohkein elein kuin edellisessäkin tutkin-nossa, kääntyneenä kaikkiin syrjittäin, ollenkaan valikoi-matta päällimmäisen lipun, katsahti siihen ja rypisti suuttu-neena kulmiaan.

— Aina sattuu tuommoisia piruja! — mutisi hän.

Minä katsahdin omaa lappuani. Voi kauheata! Se oli kombinatorioteoria! . . .

— Mikä teillä on? — kysyi Ikonin.

Minä näytin hänelle.

— Sen minä osaan, — sanoi hän.

— Tahdotteko, että vaihdamme?

— Ei, sama se on, minä tunnen, etten ole vireessä,

— ennätti Ikonin kuiskata, kun samassa professori jo kutsui meidät taululle.

»No niin, kaikki on hukassa! — ajattelin minä. — Loistavan tutkinnon asemesta, jonka aioin suorittaa, saan ikuisen häpeän, pahemman kuin Ikonin.» Mutta yhtäkkiä Ikonin professorien nähden kääntyi minuun päin, tempasi käsistäni lipun ja antoi omansa minulle. Katsahdin lippuun: se oli Newtonin binomi.

Professori oli nuorehko mies ja hänen kasvoissaan oli miellyttävä, älykäs ilme, jonka hänelle antoi erikoisesti tavattoman ulkoneva otsan alaosa.

— Mitä, vaihdatteko te lippuja, hyvät herrat? — sanoi hän.

— Ei, hän vain antoi omansa nähtäväkseni, herra professori, — oli Ikoninilla malttia sanoa; ja taaskin oli sana herra p r o f e s s o r i viimeinen hänen tällä paikalla lausumansa sana; taaskin hän mennessään takaisin minun ohitseni vilkaisi professoreihin, minuun, hymyili ja kohautti olkapäitään kuin sanoakseen: »Ei se mitään, veliseni!» (Sain myöhemmin kuulla, että Ikonin oli jo kolmatta kertaa suorittamassa ylioppilastutkintoa).

Vastasin oivallisesti kysymykseen, jonka juuri olin läpi käynyt, sanoipa professori minulle sen menneen paremmin kuin voi vaatiakaan, ja antoi minulle 5.

XII.

LATINAN TUTKINTO.

Kaikki oli mennyt hyvin latinan tutkintoon saakka. Sidenamaa lukiolainen oli ensimmäinen, Semjonov toinen, minä kolmas. Minä aloin jo ylpeillä ja ajattelin tosissani, että nuoruudestani huolimatta olen aikamoinen mies.

Jo ensimmäisestä tutkinnosta lähtien olivat kaikki pelokkaasti kertoneet latinan professorista, joka kuulemma oli eräänlainen peto, nautti nuorten miesten tuhosta, varsin-kin omavaraisten nuorten, ja puhui ainoastaan latinaa tai kreikkaa. St.-Jérôme, joka oli latinankielen opettajani, rohkaisi minua ja tuntuipa minusta itsestänikin, että kun osasin kääntää ilman sanakirjaa Ciceroa, muutamia Horatiuksen oodeja ja erittäin hyvin osasin Zumptin kirjan, niin olin yhtä hyvin valmistunut kuin muutkin; mutta toisinpa olin. Koko aamun kuulin vain niiden perikadosta, jotka olivat olleet tutkinnossa ennen minua: sille oli antanut nollan, sille taas ykkösen, sitä ja sitä oli vielä torunutkin ja aikonut ajaa ulos j. n. e. Ainoastaan Semjonov ja ensimmäinen lukiolainen menivät ja palasivat levollisina ja olivat saaneet 5 kumpikin. Aavistin jo onnettomuutta, kun meidät Ikoninin kanssa yhdessä kutsuttiin pienen pöydän luo, jota vastapäätä peloittava professori istui aivan yksin. Peloittava professori oli pieni, laiha, keltainen mies, jolla oli pitkä öljytty tukka ja sangen miettivät kasvot.

Hän antoi Ikoninille kirjan, jossa oli Ciceron puheita, ja pani hänet kääntämään.

Suureksi ihmeekseni Ikonin ei ainoastaan lukenut, vaan vieläpä käänsikin muutamia rivejä professorin avulla, joka saneli hänelle. Tuntien etevämyyteni noin heikon kilpailijan rinnalla en voinut olla hymyilemättä, jopa hieman halveksivastikin, kun oli ryhdyttävä analysoimaan ja Ikonin kuten ennenkin vaipui nähtävästi loppumattomaan äänettömyyteen. Tällä älykkäällä, hiukan pilkallisella hymylläni minä tahdoin olla mieliksi professorille, mutta kävikin päinvastoin.

— Te osaatte varmaankin paremmin, koska hymyilette,
— sanoi minulle professori huonolla venäjän kielellä. —
Katsotaan. No, sanokaa te.

Myöhemmin sain tietää, että latinan professori suosi Ikoninia ja että Ikonin asuikin hänen luonaan. Minä vastasin heti siihen lauseopilliseen kysymykseen, joka oli tehty Ikoninille, mutta professori tuli surullisen näköiseksi ja kääntyi pois päin minusta.

— Hyvä on, tulee vielä teidänkin vuoronne, saamme nähdä, miten te osaatte, — sanoi hän katsomatta minuun ja alkoi selittää Ikoninille sitä, mitä oli häneltä kysynyt.

— Menkää, — lisäsi hän; ja minä näin, miten hän merkitsi arvosanaviihkoon Ikoninille 4. »No niin, — ajattelin, — hän ei ollenkaan ole niin ankara kuin sanottiin.» Ikoninin mentyä hän varmastikin viiden minuutin ajan, joka minusta tuntui viideltä tunnilta, siirteli kirjoja, lippuja, niisti nensä, asetteli nojatuolia, asettautui siihen mukaviin asentoihin, katseli saliin, sivuilleen ja kaikkialle paitsi minuun. Kaikki tämä teeskentely näytti hänestä kuitenkin olevan vielä riittämätöntä, hän avasi kirjan ja oli lukevinaan sitä, aivan kuin ei minua siinä olisi ollutkaan. Minä siirryin lähemmäksi ja rykäisin.

— Ahaa, niin, te vielä! No, kääntäkäähän jotakin, — sanoi hän antaen minulle kirjan, — tahi ei, ottakaa mieluummin tämä kirja. — Hän selaili Horatiuksen kirjaa ja avasi minulle sellaisen paikan, jota, niin minusta näytti, ei kukaan ikinä osaisi kääntää.

— Minä en ole tätä valmistanut, — sanoin minä.

— Te siis tahdotte vastata sellaista, mitä olette oppinut ulkoa, — hyvä on! . . . Ei, kääntäkäähän tämä.

Jotenkuten aloin päästä selville sisällöstä, mutta jokaisen kysyvän katseeni johdosta professori heilutti päätään ja vastasi huoaten ainoastaan »ei». Viimein hän sulki kirjan niin hermostuneen kiireesti, että hänen oma sormensa jäi lehtien väliin; vetäistyään sen vihasesti sieltä pois hän antoi minulle lipun, jossa oli kysymys kieliopista, ja heittäy-

dyttyään nojatuoliinsa takanojaan oli vaiti hyvin pahaa ennustavalla tavalla. Aloin vastata, mutta hänen kasvonsa ilme kahlitsi kieleni, ja kaikki, mitä sanoin, tuntui minusta olevan väärin.

— Väärin, väärin, aivan väärin, — alkoi hän yhtäkkiä puhua ääntäen sanat iljettävällä tavallaan, muutti nopeasti asentoa nojautuen kyynärpäineen pöytää vasten ja leikki kultaisella kantasormuksella, joka oli löyhästi hänen vasemman kätensä laihassa sormessa. — Näin ei saa, hyvät herrat, valmistautua korkeimpaan oppilaitokseen; te tahdotte vain saada pitää sinikauluksista univormua, opitte vain pinta-puolisesti ja luulette pääseväne ylioppilaiksi; ei, hyvät herrat, täytyy perusteellisesti opiskella ainettaan . . . — j. n. e., j. n. e.

Koko tämän mongerrellen esitetyn puheen ajan katselin tylsästi hänen alas luotuja silmiään. Aluksi minua kiusasi epätoivo sen johdosta, etten saa olla kolmannella sijalla, sitten pelko, etten ollenkaan saa suoritetuksi tutkintoa, ja lopuksi tähän yhtyi se tunne, että tajusin kohtelun epäoikeudenmukaiseksi, että itserakkauttani oli loukattu ja että en ollut ansainnut tätä nöyryytystä; sen lisäksi vielä halveksuminen professoria kohtaan sen johdosta, ettei hän käsitykseni mukaan ollut niitä ihmisiä, jotka ovat comme il faut, — minkä olin huomannut katsellessani hänen lyhyitä, vahvoja ja pyöreitä jalkojaan, — yhä enemmän kiihdytti minussa ja teki myrkyllisemmiksi nämä tunteet. Katsah- taessaan minuun ja huomattaessaan värisevät huuleni ja kyy- neltyneet silmäni hän luultavasti tulkitsi mielenliikutukseni pyynnöksi koroittaa arvosanani ja aivan kuin olisi ruvennut säälimään minua hän sanoi (vieläpä toisen professorin kuul- len, joka samassa tuli luoksemme):

— Hyvä on, minä merkitsen teille hyväksyvän arvosanan

(se merkitsi 2), vaikka te ette sitä ansaitse; teen sen ainoastaan huomioon ottaen nuoruutenne ja toivoen, ettette enää yliopistossa ole yhtä kevytmielinen.

Hänen viimeinen lauseensa, jonka hän sanoi sivullisen professorin läsnä ollessa, joka katsoi minua niinkuin olisi myös tahtonut sanoa: »Niin, siinä sen nyt näette, nuori mies», sai minut lopullisesti sekaannuksiin. Oli hetki, jolloin silmissäni pimeni: pelottava professori pöytineen näytti minusta istuvan jossakin kaukana, ja kamalan, yksipuolisen selvästi tuli päähäni hurja ajatus: »Mitä jos? . . . Mitä siitä seuraa?» Mutta jostakin syystä minä en tehnyt sitä, vaan päinvastoin tiedottomasti kumarsin erittäin kunnioittavasti kummallekin professorille ja hiukan hymyillen, luullakseni samanlaista hymyä kuin Ikonin, poistuin pöydän luota.

Tämä vääryys vaikutti minuun silloin niin voimakkaasti, että jos olisin ollut vapaa edesottamisissani, niin en enää olisi mennyt tutkintoon. Olin menettänyt kaiken kunnianhimon (ei ollut enää ajateltavissakaan, että tulisin kolmanneksi) ja jäljellä olevat tutkinnot panin menemään ilman mitään harrastusta tai edes mielenliikutusta. Yleisarvosana minulla kuitenkin oli yli 4, mutta se ei enää ollenkaan kiinnostanut minua; minä olin päättänyt mielessäni ja todistanut itselleni aivan selvästi, että on tavattoman typerää, vieläpä *mauvais genre* pyrkiä olemaan ensimmäinen, vaan pitää olla ei liian huono eikä liian hyvä, aivan niinkuin Volodja. Tällä kannalla aioin olla vatedeskin yliopistossa, siitä huolimatta, että tässä tapauksessa ensimmäisen kerran minä ja ystäväni olimme eri mieltä.

Minä ajattelin nyt ainoastaan univormua, kolmikulmaista hattua, omia ajopelejä, omaa huonetta ja ennen kaikkea omaa vapauttani.

XIII.

MINÄ OLEN AIKAIHMINEN.

Muuten näilläkin ajatuksilla oli oma viehätöksensä.

Toukokuun 8. päivänä, palattuani viimeisestä kuulustelusta, joka oli uskontoa, minä tapasin kotonani Rosanovin, minulle tutun kisällin, joka jo aikaisemmin oli tuonut väliaikaisesti harsitun univormun sekä kiiltävästä mustasta verasta valmistetun läikehtivän lievetakin ja merkinnyt liidulla rinnuskäänteet, mutta nyt toi aivan valmiin puvun, jonka kiiltävät kultaiset napit oli käärittä papereihin.

Puettuani ylleni tämän puvun, jota pidin erinomaisena, vaikka St.-Jérôme vakuutti, että takin selkään muodostui ryppy, minä lähdin alas huulilla itsetyytyväinen hymy, joka aivan tahtomattani oli ilmestynyt kasvoilleni; menin Volodjan luo tuntien talonväen katseet ja ollen kuin en huomaisi niitä, kun ne eteisestä ja käytävästä halukkaasti suuntautuivat minuun. Taloudenhoitaja Gavriilo saavutti minut salissa, onnitteli tutkinnon johdosta, antoi isän käskystä neljä valkoista seteliä ja sanoi, että — niin ikään isän käskystä — tästä päivästä lähtien ajomies Kuzma, nelipyöräiset rattaat ja ruskea Kauno ovat vapaasti käytettävissäni. Ilostuin niin suuresti tästä miltei odottamattomasta onnesta, etten mitenkään voinut tekeytyä välinpitämättömäksi Gavrilon edessä, vaan hiukan hämilläni ja läähättäen sanoin, mitä ensimmäiseksi mieleeni tuli, — luultavasti, että »Kauno on erinomainen juoksija». Kun vilkaisin päihin, joita näkyi eteisen ja käytävän ovista, en enää jaksanut hillitä itseäni, vaan menin juoksujalkaa läpi salin uudessa kultanappisessa takissani. Kun olin menossa Volodjan luo, kuului takanani Dubkovin ja Nehljudovin ääni; he olivat tulleet onnittele-

maan minua ja ehdottamaan, että mentäisiin jonnekin syömään päivällistä ja juomaan samppanjaa ylioppilaaksi pääsystä johdosta. Dmitri sanoi minulle, että vaikka hän ei pidäkään samppanjan juonnista, niin hän lähtee nyt mukamme juodakseen minun kanssani s i n u n m a l j a t. Dubkov sanoi, että minä olen jostakin syystä yleensä everstin näköinen; Volodja ei onnitellut minua, vaan sanoi vain sangen kuivasti, että nyt voimme lähteä ylihuomenna maalle. Näytti niinkuin hänestä, vaikka hän iloitsikin ylioppilaaksi tulostani, olisi ollut hieman epämieluisaa, että minä olin nyt samanlainen aikaihminen kuin hänkin. St.-Jérôme, joka myös tuli luoksemme, sanoi sangen korkealentoisesti, että hänen velvollisuutensa ovat lopussa, että hän ei tiedä, hyvinkö vai huonosti hän on ne täyttänyt, mutta että hän on tehnyt kaiken voitavansa ja että hän muuttaa huomenna kreivinsä luo. Vastaukseksi kaikkeen, mitä minulle puhuttiin, minä tunsin kasvoillani loistavan vastoin tahtoani suloisen, onnellisen, hieman typerän ja itsetyytyväisen hymyn, ja huomasin, että tuo hymy myös siirtyi kaikkiin niihin, jotka puhuivat kanssani.

Ja nyt minulla siis ei ole kotiopettajaa, minulla on omat ajopelini, nimeni on painettu ylioppilasluetteloon, minulla on miekka kannikkeineen, poliisit saattavat joskus tehdä minulle kunniaa... minä olen aikaihminen, minä olen, luullakseni, onnellinen.

Me päätimme syödä päivällistä Jarin ravintolassa kello neljän jälkeen; mutta koska Volodja oli mennyt Dubkovin luo ja Dmitri oli myös tapansa mukaan kadonnut jonnekin sanoen, että hänen oli toimitettava eräs asia ennen päivällistä, niin minulla oli kaksi tuntia käytettävänäni miten halusin. Verraten kauan kuljeksin kaikissa huoneissa ja katselin itseäni kaikista kuvastimista, milloin takki kokonaan kiinni napitettuna, milloin kaikki napit auki, milloin vain

ylimmäinen nappi kiinni, ja kaikki näytti minusta oivalliselta. Sitten minä, niin suuresti kuin minua hävettikin osoittaa liian suurta iloa, en jaksanut pidättäytyä, vaan menin talliin ja vaunuvaajaan, katselin Kaunoa, Kuzmaa ja rattaita, sitten palasin taas takaisin ja aloin kulkea huoneesta huoneeseen katsellen kuvastimiin ja laskien taskussani olevia rahoja ja edelleen yhtä onnellisena hymyillen. Ei ollut kuitenkaan kulunut tuntiakaan, kun aloin tuntea jonkinmoista ikävää tai sääliä sen johdosta, ettei kukaan minua näe näin loistavassa tilassa, ja mieleni alkoi tehdä liikuntaa ja toimintaa. Sen johdosta käskin valjastamaan rattaat ja päätin, että minun on parasta lähteä Kuznetski most'ille tekemään ostoksia.

Muistin, että Volodja tullessaan ylioppilaaksi osti itselleen Viktor Adamin kivipainokuvia hevosista, tupakkaa ja piippuja, ja minusta näytti välttämättömältä tehdä samoin.

Katseitten suuntautuessa minuun joka puolelta ja aurion kirkkaasti kimallellessa napeissani, hattuni kokardissa ja miekassani saavuin Kuznetski most'ille ja pysähdyin Dazziaron kuvakaupan eteen. Katsellen ympärilleni kaikkiin suuntiin menin sinne sisälle. En tahtonut ostaa V. Adamin hevosia, ettei voitaisi moittien sanoa minun jäljittelevän Volodjaa, vaan kiirehdin, häpeissäni siitä vaivasta, jota tuotin palvelevaiselle myyjälle, valitsemaan pian ja otin guašimaalauksen, naisen pään, joka oli ikkunassa, ja maksoin siitä kaksikymmentä ruplaa. Mutta maksettuani kauppaan kaksikymmentä ruplaa minusta kuitenkin tuntui olevan häpeä, että olin vaivannut kahta kauniisti puettua myyjää näin vähäpätöisellä asialla, ja sitäpaitsi näyttivät he yhä vielä katsovan minuun kovin yliolkaisesti. Tahtoen antaa heidän tuntea, mikä minä olen miehiäni, kiinnitin huomiota hopeaesineeseen, joka oli lasin alla, ja saatuani tietää, että se oli porte-crayon, jonka hinta oli kahdeksantoista ruplaa, pyysin käärimään sen paperiin ja maksettuani

rahat sekä saatuani vielä tietää, että hyviä piipunvarsia ja tupakkaa oli saatavissa viereisestä tupakkakaupasta, kumarsin kohteliaasti molemmille myyjille ja lähdin kadulle kuvainkalossa. Viereisestä puodista, jonka kilpeen oli maalattu sikaria polttava neekeri, ostin — taaskin halusta olla jäljittelemättä ketään muuta — sulttaanitupakkaa enkä Žukovia, sen lisäksi piipun, jossa oli turkkilainen pesä, ynnä kaksi lehmuksesta ja ruusunpuista piipunvartta. Tullessani ulos puodista ajopelien luo näin Semjonovin, joka siviilipuvussa, pää alaspäin painettuna, kulki nopein askelin katu-käytävää. Minua harmitti, kun hän ei tuntenut minua. Sanoin jokseenkin kovalla äänellä: »Aja tänne!» ja noustuani rattaille ajoin Semjonovin kohdalle.

— Hyvää päivää, — sanoin hänelle.

— Terve, — sanoi hän kulkien eteenpäin.

— Kuinka ette ole univormussa? — kysyin minä.

Semjonov pysähtyi, siristi silmiään ja irvisti näyttäen valkeita hampaitaan aivan kuin auringon valo olisi koskenut hänen silmiinsä, mutta itse asiassa siksi, että voisi osoittaa välinpitämättömyyttään ajopelejäni ja univormuani kohtaan, katsoi minuun ääneti ja lähti jatkamaan matkaansa.

Kuznetski most'ilta ajoin erääseen konditoriaan Tverskajan varrelle, ja vaikka koetin siellä olla sen näköinen kuin minua kiinnostaisivat yksinomaan sanomalehdet, niin en jaksanut hillitä itseäni, vaan aloin syödä makeita piirakoita toisen toisensa jälkeen. Huolimatta siitä, että minua hiukan hävetti erään herran edessä, joka sanomalehden takaa katsoi minua uteliaasti, söin tavattoman nopeasti noin kahdeksan piirakkaa, kaikkia lajeja, mitä konditoriassa vain oli.

Kotiin tultuani tunsin hieman pahoinvointia; en kuitenkaan kiinnittänyt siihen mitään huomiota, vaan aloin katsella ostoksiani, joista kuva oli minusta niin epämiellyttävä,

etten antanutkaan sitä kehystää enkä ripustanut huoneeseeni kuten Volodja, vieläpä kätkin sen huolellisesti lipaston taakse, josta ei kukaan voinut sitä nähdä. Porte-crayon ei myöskään miellyttänyt minua kotona; panin sen pöytälaatikkoon lohduttautuen kuitenkin ajattelemalla, että se on hopeainen, rahan arvoinen ja ylioppilaalle hyvin hyödyllinen kapine. Tupakoimisvehkeet sen sijaan päätin heti ottaa käytäntöön ja koetella niitä.

Avattuani tupakkakäärön ja täytettyäni turkkilaisen piipun huolellisesti punakeltaisella hienoksi leikellyllä sultaanitupakalla panin sen päälle palavan taulan, otin piipunvarren keskisormen ja nimettömän väliin (mikä käden asento erityisesti miellytti minua) ja aloin vetää savuja.

Tupakan tuoksu oli hyvin miellyttävä, mutta suussa tuntui karvaalta ja hengitys tahtoi salpautua. Kuitenkin rohkaisin luontoni ja vetelin jokseenkin kauan henkeeni savua, koetin tehdä renkaita ja niellä savua. Pian oli huone täynnä sinertäviä savupilviä, piippu alkoi korista, palava tupakka hypähdellä, suussa tunsin kitkerää makua ja päässä lievää huimausta. Aioin jo lopettaa ja vain katsoa itseäni piippu suussa kuvastimesta, kun ihmeekseni aloin huojua; huone rupesi pyörimään ja katsahdettuani kuvastimeen, jonka luo vaivoin pääsin, näin että kasvoni olivat valkeat kuin palttina. Tuskin ennätin vaipua sohvaan, kun aloin tuntea sellaista ellotusta ja sellaista heikkoutta, että kuvittelun piipun olevan minulle kuolemaa tuottavan luulin kuolevani. Pelästyin ihan todella ja aioin jo kutsua ihmisiä apuun ja lähettää hakemaan lääkäriä.

Tätä pelkoani ei kuitenkaan kestänyt kauan. Ymmärsin pian, mistä oli kysymys, ja hirveän päänkivistyksen vallassa makasin kauan heikkona sohvalla katsellen tylsästi tupakkakäärön kuvattua Bostandžoglon vaakunaa, lattialla olevaa piippua, savukkeen pätkiä ja konditorian piirakoitten jät-

teitä, ja epätoivoissani ajattelin surullisena: »Varmaankaan en vielä ole ihan aikaihminen, jos en voi tupakoida kuten muut, ja nähtävästi ei minun ole suotu kuten toisten pitää piipunvartta keskisormen ja nimettömän välissä, niellä savua ja päästää tupakansavua ruskeitten viiksien läpi.»

Kun Dmitri poikkesi minua hakemaan kello neljän jälkeen, tapasi hän minut tässä epämiellyttävässä tilassa. Juotuani lasin vettä minä kuitenkin tulín miltei entiselleni ja olin valmis lähtemään heidän kanssaan.

— Ja mikä halu teillä oikein on tupakoida, — sanoi hän katsellen tupakointini jälkiä. — Se on kaikki vain tyhmyyksiä ja turhaa rahan haaskausta. Minä olen päättänyt olla tupakoimatta . . . Mutta lähdetään pian: pitää vielä poiketa hakemaan Dubkov.

XIV.

MITÄ VOLODJA JA DUBKOV PUUHAILIVAT.

Heti kun Dmitri astui huoneeseeni, minä ymmärsin hänen kasvoistaan, käynnistään ja siitä hänelle hänen ollessaan pahalla tuulella ominaisesta eleestä, että hän silmää vilkuttaen ja irvistäen nytkäytteli päätään sivulle aivan kuin korjatakseen kaulaliinaansa, että hän oli sillä kylmän itsepintaisella tuulella, joka valtasi hänet silloin, kun hän oli tyytymätön itseensä, ja joka aina vaikutti jäähdyttävästi minun tunteisiini häntä kohtaan. Viime aikoina olin jo alkanut tehdä havaintoja ystäväni luonteesta ja arvostella sitä, mutta ystävyysytemme ei se ollut vaikuttanut mitään: ystävyysytemme oli niin nuorta ja voimakasta, että katsoinpa miltä puolelta tahansa Dmitriä, niin en voinut olla pitämättä

häntä täydellisenä. Hänessä oli kaksi eri ihmistä, jotka molemmat olivat minusta erinomaisia. Toinen niistä, jota minä tulisesti rakastin, oli hyväsydäminen, ystävällinen, lempeä, iloinen ja tietoinen näistä hyvistä ominaisuuksistaan. Kun hän oli tällä tuulella, niin koko hänen ulkomuotonsa, äänen sointu, kaikki hänen liikkeensä näyttivät sanovan: »Minä olen sävyisä ja hyveellinen, nautin siitä, että olen sävyisä ja hyveellinen, ja te kaikki saatatte sen nähdä.» Toinen, — jota vasta nyt aloin tuntea ja jonka suurenmoisuuden edessä taivuin, — oli kylmä mies, ankara itseään ja muita kohtaan, ylpeä, kiihkoiluun saakka uskonnollinen ja pedanttisen siiveellinen. Tällä hetkellä hän oli tämä toinen mies.

Avomielisyydellä, joka oli välttämättömänä ehtona suhteissamme, sanoin hänelle, että minusta oli surullista ja että minuun koski kipeästi nähdä hänet tänä minun onnenpäivänäni niin raskaalla, minusta epämiellyttävällä tuulella.

— Varmaankin jokin asia on saattanut teidät alakuloiseksi: minkätähden ette sano sitä minulle? — kysyin häneltä.

— Nikolenka! — vastasi hän kiirehtimättä, kääntäen hermostuneesti päätään sivulle ja vilkuttaen silmää. — Kun olen luvannut teille olla mitään salaamatta, niin teillä ei myöskään ole syytä epäillä minua umpiomielisyydestä. Ei voi aina olla samanlaisella tuulella, ja jos jokin asia on tehnyt minut alakuloiseksi, niin sitä en kykene selittämään itsellenikään.

»Miten ihmeen avoin, rehellinen luonne hän onkaan», ajattelin enkä enempää ryhtynyt puhelemaan hänen kanssaan.

Me saavuimme mitään puhumatta Dubkovin luo. Dubkovin asunto oli tavattoman kaunis tai näytti minusta sellaiselta. Kaikkialla oli mattoja, kuvia, verhoja, kirjavia

seinäpapereita, kiemuraisia nojatuoleja, mukavia lepotuoleja, seinillä riippui pyssyjä, pistooleja, tupakkakukkaroja ja pahvisia petoeläinten päitä. Nähdessäni tämän kabinetin minä ymmärsin, ketä Volodja oli jäljitellyt järjestäessään huonettaan. Tapasimme Dubkovin ja Volodjan korttia pelaamassa. Joku minulle tuntematon herra (luultavasti vähäpätöinen, päättäen hänen vaatimattomasta paikastaan) istui pöydän luona ja katseli hyvin tarkkaavaisesti peliä. Dubkovilla itsellään oli yllään silkkinen viitta ja jaloissa pehmeät kengät. Volodja istui ilman takkia vastapäätä häntä sohvalla, ja päättäen hänen punastuneista kasvoistaan ja tyytymättömyydestä, pikaisesta katseesta, jonka hän loi meihin irtautuen silmänräpäykseksi korteista, oli hyvin syventynyt peliin. Nähtyään minut hän punastui vielä enemmän.

— No, sinun vuorosi on jakaa kortit, — sanoi hän Dubkoville. Ymmärsin, että hänestä oli epämiellyttävää, kun minä sain tietää hänen pelaavan korttia. Mutta hänen ilmeessään ei ollut havaittavissa hämillään oloa, se ikäänkuin sanoi minulle: »Niin, minä pelaan, ja sinä ihmettelet sitä ainoastaan sentähden, että olet vielä nuori. Siinä ei ole mitään pahaa ja sitä pitääkin tehdä meidän iällämme.»

Vaistosin sen heti ja ymmärsin hänet.

Mutta Dubkov ei ruvennutkaan jakamaan kortteja, vaan nousi, puristi käsiämme, pani meidät istumaan ja tarjosi piiput, joista emme huolineet.

— Tuossa hän siis on, meidän diplomaattimme, juhlan aihe, — sanoi Dubkov. — Jumaliste, hän on hirveästi evers-tin näköinen.

— Hm! — mutisin minä tuntien kasvoilleni taas ilmes-tyvän typerän itsetyytyväisen hymyn.

Minä kunnioitin Dubkovia, niin kuin vain voi kunnioittaa kuusitoistavuotias poika seitsemänkolmatta vuoden ikäistä

adjutanttia, josta kaikki aikuiset sanovat, että hän on tavattoman kunnollinen nuori mies, joka tanssii erinomaisesti, puhuu ranskaa ja joka sydämessään halveksii nuoruuttani, mutta ilmeisesti koettaa salata sen.

Huolimatta kaikesta kunnioituksestani minusta oli koko tuttavuutemme ajan Jumala tiennut mistä syystä ollut vaikeata ja vastenmielistä katsoa häntä silmiin. Olen huomannut myöhemmin, että minun on vaikeata katsoa silmiin kolmenlaisia ihmisiä: niitä, jotka ovat paljon huonompia kuin minä, niitä, jotka ovat paljon parempia kuin minä, ja niitä, joiden kanssa emme saa sanotuksi toisillemme asiaa, jonka kumpikin tiedämme. Kenties Dubkov oli parempikin, kenties huonompi kuin minä, mutta varmaa oli ainakin, että hän hyvin usein valehteli myöntämättä sitä; minä olin huomannut tämän hänen heikkoutensa enkä tietysti voinut puhua hänelle siitä.

— Pelataan vielä yksi peli! — sanoi Volodja nytkäytäten olkaansa samoin kuin isä ja sekoittaen kortteja.

— Onpa tuo hanakka! — sanoi Dubkov. — Pelaamme myöhemmin. Mutta muuten yksi — olkoon menneeksi.

Heidän pelatessaan tarkastelin heidän käsiään. Volodjalla oli suuri, kaunis käsi; peukalon etäisyys ja muitten sormien kaartuminen hänen pidellessään kortteja olivat siinä määrin isän käden näköiset, että minusta yhteen aikaan jo näytti, että Volodja pitää tahallaan sillä tavoin käsiään ollakseen aikaihminen kaltainen; mutta vilkaistuani hänen kasvoihinsa huomasin heti, ettei hän ajattele mitään muuta kuin peliä. Dubkovin kädet sen sijaan olivat pienet, pulleat, sisäänpäin taipuneet, tavattoman vikkelät ja pehmeäsormiset; juuri sellaiset kädet, joissa tavallisesti on kantasormuksia ja jommoiset on niillä ihmisillä, joilla on taipumuksia käsitöihin ja jotka mielellään omistavat kauniita esineitä.

Luultavasti Volodja menetti, sillä herra, joka oli katsonut

hänen korttejaan, huomautti, että Vladimir Petrovitšia oli kohdannut hirveä epäonni, ja Dubkov otti salkun, kirjoitti jotakin muistiin ja sanoi näyttären kirjoittamaansa Volodjalle: »Onko näin?»

— On, — sanoi Volodja vilkaistuaan hajamielisyyttä teeskennellen muistikirjaan, — mennään nyt.

Volodja otti ajopeleihinsä Dubkovin, minut vei Dmitri avovaunuissaan.

— Mitä he pelasivat? — kysyin minä Dmitriltä.

— Pikettiä. Typerää peliä, ja yleensäkin pelaaminen on typerää.

— Pelaavatko he suurin panoksin?

— Eivät, mutta ei se kuitenkaan ole hyvä.

— Ettekö te pelaa?

— En, olen luvannut olla pelaamatta; mutta Dubkov ei voi olla pelissä nylkemättä jotakuta.

— Eihän se ole kaunista hänen puoleltaan, — sanoin minä. — Volodja pelaa luultavasti huonommin kuin hän?

— Tietysti se ei ole hyvä, mutta mitään erikoisen pahaa siinä ei ole. Dubkov pitää pelaamisesta ja osaa pelata ja kuitenkin hän on kelpo mies.

— Enhän minä ollenkaan ajatellutkaan... — sanoin minä.

— Eikä saakaan ajatella hänestä mitään pahaa, sillä hän on todella oivallinen ihminen. Ja minä pidän hänestä paljon ja tulen aina pitämään huolimatta hänen heikkouksistaan.

Minusta tuntui jostakin syystä siltä, että juuri siksi, että Dmitri liian kiihkeästi puolusti Dubkovia, hän ei enää rakastanut eikä kunnioittanut häntä, mutta minä en tunnustanut sitä itsepäisyydessäni ja sen takia, ettei kukaan voisi moittia häntä häilyväisyydestä. Hän oli niitä ihmisiä, jotka rakastavat ystäviä koko elämän ajan, ei niin paljon siksi,

että nuo ystävät pysyvät heitä kohtaan alati ystävällisinä, kuin sentähden, että ruvettuaan pitämään vaikkapa erehdyksessäkkin jostakin ihmisestä he pitävät epärehellisyytenä sitä, että lakkaa häntä rakastamasta.

XV.

MINUA ONNITELLAAN.

Dubkov ja Volodja tunsivat Jarissa joka ihmisen nimeltään, ja kaikki, ovenvartijasta isäntään asti, osoittivat heitä kohtaan suurta kunnioitusta. Meidät vietiin heti eri huoneeseen ja meille tarjottiin ihmeellinen päivällinen, jonka Dubkov oli valinnut ranskalaisen ruokalistan mukaan. Pulla jäähdytettyä samppanjaa, jota koetin katsoa mahdollisimman välinpitämättömästi, oli jo varattu valmiiksi. Päivällinen meni hyvin miellyttävästi ja iloisesti, vaikka Dubkov tapansa mukaan kertoi mitä kummallisimpia tapauksia, jotka muka olivat tosia, — muun muassa, miten hänen isoäitinsä oli surmannut musketilla kolme hänen kimppuunsa hyökännyttä rosvoa (jolloin minä punastuin ja luoden silmäni alas käännäin pois hänestä), — ja vaikka Volodja ilmeisesti oli peuloissaan joka kerta, kun aloin puhua jotakin (mikä oli aivan suotta, sillä minä en muistaakseni sanonut mitään selaista, jota erikoisesti olisi tarvinnut hävetä). Kun tarjottiin samppanjaa, onnittelivat kaikki minua ja minä join käsi-koukussa sinunmaljat Dubkovin ja Dmitrin kanssa ja me suutelimme toisiamme. Koska en tietänyt, kenen tarjottu samppanjabullo oli (se oli yhteinen, kuten minulle myöhemmin selitettiin), ja koska tahdoin kestitä ystäviäni omilla rahoillani, joita olin lakkaamatta tunnustellut taskustani, niin otin salaa kymmenen ruplan setelin ja kutsuttuani luokseni tarjoilijan annoin hänelle rahan ja sanoin hänelle kuis-

katon, mutta niin että kaikki kuulivat, koska katselivat äänettöminä minua, että hän olisi hyvä ja toisi vielä puoli pulloa samppanjaa. Volodja punastui ja alkoi niin nytkähdellä ja niin pelästyneenä katsella minua ja kaikkia, että tunsin tehneeni suuren erehdyksen, mutta puolikas tuotiin ja me joimme sen suurella mielihyvällä. Näytti edelleen olevan hyvin hauska. Dubkov valehteli yhtäpäättä, ja Volodja niin ikään kertoi niin hullunkurisia asioita ja niin hyvin, etten ollut mitenkään voinut luulla hänestä semmoista, ja me nauroimme paljon. Heidän pilapuheittensa, s. o. Volodjan ja Dubkovin, pääpiirteensä oli tuon vanhan kaskun jäljittely ja vahventaminen: »Mitä, oletteko ollut ulkomailla?» sanoo joku. »En ole ollut, — vastaa toinen, — mutta veljeni soittaa viulua.» Tämänlaatuisessa järjettömyyden komiikassa he pääsivät sellaiseen täydellisyyteen, että kertoivat itse kaskunkin muodossa: »Ei minun veljenikään ole koskaan soittanut viulua.» Joka kysymykseen he vastasivat toisilleen tähän tapaan, koettivat toisinaan ilman kysymystäkin vain yhdistää kaksi aivan yhteensopimatonta asiaa sanoen sellaisia järjettömyyksiä vakavan näköisinä, — ja se kuulosti hyvin hullunkuriselta. Aloin ymmärtää, mistä oli kysymys, ja koetin myös kertoa hullunkurista, mutta kaikki katsoivat arasti minuun tai koettivat olla katsomatta puhuessani, eikä juttuni onnistunut. Dubkov sanoi: »Valehtelit itsesi pussiin, veli diplomaatti», mutta oloni oli niin hyvä juomani samppanjan ja aikuisten seuran vaikutuksesta, että tämä huomautus pisti minuun vain hitusen. Ainoastaan Dmitri, vaikka joikin yhtä paljon kuin me, oli edelleen ankaralla, vakavalla tuulellaan, mikä hiukan lamautti yhteistä ilonpitoa.

— Kuulkaahan, hyvät herrat, — sanoi Dubkov, — pitäähän päivällisen jälkeen ottaa diplomaatti huostaamme. Eikö lähdetä t ä d i n luo, siellä me hänet kyllä hoitelemme.

— Eihän Nehljudov lähde, — sanoi Volodja.

— Sietämättömän hurskas mies! Sinä sietämättömän hurskas mies! — sanoi Dubkov kääntyen hänen puoleensa.

— Lähde mukaamme, saat nähdä, että täti on mainio rouva.

— En lähde enkä päästä häntäkään, — vastasi Dmitri punastuen.

— Ketä? Diplomaattiako? Tahdothan sinä, diplomaatti? Katso, hän rupesi ihan loistamaan heti, kun tulee puhe tädistä.

— Ei niin, etten päästä, — jatkoi Dmitri nousten paikaltaan ja alkaen astella huoneessa katsomatta minuun, — mutta en kehoita häntä enkä tahdo, että hän lähtisi. Nyt hän ei enää ole lapsi, ja jos hän tahtoo, niin hän voi mennä yksin, ilman teitä. Ja sinua pitäisi hävettää, Dubkov: sentähden, että itse teet huonosti, tahtoisit toistenkin niin tekevän.

— Mitäs pahaa siinä on, — sanoi Dubkov iskien silmää Volodjalle, — että minä kutsun teitä kaikkia tädin luo juomaan kupin teetä? No niin, jos sinusta on epämiellyttävää, että lähdemme, niin sama se: me Volodjan kanssa menemme. Lähdetkö, Volodja?

— Hm, hm, — sanoi Volodja myönnellen, — käydään siellä ja tullaan sitten takaisin minun luokseni ja jatketaan pikettiä.

— Mitä, tahdotko mennä heidän kanssaan vai etkö? — sanoi Dmitri astuen luokseni.

— En, — vastasin minä siirtyen sohvalle antaakseni hänelle tilaa vierelläni, mihin hän istuutuikin, — minä yksinkertaisesti en tahdo, ja jos sinä kehoitat olemaan lähtemättä, niin en lähde millään ehdolla. Ei, — lisäsin sitten, — minä en puhu totta, kun sanon, ettei mieleni tee lähteä heidän kanssaan, mutta olen iloinen siitä, etten lähde.

— Se onkin oivallista, — sanoi hän, — elä omalla tavallasi äläkä tanssi kenenkään pillin mukaan, se on parasta.

Tämä pieni kiista ei häirinnyt iloamme, vaan vielä lisäskin sitä. Dmitri tuli yhtäkkiä sille lempeälle tuulelle, josta minä pidin. Semmoisen vaikutuksen teki häneen, niin kuin jälkeinpäin useasti huomasin, tietoisuus siitä, että oli tehnyt hyvin. Hän oli nyt tyytyväinen itseensä sen johdosta, että oli suojellut minua. Hän tuli tavattoman iloiseksi, tilasi vielä pullon samppanjaa (mikä oli vastoin hänen sääntöjään), kutsui huoneeseemme erään tuntemattoman herran ja alkoi juottaa häntä, lauloi *Gaudeamus igitur*, pyysi kaikkia laulamaan mukana ja ehdotti, että mentäisiin Sokolnikiin ajelulle, mihin Dubkov huomautti, että se olisi liian tunteellista.

— Pitäkäämme nyt hauskaa, — puhui Dmitri hymyillen. — Hänen ylioppilaaksi pääsyänsä kunniaksi minä juon itseni ensimmäisen kerran humalaan, olkoon menneeksi. — Tämä iloisuus tuntui omituiselta Dmitrissä. Hän muistutti kotiopettajaa tai hyväntahtoista isää, joka on tyytyväinen lapsiinsa, on tullut hyvälle päälle ja tahtoo huvittaa heitä ja samalla osoittaa, että voi pitää hauskaa kunniallisesti ja säädyllisesti; mutta siitä huolimatta tämä odottamaton iloisuus tuntui tarttuvan minuun ja toisiin, etenkin kun meidän itsekunkin osalle jo oli tullut melkein puolikas samppanjaa.

Tämän miellyttävän mielialan vallassa menin isoon huoneeseen sytyttääkseni savukkeen, jonka Dubkov oli minulle antanut.

Kun nousin paikaltani, niin huomasin, että päätäni hiukan pyöräytti ja että jalat toimivat ja kädet olivat luonnollisessa asennossa ainoastaan silloin, kun kiinteästi ajattelin niitä. Päinvastaisessa tapauksessa jalat notkahtelivat sivullepäin ja kädet tekivät eleitä. Kohdistin näihin jäseniin koko huomioni, käskin käsiä kohoamaan, napittamaan takin, silittämään hiuksia (jolloin kyynärpäät kohosivat hirveän korkealle), ja jalkoja käskin menemään ovelle, minkä ne

tekivätkin, mutta astellen ikäänkuin liian tanakasti tai kovin hellävaroen; varsinkin vasen jalka astui yhä varpaillaan. Jokin ääni huusi minulle: »Minne sinä menet? Tuodaan kynttilä.» Arvasin, että se oli Volodjan ääni, ja minulle tuotti mielihyvää ajatus, että olin sen hoksannut, mutta vastaukseksi hänelle minä vain hiukan hymyilin ja jatkoin matkaani.

XVI.

RIITA.

Suuressa huoneessa istui pienen pöydän ääressä lyhyt, vanttera, siviilipukuinen, punaviiksinen herrasmies ja söi jotakin. Hänen vieressään istui pitkä tummaverinen mies, jolla ei ollut viiksiä. He puhuivat ranskaa. Heidän katseensa sai minut hämilleni, mutta päätin kuitenkin sytyttää savukkeeni heidän edessään olevasta palavasta kynttilästä. Katsellen sivuille, etten kohtaisi heidän katseitaan, astuin pöydän luo ja aloin sytyttää savuketta. Kun savuke oli syttynyt, en malttanut olla katsahtamatta aterioivaan herraan. Hänen harmaat silmänsä olivat kiinteästi ja epäsuopeasti suunnatut minuun. Juuri kun aioin kääntyä pois, alkoivat hänen punaiset viiksensä liikkua ja hän lausui ranskaksi: »En pidä siitä, että tupakoidaan minun syödessäni päivällistä, hyvä herra.»

Mutisin jotakin käsittämätöntä.

— Niin, en pidä siitä, — jatkoi ankarasti viiksisuu herra vilkaisten nopeasti viiksettömään herraan aivan kuin kehoittaen tätä ihailemaan, miten hän ojentaa minua, — enkä pidä, hyvä herra, niistäkään, jotka ovat niin epäkohteliaita, että tulevat tupakoimaan toisen nenän eteen, niistäkään en pidä.

Minä tajusin heti, että tämä herra letkautteli minua, mutta minusta tuntui ensi hetkellä, että minä olin hyvin syyllinen hänen edessään.

— En luullut sen häiritsevän teitä, — sanoin minä.

— Ahaa, te ette luullut, että olette moukka, mutta minä luulin! — huudahti herra.

— Mikä oikeus teillä on huutaa? — sanoin minä tuntien, että hän loukkasi minua, ja alkaen itse suuttua.

— Se, että minä en koskaan salli kenenkään kohdella ylimielisesti itseäni ja aina opetan sellaisia uljastelijoita kuin te. Mikä on sukunimenne, hyvä herra? Ja missä te asutte?

Olin hyvin suuttunut, huuleni vapisivat ja hengitys pyrki salpautumaan. Mutta tunsin kuitenkin syyllisyyttä, luultavasti sentähden, että olin juonut paljon samp-panjaa, enkä sanonut tälle herralle mitään säädyttömyyksiä, vaan päinvastoin huuleni aivan nöyrästi mainitsivat sukunimeni ja osoitteemme.

— Minun nimeni on Kolpikov, hyvä herra, ja te olkaa vastedes kohteliaampi. Me tapaamme vielä toisemme (vous aurez de mes nouvelles), — lopetti hän; koko keskustelu oli käynyt ranskaksi.

Minä sanoin vain: »Olen siitä hyvin iloinen», koettaen tehdä ääneni mahdollisimman lujaksi sävyiltään, käännähdin ja palasin huoneeseemme savukkeineni, joka oli ennättänyt sammua.

Minä en sanonut veljelleni enkä ystävilleni mitään siitä, mitä minulle oli tapahtunut, varsinkin kun he olivat innostuneet kiihkeästi väittelemään jostakin, ja istahdin yksinäni nurkkaan miettimään tätä omituista tapausta. Sanat: »Te olette moukka, hyvä herra (un mal élevé, monsieur)» kaikuivat yhä korvissani raivostuttaen minua yhä enemmän ja enemmän. Humalani oli kokonaan haihtunut. Kun ajattelin, miten olin käyttäytynyt tässä asiassa, niin mieleeni

nousi yhtäkkiä kauhea ajatus, että olin esiintynyt pelkurimaisesti. »Mikä oikeus hänellä oli hyökätä kimppuuni? Miksi hän ei sanonut minulle yksinkertaisesti, että se häiritsee häntä? Siis hän oli syyllinen? Miksi minä en sanonut hänelle, kun hän sanoi minua moukaksi: »Hyvä herra, moukka on se, joka esiintyy törkeästi?» Tai miksi minä en huudahtanut hänelle yksinkertaisesti: »S u u k i i n n i!» Se olisi ollut mainiota. Miksi en vaatinut häntä kaksintaisteluun? Ei, minä en tehnyt mitään tämmöistä, vaan nielin loukkauksen niinkuin halpamainen pelkuri.» »Te olette moukka, hyvä herra!» kaikui lakkaamatta ärsyttävästi korvissani. »Ei, tätä ei voi jättää sikseen», ajattelin ja nousin vakaasti aikoen mennä uudelleen tuon herran luo ja sanoa hänelle jotakin kauheata tai mahdollisesti lyödä häntä kynttilänjalalla päähän, jos niiksi tulee. Tünsin suurta nautintoa haaveillessani tästä viimeisestä aikeesta, mutta astuin kuitenkin kovasti peläten taas suureen huoneeseen. Onneksi herra Kolpikov oli jo mennyt pois; ainoastaan palvelija oli suuressa huoneessa ja laittoi pöytää kuntoon. Aioin kertoa palvelijalle, mitä oli tapahtunut, ja selittää hänelle, etten ole ollenkaan syyllinen, mutta jostakin syystä muutin mieltäni ja palasin taas hyvin synkkänä huoneeseemme.

— Mikä meidän diplomaatillemme on tullut? — sanoi Dubkov. — Varmaankin hän ratkaisee parhaillaan Euroopan kohtaloa.

— Ah, anna minun olla rauhassa, — sanoin minä kääntyen äreästi pois päin. Sen jälkeen minä astuskellen huoneessa aloin jostakin syystä mietiskellä, ettei Dubkov ollenkaan ole hyvä mies. »Ja nuo ainaiset pilapuheet ja nimitys »diplomaatti» — siinä ei ole mitään rakastettavaa. Hänelle on pääasia vain nylkeä Volodjaa pelissä ja käydä jonkun tädin luona... Eikä hänessä ole mitään miellyttävää. Kaikki, mitä hän puhuu, on valhetta tai jotakin törkeyttä, ja aina

hän myös tahtoo ivata. Minusta näyttää, että hän on yksinkertaisesti typerä ja sen lisäksi huono mies.» Tällöisissä mietteissä minulta meni noin viisi minuuttia ja jostakin syystä vihamielisyyteni Dubkovia kohtaan yhä kasvoi. Dubkov puolestaan ei kiinnittänyt minuun huomiota, ja se suututti minua vielä enemmän. Olin suutuksissani Volodjaankin ja Dmitriin siitä, että he puhelivat hänen kanssaan.

— Tiedättekö, hyvät herrat? Diplomaattia pitää vaellella vedellä, — sanoi yhtäkkiä Dubkov katsahtaen minuun huulillaan hymy, joka minusta näytti ivalliselta ja kavalaltaakin, — sillä hän on huono! Jumaliste, hän on huono!

— Ja teitäkin on valeltava, itse olette huono, — vastasin minä ilkeästi hymyillen ja unohtaen, että olimme sinut.

Tämä vastaus luultavasti ihmetytti Dubkovia, mutta hän kääntyi välinpitämättömästi pois minusta ja jatkoi puhelua Volodjan ja Dmitrin kanssa.

Koetin yhtyä heidän keskusteluunsa, mutta tunsin, että minun on aivan mahdotonta teeskennellä, ja vetäydyin uudelleen nurkkaani, jossa olin lähtöön saakka.

Kun oli maksettu ja alettiin pukea viittoja ylle, kääntyi Dubkov Dmitrin puoleen:

— No, entä minne Orestes ja Pylades menevät? Luultavasti kotiin keskustelemaan r a k k a u d e s t a; mitäs, me käymme tervehtimässä rakasta tätiä; — parempaa se on kuin teidän hapan ystävyysenne.

— Kuinka te uskallatte puhua, pilkata meitä? — aloin minä yhtäkkiä puhua astuen hyvin lähelle häntä ja huitoen käsilläni. — Kuinka uskallatte pilkata tunteita, joita ette ymmärrä? Minä en salli sitä. Suu kiinni! — huusin minä ja vaikenin itse tietämättä mitä vielä sanoisin ja lähättäen mielenliikutuksesta. Dubkov hämmästyí ensin, tahtoi sitten hymyillä ja lyödä asian leikiksi, mutta viimein hän minun suureksi hämmästykseni pelästyí ja loi silmänsä alas.

— Minä en ollenkaan pilkkaa teitä enkä teidän tunteitanne, minä puhun muuten vain, — sanoi hän vältellen.

— Vai niin! — huusin minä, mutta samassa aloin hävetä käytöstäni ja minun tuli sääli Dubkovia, jonka punaisissa, ällistyneissä kasvoissa kuvastui todellista kärsimystä.

— Mikä sinua vaivaa? — alkoivat Volodja ja Dmitri yhtäikaa puhua. — Ei kukaan ole tahtonut loukata sinua.

— Kyllä, hän tahtoi minua loukata.

— Onpa sinun veljesi hurjapäinen herra, — sanoi Dubkov ollessaan jo menossa ulos ovesta, ettei kuulisi, mitä minä sanon.

Olisin kenties syöksynyt hänen jälkeensä ja puhunut hänelle vielä säädyttömyyksiä, mutta samassa se palvelija, joka oli ollut läsnä minun ja Kolpikovin välisessä kohtauksessa, antoi minulle viittani, ja minä tyyntynin heti, teeskennellen vain Dmitrin edessä suuttumusta sen verran kuin oli välttämätöntä, ettei äkillinen tyyntyminen olisi näyttänyt kummalliselta. Seuraavana päivänä minä ja Dubkov tapasimme toisemme Volodjan luona, emme maininneet mitään tästä jutusta, mutta teitittelimme edelleen toisiamme ja entistä vaikeampi oli meidän katsoa toisiamme silmiin.

Muisto riidasta Kolpikovin kanssa, joka muuten ei seuraavana päivänä eikä myöhemminkään lähettänyt minulle *de ses nouvelles*, oli monta vuotta muistossani hirveän elävänä ja raskaana. Minä hätkähtelin ja huudahtelin noin viiden vuoden aikana tämän jälkeen joka kerta, kun muistin kostamatta jääneen loukkauksen, ja lohdutin itseäni muistelemalla itsetyytyväisenä, miten uljaasti sen sijaan olin esiintynyt Dubkovia kohtaan. Vasta paljon myöhemmin aloin arvostella aivan toisin tätä asiaa ja hullunkuriselta kannalta muistella huvikseni riitaa Kolpikovin kanssa sekä katua aiheetonta loukkausta, jonka alaiseksi minun puoleltani oli joutunut h y v ä m i e s Dubkov.

Kun samana iltana kerroin Dmitrille seikkailuni Kolpikovin kanssa, jonka ulkomuodon seikkaperäisesti kuvasin hänelle, niin hän hämmästyí suuresti.

— Sehän on sama mies! — sanoi hän. — Voitko kuvitella, että tämä Kolpikov on tunnettu lurjus, väärinpelaaja ja ennen kaikkea pelkuri, jonka toverit karkoittivat rykmentistä sentähden, että hän oli saanut korvapuustin eikä tahtonut taistella. Mistä hän sai nokkeluuden? — lisäsi hän ja katsoi hyväntahtoisesti hymyillen minuun. — Ei kai hän sanonut mitään muuta kuin »moukka»?

— Sanoi, — vastasin minä punastuen.

— Huono juttu, no, mutta mitään vahinkoa ei vielä ole tapahtunut! — lohdutteli minua Dmitri.

Vasta paljon myöhemmin, miettiessäni aivan rauhallisesti tätä asiaa, syntyi mielessäni jokseenkin uskottava otaksuma, että Kolpikov tunsí monien vuosien jälkeen, että minun kimppuuni voi käydä, ja kosti minulle viiksettömän mustaverisen miehen läsnä ollessa sen korvapuustin, jonka oli saanut, aivan niin kuin minä heti kostin hänen »moukkansa» viattomalle Dubkoville.

XVII.

HANKKIUDUN VIERASKÄYNNEILLE.

Herättyäni seuraavana päivänä oli ensimmäisenä ajatuksenani Kolpikovin kanssa sattunut asia; taas aloin mutista ja juoksennella huoneessa, mutta mitään ei ollut tehtävissä; sitäpaitsi oli viimeinen päivä, jonka nyt vietin Moskovassa, ja isän käskystä oli käytävä vierailuilla, jotka hän itse oli merkinnyt minua varten paperille. Isä huolehti vähemmän meidän siveellisyydestämme ja sivistyksestämme kuin suh-

teista maailmaan. Paperiin oli kirjoitettu hänen katkonaisella nopealla käsialallaan: »1) ruhtinas Ivan Ivanovitšille e h d o t t o m a s t i; 2) Ivineille e h d o t t o m a s t i; 3) ruhtinas Mihailille; 4) ruhtinatar Nehljudovalle ja Valahinalle, jos ennätät.» Ja tietysti kuraattorille, rehtorille ja professoreille.

Viimeksimainitut vierailut neuvoi Dmitri minua jättämään tekemättä; hän sanoi, etteivät ne ainoastaan olleet tarpeettomia, vaan olisivat sopimattomiakin; mutta muut kaikki oli tehtävä tänään. Niistä peloittivat minua varsinkin kaksi ensimmäistä, joitten kohdalle oli kirjoitettu e h d o t t o m a s t i. Ruhtinas Ivan Ivanovitš oli ylikenraali, vanha mies, rikas ja yksinäinen; minulla, kuudentoista vuotiaalla ylioppilaalla, piti siis olla häneen suoria suhteita, jotka, aavistin sen, eivät voineet olla minulle mairittelevia. Ivinit olivat myös rikkaita, ja heidän isänsä oli jokin ylhäinen siviilikenraali, joka oli vain kerran, isoäidin eläessä, ollut itse meillä. Isoäidin kuoleman jälkeen olin huomannut, että nuorin Ivin vierasti meitä ja ikäänkuin oli olevinaan. Vanhin oli, kuten kuulin huhuttavan, jo suorittanut lainopin oppimäärän ja palveli Pietarissa; toinen, Sergei, jota muinoin olin jumaloinut, oli myös Pietarissa suurena paksuna kadettina paašikoulussa.

Nuoruudessani en pitänyt suhteista ihmisiin, jotka katsoivat olevansa yläpuolella minua, olivatpa semmoiset suhteet minusta suorastaan sietämättömän piinallisia, koska aina piti pelätä loukkausta ja jännittää kaikki älynsä osoittaakseen heille itsenäisyyttään. Mutta jos en täyttäisi isän määräysten viimeistä kohtaa, niin vika oli sovitettava täyttämällä edelliset. Kävelin huoneessa katsellen tuoleilla levälään olevia vaatteita, miekkaa ja hattua ja olin jo tekemässä lähtöä, kun luokseni tuli onnittelemaan ukko Grap ja toi mukanaan Iljinkan. Isä Grap oli venäläistynyt saksalainen,

sietämättömän äitelä, imartelevainen ja sangen usein hutikassa; hän kävi meillä enimmäkseen vain pyytääkseen jotakin, ja isä istutti häntä toisinaan työhuoneessaan, mutta ei koskaan tuonut syömään päivällistä kanssamme. Hänen nöyristelynsä ja kättämisensä olivat siinä määrin yhtyneet eräänlaiseen ulkonaiseen hyväntahtoisuuteen ja tottumukseen olla meidän talossamme, että kaikki laskivat hänelle suureksi ansioksi hänen muka kiintymyksensä meihin kaikkiin, mutta minä jostakin syystä en pitänyt hänestä, ja hänen puhuessaan minua aina hävetti hänen puolestaan.

Olin hyvin tyytymätön näitten vieraitten tuloon enkä koettanut salata tyytymättömyyttäni. Iljinkaa olin niin tottunut kohtelemaan ylpeästi ja hän oli niin tottunut pitämään sitä oikeutenamme, että minusta oli jonkin verran epämiellyttävää, että hän on ylioppilas niinkuin minäkin. Minusta näytti hänkin olevan jonkin verran häpeissään edessäni tästä yhdenvertaisuudesta. Tervehdin heitä kylmästi enkä pyytänyt heitä istumaan, sillä minua hävetti tehdä sitä, kun ajattelin heidän voivan tehdä sen ilman minun kehoitustanikin; samalla kertaa käskin valjastamaan hevosen nelipyöräisten rattaitten eteen. Iljinka oli hyväsydäminen, hyvin rehellinen ja varsin älykäs nuori mies, mutta hän oli niitä, joilla on päähänpistonsa; hänet valtasi alinomaa — ja nähtävästi ilman mitään syytä — eräänlainen äärimmilleen pingoittunut mieliala: väliin herkkäitkuisuus, väliin naurunhaluisuus, väliin loukkautuvaisuus kaikista pikku asioista; ja nyt hän näytti olevan tuossa viimeksi mainitussa mielentilassa. Hän ei puhunut mitään, katsoi häijyisti minua ja isäänsä, ja vain silloin, kun hänen puoleensa käännettiin, hän hymyili nöyrää, väkinäistä hymyään, johon hän jo oli tottunut peittämään tunteensa ja varsinkin häpeän tunteen isän puolesta, mitä hän ei voinut olla tuntematta meidän läsnä ollessamme.

— Niinpä niin, Nikolai Petrovitš, — puheli minulle ukko seuraten minua, kun liikehdin huoneessa pukeutuessani, ja pyöritellen kunnioittavasti hiljalleen paksujen sormiensa välissä isoäidin lahjoittamaa hopeaista nuuskarasiaa, — heti kun kuulin pojaltani, että olitte niin loistavasti suorittanut tutkinnon — kaikkihan tuntevat älynne — niin paikalla riensin onnittelemaan, ystäväiseni; minähän olen kannellut teitä olallani, ja Jumala näkee, että minä rakastan teitä kaikkia kuin omaisia, ja Iljinkani pyyteli kaiken aikaa lupaa tulla teille. Hänkin on niin tottunut teihin.

Iljinka istui ääneti ikkunan luona ollen katselevinaan kolmikulmaista hattua ja mutisi jotakin vihaisesti nenäänsä niin, että sitä tuskin saattoi huomata.

— Niin, tahdoin kysyä teiltä, Nikolai Petrovitš, — jatkoi ukko, — suorittiko Iljušani hyvin tutkintonsa. Hän sanoi, että tulee olemaan yhdessä teidän kanssanne, ettekä häntä hylkää, pidätte hänestä huolta, neuvotte.

— Mitäs, hänhän suoriutui oivallisesti, — vastasin minä vilkaisten Iljinkaan, joka tunnettuaan katseeni kohdistuvan häneen punastui ja lakkasi liikuttamasta huuliaan.

— Voiko hän nyt viettää päivän teillä? — sanoi ukko niin arasti hymyillen kuin olisi kovin pelännyt minua, ja minne vain siirryinkin, niin hän pysähtyi aina niin lähelle minua, että viinan ja tupakan haju, joilla hän oli kyllästetty, ei hetkeksikään lakannut tuntumasta. Minua harmitti se, että hän asetti minut niin väärään suhteeseen poikaansa nähden, ja se, että hän veti pois huomiotani puuhasta, joka minusta silloin oli perin tärkeä, nimittäin pukeutumisesta; mutta pääasia oli, että tuo minua seuraava spriin haju siinä määrin haittasi minua, että sanoin hänelle hyvin kylmästi, etten voi olla Iljinkan kanssa, koska en koko päivänä ole kotona.

— Tehän aioitte mennä sisarenne luo, isä, — sanoi

Iljinka hymyillen ja katsomatta minuun, — ja minullakin on asioita.

Minua alkoi vielä enemmän harmittaa ja hävettää, ja lieventääkseni jollakin tavoin kieltoani kiiruhdin ilmoittamaan, etten ole kotona, koska minun on mentävä ruhtinass Ivan Ivanovitšille, ruhtinatar Kornakoville, Ivinille, sille, joka on niin korkeassa asemassa, ja että luultavasti syön päivällistä ruhtinatar Nehljudovalla. Minusta tuntui, että he saatuaan tietää, miten ylhäisten henkilöitten luo olen menossa, eivät enää voi loukkaantua minuun. Kun he tekivät lähtöä, minä pyysin Iljinkaa pistäytymään luonani toiste; mutta Iljinka vain mutisi jotakin ja hymyili väkinäisesti. Näkyi, ettei hän enää koskaan jalallaan astu luokseni.

Heidän mentyään lähdin vieraskäynneilleni. Volodja, jota jo aamulla olin pyytänyt mukaani, ettei minun olisi niin hankalaa yksin, kieltäytyi sanoen syyksi, että olisi liian tunteellista, jos kaksi veikkoa yhdessä ajaisi samoissa pikkuvaunuissa.

XVIII.

VALAHINIT.

Minä lähdin siis yksin. Ensimmäinen vierailu oli asuinpaikan mukaan kulkien tehtävä Valahinalle, Sivtsev Vražekiin. Noin kolmeen vuoteen en ollut nähnyt Sonetškaa ja rakkauteni häneen oli tietysti jo ammuin haihtunut, mutta mieleen oli jäänyt vielä elävä ja liikuttava entisen lapsellisen lemmen muisto. Olin toisinaan noiden kolmen vuoden aikana muistellut häntä niin voimakkaasti ja selvästi, että olin vuodattanut kyyneleitä ja tuntenut olevani uudelleen rakas-

tunut, mutta sitä oli kestänyt vain muutamia minuutteja ja semmoinen uudistui vasta pitkien aikojen kuluttua.

Tiesin, että Sonetška ja hänen äitinsä olivat olleet ulkomailla, jossa olivat viipyneet pari vuotta ja jossa, niin kerrottiin, he olivat singahtaneet ulos postivaunujen kaatuessa ja vaunujen ikkunalasit olivat leikanneet Sonetškan kasvot, minkä johdosta hän kuului paljon rumentuneen. Heille mennessäni muistelin elävästi entistä Sonetškaa ja ajattelin, millaisena hänet nyt tapaan. Hänen kaksi vuotta kestäneen ulkomailla oleskelunsa johdosta minä jostakin syystä kuvittelin hänet tavattoman pitkäksi, kaunisvartaloiseksi, vakavaksi ja arvokkaaksi, mutta tavattoman viehättäväksi. Mielikuvitukseni kieltäytyi esittämästä häntä arpien rumentamin kasvoin; päinvastoin, koska olin kuullut jossakin eräästä tulisesti rakastuneesta miehestä, joka oli pysynyt uskollisena lemmitylleen, vaikka rokko oli rumentanut tämän, minä koetin ajatella olevani rakastunut Sonetškaan, jotta minulle tulisi se ansio, että olen arvista huolimatta pysynyt hänelle uskollisena. Pääasiallisesti minä lähestyessäni Valahinien taloa en ollut rakastunut, mutta pengottuani vanhoja lemmen muistojani olin hyvin valmistunut rakastumaan ja suuresti toivoin sitä, etenkin kun minua jo kauan katsellessani rakastuneita ystäviäni oli hävettänyt, että olin niin paljon jäljellä heistä.

Valahinit asuivat pienessä, puhtoisessa puutalossa pihan puolella. Soitettuani ovikelloa, joka oli siihen aikaan vielä suuri harvinaisuus Moskovassa, minulle avasi oven pikku-ruikkuinen, siististi puettu poika. Hän ei osannut tai ei tahtonut sanoa minulle, onko herrasväki kotona, vaan jätti minut yksikseni pimeään eteiseen ja juoksi pois vielä pimeämpään käytävään.

Olin jokseenkin kauan yksin tässä pimeässä huoneessa, jossa paitsi ulko-ovea ja käytävää oli vielä yksi suljettu ovi,

ja ihmettelin osittain talon synkkyyttä, osittain ajattelin, että niin on olevakin ulkomailla olleilla ihmisillä. Noin viiden minuutin kuluttua aukeni salin ovi saman pojan toimesta ja hän vei minut siistiin, mutta ei upeaan vierashuoneeseen, johon jäljessäni tuli Sonetška.

Hän oli seitsemäntoistavuotias. Hän oli hyvin pieni, hyvin laiha, ja hänen kasvoissaan oli kellertävä sairaalloinen väri. Minkäänlaisia arpia ei näkynyt kasvoissa, mutta ihanat pullottavat silmät ja valoisa, hyväntahtoisen iloinen hymy olivat samat, jotka tunsin ja joista pidin lapsuudessa. En ollenkaan ollut luullut häntä tämmöiseksi ja sen vuoksi en mitenkään voinut heti kohdistaa häneen sitä tunnetta, jonka olin valmistanut matkalla. Hän ojensi minulle kätensä englantilaiseen tapaan, mikä oli silloin yhtä suuri harvinaisuus kuin ovikello, puristi avoimesti kättäni ja pani istumaan viereensä sohvalle.

— Oi, miten hauskaa minusta on nähdä teitä, rakas Nicolas, — sanoi hän katsoen kasvoihini niin vilpittömästi iloisen näköisenä, että sanoissa »rakas Nicolas» huomasin ystävällistä enkä suojelevaa sävyä. Ihmeekseni hän oli ulkomaanmatkansa jälkeen vielä koruttomampi, herttaisempi ja sukulaisrakkaampi käytöksessään kuin ennen. Huomasin kaksi pientä arpea nenän luona ja silmäkulmissa, mutta ihanat mustat silmät ja hymy pitivät täydelleen yhtä muistojeni kanssa ja loistivat kuten ennenkin.

— Miten olettekaan muuttunut! — sanoi hän. — Teistä on tullut ihan aikaihminen. No, mutta miltä minä näytän teistä?

— Ah, en olisi tuntenut teitä, — vastasin minä, vaikka juuri ajattelin, että olisin aina tuntenut hänet. Tunsin uudelleen olevani sillä huolettoman iloisella tuulella, jolla viisi vuotta takaperin olin tanssinut hänen kanssaan grossvateria isoäidin tanssiaisissa.

— Mitä, olenko tullut paljon rumemmaksi? — kysyi hän ravistellen päätään.

— Ette, ette ollenkaan, olette hiukan kasvanut, tullut vanhemmaksi, — vastasin kiirehtien, — mutta päinvastoin . . . ja jopa . . .

— No, samahan se on; entä muistatteko meidän tanssejamme, leikkejämme, St.-Jérômen, m-me Dorat'n? (Minä en muistanut mitään m-me Dorat'ta; hän oli nähtävästi viehättynyt nauttimaan lapsuuden muistoista ja sekoitti niitä.) Ah, se oli ihanaa aikaa! — jatkoi hän, ja sama hymy, vieläpä kauniimpikin kuin mikä oli muistossani, ja yhä vain samat silmät loistivat edessäni. Hänen puhuessaan ennätin ajatella, missä tilassa olin sillä hetkellä, ja päätin itsekseni olevani sillä hetkellä rakastunut. Heti kun olin tämän päättänyt, samassa silmänräpäyksessä katosi onnellinen, huoleton mielialani, jonkinmoinen sumu peitti kaikki, mitä oli edessäni, myöskin hänen silmänsä ja hymynsä; minua alkoi jokin hävettää, minä punastuin ja menetin puhekykyni.

— Nyt ovat toiset ajat, — jatkoi hän huoaten ja kohottaen hiukan kulmakarvojaan. — Kaikki on tullut paljon huonommaksi ja mekin olemme tulleet huonommiksi, eikö totta, Nicolas?

Minä en voinut vastata, vaan katselin häntä ääneti.

— Missä ovat nyt kaikki silloiset Ivinit, Kornakovit? Muistatteko? — jatkoi hän katsellen jonkin verran uteliaana punastuneita, pelästyneitä kasvojani. — Se oli mainiota aikaa!

Minä en sittenkään voinut vastata.

Tästä vaikeasta asemasta pelasti minut oikeaan aikaan vanhan Valahinan saapuminen huoneeseen. Nousin, kumarsin ja sain puhelahjani takaisin; mutta sen sijaan äidin tulo sai Sonetškassa aikaan omituisen muutoksen: koko hänen iloisuutensa ja sukulaismaisuutensa katosi yhtäkkiä, hymykin

muuttui toisenlaiseksi, ja hänestä tuli yhtäkkiä se ulkomailta saapunut neiti, jommoisen olin kuvitellut tapaavani, — sillä erotiuksella vain, ettei ollut korkeavartaloineen. Sellaiseen muutokseen ei näyttänyt olevan mitään syytä, sillä hänen äitinsä hymyili yhtä herttaisesti ja kaikissa hänen liikkeissään kuvastui yhtä suurta lempeyttä kuin muinoinkin. Valahina istuutui suureen nojatuoliin ja osoitti minulle paikan vierellään. Tyttäreilleen hän sanoi jotakin englannin kielellä, ja Sonetška poistui heti, mikä vielä enemmän helpotti oloani. Valahina kyseli omaisistani, veljestäni, isästäni, kertoi minulle sitten surustaan — miehensä kuolemasta, ja tuntien lopulta, ettei hänellä ole mitään puhuttavaa kanssani, katseli minua ääneti aivan kuin olisi sanonut: »Jos sinä nyt nouset, sanot jäähyväiset ja lähdet, niin teet sangen hyvin, ystäväni»; mutta minulle kävi kummallisesti. Sonetška palasi huoneeseen käsitöineen ja istuutui vierashuoneen toiseen nurkkaan, niin että tunsin hänen katseensa itsessäni. Valahinan kertoessa miehensä kuolemasta minä vielä kerran muistin olevani rakastunut ja ajattelin jo äidinkin varmaan arvanneen sen, ja minut valtasi uudelleen ujouden kohta, niin voimakas, että tunsin olevani kykenemätön liikkuttamaan ainoatakaan jäsentä luonnollisesti. Minä tiesin, että voidakseni nousta ja lähteä minun täytyi ajatella, mihin asetan jalkani, mitä teen päälläni, mitä kädelläni, — sanalla sanoen tunsin melkein samaa kuin eilen juotuaani puolikkaan sampaanjaa. Aavistin, että kaikesta tästä minä en selviä enkä sen vuoksi voi nousta, ja todellakaan en voinut nousta. Valahina luultavasti ihmetteli katsellessaan kasvojani, jotka olivat punaiset kuin verho, ja täydellistä liikkumattomuuttani; mutta minä päätin, että parempi on istua tässä typerässä asemassa kuin joutua siihen vaaraan, että nousee ja lähtee tolkkumattomasti. Niinpä istuinkin jokseenkin kauan odottaen, että jokin aavistamaton sattuma auttaisi

minut tästä asemasta. Se sattuma tuli vähäpätöisen näköisen nuoren miehen muodossa, joka kotiväkeen kuuluvan henkilön elein tuli huoneeseen ja kohteliaasti kumarsi minulle. Valahina nousi pyytäen anteeksi, että hänen homme d'affaires tarvitsee hänen ohjeitaan, ja katsahti minuun kasvoissaan neuvoton ilme, joka merkitsi: »Jos tahdotte istua täällä vaikka ikänne, niin minä en teitä aja pois.» Kauheasti ponnistaen sain jotenkuten nousseeksi, mutta en enää kyennyt kumartamaan, ja ulos mennessäni äidin ja tyttären säälivien katseitten seuraamana tartuin tuoliin, joka ei ollenkaan ollut tielläni, ja tartuin ainoastaan siksi, että koko huomioni oli keskittynyt siihen, etten takertuisi jalkojeni alla olevaan mattoon. Raittiissa ilmassa, jossa vavahtelin ja mutisin niin kovasti, että Kuzma muutamia kertoja kysyi: »Mitä haluatte?» tämä tunne kuitenkin haihtui, ja minä aloin jokseenkin rauhallisesti ajatella rakkauttani Sonetškaan ja hänen suhteitaan äitiinsä, jotka minusta näyttivät omituisilta. Kun myöhemmin kerroin isälleni havainnostani, että Valahina ja hänen tyttärensä eivät ole hyvissä väleissä, sanoi hän:

— Niin, äiti kiusaa sitä raukkaa hirveällä saituudellaan, ja se on omituista, — lisäsi hän osoittaen voimakkaampaa tunnetta kuin mitä saattoi olla vain sukulaista kohtaan, — sillä miten ihastuttava, herttainen, viehättävä nainen hän olikaan! En voi käsittää, minkätähden hän on niin muuttunut. Etkö nähnyt siellä hänellä jonkinmoista sihteeriä? Mitä se tuommoinen on, että venäläisellä rouvalla on sihteeri? — sanoi hän poistuen vihaisena etemmäksi.

— Näin, — vastasin minä.

— Mitä, onko hän edes hauskan näköinen?

— Ei, ei ollenkaan.

— Käsittämätöntä, — sanoi isä, nytkäytti vihaisesti olkapäätään ja rykäisi.

»Nyt siis olen rakastunut», ajattelin minä ajaessani eteenpäin omissa ajopeleissäni.

XIX.

KORNAKOVIT.

Toinen vierailu matkan varrella oli Kornakoveille. He asuivat Arbatin varrella suuren talon toisessa kerroksessa. Portaat olivat tavattoman juhlalliset ja siistit, mutta eivät upeat. Kaikkiällä oli hyvin huolellisesti kiilloitetuilla metallitangoilla kiinnitettyjä mattoja, mutta ei ollut kukkia eikä kuvastimia. Sali, jonka kirkkaaksi kiilloitettua lattiaa pitkin menin vierashuoneeseen, oli sisustettu yhtä ankarasti, kylmästi ja siististi, kaikki kiilsä ja näytti tukevalta, joskaan ei aivan uudelta, mutta ei missään ollut nähtävissä kuvia eikä verhoja eikä mitään koristuksia. Muutamia talon nuoria ruhtinattaria oli vierashuoneessa. He istuivat niin täsmällisesti ja joutilaina, että heti saattoi huomata: he eivät istu noin, kun heillä ei ole vieraita.

— Maman tulee heti, — sanoi minulle vanhin heistä istuutuen lähemmäksi minua. Neljännestunnin tämä ruhtinatar piti kanssani vireillä keskustelua niin luontevasti ja taitavasti, ettei keskustelu vaiennut sekunniksikaan. Mutta näki liian selvästi, että hän piti minulle seuraa, ja siksi hän ei miellyttänyt minua. Hän kertoi minulle muun muassa, että heidän veljensä Stepan, jota he nimittivät *Étienne* ja joka kaksi vuotta takaperin oli pantu junkkerikouluun, oli päässyt upseeriksi. Kun hän puhui veljestään ja varsinkin siitä, että tämä oli vastoin maman'in tahtoa ruvennut huusaariksi, niin hän oli pelästyneen näköinen, — ja kaikki nuoremmat ruhtinattaret, jotka istuivat äänettöminä, tulivat myös pelästyneen näköisiksi; kun hän puhui isoäidin kuolemasta, oli hän surullisen näköinen, — ja kaikki nuoremmat ruhtinattaret samoin; kun hän muisteli sitä, miten minä olin

lyönyt St.-Jérômea ja minut oli viety ulos, niin hän alkoi nauraa niin, että huonot hampaat näkyivät, — ja kaikki ruhtinattaret alkoivat nauraa niin, että huonot hampaat näkyivät.

Sisälle astui vanha ruhtinatar, — sama pieni, kuiva nainen kuin ennenkin, jolla oli vilkkaasti liikkuvat silmät ja tapa vilkuilla syrjään toisiin, kun hän puhui jonkun kanssa. Hän tarttui käteeni ja nosti oman kätensä huulieni tasalle, jotta suutelisin sitä, mikä minulta muussa tapauksessa olisi-kin jäänyt tekemättä, koska en pitänyt sitä välttämättömänä.

— Miten minua ilahduttaakaan nähdä teitä, — alkoi hän puhua tavallisella puheliaisuudellaan ja vilkuillen tyttäriinsä. — Oi, miten hän on maman'insa näköinen! Eikö totta, Lise?

Lise sanoi, että se on totta, vaikka tiedän varmasti, etten ollut vähimmässäkään määrässä äitini näköinen.

— Kas niin, teistä on jo tullut aikaihminen! Ja minun Étienneni, muistattehan hänet, hänhän on teidän pikkuserkkunne . . . ei, ei pikkuserkku, vaan miten se on, Lise? . . . Minun äitini oli Varvara Dmitrievna, Dmitri Nikolajevitšin tytär, ja teidän isoäitinne oli Natalia Nikolajevna.

— Siis pikkuserkun serkku, maman, — sanoi vanhin tytär.

— Ah, sinä sotket aina, — huudahti äiti hänelle vihaisesti. — Ei ensinkään pikkuserkku, vaan *issus de germains*, — sitä te olette minun Étienneni kanssa. Hän on jo upseeri, tiedättehän? Mutta se ei ole hyvä, että on liiaksi vapaudessa. Teitä, nuorisoa, täytyy pitää ohjissa, ja aika lailla! . . . Ettehan te suutu minuun, vanhaan tätiin, siitä että puhun teille totuutta? Minä pidin Étienneä ankarassa kurissa ja olen sitä mieltä, että semmoinen on tarpeellista.

— Niin, me olemme sukua tällä tavalla, — jatkoi hän: — ruhtinas Ivan Ivanovitš on minun setäni ja oli teidän

äitinne setä. Siis me teidän maman'in kanssa olimme serkkuja, ei pikkuserkkuja . . . niin se on. No, mutta sanokaahan, ystäväni, oletteko ollut ruhtinas Ivanilla?

Sanoin, etten vielä, mutta menen nyt.

— Ah, kuinka olette voinut niin jättää! — huudahti hän. — Se olisi ollut ensimmäinen visiitti, mikä teidän oli tehtävä. Tiedättehän, että ruhtinas Ivan on aivan kuin isä teille. Hänellä ei ole lapsia, siis hänen perillisiään olette ainostaan te ja minun lapseni. Teidän täytyy kunnioittaa häntä sekä hänen ikänsä että hänen asemansa vuoksi ylhäisessä maailmassa ja kaiken takia. Minä tiedän, että te, nykyisen vuosisadan nuoriso, ette enää laske sukulaisuutta ettekä pidä vanhuksista; mutta totelkaa te minua, vanhaa tättä, sillä minä rakastan teitä ja rakastin maman'ianne ja rakastin myös isoäitiänne sangen, sangen paljon ja kunnioitin. Ei, menkää te, ehdottomasti, ehdottomasti, menkää,

Minä sanoin, että menen ehdottomasti, ja koska vierailuni mielestäni jo oli kestänyt tarpeeksi kauan, niin nousin ja aioin lähteä, mutta hän pidatti minua.

— Ei, odottakaahan hetkinen. Missä on isänne, Lise? Kutsukaa hänet tänne; hänestä tulee olemaan hyvin hauskaa nähdä teitä, — jatkoi hän kääntyen minun puoleeni.

Parin minuutin kuluttua todellakin tuli sisälle ruhtinas Mihailo. Hän oli keskikokoinen, tanakka herrasmies, varsin epäsiististi puettu, parta ajamatta ja kasvoissa niin välinpitämätön ilme, että se näytti suorastaan typerältä. Hänestä ei ollut ollenkaan mikään ilo nähdä minua, ainakaan hän ei semmoista ilmaissut. Mutta ruhtinatar, jota hän nähtävästi kovin pelkäsi, sanoi hänelle:

— Eikö totta, Voldemar (varmaankin hän oli unohtanut nimeni) on ihmeesti maman'insa näköinen? — ja teki sellaisen eleen silmillään, että ruhtinas, luultavasti hoksaten mitä hän tahtoi, astui luokseni aivan välinpitämättömän,

jopa tyytymättömän näköisenä ja käänsi minulle ajamattoman poskensa, jota minun olisi pitänyt suudella.

— Sinähän et vielä ole pukeutunut, ja sinun on mentävä,
— alkoi ruhtinatar heti tämän jälkeen puhua hänelle äkäisesti, mikä nähtävästi oli hänen tavallinen äänilajinsa omia kohtaan. — Jotta sinuun taas suututtaisiin, tahdot taas saada toiset vastaasi.

— Heti, heti, muoriseni, — sanoi ruhtinas Mihailo ja poistui. Minä sanoin jäähyväiset ja lähdin myös.

Kuulin ensimmäistä kertaa, että me olimme ruhtinas Ivan Ivanovitšin perijät, ja tämä uutinen vaikutti minuun epämiellyttävästi.

XX.

IVINIT.

Minusta oli nyt vielä raskaampaa ajatella edessä olevaa välttämätöntä vierailua. Mutta ennen ruhtinaalle menoa oli matkan varrella poikettava Ivineille. He asuivat Tverskajalla hyvin suuressa, kauniissa talossa. Hieman peläten astuin sisään pääkäytävään, jonka ovella seisoi ovenvartija virkasauvoineen.

Kysyin häneltä, ovatko kotona.

— Ketä tahdotte? Kenraalin poika on kotona, — sanoi minulle ovenvartija.

— Entä itse kenraali? — kysyin urheasti.

— Täytyy ilmoittaa tulo. Kenet saan ilmoittaa? — sanoi ovenvartija ja soitti. Lakeijan jalat, joissa oli puolikengät, ilmestyivät portaille. Minä tulin niin araksi, en tiedä mistä syystä, että pyysin lakeijaa olemaan ilmoittamatta minua kenraalille ja sanoin meneväni ensin kenraalin pojan

luo. Kun kuljin ylös näitä suuria portaita, niin minusta tuntui, että tulin hirveän pieneksi (eikä tämän sanan kuvaanollisessa, vaan todellisessa merkityksessä). Samaa olin tuntenut silloinkin, kun ajopelini ajoivat isojen ulkoportaitten luo: minusta oli näyttänyt, että rattaat ja hevonen ja kuski tulivat pieniksi. Kenraalin poika loikoi sohvalle avoin kirja edessään ja nukkui, kun astuin sisälle hänen huoneeseensa. Hänen kotiopettajansa, herra Frost, joka yhä edelleen oli heidän talossaan, astui jäljessäni reippaalla tavallaan huoneeseen ja herätti oppilaansa. Ivin ei osoittanut erikoista ilostumista nähdessään minut, ja minä huomasin, että hän puhellessaan kanssani katsoi kulmakarvoihini. Vaikka hän oli hyvin kohtelias, niin minusta näytti, että hän piti minulle seuraa samalla tavalla kuin nuori ruhtinatar ja ettei hän tuntenut erikoista vetoa minuun eikä tarvinnut minun tuttavuuttani, koska hänellä luultavasti oli oma toinen tuttavapiirinsä. Kaiken tämän minä tajusin etupäässä siitä, että hän katsoi kulmakarvoihini. Sanalla sanoen hänen suhteensa minuun oli, niin epämiellyttävää kuin minusta onkin se tunnustaa, melkein samanlainen kuin minun Iljinkaan. Minä aloin tulla ärtyisälle tuulelle, tarkkasin jokaista Ivinin katsetta, ja kun hänen katseensa sattui Frostin silmiin, tulkitsin sen kysymykseksi: »Miksi hän tulikaan meille?»

Puheltuaan vähän aikaa kanssani Ivin sanoi, että hänen isänsä ja äitinsä ovat kotona, niin että enkö haluaisi pistäytyä yhdessä heidän luokseen.

— Pukeudun heti, — lisäsi hän mennessään toiseen huoneeseen, vaikka hän tässäkin huoneessa oli hyvin puettu, — yllään uusi takki ja valkoiset liivit. Muutaman minuutin kuluttua hän tuli luokseni univormussa, jonka kaikki napit olivat kiinni, ja me lähdimme yhdessä alas. Juhlahuoneet, joitten läpi kuljimme, olivat tavattoman suuret, korkeat ja nähtävästi upeasti sisustetut, siellä oli marmoria ja kultaa

ja musliinikankaaseen käärittyä ja peililasia. Rouva Ivin tuli samalla kertaa kuin mekin toisesta ovesta pieneen vieras-huoneen takana olevaan huoneeseen. Hän otti minut vastaan kuin ystävän ja sukulaisen, istutti viereensä ja kyseli osaa-ottavasti minulta koko meidän perheestämme.

Ivina, jota aikaisemmin olin nähnyt pari kertaa pikimmiten, mutta jota nyt tarkastelin tarkoin, miellytti minua suuresti. Hän oli pitkä, laiha, hyvin valkoinen ja näytti aina surulliselta ja uupuneelta. Hänen hymynsä oli surullinen, mutta tavattoman hyväntahtoinen; silmät olivat suuret, väsyneet ja jonkin verran kierot, mikä teki hänet vielä surullisemman ja puoleensavetävämmän näköiseksi. Hän ei istunut köyryssä, vaan ikäänkuin koko ruumis kokoonpainuneena, kaikki hänen liikkeensä olivat vaipuvia. Hän puhui veltosti, mutta hänen äänensä sointu ja ääntämisensä epäselvine r- ja l-äänteineen olivat hyvin miellyttävät. Hän ei pitänyt minulle seuraa. Hänessä nähtävästi synnyttivät suruisaa mielenkiintoa omaisiani koskevat vastaukset, aivan kuin hän kuunnellessaan minua olisi surumieliin muistellut parempia aikoja. Hänen poikansa poistui jonnekin, hän katseli pari minuuttia ääneti minua ja alkoi yhtäkkiä itkeä. Minä istuin hänen edessään enkä voinut mitenkään keksiä, mitä minun olisi sanottava tai tehtävä. Hän itki edelleen katsomatta minuun. Aluksi minun oli sääli häntä, sitten ajattelin: »Eikö pitäisi lohduttaa häntä ja miten se on tehtävä?» ja lopuksi minua alkoi harmittaa, että hän saattoi minut näin epämukavaan asemaan. »Olenko minä todellakin niin surkean näköinen? — ajattelin minä. — Tai eiköhän hän tee tätä tahallaan, jotta näkisi, miten minä käyttäydyn tässä tapauksessa?»

»Nyt on epämunakava lähteä pois, ikäänkuin pakenisin hänen kyyneleitään», ajattelin edelleen. Käännähdin tuolilani edes muistuttaakseni häntä läsnäolostani.

— Voi, miten tyhmä minä olen! — sanoi hän katsah-
taen minuun ja koettaen hymyillä. — On sellaisia päiviä,
jolloin itkettää ilman mitään syytä.

Hän alkoi etsiä nenäliinaa viereltään sohvalta ja rupesi
yhtäkkiä itkemään vielä kovemmin.

— Voi, Herra Jumala, miten naurettavaa on, että yhä
itken! Minä rakastin niin teidän äitiänne, me olimme niin
hyviä ystäviä . . . ja . . .

Hän löysi nenäliinan, peitti siihen kasvonsa ja itki edel-
leen. Taas olin joutunut epämunakavaan asemaani ja sitä jatkui
verraten kauan. Minua harmitti, mutta vielä enemmän oli
sääli häntä. Hänen kyynelensä näyttivät vilpittömiltä, ja
minä ajattelin koko ajan, ettei hän niin paljon itkenyt äitiäni
kuin sitä, että hänen itsensä oli paha olla nyt ja että joskus
muinoin, niihin aikoihin, oli ollut paljon parempi. En tiedä,
miten tämä olisi päättynyt, jollei nuori Ivin olisi tullut sisälle
ja sanonut, että ukko Ivin kysyi häntä. Hän nousi ja oli jo
aikeissa poistua, kun itse Ivin tuli huoneeseen. Hän oli pieni,
vahva, harmaapääherra, jolla oli tuuheat mustat kulmakarvat,
aivan harmaat lyhyiksi leikatut hiukset ja tavattoman ankara-
ja luja-ilmeinen suu.

Minä nousin ja kumarsin hänelle, mutta Ivin, jolla oli
kolme tähteä viheriäisessä hännystakissaan, ei vain ollut
vastaamatta kumarrukseeni, vaan tuskin katsahtikaan mi-
nuun, niin että minä yhtäkkiä aloin tuntea, etten ole ihminen,
vaan jokin huomiota ansaitsematon esine — nojatuoli tai
ikkuna, tai jos olen ihminen, niin sellainen, joka ei millään
tavoin ole parempi kuin nojatuoli tai ikkuna.

— Tehän ette vielääkään ole kirjoittanut kreivittärelle,
ystäväni, — sanoi hän vaimolleen ranskaksi tyynen, mutta
lujan näköisenä.

— Hyvästi, m-r Irtenjev, — sanoi minulle Ivina nyö-
käyttäen yhtäkkiä ylpeästi päätään ja katsoen kuten poikan-

sakin kulmakarvoihini. Minä kumarsin vielä kerran hänelle ja hänen miehelleen, ja taaskin vaikutti kumarrukseni vanhaan Iviniin samalla tavalla kuin jos olisi avattu tai suljettu ikkuna. Ylioppilas Ivinin saattoi kuitenkin minut ovelle ja kertoi kulkiessamme, että hän siirtyy Pietarin yliopistoon, koska hänen isänsä on saanut Pietarissa toimen (hän mainitsi minulle erään hyvin ylhäisen viran).

»No, tehköön isä niinkuin tahtoo, — mutisin itsekseni istuutuessani rattaille, — mutta minä en koskaan astu jalallani tänne; tuo vetistelijä itkee minua katsellessaan aivan kuin minä olisin mikäkin onneton raukka, ja Ivin, senkin sika, ei tervehdä; mutta kyllä minä hänelle näytän...» Miten minä aioin näyttää hänelle, sitä en ollenkaan tiedä, mutta niin sattuivat sanani.

Jälkeenpäin täytyi minun usein kuunnella isän opetuksia, joka sanoi, että oli välttämätöntä v i l j e l l ä tätä tuttavuutta ja etten minä voi vaatia semmoisessa asemassa olevan miehen kuin Ivinin kohdistavan huomiota sellaiseen poikanulikkaan kuin minä; mutta minä pidin pääni jokseenkin kauan.

XXI.

RUHTINAS IVAN IVANOVITŠ.

— No, nyt viimeinen vieraskäynti Nikitskajalle, — sain Kuzmalle, ja me ajoimme ruhtinas Ivan Ivanovitšin talon eteen.

Tavallisesti minä muutamien vierailujen koettelemukset läpikäytyäni saavutin itseluottamusta, ja nyt ajoin ruhtinaan talon luo jokseenkin levollisin mielin, mutta yhtäkkiä muistin ruhtinatar Kornakovan sanat, että minä olen perijä; sitäpaitsi

näin ovella kahdet ajopelit ja rupesin tuntemaan entistä arkuutta.

Minusta näytti, että vanha ovenvartija, joka avasi minulle oven, ja lakeija, joka riisui yltäni viitan, ja kolme rouvaa ja kaksi herraa, jotka tapasin vierashuoneessa, ja varsinkin itse ruhtinas Ivan Ivanovitš, joka siviilitakki yllään istui sohvalla, — minusta näytti, että kaikki katselivat minua niinkuin perijää ja sen vuoksi epäsuopeasti. Ruhtinas oli minua kohtaan hyvin ystävällinen, suuteli minua, s. o. asetti sekunnin ajaksi poskeani vasten pehmeät, kuivat ja kylmät huulensa, tiedusteli minun puuhiani, suunnitelmiani, laski kanssani leikkiä, kysyi, kirjoitanko yhä edelleen runoja, sellaisia kuin kirjoitin isoäidin nimipäiväksi, ja pyysi luokseen päivälliselle. Mutta mitä ystävällisempi hän oli, sitä enemmän minusta näytti siltä, että hän tahtoo osoittaa minulle ystävällisyyttä vain sentähden, ettei huomattaisi, miten vastenmielinen hänestä on se ajatus, että minä olen hänen perijänsä. Hänellä oli tapana, — mikä johtui tekohampaista, joita hänellä oli suun täydeltä, — sanottuaan jotakin kohottaa ylähuultaan nenää kohti ja hiukan hönähtäen aivan kuin vetää tuota huulta sieraimiinsa, ja kun hän nyt teki niin, niin minusta tuntui kaiken aikaa, että hän puhui itsekseen: »Poika, poika, tiedän sanomattasikin: perijä, perijä», j. n. e.

Lapsina ollessamme me sanoimme ruhtinas Ivan Ivanovitšia ukiksi, mutta nyt perijänä en saanut kieltäni kääntymään niin, että olisin sanonut häntä ukiksi; nimityksen »teidän korkeutenne» käyttäminen taas, kuten toinen siellä olevista herroista häntä puhutteli, tuntui minusta alentavalta, niin että koetin koko keskustelun ajan olla sanomatta häntä miksikään. Mutta enimmäin minut saattoi hämille vanha ruhtinatar, joka myös oli ruhtinaan perijä ja asui hänen talossaan. Koko päivällisen ajan, jonka

istuin ruhtinattaren vieressä, minä otaksuin ruhtinattaren olevan sen vuoksi puhelematta kanssani, koska hän vihaa minua siitä, että minä olen samanlainen ruhtinaan perijä kuin hänkin, ja otaksuin, että ruhtinas ei kiinnitä huomiota meidän puoleiseen osaan pöytää siksi, että me, minä ja ruhtinatar, ollen perijöitä olemme hänestä yhtä vastenmieliset.

— Niin, sinä et usko, miten epämiellyttävää minusta oli, — sanoin samana iltana Dmitrille tahtoen kehua hänen edessään sillä tunteella, että ajatus perinnön saannista on minulle vastenmielinen (mielestäni se oli hyvin hyvä tunne), — miten epämiellyttävää minusta oli äsken olla kokonaista kaksi tuntia ruhtinaan luona. Hän on erinomainen mies ja oli hyvin ystävällinen minulle, — puhelin minä tahtoen muun muassa saada ystäväni vakuuttuneeksi siitä, etten puhunut siksi, että olisin tuntenut nöyryytystä ruhtinaan edessä, — mutta — jatkoin minä — että minua voidaan pitää samanlaisena kuin ruhtinatarta, joka asuu hänen talossaan ja keimailee hänen edessään, se ajatus on kauhea. Hän on erinomainen ukko ja kaikkia kohtaan tavattoman hyvä ja hienotunteinen, mutta ikävää on katsella, miten hän pitää kovilla tuota ruhtinatarta. Nuo inhoittavat rahat turmelevat kaikki välit!

— Tiedätkö, ajattelen, että olisi paljon parempi selvittää asia ruhtinaan kanssa, — sanoin minä, — sanoa hänelle, että kunnioitan häntä ihmisenä, mutta en ajattele hänen perintöään ja pyydän häntä olemaan jättämättä mitään minulle, — vain siinä tapauksessa käyn hänen luonaan.

Dmitri ei purskahtanut nauramaan, kun sanoin hänelle tämän; päinvastoin hän vaipui mietteisiin ja oltuaan vaiti muutamia minuutteja sanoi minulle:

— Tiedätkö mitä? Sinä olet väärässä. Joko sinun ei pidä ollenkaan otaksua, että sinusta voidaan ajatella samaa kuin tuosta jostakin teidän ruhtinattarestanne, tai jos otaksut sitä, niin otaksu vielä eteenpäin, siis että tiedät, mitä

sinusta voidaan ajatella, mutta että ne ajatukset ovat niin kaukana sinusta, että sinä halveksit niitä etkä niiden perusteella ryhdy mihinkään. Otaksu heidän otaksuvan, että sinä otaksut tätä . . . niin, sanalla sanoen, — lisäsi hän tuntien sekaantuvansa puheessaan, — paljon parempi on olla ollenkaan otaksumatta sitä.

Ystäväni oli aivan oikeassa, mutta vasta paljon, paljon myöhemmin minä elämän kokemusten kautta tulin vakuutuneeksi siitä, että on vahingollista ajatella ja vielä vahingollisempaa puhua monia asioita, jotka näyttävät hyvin jaloilta, mutta jotka pitää ainaiseksi kätkeä kaikilta kunkin ihmisen omaan sydämeen, samoin kuin siitäkin, että jalot sanat harvoin yhdistyvät jaloihin tekoihin. Olen vakuuttunut siitä, että jo yksistään sentähden, että jalo aikomus on lausuttu julki, on vaikeata, tavallisimmin suorastaan mahdotonta, toteuttaa tuo hyvä aikomus. Mutta miten voi hillitä nuoruuden jaloja ja itsetyytyväisiä puuskia pääsemästä sanoissa kuuluviin? Vasta paljon myöhemmin muistaa ne ja ajattelee säälien niitä niinkuin kukkaa, jonka on malttamattomuudessaan katkaissut ennenkuin se on täysin auennut ja jonka sitten on nähnyt maassa kuihtuneena ja tallattuna.

Minä, joka juuri olin puhunut Dmitrille, ystävälleni, miten rahat pilaavat ihmisten välejä, otin seuraavana aamuna ennen maalle lähtöämme, kun huomasin tuhlanneeni kaikki rahani kuviin ja turkkilaisiin piippuihin, häneltä lainaksi matkaa varten viisikolmatta paperiruplaa, jotka hän minulle tarjosi, ja olin sitten hyvin kauan velkaa hänelle.

XXII.

SYDÄMELLINEN KESKUSTELU YSTÄVÄNI KANSSA.

Tämä keskustelumme tapahtui avovaunuissa matkalla Kuntsevoon. Dmitri oli neuvonut minua olemaan käymättä vierailulla hänen äitinsä luona aamulla ja oli tullut minua hakemaan päivällisen jälkeen viedäkseen koko illaksi ja yöksikin huvilalle, jossa hänen perheensä asui. Vasta kun olimme ajaneet ulos kaupungista ja likaisen kirjavat kadut ja katukiveyksen sietämätön huumaava jyrinä oli vaihtunut avaraan näköalaan yli peltojen ja pyörien pehmoiseen ratiinaan pölyisellä tiellä ja kun tuoksuva kevätilma ja avaruus ympäröi minut joka puolelta, vasta silloin minä jonkin verran selvisin erilaisista uusista vaikutelmista ja vapauden tunnosta, jotka olivat näinä kahtena päivänä panneet pääni kokonaan pyörälle. Dmitri oli ystävällinen ja lempeä, ei korjaillut pään liikkeillä kaulaliinansa asemaa, ei vilkuttanut hermostuneesti silmää eikä siristänyt silmiään; minä olin tyytyväinen niihin jaloihin tunteisiin, jotka olin ilmituonut hänelle, ja otaksuin, että hän oli niiden takia antanut minulle täydelleen anteeksi häpeällisen juttuni Kolpikovin kanssa eikä halveksi minua sen johdosta, ja me puhelimme ystävällisesti monista sydämellä olevista asioista, joita ei kaikissa oloissa puhuta toisille. Dmitri kertoi minulle perheestään, jota en vielä tuntenut, äidistään, tädistään, sisarestaan ja siitä, jota Volodja ja Dubkov pitivät ystävänä ihastuksena ja sanoivat **p u n a t u k k a i s e k s i**. Äidistään hän puhui jossakin määrin kylmän ja juhlallisen ylistelevästi aivan kuin ennakoita vaimentaakseen kaikki vastaväitteet tässä asiassa; tädistään hän puhui ihastuneesti, mutta myös jonkin verran

alentuvasti; sisarestaan hän puhui hyvin vähän ja ikäänkuin häpeili puhua minulle hänestä; mutta p u n a t u k k a i s e s t a, jonka oikea nimi oli Ljubov Sergejevna ja joka oli ikäneito sekä asui joittenkin perhesuhteitten vuoksi Nehljudovien talossa, hän puhui minulle innostuneesti.

— Niin, hän on ihmeellinen tyttö, — sanoi hän häveliäästi punastuen, mutta katsoen sitä rohkeammin silmiini. — Hän ei ole enää nuori tyttö, pikemminkin vanha eikä ollenkaan kaunis, mutta miten typerää, järjetöntä onkaan rakastaa kauneutta! . . . Minä en voi sitä käsittää, niin tyhmää se on (hän sanoi tämän niinkuin olisi juuri nyt keksinyt aivan uuden, tavattoman totuuden), mutta sellainen sielu, sydän ja periaatteet . . . olen varma, ettet löydä hänen kaltaistaan tyttöä nykyisestä maailmasta (en tiedä keneltä Dmitri oli omaksunut tavan sanoa, että kaikki hyvä on harvinaista nykyisessä maailmassa; hän toisteli mielellään tätä lauselmaa ja se tuntui jollakin lailla hyvin sopivan hänelle).

— Minä vain pelkään, — jatkoi hän rauhallisesti, sen jälkeen kun oli puheellaan kokonaan tehnyt mitättömiksi ihmiset, jotka ovat niin tyhmiä, että rakastavat kauneutta, — minä pelkään, ettet sinä opi häntä ymmärtämään etkä tuntemaan pian: hän on vaatimaton ja umpimielinenkin, ei mielellään näytä oivallisia, ihmeteltäviä ominaisuuksiaan. Äitini, joka, kuten saat nähdä, on oivallinen ja älykäs nainen, — hän on tuntenut Ljubov Sergejevnan jo useita vuosia eikä voi, ei tahdo ymmärtää häntä. Eilen minä . . . minä sanon sinulle, miksi olin huonolla tuulella silloin, kun sinä kysyit sitä minulta. Toissapäivänä Ljubov Sergejevna tahtoi, että lähtisin yhdessä hänen kanssaan käymään Ivan Jakovlevitšin luona, — olet varmaankin kuullut Ivan Jakovlevitšistä, jota sanotaan hulluksi, mutta joka itse asiassa on merkillinen mies. Ljubov Sergejevna on tavattoman uskonnollinen, se täytyy sinulle sanoa, ja ymmärtää täydellisesti Ivan Jakov-

levitšia. Hän käy usein tämän luona, keskustelee hänen kanssaan ja antaa hänelle köyhille jaettaviksi omia ansaitsemiaan rahoja. Hän on ihmeteltävä nainen, saat nähdä. No, minä kävin hänen kanssaan Ivan Jakovlevitšin luona ja olen hänelle hyvin kiitollinen siitä, että sain nähdä tämän merkillisen miehen... Mutta äiti ei mitenkään ota ymmärtääkseen tätä, hän näkee siinä taikauskoa. Ja eilen minä ensimmäisen kerran elämässäni riitelin äitini kanssa, vieläpä jokseenkin kiivaasti, — lopetti hän tehden suonenvedontapaisen liikkeen kaulallaan aivan kuin muistellen sitä tunnetta, jota oli tuntenut tuon riidan aikana.

— No, ja mitä ajattelet? Se on, miten, milloin sinä luulet tulevan... tai puhutteko te yhdessä siitä, mitä tulee ja miten päättyy rakkautesenne eli ystävyyytenne? — kysyin minä tahtoen vetää hänen huomionsa pois epämiellyttävästä muistosta.

— Kysytkö, aionko mennä hänen kanssaan naimisiin? — kysyi hän minulta punastuen uudelleen, mutta katsoen, minuun kääntyneenä, rohkeasti kasvoihini.

»Mitäs oikeastaan, — ajattelin minä rauhoittaen mieltäni, — ei tämä mitään tee, me olemme aikaihmissiä, kaksi ystävästä, ajamme vaunuissa ja keskustelemme tulevasta elämästämme. Jokaisesta olisi suorastaan mieluisaa kuunnella nyt syrjästä ja nähdä meitä.»

— Miksi en? — jatkoi hän, kun olin vastannut myöntävästi. — Minun päämääränäni on, kuten jokaisen järkevä ihmisen, olla onnellinen ja hyvä, mikäli mahdollista; ja hänen kanssaan minä, jos hän vain niin tahtoo, kun tulen aivan riippumattomaksi, hänen kanssaan minä tulen sekä onnellisemmaksi että paremmaksi kuin maailman ensimmäisen kaunottaren kanssa.

Emme huomanneetkaan näin keskustellessamme, kun saavuimme Kuntsevoon, emmekä huomanneet sitäkään,

että taivas oli mennyt pilveen ja sade oli tulossa. Aurinko oli jo matalalla, oikealla, Kuntsevon puiston vanhojen puitten yläpuolella, ja toinen puoli loistavaa punaista pyörylää oli harmaan, heikosti valaistun pilven peitossa; toisesta puolesta pirskahteli murskautuneita tulisäteitä ja ne valaisivat hämmästyttävän kirkkaasti puutarhan vanhoja puita, joitten vihreät tuuheat latvat vielä loistivat liikkumattomina taivaan siinon kirkkaassa, valaistussa kohdassa. Taivaan tämän reunan välke ja valo oli jyrkkänä vastakohtana raskaalle punasinervälle pilvelle, joka oli edessämme taivaanrannalla näkyvän nuoren koivikon yllä.

Hiukan enemmän oikealla näkyi pensaitten ja puitten takaa huviloitten monivärisiä kattoja, joista toiset heijastivat auringon kimmeltäviä säteitä, toiset olivat yhtä alakuloisen näköisiä kuin taivaan toinen puoli. Vasemmalla puolen alhaalla sinersi liikkumaton lammikko vaaleanviheriäisten pajujen ympäröimänä, jotka tummina kuvastuivat sen himmeään, kuperalta näyttävään pintaan. Lammen takana loivalla rinteellä levisi musta kesantomaa, ja heleän viheriä suora rajalinja, joka kulki sen poikki, häipyi kaukaisuuteen ja kohtasi siellä lyijynharmaan, uhkaavan taivaanrannan. Molemmiin puolin pehmeätä tietä, jolla vaunut taisaisesti keinuivat, vihersi silmäänpistävästä mehukas ruislaiho, joka paikoitellen jo oli tekemässä terää. Ilmassa oli aivan hiljaista ja se tuoksui raikkaalta; puitten, lehtien ja rukiin vehreys oli liikkumatonta ja tavattoman puhdasta ja kirkasta. Jokainen lehti, jokainen ruoho näytti elävän omaa erikoista, täyttä ja onnellista elämäänsä. Tien vieressä huomasin tumman polun, joka luikerteli tummanviheriän, jo enemmän kuin neljän osan korkeudesta saavuttaneen rukiin välitse, ja jostakin syystä tämä polku muistutti erittäin elävästi mieleeni maaseudun, ja maaseutua muistaessani se jonkin omituisen ajatusyhtymän vaikutuksesta muistutti

erittäin elävästi mieleeni Sonetškan ja sen, että olen rakastunut häneen.

Huolimatta kaikesta ystävyydestäni Dmitriä kohtaan ja siitä mielihyvystä, jota minulle oli tuottanut hänen avoimielisyytensä, en halunnut enää tietää mitään hänen tunteistaan ja aikeistaan Ljubov Sergejevnan suhteen, vaan mieleni teki välttämättömästi kertoa hänelle rakkaudestani Sonetškaan, mikä rakkaus minusta tuntui olevan paljon korkeampaa lajia. Mutta jostakin syystä epäröin sanoa hänelle suoraan luulojani siitä, miten hauskaa tulee olemaan, kun minä mentyäni naimisiin Sonetškan kanssa elän maalla ja minulla on pieniä lapsia, jotka ryömivät lattialla ja sanovat minua isäksi, ja miten iloiseksi tulen, kun hän vaimonsa Ljubov Sergejevnan kanssa saapuu meille matkapuvussa . . . Kaiken tämän asemesta sanoin osoittaen laskevaa aurinkoa: »Dmitri, katso, miten ihanaa!»

Dmitri ei sanonut minulle mitään, nähtävästi tyytymättömänä siihen, että hänen tunnustukseensa, joka luultavasti oli vaatinut häneltä ponnistusta, minä vastasin kiinnittämällä hänen huomionsa luontoon, johon nähden hän yleensä oli välinpitämätön. Luonto vaikutti häneen aivan toisin kuin minuun: se ei vaikuttanut häneen niin paljon kauneudellaan kuin mielenkiintoisuudellaan; hän rakasti sitä enemmän järjellä kuin tunteella.

— Minä olen hyvin onnellinen, — sanoin hänelle heti tämän jälkeen kiinnittämättä huomiota siihen, että hän ilmeisesti oli omissa ajatuksissaan eikä vähääkään välittänyt siitä, mitä minä saatoin sanoa hänelle. — Minähän olen puhunut sinulle, muistatko, eräästä neidistä, johon olin rakastunut lapsena; olen nyt nähnyt hänet, — jatkoin innostuneesti, — ja nyt olen lopullisesti rakastunut häneen . . .

Ja minä kerroin hänelle, huolimatta siitä, että hänen kasvoissaan edelleen kuvastui välinpitämättömyyttä, rak-

kaudestani ja kaikista tulevan avio-onnen suunnitelmista. Ja omituista oli, että heti kun olin seikkaperäisesti kertonut tunteeni koko voimasta, samassa hetkessä tunsin, että tuo tunne alkoi heikentyä.

Sade saavutti meidät, kun jo olimme kääntyneet koivukujalle, joka vei huvilalle. Mutta se ei saanut meitä kasteluksi. Minä tiesin satavan vain siitä, että muutamia pisaroita putosi nenälleni ja kädelleni ja jotakin läiskettä alkoi kuulua koivujen nuorilla, tahmeilla lehdillä; koivut, joiden tuuheat oksat riippuivat liikkumattomina alaspäin, näyttivät ottavan vastaan nämä puhtaat, kuultavat pisarat nautinnolla, mikä ilmeni siinä voimakkaassa tuoksussa, jolla ne täyttivät lehtikujan. Nousimme pois vaunuista juostaksemme taloon nopeammin puutarhan kautta. Mutta aivan talon ovella kohtasimme neljä naista, joista kahdella oli käsityö mukanaan, yhdellä kirja ja yhdellä koira; he olivat kiireisin askelin tulossa toiselta puolelta. Dmitri esitti minut siinä heti äidilleen, sisarelleen, tädilleen ja Ljubov Sergejevnaalle. Silmänräpäykseksi he pysähtyivät, mutta alkoi sataa yhä rankemmin.

— Mennään parvekkeelle, siellä esität hänet meille vielä kerran, — sanoi se, jota pidin Dmitrin äitinä, ja me lähdimme yhdessä naisten kanssa nousemaan portaita.

XXIII.

NEHLJUDOVIT.

Ensi hetkenä hämmästytti minua koko tästä seurasta enimmäen Ljubov Sergejevna, joka pidellen sylissään bolognalaiskoiraa kulki paksut kudotut kengät jalassa kaikkien muiden jäljessä portaita ylös ja pysähtyi pari kertaa, katsahti

tarkkaavasti minuun ja suuteli heti sen jälkeen koiraansa. Hän oli sangen ruma: punatukkainen, laiha, pienikokoinen, hiukan vinokylkinen. Vielä rumemmaksi teki hänen rumat kasvonsa omituinen kampaus: hänellä oli jakausta sivulla (tämäntapaista kampausta keksivät käyttää naiset, joiden pää on kalju). Vaikka kuinka olisin ystävänä mieliksi koettanut, niin en voinut löytää hänestä ainoatakaan kaunista piirrettä. Myöskin hänen ruskeat silmänsä, vaikka ilmaisivatkin hyväntahtoisuutta, olivat liian pienet ja himmeät ja ehdottomasti rumat; kädetkin, tuo luonteenomainen ruumiinosa, vaikka eivät olleetkaan suuret eivätkä rumanmuotoiset, olivat punaiset ja karkeat.

Kun tulin heidän jäljessään parvekkeelle, niin kaikki naiset paitsi Varenka, Dmitrin sisar, joka vain tarkkaavasti katsoi minua suurilla tumman harmailla silmillään, sanoivat minulle muutamia sanoja ennen kuin kukin heistä taas ryhtyi omaan työhönsä, ja Varenka alkoi ääneen lukea kirjaa, jota piti sylissään sormi kirjan välissä.

Ruhtinatar Maria Ivanovna oli pitkä, ryhdikäs, noin neljänkymmenen vuoden ikäinen nainen. Häntä olisi saattanut pitää vanhempana puoleksi harmaantuneiden hius-suortuvien johdosta, jotka peittelemättä oli pantu näkymään myssyn alta. Mutta terveväriset, tavattoman hienot, miltei rypyttömät kasvot ja ennen kaikkea suurten silmien vilkas, iloinen loiste teki hänet paljon nuoremman näköiseksi. Hänen silmänsä olivat ruskeat ja hyvin avoimet; huulet liian ohuet, jonkin verran ankarat; nenä jokseenkin säännöllisesti muodostunut ja hiukkasen vasemmalle päin; hänen kädessään ei ollut sormuksia, se oli suuri, melkein kuin miehen käsi, ja siinä oli kauniit pitkulaiset sormet. Hänen yllään oli tumman-sininen korkeakauluksinen puku, tiukasti hänen sopusuhtais-ten ja vielä nuorten vyötäistensä mukainen, joista hän nähtävästi oli ylpeä. Hän istui harvinaisen suorana ja ompeli

jotakin pukua. Kun minä tulin verannalle, tarttui hän käteeni, veti minut lähemmäksi itseään aivan kuin tahtoi tarkastella minua lähemmin ja sanoi katsahdettuaan minuun samalla hiukan kylmällä, avoimella katseella, joka oli hänen pojallaankin, että hän on tuntenut minut jo kauan Dmitrin kertomusten perusteella ja että hän pyytää minua viipymään heillä kokonaisen vuorokauden, että tutustuisin hyvin heihin.

— Tehkää kaikkea, mitä päähänne pistää, ollenkaan ujustelematta meitä, niin kuin mekään emme tule ujustelemaan teitä; kävelkää, lukekaa, kuunnelkaa tai nukkukaa, jos se on teistä hauskempaa, — lisäsi hän.

Sofia Ivanovna oli ikäneito ja ruhtinattaren nuorempi sisar, mutta näytti vanhemmalta. Hänellä oli se erikoinen täyteläinen ruumiinmuoto, jommoisen tapaa ainoastaan pienikasvuksilla, hyvin pyylevillä ikäneidoilla, jotka käyttävät kureliivejä. Oli kuin koko hänen terveytensä olisi noussut ylöspäin niin suurella voimalla, että uhkasi joka hetki tukahduttaa hänet. Hänen lyhyet, paksut kätensä eivät voineet yhtyä alempana kuin ulkonevan liivinnipukan kohdalla, ja tuota hyvin kireälle vedettyä liivinnipukkaa hän ei voinut nähdä.

Vaikka ruhtinatar Maria Ivanovna oli mustatukkainen ja mustasilmäinen ja Sofia Ivanovna vaaleaverinen ja hänellä oli suuret, vilkkaat ja samalla (mikä oli hyvin harvinaista) rauhalliset siniset silmät, oli sisaruksissa paljon saman perheen jäsenten yhdennäköisyyttä: sama ilme, sama nenä, samat huulet; Sofia Ivanovnalla vain sekä nenä että huulet olivat hiukan paksummat ja hänen hymyillessään oikealle kallistuvat, kun ruhtinattarella taas olivat vasemmalle päin. Puuvusta ja kampauksesta päättäen Sofia Ivanovna tahtoi ilmeisesti vielä käydä nuoresta eikä olisi pannut näkyviin harmaita kiharoita, jos hänellä olisi ollut semmoisia. Hänen katseensa ja suhtautumisensa minuun näyttivät minusta

ensi hetkenä hyvin kopeilta ja saivat minut hämilleni; sen sijaan ruhtinattaren seurassa tunsin päinvastoin olevani aivan ujostelematon. Kenties tuo paksuus ja eräänlainen yhtäläisyys Katariina Suuren muotokuvan kanssa, joka minua oli hänessä hämmästyttänyt, tekivät hänet minun silmissäni ylpeän näköiseksi; minä tulin aivan araksi, kun hän katsellen kiinteästi minuun sanoi minulle: »Meidän ystäviemme ystävät ovat meidän ystäviämme.» Minä rauhoituin ja muutin yhtäkkiä täydelleen mielipiteeni hänestä vasta silloin, kun hän sanottuaan nämä sanat vaikenä ja avaten suunsa huokasi raskaasti. Luultavasti pyylevyys vaikutti, että hänellä oli tapana sanottuaan muutamia sanoja syvään huoata avaten samalla hiukan suuta ja mulauttaen hiukan suuria sinisiä silmiään. Tässä tavassa tuntui ilmenevän niin herttaista hyväntahtoisuutta, että heti tuon huokauksen jälkeen kaikki pelkoni häntä kohtaan katosi ja hän tuntui minusta oikein miellyttävältäkin. Hänen silmänsä olivat ihanat, äänensä sointuva ja miellyttävä, näyttipä noissa hänen vartalonsa kovin pyöreissä viivoissakin minusta noina nuoruuteni vuosina olevan kauneutta.

Ljubov Sergejevnan, joka oli ystäväni ystävä, otaksuin sanovan minulle heti jotakin hyvin ystävällistä ja sydämellistä, ja hän katsoikin minuun jokseenkin kauan ääneti, aivan kuin epäröiden, eikö ehkä se, mitä hän aikoo sanoa minulle, ole liian tuttavallista; mutta hän katkaisi tämän äänettömyytensä ainoastaan kysyäksään minulta, mihin tiedekuntaan kuulun. Sen jälkeen hän taas katseli minua jokseenkin kauan katsettaan pois kääntämättä, nähtävästi empien, sanoisiko vai jättäisikö sanomatta sen sydämellisen ystävällisen sanan, ja minä huomattuani hänen epäilyksensä rukoilin kasvojeni ilmeellä häntä sanomaan minulle kaikki, mutta hän sanoi: »Sanotaan, että yliopistossa nykyisin harastetaan enää vähän tieteitä», ja kutsui koiraansa Sjuzetkaa.

Ljubov Sergejevna puhui koko sen illan tuommoisia enimmäkseen asiaan kuulumattomia ja yhteen sopimattomia lauseita; mutta minä uskoin siinä määrin Dmitriä ja hän katseleli koko tuon illan niin tarkkaavasti milloin minua milloin häntä sen näköisenä kuin olisi kysynyt: »No, mitä?» että minä, kuten usein tapahtuu, vaikka olinkin mielessäni vakuuttunut siitä, ettei Ljubov Sergejevna ole mitään erikoista, olin vielä sängen kaukana siitä, että olisin lausunut tämän ajatuksen edes itsellenikään.

Tämän perheen viimeinen jäsen Varenka vihdoin oli hyvin lihava noin kuudentoista vuoden ikäinen tyttö.

Ainoastaan tumman harmaat suuret silmät, joiden ilmeessä yhtyi iloisuus ja rauhallinen tarkkaavaisuus ja jotka suuresti muistuttivat tädin silmiä, hyvin iso ruskea palmikko ja tavattoman hieno ja kaunis käsi olivat kaunistaan hänessä.

— Teistä on luullakseni ikävää, m-r Nicolas, kuunnella keskipaikkaa, — sanoi minulle Sofia Ivanovna huoaten hyväntahtoisella tavallaan ja kääntäen ommeltavanaan olevan puvun paloja.

Lukeminen keskeytyi samassa, koska Dmitri lähti jonnekin huoneesta.

— Tai kenties olette jo lukenut »Robroin»?

Siihen aikaan pidin velvollisuutena, jo siitäkin syystä, että minulla oli ylioppilaan univormu, vastata minulle vähän tuttujen ihmisten seurassa jokaiseen kaikkein yksinkertaisimpaankin kysymykseen ehdottomasti hyvin ä l y k k ä ä s t i j a o m a p e r ä i s e s t i j a pidin mitä suurimpana häpeänä lyhyitä ja selviä vastauksia, sellaisia kuin »kyllä, ei, on ikävä, on hauska» ja senkaltaisia. Katsahtaen uusiin muodikkaisiin housuihini ja takkini kiiltäviin nappeihin vastasin, etten ollut lukenut »Robroita», mutta että minusta oli hyvin kiintoisaa kuulla, syystä että luen kirjoja mieluummin keskikohdalta kuin alusta.

— Se on kahta vertaa kiintoisampaa: saa arvata, mitä on ollut ja mitä tulee, — lisäsin itsetyytyväisesti hymyillen.

Ruhtinatar naurahti ikäänkuin luonnottomalla tavalla (myöhemmin huomasin, ettei hänellä muuta naurutapaa ollutkaan).

— Mutta sepä lieneekin totta, — sanoi hän. — Entä oletteko täällä kauan, Nicolas? Ettehän loukkaannu, etten puhutellessani teitä käytä sanaa monsieur? Milloin te lähdette?

— En tiedä, kenties huomenna, mutta kenties viivymme kauankin, — vastasin jostakin syystä, vaikka meidän oli varmasti lähdettävä matkaan huomenna.

— Minä toivoisin teidän viipyvän, sekä itsenne että Dmitrin takia, — huomautti ruhtinatar katsoen jonnekin kauas. — Teidän iällänne on ystävyys ihana asia.

Tunsin kaikkien katsovan minua ja odottavan, mitä sanon, vaikka Varenka olikin katselevinaan tätinsä työtä; tunsin olevani tavallani tutkinnossa ja että täytyi esiintyä mahdollisimman paljon edukseen.

— Niin, minulle, — sanoin minä, — on Dmitrin ystävyys hyödyksi, mutta minä en voi olla hyödyksi hänelle: hän on tuhat kertaa parempi kuin minä. (Dmitri ei ollut kuulemassa, mitä sanoin, muuten olisin pelännyt, että hän vaistoaan sanojeni valheellisuuden.)

Ruhtinatar naurahti uudelleen luonnottomalla, hänelle luonnollisella tavalla.

— Kas, kuulkaapa häntä, — sanoi hän, — niinpä *c'est vous qui êtes un petit monstre de perfection.*

»Monstre de perfection, — se on hyvin sanottu, täytyy panna mieleen», ajattelin minä.

— Mutta, muuten, jos ei puhuta teistä, niin hän on siihen koko mestari, — jatkoi hän hiljentäen ääntään (mikä oli minusta hyvin miellyttävää) ja osoittaen silmillään

Ljubov Sergejevnaa. — Hän on keksinyt pikku tätti r a u k a s s a (niin sanottiin heidän kesken Ljubov Sergejevnaa), jonka olen Sjuzetkoineen tuntenut kaksikymmentä vuotta, sellaista täydellisyyttä, jommoista en ole aavistanutkaan... Varja, käske tuomaan minulle lasi vettä,— lisäsi hän katsoen kaukaisuuteen, sillä luultavasti hän oli huomannut, että oli vielä liian aikaista tai aivan tarpeetonta paljastaa minulle perhesuhteita, — tai ei, menköön mieluummin hän. Hän on ilman mitään työtä, mutta lue sinä. Menkää, ystäväni, ovesta suoraan ja kuljettuanne viisitoista askelta pysähtykää ja sanokaa kovalla äänellä: »Pjotr, anna Maria Ivanovnalle lasi vettä jään kera», sanoi hän minulle ja alkoi taas hiukan nauraa luonnotonta nauruaan.

»Varmaankin hän tahtoo puhua minusta, — ajattelin mennessäni pois huoneesta, — tahtoo varmaankin sanoa huomanneensa, että olen erittäin älykäs nuori mies.» En ollut ennättänyt vielä kulkea viittätoista askelta, kun paksu Sofia Ivanovna lähättäen saavutti minut nopein ja kevyin askelin.

— Merci, mon cher, — sanoi hän, — olen itse menossa sinne ja sanon.

XXIV.

RAKKAUS.

Sofia Ivanovna oli, kuten myöhemmin sain tietää, niitä harvinaisia jo nuoruutensa sivuuttaneita naisia, jotka ovat syntyneet perhe-elämää varten, mutta joille kohtalo ei ole suonut tätä onnea ja jotka sen johdosta yhtäkkiä päättävät vuodahtaa joittenkin valittujen yli sen rakkauden määrän, joka heidän sydämessään on niin kauan säilynyt, kasvanut ja

voimistunut lapsia ja miestä varten. Ja tämä rakkauden määrä on tämänlaatuisissa ikäneidoissa niin tyhjentyvätön, että vaikka valittuja on monta, niin sittenkin vielä jää paljon rakkautta, jonka he vuodattavat ympärillä olevien yli, antavat kaikille hyvälle ja pahoille ihmisille, jotka vain joutuvat kosketuksiin heidän kanssaan elämässä.

On kolmea lajia rakkautta:

- 1) kaunis rakkaus;
- 2) uhrautuva rakkaus ja
- 3) toimiva rakkaus.

En puhu nuoren miehen rakkaudesta nuoreen neitoon ja päinvastoin, — minä pelkään noita hempeyksiä, olen ollut niin onneton elämässä, etten ole koskaan nähnyt tämänlaatuisessa rakkaudessa totuuden hiventäkään, vaan ainoastaan valhetta, jossa aistillisuus, aviosuhteet, rahat, halu sitoa tai saada vapaiksi kätensä ovat siinä määrin sekoittaneet itse tunteen, ettei siitä ole voinut saada mitään selvyyttä. Minä puhun rakkaudesta ihmiseen, joka rakkaus itsekunkin suuremman tai pienemmän hengenvoiman mukaan keskittyy yhteen, muutamiin tai tulee monien osaksi, rakkaudesta äitiin, isään, veljeen, lapsiin, toveriin, ystävättäreen, oman kansan jäseneen, rakkaudesta ihmiseen.

K a u n i s r a k k a u s on rakkautta itse tunteen ja sen ilmausten kauneuteen. Ihmisistä, jotka rakastavat näin, on rakkauden esine rakastettava ainoastaan siinä määrin kuin se herättää sitä miellyttävää tunnetta, jonka tajuamisesta ja ilmaisuista he nauttivat. Ihmiset, jotka rakastavat kauniilla rakkaudella, huolehtivat hyvin vähän molemminpuolisuudesta, sillä se on sellainen seikka, joka ei vaikuta mitään tunteen kauneuteen ja miellyttävyyteen. He vaihtavat usein rakkautensa esineitä, koska heidän pääpyrkimyksensä on vain se, että rakkauden miellyttävän tunteen saisi aina heräämään. Ylläpitääkseen itsessään tätä miellyt-

tävää tunnetta he puhuvat aina mitä kauneimmin lausein rakkaudestaan sekä sen esineelle että kaikille niillekin, joilla ei edes ole mitään tekemistä tämän rakkauden kanssa. Meidän isänmaassamme erään yhteiskuntaluokan jäsenet, jotka rakastavat k a u n i i s t i, eivät ainoastaan kerro kaikille rakkaudestaan, vaan kertovat siitä välttämättömästi ranskaksi. On hullunkurista ja omituista sanoa, mutta olen vakuuttunut, että on ollut sangen paljon ja on nytkin paljon ihmisiä eräässä säädyssä, varsinkin naisia, joiden rakkaus ystäviinsä, mieheensä, lapsiinsa heti häviäisi, jos vain heitä kiellettäisiin puhumasta siitä ranskan kielellä.

Toinen laji rakkautta — u h r a u t u v a r a k k a u s — on rakkautta itsensä uhraamiseen rakkauden esineen takia, ollenkaan riippumatta siitä, tuleeko rakkauden esineen olo näitten uhrien kautta huonommaksi vai paremmaksi. »Ei ole mitään niin epämiellyttävää asiaa, jota en tekisi itselleni osoittaakseni koko maailmalle ja h ä n e l l e kiintymystäni.» Siinä on tämänlaatuisen rakkauden kaavalause. Ihmiset, jotka rakastavat tällä tavoin, eivät koskaan usko vastarakkauteen (sillä on vielä ansiokkaampaa uhrautua sen takia, joka ei minua ymmärrä), ovat tavallisesti aina sairaalloisia, mikä myös lisää uhrausten arvoa; enimmäkseen häilähtelemättömiä, sillä heistä olisi raskasta menettää ansio niistä uhrauksista, joita ovat tehneet rakkautensa esineelle; he ovat aina valmiita kuolemaan osoittaakseen h ä n e l l e koko kiintymyksensä, mutta eivät välitä pienistä jokapäiväisistä rakkauden osoituksista, joihin ei tarvita erikoisia itsekieltämyksen ponnistuksia. Heistä on samantekevää, oletteko syönyt hyvin, oletteko nukkunut hyvin, onko teillä hauska, oletteko terve, eivätkä he tee mitään hankkiakseen teille nämä edut, jos se on heidän vallassaan; mutta asettua luodin maaliksi, heittäytyä veteen, tuleen, riutua rakkaudesta, — sen he ovat aina valmiit tekemään, jos vain

ilmenee tilaisuus. Sitäpaitsi uhrautuvaan rakkauteen taipuvaiset ihmiset ovat aina ylpeitä rakkaudestaan, vaativia, mustasukkaisia, epäluuloisia ja — niin kummalta kuin kuu-luukin — he toivovat rakkautensa esineitten joutuvan vaaroihin, jotta voisivat pelastaa heidät onnettomuuksista tai lohduttaa, vieläpä toivovat heissä olevan paheitakin, jotta voisivat heitä parantaa.

Te asutte maalla yksinäisyydessä vaimoinenne, joka rakastaa teitä uhrautuvasti. Te olette terve, rauhallinen, teillä on puuhia, joista pidätte; rakastava vaimonne on niin heikko, ettei voi hoitaa kotitaloutta, joka on annettu palvelijain huostaan, eikä lapsia, jotka ovat hoitajattarien hoivissa, eikä ryhtyä mihinkään muuhunkaan työhön, josta hän pitäisi, sillä hän ei rakasta mitään muuta kuin teitä. Hän on i l m e i s e s t i sairas, mutta ei tahdo pahoittaa mieltänne eikä sen vuoksi tahdo sanoa teille sitä; hänellä on i l m e i s e s t i ikävä, mutta teidän takianne hän on valmis kärsimään ikävää koko elämänsä ajan; häntä i l m e i s e s t i vaivaa se, että te olette niin kovin innostunut omiin puuhiinne (olivatpa ne mitä tahansa: metsästystä, kirjoja, taloutta, virkatehtäviä); hän näkee, että nuo puuhut ovat teille turmioksi, mutta hän on vaiti ja kärsii. Mutta te satuitte sairastumaan, — rakastava vaimonne unohtaa oman tautinsa ja istuu hievahtamatta vuoteenne vieressä, vaikka te pyydätte, ettei hän kiduttaisi itseään suotta; ja te tunnette joka hetki itseenne kohdistuneeksi hänen säälivän katseensa, joka puhuu: »Mitäs, sanoinhan minä, mutta minusta on samantekevää enkä minä kuitenkaan jätä sinua.» Aamulla voitte hiukan paremmin, menette toiseen huoneeseen. Huonetta ei ole lämmitetty eikä siivottu; lientä, jota vain saatte syödä, ei ole tilattu keittäjältä, lääkkeitä ei ole käyty ostamassa; mutta yövalvonnasta nääntynyt rakastava vaimonne katsoo teihin edelleen yhtä osaaottavan näköisenä, kulkee varpaillaan ja

antaa kuiskaten palvelijoille outoja ja epäselviä määräyksiä. Mielenne tekee lukea — rakastava vaimo sanoo huoaten teille tietävänsä, ettette te tottele häntä ja että te suututte häneen, mutta hän on jo tottunut siihen, — mutta parempi teidän olisi olla lukematta; te tahdotte kävellä huoneessa — parempi on teidän jättää sekin tekemättä; tahdotte puhella saapuneen ystävän kanssa — teidän olisi parempi olla puhumatta. Yöllä teillä on taas kuumetta, tahdotte unohtaa kaikki, mutta rakastava vaimonne istuu heikkona, kalpeana silloin tällöin huoaten tuolissa vastapäätä teitä yölampun himmeässä valossa ja herättää teissä pienimmälläkin liikkeellä, pienimmälläkin äännähdyksellä harmin ja kärsimättömyyden tunteita. Teillä on palvelija, joka on ollut talossa jo kaksikymmentä vuotta ja johon te olette tottunut, hän palvelee teitä mielellään ja hyvin, koska hän on saanut päivällä nukkua tarpeekseen ja saa palkan palveluksestaan, mutta vaimo ei anna hänen palvella teitä. Hän tekee kaikki itse heikoilla, tottumattomilla sormillaan, joiden liikkeitä seuratessanne ette voi olla vihastumatta, kun nuo valkoiset sormet turhaan ponnistelevat avatakseen pullon, sammuttavat kynttilän, läikyttelevät lääkettä tai inhoten koskettelevat teitä. Jos te olette kärsimätön, kiivas mies ja pyydätte häntä menemään pois, niin teidän sairaudesta herkistynyt kuulonne erottaa, kuinka hän oven takana nöyrästi huokaillee ja itkee ja kuiskii jotakin höllynpölyä palvelijallenne. Vihdoin, jos ette ole kuollut, teidän rakastava vaimonne, joka sairautenne aikana ei ole nukkunut kahteenkymmeneen yöhön (jota hän lakkaamatta toistelee teille), sairastuu, riutuu, kärsii ja tulee yhä mahdottomammaksi mihinkään työhön, ja teidän ollessanne normaalikunnossa hän ilmaisee uhrautuvan rakkautensa vain nöyrällä ikävystymisellä, joka väkisinkin tarttuu teihin ja koko ympäristöön.

Kolmas laji — t o i m i v a r a k k a u s — on pyrkimystä

tyytyttää rakastetun olennon kaikki tarpeet, kaikki toivomukset, oikut, vieläpä paheetkin. Ihmiset, jotka rakastavat näin, rakastavat aina koko elämän ajan, sillä kuta enemmän he rakastavat, sitä enemmän he oppivat tuntemaan rakkautensa esinettä ja sitä helpompi heidän on rakastaa, se on, täyttää hänen toiveensa. Heidän rakkautensa ilmenee harvoin sanoissa, ja jos ilmenee, niin ei itsetyytyväisesti eikä kauniisti, vaan häveliäästi, kömpelösti, sillä he pelkäävät aina rakastavansa riittämättömästi. Nämä ihmiset rakastavat rakastetun vikojakin, koska nuo viat antavat heille mahdollisuuden tyydyttää vielä uusia toivomuksia. He etsivät vastarakkautta, uskovat siihen jopa mielellään pettäen itseään ja ovat onnellisia saadessaan sitä; mutta he rakastavat samalla tavalla päinvastaisessakin tapauksessa, eivätkä ainoastaan toivo onnea rakastamalleen henkilölle, vaan koettavat myös alati luoda sitä kaikin siveellisin ja aineellisin, suurin ja pienin keinoin, jotka ovat heidän käytettävissään.

Ja juuri tällainen toimiva rakkaus sisarenpoikaa, sisarentytärtä, sisarta, Ljubov Sergejevnaa, vieläpä minuakin kohtaan syystä, että Dmitri piti minusta, loisti Sofia Ivanovnan silmistä, jokaisesta sanasta ja liikkeestä.

Vasta paljon myöhemmin kykenin antamaan täyden arvon Sofia Ivanovnallemme, mutta jo silloin nousi mieleeni kysymys: miksi Dmitri, joka koetti ymmärtää rakkauden kokonaan toisella tavalla kuin nuoret miehet tavallisesti tekevät ja jolla aina oli ollut silmiensä edessä herttainen, rakastava Sofia Ivanovna, yhtäkkiä oli ruvennut intohimoisesti rakastamaan käsittämätöntä Ljubov Sergejevnaa ja vain myönsi, että hänen tädissäänkin on hyviä ominaisuuksia? Näkyy pitävän paikkansa lause: »Ei kukaan ole profeetta omalla maallaan.» Kaksi mahdollisuutta oli: joko on jokaisessa ihmisessä todellakin enemmän huonoa kuin hyvää tai ihminen on

herkempi vastaanottamaan pahaa kuin hyvää. Ljubov Sergejevnaa hän oli tuntenut vähän aikaa, mutta tädin rakkautta hän oli saanut osakseen syntymästään asti.

XXV.

MINÄ TUTUSTUN.

Kun palasin parvekkeelle, ei siellä ollenkaan puhuttu minusta, kuten olin otaksunut; mutta Varenka ei lukenut vaan oli pannut kirjan syrjään ja kiisteli kiivaasti Dmitrin kanssa, joka käveli edestakaisin korjaillen kaulaliinaa kaulan liikkeillä ja siristellen silmiään. Kiista oli koskevinaan Ivan Jakovlevitsia ja taikauskoa; mutta se oli niin kovin kiihkeätä, että sen varsinaisena aiheena täytyi olla muun, koko perhettä lähemmin koskevan asian. Ruhtinatar ja Ljubov Sergejevna istuivat äänettöminä ja kuuntelivat tarkasti joka sanaa, ilmeisesti aikoen toisinaan ottaa osaa kiistaan, mutta pidättyen siitä ja antaen puhua puolestaan toinen Varenkan, toinen Dmitrin. Kun astuin sisälle, katsahti Varenka minuun niin välinpitämättömästi, että huomasi hänen kovin innostuneen kiistelyyn ja että hänestä oli samantekevää, kuulenko vai en, mitä hän puhuu. Samanlainen oli ruhtinattarenkin katse; hän oli ilmeisesti Varenkan puolella. Mutta Dmitri alkoi vielä kiivaammin kiistää minun läsnä ollessani, ja Ljubov Sergejevna taas näytti kovin pelästyneen minun tuloani ja sanoi kääntymättä kenenkään puoleen erityisesti: »Oikeassa ovat vanhat ihmiset — si jeunesse savait, si vieillesse pouvait.»

Mutta tämä lauselma ei saanut kiistaa päättymään; se vain sai minut ajattelemaan, että Ljubov Sergejevna ja ystäväni olivat väärällä puolella. Vaikka minua jonkin verran

nolostutti olla läsnä pienessä perheriidassa, niin oli kuitenkin mieluistakin nähdä tämän perheen todelliset välit, jotka tulivat näkyviin tämän kiistan johdosta, sekä tuntea, ettei minun läsnäoloni estänyt heitä puhumasta suutaan puhtaaksi.

Kuinka usein tapahtuukaan, että te näette perheen vuosikausia aina saman valheellisen sopivaisuuden verhon peitossa, mutta sen jäsenten todelliset suhteet jäävät teille salaisuudeksi. (Olen huomannut senkin, että kuta tiiviimpi ja siis kauniimpi tuo verho on, sitä raaempia ovat todelliset, teiltä salassa olevat suhteet.) Mutta voi sattua kerran aivan odottamatta, että tämän perheen piirissä viriää sinänsä mättömältä näyttävä kysymys jostakin silkkipitsistä tai vieraskäynnistä tai aviomiehen hevosista, — ja ilman mitään näkyvää syytä kiista yhä kiihtyy ja kiihtyy, verhon alla ei enää ole riittävästi tilaa asiaa selviteltäessä, ja yhtäkkiä kiistelijöitten itsensä kauhuksi ja läsnäolijain hämmästykseksi kaikki todelliset, epähienot suhteet tulevat näkyviin, verho ei enää mitään peitä, vaan lepattaa tarpeettomana taistelevien välissä ja vain muistuttaa mieleenne, miten kauan teitä on petetty. Usein koskee vähemmän kipeästi, jos täydellä voimalla iskee päänsä oven kamanaan, kuin jos vain hiukan kevyesti koskettaa sairasta, hankautunutta paikkaa. Ja sellainen kipeä hankautuma on melkein joka perheessä. Nehljudovien perheessä sellaisena hankautumana oli Dmitrin omituinen rakkaus Ljubov Sergejevnaan, joka rakkaus synnytti sissaressa ja äidissä jollei kateutta niin sukulaistunteen loukkaantumista. Juuri siksi kiistalla Ivan Jakovlevitšista ja taikauskosta oli heille kaikille niin suuri merkitys.

— Sinä koetat aina nähdä siinä, mille muut nauravat ja mitä kaikki halveksivat, — sanoi Varenka sointuvalla äänellään ja lausuen selvästi jokaisen äänteen, — sinä koetat juuri kaikessa siinä löytää jotakin tavattoman hyvää.

— Ensiksikin vain *mitä kevytmielisin ihminen* voi puhua

halveksimisesta niin huomattavaa miestä kohtaan kuin on Ivan Jakovlevitš, — vastasi Dmitri nytkäytellen hermostuneesti päättään pois päin sisaresta, — ja toiseksi päinvastoin *sinä* koetat tahallasi olla näkemättä sitä hyvää, mikä on silmiesi edessä.

Palattuaan luoksemme Sofia Ivanovna katsahti muutamia kertoja pelästyneenä milloin sisarenpoikaansa, milloin sisarentyttäreensä, milloin minuun, ja avasi pari kertaa suunsa ikäänkuin olisi sanonut jotakin itsekseen ja huokasi raskaasti.

— Varja, ole hyvä ja lue pian, — sanoi hän ojentaen Varenkalle kirjan ja taputtaen ystävällisesti hänen kättään, — minä tahdon välttämättömästi tietää, löysikö hän hänet uudelleen. (Luullakseni romaanissa ei ollut mitään puhetta siitä, että joku löytäisi jonkun.) Ja sinun, Mitja, olisi parasta kääriä poskesi lämpimään, ystäväni, sillä nyt on viileätä ja hampaitasi rupeaa taas kivistämään, — sanoi hän sisarenpojalleen huolimatta tyytymättömästä katseesta, jonka Dmitri loi häneen luultavasti siitä syystä, että hän oli katkaisut hänen loogillisen todistelunsa langan. Lukemista jatkettiin.

Tämä pieni kiista ei ollenkaan hävittänyt sitä perheen rauhallista tunnelmaa ja järkevää sopua, jota tämä naisten piiri huokui.

Tällä piirillä, jonka suunnan ja luonteen nähtävästi määräsi ruhtinatar Maria Ivanovna, oli minulle aivan uusi ja puoleensavetävä luonne, jolle oli ominaista jonkinmoinen loogillisuus ja samalla koruttomuus ja hienous. Tämän luonteen näin ilmenevän esineitten kauneudessa, puhtaudessa ja kestävyyydessä, — pöytäkellon, kirjojen kansien, nojatuolien, pöydän, — sekä ruhtinattaren vartalon suorassa asennossa, jota tukivat kureliivit, näytteille asetetuissa harmaissa hius-suortuvissa ja tavassa kutsua minua heti ensi tapaamalta

vain Nicolas ja *hän*, heidän toimissaan, lukemisessa ja puvun ompelussa, ja naisten käsien harvinaisessa valkoisuudessa. (Heidän kaikkien käsissä oli yhteinen perhepiirre, sellainen, että kämmenen pehmeä osa oli ulkopuolelta punertava ja että sen erotti silmiinpistävä, suora viiva tavattoman valkeasta käden yläosasta.) Mutta kaikkein enimmänsä tuo luonne ilmeni heidän kaikkien kolmen tavassa puhua hyvin venäjää ja ranskaa ääntämällä kaikki äänteet selvästi sekä lopettamalla joka sana ja lause pedanttisen täsmällisesti. Kaikki tämä ja varsinkin se, että tässä seurassa minua kohdeltiin yksinkertaisesti ja vakavasti niinkuin aikaihmistä, sanottiin minulle omat mielipiteet ja kuunneltiin minun mielipiteitäni, — semmoiseen olin niin vähän tottunut, että huolimatta kiiltävistä napeistani ja sinisistä nutunkäänteistä aina pelkäsin, että minulle yhtäkkiä sanotaan: »Luuletteko todellakin, että teidän kanssanne puhutaan vakavasti? Menkääpä lukemaan!» — tämä kaikki teki sen, etten tuntenut tässä seurassa vähintäkään ujoutta. Nousin, vaihdoin istuinpaikkaa ja puhelin rohkeasti kaikkien kanssa paitsi Varenkan, jonka kanssa ensi kertaa puhuminen minusta jostakin syystä tuntui vielä sopimattomalta, ikäänkuin kielletyltä.

Lukemisen aikana minä kuunnellessani hänen mielilyttävää, sointuvaa ääntään katselin milloin häntä, milloin kukkatarhan hiekkakäytävää, johon sade oli tehnyt pyöreitä tummia läikkiä, ja lehmuksia, joiden oksilla edelleen rapisi sadepisaroihin, jotka harvaan putoilivat vaaleasta, taivaansinelle kuuluvasta, meidät yllättäneen pilven reunasta, milloin uudelleen häntä, milloin laskevan auringon viimeisiä purppuranpunaisia säteitä, jotka valaisivat sateen kastelemia tuuheita vanhoja koivuja, ja taas uudelleen Varenkaa — ajattelin, ettei hän ole ollenkaan ruma, niinkuin minusta oli ensin näyttänyt.

»On vahinko, että olen jo rakastunut, — ajattelin minä,

ja että Varenka ei ole Sonetška; miten hauskaa olisikaan tulla yhtäkkiä tämän perheen jäseneksi: minulla olisi yhtäkkiä sekä äiti että tati että vaimo.» Samaan aikaan kun ajattelin tätä, minä katselin kiinteästi Värjaa, joka luki, ja ajattelin että minä magnetisoin hänet ja että hänen täytyy katsahtaa minuun. Varenka nosti päänsä kirjasta, katsahti minuun ja kohdattuaan katseeni kääntyi pois päin.

— Eipä sade vain lakkaa, — sanoi hän.

Ja yhtäkkiä tunsin omituisen tunteen: muistin, että juuri tuo kaikki, mitä nyt koin, on saman asian toistumista, joka kerran jo on sattunut minulle: että silloin aivan niinkuin nytkin satoi hiukan ja aurinko laski koivujen taakse ja minä katselin *häntä* ja hän luki ja minä magnetisoin hänet ja hän katsahti, ja vieläpä muistin sen kaiken tapahtuneen toisenkin kerran tätä ennen.

»Onko hän todellakin . . . *hän*? — ajattelin minä. — Nytkö tosiaankin *alkaa*?» Mutta pian tulin siihen johtopäätöksen, ettei hän ole *hän* ja ettei vielä ala. »Ensiksikin hän on ruma, — ajattelin, — ja hän on vain neiti ja häneen olen tutustunut aivan tavallisella lailla, mutta se toinen tulee olemaan epätavallinen, hänet kohtaan jossakin tavattomassa paikassa; ja tämä perhe taas miellyttää minua näin suuresti vain siksi, etten vielä ole mitään nähnyt, — tuumin minä, — ja tällamaisia on varmaankin aina olemassa ja minä joudun tapaamaan niitä sangen paljon elämässä.»

MINÄ NÄYTTÄYDYN PARHAALTA PUOLELTANI.

Teen juonnin ajaksi lukeminen keskeytettiin ja naiset alkoivat puhella keskenään minulle aivan tuntemattomista henkilöistä ja asioista, ainoastaan sentähden, niinkuin minusta näytti, että ystävällisestä vastaanotosta huolimatta antaisivat minun kuitenkin tuntea sen eron, mikä oli välilämme iässä ja yhteiskunnallisessa asemassa. Mutta yleisissä keskusteluissa, joihin saatoin ottaa osaa sovittaen sillä edelläkäyneen vaikenemiseni, minä koetin tuoda esille kaiken harvinaisen älyni ja omaperäisyyteni, johon katsoin etenkin univormuni itseäni velvoittavan. Kun tuli puhe huviloista, kerroin yhtäkkiä, että ruhtinas Ivan Ivanovitšilla on sellainen huvila Moskovan läheisyydessä, että sitä on tultu katsomaan Lontoosta ja Pariisista asti, että siellä on ristikkoaita, joka maksaa kolmesataa kahdeksankymmentä tuhatta, ja että ruhtinas Ivan Ivanovitš on hyvin läheinen sukulaiseni ja minä olin äsken hänen luonaan päivällisellä ja hän kutsui minua tulemaan välttämättömästi tuohon huvilaan asumaan koko kesäksi, mutta että minä kieltäydyin, koska tunnen hyvin tuon huvilan, olen useita kertoja ollut siellä, ja etteivät kaikki nuo ristikkoaidat ja sillat kiinnosta minua yhtään, sillä en voi sietää ylellisyyttä, varsinkaan maalla: minä pidän siitä, että maalla on ihan täydelleen niinkuin maalla ainakin . . . Sanottuani tämän hirveän, monimutkaisen valheen tulin hämilleni ja punastuin niin, että luultavasti kaikki huomasivat minun valehtelevan. Varenka, joka silloin oli antamassa minulle teetä, ja Sofia Ivanovna, joka oli katsellut minua puhuessani, kääntyivät kumpikin pois minusta ja alkoivat puhella muuta kasvoissaan semmoinen ilme, jom-

moisen myöhemmin olen usein nähnyt hyvillä ihmisillä, kun hyvin nuori mies alkaa ilmeisesti valehdella heille päin naamaa, ja joka merkitsee: »Tiedämmehän me, että hän valehtelee, ja miksi hän oikeastaan tekee sitä, raukka! . . .»

Olin sanonut ruhtinas Ivan Ivanovitšin omistavan huvilan, koska en löytänyt parempaa aihetta kertoakseni sukulaisuudestani ruhtinas Ivan Ivanovitšin kanssa ja siitä, että äskettäin olin ollut hänen luonaan päivällisellä; mutta minkätähden olin kertonut kolmesataa kahdeksankymmentä tuhatta maksavasta ristikkoaidasta ja siitä, että niin usein olin ollut hänen luonaan, vaikka en kertaakaan ollut ollut enkä ollut voinutkaan olla, koska ruhtinas Ivan Ivanovitš asui ainoastaan Moskovassa tai Neapelissa, minkä Nehljudoovit sängen hyvin tiesivät, — miksi olin sanonut sen, sitä en voi itselleni selvittää. En lapsuudessani, en poikaiässä enkä sittemmin kypsyneemmässä iässä ole huomannut itsessäni valehtelemisen pahetta: päinvastoin olen pikemminkin ollut liiaksi totuudessa pysyvä ja avomielinen; mutta tuona nuoruuden ensimmäisenä kautena minut usein valtasi omituinen halu valehdella ilman mitään näkyvää syytä mitä päättömimmällä tavalla. Sanon nimenomaan »päättömällä tavalla», sillä valehtelin sellaisia asioita, joista oli hyvin helppo saada minut kiinni. Minusta näyttää, että kunnianhimoinen halu esiintyä aivan toisena ihmisenä, kuin mitä on, yhtyneenä toiveeseen valehdella joutumatta kiinni valheesta, mikä toive ei voi toteutua elämässä, oli pääsyynä tähän omituiseen taipumukseen.

Koska teen jälkeen sade oli lakannut ja sää illan ruskottaessa oli tyyni ja kirkas, ehdotti ruhtinatar, että mentäisiin kävelemään alapuutarhaan ja ihailemaan hänen lempipaikkaansa. Noudattaen sääntöäni, että minun on aina oltava omaperäinen, ja ollen sitä mieltä, että niin älykkäät ihmiset kuin minä ja ruhtinatar ovat banaalin kohteliaisuuden ylä-

puolella, minä vastasin, etten voi sietää kävelyä ilman mitään päämäärää, ja jos pidän kävelystä, niin vain ollessani aivan yksin. Minä en ollenkaan tajunnut, että tämä oli silkkaa epäkohteliaisuutta; mutta minusta näytti silloin, että samoin kuin ei ole mitään häpeällisempää kuin typerät kohteliaisuuslauseet, samoin ei myöskään ole mitään herttaisempaa eikä omaperäisempää kuin eräänlainen epäkohtelias suorasukaisuus. Hyvin tyytyväisenä vastaukseeni minä kuitenkin läksin kävelylle koko seuran kanssa.

Ruhtinattaren lempipaikka oli aivan alhaalla, puutarhan syrjäisimmässä sopukassa pienellä sillalla, joka vei kapean suon poikki. Näköala oli hyvin rajoitettu, mutta hyvin haaveellinen ja viehättävä. Me olemme niin tottuneet sekoittamaan taidetta ja luontoa, että hyvin usein ne luonnon ilmiöt, joita emme koskaan ole tavanneet maalauksissa, näyttävät meistä luonnottomilta, aivan kuin luonto olisi luonnoton, ja päinvastoin: ne ilmiöt, jotka ovat kovin usein esiintyneet maalauksissa, näyttävät meistä kuluneilta, jotkut näköalat taas, joissa sama ajatus ja tunne ovat liiaksi vallitsevia ja jollaisia tapaamme todellisuudessa, näyttävät meistä mauttomilta. Näköala ruhtinattaren lempipaikalta oli tätä lajia. Sen muodostivat pieni, reunoiltaan umpeen kasvanut lampi, heti sen takana jyrkkä vuori, jonka rinteellä kasvoi suuria vanhoja puita ja pensaita, joiden erilainen vihannuus usein sekaantui yhteen, ja vuoren juurella lammen yli kallistuva vanha koivu, jonka paksut juuret osaksi olivat lammen kosteassa rannassa ja jonka latva oli painunut korkeata solakkaa haapaa vasten; sen tuuheat oksat riippuivat lammen sileän pinnan yläpuolella, ja lampeen kuvastuivat nämä riippuvat oksat ja sen ympärillä oleva vihannuus.

— Miten ihanaa! — sanoi ruhtinatar heiluttaen päätään ja kääntymättä kenenkään puoleen erityisesti.

— Niin, ihmeen ihanaa, mutta minusta se vain on kovin

paljon näyttämökoristeitten kaltaista, — sanoin minä tah-
toen näyttää, että minulla on kaikissa asioissa oma mieli-
piteeni.

Ruhtinatar ihaili edelleen näköalaa aivan kuin ei olisi
kuullut huomautustani ja kääntyen sisarensa ja Ljubov
Sergejevnan puoleen osoitteli sen yksityiskohtia: riippuvaa
väärrä oksaa ja miten se heijastui veteen, mikä näky häntä
erikoisesti miellytti. Sofia Ivanovna sanoi, että kaikki tämä
on ihanaa ja että hänen sisarensa viettää tuntikausia täällä,
mutta näkyi, että tämän kaiken hän sanoi vain ruhtinattaren
mieliksi. Olen huomannut, että ihmiset, jotka ovat saaneet
rakastamisen lahjan, harvoin ovat herkkiä luonnon kauneu-
delle. Ljubov Sergejevna oli myös ihastuksissaan, kyseli
muun muassa: »Minkä avulla tuo koivu pysyy pystyssä?
Kauanko se kykenee seisomaan?» ja katsahdelti myötänsä
Sjuzetkaansa, joka heilutellen tuuheata häntäänsä juoksen-
teli edestakaisin väärillä jaloillaan siltaa pitkin niin puuhak-
kaan näköisenä, kuin olisi ensimmäisen kerran elämässään
joutunut olemaan ulkona. Dmitri aloitti äitinsä kanssa hyvin
loogillisen keskustelun siitä, että näköala, jossa näköpiiri on
rajoitettu, ei mitenkään voi olla kaunis. Varenka ei puhunut
mitään. Kun vilkaisin häneen, seisoi hän sillan kaiteeseen
nojaten sivuttain minuun ja katseli eteensä. Jokin nähtä-
västi kiinnosti häntä suuresti ja liikuttikin, sillä hän oli
ilmeisesti vaipunut omiin mietteisiinsä eikä ollenkaan ajatel-
lut itseään ja sitä, että häntä katsellaan. Hänen silmiensä
ilmeessä oli niin paljon kiinteätä tarkkaavaisuutta ja rauhal-
lista, selvää ajatusta, hänen asennossaan niin paljon luon-
tevuutta ja, huolimatta siitä, että hän oli lyhyt kasvultaan,
myös ylevyyttä, että taasen hätkähtäen muistin *hänet* ja
taasen kysyin itseltäni: »Eiköhän vain se ala?» Ja uudestaan
vastasin itselleni, että olen jo rakastunut Sonetškaan ja että
Varenka on vain neiti, ystäväni sisar. Mutta hän miellytti

minua tällä hetkellä ja sen johdosta tunsin epämääräistä halua sanoa tai tehdä hänelle jotakin, mikä olisi hieman epämiellyttävää.

— Tiedätkö mitä, Dmitri, — sanoin minä ystävälleni mennessä lähemmäksi Varenkaa, jotta hän voisi kuulla, mitä sanon, — olen sitä mieltä, että jos ei olisi itikoita, niin ei sittenkään tässä paikassa olisi mitään hyvää, mutta nyt, — lisäsin läiskäyttäen otsaani vasten ja murskatun todellakin itikan, — on kerrassaan huonosti.

— Te kai ette rakasta luontoa? — sanoi minulle Varenka kääntämättä päätään.

— Minusta se on tyhjämpäiväistä, hyödytöntä hommaa, — vastasin hyvin tyytyväisenä siihen, että olin sanonut hänelle sentään hiukan epämiellyttävän asian ja samalla omaperäisen. Varenka kohotti hiukkasen kulmiaan ilmaisten sääliä ja katseli edelleen yhtä rauhallisesti suoraan eteenpäin.

Aloin tuntea harmia häntä kohtaan, mutta siitä huolimatta harmaat sillan kaiteet, joihin hän nojasi ja joitten väri oli haalistunut, kallistuneen koivun tummaan lampeen kuvastuva alas painunut oksa, jonka kuva lammessa näytti tahtovan yhtyä riippuviin oksiin, suon tuoksu, murskatun itikan jälki otsallani ja Varenkan tarkkaava katse ja ylevä asento — ovat usein myöhemmin aivan odottamatta yhtäkkiä ilmestyneet mielikuvituksessa eteeni.

XXVII.

DMITRI.

Kun olimme palanneet kotiin kävelyiltä, niin Varenka ei tahtonut laulaa, niinkuin hänellä oli tapana tehdä iltaisin, ja minä olin niin itseeniluottava, että otin tämän itseeni

kuvitellen sen johtuvan siitä, mitä olin sanonut sillalla. Nehljudovit eivät syöneet illallista ja erosivat aikaiseen, ja koska tänä päivänä todellakin alkoi Dmitrin hampaita kivistää, niinkuin Sofia Ivanovna oli ennustanut, niin menimme hänen huoneeseensa vielä tavallista aikaisemmin. Katsoin täyttäneeni kaikki, mitä minulta vaati sininen kaulukseni ja nappini, ja otaksuin tehneeni kaikkiin hyvin miellyttävän vaikutuksen, minkä vuoksi olin itseäni hyvin tyytyväinen ja tunsin oloni varsin hyväksi; Dmitri sen sijaan oli kiistan ja hammastaudin johdosta äänetön ja synkkä. Hän istuutui pöydän ääreen, otti esille vihkonsa — päiväkirjan ja sen vihon, johon hänellä oli tapana joka ilta kirjoittaa tulevat ja menneet työnsä, — ja kaiken aikaa kulmat rypyssä ja kosketellen kädellään poskeaan hän kirjoitti jokseenkin kauan.

— Ah, jättäkää minut rauhaan! — huudahti hän palvelustytölle, joka tuli Sofia Ivanovnan lähettämänä kysymään häneltä, miten on hänen hampaittensa laita ja eikö hän tahdoisi laittaa itselleen haudetta. Sen jälkeen hän sanoi, että minulle heti valmistetaan vuode ja että hän tulee pian takaisin, ja meni Ljubov Sergejevnan luo.

»Miten ikävää, ettei Varenka ole kaunis eikä yleensä ole Sonetška, — haaveilin jäätyäni yksin huoneeseen. — Miten hauska olisikaan päätettyäni yliopistolliset opintoni tulla heille ja kosia häntä. Minä sanoisin: »Ruhtinatar, minä en ole enää nuori, en voi rakastaa intohimoisesti, mutta tulen aina rakastamaan teitä kuin armasta sisarta. Teitä minä jo kunnioitan, — sanoisin hänen äidilleen, — ja teitä, Sofia Ivanovna, uskokaa minua, pidän hyvin suuressa arvossa. Sanokaa siis yksinkertaisesti ja suoraan: tahdotteko tulla vaimokseni?» »Kyllä.» Ja hän ojentaa minulle kätensä, minä puristan sitä ja sanon: »Minun rakkauteni ei ole sanoissa, vaan teoissa.» »Mutta entäpä, — nousi mieleeni — jos Dmitri yhtäkkiä rakastuisikin Ljubotškaan — onhan Ljubotška

rakastunut häneen — ja tahtois mennä naimisiin hänen kanssaan? Silloinhan jompikumpi meistä ei saisi mennä naimisiin, ja se olisi erinomaista. Silloin tekisin seuraavalla tavalla. Huomaisin sen heti, en sanoisi mitään, tulisin Dmitrin luo ja sanoisin hänelle: »Turhaa meidän olisi, ystäväni, koettaa salata mitään toisiltamme: sinä tiedät, että minun rakkauteni sinun sisareesi päättyy vasta silloin kun elämänikin; mutta minä tiedän kaikki: sinä olet riistänyt minulta parhaan toivoni, sinä olet tehnyt minut onnettomaksi, mutta tiedätkö, miten Nikolai Irtenjev maksaa koko elämänsä onnettomuudesta? . . . Tuosta saat sisareni», ja minä antaisin hänelle Ljubotškan käden. Hän sanoisi: »Ei, ei millään ehdolla! . . . » Mutta minä sanoisin: »Ruhtinas Nehljudov! Turhaan te koetatte olla jalomielisempi kuin Nikolai Irtenjev. Maailmassa ei ole jalomielisempää ihmistä kuin hän.» Kumartaisin ja poistuisin. Dmitri ja Ljubotška juoksisivat kyynelsilmin minun jälkeeni ja rukoilisivat minua vastaanottamaan heidän uhrinsa. Ja minä voisin suostuakin siihen ja voisin olla hyvin onnellinen, jos vain olisin rakastunut Varenkaan . . . » Nämä haaveet olivat niin miellyttäviä, että mieleni teki kovin kertoa ne ystävälleni, mutta keskinäisestä avomielisyydestämme huolimatta tunsin, että minun on suorastaan ruumiillisesti mahdotonta saada ne sanotuksi.

Dmitri palasi Ljubov Sergejevnan luota hampaassaan tippoja, joita tämä oli antanut hänelle, ja vielä suurempia kipuja tuntien ja sen johdosta vielä synkempänä. Vuodetta ei vielä oltu laitettu, ja poikanen, Dmitrin palvelija, tuli kysymään häneltä, missä minä nukun.

— Mene hiiteen! — huudahti Dmitri polkaisten jalkaa.
— Vasjka! Vasjka! Vasjka! — huudahti hän koroittaen joka kerta ääntään heti, kun poika oli lähtenyt huoneesta. — Vasjka! Tee minulle tila lattialle.

— Ei, parempi on, että minä käyn lattialle, — sanoin minä.

— No sama se, tee tila jonnekin, — jatkoi Dmitri edelleen yhtä viihaisella äänellä. — Vasjka! Miksi et tee tiloja?

Mutta Vasjka ilmeisesti ei ymmärtänyt, mitä häneltä vaadittiin, ja seiso liikahtamatta.

— No, mitä sinä? Tee tilat, tee tilat! Vasjka! Vasjka! — huudahti Dmitri tullen yhtäkkiä aivan kuin raivoihinsa.

Mutta Vasjka ei vielääkään tajunnut, säikähti eikä liikah-
tanut.

— Oletko siis vannonut saattavasi minut turm...
raivoon?

Ja Dmitri hyppäsi pystyyn tuoilta, juoksi pojan luo ja iski muutamia kertoja nyrkillään päähän Vasjkaa, joka pakeni suin päin huoneesta. Pysähdyttyään ovelle Dmitri katsahti minuun, ja raivon ja julmuuden ilme, joka sekunti sitten oli ollut hänen kasvoillaan, muuttui niin lempeäksi, häpeileväksi ja rakastavaksi lapselliseksi ilmeeksi, että minun tuli sääli häntä enkä mitenkään saattanut kääntyä poispäin hänestä, vaikka mieleni kovin tekikin tehdä niin. Hän ei sanonut minulle mitään, vaan asteli kauan ääneti huoneessa katsahtaen toisinaan minuun yhä yhtä anteeksipyytävän näköisenä, otti sitten pöytälaatikosta vihon, kirjoitti siihen jotakin, riisui takkinsa, pani sen huolellisesti kokoon, meni nurkkaan, jossa riippui jumalankuva, pani ristiin rinnalleen suuret valkoiset kätensä ja alkoi rukoilla. Hän rukoili niin kauan, että Vasjka ennätti tuoda patjan ja laittaa vuoteen lattialle, minkä minä hänelle kuiskaten selitin. Minä riisuuduin ja menin lattialle tehtyyn vuoteeseen, mutta Dmitri rukoili yhä vielä. Katsellessani Dmitrin hiukan köyryä selkää ja hänen kengänpohjiaan, jotka hän ikäänkuin nöyrästi asetti nähtäväkseni polvistuessaan, minä pidin Dmitristä vielä enemmän kuin ennen ja ajattelin: »Sanoisinko hänelle vai enkö sanoisi, mitä minä haaveilin sisaristamme?» Lopetettuaan rukouksensa Dmitri kävi loikomaan minun vuoteelleni nojaten kyynärpäähänsä

ja katseli minua kauan, ääneti, ystävällisen ja häpeävän näköisenä. Hänestä oli tämä ilmeisesti vaikeata, mutta hän rankaisi tavallaan itseään. Minä aloin hymyillä katsellessani häntä. Häinkin alkoi hymyillä.

— Miksi sinä et sano minulle, — sanoi hän, — että minä tein iljettävästi? Sitähän sinä äsken juuri ajattelit?

— Niin, — vastasin minä, vaikka olinkin ajatellut muuta, mutta minusta tuntui, että olin todellakin ajatellut sitä, — niin, se on hyvin paha, minä en voinut odottaakaan sinun puoleltasi sitä, — sanoin minä tuntien sillä hetkellä erikoista mielihyvää siitä, että sinuttelin häntä. — No, miten on hampaittesi laita? — lisäsin minä.

— On mennyt ohi. Ah, Nikolenka, ystäväni! — alkoi Dmitri puhua niin ystävällisesti, että kyynelet näyttivät nousseen hänen loistaviin silmiinsä, — minä tiedän ja tunnen, miten huono minä olen, ja Jumala näkee, miten toivon ja pyydän Häneltä, että Hän tekisi minut paremmaksi; mutta minkä minä teen, kun minulla on niin onneton, inhoittava luonne? Minkä minä teen? Minä koetan hillitä itseäni, parantua, mutta sehän on mahdotonta yhtäkkiä ja mahdotonta yksin. Jonkun pitäisi tukea, auttaa minua. Ljubov Sergejevna — hän ymmärtää minut ja on paljon auttanut minua tässä asiassa. Tiedän omista muistiinpanoistani, että vuoden kuluessa olen jo paljon parantunut. Ah, Nikolenka, rakas ystäväni! — jatkoi hän erikoisen hellästi, mikä ei ollut hänessä tavallista, ja nyt tämän tunnustuksen jälkeen jo paljon rauhallisemmalla äänellä. — Miten paljon merkitseekään hänen kaltaisensa naisen vaikutus! Herra Jumala, miten hyväksi kaikki voikaan tulla päästyäni riippumattomaksi hänenkaltaisensa ystävän kanssa! Hänen kanssaan muuttuu aivan toiseksi ihmiseksi.

Ja tämän jälkeen Dmitri alkoi kehittää minulle suunnit-

telmiaan, miten hän menee naimisiin, asuu maalla ja alituisesti tekee työtä itsensä kehittämiseksi.

— Minä asun maalla, sinä kenties tulet luokseni ja olet naimisissa Sonetškan kanssa, — puhui hän, — lapsemme leikkivät. Tämä kaikkihan näyttää naurettavalta ja typerältä, mutta voihan niin tapahtua.

— Miksi ei, voi hyvinkin, — sanoin minä hymyillen ja ajatellen samalla kertaa, että olisi vielä parempi, jos minä menisin naimisiin hänen sisarensa kanssa.

— Tiedätkö, mitä minä sanon sinulle? — sanoi hän oltuaan vähän aikaa vaiti. — Sinähän vain kuvittelet olevasi rakastunut Sonetškaan, mutta minun nähdäkseni se on joutavaa puhetta, etkä sinä vielä tiedä, mitä on todellinen tunne.

Minä en väittänyt vastaan, koska olin miltei samaa mieltä kuin hän. Olimme vähän aikaa vaiti.

— Huomasit varmaankin, että minä äsken taas olin iljettävällä tuulella ja kiistelin pahasti Varjan kanssa. Minusta oli jälkeensä hyvin epämiellyttävää, etenkin sentähden, kun se tapahtui sinun läsnäollessasi. Vaikka hän ajattelee monesta asiasta toisin kuin pitäisi, niin hän on kelpo tyttö, oikein hyvä . . . sinä opit hänet tuntemaan lähemmin.

Hänen siirtymisensä keskustelussa siitä, että minä en ole rakastunut, sisarensa ylistelyyn ilahdutti minua suuresti ja sai punastumaan, mutta minä en kuitenkaan sanonut hänelle mitään hänen sisarestaan ja sitten puhelimme muusta.

Näin pakisimme siihen asti kuin kukko lauloi toisen kerran, ja vaalea rusko näkyi jo ikkunasta, kun Dmitri siirtyi omaan vuoteeseensa ja sammutti kynttilän.

— No, nyt nukutaan, — sanoi hän.

— Niin, — vastasin minä, — mutta yksi sana vielä.

— No?

— Mainion hyvä on elää maailmassa! — sanoin minä.

— Mainion hyvä on elää maailmassa — vastasi hän sellaisella äänellä, että olin pimeässä näkevinäni hänen iloisten, hyväilevien silmiensä ilmeen ja hänen lapsellisen hymynsä.

XXVIII.

MAALLA.

Seuraavana päivänä me Volodjan kanssa lähdimme kyytihevosilla maalle. Matkan varrella minä kerratessani erilaisia Moskovon aikoja muistin Sonetška Valahinan, mutta vasta illalla, kun olimme ajaneet jo viisi kievarinväliä. »Onpa sentään omituista, — ajattelin minä, — että olen rakastunut ja unohdin sen kokonaan; täytyy ajatella häntä.» Minä aloin ajatella häntä niin kuin ajatellaan matkalla, — sekavasti, mutta vilkkaasti, ja ajatteluni tulokseksi tuli, että saavuttuani maalle katsoin kahden päivän aikana jostakin syystä välttämättömäksi olla surullisen ja miettivän näköinen kaiken kotiväkeni ja varsinkin Katenkan edessä; Katenkaa pidin suurena asiantuntijana tämänkaltaisissa asioissa ja hänelle tein joitakin viittauksia siitä, missä tilassa sydämeni oli. Mutta vaikka minä ponnistelin kaikin tavoin teeskennelläkseni toisten ja itseni edessä ja vaikka tahallani omaksuin kaikki ne tunnusmerkit, joita olin nähnyt muissa rakastuneissa, niin sittenkin minä vain kahden päivän aikana, enkä silloinkaan yhtämittaa, vaan etupäässä iltaisin, muistin olevani rakastunut, ja viimein päästyäni uudelleen kiinni maalaiselämään ja sen toimiin unohdin kokonaan rakkauteni Sonetškaan.

Me saavuimme Petrovskojeen yöllä ja minä olin niin sikeässä unessa, etten nähnyt taloa enkä koivukujaa enkä

ketään koti-ihmisistä, jotka olivat kaikki jo kauan olleet nukkumassa. Köyryselkä ukko Foka paljain jaloin, jokin vaimonsa vanusisusteinen takki yllään ja kynttilä kädessä, avasi meille oven koukkulaitteen. Nähtyään meidät hän alkoi vapista ilosta, suuteli olkaamme, korjasi kiireesti pois makuuhuopansa ja alkoi pukeutua. Ulkoeteisen ja portaat minä kuljin vielä unenpörrössä, mutta sisäeteisessä oven lukko, salpa, vino lattialauta, laari, vanha kynttilänjalka, joka kuten ennenkin oli talin tahrима, väärän, kylmän, juuri sytytetyn talikynttilänsydämen varjot, aina pölyinen sisäikkuna, jota ei koskaan otettu pois ja jonka takana, kuten muistin, kasvoi pihlaja, — kaikki tämä oli niin tuttua, niin täynnä muistoja, niin hyvästi yhteensopivaa, kuin sama ajatus olisi niitä yhdistänyt, että minä yhtäkkiä tunsin itsessäni tämän rakkaan vanhan talon hyväilyn. Tahtomattani tulin kysyneeksi itseltäni: »Kuinka olemme voineet me, minä ja talo, olla niin kauan ilman toisiamme?» Ja kiireesti minä juoksin katselemaan kaikkea ja ovatko muut huoneet entisellään, mutta kaikki oli tullut pienemmäksi, matalammaksi, ja minä olin tullut ikäänkuin suuremmaksi, raskaammaksi ja karkeammaksi; mutta sellaisenakin kuin olin, otti talo minut iloisesti syliinsä ja herätti jokaisella lattialaudallaan, joka ikkunalla, joka porrasastuimella, jokaisella äänellään minussa äärettömän joukon ainaiseksi kadonneen onnellisen menneisyyden kuvia, tunteita, tapahtumia. Me tulimme entiseen lastenmakuuhuoneeseemme: kaikki lapsuusajan kauhut piileskelivät samanlaisina kuin ennenkin nurkkien ja ovien pimeydessä; kuljimme vierashuoneen läpi — sama hiljainen, hellä äidinrakkaus huokui kaikista huoneessa olevista esineistä; kuljimme salin läpi — meluava, huoleton lasten ilo näytti pysähtyneen tähän huoneeseen ja vain odottavan, että se uudelleen elvytettäisiin. Sohvakammiossa, jonne Foka meidät vei ja jonne hän laittoi meille vuoteet, näytti kaikki — ku-

vastin, suojustimet, vanha puinen jumalankuva, jokainen valkealla paperilla päällystetyn seinän roso — puhuvan kärsimyksistä, kuolemasta, siitä, mikä ei koskaan enää palaa.

Me kävimme makuulle ja Foka jätti meidät, toivotettuaan hyvää yötä.

— Tässä huoneessahan kuoli maman? — sanoi Volodja.

En vastannut hänelle, v an olin nukkuvinani. Jos olisin sanonut jotakin, olisin ruvennut itkemään. Kun heräsin seuraavana aamuna, niin isä vielä pukeutumatta, tohveleissa ja yönutussa, sikari hampaissa istui Volodjan vuoteella ja puheli ja nauroi hänen kanssaan. Iloisesti nytkähdellen hän hypähti Volodjan luota pois, tuli minun luokseni ja läiskäyttäen minua isolla kädellään selkään asetti ja painoi poskensa huulilleni.

— No niin, oivallista, kiitos, diplomaatti, — puhui hän minulle erikoisella leikillisellä tavallaan hyväillen ja katsellen minua pienillä loistavilla silmillään. — Volodja sanoo, että suoritit hyvin tutkintosi, kelpo tavalla, se on mainiota. Jos sinä tahdot olla hassuttelematta, niin sinäkin olet mainio mies. Kiitos, ystäväiseni! Nyt me rupeamme elämään täällä mainiosti, ja talvella kenties muutamme Pietariin; vahinko vain, että metsästysaika on ohi, muuten minä toimittaisin teille hauskaa; osaatko metsästää pysyillä, Valdemar? Riistaa on hirveän paljon, kenties minä itse lähden kanssasi joskus. Mutta talvella, jos Jumala suo, muutamme Pietariin, saatte nähdä ihmisiä, joudutte tuttavuussuhteisiin, te olette jo suuria lapsiani. Minä sanoin juuri Valdemarille: »Te seisotte nyt tiellä ja minun tehtäväni on lopussa, voitte kulkea itse, mutta jos tahdotte neuvotella kanssani, niin neuvotelkaa, nyt en ole teidän kaitsijanne vaan ystäväanne, ainakin tahdon olla ystävä ja toveri ja neuvonantaja, missä voin, enkä mitään muuta. Millaista tämä on sinun filosofiasi mukaan, Koko? Mitä? Hyvin vaiko huonosti? Mitä?

Minä tietysti sanoin, että se on oivallista, ja niin se olikin mielestäni. Isän ilme oli tänä päivänä erikoisen puoleensavetävä, iloinen ja onnellinen; tämä uusi suhtautuminen minuun niinkuin vertaiseen, niinkuin toveriin, sai minut vielä enemmän rakastamaan häntä.

— No, kerrohan minulle, kävitkö kaikkien sukulaisten luona. Ivineillä? Näitkö ukon? Mitä hän sanoi sinulle? — kuulusteli hän minua edelleen. — Olitko ruhtinas Ivan Ivanovitšilla?

Ja me puhelimme niin kauan pukeutumatta, että aurinko alkoi jo siirtyä pois sohvakammion ikkunoista ja Jakov (joka aivan kuin ennenkin oli vanha, pyöritteli kuten ennenkin sormiaan selkensä takana ja käytti sanaa sitten n i i n) tuli huoneeseemme ja ilmoitti isälle, että vaunut ovat valmiina.

— Minne sinä menet? — kysyin isältä.

— Ah, minä ihan unohdin, — sanoi isä nytkähdellen harmistuneesti ja ryähdellen. — Lupasin käydä Jepifanoveilla. Muistatko Jepifanovan, la belle Flamande?... Hän kävi mamani ianne tervehtimässä. Ne ovat kelpo väkeä. — Ja isä poistui huoneesta, nytkäytellen, kuten minusta näytti, arasti olkapäätään.

Ljubotška oli pakinamme aikana jo useita kertoja käynyt ovelta ja aina kysynyt: »Saako tulla luoksenne?», mutta joka kerta oli isä huutanut hänelle oven läpi: »Ei mitenkään, sillä me emme ole pukeutuneet.»

— Mitä se haittaa! Olenhan nähnyt sinut yönutussa.

— Et sinä voi nähdä veljiäsi ilman n i m e t t ö m i ä, — huusi isä hänelle, — mutta kumpikin heistä koputtaa sitten ovellesi, eikö se riitä sinulle? Koputtakaa. Mutta heidän on suorastaan sopimatonta puhuakin kanssasi näin aamutamineissa.

— Voi, miten sietämättömiä te olette! Tulkaa edes pian

vierashuoneeseen, Mimin mieli niin tekee nähdä teitä! — huusi Ljubotška oven takaa.

Heti isän mentyä minä pukeuduin nopeasti ylioppilastakkiin ja menin vierashuoneeseen; Volodja sitävastoin ei pitänyt kiirettä, vaan viipyi kauan ylhäällä keskustellen Jakovin kanssa siitä, missä on kurppia ja isokurppia. Kuten jo olen maininnut hän ei pelännyt mitään maailmassa siinä määrin kuin hellyydenosoituksia veikkoa, isäkultaa tai siskoa kohtaan, niinkuin hänellä oli tapana sanoa, ja karttaessaan kaikkia tunteen ilmaisuja hän joutui toiseen äärimmäisyyteen — kylmyyteen, joka usein kipeästi loukkasi niitä, jotka eivät ymmärtäneet sen syitä. Eteisessä töksähdin yhteen isän kanssa, joka lyhyin, nopein askelin oli menossa istuutumaan vaunuihin. Hänen yllään oli hänen uusi muodikas moskovalainen takkinsa ja hän tuoksui hajuvesille. Nähtyään minut hän nyökäytti minulle iloisesti päätään aivan kuin sanoen: »Näetkö, eikö ole oivallista?» ja taas minua hämmästytti se onnellinen ilme hänen silmissään, jonka olin huomannut jo aamulla.

Vierashuone oli entinen valoisa, korkea huone keltaisine englantilaisine flyygeleineen ja suurine avoimine ikkunoineen, joista iloisesti katselivat sisälle puiston viheriäiset puut ja keltaiset, punertavat tiet. Suudeltuani Mimiä ja Ljubotškaa ja astuttuani Katenkan luo minä tulin yhtäkkiä ajatelleeksi, ettei enää ole sopivaa suudella häntä, ja pysähdyin ääneti ja punastuen. Katenka ei tullut ollenkaan hämilleen, vaan ojensi minulle valkoisen kätönsensä ja onnitteli ylioppilaaksi tulon johdosta. Kun Volodja tuli vierashuoneeseen, niin hänelle kävi samalla tavalla hänen kohdatessaan Katenkan. Oli todellakin vaikeata päättää, miten meidän, jotka olimme kasvaneet yhdessä ja sinä aikana nähneet toisiamme joka päivä, oli nyt ensimmäisen eron jälkeen kohdattava toisemme. Katenka punastui paljon enemmän kuin me muut;

Volodja ei ollenkaan tullut hämilleen, vaan kumarrettuaan hiukan hänelle meni Ljubotškan luo, puheli tämän kanssa vähän aikaa eikä ollenkaan vakavasti ja lähti sitten yksinään jonnekin kävelemään.

XXIX.

MEIDÄN JA TYTTÖJEN VÄLIT.

Volodjalla oli niin omituinen mielipide tytöistä, että häntä saattoi kiinnostaa, olivatko nämä kylläisiä, olivatko tarpeeksi nukkuneet, olivatko sopivissa puvuissa, eivätkö tee ranskaa puhuessaan virheitä, joiden takia hänen olisi hävettävä syrjäisten edessä; mutta hän ei pitänyt mahdollisena sitä ajatusta, että he voisivat ajatella tai tuntea jotakin inhimillisellä tavalla, ja vielä vähemmän mahdollista hänestä oli keskustella heidän kanssaan mistään. Kun he sattuiivat kääntymään hänen puoleensa jossakin vakavassa kysymyksessä (jota he muuten jo koettivat välttää), jos he kysyivät hänen mielipidettään jostakin romaanista tai hänen töistään yliopistossa, niin hän irvisti heille ja meni ääneti pois tai vastasi vääntämällä muuksi jonkin ranskalaisen lauseen: *kom sötresolii y. m. s.*, tai heittäytyen tahallaan vakavan, typerän näköiseksi lausui jonkin sanan, jossa ei ollut mitään järkeä ja joka ei kuulunut asiaan, lausui esimerkiksi yhtäkkiä synkän näköisenä sanan *vehnästä tai lähdettiin* tai muuta sentapaista. Kun minä satuin kertomaan hänelle, mitä Ljubotška tai Katenka oli sanonut, niin hän sanoi aina minulle:

— Hm! Sinä siis keskustelet vielä heidän kanssaan asioista! Ei, huomaa, että sinä olet vielä huono.

Piti kuulla ja nähdä hänet tällöin, jos mieli täydelleen käsittää, miten syvä, järkähtämätön halveksuminen sai ilmaisunsa tässä lauseessa. Volodja oli jo kaksi vuotta ollut aikaihminen, rakastui myötäänsä kaikkiin sieviin naisiin, joita kohtasi; mutta vaikka hän joka päivä tapasi Katenkan, joka niinkään jo kaksi vuotta oli pitänyt pitkiä hameita ja tuli päivä päivältä kauniimmaksi, niin hänen päähänsäkään ei pistänyt ajatus, että olisi mahdollista rakastua Katenkaan. Lieneekö tämä johtunut siitä, että proosalliset lapsuuden muistot — viivotin, lakana, oikuttelu — olivat vielä liian tuoreina mielessä, vaiko siitä vastenmielisyydestä, jota hyvin nuoret ihmiset tuntevat kaikkea kotoista kohtaan, vaiko siitä yhteisestä inhimillisestä heikkoudesta, että kohdatessaan matkansa alkutaipaleella hyvää ja kaunista kiertää sen ja sanoo itselleen: »Heh, tällaista minä tapaan vielä paljon maailmassa», — joka tapauksessa Volodja ei vielä tähän saakka ollut pitänyt Katenkaa naisena.

Volodjalla oli koko tuon kesän aikana ilmeisesti hyvin ikävä; hänen ikävystymisensä johtui hänen meitä kohtaan tuntemastaan halveksumisesta, jota hän, kuten olen sanonut, ei koettanutkaan salata. Hänen kasvojensa ainainen ilme puhui: »Hyi, miten ikävää, ei ole edes ketään, jonka kanssa voisi puhella!» Aamusta alkaen hän joko oli metsällä pyssyneen tai luki omassa huoneessaan jotakin kirjaa päivälliseen asti pukeutumatta. Jos isä ei ollut kotona, niin hän tuli päivällisellekin kirja mukanaan ja jatkoi lukemistaan puhelematta kenenkään meidän kanssamme, minkä johdosta me tunsimme ikäänkuin jonkinmoista syyllisyyttä hänen edessään. Illalla hän niin ikään kävi jalkoineen loikomaan vieras-huoneen sohvalle, nukkui kyynärpänsä nojassa tai lörpötteli hyvin vakavan näköisenä mitä kauheinta hölynpölyä, toisinaan hieman rivoakin, josta Mimi oli vihoissaan niin, että punaisia läikkiä nousi hänen kasvoihinsa, kun taas me olimme

menehtyä nauruun; mutta ei koskaan kenenkään perheemme jäsenen kanssa, paitsi isän ja joskus minun, hän suvainnut puhua vakavasti. Aivan tahtomattani minä jäljittelin veljeäni tyttöihin nähden, vaikka en pelännytkään hellyyden osoituksia niinkuin hän eikä halveksumiseni tyttöjä kohtaan vielä ollut läheskään niin vankkaa ja syvää. Koetinpa tuona kesänä myös ikävissäni muutamia kertoja lähestyä Ljubotškaa ja Katenkaa ja keskustella heidän kanssaan, mutta joka kerta huomasin heissä sellaista kykenemättömyyttä loogilliseen ajatteluun ja sellaista tietämättömyyttä kaikkein yksinkertaisimmistakin, tavallisimmistakin asioista, kuten esimerkiksi mitä ovat rahat, mitä opiskellaan yliopistossa, mitä on sota y. m. s., ja sellaista välinpitämättömyyttä kaikkien näiden asiain selityksiin nähden, että nämä yritykseni vain yhä enemmän vahvistivat minun epäedullista käsitystäni heistä.

Muistan, että eräänä iltana Ljubotška rämpytti pianolla ainakin sata kertaa yhtäpäästä jotakin sietämättömän kyllästyttävää sävelmää. Volodja loikoi vierashuoneessa torkkuen sohvalle ja mutisi silloin tällöin ilkeän pilkallisesti kenenkään puoleen kääntymättä: »Jopa laskettelee! . . . Aika soittoniekka! . . . B e e t h o v e n! . . . (Tämän nimen hän lausui erikoisen ivallisesti). Reippaasti . . . no, vielä kerran . . . kas niin» j. m. s. Katenka ja minä olimme yhä teepöydän ääressä ja Katenka oli, en muista miten, johtanut puheen mieluisimpaan aiheeseensa — rakkauteen. Minä olin filosofoivalla päällä ja aloin korkeammalta näkökannalta määritellä rakkautta haluksi saavuttaa toisessa sitä, mitä itsellä ei ole, j. n. e. Mutta Katenka vastasi minulle, että päinvastoin se ei enää ole rakkautta, jos tyttö aikoo mennä naimisiin pohatan kanssa, ja että hänen mielestään omaisuus on aivan mitätön asia ja että todellista rakkautta on vain se rakkaus, joka voi kestää eron (ymmärsin hänen vihjailevan rakkau-

teensa Dubkoviin). Volodja, joka varmaankin oli kuullut keskustelumme, kohosi yhtäkkiä kyynärpänsä varaan ja huudahti kysyvästi: »V e n ä l ä i s i ä k ö , K a t e n k a?»

— Aina roskaa! — sanoi Katenka.

— P i p p u r i t ö l k k i i n ? — jatkoi Volodja korostaen jokaista ääntiötä. Enkä minä voinut olla ajattelematta, että Volodja oli aivan oikeassa.

Erillään yleisistä, henkilöissä enemmän tai vähemmän kehittyneistä järjen kyvyistä, tunteellisuudesta, taiteellisesta tajusta, on yksityinen, eri yhteiskuntapiireissä ja varsinkin perheissä enemmän tai vähemmän kehittynyt kyky, jota minä sanon y m m ä r t ä m y k s e k s i . Tälle kyvyille on oleellista sovittu määrän tunne ja sovittu yksipuolinen katsantotapa. Kaksi saman piirin tai saman perheen jäsentä, joilla on tämä kyky, myöntää aina samaan pisteeseen asti ulottuvaksi tunteen ilmaisun ja näkee kumpikin sen toisella puolen jo korulauseen; aivan samalla hetkellä he näkevät, missä loppuu ylistys ja alkaa ironia, missä loppuu innostus ja alkaa teeskentely, — mikä kaikki voi ihmisistä, joilla on toisenlainen ymmärtämys, näyttää kokonaan toisenlaiselta. Ihmisille, joilla on sama ymmärtämys, pistää jokainen asia samalla tavalla kummallekin silmään etupäässä naurettavalta tai kauniilta tai likaiselta puoleltaan. Tämän samankaltaisen ymmärtämyksen helpottamiseksi saman piirin tai perheen jäsenten kesken muodostuu oma kieli, omat puheen käänteet, vieläpä sanoja, jotka tarkoittavat niitä merkitysvivahduksia, joita muille ei ole olemassa. Meidän perheessämme oli tämä ymmärtämys kehittynyt huippuunsa isän ja meidän veljesten kesken. Dubkov niinikään sopeutui hyvin meidän piiriimme ja y m m ä r s i , mutta Dmitri oli tälle puolelle tylsä, vaikka oli paljon älykkäämpi häntä. Mutta ei kenenkään muun kuin minun ja Volodjan kesken, jotka olimme kasvaneet samanlaisissa oloissa, ollut tämä kyky kehittynyt semmoisiin

hienouksiin asti. Isäkin oli jo aikoja sitten jäänyt meistä jäljelle, ja moni asia, joka meille oli yhtä selvä kuin kaksi kertaa kaksi, oli hänelle käsittämätön. Meillä Volodjan kanssa olivat, Jumala ties mistä syystä, vakaantuneet esimerkiksi seuraavat sanat merkitsemään määrättyjä asioita: r u s i n a merkitsi pöyhistelevää halua näyttää, että minulla on rahaa, n u p p i (jota lausuttaessa piti panna sormet yhteen ja erikoisella tavalla korostaa) merkitsi jotakin raikasta, tervettä, tyylikästä, mutta ei keikarimaista; monikossa käytetty nimisana merkitsi väärää intohimoa siihen asiaan j. n. e., j. n. e. Mutta muuten merkitys riippui enemmän kasvojen ilmeestä, yleisestä keskustelusta, niin että keksipä toinen meistä minkä uuden ilmaisun tahansa uudelle vivahdukselle, niin toinen jo pelkästä viittauksesta ymmärsi sen juuri samalla tavalla. Tytöillä ei ollut meidän ymmärtämystämme ja se oli pääsyynä meidän moraaliseen eristäytymiseemme ja heitä kohtaan tuntemaamme halveksumiseen.

Luultavasti heillä oli oma y m m ä r t ä m y k s e n s ä, mutta se oli siinä määrin toisenlainen kuin meidän, että siellä, missä me jo näimme korulauseen, he näkivät tunteen, meidän ironiamme oli heille totuutta j. n. e. Mutta silloin minä en ymmärtänyt sitä, että he olivat tässä suhteessa syyttömiä ja ettei ymmärtämyksen puute estänyt heitä olemasta sekä hyviä että älykkäitä tyttöjä, vaan minä halveksin heitä. Sen lisäksi minä keksittyäni ajatuksen, että on oltava suora, kehitin tämän ajatuksen soveltamisen itsessäni äärimmäisyyteen asti ja syytin umpimielisyydestä ja teeskentelystä Ljubotškan herkkäuskoista luonnetta, hän kun ei pitänyt millään tavoin välttämättömänä kaikkien ajatustensa ja mielentaipumustensa esille kaivelemista ja tarkastelua. Esimerkiksi se, että Ljubotška joka päivä siunasi isää yöksi ristinmerkillä, se että hän ja Katenka itkivät rukoushuoneessa, kun oltiin siellä toimittamassa äitimme sielumessua,

se että Katenka huokaili ja mulkoili silmillään soittaessaan pianoa, — kaikki tämä näytti minusta tavattoman suurelta teeskentelyltä ja minä kysyin itseltäni: »Milloin he ovat oppineet teeskentelemään niin kuin aikaihmiset ja kuinka se ei hävetä heitä?»

XXX.

MINUN TOIMENI.

Tästä huolimatta minä tänä kesänä tulin lähemmäksi neitojamme kuin muina vuosina, syystä että olin alkanut intohimoisesti harrastaa musiikkia. Keväällä tuli luoksemme maalle esittäytymään muuan naapuri, nuori mies, joka heti vierashuoneeseen tulostaan asti kaiken aikaa katseli pianoa ja siirsi huomaamatta tuoliaan lähemmäksi sitä, kun keskusteli m. m. Mimin ja Katenkan kanssa. Puheltuaan säästä ja maalaiselämän miellyttävistä puolista hän johti keskustelun taitavasti pianonvirittäjään, musiikkiin, pianoon ja ilmoitti viimein osaavansa soittaa ja soitti hyvin nopeasti kolme valssia Ljubotškan, Mimin ja Katenkan seisoessa pianon luona ja katsellessa häntä. Tämä nuori mies ei tämän jälkeen ollut käynyt kertaakaan meillä, mutta minua oli suuresti miellyttänyt hänen soittonsa, asenteensa pianon ääressä, tukan ravistaminen ja varsinkin tapa ottaa oktaaveja vasemmalla kädellä siten, että nopeasti ojensi pikkusormen ja peukalon oktaavin laajuudelle, sitten vei ne hitaasti yhteen ja sitten taas levitti nopeasti. Tämä sulava liike, huolimaton asento, tukan ravistelu ja se huomio, jota naisemme osoittivat hänen kyvyllään, herättivät minussa ajatuksen ruveta soittamaan pianoa. Tämän ajatuksen johdosta minä, tultuani siihen varmaan johtopäätökseen, että minulla on lahjoja ja

intohimoinen halu musiikkiin, aloin opetella. Tässä asiassa minä toimin samoin kuin miljoonat miehet ja varsinkin naiset, jotka opiskelevat ilman hyvää opettajaa, ilman todellista kutsumusta ja ilman vähintäkään käsitystä siitä, mitä taide voi antaa ja miten sitä on harjoitettava, että se antaisi jotakin. Minulle oli musiikki tai pikemminkin pianonsoitto keinona viehättää neitoja tunteillani. Opittuani Katenkan avulla nuotit ja notkisteltuani jonkin verran paksuja sormiani, mihin muuten käytin pari kuukautta niin uutterasti, että taivuttelin uppiniskaista nimetöntä sormeani päivällispöydässäkin pöytäliinaa ja vuoteessa pielusta vastaan naputellen, minä ryhdyin heti soittamaan k a p p a l e i t a ja soitin niitä tietysti sielukkaasti, avec âme, minkä Katenkakin myönsi, mutta aivan ilman tahtitajua.

Kappaleitten valikoima oli tavallinen — valsseja, galoppeja, romansseja, sovitelmia j. m. s., — kaikki niitten herttaisten säveltäjien tuotteita, joita jokainen ihminen, kenellä on vähänkään terve maku, valitsee teille pienen tukun nuottikaupassa hyvien tuotteitten joukosta sanoen: »Näitä ei pidä soittaa, sillä huonompaa, mauttomampaa ja järjettömämpää kuin tämä ei koskaan ole kirjoitettu nuottipaperille», ja joita — kenties juuri siksi — näette jokaisen venäläisen neidin pianon päällä. Tosin meillä oli myös onnettomat, neitien iankaikkisesti pahoinpitelemät Beethovenin »Sonate Pathétique» ja Cis-moll sonaatit, joita Ljubotška soitteli maman'in muistoksi, ja vielä muita hyviä teoksia, joita hänelle oli antanut hänen moskovalainen opettajansa opittaviksi, mutta oli myös tämän opettajan sävellyksiä, aivan mielettömiä marsseja ja galoppeja, joita Ljubotška myös soitti. Minä ja Katenka taas emme pitäneet vakavista kappaleista, vaan meistä oli parasta kaikesta »Le Fou» ja »Satakieli», jonka Katenka soitti niin, ettei sormia näkynyt, ja minä aloin osata soittaa varsin kuuluvasti ja yhtäjaksoisesti. Olin omaksunut

nuoren naapurimme eleet ja olin usein pahoillani siitä, ettei ketään syrjäisiä ollut katsomassa, miten soitan. Mutta pian osoittautuivat Liszt ja Kalkbrener minulle ylivoimaisiksi ja minä huomasin, että minun oli mahdotonta päästä Katenkan tasolle. Tämän johdosta minä kuvitellen klassillista musiikkia helpommaksi ja osittain myös näyttääkseni omaperäiseltä päätin yhtäkkiä, että minä pidän oppineesta saksalaisesta musiikista, aloin joutua innostuksen valtaan, kun Ljubotška soitti »Sonate Pathétique», vaikka totta puhuen tuo sonaatti jo kauan oli minusta ollut äärettömän vastenmielinen, aloin itse soittaa Beethovenia ja ääntää B e e t t o v e n. Kaikesta tästä sekavuudesta ja teeskentelystä huolimatta minussa kuitenkin, niinkuin nyt muistan, oli jotakin lahjojen tapaista, sillä usein musiikki teki minuun niin voimakkaan vaikutuksen, että vuodatin kyyneleitä, ja ne kappaleet, jotka minua miellyttivät, minä osasin jotenkuten omin päin ilman nuotteja soittaa pianolla; niin että jos silloin joku olisi opettanut minua pitämään musiikkia päämääränä, muusta riippumattomana nautintona, eikä keinona ihastuttaa neitoja soittoni vikkelyydellä ja tunteellisuudella, niin ehkäpä minusta olisi tullut todella mukiinmenevä soittaja.

Ranskalaisten romaanien lukeminen, joita Volodja oli tuonut paljon mukanaan, oli toisena työnäni tänä kesänä. Siihen aikaan vasta alkoivat ilmestyä Montekristot ja kaikenlaiset »Salaisuudet», ja minä luin suuret määrät Suen, Dumas'n ja Paul de Kockin romaaneja. Kaikkein luonnottomimmat ihmiset ja tapahtumat olivat minulle yhtä eläviä kuin todellisuus, minä en ollenkaan rojhennut epäillä tekijän valehtelevan, eikä tekijää edes ollut olemassakaan minulle, vaan itsessään ilmestyi painetusta kirjasta eteeni eläviä, todellisia ihmisiä ja tapauksia. Jos en missään nähnytkään senkaltaisia henkilöitä kuin ne, joista olin lukenut, niin en kuitenkaan sekuntiakaan epäillyt sitä, että ne vielä t u l e v a t.

Huomasin itsessäni kaikki kuvatut intohimot ja huomasi olevani samanlainen kuin jokaisen romaanin kaikki luonteet, niin sankarit kuin konnatkin, aivan niin kuin luulevainen ihminen löytää itsestään kaikkien mahdollisten tautien oireet, kun lukee lääkärikirjaa. Minua miellytti näissä romaaneissa sekä ovela juoni että tuliset tunteet sekä satumaiset tapahtumat ja myös kokonaiset luonteet: hyvä oli kerrassaan hyvä, paha kerrassaan paha, aivan niin kuin kuvittelin nuoruuteni alussa ihmisten olevan; hyvin, hyvin suuresti miellytti sekin, että kaikki tämä oli ranskaksi ja että ne jalot sanat, joita jalot sankarit lausuivat, saatoin panna mieleeni ja lausua tilaisuuden tullen jalon teon yhteydessä. Kuinka paljon erilaisia ranskalaisia lauseita keksinkin romaanien avulla Kolpikovia varten, jos joskus kohtaisin hänet, ja h ä n t ä varten, kun viimein kohtaan hänet ja tunnustan hänelle rakkauteni! Valmistin heille sanottavaksi sellaista, että he menehtyisivät kuultuaan sanani. Romaanien perustalla minulle myös muodostui uusia siveellisten avujen ihanteita, jotka tahdoin saavuttaa. Ennen kaikkea tahdoin kaikissa teoissani ja toimissani olla »noble» (sanon noble enkä jalo, sillä ranskalainen sana merkitsee muuta, minkä saksalaiset ovat ymmärtäneet ottaessaan käytäntöön sanan nobel, johon he eivät sekoita käsitettä ehrlich), sitten tahdoin olla i n t o h i m o i n e n ja viimein — mihin minulla aikaisemminkin oli ollut taipumusta — olla mahdollisimman comme il faut. Koetin myös ulkoasultani ja tavoiltani olla niiden sankarien kaltainen, joilla oli jokin näistä hyvistä ominaisuuksista. Muistan, että eräässä sinä kesänä lukemistani noin sadasta romaanista oli tavattoman intohimoinen sankari, jolla oli tuuheat kulmakarvat, ja mieleni alkoi niin tehdä olla hänen näköisensä ulkomuodoltani (moraalisesti tunsin olevani aivan hänen kaltaisensa), että minä tarkastellessani kulmakarvojani kuvastimesta päätin

hiukan ajella niitä, että ne kasvaisivat tuuheammiksi, mutta kun olin alkanut ajella, satuin ajamaan erästä kohdasta vähän enemmän, täytyi tasoittaa, ja lopputulos oli, että minä kauhukseni näin kuvastimesta olevani aivan ilman kulmakarvoja ja sen johdosta sangen ruma. Toivoen kuitenkin kulmakarvojeni tulevan tuuheiksi niinkuin intohimoisella ihmisellä, minä lohduttauduin ja olin huolissani vain siitä, mitä sanoisin kotiväelle, kun minut nähdään kulmakarvottomana. Hankin ruutia Volodjan varastoista, hieroin sillä kulmiani ja sytytin. Vaikka ruuti ei leimahtanut tuleen, niin olin riittävästi kärventyneen näköinen, eikä kukaan saanut vihiä viekkaasta tempustani, ja todellakin kulmakarvani kasvoivat ja tulivat paljon tuuheammiksi, sitten kun jo olin kokonaan unohtanut intohimoisen miehen.

XXXI.

COMME IL FAUT.

Jo muutamia kertoja olen tämän kertomuksen kuluessa viitannut käsitteeseen, joka vastaa tätä ranskalaista otsikkoa, ja nyt tunnen välttämättömäksi omistaa kokonaisen luvun tälle käsitteelle, joka on ollut minun elämässäni kaikkein turmiollisimpia ja valheellisimpia kasvatuksen ja seurapiirin minuun istuttamista käsitteistä.

Ihmissuvun voi jakaa moniin ryhmiin — rikkaihin ja köyhiin, hyviin ja pahoihin, viisaisiin ja tyhmiin j. n. e., j. n. e., mutta jokaisella ihmisellä on ehdottomasti oma mieluisin jakoperusteensa, jota hän tiedottomasti soveltaa jokaiseen uuteen henkilöön. Minun mieluisin ja tärkein ihmisten ryhmittelytapani siihen aikaan, josta kirjoitan, oli jakaa ihmiset lajeihin *comme il faut* ja *comme il ne faut pas*. Jälkimmäinen laji jakaantui vielä ihmisiin, jotka varsinaisesti

eivät olleet comme il faut, ja rahvaaseen. Ihmisiä, jotka olivat comme il faut, minä kunnioitin ja pidin ansiollisina olemaan vertaisiani; toista ryhmää teeskentelin halveksivani, mutta itse asiassa vihasin sellaisia ihmisiä tuntien heitä kohtaan jonkinmoista persoonallista loukkaantumista; kolmannen ryhmän ihmisiä ei minua varten ollut olemassakaan — halveksin heitä täydellisesti. Minun comme il faut sisälsi ensi sijassa ja tärkeimpänä asiana, että oivallisesti puhui ja varsinkin äänsi ranskaa. Ihminen, joka huonosti äänsi ranskaa, herätti minussa heti vihamielisyyden tunteen. »Minkätähden tahdot puhua niinkuin me, kun et kuitenkaan osaa?» kysyin myrkyllisen ivallisesti häneltä ajatuksissani. Toinen ehto, jos mieli olla comme il faut, oli pitkät, puhdistetut ja puhtaat kynnet; kolmantena oli kumartamis-, tanssi- ja keskustelutaito; neljäs ja hyvin tärkeä ehto oli välinpitämättömyys kaikkea kohtaan ja eräänlaisesta hienostuneesta, halveksivasta ikävystymisestä kertova ilme. Sitäpaitsi minulla oli yleisiä tunnusmerkkejä, joista minä edes puhumatta henkilön kanssa päätin, mihin lajiin hän kuului. Tärkein näistä tunnusmerkeistä, paitsi huoneen sisustusta, hansikkaita, käsialaa, oli kynnet. Saappaitten suhde housuihin ratkaisi heti minun silmissäni ihmisen aseman. Saappaat, joissa ei ollut kantaa ja joiden kärki oli kulmikas, ja kapeat lahkeitten suut ilman jalkahihnoja — se osoitti y k s i n k e r t a i s t a; kapea- ja pyöreäkärkinen saapas, jossa oli kanta, ja alhaalta kapeat, jalan ympäri kiertävillä jalkahihnoilla varustetut housut, tai leveät housut, joiden jalkahihna oli kuin katos saappaankärjen yläpuolella, — se todisti, että mies oli mauvais genre, y. m. s.

Omituista on, että minuun, joka olin suorastaan mahdoton olemaan comme il faut, oli tämä käsite siinä määrin imeytynyt. Kenties se juuri sentähden olikin niin lujasti kasvanut kiinni minuun, kun minulle tuotti äärettömästi työtä tuon

comme il faut oppiminen. Kauheata on muistaa, miten paljon korvaamatonta, kuusitoistavuotiaan elämässä parhainta aikaa minä tuhlasin tämän ominaisuuden hankkimiseksi. Kaikille, joita jäljittelin, — Volodjalle, Dubkoville ja useimmille tutuilleni, näytti tämä kaikki olevan helppoa. Kateellisenä katselin heitä ja kaikessa hiljaisuudessa työskentelin oppiakseni ranskaa, kumartamistaitoa riippumatta siitä, kenelle kumarsi, keskustelutaitoa, tanssia; koetin kehittää itsessäni välinpitämättömyyttä kaikkea kohtaan ja ikävystymistä, hoitaa kynsiäni, jolloin leikkasin lihaani saksilla, — ja kuitenkin tunsin, että minun oli vielä tehtävä paljon työtä saavuttaakseni päämääräni. Ja huonettani, kirjoituspöytäni, ajopelejäni, — kaikkea tätä en mitenkään kyennyt järjestämään niin, että ne olisivat olleet comme il faut, vaikka panin parastani, huolimatta vastenmielisyydestäni käytännöllisiä puuhia kohtaan. Muilta sen sijaan kaikki sujui erinomaisesti ilman mitään vaivaa, kuten näytti, aivan niin kuin ei voisi toisin ollakaan. Muistan, että kerran paljon ja tuloksettomasti puuhattuani kynsieni hoidossa kysyin Dubkovilta, jonka kynnet olivat aina ihmeen kauniit, kauanko ne ovat hänellä olleet sellaiset ja miten hän on menetellyt. Dubkov vastasi minulle: »Niin kauan kuin muistan ajassa taaksepäin, en koskaan ole tehnyt mitään saadakseni ne tällaisiksi enkä ymmärrä, kuinka kunnon ihmisellä voisi ollakaan toisenlaiset kynnet.» Tämä vastaus teki minut hyvin murheelliseksi. Minä en silloin vielä tietänyt, että tärkeimpiä ehtoja, kun oli comme il faut, oli niitten vaivojen salaaminen, joiden kautta saavutetaan comme il faut. Comme il faut ei ollut minusta ainoastaan suuri ansio, ihana ominaisuus, täydellisyys, jonka koetin saavuttaa, vaan se oli välttämätön elämän ehto, jota ilman ei voinut olla onnea eikä kunniaa eikä mitään hyvää maailmassa. Minä en olisi kunnioittanut kuuluisaa taiteilijaa, en tiedemiestä enkä ihmis-

kunnan hyväntekijää, jos hän ei ollut comme il faut. Ihminen comme il faut oli heidän yläpuolellaan eikä ollut heihin verrattavissa; hän jätti heidän tehtäväkseen kuvien maalamisen, säveltämisen, kirjojen kirjoittamisen, hyväntekeväisyyden, hän kehuikin heitä siitä, — miksi ei kehuisi hyvää, ilmenipä se kenessä tahansa, — mutta hän ei voinut asettua tasavertaiseksi heidän kanssaan, hän oli comme il faut, mutta he eivät olleet, — siinä se. Minusta tuntuu, että jos meillä olisi veli, äiti tai isä, jotka eivät olisi comme il faut, niin minä sanoisin, että se on onnettomuus, mutta minulla ja heillä ei voi näin ollen olla mitään yhteistä. Mutta ei kultaisen ajan hukka, kun käytin sen alituisen huolenpitoon siitä, että varteen ottaisin kaikki minulle vaikeat seikat, joita comme il faut vaati ja jotka tekivät mahdottomaksi kaiken vakavan innostuksen, ei viha ja halveksuminen ihmiskunnan yhdeksää kymmenesosaa kohtaan, ei se, että en tahtonut huomata kaikkea sitä kaunista, mikä oli ulkopuolella tuota comme il faut, — kaikki tämä ei ollut suurin paha, minkä minulle teki tämä käsite. Suurin paha oli se vakaumus, että comme il faut merkitsee itsenäistä asemaa yhteiskunnassa, että ihmisen ei tarvitse koettaa tulla virkamieheksi eikä vaunusepäksi eikä sotamieheksi eikä tiedemieheksi, kun hän on comme il faut; että saavutettuaan tämän aseman hän jo täyttää kutsumuksensa, vieläpä on korkeammalla kuin suurin osa ihmisiä.

Määrättyinä nuoruuden kautena, monien erehdysten ja intohimojen jälkeen, jokaisen ihmisen tavallisesti täytyy ryhtyä toiminnallaan ottamaan osaa yhteiskunnan elämään, hän valitsee itselleen jonkin työalan ja omistautuu sille; mutta ihmiselle comme il faut tapahtuu harvoin näin. Minä olen tuntenut ja tunnen sängen, sängen monia vanhoja, ylpeitä, itsetietoisia, arvosteluissaan jyrkkiä ihmisiä, jotka, jos heiltä kysytään toisessa maailmassa: »Mikä sinä olet?

Ja mitä sinä teit siellä?» eivät voi vastata muuta kuin: »Je fus un homme très comme il faut.»

Tämä kohtalo odotti minua.

XXXII.

NUORUUS.

Huolimatta päässäni vallitsevasta käsitteiden sekaannuksesta minä olin tänä kesänä nuori, viaton, vapaa ja sen vuoksi miltei onnellinen.

Toisinaan, ja verraten useinkin, minä nousin aikaiseen. (Nukuin ulkoilmassa parvekkeella, ja aamuauringon kirkaat, vinot säteet herättivät minut.) Pukeuduin nopeasti, otin kainalooni pyyheliinan ja ranskalaisen romaanin ja menin uimaan jokeen, joka oli noin puolen virstan päässä talosta koivikon siimeksessä. Siellä kävin pitkälleni ruohikolle varjoon ja luin, irtautuen väliin kirjasta katsahtaakseni joen pintaa, joka varjossa oli sinipunertava ja alkoi värähdellä aamutuulella, kellertävää ruispeltoa toisella rannalla, säteitten kirkkaanpunaista aamuvaloa, joka yhä alemmaksi ja alemmaksi ulottuen lankesi koivujen valkeille rungoille, jotka piiloutuen toistensa taakse häipyivät katseeltani kauas tiheään metsään, ja nautin tuntiessani itsessäni aivan samantilaista nuorta elinvoimaa, jota luonto huokui kaikkialla ympärilläni. Kun taivaalla oli aamulla harmaita pilviä ja minulla oli vilu uinnin jälkeen, niin lähdin usein kulkemaan tietömiä taipaleita pelloilla ja metsissä kastellen nautinnokseni jalkani saappaitten läpi raikkaassa kasteessa. Samaan aikaan minä haaveksin vilkkaasti viimeisen lukemani romaanin sankareista ja kuvittelin olevani milloin sotapäällikkö, milloin ministeri, milloin harvinainen voimamies, milloin intohimoi-

nen ihminen, ja katselin hiukan peläten alinomaa ympärilleni toivoen kohtaavani *hänet* jossakin aholla tai puun takana. Kun tämmöisillä kävelyillä tapasin talonpoikia tai maalaisnaisia työssään, niin minä, huolimatta siitä, ettei *yksinkertaista rahvasta* ollut minulle olemassa, tunsin aina tiedotonta, voimakasta levottomuutta ja koetin laittaa niin, etteivät he olisi nähneet minua. Kun alkoi jo olla kuuma, mutta naiset eivät vielä olleet tulleet esille teetä juomaan, menin usein vihannestarhaan tai puutarhaan syömään niitä vihanneksia tai hedelmiä, jotka jo olivat kypsymässä. Ja tämä oli suurimpia huvejani. Menen omenatarhaan, aivan keskelle korkeata, vapaana kasvanutta, sankkaa vatukkoa. Pään yllä on kirkas, kuuma taivas, ympärillä huojuvat vihannat vattupensaat, joiden sekaan on kasvanut rikkaruohoa. Tummanviheriä nokkonen ohuine kukkivine latvoineen kohoo ryhdikkäänä korkeuteen; kämmenmäinen takiainen luonnottoman sinipunervine piikkisine kukkineen kasvaa epähienosti korkeammalle kuin vattupensas ja yläpuolelle pääni ja ulottuu joissakin paikoin nokkosen kanssa aivan vanhojen omenapuitten riippuviin vaaleanviheriäisiin oksiin, joitten yläosissa aivan vasten kuumaa aurinkoa on kypsymässä luun tavoin kiiltäviä, pyöreitä, vielä raakoja omenia. Alhaalla kurottautuu aurinkoa kohti nuori vattupensas, joka on miltei kuivettunut, lehdetön, vääristynyt; viheriä neulamainen ruoho ja nuori takiainen, joka on kasvanut viimevuotisen, sateen kasteleman lehden läpi, vihertävät mehevinä ikuisessa varjossa aivan kuin eivät tietäisikään, miten aurinko kirkkaana leikkii omenapuun oksilla.

Tässä tiheikössä on aina kosteata, tuoksuu sankalta alituiselta varjolta, hämähäkinverkolta, puusta pudonneelle omenalle, joka jo kuljeksii mätänevänä kosteassa maassa, vaapukalta, toisinaan metsäluteeltakin, jonka nielaisee vahingossa marjan kanssa, ja sitten syö pian toisen marjan sen

päälle. Eteenpäin siirtyessäni peloitan varpusia, joita aina asuu tässä syrjäisessä paikassa, kuulen niiden hätiköivän tirsikutuksen ja niiden pienten, nopeitten siipien lyönnit oksia vasten, kuulen lihavan mehiläisen surisevan yhdessä paikassa, ja jostakin käytävältä kuuluvat puutarhurin, Akim hölmön, askelet ja hänen iankaikkinen nenäänsä mutiseminen. Ajattelen itsekseni: »Ei! Ei hän eikä kukaan koko maailmassa löydä minua täältä! . . . » Molemmiin käsin poimin oikealta ja vasemmalta valkeista kartiomaisista varsista meheviä marjoja ja nauttien nielen toisen toisensa jälkeen. Jalat ovat jopa polvien yläpuoleltakin läpimärät, päässä pyörii mitä kauheinta hölynpölyä (tuhannen kertaa perätysten jankkaan ajatuksissani: ja-a-a-akak-sikym-ym-ym-ym-men-tä ja-a-a-akah-dek-sa-a-a-an), läpi kastuneitten housujen ovat nokkoset polttaneet jalkani kuten ovat polttaneet kätenikin, päätä alkavat jo paahtaa tiheikköön tunkeutuneet kohtisuorat auringonsäteet, ei pitkään aikaan enää ole tehnyt mieli syödä, mutta yhä istun tiheikössä, katselen, kuuntelen, mietiskelen ja koneellisesti poimin ja nielen parhaita marjoja.

Kello kymmenen jälkeen minä tavallisesti tulin vieras-huoneeseen, enimmäkseen sitten kun tee jo oli juotu ja naiset istuivat työssä. Ensimmäisen ikkunan luona, jonka aivinainen, auringossa haalistunut verho on alas laskettu, — mutta verhon reikien läpi tunkeutuva kirkas auringonpaiste tekee joka paikkaan, mihin vain sattuu pääsemään, niin välkkyviä tulisia pyörylöitä, että koskee silmiin niitä katsellessa, — seisoo ompelukehys ja sen valkoisella palttinakankaalla kävelee hiljalleen kärpäsiä. Ompelukehysten ääressä istuu Mimi ravistellen tavan takaa vihaisesti päätänsä ja siirtyen paikasta toiseen auringon tieltä, joka aina yhtäkkiä pääsee jostakin tunkeutumaan ja valahduttamaan johonkin paikkaan hänen kasvoilleen tai käsilleen tulisen juovan. Kolmen muun ikkunan läpi, joiden kehykset luovat varjoja, muodos-

tuu eheitä kirkkaita nelikulmioita; yhdessä niistä vierashuoneen maalaamattomalla lattialla loikoo vanhan tapansa mukaan Milka ja katselee korvat hörössä valoisassa nelikulmiossa käveleviä kärpäsiä. Katenka neuloo tai lukee istuen sohvalla ja huijaa kärsimättömästi valkoisilla kätösillään, jotka kirkkaassa valossa näyttävät läpikuultavilta, tai kulmat rypyssä ravistelee päättään karkoittaakseen hänen kullankeltaiseen tukkaansa joutuneen ja siellä pyristelevän kärpäsen. Ljubotška joko kulkee edes takaisin huoneessa kädet selän takana odottaen, että lähdettäisiin puutarhaan, tai soittaa pianolla jotakin kappaletta, josta vanhastaan tunnen joka ikisen nuotin. Minä istuudun jonnekin, kuuntelen tätä soittoa tai lukemista ja odotan, että pääsisin itse pianon ääreen. Toisinaan päivällisen jälkeen tein tytöille sen kunnian, että ratsastin heidän kanssaan (kävelyllä lähteminen ei mielestäni ollut sopusoinnussa ikäni eikä asemani kanssa). Ja meidän retkemme, joilla johdan heidät epätavallisten paikkojen ja rotkojen kautta, ovat tavallisesti hyvin miellyttäviä. Meille sattuu toisinaan seikkailuja, joissa osoitan uljuuttani, ja naiset kehuvat ratsastustani ja rohkeuttani ja pitävät minua suojelijanaan. Jos illalla ei ole ketään vieraita, niin teen jälkeen, jonka juomme varjoisalla parvekkeella, ja sen jälkeen, kun olen isän kanssa kävellyt taloustoimissa, minä asetan lojumaan vanhaan paikkaani, suureen nojatuoliin, ja kuunnellen Katenkan tai Ljubotškan soittoa luen ja samalla haaveilen entiseen tapaan. Joskus jäätyäni yksin vierashuoneeseen, kun Ljubotška soittaa jotakin vanhanaikaista, minä tahtomattani jätän kirjan sikseen ja katsellessani parvekkeen avoimesta ovesta korkeitten koivujen tuuheita riippuvia oksia, joille jo on lankeamassa illan varjo, ja kirkasta taivasta, jolle sitä tarkasti katsellessa yhtäkkiä ilmestyy aivan kuin pölyinen kellertävä täplä ja katoaa taas, ja kuunnelllessani salista kuuluvaa soittoa, portin narinaa, eukkojen

ääniä ja kotiin palaavaa karjaa kylältä minä yhtäkkiä muistan elävästi Natalia Savišnaa ja mamani ja Karl Ivanovitšia, ja mieleni tulee hetken ajaksi surulliseksi. Mutta sieluni on samaan aikaan niin täynnä elämää ja toiveita, että tämä muisto hipaisee minua vain siivellään ja lentää tiehensä.

Illallisen jälkeen ja toisinaan oltuani yökävelyllä jonkun kanssa puistossa — yksin en uskaltanut kulkea pimeitä lehtikujia — minä poistuin nukkumaan yksin parvekkeen lattialla, mikä tuotti minulle suurta mielihyvää miljoonista minua pureskelevista hyttysistä huolimatta. Täysikuun aikana minä vietin usein yökaudet patjallani istuen ja katsellen valoa ja varjoja, kuunnellen hiljaisuutta ja ääniä, haaveillen eri asioista, etenkin runollisesta, heikumallisesta onnesta, joka minusta silloin näytti korkeimmalta onnelta elämässä, ja surren sitä, että minun siihen asti oli suotu ainoastaan kuvitella sitä. Tapahtui usein, että heti kun kaikki ovat hajaantuneet ja tulet vierashuoneesta siirtyvät yläkerrokseen, jonka huoneista alkaa kuulua naisten ääniä ja ikkunoitteen avaamisen ja sulkemisen kolinaa, minä lähdän parvekkeelle ja käyskentelen siinä, kuunnellen ahneesti kaikkia nukkuvan talon ääniä. Siihen saakka, kun on olemassa pieni, aiheeton toivo saavuttaa vaikkapa epätäydellisenäkin semmoinen onni, jommoisesta haaveilen, minä en vielä voi rauhallisesti rakentaa itselleni kuvittelemaani onnea.

Joka kerran kun kuulen paljaitten jalkain astuntaa, yskimistä, huokauksen, ikkunan nykäisyn, vaatteitten kahinaa, minä hyppään vuoteesta, kuuntelen salaa, katselen tarkasti ja kiihdyn ilman näkyvää syytä. Mutta tulet katoavat yläikkunoista, askelten ja puhelun asemesta alkaa kuulua kuorsausta, vahti alkaa kuten yöllä on tapana kolkuttaa lautaa, puutarha on tullut sekä synkemmäksi että valoisammaksi heti, kun siitä ovat kadonneet ikkunoista tulleet punai-

set valokuovat, viimeinen tuli tarjoiluhuoneesta siirtyä eteiseen heittäen valokuovan kasteiseen puutarhaan, ja minä näen ikkunan läpi Fokan köyryn vartalon, kun hän hartikka yllään kynttilä kädessä on menossa vuoteensa luo. Usein tunsin suurta, mieltä kiihdyttävää nautintoa siitä, että hiipien pitkin märkää ruohikkoa talon pimeässä varjossa menin eteisen ikkunan luo ja henkeä pidättäen kuuntelin pojan kuor-
saamista, Fokan ähkimistä, hän kun luuli, ettei kukaan kuule häntä, ja hänen vanhan äänensä kaikua, kun hän kauan, hyvin kauan luki rukouksia. Viimein hänenkin kynttilänsä joka oli viimeinen, sammui, ikkuna paukahti kiinni, minä jäin aivan yksikseni ja riensin juoksujalkaa parvekkeelleni, katsellen arasti ympärilleni joka puolelle, eikö näy jossakin kukkalavan luona tai vuoteeni ääressä valkoista naista. Ja sitten minä kävin vuoteeseeni kasvot puutarhaan päin ja peitettyäni itseni niin hyvin kuin mahdollista itikoilta ja yölepakoilta katselin puistoon, kuuntelin yön ääniä ja haaveilin rakkaudesta ja onnesta.

Silloin kaikki sai minulle toisen merkityksen: sekä vanhat koivut, jotka toisella puolella loistivat kuutamosta taivasta vasten tuuheine oksineen, samalla kun niiden toinen puoli synkästi peitti pensaat ja tien mustilla varjoillaan, että lammen rauhallinen, komea, tasaisesti kuin ääni voimistuva välke, ja kastepisarain kuutamokimmellys parvekkeen edessä kasvavissa kukissa, jotka niinikään heittivät harmaan käytävänreunuslavan poikki sirot varjonsa, ja peltopyyn ääni lammen takana, ja maantieltä kuuluva ihmisen ääni, ja kahden vanhan koivun hiljainen, tuskin kuuluva kihnutus toisiaan vastaan, ja itikan ininä korvani juuressa peitteen alla, ja oksaan takertuneen omenan putoaminen kuiville lehdille, ja sammakoitten hyppiminen, jotka toisinaan tulivat kuistin portaille ja välkkyivät salaperäisesti vihertävine selkineen kuutamossa, — kaikki tämä sai minun silmissäni omituisen

merkityksen, — äärettömän suuren kauneuden ja jonkinmoisen keskeneräisen onnen merkityksen. Ja nyt tuli *hän*; hänellä oli pitkä musta palmikko, korkea rinta, hän oli aina surullinen ja ihana, hänen käsivartensa olivat paljaat, hänen syleilynsä heikumallinen. Hän rakasti minua, minä annoin uhriksi koko elämäni yhdestä ainoasta hetkestä hänen rakkauttaan. Mutta kuu oli yhä korkeammalla ja korkeammalla, yhä kirkkaampana ja kirkkaampana taivaalla, lammen komea välke, joka voimistui tasaisesti kuin ääni, tuli yhä kirkkaammaksi ja kirkkaammaksi, varjot tulivat yhä mustemmiksi ja mustemmiksi, valo tuli yhä kuulaammaksi ja kuulaammaksi, ja katsellessani ja kuunnellessani kaikkea tätä sanoi jokin minulle, että *hän* paljaine käsivarsineen ja tulisine syleilyineen ei vielä läheskään ole koko onni, ettei rakkaus häneen vielä läheskään ole täydellinen hyvä; ja kuta enemmän katselin korkeata, täyteläistä kuuta, sitä korkeammalla näyttivät minusta olevan todellinen kauneus ja hyvä, sitä puhtaampia ja lähempänä Häntä, kaiken kauniin ja hyvän lähdeettä, ja jonkinmoisen tyydyttämättömän, mutta mieltä liikuttavan riemun kyynelet kohosivat silmiini.

Ja yhä minä olin yksin, ja yhä näytti siltä, että salaperäisen suurenmoinen luonto, joka veti puoleensa kuun kirkasta kehrää, joka jostakin syystä oli pysähtynyt yhteen ainoaan korkeaan epämääräiseen paikkaan vaaleansinisellä taivaalla ja ikäänkuin täytti koko äärettömän avaruuden, ja minä, mitätön mato, jonka kaikki pienet, köyhät inhimilliset intohimot jo olivat saastuttaneet, mutta jolla oli rakkauden koko rajaton mahtava voima, — minusta näytti noina hetkinä siltä, että luonto ja kuu ja minä, me olimme yhtä ja samaa.

XXXIII.

NAAPURIT.

Minua ihmetytti suuresti maalle tultuamme ensimmäisenä päivänä se, että isä sanoi naapureitamme Jepifanoveja kelpo ihmisiksi, ja vielä enemmän ihmetytti se, että hän kävi heillä. Meillä oli ollut Jepifanovien kanssa jo ammoisista ajoista riitajuttu jostakin maasta. Lapsena kuulin usein, miten isä oli vihoissaan tuosta kärkeäjutusta, haukkui Jepifanoveja, kutsui luokseen eri ihmisiä puolustautuakseen, minun käsitykseni mukaan, heitä vastaan, kuulin Jakovin sanovan heitä meidän vihamiehimksemme ja *mustiksi ihmiksi*, ja muistan, miten maman pyysi, ettei hänen talossaan ja hänen läsnä ollessaan mainittaisi näitä ihmisiä . . .

Näitten seikkojen perusteella minä olin lapsena muodostanut itselleni varman ja selvän käsityksen siitä, että Jepifanovit ovat meidän *vihollisiamme*, jotka ovat valmiita pistämään kuoliaaksi tai kuristamaan ei ainoastaan isää, vaan hänen poikansakin, jos tämä joutuisi heidän käsiinsä, ja että he sananmukaisesti ovat *mustia ihmisiä*; siksipä minä nähdessäni äitini kuolinvuonna Avdotja Vasiljevna Jepifanovan, la belle Flamande, hoitelevan äitiä, tuskin saatoin uskoa että hän oli mustien ihmisten perheen jäsen. Sittenkin minulla edelleen oli mitä huonoin käsitys tästä perheestä. Huolimatta siitä, että me tänä kesänä usein tapasimme heitä, minulla oli edelleen omituiset ennakkoluuloni koko tätä perhettä kohtaan. Itse asiassa Jepifanovit olivat seuraavankaltaisia. Heidän perheeseensä kuului äiti, viidenkymmenen vuoden ikäinen leski, vielä hyvissä voimissa oleva ja iloinen eukko, hänen tyttärensä, kaunotar Avdotja Vasiljevna, ja

änkyttävä poikansa Pjotr Vasiljevits, virasta eronnut naimaton luutnantti, sangen vakava luonteeltaan.

Anna Dmitrijevna Jepifanova oli parikymmentä vuotta ennen miehensä kuolemaa asunut erillään hänestä, joskus Pietarissa, jossa hänellä oli sukulaisia, mutta enimmäkseen kylässään Mytištšissä, joka oli kolmen virstan päässä meiltä. Ympäristössä asuvat kertoivat hänen elämäntavastaan niin kauheita asioita, että Messalina häneen verraten oli viaton lapsi. Juuri tämän johdosta äitini pyysikin, ettei hänen talossaan edes mainittaisi Jepifanovan nimeä; mutta, aivan ilman ironiaa puhuen, oli mahdotonta uskoa edes kymmenettä osaa-kaan kaikkein ilkimielisimmistä monenlaisista juoruista, — naapurien juoruista maalla. Mutta siihen aikaan, kun minä opin tuntemaan Anna Dmitrijevnan, — vaikka hänellä silloin tosin oli konttoristina maaorja Mitjuša, joka aina ihovoiteella hienostettuna, hiukset käherrettyinä ja tserkessiläismallinen takki yllään seiso i Anna Dmitrijevnan tuolin takana päivällisellä, ja vaikka Anna Dmitrijevna usein hänen läsnä ollessaan ranskaksi kehoitti vieraitaan ihailemaan Mitjušan iha nia silmiä ja suuta, — ei ollut mitään, mikä olisi ollut sinne päinkään kuin huhu edelleen kertoi. Todellakin oli Anna Dmitrijevna kai jo kymmenkunta vuotta sitten, juuri silloin kun hän kirjeellisesti kutsui sotapalveluksesta pois kunnioittavan poikansa Petrušan, täydelleen muuttanut elämäntapansa. Anna Dmitrijevnan maatila ei ollut suuri, kaikkiaan siihen kuului vain hiukan yli sata maaorjaa, mutta menoja oli hänen iloisen elämänsä aikana ollut paljon, niin että kymmenkunta vuotta sitten tämä velasta kiinnitetty ja yhä uudelleen kiinnitetty tila tietysti oli joutunut maksujen laiminlyönnin vuoksi auttamattomasti pakkohuutokaupan partaalle. Tässä äärimmäisessä pulassa Anna Dmitrijevna, joka luuli, että holhouksenalaisuus, tilan takavarikointi, viranomaisten saapuminen ja muut senkaltaiset epämiellyt-

tävät asiat eivät johtuneet niin paljon korkojen maksamatta jättämisestä kuin siitä, että hän oli nainen, kirjoitti sotaväkeen pojalleen, että tämä tulisi pelastamaan äitinsä tässä tapauksessa. Vaikka Pjotr Vasiljevitš oli menestynyt sotapalveluksessa niin hyvin, että hän toivoi kohta saavansa hyvän toimeentulon, niin hän jätti kaikki, otti eron ja kunnioittavana poikana, joka piti ensimmäisenä velvollisuutenaan äidin vanhuuden turvaamisen (minkä hän aivan vilpittömästi mainitsi äidilleen kirjeissään), tuli maalle.

Pjotr Vasiljevitš oli rumasta ulkomuodostaan, kömpelyydestään ja änkyttämisestään huolimatta mies, jolla oli tavattoman vankat periaatteet ja harvinainen käytännöllinen äly. Joten kuten, pikku lainoilla, liiketoimilla, pyynnöillä ja lupauksilla, hän sai pidetyksi maatilan heidän hallussaan. Tultuaan tilanomistajaksi Pjotr Vasiljevitš pukeutui isänsä pitkään takkiin, jota oli säilytetty aitassa, hävitti vaunut ja hevoset, totutti vierailijat pois Mytištšistä, möyri maata, laajensi viljelyksiä, vähensi talonpoikain maata, hakkautti omin työvoimin ja möi tuottavasti metsän ja paransi asiat. Pjotr Vasiljevitš oli antanut itselleen ja pitänytkin sen lupauksen, ettei hän siihen asti kuin kaikki velat on maksettu, pidä muuta pukua kuin isän pitkää takkia ja purjekankaasta tehtyä päällystakkia, jonka hän oli itselleen valmistuttanut, eikä aja muuten kuin talonpoikaishevosten vetämissä maa-laisrattaissa. Tätä stoalaista elämäntapaa hän koetti levittää koko perheeseen, mikäli sen salli hänen äitiään kohtaan tuntemansa nöyry kunnioitus, jota hän piti velvollisuutenaan. Vierashuoneessa hän änkytellen oli kuin orja äitinsä edessä, täytti kaikki hänen toivomuksensa, torui palvelijoita, jos nämä eivät tehneet sitä, mitä Anna Dmitrijevna käski, mutta omassa työhuoneessaan ja konttorissaan hän piti väkeään tiukalla siitä, että oli otettu hänen käskemättään ankka ruokapöytään tai lähetetty Anna Dmitrijevnan käskyn mu-

kaan mies naapurittaren luo tiedustamaan terveydentilaa tai lähetetty talonpoikien tyttöjä metsään vaapukoita poimimaan, sen sijaan että olisivat olleet kitkemässä vihannestarhassa.

Noin neljän vuoden kuluttua oli kaikki velat maksettu ja Pjotr Vasiljevitš, joka oli käväissyt Moskovassa, palasi sieltä uudessa puvussa ja vaunuissa. Huolimatta tästä loistavasta asiain tilasta hän säilytti entiset stoalaiset taipumuksensa, joista näytti synkästi ylpeilevän omaistensa ja syrjäisten edessä, ja puhui usein, änkytellen, että »kuka todella tahtoo nähdä minua, se näkee minut mielellään lammasnahkaturkissakin, se syö kanssani sekä kaalikeittoa että puuroa. Minä puolestani syön niitä», lisäsi hän. Hänen jokaisessa sanassaan ja liikkeessään ilmeni ylpeys, joka perustui siihen tietoisuuteen, että hän oli uhrautunut äitinsä hyväksi ja vapauttanut tilan veloista, ja halveksuminen toisia kohtaan sen johdosta, etteivät nämä olleet tehneet mitään senkaltaista.

Äiti ja tytär olivat luonteeltaan aivan toisenlaisia ja monessa suhteessa keskenään erilaisia. Äiti oli kaikkein miellyttävimpiä naisia, seurassa aina yhtä hyvántahtoisen iloinen. Kaikki herttainen, iloinen ilahdutti häntä vilpittömästi. Myöskin — minkä piirteen tapaamme vain kaikkein hyvántahtoisimmissa vanhoissa ihmisissä — kykyä iloita hauskaa pitävän nuorison näkemisestä oli hänellä mitä suurimmassa määrässä. Hänen tyttärensä Avdotja Vasiljevna oli päinvastoin vakava luonteeltaan tai pikemminkin tuota erikoista välinpitämättömän hajamielistä ja syyttä suotta kopeata lajia, jota tavallisesti ovat kaunottaret, kun eivät ole naimisissa. Kun hän tahtoi olla iloinen, niin hänen iloisuutensa muodostui omituiseksi, — tavallaan hän pilkkasi itseään tai ehkä sitä, jonka kanssa puhui, tai kenties koko maailmaa, mikä varmaankaan ei ollut hänen tarkoituksensa. Usein

ihmettelin ja kysyin itseltäni, mitä hän oikeastaan tahtoi sanoa puhuessaan semmoista kuin: *niin, minä olen ihmeen kaunis; kylläpä kaikki ovat minuun rakastuneita*, y. m. s. Anna Dmitrijevna oli aina puuhassa; hänellä oli innostusta talonsa ja puutarhansa järjestelyyn, kukkasiin, kanarialintuihin ja kauniisiin pikku esineihin. Hänen huoneensa ja puistonsa olivat pieniä eivätkä upeita, mutta kaikki oli järjestetty niin huolellisesti, kaikki oli siistiä ja niin kevyen iloista niinkuin kaunis valssi tai polkka, niin että sana *lelu*, jota vieraat usein käyttivät ylistykseksi, sopi erinomaisen hyvin käytettäväksi Anna Dmitrijevnan pikku puutarhasta ja huoneista. Ja Anna Dmitrijevna itsekin oli lelu — pieni, laiha, kasvoissa terve väri, kädet pienet ja kauniit, aina iloinen ja aina aistikkaasti puettu. Vain hiukan liaksi pullottavat tumman punervat suonet hänen pikku kätösissään häiritsivät tätä yleisvaikutusta. Avdotja Vasiljevna sitävastoin ei juuri koskaan tehnyt mitään, ei pitänyt ollenkaan pikku esineitten tai kukkasten kanssa puuhaamisesta, välittipä aivan liian vähän itsestäänkin ja juoksi aina vierasten saapuessa pukeutumaan. Mutta kun hän pukeutuneena palasi huoneeseen, niin hän oli tavattoman kaunis, jos ei ota huomioon kaikille kauneille kasvoille ominaista kylmää ja vaihtelematonta silmien ilmettä ja hymyä. Hänen ankaran säännölliset, ihanat kasvonsa ja hänen siro vartalonsa näyttivät kaiken aikaa sanovan: »Olkaa hyvä, minua kelpaa katsella.»

Mutta huolimatta äidin vilkkaasta luonteesta ja tyttären välinpitämättömän hajamielisestä ulkomuodosta sanoi jokin teille, että edellinen ei ollut koskaan — ei ennen eikä nyt — rakastanut mitään, paitsi mikä oli somaa ja iloista — mutta että Avdotja Vasiljevna oli niitä luonteita, jotka kerran ruvettuaan rakastamaan uhraavat koko elämänsä sille, jota rakastavat.

XXXIV.

ISÄN NAIMINEN.

Isä oli neljäkymmenen kahdeksan vuoden ikäinen, kun hän meni toisiin naimisiin Avdotja Vasiljevna Jepifanovan kanssa.

Saavuttuaan yksin tyttöjen kanssa maalle keväällä oli isä, niin kuvittelen, siinä erikoisen levottomassa ja onnellisessa ja seuraa kaipaavassa mielentilassa, jossa pelurit tavallisesti ovat lakattuaan pelaamasta, kun ovat voittaneet paljon. Hän tunsi, että hänellä oli vielä paljon käyttämättä jäänyttä onnea, jota hän voisi, jollei tahtonut enää käyttää korttipelissä, käyttää yleensä menestymiseen maailmassa. Sitäpaitsi oli kesä, hänellä oli odottamattoman paljon rahaa, hän oli aivan yksin ja hänellä oli ikävä. Keskustellessaan Jakovin kanssa asioista ja muistettuaan loppumattomasti kärejäjutun Jepifanovien kanssa ja Avdotja Vasiljevna kaunottaren, jota hän ei ollut nähnyt pitkään aikaan, hän lausui, niin kuvittelen, Jakoville: »Tiedätkö, Jakov Harlampytš, sen sijaan että rehkisimme tuossa käräjäasiassa minä aion yksinkertaisesti luovuttaa heille tuon kirotun maan, vai mitä? Mitä sinä ajattelet? . . . »

Kuvittelen, miten Jakovin sormet alkoivat kieltävästi pyöriä hänen selkänsä takana, kun hän kuuli tällöisen kysymyksen, ja miten hän todisteli, että »*sitten niin* meidän asiamme on oikea, Pjotr Aleksandrytš.»

Mutta isä käski valjastaa hevosen, pukeutui oliivinväriseen lievetakkiin, kampasi hiustensa jäännökset, pirs-kotti nenäliinaansa tuoksuvettä ja mitä iloisimmalla tuulella, mikä johtui hänen vakaumuksestaan, että hän menettelee

kuin herrasmies, mutta ennen kaikkea toivosta saada nähdä kaunis nainen, hän lähti naapuriin.

Minä tiedän vain, että isä ei ensimmäisellä käynnillään tavannut kotona Pjotr Vasiljevitšia, joka oli pellolla, ja vietti yksinään pari tuntia naisten seurassa. Kuvittelen, miten hän oli pelkkää rakastettavuutta, miten hän hurmasi heitä polkien pehmeällä saappaallaan, lepertäen ja katsellen suloisesti silmillään. Kuvittelen myös, miten iloinen eukko yhtäkkiä alkoi hellästi rakastaa häntä ja miten kylmä kaunotar, tytär, tuli iloiselle tuulelle.

Kun palvelustyttö hengästyneenä juoksi ilmoittamaan Pjotr Vasiljevitšille, että itse vanha Irtenjev oli tullut, niin kuvittelen hänen vihaisesti vastanneen: »Mitä sitten, jos on tullut?» ja tulleen tämän jälkeen kotiinsa mahdollisimman hiljaa, kenties vielä tahallaan poikenneen työhuoneeseensa pukeakseen ylleen likaisimman takkinsa ja lähettäneen sanan kokille, ettei tämä saa, jos rouva käskee, lisätä mitään päivälliseen.

Olen myöhemmin usein nähnyt isän Jepifanovin kanssa yhdessä, ja sen vuoksi kuvittelen elävästi tuota ensimmäistä kohtaamista. Kuvittelen, miten siitä huolimatta, että isä esitti jutun sopimista, Pjotr Vasiljevitš oli synkkä ja vihoissaan siitä, että oli äidin takia uhrannut virkauransa, kun taas isäni ei ollut tehnyt mitään senkaltaista, miten ei mikään ihmetyttänyt häntä ja miten isä, aivan kuin ei huomaisi tuota synkkyyttä, oli leikkisä, iloinen ja kohteli häntä kuin ihmeellistä leikinlaskijaa, mikä toisinaan sai Pjotr Vasiljevitšin loukkaantumaan ja toisinaan kuitenkin vasten tahtoaan antautumaan. Isä, jolla oli taipumus lyödä kaikki leikkisi, sanoi Pjotr Vasiljevitšia jostakin syystä everstiksi, ja vaikka Jepifanov kerran minun kuullen huomautti tavalista pahemmin änkytellen ja harmista punastuneena, ettei

hän ole e-e-e-eversti, vaan lu-u-uutnantti, niin isä viiden minuutin kuluttua sanoi häntä taas everstiksi.

Ljubotška kertoi minulle, että ennen kuin me olimme vielä tulleet maalle, he olivat joka päivä tavanneet Jepifanoveja ja oli ollut hyvin hauskaa. Isä, joka osasi järjestää kaikki ikäänkuin omalaatuisesti, leikillisesti ja samalla yksinkertaisesti ja hienosti, oli keksinyt milloin metsästysretkiä milloin kalamatkoja, milloin jonkinmoisen ilotulituksen, joihin Jepifanovit ottivat osaa. Ja olisi ollut vielä hauskenempi, jos ei olisi ollut tuota sietämätöntä Pjotr Vasiljevitsiä, joka oli nyrpeä, änkytteli ja aina häiritsi, sanoi Ljubotška.

Meidän tulomme jälkeen olivat Jepifanovit vain kahdesti olleet meillä ja yhden kerran me olimme käyneet heillä. Pietarin päivän jälkeen, jolloin isän nimipäivillä olivat he ja suuri määrä muita vieraita, oli seurustelumme Jepifanovien kanssa jostakin syystä kokonaan lakannut, ja vain isä oli edelleen käynyt heillä.

Sinä lyhyenä aikana, jolloin minä olin nähnyt isän yhdessä Dunetškan kanssa, kuten äiti nimitti häntä, ennätin huomata seuraavaa. Isä oli aina siinä onnellisessa mielen-tilassa, joka oli hänessä hämmästyttänyt minua tulopäivänämme. Hän oli niin iloinen, nuori, täynnä elämää ja onnellinen, että tuon onnen säteet levisivät kaikkiin ympärillä oleviin ja saattoivat väkisinkin heidät samaan tilaan. Hän ei poistunut askeltakaan Avdotja Vasiljevnan luota, kun tämä oli huoneessa, puhui lakkaamatta hänelle niin imeliä kohteliaisuuksia, että häpesin hänen puolestaan, tai ääneti katsoellen häneen nytkäytteli omituisen kiihkeästi olkapäätään ja ryähteli, puhelipa toisinaan hymysuin hänelle jotakin kuis-
kutellenkin; mutta kaiken tämän hän teki sen näköisenä, *noin vain, leikillään*, niin kuin hänelle oli ominaista kaikkein vakavimmissakin asioissa.

Avdotja Vasiljevna näytti omaksuneen isän tavat ilmais-

takseen onnea, joka tähän aikaan loisti hänen suurista sinisistä silmistään melkein aina, paitsi niinä hetkinä, jolloin hänet yhtäkkiä valtasi sellainen ujous, että minun, joka tunsin tämän tunteen, oli sääli ja vaikea katsoa häntä. Semmoisina hetkinä hän nähtävästi pelkäsi jokaista katsetta ja liikettä, hänestä näytti, että kaikki katselevat häntä, ajattelevat vain häntä ja pitävät hänessä kaikkea sopimattomana. Hän katsahdelti pelästyneenä kaikkiin, väri vaihteli yhtämitta-
ta hänen kasvoillaan ja hän alkoi puhua kovalla äänellä ja rohkeasti, enimmäkseen tyhmyyksiä, tunsin sen, tunsin kaikkien ja isän kuulevan sen, ja punastui yhä enemmän. Mutta tällaisissa tapauksissa isä ei huomannutkaan tyhmyyksiä, vaan katseli häntä kaiken aikaa yhtä intohimoisesti, rykien, iloisen innostuksen vallassa. Minä huomasin, että vaikka ujuden kohtaukset tulivatkin Avdotja Vasiljevnulla ilman mitään syytä, ne joskus seurasivat heti sen jälkeen, kun isän läsnä ollessa oli mainittu jostakin nuoresta ja kauniista naisesta. Usein sattuvat siirtymiset mietiskeleväisyydestä senlaatuiseen omituiseen, kömpelöön iloisuuteen, josta jo olen puhunut, isän mielisanon ja puheenkäänteitten toistelemisen, isän kanssa alettujen keskustelujen jatkaminen muitten kanssa, — kaikki tämä olisi selittänyt minulle isän ja Avdotja Vasiljevnan suhteet, jos toimivana henkilönä ei olisi ollut isäni ja jos olisin ollut hiukan vanhempi, mutta minä en aavistanut mitään siihen aikaan, en silloinkaan, kun isä minun läsnä ollessani, saatuaan kirjeen Pjotr Vasiljevitšiltä, tuli siitä hyvin alakuloiseksi eikä elokuun loppuun saakka käynyt enää Jepifanoveilla.

Elokuun lopussa isä alkoi taas käydä naapureilla ja päivää ennen meidän (minun ja Volodjan) lähtöämme Moskovaan hän ilmoitti meille menevänsä naimisiin Avdotja Vasiljevna Jepifanovan kanssa.

MITEN OTIMME VASTAAN TÄMÄN TIEDON.

Päivää ennen tätä virallista tiedonantoa kaikki talossa jo tiesivät tämän asian ja arvostelivat sitä eri tavoin. Mimi ei koko päivänä tullut ulos huoneestaan ja itki. Katenka istui hänen luonaan ja tuli vain päivälliselle, jonkinmoinen loukkaantumisen ilme kasvoissaan, minkä hän ilmeisesti oli omaksunut äidiltään; Ljubotška sitävastoin oli hyvin iloinen ja sanoi pöydässä, että hän tietää erinomaisen salaisuuden, jota ei kuitenkaan kerro kenellekään.

— Mitään erinomaista ei sinun salaisuudessasi ole, — sanoi hänelle Volodja, joka ei ottanut osaa hänen mielihyväänsä. — Jos sinä kykenisit ajattelemaan jotakin vakavasti niin ymmärtäisit, että se päinvastoin on hyvin huono asia.

Ljubotška katsoi ihmeissään pitkään häntä ja vaikenä.

Päivällisen jälkeen Volodja aikoi ottaa minua kädestä, mutta pelästyi luultavasti sitä, että se näyttäisi hellyydeltä, ja nykäisi minua vain kyynärpäältä ja kutsui pään nyökkäyksellä saliin.

— Tiedätkö, mistä salaisuudesta Ljubotška puhui? — sanoi hän minulle, kun ensin oli tullut vakuuttuneeksi siitä, että olimme yksin.

Me Volodjan kanssa puhelimme harvoin kahden kesken mistään vakavasta asiasta, niin että kun sellaista sattui, me tunsimme kumpikin olomme jollakin tavoin hankalaksi ja silmissämme alkoi hyppiä pikku poikia, kuten Volodja sanoi; mutta nyt hän vastaukseksi hämillä olooni, joka ilmeni silmistäni, katsoi minua yhä kiinteästi ja vakavasti silmiin sen näköisenä kuin olisi tahtonut sanoa: »Tässä ei ole mitään syytä hämillä oloon, me olemme joka tapauksessa veljeksiä

ja meidän on neuvoteltava tärkeästä perheasiasta.» Minä ymmärsin hänet, ja hän jatkoi:

— Isä menee naimisiin Jepifanovan kanssa! Tiedätkö sen?

Nyökäytin päätäni, sillä olin kuullut siitä.

— Sehän on hyvin paha, — jatkoi Volodja.

— Miksi niin?

— Miksi! — vastasi hän harmistuneena. — Onpa sangen miellyttävää, kun on sellainen änkyttäjä-setä, eversti, ja koko tuo sukulaisjoukko. Ja tuo nainenkin näyttää vain nyt hyvältä ja laatuunkäyvältä, mutta kuka sen tietää, mitä tulee. Meille se saattaa olla samantekevää, mutta Ljubotškan on kohta mentävä maailmaan. Tuollaisen belle-mèren kanssa ei ole kovin miellyttävää, hänhän puhuu huonosti ranskaakin ja mitä tapoja hän voi Ljubotškalle opettaa. Räähkä se on eikä mitään muuta; olkoon niinkin, että on hyvänluontoinen, mutta räähkä se on kuitenkin, — lopetti Volodja, nähtävästi hyvin tyytyväisenä tuohon käyttämäänsä »räähkä» nimitykseen.

Vaikka minusta olikin hyvin omituista kuulla Volodjan arvostelevan niin tyynesti isän valintaa, niin minusta tuntui, että hän oli oikeassa.

— Mistähän syystä isä nai? — kysyin minä.

— Se on hämära juttu, Jumala heidät tietää; minä tiedän vain, että Pjotr Vasiljevitš suostutteli häntä naimaan, vaati; että isä ei tahtonut, mutta sitten sai hän jotakin päähänsä, jonkinmoisen ritarillisuuden puuskan, — hämära juttu. Minä olen vasta nyt alkanut ymmärtää isää, — jatkoi Volodja (hän ei nyt käyttänyt tavallisesti käyttämäänsä nimitystä pappa, vaan sanoi isä, mikä pisti minuun kipeästi): että hän on kelpo mies, hyvä ja älykäs, mutta niin kevytmielinen ja huikentelevainen... se on ihmeellistä! Hän ei voi tyynenä nähdä naista. Tiedäthän, ettei ole hänelle tuttua naista, johon hän ei olisi rakastunut. Tiedäthän, Mimikin,

— Mitä sinä?

— Niinkuin sanon; minä sain äskettäin tietää, että hän oli rakastunut Mimiin, kun tämä oli nuori, kirjoitti hänelle runoja, ja jotakin on heidän välillään ollut. Mimi kärsii yhä vielä. — Ja Volodja alkoi nauraa.

— Mahdotonta! — sanoin minä ihmetellen.

— Mutta pääasia on — jatkoi Volodja taas vakavana ja alkaen yhtäkkiä puhua ranskaa, — miten miellyttävää koko suvustamme tulee olemaan tämä naiminen! Varmaankin hän saa lapsiakin.

Minua hämmästytti siinä määrin Volodjan terve järki ja kaukonäköisyys, etten tiennyt, mitä vastaisin.

Silloin tuli luoksemme Ljubotška.

— Te siis tiedätte? — kysyi hän iloisen näköisenä.

— Kyllä, — sanoi Volodja, — mutta minua ihmetyttää, Ljubotška: ethän sinä enää ole kapalolapsi. Mitä iloa sinulla on siitä, että isä nai jonkun jonninjoutavan roskan.

Ljubotška tuli yhtäkkiä vakavan näköiseksi ja vaipui mietteisiin.

— Volodja, miksi roskan? Kuinka sinä uskallat puhua sillä tavoin Avdotja Vasiljevna? Jos kerran isä menee hänen kanssaan naimisiin, niin ei hän ole mikään roska.

— Ei, ei roska, minä sanoin väärin, mutta kuitenkin . . .

— Ei mitään »kuitenkin», — keskeytti Ljubotška tulistuneena. — Minä en ole sanonut roskaksi sitä neitiä, johon sinä olet rakastunut. Kuinka sinä voit puhua noin isästä ja kelpo naisesta? Vaikka oletkin vanhempi veljeni, niin älä puhu minulle! Sinun ei pidä puhua.

— Miksi ei sitten saisi keskustella sii . . .?

— Ei saa keskustella, — keskeytti Ljubotška uudelleen, — ei saa keskustella sellaisesta isästä kuin meidän. Mimi saa keskustella, mutta et sinä, vanhempi veli.

— Ei, sinä et vielä ymmärrä mitään, — sanoi Volodja

halveksivasti, — opi sinä ymmärtämään. Onko se hyvä, että joku Jepifanovin D u n e t š k a tulee maman vainajan sijalle?

Ljubotška vaikenä hetkiseksi, ja yhtäkkiä nousivat kyyneleet hänen silmiinsä.

— Tiesin, että sinä olet ylpeä, mutta en luullut sinua noin ilkeäksi, — sanoi hän ja lähti luotamme.

— V e h n ä s e e n, — sanoi Volodja laittaen kasvonsa vakavan hullunkuriseksi ja silmänsä himmeiksi. — Keskustelepa heidän kanssaan, — jatkoi hän aivan kuin moittien itseään siitä, että oli siinä määrin unohtanut itsensä, että oli voinut alentua keskustelemaan Ljubotškan kanssa.

Seuraavana päivänä oli ruma sää, ei isä eivätkä naiset olleet tulleet teetä juomaan silloin, kun minä tulin vierashuoneeseen. Yöllä oli ollut kylmä syyssade, taivaalla kiiti yöllä sataneen pilven jäännöksiä, joiden läpi himmeästi paistoi valopyörylänä näkyvä aurinko, joka jo oli verraten korkealla. Oli tuulista, kosteata ja harmaata. Puutarhaan vievä ovi oli auki, märkyydestä mustuneella verannan lattialla olivat alkaneet kuivaa yöllisen sateen tekemät lätäköt. Avoin ovi nytki tuulen vaikutuksesta rautakoukussaan, tiet olivat kosteat ja likaiset; vanhat koivut paljastuneine valkeine oksineen, pensaat ja ruoho, nokkonen, viinimarjapensas, seljapuu lehtien vaalea puoli esiin kääntyneenä riuhtoivat paikallaan ja näyttivät tahtovan irtautua juuristaan; lehmuskujasta lenteli pyörien ja toisiaan takaa ajaen keltaisia pyöreitä lehtiä ja kastuen ne jäivät makaamaan märälle tielle ja märälle tummanviheriälle niityn jälkiniitokselle. Minun ajatuksiani askarrutti isän tuleva avioliitto siltä näkökannalta kuin sitä katsoi Volodja. Sisareni, meidän ja isän itsensäkin tulevaisuus ei näyttänyt minusta lupaavan mitään hyvää. Minua kiusasi ajatus, että sivullinen, vieras ja ennen kaikkea n u o r i nainen, vaikka hänellä ei ole siihen mitään

oikeutta, tulee monessa suhteessa — kenen sijalle? — On vain yksinkertainen nuori neiti ja tulee äitivainajan sijalle! Mieleni oli surullinen, ja isä näytti minusta yhä enemmän ja enemmän syylliseltä. Silloin kuulin hänen ja Volodjan äänen puhuvan tarjoiluhuoneessa. Minä en tahtonut nähdä isää tällä hetkellä ja siirryin kauemmaksi ovesta; mutta Ljubotška tuli jäljessäni ja sanoi, että isä kysyy minua.

Hän seiso vierashuoneessa käsi pianon varassa ja katseli kärsimättömästi ja samalla voitonriemuaisesti minuun päin. Hänen kasvoillaan ei enää ollut sitä nuoruuden ja onnen ilmettä, jonka olin huomannut hänessä koko tämän ajan. Hän oli surullinen. Volodja käveli huoneessa piippu kädessä. Minä astuin isän luo ja tervehdin häntä.

— No, ystäväni, — sanoi hän päättävästi, päättään kohottaen ja sillä erikoisella, nopealla puheensävyllä, jolla sanotaan sellaiset asiat, mitkä ilmeisesti ovat epämiellyttäviä, mutta joita on jo myöhäistä arvostella, — te tiedätte luullakseni, että minä menen naimisiin Avdotja Vasiljevnan kanssa. — Hän oli vähän aikaa vaiti. — En aikonut koskaan mennä naimisiin teidän mamman'inne kuoltua, mutta... — hän pysähtyi hetkiseksi, — mutta... mutta nähtävästi se on kohtalo. Dunetška on hyvä, herttainen tyttö eikä enää aivan nuori; toivon, että te rupeatte pitämään hänestä, ja hän puolestaan jo rakastaa teitä sydäimestään, hän on hyvä. Nyt teidän, — sanoi hän kääntyen minun ja Volodjan puoleen ja aivan kuin kiiruhtaen puhumaan, ettemme ennättäisi keskeyttää häntä, — teidän on jo aika lähteä, mutta minä olen täällä uuteen vuoteen asti ja tulen Moskovaan, — taas hän pysähtyi, — vaimoni ja Ljubotškan kanssa. — Minusta alkoi tuntua pahalta nähdä isäni ikäänkuin arkailevana ja syyllisenä meidän edessämme, astuin lähemmäksi häntä, mutta Volodja käveli edelleen huoneessa yhä tupakoiden ja pää alas painuneena.

— Niin, ystäväni, tämmöistä on isäukkonne keksinyt, — lopetti isä punastuen, yskähdellen ja ojentaen minulle ja Volodjalle kätensä. Hänellä oli kyynleet silmissä, kun hän sanoi tämän, ja käden, jonka hän oli ojentanut sillä hetkellä toisessa päässä huonetta olevalle Volodjalle, minä huomasin hiukan vapisevan. Tämän vapisevan käden näkeminen vaikutti minuun niin, että minusta tuntui kipeältä ja minä tulin ajatelleeksi, että isä oli palvellut vuoden 1812 sodassa ja ollut tunnetusti urhoollinen upseeri. Minä tartuin hänen suureen suonikkaaseen käteensä ja suutelin sitä. Hän puristi voimakkaasti kättäni ja alkaen yhtäkkiä nyhyhkyttää otti molemmin käsin kiinni Ljubotškan mustasta päästä ja alkoi suudella hänen silmiään. Volodja oli pudottavinaan piippunsa ja kumartuessaan pyyhki salaa silmiään nyrkillään ja poistui huoneesta koettaen esiintyä niin, ettei häntä huomattaisi.

XXXVI.

YLIOPISTO.

Häiden piti olla kahden viikon kuluttua; mutta meidän luentomme alkoivat ja Volodjan kanssa lähdimme syyskuun alussa Moskovaan. Nehljudovit palasivat niin ikään maalta. Dmitri (jonka kanssa erotessamme olimme luvanneet kirjoittaa toisillemme emmekä tietysti olleet kirjoittaneet kertaakaan) tuli heti luokseni, ja me päätimme, että hän vie minut seuraavana päivänä ensimmäisen kerran yliopistoon luennoille.

Oli kirkas aurinkoinen päivä.

Heti kun astuin sisälle luentosaliin, tunsin, miten henkiloisyyteni hävisi tuohon nuorten iloisten ihmisten joukkoon,

joka suurista ikkunoista tunkeutuvassa auringonpaisteessa ääntä pitäen liikehti läpi kaikkien käytävien ja ovien. Se tunne, että tiesin olevani tämän suuren yhteiskunnan jäsen, oli hyvin miellyttävä. Mutta kaikista näistä henkilöistä olivat vain harvat tuttujani ja tuttavuus heidän kanssaan rajoittui pään nyökkäykseen ja sanoihin: »Hyvää päivää, Irtenjev!» Ympärilläni monet puristelivat toistensa käsiä, tunkeilivat joukkoina; ystävyiden sanoja, hymyjä, suopeutta, pilapuheita tuli joka puolelta. Minä tunsin kaikkialla siteen, joka yhdisti koko tämän nuoren seuran, ja tunsin surukseni, että tuo side ikäänkuin kulki ohitseni. Mutta tämä oli vain hetken vaikutelma. Tämän ja sen synnyttämän harmin vaikutuksesta minä pian huomasin, että oikeastaan oli sangen hyvä, etten kuulu koko tuohon seuraan, että minulla pitää olla oma seurapiirini, kunnollisia ihmisiä, ja istuuduin kolmannelle penkille, jolla istuivat kreivi B., paroni Z., ruhtinas R., Ivin ja muita senkaltaisia herroja, joista olin tuttu Ivinin ja kreivi B:n kanssa. Mutta nämäkin herrat katselivat minua sillä tavoin, etten tuntenut oikein kuuluvani heidänkään seuraansa. Minä aloin havainnoida kaikkea, mitä ympärilläni tapahtui. Semjonov harmaine pörröttävine hiuksineen ja valkeine hampaineen istui takki auki lähellä minua nojaten kyynärpäihinsä ja pureksi kynää. Lukiolainen, joka oli parhaiten suorittanut tutkinnon, istui etupenkissä poski edelleen sidottuna mustaan kaulaliinaan ja leikki hopeaisella kellonavaimella, joka killui atlaskankaisella liivillä. Ikonin, joka oli kuin olikin päässyt ylioppilaaksi, istui ylimmällä penkillä sinisissä reunuksella varustetuissa housuissa, jotka peittivät koko saappaan, nauroi täyttä kurkkua ja huusi olevansa Parriassolla. Iljinka, joka hämmästykseni kumarsi minulle ei ainoastaan kylmästi, vaan halveksivastikin, aivan kuin muistuttaakseen, että täällä olimme tasa-arvoisia, istui edessäni ja asettaen sangen rennosti laihat jalkansa

penkille (kuten minusta näytti minun takiani) keskusteli toisen ylioppilaan kanssa ja vilkaisi joskus minuun. Minun vieressäni Ivinin seura puhui ranskaa. Nämä herrat tuntuivat minusta hirveän typeriltä. Jokainen sana, jonka kuulin heidän keskustelustaan, näytti minusta ei ainoastaan järjettömältä, vaan väärältäkin, yksinkertaisesti ei ollut ranskaa (ce n'est pas francais, sanoin ajatuksissani), ja Semjonovin, Iljinkan ja muiden asennot, puheet ja käytös näyttivät minusta olevan alhaisolle ominaisia, epähienoja, ei »comme il faut».

Minä en kuulunut mihinkään seuraan ja olin vihainen, kun tunsin olevani yksin ja kykenemätön lähestymään. Muuan ylioppilas minun edessäni olevalla penkillä pureskeli kynsiään, jotka olivat täynnä punaisia puremia, ja se näytti minusta niin vastenmieliseltä, että istuuduin etemmäksi hänestä. Mutta mieleni, muistan sen, oli tänä ensimmäisenä päivänä hyvin surullinen.

Kun professori astui sisälle ja kaikki liikahtivat ja vaikenivat, niin minä muistan ulottaneeni professoriinkin ironisen katsantotapani ja minua hämmästytti se, että professori alkoi luentonsa johtolauseella, jossa minun mielestäni ei ollut mitään järkeä. Minä tahdoin, että luento alusta loppuun asti olisi ollut niin viisas, ettei siitä olisi voinut jättää pois eikä siihen lisätä ainoatakaan sanaa. Kun tämä toiveeni raukesi, niin otsikon »Ensimmäinen luento» alle, jonka olin kirjoittanut mukanaani tuomaani kauniisti sidottuun vihkoon, minä piirsin kahdeksantoista profiilia, jotka yhdessä muodostivat kukan kaltaisen pyörylän, ja vain joskus kuljetin kättäni paperia pitkin, jotta professori (jonka olin vakuutettu tarkoin seuraavan toimiani) luulisi minun tekevän muistiinpanoja. Päätin tällä samalla tunnilla, että on tarpeetonta ja typerääkin kirjoittaa muistiin, mitä itsekukin professori puhuu, ja noudatin tätä periaatetta kurssin loppuun asti.

Seuraavilla luennoilla en enää tuntenut itseäni niin yksinäiseksi, tutustuin moniin, puristin käsiä, keskustelin, mutta jostakin syystä ei minun ja toverieni välillä kuitenkaan tapahtunut varsinaista lähentymistä ja usein vielä jouduin sydämessäni olemaan surullinen ja teeskentelemään. Ivinin ja aristokraattien seuraan, niinkuin kaikki heitä sanoivat, minä en voinut yhtyä, koska, kuten nyt muistan, olin heitä kohtaan juro ja töykeä ja tervehdin heitä vain silloin, kun he tervehtivät minua, ja he puolestaan taas näyttivät hyvin vähän tarvitsevan minun tuttavuuttani. Enemmistön kanssa taas tämä tapahtui aivan toisesta syystä. Heti kun tunsin, että joku toveri alkoi kiintyä minuun, minä annoin hänen tietää, että minä syön päivällistä ruhtinas Ivan Ivanovitšilla ja että minulla on ajopelit. Tämän kaiken minä sanoin vain sen tähden, että esiintyisin vielä edullisemmassa valossa ja että toveri siitä syystä pitäisi minusta vielä enemmän; mutta melkein joka kerta toveri päinvastoin, saatuaan kuulla sukulaisuudestani ruhtinas Ivan Ivanovitšin kanssa ja ajopeleistä, tuli hämmästyksekseni yhtäkkiä ylpeäksi ja kylmäksi minua kohtaan.

Joukossamme oli valtion stipendiaatti, ylioppilas Ope-rov, vaatimaton, hyvin lahjakas ja uuttera nuori mies, joka antoi aina kättä aivan kuin olisi ojentanut laudan, sormiaan taivuttamatta ja liikahduttamatta, niin että leikkisät toverit toisinaan antoivat samalla tavalla kättä hänelle ja sanoivat sitä »lautakäden antamiseksi». Minä istuuduin melkein aina hänen viereensä ja keskustelin usein hänen kanssaan. Ope-rov miellytti minua erikoisesti niiden vapaiden mielipiteiden johdosta, joita hän lausui professoreista. Hän arvioi hyvin selvästi ja täsmällisesti kunkin professorin opetuksen ansiot ja viat ja toisinaan pilkkasikin heitä, mikä vaikutti minuun erittäin omituisesti ja valtavasti, kun se sanottiin hänen hiljaisella äänellään, joka tuli hänen pienen pienestä suustaan.

Siitä huolimatta hän kirjoitti huolellisesti muistiin pienellä käsialallaan poikkeuksetta kaikki luennot. Me aloimme jo ystävystyä, päätimme valmistautua tutkintoon yhdessä, ja hänen pienet harmaat likinäköiset silmänsä alkoivat jo mielihyvää osoittaen kääntyä minuun, kun saavuin istumaan paikalleni hänen viereensä. Mutta kerran katsoin tarpeelliseksi keskustellessamme selittää hänelle, että äitini oli kuollessaan pyytänyt, ettei isä panisi minua valtion laitokseen ja että kaikki valtion varoilla kasvatetut oppilaat, vaikka saatavat olla hyvin älykkäitäkin, ovat minusta . . . aivan muuta kuin . . . , ce ne sont pas des gens comme il faut, sanoin änkyttäen ja tuntien jostakin syystä punastuneeni. Operov ei sanonut minulle mitään, mutta ei seuraavilla luennoilla tervehtinyt minua ensiksi, ei antanut lautakättään, ei keskustellut, ja kun istuuduin paikalleni, niin hän syrjittäin pää taivutettuna vihkoilla olevia sormia kohti oli katsovinaan vihkoihinsa. Ihmettelin Operovin aiheetonta kylmenemistä. Mutta pidin sopimattomana pour un jeune homme de bonne maison hakea valtion kasvatin, ylioppilas Operovin suosiota ja jätin hänet rauhaan, vaikka hänen kylmenemisensä, tunnustan sen, oli minusta surullista. Kerran tulin ennen häntä, ja koska oli suositun professorin luento, jolle tulivat nekin ylioppilaat, joilla ei ollut tapana aina käydä luennoilla, ja kaikki paikat olivat täynnä, niin minä istuuduin Operovin paikalle, panin pulpetille vihkoni ja poistuin itse huoneesta. Palattuani luentosaliin näin, että vihkoni oli siirretty takapenkille ja Operov istui minun paikallani. Huomautin hänelle, että olin pannut siihen vihkoni.

— En tiedä, — vastasi hän yhtäkkiä kiivastuen ja katsumatta minuun.

— Minä sanon teille, että panin tähän vihkoni, — sanoin minä alkaen tahallani suuttua pelästyttääkseni hänet ur-

hoollisuudellani. — Te näitte sen, — lisäsin katsellen ympärilleni ylioppilaihin, mutta vaikka monet katselivat minua uteliaasti, niin ei kukaan vastannut.

— Täällä ei vuokrata paikkoja, vaan se, ken on ensin johonkin tullut, istuutuu siihen, — sanoi Operov asettuen vihaisena mukavammin paikalleen ja luoden minuun suuttuneen silmäyksen.

— Se merkitsee, että te olette moukka, — sanoin minä.

Mahdollisesti Operov mutisi jotakin, mahdollista on sekin, että hän mutisi: »Mutta sinä olet tyhmä pojannulikka», mutta minä en ensinkään kuullut sitä. Ja mitä se olisi hyödyttänyt, jos olisin sen kuullut? Riidellä kuin jotkin manants, siinä kaikki? (Minä pidin hyvin paljon tuosta sanasta manants, ja se oli minulle vastauksena ja ratkaisuna monissa selkkauksissa.) Kenties olisin sanonut vielä jotakin, mutta samassa paukahti ovi, ja professori sininen hännystakki yllään meni kiireesti ja kumarrellen kateederiin.

Tutkinnon edellä, kun tarvitsin muistiinpanovihkoja, Operov kuitenkin muistaen lupauksensa tarjosi minulle omiaan ja ehdotti, että työskenneltäisiin yhdessä.

XXXVII.

RAKKAUSASIOITA.

Rakkausasiat askarruttivat minua tänä talvena jokseenkin paljon. Olin rakastunut kolme kertaa. Kerran rakastuin hurjasti erääseen hyvin lihavaan rouvaan, joka kävi minun aikanani Freitagin maneesissa, minkä johdosta aloin saapua maneesiin joka tiistai ja perjantai — joina päivinä hän kävi siellä — katsomaan häntä, mutta pelkäsin joka kerran niin kovasti hänen näkevän minut ja pysähdyin sen

takia aina niin kauas hänestä ja juoksin niin kovasti pois siitä paikasta, josta hänen oli mentävä ohi, ja käännyn pois niin rutosti hänen katsellessaan minuun päin, etten edes kunnollisesti tullut nähneeksi hänen kasvojaan enkä vieläkään tiedä, oliko hän todellakin kaunis vai eikö.

Dubkov, joka tunsin tämän naisen, tapasi minut kerran maneesissa, jossa seisoin lakeijain ja näiden käsissä olevien turkkien piilossa, ja pelästytti minut niin pahasti tarjoutumalla tutustumaan minut tähän amatsoniin, että juoksin päätäpahkaa karkuun maneesista, ja jo pelkkä ajatus, että Dubkov ehkä oli maininnut minusta hänelle, peloitti minua enää menemästä maneesiin edes lakeijain kohdalle, etten vain kohtaisi häntä.

Kun olin rakastunut tuntemattomiin ja varsinkin naimisissa oleviin naisiin, valtasi minut vielä tuhat kertaa suurempi ujous kuin se, jota tunsin Sonetškan seurassa. Pelkäsin enemmän kuin mitään muuta maailmassa sitä, että lempeni esine mahdollisesti saa vihiä rakkaudestani tai vaikkapa olemassa olostanikin. Minusta tuntui, että jos hän saisi tiedon siitä tunteesta, jota tunsin häntä kohtaan, niin se olisi hänelle niin suuri loukkaus, ettei hän voisi koskaan antaa minulle anteeksi sitä. Ja tosiaankin, jos tuo amatsoni olisi tarkoin tietänyt, kuinka minä katsellessani häntä lakeijain takaa kuvittelin, että ryöstettyäni hänet veisin hänet maalle, ja miten aion elää siellä hänen kanssaan ja mitä tehdä hänelle, niin ehkäpä hän syystä olisi suuresti loukkaantunut. Mutta minä en kyennyt selvästi käsittämään sitä, että hän tulemalla tutuksi kanssani ei vielä voinut yhtäkkiä saada selville kaikkea, mitä hänestä ajattelin, ja että näin ollen ei ollut mitään häpeällistä siinä, että yksinkertaisesti tutustuin häneen.

Toisen kerran rakastuin Sonetškaan, kun näin hänet sisareni luona. Minun toinen rakkauteni häneen oli

jo aikoja sitten haihtunut, mutta rakastuin kolmannen kerran sen johdosta, että Ljubotška antoi minulle vihkosen Sonetškan kappaleita runoja, jossa Lermontovin »Demonin» monen synkän rakkaudesta puhuvan kohdan alle oli vedetty viiva punaisella musteella ja ympärille pantu kukkia. Kun muistin, miten Volodja oli suudellut viime vuonna neitinsä kukkaroa, päätin koettaa tehdä samaa, ja todellakin, kun illalla yksinäni huoneessani rupesin haaveilemaan katsellen kukkaa ja asetin sen huuliani vasten, niin tunsin eräänlaista suloisen kyynelehtivää lempeä ja olin uudelleen rakastunut tai otaksuin sitä usean päivän aikana.

Kolmannen kerran vihdoinkin tänä talvena rakastuin erääseen neitiin, johon Volodja oli ollut rakastunut ja joka kävi meillä. Tässä neidissä, niinkuin nyt muistelen, ei ollut kerrassaan mitään kaunista ja varsinkaan semmoista kaunista, joka minua tavallisesti miellytti. Hän oli tunnetun älykkään ja oppineen moskovalaisen rouvan tytär, pieni, laiha, hänellä oli pitkät ruskeat englantilaismalliset kutrit ja läpikuultava profiili. Kaikki sanoivat tämän neidin olevan äitiänsä älykkäämmän ja oppineemman; mutta minä en mitenkään voinut arvostella tätä asiaa, koska tuntien jonkinmoista orjamaista pelkoa ajatellessani hänen älyään ja oppineisuuttaan olin vain yhden kerran puhellut hänen kanssaan ja silloinkin selittämättömän pelon vallassa. Mutta Volodjan ihastus, hän kun ei koskaan kainostellut läsnä olijoita, kun ilmaisi innostustaan, tarttui minuun niin voimakkaana, että rakastuin intohimoisesti tähän neitiin. Tuntien, että Volodjasta olisi epämiellyttävää saada tietää kahden veikoksen rakastuneen samaan impeen, en puhunut hänelle rakkaudestani. Minua päinvastoin viehätti tässä tunteessa enemmän se ajatus, että rakkautemme on niin puhdasta, että vaikka lempemme esineenä onkin sama suloinen olento, niin me pysymme ystävinä ja olemme val-

miit tarpeen vaatiessa uhrautumaan toistemme takia. Muuten uhrautumiseen nähden Volodja luultavasti ei ollut täydellisesti minun kannallani, sillä hän oli rakastunut niin hurjasti, että aikoi antaa korvapuustin eräälle todelliselle diplomaatille ja vaatia tämän kaksintaisteluun, koska kerrottiin tämän diplomaatin menevän naimisiin tuon neidin kanssa. Minusta sen sijaan olisi ollut erittäin mieluista uhrata tunteeni, kenties sentähden, että se olisi ollut helppo tehtävä, koska olin vain yhden kerran puhunut tuon neidin kanssa monimutkaisella tavalla oppineen musiikin arvosta, ja rakkauteni loppuikin jo seuraavalla viikolla, vaikka parhaani mukaan koetinkin pitää sitä yllä.

XXXVIII.

YLHÄINEN MAAILMA.

Ylhäisön hovit, joihin ylioppilaaksi tultuani aioin antaa kuten vanhempi veljenikin oli tehnyt, tuottivat minulle täydellisen pettymyksen tänä talvena. Volodja tanssi hyvin paljon, isä niinikään kävi tanssiaisissa nuoren vaimonsa kanssa; mutta minua pidettiin luultavasti vielä liian nuorena tai näihin huveihin kykenemättömänä, eikä kukaan esittänyt minua niissä taloissa, joissa pidettiin tanssiaisia. Vaikka olin luvannut olla avomielinen Dmitrille, niin en puhunut kenellekään, en hänellekään, miten mieleni teki käydä tanssiaisissa ja miten minusta tuntui kipeältä ja harmittavalta se, että minut unohdettiin ja minua ilmeisesti pidettiin jonkinmoisena filosofina, jommoiseksi tämän johdosta heittäydyinkin.

Mutta tänä talvena oli illanvietto ruhtinatar Kornakovalla. Hän itse kutsui meidät kaikki ja muiden muassa

minut, ja minun oli ensimmäistä kertaa lähdeittävä tanssiaisiin. Ennen lähtöämme tuli Volodja huoneeseeni ja tahtoi nähdä, miten pukeudun. Minua suuresti ihmetytti ja saattoi hämille tämmöinen menettely hänen puoleltaan. Minusta tuntui, että halu olla hyvin puettu oli sangen häpeällinen ja että se piti salata; hän taas piti päinvastoin tätä halua niin luonnollisena ja välttämättömänä, että sanoi aivan avomielisesti pelkäävänsä, että minä kenties häpäisen itseni. Hän käski minua ottamaan ehdottomasti lakeroidut saappaat jalkaani, kauhistui, kun aioin panna käsiini säämiskähansikkaat, pani kellon taskuuni jollakin erikoisella tavalla ja vei minut Kuznetski most'ille parturiin. Tukkanen käherrettiin. Volodja meni etemmäksi ja katseli minua sieltä.

— No niin, nyt on hyvä, mutta eikö todellakaan voi saada silitetyksi noita hiustöyhtöjä? — sanoi hän kääntyen parturin puoleen.

Mutta vaikka m-r Charles voitelikin parhaansa mukaan jollakin tahmealla nesteellä töyhtöjäni, niin ne kuitenkin nousivat pystyyn, kun panin hatun päähäni, ja yleensä käherretty olemukseni näytti minusta vielä paljon rumemmalta kuin entinen. Minun ainoa pelastukseni oli välinpitämättömyyden teeskenteleminen. Vain silloin ulkomuotoni oli jossakin määrin laatuunkäypä.

Volodja näytti olevan samaa mieltä, sillä hän pyysi minua hajoittamaan käherryksen, ja kun tein sen eikä sittenkään ollut hyvä, niin hän ei enää katsonut minuun ja oli koko matkan Kornakoveille mennessämme vaitelias ja surullinen.

Kornakoveille astuin sisään Volodjan seurassa rohkeasti; mutta kun ruhtinatar pyysi minua tanssiin ja minä jostakin syystä, vaikka olin tullut vain sitä ajatellen, että tanssisin hyvin paljon, sanoin hänelle, etten osaa tanssia, niin tuln araksi ja jäätyäni yksin tuntemattomien ihmisten joukkoon

jouduin tavallisen auttamattoman, yhä enenevän ujouteni valtaan. Seisoin äänettömänä samassa paikassa koko illan.

Valssia tanssittaessa tuli eräs nuorista ruhtinattarista luokseni ja kysyi minulta koko perheelle ominaisella virallisella rakastettavuudella, miksi en tanssi. Muistan, miten tämä kysymys teki minut araksi, mutta miten samalla aivan tahtomattani kasvoilleni levisi itsetyytyväinen hymy ja minä aloin puhua ranskaksi mitä mahtipontisimmalla kielellä ja välilauseita rakennellen sellaista roskaa, jonka muistaminen vielä nyt vuosikymmenien jälkeen hävettää minua. Luultavasti minuun vaikutti tällä tavoin musiikki, joka kiihoitti hermoja ja esti, kuten luulin, puheeni epäselvimmän osan kuulumasta. Puhuin jotakin ylimmistä yhteiskuntaluokista, ihmisten ja naisten tyhjyydestä ja innostuin lopulta puhumaan sellaista pötyä, että pysähdyin kesken sanaa eräässä lauseessa, jota en mitenkään kyennyt lopettamaan.

Syntyperältään ylhäisöön kuuluva ruhtinatar tuli hämilleen ja katsoi minuun moittivasti. Minä hymyilin. Tällä kriittisellä hetkellä Volodja, joka oli huomannut minun puhelevan kiihkeästi, tahtoi varmaankin tietää, miten minä keskustelussa sovitan sen, etten tanssi, ja tuli luoksemme Dubkovin kanssa. Nähtyään minun hymyilevät kasvoni ja ruhtinattaren pelästyneen ilmeen sekä kuultuaan sen hirveän höllynpölyn, jolla lopetin, hän punastui ja kääntyi pois. Ruhtinatar nousi ja poistui luotani. Minä kuitenkin hymyilin, mutta kärsin siinä määrin tyhmyyteni tietoisuudesta, että olin valmis vaipumaan maan sisään ja että tunsin tarvetta mistä hinnasta tahansa liikkua ja puhua jotakin muuttaakseni jollakin tavoin asemaani. Astuin Dubkovin luo ja kysyin häneltä, montako valssia hän oli tanssinut hänen kanssaan. Olin olevinani leikillinen ja iloinen, mutta itse asiassa rukoilin apua samalta Dubkovilta, jolle olin huutanut: »Suu kiinni!» päivällisillä Jarissa. Dubkov ei ollut

kuulevinaan ja kääntyi toisaalle. Siirryin Volodjan luo ja sain töin tuskin sanotuksi, koettaen antaa äänelleni leikillisen vivahduksen: »No mitä, Volodja, oletko v a t k a a n t u n u t?» Mutta Volodja katsoi minuun kuin olisi tahtonut sanoa: »Sinä et puhu minulle tällä tavoin, kun olemme kahdenkesken», ja poistui ääneti luotani, nähtävästi peläten, että vielä lyöttäydyn häneen jollakin tavoin.

»Hyvä Jumala, veljenikin hylkää minut!» ajattelin minä.

Jostakin syystä minulla ei kuitenkaan ollut voimaa lähteä pois. Seisoin illanvieron loppuun asti synkkänä samassa paikassa, ja vasta sitten kun kaikki pois lähdetessä tunkeilivat eteisessä ja palvelija pani ylleni viitan niin, että se sattui koskettamaan hatun reunaa ja hattu kohosi, minä aloin nauraa läpi kyynelten ja kääntymättä kenenkään puoleen erityisesti lausahdin: »Comme c'est gracieux.»

XXXIX.

JUOMINKI.

Vaikka minä Dmitrin vaikutuksesta en vielä ollut antautunut ylioppilaitten tavallisiin huvituksiin, joita sanottiin r y m y i k s i, niin jouduin kuitenkin kerran tänä talvena ottamaan osaa tämmöiseen ilonpitoon eikä siitä jäänyt muistoksi aivan miellyttävä tunne. Asianlaita oli seuraava.

Vuoden alussa, kerran luennolla, paroni Z., pitkä vaaleaverinen nuori mies, jonka säännöllisissä kasvoissa oli sangen vakava ilme, kutsui meidät kaikki luokseen toverilliseen illanviettoon. Meidät kaikki, se on kaikki ne meidän vuosikurssimme toverit, jotka olivat suuremmassa tai pienemmässä määrässä comme il faut ja joiden joukossa ei tietenkään ollut Grap eikä Semjonov eikä Operov eivätkä muut tuollaiset

huononpuoleiset herrat. Volodja hymähti halveksivasti kuultuaan minun menevän ensikurssilaisten rymylle; mutta minä odotin harvinaista ja suurta iloa tästä minulle vielä aivan tuntemattomasta ajanviettotavasta ja saavuin täsmälleen määrättyyn aikaan, kello kahdeksan, paroni Z:n luokse.

Paroni Z., takki auki ja valkea liivi yllään, otti vieraita vastaan pienen talon valaistussa salissa ja vierashuoneessa; talossa asuivat hänen vanhempansa, jotka olivat luovuttaneet hänelle juhla-illaksi juhlahuoneensa. Käytävässä näkyi uteliaitten sisäkköjen pukuja ja päitä ja tarjoiluhuoneessa vilahti kerran sellaisen rouvashenkilön puku, jota luulin itse paronittareksi. Vieraita oli parikymmentä henkeä ja kaikki olivat ylioppilaita paitsi herra Frost, joka oli tullut yhdessä Ivinin kanssa, ja muuan punakka, pitkä, siviilipuvussa oleva herra, joka järjesteli kemuja ja joka esitettiin kaikille paronin sukulaisena ja entisenä Tarton yliopiston oppilaana. Liian kirkas valaistus ja juhlahuoneitten tavallinen mitään sanomaton sisustus vaikutti aluksi niin jäähdyttävästi koko tähän nuoreen seuraan, että kaikki pakostakin pysyttelivät seinien vierustoilla, lukuunottamatta muutamia uskalikkoja ja tarttolaista ylioppilasta, joka jo oli avannut liivinsä napit ja näytti olevan samalla kertaa joka huoneessa ja jokaisen huoneen joka nurkassa ja tuntui täyttävän koko huoneen kaikuvalla, miellyttävällä, yhtämittaa kuuluvalla tenorillaan. Toverit sen sijaan olivat enimmäkseen vaiti tai puhelivat kainosti professoreista, opinnoista, tutkinnoista, yleensä vakavista ja mielenkiintoisista asioista. Kaikki poikkeuksetta katsahtelivat tarjoiluhuoneen ovelle päin, ja vaikka koettivatkin sitä salata, olivat sen näköisiä kuin olisivat tahtoneet sanoa: »Mitäs, olisipa jo aika alkaa.» Minäkin tunsin, että olisi aika alkaa, ja odotin a l k u a kärsimättömän iloisena.

Kun oli juotu teetä, jota lakeijat kantoivat vieraille, niin tarttolainen ylioppilas kysyi Frostilta venäjäksi:

— Osaatko tehdä boolin, Frost?

— Ooja! — vastasi Frost tutisuttaen pohkeitaan, mutta tarttolainen ylioppilas sanoi hänelle uudelleen venäjäksi:

— Ota sitten sinä se huoleksesi (he olivat sinut, koska olivat ylioppilastovereita Tarton ajoilta), — ja Frost alkoi, ottaen pitkiä askelia väärillä jänteillä sääriällään, kulkea vierashuoneen ja tarjoiluhuoneen väliä, ja pian ilmestyi pöydälle iso liemimalja, jonka päällä oli kymmenen naulan painoinen sokerimöhkäle kolmen ristiin asetetun ylioppilasmiekan varassa. Paroni Z. kulki tällä aikaa lakkaamatta itseksensä vieraansa luo, jotka kaikki olivat kokoontuneet vierashuoneeseen, ja sanoi, katsellen liemimaljaa, muuttumattomasti yhtä vakavan näköisenä kaikille melkein samaa: »Juokaamme, hyvät herrat, antaen ylioppilastapaan pikarin kiertää, veljenmaljat, muutenhan meillä ei ole mitään toveruutta kurssillamme. Avatkaahan takkinne tai riisukaa ne kokonaan, niinkuin tuo tuolla.» Tarttolainen ylioppilas oli todellakin riisunut takkinsa, käärintä valkoiset paidanhihat yläpuolelle valkeitten kyynärpäittänsä ja oli, sääret päättävästi hajallaan, jo sytyttämässä liemimaljaan pantua rommia.

— Hyvät herrat! Sammuttakaa kynttilät! — huudahti yhtäkkiä tarttolainen ylioppilas niin kovalla äänellä, että niin olisi voinut huutaa vain, jos me kaikki olisimme olleet äänessä. Mutta me kaikki katselimme ääneti liemimaljaa ja tarttolaisen ylioppilaan valkoista paitaa ja kaikki tunsimme, että oli tullut juhlallinen hetki.

— Löschen Sie die Lichter aus, Frost! — huudahti tarttolainen ylioppilas uudelleen, nyt saksaksi, luultavasti sentähden, että oli liiaksi kiihtynyt. Frost ja me kaikki ryhdyimme sammuttamaan kynttilöitä. Huone pimeni, vain

valkeita hihoja ja käsiä, jotka tukivat miekkojen päällä olevaa sokerimöhkälettä, valaisi sinertävä liekki. Tarttolaisen ylioppilaan kajakka tenori ei enää kuulunut yksinään, sillä huoneen kaikissa nurkissa oli alettu puhella ja nauraa. Monet riisuivat takkinsa (varsinkin ne, joilla oli hienot ja aivan puh-taat paidat), minä tein samoin ja ymmärsin, *että oli alkanut*. Vaikka ei vielä ollut mitään hauskaa, niin minä kuitenkin olin vahvasti vakuuttunut, että tulee mainiota, kun me jokai-nen juomme lasin tekeillä olevaa juomaa.

Juoma valmistui. Tarttolainen ylioppilas kaateli sitä laseihin ja huusi: »No, nyt, hyvät herrat, alkakaamme!» Kun me jokainen olimme ottaneet käteemme täyden, tah-mean lasin, alkoivat tarttolainen ylioppilas ja Frost laulaa saksalaista laulua, jossa usein toistui huudahdus *juhhee!* Me kaikki aloimme laulaa sekavasti heidän mukanaan, aloimme kilahdutella lasejamme, huutaa jotakin, kehua juomaa ja juoda käsikoukussa tai muuten makeata ja vahvaa nestettä. Nyt ei ollut enää mitään odotettavaa, — juominki oli huimimmillaan. Olin jo juonut koko lasillisen, minulle kaadettiin toinen, ohimoissani jyskytti, tuli näytti purppu-ranpunaiselta, kaikkialla ympärilläni huudettiin ja naurettiin, mutta kuitenkin ei ainoastaan näyttänyt siltä, ettei ollut hauska, vaan olinpa varma, että niin hyvin minulla kuin muillakin oli ikävä ja että minä sekä kaikki muutkin pidimme jostakin syystä välttämättömänä, että teeskentelimme kuin meillä olisi hauska. Kenties tarttolainen ylioppilas oli ainoa, joka ei teeskennellyt: hän tuli yhä enemmän ja enemmän punakaksi ja kaikkialla läsnä olevaksi, täytteli kaikkien tyhjiä laseja ja kaateli yhä enemmän ja enemmän pöydälle, joka tuli kokonaisuudessaan imeläksi ja tahmeaksi. En muista missä järjestyksessä mitään tapahtui, mutta muistan, että sinä iltana minä pidin hirveän paljon tarttolaisesta ylioppilaasta ja Frostista, opettelin ulkoa saksalaisen laulun ja

suutelin heidän kummankin imeliä huulia; muistan senkin, että tänä iltana minä vihasin tarttolaista ylioppilasta ja aioin paiskata häntä tuolilla, mutta hillitsin itseni; muistan, että paitsi sitä tunnetta, että kaikki jäseneni eivät totelleet minua samoin kuin oli käynyt päivällistilaisuudessa Jarissa, tänä iltana niin kivisti ja pyörrytti päätäni, että kauheasti pelkäsin kuolevani aivan heti; muistan senkin, että me kaikki jostakin syystä kävimme istumaan lattialle, heilutimme käsiämme niinkuin olisimme soutaneet, lauloimme »Volga-emoamme pitkin myötävirtaa» ja että minä kaiken aikaa ajattelin, ettei tuota olisi ollenkaan tarvinnut tehdä; muistan vielä, että minä loikoen lattialla kamppailin jalat yhteen takertuneina mustalaistapaan, väänsin joltakulta niskat nurin ja ajattelin, ettei niin olisi käynyt, jollei hän olisi ollut juovuksissa; vielä muistan, että menin ulos vilvoittelemaan ja päätäni palelsi ja että pois lähtiessämme huomasin, että oli hirveän pimeä, että rattaitten astinlauta oli tullut kaltevaksi ja liukkaaksi ja ettei Kuzmasta voinut pidellä kiinni, koska hän oli tullut heikoksi ja heilui kuin rätti; mutta pääasia on, että muistan koko tuon illan ajan lakkaamatta tunteneeni, että teen hyvin typerästi, kun teeskentelen, että minulla muka on hyvin hauska, että muka mielelläni juon paljon ja että muka en aiokaan humaltua, ja muistan lakkaamatta tunteneeni, että toisetkin tekevät hyvin typerästi teeskennellessään samaa. Minusta näytti, että jokaisesta erikseen oli epämiellyttävää niinkuin minustakin, mutta arvellen yksin tuntevansa tätä epämiellyttävää tunnetta jokainen katsoi velvollisuudekseen tekeytyä iloiseksi, ettei häiritsisi yhteistä iloa; sitäpaitsi minä — kummallista sanoa — katsoin olevani velvollinen teeskentelemään yksistään siitä syystä, että liemimaljaan oli kaadettu kolme pulloa samppanjaa, joka maksoi yhdeksän ruplaa pullo, ja kymmenen pulloa rommia, jonka hinta oli neljä ruplaa pullolta, mikä

teki yhteensä seitsemänkymmentä ruplaa, illallista lukuun ottamatta. Olin niin vakuuttunut tästä kaikesta, että seuraavana päivänä luennolla minua suuresti hämmästytti se, että toverini, jotka olivat olleet illanvietossa paroni Z:llä, eivät ollenkaan hävenneet muistella, mitä olivat siellä tehneet, vieläpä kertoilivat illanvietosta sillä tavoin, että muutkin ylioppilaat kuulisivat. He sanoivat, että oli ollut kerrassaan mainio rymy, että tarttolaiset ovat aika poikia tämmöisissä asioissa ja että siellä parikymmentä henkeä joi neljäkymmentä pulloa rommia ja että monet jäivät tukkijumalassa makaamaan pöytien alle. En voinut ymmärtää, miksi he näitä asioita kertoivat, vieläpä valehtelivatkin itseään halventaen.

XL.

YSTÄVYYS NEHLJUDOVIENT KANSSE.

Tänä talvena tapasin hyvin usein en vain Dmitriä, joka kävi tuon tuostakin meillä, vaan myös koko hänen perhettään, jota aloin lähentyä.

Nehljudovit — äiti, täti ja tytär — viettivät kaikki illat kotona ja ruhtinatar piti siitä, että iltaisin tulisi heille nuorisoa, sellaisia miehiä, jotka, kuten hän sanoi, kykenevät viettämään illan ilman kortteja ja tanssia. Mutta varmaankin tällaisia miehiä oli vähän, koska minä, joka kävin heillä melkein joka päivä, harvoin tapasin heillä vieraita. Minä olin tottunut tämän perheen jäseniin, heidän eri mielialoihinsa, olin muodostanut itselleni jo selvän käsityksen heidän keskinäisistä suhteistaan, olin tottunut huoneisiin ja huonekaluihin, ja kun ei ollut vieraita, tunsin oloni täysin vapaaksi, paitsi niissä tapauksissa, jolloin jäin huoneeseen kahdenkes-

ken Varenkan kanssa. Minusta tuntui aina, niinkuin hän, koska ei ollut kovin kaunis tyttö, olisi kovin toivonut, että minä olisin rakastunut häneen. Mutta tämmöinenkin hämmille joutuminen alkoi hävitä. Hän oli niin luonnollisella tavalla sen näköinen, kuin hänestä olisi samantekevää, puhuiko hän minun tai veljensä tai Ljubov Sergejevnan kanssa, että minullekin tuli tavaksi pitää häntä yksinkertaisesti ihmisenä, jolle voi kainostelematta ja ilman mitään vaaraa lausua tuntevansa mielihyvää hänen seurassaan. Koko tuttavuutemme ajan hän näytti minusta päivin joko hyvin rumalta tai ei liian rumalta työltä, mutta häneen nähden minä en kertaakaan edes kysynytään itseltäni, olenko rakastunut vai enkö. Minä jouduin puhelemaan suorastaan hänen kanssaan, mutta useammin minä keskustelin hänen kanssaan niin, että käännyin hänen läsnä ollessaan Ljubov Sergejevnan tai Dmitrin puoleen, ja tämä viimeksi mainittu tapa miellytti minua erikoisesti. Minulle tuotti suurta mielihyvää puhuminen hänen läsnä ollessaan, hänen laulunsa kuunteleminen ja yleensä tieto, että hän oli samassa huoneessa kuin minäkin; mutta ajatus, millaisiksi muodostuvat myöhemmin minun suhteeni Varenkaan, ja haaveet, että uhraudun ystäväni hyväksi, jos hän rakastuu sisareeni, tulivat enää harvoin mieleeni. Jos tuollaisia haaveita ja ajatuksia nousi mieleeni, niin minä, tuntien olevani tyytyväinen nykyisyyteen, koetin tiedottomasti karkoittaa tulevaisuutta koskevan ajatuksen.

Mutta huolimatta tästä lähentymisestä minä edelleen pidin välttämättömänä velvollisuutenani salata koko Nehljudovien joukolta ja varsinkin Varenkalta todelliset tunteeni ja taipumukseni ja koetin osoittautua kokonaan toisenlaiseksi nuoreksi mieheksi kuin mitä olin todellisuudessa, vieläpä sellaiseksi, jommoista ei todellisuudessa voinut olla olemassakaan. Koetin näyttää intohimoiselta, innostuin, voihkin, tein kiihkeitä eleitä, kun jokin asia muka erityisesti miellytti

minua, ja samalla koetin näyttää välinpitämättömältä aina kun näin jonkin tavattoman tapauksen tai kun minulle kerrottiin sellaisesta; koetin näyttää häijyiltä pilkkaajalta, jolle ei mikään ollut pyhää, ja samalla hienolta havaintojen tekijältä; koetin näyttää johdonmukaiselta kaikissa teoissani, täsmälliseltä ja sääntöiseltä elämässä ja samalla kaikkea aineellista halveksivalta. Uskallan empimättä sanoa, että todellisuudessa olin paljon parempi kuin se omituinen olio, jona koetin esiintyä; mutta semmoisenakin, jommoiseksi tekeydyin, Nehljudovit rakastivat minua eivätkä onnekseni uskoneet, kuten näytti, teeskentelyäni. Ainoastaan Ljubov Sergejevna, joka piti minua mitä suurimpana egoistina, jumalankieltäjänä ja irvihampaana, ei näyttänyt pitävän minusta ja kiisteli usein kanssani, suuttui ja ällistyi minua katkelmallisilla, irrallisilla lauseillaan. Mutta Dmitri oli yhä edelleen omituisissa, enemmän kuin ystävällisissä suhteissa häneen ja sanoi, ettei Ljubov Sergejevnaa kukaan ymmärrä ja että tämä tekee tavattoman paljon hyvää hänelle. Hänen ystävyytensä Ljubov Sergejevnaa kohtaan katkeroitti kuten ennenkin koko perheen mieltä.

Kerran Varenka keskustellessaan kanssani tästä meille kaikille käsittämättömästä suhteesta selitti sen seuraavasti:

— Dmitri on itserakas. Hän on liian ylpeä ja huolimatta kaikesta älystään hän rakastaa suuresti kehumista ja ihmetelyä, tahtoi aina olla ensimmäinen, ja *täti* sydämensä yksinkertaisuudessa ihailee häntä eikä ole kyllin tahdikas salataksaan häneltä tämän ihailunsa, joten hän tulee imarrelleeksi Dmitriä, ei kuitenkaan teeskennellen, vaan vilpittömästi.

Tämä keskustelu muistui mieleeni enkä minä jälkeen päin sitä punnitessani voinut olla ajattelematta, että Varenka on sangen älykäs, minkä johdosta minä mielelläni annoin hänen arvonsa kohota silmissäni. Tämänlaatuista hänen ylentä-

mistään sen johdosta, että huomasin hänessä älyä ja muita moraalisia ansioita, minä toimitin tosin mielelläni, mutta eräänlaisella ankaralla kohtuullisuudella, enkä koskaan mennyt innostumiseen, äärimmäiseen rajaan asti tässä ylentämisessä. Niinpä kun Sofia Ivanovna, joka oli väsymätön puhumaan sisarentyttärestään, kertoi minulle, miten Varenka lapsena ollessaan maalla neljä vuotta sitten oli ilman lupaa antanut kaikki pukunsa ja kenkänsä talonpoikien lapsille, niin että niitä täytyi jälkeenpäin periä takaisin, minä en heti pitänyt tätä asiaa sellaisena, että hän sen takia oli ansiollinen kohoamaan silmissäni, vaan vieläpä mielessäni pilkkasinkin häntä tällaisesta epäkäytännöllisyydestä asiain arvostelemisessa.

Tietysti silloin, kun oli vieraita, Varenka kiinnitti minuun vähemmän huomiota kuin yksin ollessamme eikä silloin luettu eikä soitettu — ei ollut tuota minusta niin mieluisaa kuultavaa. Kun hän keskusteli vieraitten kanssa, niin hänestä katosi se, mikä minua hänessä enimmäkseen viehätti, — tyyni järkevyyks ja koruttomuus. Muistan, miten hänen keskustelunsa veljeni Volodjan kanssa teatterista ja ilmasta omituisesti ällistyttivät minua. Tiesin, ettei Volodja välttänyt eikä halveksinut mitään maailmassa niin paljon kuin tyhjämpäiväisyyttä, ja Varenka niinkään pilkkasi aina teennäisen kiinnostavia keskusteluja ilmasta j. n. e. — minkätähden siis he molemmat tultuaan yhteen aina puhelivat sietämättömän äitelästi ja aivan kuin häpeillen toisiaan? Joka kerta tällaisien keskustelujen jälkeen minä olin kaikessa hiljaisuudessa vihainen Varenkalle, pilkkasin seuraavana päivänä niitä, jotka olivat olleet vieraina, mutta tunsin vielä suurempaa mielihyvää siitä, että olin yksin Nehljudovien perheen piirissä.

Miten olikaan, niin minusta alkoi tuntua hauskemmalta olla Dmitrin kanssa hänen äitinsä vierashuoneessa kuin hänen kanssaan aivan kahdenkesken.

YSTÄVYYS NEHLJUDOVIN KANSSA.

Juuri tähän aikaan ystävytyeni Dmitrin kanssa riippui vain hiuskarvasta. Olin liian kauan aikaa sitten alkanut arvostella häntä voidakseni olla löytämättä hänessä vikoja; mutta aivan nuorina me rakastamme ainoastaan intohimoisesti ja sentähden ainoastaan täydellisiä ihmisiä. Mutta heti kun intohimon usva alkaa vähitellen hälvetä tai sen läpi pakostakin alkavat tunkeutua järjen kirkkaat säteet ja me näemme intohimomme esineen todellisessa muodossaan ansioineen ja vikoineen, niin silmäämme pistävät yllättävinä ainoastaan viat, selvästi ja liioiteltuina; uutuuden halu ja se toivo, että täydellisyys saattaa olla mahdollinen toisessa ihmisessä, jouduttavat meissä ei ainoastaan kylmenemistä vaan vastenmielisyydenkin syntymistä entistä intohimomme esinettä kohtaan ja me hylkäämme hänet säälimättä ja juoksemme eteenpäin etsimään uutta täydellistä olentoa. Jos ei minulle tapahtunut tätä suhteessani Dmitriin, niin siitä minun on kiittäminen hänen järkähtämätöntä, pedanttista, enemmän järkeen kuin sydämeen pohjautuvaa kiintymystään, jommoisen pettäminen olisi liaksi hävettänyt minua. Sen lisäksi meitä yhdisti omituinen avomielisyyden periaattemme. Meitä pelotti kovin, että jos eroaisimme, niin toisen huostaan jäisi toisesta kaikki avomielisesti kerrotut, asianomaiselle häpeälliset moraaliset salaisuudet. Muuten emme enää pitkään aikaan — niinkuin selvästi näimme — olleet noudattaneet omituista avomielisyydsperiaatettamme ja se haittasi meitä usein ja teki välimme omituisiksi.

Dmitrin luona tapasin tänä talvena melkein joka kerta sinne tullessani hänen ylioppilastoverinsa Bezobjedovin,

jonka kanssa yhdessä hän työskenteli. Bezobjedov oli pieni, rokonarpinen, laiha mies, jolla oli hyvin pienet kesakkoja täynnä olevat kädet ja hyvin suuri kampaamaton punainen tukka; hän oli aina repaleinen, likainen, oli sivistymätön ja työskentelikin kehnosti. Dmitrin kiintymys häneen kuten Ljubov Sergejevnaankin oli minusta käsittämätön. Ainoa syy, minkä tähden hän oli voinut valita Bezobjedovin kaikista tovereistaan ja ystäväystyä tämän kanssa, saattoi olla vain se, ettei koko yliopistossa ollut toista niin kurjan näköistä ylioppilasta. Mutta luultavasti juuri tämän vuoksi Dmitristä oli mieluisaa kaikkien kiusallakin osoittaa hänelle ystävyyttä. Kaikissa hänen suhteissaan tähän ylioppilaaseen tuli näkyviin tämä ylpeä tunne: »Kas, minusta on aivan samantekevää, mikä te olette, minusta ovat kaikki samanarvoisia ja minä pidän hänestä, siis hänkin on hyvä.»

Ihmettelin, kuinka hänestä ei tuntunut raskaalta aina pakottaa itseään ja kuinka onneton Bezobjedov kesti nolon asemansa. Minua ei ollenkaan miellyttänyt tämä ystävyys.

Eräänä iltana tulin Dmitrin luo viettääkseni yhdessä hänen kanssaan illan hänen äitinsä vierashuoneessa, puhellakseni ja kuunnellakseni Varenkan laulua tai lukemista. Mutta Bezobjedov istui ylhäällä; Dmitri vastasi minulle jyrkästi, ettei hän voi tulla alas, koska hänellä, kuten näen, on vieraita.

— Ja mitä hauskaa siellä on? — lisäsi hän. — On paljon parempi, että istumme täällä ja pakinoimme. — Vaikka minua ei ollenkaan houkutellut ajatus, että istuisin pari tuntia Bezobjedovin seurassa, niin minä en lähtenyt yksinäni vierashuoneeseen, vaan istuuduin harmistuneena ystäväni omituisuuksiin keinutuoliin ja aloin ääneti keinua. Olin hyvin harmissani Dmitrille ja Bezobjedoville siitä, että he riistivät minulta ilon olla alhaalla; odotin Bezobjedovin poislähtöä ja

olin vihainen hänelle ja Dmitrille kuunnellessani ääneti heidän keskusteluaan. »Sangen miellyttävä vieras! Istu hänen kanssaan!» ajattelin minä, kun palvelija toi teetä ja Dmitrin piti noin viisi kertaa pyytää Bezobjedovia ottamaan teetä, koska arka vieras ensimmäistä ja toista lasia juotaessa piti velvollisuutenaan kieltäytyä ja sanoi: »Juokaa itse.» Dmitri ilmeisesti pakotti itseään huvittamaan vierastaan keskustelulla, johon turhaan koetti muutamia kertoja vetää minutkin. Minä olin synkkänä vaiti.

»Turhaa on tekeytyä sen näköiseksi, ettei kukaan saa epäillä minulla olevan ikävää», ajattelin minä kääntyen itsekseni Dmitrin puoleen ja keinuin ääneti, tasaisesti tuolissa. Minä herättelin yhä enemmän ja enemmän ja jonkinmoista mielihyvää siitä tuntien itsessäni hiljaista vihan tunnetta ystävääni kohtaan. »Onpa siinä hölmö, — ajattelin hänestä, — voisi viettää miellyttävästi illan rakkaitten omaisten parissa, mutta eipäs, istuu tuon elukan kanssa, mutta aika menee, niin että on jo myöhäistä siirtyä vierashuoneeseen», ja minä katselin keinutuolin reunan takaa ystävääni. Sekä hänen kätensä että asentonsa että kaulansa ja varsinkin niskansa ja polvensa näyttivät minusta niin vastenmielisiltä ja loukkaavilta, että mielikseni olisin tällä hetkellä tuottanut hänelle jonkin suurenkin ikävyyden.

Vihdoin Bezobjedov nousi, mutta Dmitri ei voinut heti päästää näin miellyttävää vierasta menemään; hän ehdotti, että Bezobjedov jäisi yöksi, mutta onneksi tämä ei suostunut, vaan poistui.

Saatettuaan hänet Dmitri tuli takaisin ja hiukan hymyillen itsetyytyväisesti ja hieroen käsiään — luultavasti sekä siitä syystä, että oli pysynyt lujana, että myös sentähden, että oli päässyt ikävästä vieraasta, — alkoi kävellä huoneessa vilkaisten toisinaan minuun. Hän oli minusta vieläkin

vastenmielisempi. »Kuinka hän uskaltaa kävellä ja hymyillä?» ajattelin.

— Miksi sinä olet vihainen? — sanoi hän yhtäkkiä pyhäytyen vastapäätä minua.

— Minä en ole ollenkaan vihainen, — vastasin minä, niinkuin aina vastataan tämmöisissä tapauksissa, — minua vain harmittaa, kun sinä teeskentelet sekä minun edessäni että Bezobjedovin ja itsesi edessä.

— Mitä roskaa! Minä en koskaan teeskentele kenenkään edessä.

— Minä en unohda avomielisyyden periaatettamme, vaan sanon sinulle suoraan; minä olen varma, — sanoin, — että tuo Bezobjedov on sinusta sietämätön aivan niinkuin minustakin, sillä hän on tyhmä ja Jumala tiesi mitä kaikkea, mutta sinusta on mieluisaa olla olevinasi hänen edessään.

— Ei! Ensiksikin Bezobjedov on oiva mies . . .

— Mutta minä sanon: kyllä; sanon sinulle senkin, että myöskin sinun ystävyytesi Ljubov Sergejevnaa kohtaan perustuu siihen, että hän pitää sinua jumalana.

— Mutta minä sanon sinulle, ettei.

— Mutta minä sanon, että kyllä, sillä minä tiedän sen itsestäni, — vastasin minä pidätetyn harmin kiihoittamana ja tahtoen avomielisyydelläni tehdä hänet aseettomaksi. — Olen sanonut sinulle ja toistan sen, että minusta aina näyttää siltä kuin rakastaisin niitä ihmisiä, jotka puhuvat minulle mieluisia asioita, mutta kun ajattelen asiaa tarkoin, niin näen, ettei todellista kiintymystä olekaan.

— Ei, — jatkoi Dmitri korjaten suuttuneella kaulan liikkeellä kaulaliinaansa, — kun minä rakastan, niin eivät kiitokset eikä moite voi muuttaa tunteitani.

— Se ei ole totta, olenhan tunnustanut sinulle, että kun isäni kerran sanoi minua roskamieheksi, niin minä jonkin aikaa vihasin häntä ja toivoin hänen kuolevan; samoin sinäkin . . .

— Puhu vain omasta puolestasi. On sangen ikävää, jos sinä olet sellainen . . .

— Päinvastoin, — huudahdin minä hypähtäen keinutuo-
lista, ja katsoen epätoivoisen rohkeasti häntä silmiin, — se ei
ole hyvää, mitä sinä puhut; etkö sinä puhunut minulle vel-
jestäni, — minä en muistuta sinua siitä, sillä se olisi epä-
rehellistä, — etkö sinä puhunut minulle . . . mutta minä sanon
sinulle, millaiseksi minä nyt ymmärrän sinut . . .

Ja koettaen pistää häntä vielä kipeämmin kuin hän
minua aloin todistaa hänelle, ettei hän rakasta ketään, ja
lausua julki hänelle kaiken sen, mistä luulin olevani oikeu-
tettu moittimaan häntä. Olin hyvin tyytyväinen siihen,
että olin sanonut hänelle kaikki, ja unohdin kokonaan sen,
että tämän puheen ainoata mahdollista tarkoitusta, nimittäin
että hän myöntäisi vikansa, joita hänessä osoitin, ei voitu
saavuttaa sillä hetkellä, kun hän oli kiihtynyt. Hänen olles-
saan tyynenä, jolloin hän saattoi myöntää vikansa, minä taas
en koskaan puhunut hänelle tällaisista.

Kiista oli jo muuttumassa riidaksi, kun Dmitri yht-
äkkiä vaikenä ja poistui luotani toiseen huoneeseen. Minä me-
nin hänen jälkeensä jatkaen puhettani, mutta hän ei vastan-
nut minulle. Tiesin, että hänen vikojensa luettelossa oli
kiivaus ja että hän nyt koetti voittaa itsensä. Minä kirosin
kaikkia hänen luetteloaan.

Tähän siis oli meidät vienyt sääntömme: *sanoa toisillemme
kaikki, mitä tunsimme, eikä koskaan puhua kolmannelle
henkilölle mitään toisistamme*. Me menimme avomielisyyss-
innostuksessamme toisinaan niin pitkälle, että teimme mitä
häpeämättömmimpiä tunnustuksia ja esitimme, omaksi hä-
peäksemme, otaksuman ja haaveen toivomuksena ja tun-
teena, kuten oli laita esimerkiksi sen, mitä juuri olin sanonut
hänelle; eivätkä nämä tunnustukset vetäneet tiukemmalle
meitä yhdistävää sidettä, vaan vieläpä kuihduttivat itse tun-

teen ja erottivat meitä toisistamme; ja nyt yhtäkkiä itserakkaus ei sallinut hänen myöntää aivan mitätöntä asiaa, ja kiistan kuumuudessa olimme käyttäneet hyväksemme aseita, joita itse olimme aikaisemmin toisillemme antaneet ja jotka haavoittivat hirveän kipeästi.

XLII.

ÄITIPUOLI.

Vaikka isä oli aikonut tulla vaimoineen Moskovaan vasta uudenvuoden jälkeen, niin hän saapuikin lokakuussa, syksyllä, siihen aikaan, jolloin voi vielä mainiosti metsästää koirilla. Isä sanoi muuttaneensa aikeensa syystä, että hänen asiansa senaatissa tuli käsiteltäväksi; mutta Mimi kertoi, että Avdotja Vasiljevna oli maalla niin ikävä ja että hän niin usein puhui Moskovasta ja tekeytyi niin sairaaksi, että isä päätti täyttää hänen toivomuksensa.

— Sentähden, että Avdotja Vasiljevna ei koskaan ole häntä rakastanut, vaan ainoastaan tuskastuttanut kaikki rakkaudellaan, koska tahtoi päästä naimisiin rikkaan miehen kanssa, — lisäsi Mimi huoaten mietteissään aivan kuin olisi tahtonut sanoa: »Toisinpa olisivat hänelle tehneet *eräät ihmiset*, jos hän olisi osannut antaa näille oikean arvon.»

Eräät ihmiset olivat epäoikeudenmukaisia Avdotja Vasiljevnaa kohtaan; hänen rakkautensa isään, kiihkeä, uskolinen, uhrautuva rakkaus, näkyi jokaisesta hänen sanastaan, katseestaan ja liikkeestään. Mutta tämmöinen rakkaus ei ollenkaan estänyt häntä, samalla kun hän toivoi, ettei hänen tarvitsisi olla erillään jumaloimastaan miehestä, toivomasta tavallisista poikkeavaa myssyä madame Annetten liikkeestä, hattua, jossa olisi epätavallinen sininen kameelikurjen sulka,

ja sinisestä venetsialaisesta sametista tehtyä pukua, joka taitavasti paljastaisi näkyviin hänen kaunispiirteisen valkean rintansa ja kätensä, joita ei tähän saakka oltu näytetty vielä kenellekään muille kuin omalle miehelle ja sisäköille. Katenka oli luonnollisesti äitinsä puolella, mutta meidän ja äitipuolen välit muodostuivat heti, hänen tulopäivästään alkaen, omituisen leikillisiksi. Heti kun hän oli astunut ulos vaunuista, niin Volodja ottaen vakavan ilmeen ja laittaen silmänsä himmeiksi meni kumartaen, jalallaan raapaisten ja heiluen hänen luokseen ja sanoi aivan kuin esitellen jotakuta:

— Minulla on kunnia onnitella rakasta mammaa saapumisen johdosta ja suudella hänen kätöstään.

— Ahaa, rakas pikku poikani! — sanoi Avdotja Vasiljevna hymyillen kaunista yksitoikkoista hymyään.

— Älkääpä unohtako toistakaan pikku poikaa, — sanoin minä astuen niinikään suutelemaan hänen kättään ja koettaen tahtomattanikin saada ilmeeni ja ääneni samanlaisiksi kuin Volodjalla oli.

Jos me ja äitipuoli olisimme olleet varmoja molemminpuoleisesta kiintymyksestä, niin tämä esiintyminen olisi voinut merkitä piittaamattomuutta kaikista rakkauden ilmausten osoittamisista; jos me olisimme jo olleet nurjamielisiä toisiamme kohtaan, se olisi voinut merkitä ironiaa tai teeskentelyn halveksimista tai halua salata läsnä olevalta isältä — todelliset välimme ja vielä paljon muita tunteita ja ajatuksia; mutta tässä tapauksessa tämä ilmaisu, joka oli Avdotja Vasiljevnulla hyvin mieleen, ei merkinnyt kerrassaan mitään ja vain salasi kaikkien välien olemattomuuden. Olen jälkeen päin usein huomannut muissakin perheissä tämäntapaisia leikillisiä, teennäisiä suhteita, kun niiden jäsenet aavistavat, että todelliset välit eivät tule olemaan aivan hyvät; ja juuri tällainen suhde syntyi pakostakin meidän ja

Avdotja Vasiljevnan välille. Me emme juuri milloinkaan poikenneet siitä, me olimme aina teennäisen kohteliaita häntä kohtaan, puhuimme ranskaa, raapaisimme kumartaessamme jalallamme ja sanoimme häntä chère maman, johon hän aina vastasi samantapaisella pilalla ja kauniilla yksitoikkoisella hymyllä. Ainoastaan herkkäitkuinen Ljubotška, joka oli länkkäjalka ja puheissaan vilpitön, rakasti äitipuolta ja koetti sangen naiivilla ja toisinaan kömpelölläkin tavalla lähentää häntä meidän koko perheeseemme; siksipä Ljubotška olikin ainoa ihminen maailmassa, johon Avdotja Vasiljevna isää kohtaan tuntemansa kiihkeän rakkauden ohella tunsii edes hitusen kiintymystä. Avdotja Vasiljevna osoitti häntä kohtaan jonkinmoista innostunutta ihmettelyäkin ja arkaa kunnioitusta, joka suuresti hämmästytti minua.

Avdotja Vasiljevna viittaili mielellään alkuaikoina, sanoen itseään äitipuoleksi, useasti siihen, miten lapset ja kotiväki aina huonosti ja epäoikeudenmukaisesti arvostelevat äitipuolta, minkä johdosta tämän asema tavallisesti on sangen vaikea. Mutta vaikka hän ennakolta näki kaikki tämän aseman epämiellyttävät puolet, niin hän ei tehnyt mitään välttääkseen niitä hyvittelemällä yhtä, antamalla lahjan toiselle, olemalla nurisematta, mikä olisi ollut hänelle hyvin helppoa, sillä hän oli luonteeltaan vaatimaton ja perin hyvän-tahtoinen. Hän ei vain jättänyt tätä tekemättä, vaan päinvastoin ymmärtäen edeltäpäin asemansa epämiellyttävyyden valmistautui puolustautumaan, vaikka hänen kimp-puunsa ei hyökätty, ja otaksuen koko kotiväen tahtovan kaikin keinoin tuottaa hänelle ikävyyksiä ja loukata häntä hän näki kaikessa tahallisen aikomuksen ja piti itselleen arvokkaimpana tapana kärsiä ääneti; toimettomuudellaan, kun ei etsinyt kenenkään rakkautta, hän kasvatti kohtaansa epäsuopeutta. Sitäpaitsi häneltä puuttui siinä määrin se ymmärtämiskyky, joka meidän talossamme oli kehittynyt

korkeimmilleen ja josta jo olen puhunut, ja hänen tottumuksensa olivat niin kokonaan toisenlaisia kuin ne, jotka olivat juurtuneet meidän taloomme, että yksistään jo tämä vaikutti epäedullisesti. Meidän sääntillisessä, ylen siistissä talossamme hän eli kaiken aikaa niinkuin olisi vasta ikään saapunut, nousi ja kävi makaamaan milloin myöhään, milloin aikaiseen, milloin tuli päivälliselle, milloin ei tullut, milloin söi illallista, milloin oli syömättä. Kun ei ollut vieraita, niin hän melkein aina oli vain puoleksi pukimissa eikä hävennyt näyttäytyä meille ja palvelijoillekin valkoisessa hameessa, isohuivi hartioilla ja paljain käsivarsin. Aluksi tämä koruttomuus miellytti minua, mutta sitten minä hyvin pian juuri tuon koruttomuuden vuoksi menetin viimeisenkin häntä kohtaan tuntemani kunnioituksen. Kaikkein omituisinta meistä oli se, että hänessä oli kaksi aivan eri naista sen mukaan, oliko vieraita vai ei: toinen, vierasten aikana esiintyvä, oli nuori, terve ja kylmä kaunotar, komeasti puettu, ei tyhmä eikä älykäs, mutta iloinen; toinen nainen, joka esiintyi, kun ei ollut vieraita, oli jo vanheneva, väsähtänyt, alakuloinen, epäsiisti ja ikävystynyt, vaikkakin rakastettava. Usein katsellessani häntä, kun hän hymyilevänä, talvipakkasesta punoittavana, kauneutensa tietoisuudesta onnellisena palasi vierailuilta ja otettuaan hatun päästään meni katsomaan itseään kuvastimesta tai kun hän kahisuttaen upeata avokaulaista tanssiaispukuaan, häpeillen ja samalla ylpeillen palvelijain edessä, oli menossa vaunuihin tai kun hän kotona pienissä illanvietoissa korkeakauluksisessa silkkipuvussaan ja hienoja röyhelöitä hienon kaulan ympärillä loisti hymyillen eri puolille yksitoikkoista, mutta kaunista hymyään, — minä ajattelin häntä katsellessani: mitähän sanoisivat ne, jotka hän sai ihastumaan, jos näkisivät hänet sellaisena kuin minä näin, kun hän jäätyään illalla kotiin odotti kello kahden-toista jälkeen miestänsä klubista jonkinmoinen kaapu yllään,

hiukset kampaamattomina, ja kulki kuin varjo heikosti valaistuissa huoneissa? Väliin hän meni pianon luo ja soitti jännityksestä rypistäen kulmiaan ainoan valssin, minkä osasi, väliin otti romaanin ja luettuaan muutamia rivejä keskeltä heitti sen pois, väliin meni tarjoiluhuoneeseen itse, ettei herättäisi palvelusväkeä, otti sieltä kurkun ja kylmää vasikanlihaa ja söi sen seisoen tarjoiluhuoneen ikkunan luona, väliin uudestaan väsyneenä, alakuloisena, ilman päämäärää kuljeksi huoneesta huoneeseen. Mutta kaikkein eniten vieroitti häntä meistä ymmärtämyksen puute, joka ilmeni etupäässä hänelle ominaisessa tavassa olla alentuvan tarkkaavainen, kun hänelle puhuttiin asioista, joita hän ei ymmärtänyt. Ei ollut hänen syynsä, että hänelle oli itsetiedottomasti tullut tavaksi hieman hymyillä vain huulilla ja kallistaa päätään, kun hänelle kerrottiin häntä vähän kiinnostavia asioita (eikä häntä kiinnostanut mikään muu kuin hän itse ja hänen miehensä); mutta tuo hymy ja pään kallistus olivat usein toistuessaan sietämättömän vieroittavia. Hänen iloisuutensa, joka oli kuin hänen itsensä, teidän ja koko maailman pilkkaamista, oli myös kömpelöä, se ei tarttunut kehenkään, hänen tunteellisuutensa oli liian äitelää. Mutta pääasia on, että häntä ei hävettänyt puhua myötäänsä kaikille rakkaudestaan isään. Vaikka hän ei ollenkaan valehdellut puhuessaan siitä, että rakkaus omaan mieheen on koko hänen elämänsä, ja vaikka hän todisti sen koko elämällään, niin meidän käsityksemme mukaan tuollainen ujostelematon, alituinen rakkautensa vakuutteleminen oli inhoittavaa ja me häpesimme hänen takiansa, kun hän puhui tällaisista sivullisten läsnä ollessa, vielä enemmän kuin sitä, että hän toisinaan teki virheitä ranskan kielessä.

Hän rakasti miestänsä enemmän kuin mitään muuta maailmassa, ja hänen miehensä rakasti häntä, varsinkin ensimmäisinä aikoina ja silloin, kun näki, että hänen vaimonsa

miellytti muitakin. Avdotja Vasiljevnan elämän ainoana pyrkimyksenä oli saada miehensä rakkautta; mutta hän näytti tekevän tahallaan kaikkea, mikä suinkin saattoi olla hänen miehestään epämieluisaa, ja kaiken tämän hän teki todistaakseen hänelle rakkautensa koko voiman ja valmiutensa uhrautumiseen.

Hän piti kauniista puvuista ja isä näki hänet mielellään ylhäisessä maailmassa kehumista ja ihmettelyä herättävänä kaunottarena; isän tähden hän uhrasi koreiluhalunsa ja totuttautui yhä enemmän istumaan kotona harmaassa puserossa. Isä, joka aina oli pitänyt vapautta ja tasa-arvoisuutta välttämättömänä ehtona perheen keskinäisissä suhteissa, toivoi, että hänen lemmikkinsä Ljubotška ja hyväluontoinen nuori vaimonsa tulisivat vilpittömiksi ystäviksi: mutta Avdotja Vasiljevna uhrautui ja piti välttämättömänä osoittaa talon varsinaiselle emännälle, niinkuin hän sanoi Ljubotškaa, sopimatonta kunnioitusta, joka kipeästi loukkasi isää. Isä pelasi paljon tänä talvena, menetti lopulta paljon ja, kuten aina, ei tahtonut sekoittaa pelaamistaan perhe-elämää, vaan salasi peliasiansa koko kotijoukolta. Avdotja Vasiljevna uhrautui ja, toisinaan sairaana, lopputalvesta raskaanakin, piti velvollisuutenaan mennä isää vastaan harmaassa puserossa, tukka kampaamatta, huojuen, vaikkapa kello neljä tai viisi aamulla, kun isä, toisinaan väsyneenä, pelissä menettäneenä, häpeilevänä palasi klubista. Hän kysyi isältä hajamielisesti, oliko isällä ollut onnea pelissä, ja alentuvan tarkkaavaisesti, hymyillen ja päättään heilutellen hän kuunteli, mitä isä hänelle kertoi tehneensä klubissa, samoin kuin sitäkin, että isä sanoi sadan kerran pyytävänsä, ettei hän odottaisi koskaan hänen kotiin tuloaan. Mutta vaikka voitto ja tappio, joista isän pelatessa riippui koko isän omaisuus, eivät häntä vähääkään kiinnostaneet, niin hän oli yhä uudelleen joka yö ensimmäi-

senä isää vastassa, kun isä palasi klubista. Tämmöiseen vastaanottamiseen muuten kiihoitti häntä paitsi hänen uhrautumisvimmaansa myös salattu mustasukkaisuus, josta hän kärsi mitä suurimmassa määrässä. Ei kukaan koko maailmassa olisi voinut saada häntä vakuuttuneeksi siitä, että isä palasi myöhään klubista eikä rakastajattaren luota. Hän koetti lukea isän kasvoista tämän lemmensalaisuudet, ja kun ei saanut mitään luetuksi, huokaili nauttien tavallaan murheestaan ja syventyi onnettomuutensa tutkiskeluun.

Näitten ja monien muitten alituisten uhrautumisten johdosta alkoi isän suhtautumisessa vaimoonsa tämän talven viimeisinä kuukausina, jolloin hän menetti pelissä paljon ja sen johdosta oli enimmäkseen pahalla tuulella, olla huomattavissa aika ajoin esiintyvää h i l j a i s e n v i h a m i e l i s y y d e n tunnetta, sitä hillittyä vastenmielisyyttä kiintymyksen esi-
nettä kohtaan, joka ilmenee tiedottomana pyrkimyksenä tuottaa kaikkia mahdollisia pieniä moraalisia ikävyyksiä tälle esineelle.

XLIII.

UUDET TOVERIT.

Talvi kului huomaamatta ja alkoi taas jo olla suoja-
ilmoja, ja yliopiston seinällä oli jo tutkintojärjestys, kun minä yhtäkkiä muistin, että oli vastattava kysymyksiin kahdeksantoista aineen alalta, joista pidettyjä luentoja olin ollut kuuntelemassa ilman, että olisin ainoatakaan luento-
toa kuunnellut, tehnyt siitä muistiinpanoja tai siihen valmistautunut. On omituista, että niin selvä kysymys kuin miten suorittaisoin tutkintoni, ei kertaakaan tullut vakavasti miele-
leeni. Mutta minä olin koko tämän talven kuin sumussa,

joka johtui siitä, että nautin tietäessäni olevani aikaihminen ja comme il faut, niin että kun mieleeni tuli kysymys, kuinka selviän tutkinnosta, niin minä vertasin itseäni tovereihini ja ajattelin: »Hehän suorittavat tutkinnon, mutta suurin osa heistä ei vielä ole comme il faut, siis minulla on eräs lisä-etu, jota heillä ei ole, ja minun täytyy suoriutua tutkinnosta.» Kävin luennoilla vain sentähden, että olin siihen tottunut ja isä usein lähetti minut kotoani. Sen lisäksi minulla oli paljon tuttuja ja minusta oli usein hauskaa yliopistossa. Minä pidin tuosta melusta, puheensorinasta, naurun hohotuksesta luentosaleissa, pidin siitä, että luentojen aikana istuen takapenkissä saatoin professorin tasaisen äänen kaikuessa haaveilla josta-kin ja tarkkailla tovereitani, pidin siitä, että toisinaan jonkun kanssa kiireesti juoksimme Maternille ryyppäämään viinaa ja haukkaamaan särvinpaloja, ja tietäen, että professorit voivat jälkeinpäin torua sellaisesta, tulimme arasti ovea narauttaen luentosaliin, pidin kepposiin osallistumisesta, kun eri vuosikurssit ääneen nauraen tunkeilivat käytävässä. Kaikki tämä oli hyvin hauskaa.

Kun kaikki alkoivat käydä säännöllisemmin luennoilla, fysiikan professori lopetti luentonsa ja sanoi jäähyväiset tutkintoon asti, ylioppilaat alkoivat keräillä vihkoja ja valmistautua ryhmissä, niin minäkin ajattelin, että oli valmistauduttava. Operov, jonka kanssa edelleen tervehdimme toisiamme, vaikka välimme olivat sangen kylmät, tarjosi minulle, kuten jo olen sanonut, vihkonsa käytettäväksi, vieläpä kutsui valmistautumaan tutkintoon yhdessä hänen ja muitten ylioppilaitten kanssa. Minä kiitin häntä ja suostuin toivoen tekemällä tämän kunnian täydelleen sovittavani entisen epäsofumme, mutta pyysin vain, että kaikki välttämättömästi kokoontuisivat joka kerta minun luokseni, koska minulla oli hyvä asunto.

Minulle vastattiin, että valmistaudutaan vuoron mukaan

milloin kenenkin luona ja siellä, minne on lyhyin matka. Ensimmäisen kerran kokoonnuttiin Zuhinille. Se oli pieni, väliseinällä erotettu huone suuressa talossa Trubnoi bulevardin varrella. Ensimmäisenä määräpäivänä minä myöhästyin ja tulin toisten jo lukiessa. Pieni huone oli täynnä tupakan savua, ei edes vakstaf-tupakan, vaan palturin, jota Zuhin poltti. Pöydällä oli viinapullo, ryyppylasi, leipää, suolaa ja lampaanpaistin luu.

Zuhin nousematta paikaltaan pyysi minua juomaan viinaa ja riisumaan takkini.

— Tämmöiseen kestitykseen ette luultavasti ole tottunut, — lisäsi hän.

Kaikilla oli likaiset karttuunipaidat ja rinnukset. Etten ilmaisisi heitä kohtaan tuntemaani halveksumista, minä riisuin takkini ja kävin t o v e r i l l i s e s t i loikomaan sohvalle. Zuhin luki ottaen joskus asioista selkoa vihoista, toiset keskeyttivät hänet tekemällä kysymyksiä ja hän selitti ytimekkäästi, älykkäästi ja täsmällisesti. Minä aloin kuunnella tarkemmin, ja koska en ymmärtänyt monia asioita syystä, että en tietänyt, mitä niiden edellä oli ollut, tein kysymyksen.

— Heh, ettehan te, hyvä mies, voi kuunnella, jos ette tiedä tätä, — sanoi Zuhin. — Minä annan teille vihot, lukekaa ne huomiseksi, eihän teille muuten voi selittää.

Minua alkoi hävettää tietämättömyyteni, ja tuntien samalla Zuhinin huomautuksen täysin oikeutetuksi lakkasin kuuntelemasta ja ryhdyin tekemään havaintoja näistä uusista tovereista. Kun jakoi ihmiset sellaisiin, jotka ovat comme il faut, ja sellaisiin, jotka eivät ole comme il faut, niin heidät oli silminnähtävästi vietävä jälkimmäiseen ryhmään, ja tämän johdosta he herättivät minussa ei ainoastaan halveksimisen tunnetta, vaan myös jonkinmoista henkilökohtaista vihaa, jota tunsin heitä kohtaan sentähden,

että he olematta comme il faut kuitenkin ikäänkuin pitivät minua vertaisenaan, vieläpä hyvántahtoisesti suojelivatkin. Tämän tunteen herättivät minussa heidän jalkansa ja likaiset kätensä pureskeltuine kynsineen ja Operovin pikkusormessa oleva pitkäksi kasvatettu kynsi ja ruusunpunaiset paidat ja rinnukset ja karkeat sanat, joita he käyttivät ystävällisessä mielessä toisiaan kohtaan, ja likainen huone ja Zuhinin tapa alituisen niistä hiukkasen nenäänsä, jolloin hän painoi toista sierainta sormellaan, ja varsinkin heidän puhetapansa, tapa käyttää ja korostaa eräitä sanoja. Niinpä he käyttivät sanaa *t o h n o* eikä *tyhmä*, *n i i n m u o d o i n* eikä *siis*, *s u u r e n m o i n e n* eikä *kaunis j. n. e.*, mikä minusta tuntui kirjalliselta ja inhoittavan sopimattomalta. Mutta vielä enemmän herättivät comme il faut tunteeni loukkaantumisesta johtuvaa vihaani heidän tapansa korostaa eräitä venäläisiä ja varsinkin vierasperäisiä sanoja: he sanoivat *sukupólvi*, *tahállaan*, *kamiíni y. m. s.*

Mutta tästä minulle siihen aikaan voittamattoman vastenmielisestä ulkokuoresta huolimatta aavistin olevan jotakin hyvää näissä miehissä ja kadehdin heitä yhdistävää iloista toverillisuutta, tunsin vetoa heihin ja halusin lähestyä heitä, niin vaikeata kuin se minusta olikin. Sävyisän ja rehellisen Operovin minä jo tunsin; nyt taas miellytti minua tavattomasti reipas, harvinaisen älykäs Zuhin, joka ilmeisesti oli etevin tässä piirissä. Hän oli pieni, vantterra, tummaverinen mies, jolla oli hiukan luisut ja aina kiiltävät, mutta tavattoman älykkäät, vilkkaat ja itsenäisyyttä todistavat kasvot. Tämän ilmeen antoi hänelle erikoisesti ei korkea, mutta kupera, syvällä olevien mustien silmien yläpuolella kaartuva otsa, harjasmaiset lyhyet hiukset ja tiheä musta parta, joka aina näytti ajamattomalta. Hän ei näyttänyt ajattelevan itseään (mikä aina suuresti miellytti minua ihmisissä), mutta näkyi, että hänen älynsä toimi lakkaamatta. Hänen

kasvonsa olivat noita ilmehikkäitä kasvoja, jotka muutaman tunnin kuluttua siitä, kun näitte ne ensimmäisen kerran, yhtäkkiä kokonaan muuttuvat teidän silmissänne. Tämöinen muutos tapahtui illan loppupuolella minun nähdäkseni Zuhinin kasvoissa. Hänen kasvoihinsa ilmestyi yhtäkkiä uusia ryppyjä, silmät menivät syvemmälle, hymy muuttui toisenlaiseksi ja kasvot kokonaisuudessaan muuttuivat niin, että minun oli vaikea tuntea niitä.

Kun lukeminen lopetettiin, niin Zuhin, muut ylioppilaat ja minäkin, näyttääkseni haluavani olla heidän toverinsa, joimme ryypyn viinaa eikä pulloon jäänytkaan juuri mitään. Zuhin kysyi, kenellä olisi viisikolmatta kopeekkaa, jotta voisi lähettää viinaa hakemaan vanhan eukon, joka palveli häntä. Minä tarjosin rahojani, mutta Zuhin kääntyi Operovin puoleen aivan kuin ei olisi kuullut sanojani, ja Operov otettuaan esille lasihelmillä kirjailun kukkaronsa antoi hänelle pyydetyn rahan.

— Älä sinä vain rupea ryypiskelemään, — sanoi Operov, joka ei itse juonut ollenkaan.

— Ole huoletta, — vastasi Zuhin imien ydintä lampaanpaistin luusta (muistan silloin ajatelleeni: siksipä hän onkin niin viisas, kun syö paljon ydintä). — Ole huoletta, — jatkoi Zuhin hiukan hymyillen, ja hänen hymynsä oli sellainen, että sen huomasi tahtomattaan ja että oli hänelle kiitollinen tästä hymystä. — Jos rupeankin ryypiskelemään, niin ei ole hätää; katsotaanpa nyt, veliseni, kuka pistää toisensa pussiin, hänkö minut vaiko minä hänet. Valmis se jo on, veliseni, — lisäsi hän kerskaillen ja näpäytti otsaansa. — Kunhan vain Semjonov ei saisi reppuja: miten lieneekään ratkennut kovasti juomaan.

Todellakin sama harmaatukkainen Semjonov, joka ensimmäisessä tutkinnossa oli niin suuresti ilahduttanut minua sillä, että näytti minua huonommalta, ja joka suoritettuaan

lähinnä parhaan ylioppilastutkinnon oli ensimmäisen kuu-
kauden käynyt säännöllisesti luennoilla, oli jo ennen kertaau-
sia ruvennut juopottelemaan eikä kurssin loppupuolella
ollut enää ollenkaan näyttäytynyt yliopistossa.

— Missä hän on? — kysyi joku.

— Minäkin olen jo kadottanut hänet näkyvistäni,
— jatkoi Zuhin. — Viimeksi me yhdessä hänen kanssaan
panimme »Lissabonin» nurin. Siitä tuli suurenmoinen his-
toria. Sitten kuuluu olleen jokin juttu . . . Siinä vasta pää!
Miten paljon tulta onkaan siinä miehessä! Miten paljon
älyä! Vahinko, jos joutuu huntingolle. Mutta joutuu aivan
varmasti: ei se ole semmoinen poika, että hänen puhdillaan
istuttaisiin yliopistossa.

Puheltuaan vielä vähän aikaa alkoivat kaikki hajaantua,
sovittuaan siitä, että seuraavinakin päivinä kokoonnutaan
Zuhinilla, koska hänen asuntonsa oli lähimpänä kaikille
muillekin. Kun kaikki tulivat ulos, alkoi minua hiukan hä-
vettää, että kaikki menivät jalan ja minä yksin ajoin rattailla,
ja häpeissäni tarjouduin viemään Operovin kotiinsa. Zuhin
tuli ulos yhdessä meidän kanssamme ja lainattuaan Opero-
vilta ruplan lähti koko yöksi jonnekin vieraisiin. Matkalla
Operov kertoi minulle paljon Zuhinin luonteesta ja elämän-
tavoista, ja kotiin tultuani minä en pitkään aikaan saanut
unta, ajatellessani näitä uusia ihmisiä, joita olin oppinut
tuntemaan. Kauan aikaa minä unta saamatta epäröin,
kunnioittaisinko heitä, mihin minut teki taipuvaiseksi heidän
tietonsa, koruttomuutensa, rehellisyytensä ja nuoruuden ja
uljuuden runollisuus, mutta toiselta puolen taas tunsin heidän
epätyytyttävän ulkonaisen olemuksensa vieroittavan minua
heistä. Kaikesta halustani huolimatta minun oli siihen aikaan
sananmukaisesti mahdotonta tulla heidän ystäväkseen. Mei-
dän käsitystapamme olivat aivan erilaiset. Oli olemassa
suuri määrä vivahduksia, jotka minulle muodostivat elämän

koko viehätysten ja tarkoituksen, mutta joita he eivät ollenkaan ymmärtäneet, ja päinvastoin. Mutta pääsyy, joka teki lähentymisen mahdottomaksi, oli minun kaksikymmentä ruplaa maksava pukukankaani, ajopelini ja hollantilainen paitani. Tämä syy oli erikoisen tärkeä minulle: minusta tuntui, että minä tahtomattani loukkaan heitä varakkuuteni tunnusmerkeillä. Tunsin olevani syyllinen heidän edessäni, olin väliin nöyrä, väliin taas vihoissani nöyryydestäni, jommoista en ollut ansainnut, täynnä itseluottamusta, enkä mitenkään voinut päästä heidän kanssaan tasavertaisiin, vilpittömiin suhteisiin. Zuhinin luonteen karkea, paheellinen puoli sen sijaan häipyi siinä määrin näkyvistäni sen voimakkaan runollisen uljuuden rinnalla, jota aavistin hänessä olevan, ettei se vaikuttanut ollenkaan epämiellyttävältä minuun.

Parin viikon aikana kävin melkein joka päivä iltaisin työskentelemässä Zuhinilla. Minä tein sangen vähän työtä, sillä olin, kuten jo sanoin, jäänyt jäljelle tovereistani, ja kun en kyennyt yksin työskentelemään niin, että olisin päässyt heidän tasalleen, niin minä ainoastaan olin kuuntelevinani ja ymmärtävinäni, mitä he lukivat. Minusta näytti, että toveritkin arvasivat minun teeskentelevän, ja usein huomasin, että he jättivät väliin paikkoja, jotka he osasivat, eivätkä koskaan kysyneet minulta.

Päivä päivältä aloin yhä enemmän ja enemmän antaa anteeksi tämän piirin epähienoa ulkokuorta, eläytyä heidän oloihinsa ja löytää siinä paljon runollista. Ainoastaan Dmitrille antamani kunniasana, etten lähde heidän kanssaan mihinkään ryypäämään, pidätti minua halusta yhtyä heidän huveihinsa.

Kerran teki mieleni ylvästellä heidän edessäni kirjallisuuden tuntemuksellani, varsinkin ranskalaisen kirjallisuuden, ja minä johdin puheen tälle alalle. Ihmeekseni kävikin

selville, että vaikka he mainitsivat muukalaiset kirjainnimet venäjäksi, he olivat lukeneet paljon enemmän kuin minä, tunsivat ja pitivät arvossa englantilaisia ja espanjalaisiakin kirjailijoita, puhuivat semmoisistakin, kuten Lesagesta, joista en ollut edes kuullutkaan. Puškin ja Žukovski olivat heille kirjallisuutta (eikä, kuten minulle keltakantisia kirjoja, joita olin opiskellut lapsena). Dumas, Sue ja Féval saivat heidän puoleltaan yhtä paljon halveksumista osakseen, ja he, varsinkin Zuhin, arvostelivat kirjallisuutta paljon paremmin ja selkeämmin kuin minä, mitä en voinut olla tunnustamatta. Myöskään musiikin tuntemisessa en ollut yhtään etevämpi heitä. Operov soitti viulua, eräs toinen meidän kanssamme työskentelevistä ylioppilaista soitti selloa ja pianoa, ja molemmat kuuluivat yliopiston orkesteriin, tunsivat kunnollisesti musiikkia ja pitivät arvossa hyvää. Sanalla sanoen, kaikkea, millä ajoin ylpeillä heidän edessään, paitsi ranskan ja saksan ääntämistä, he osasivat paremmin kuin minä eivätkä ollenkaan ylpeilleet siitä. Minun asemassani oleva olisi voinut olla ylpeä hienosta käytöstavastaan, mutta minulla ei ollut, kuten Volodjalla, sellaista. Mitä siis oli se korkeus, josta minä katsoin heitä? Tuttavuuteniko ruhtinas Ivan Ivanovitšin kanssa? Ranskan kielen ääntämiseni? Ajopelit? Hollantilainen paita? Kynnet? Eiköhän tuo kaikki lienekin roskaa? — alkoi toisinaan epäselvästi nousta mieleeni tuntiessani kateutta sen toverillisuuden ja hyvántahtoisen nuoren iloisuuden johdosta, jota näin edessäni. Kaikki he olivat sinut keskenään. Heidän käyttöksensä koruttomuus meni karkeuteen asti, mutta tuon karkean ulkokuoren altakin näkyi kaiken aikaa pelko, ettei vain mitenkään loukkaisi toista. Lurjus, sika, joita he käyttivät ystävällisinä sanoina, pöyristyttivät minua ja antoivat aihetta pilkantekoon omassa mielessäni, mutta nämä sanat eivät loukanneet heitä eivätkä estäneet heitä olemasta mitä vilpittömmissä ystävällisissä

suhteissa keskenään. Toistensa kohtelussa he olivat niin varovaisia ja hienotunteisia, kuin ovat ainoastaan hyvin köyhät ja hyvin nuoret ihmiset. Pääasia on, että vainusin olevan jotakin repäisevää ja huimaa tuossa Zuhinin luonteessa ja hänen seikkailuissaan »Lissabonissa». Aavistin, että nuo rymyt toki olivat aivan toista kuin teeskentely palavan rommin ja samppanjan kera, jommoisessa olin ollut mukana paroni Z:n luona.

XLIV.

ZUHIN JA SEMJONOV.

En tiedä, mihin säätyyn Zuhin kuului, mutta tiedän, että hän oli maaseutulukkiosta, aivan varaton ja nähtävästi ei aatelismies. Hän oli siihen aikaan noin kahdeksantoista vuotias, vaikka näytti paljon vanhemmalta. Hän oli tavattoman älykäs ja varsinkin nopeasti käsittävä: hänen oli helpompi heti käsittää monimutkainen asia kokonaisuudessaan ja ennakolta tajuta sen kaikki yksityiskohdat ja niistä johtuvat päätelmät kuin harkinnan kautta päästä selville laeista, joiden nojalla nuo päätelmät tehtiin. Hän tiesi olevansa älykäs, oli ylpeä siitä, ja tuon ylpeytensä johdosta hän oli kaikkia kohtaan yhtä mutkaton käytöksessään ja hyvän- tahtoinen. Luultavasti hän oli paljon kokenut elämässä. Hänen vilkas, vastaanottavainen luontonsa oli jo ennättänyt tuntea sekä rakkauden että ystävyysyden, sekä toiminnan että rahan. Vaikka pienemmässä mittakaavassa ja alemmissa yhteiskuntakerroksissa, niin sentään ei ollut olemassa asiaa, jota kohtaan hän ei sitä koeteltuaan olisi tuntenut jonkinmoista halveksimisen ja eräänlaatuisen välinpitämättömyyden

ja kiinnostomuuden tunnetta, mikä johtui siitä, että hänen oli niin helppoa omaksua kaikki. Hän näytti niin innokkaasti ryhtyvän kaikkeen uuteen ainoastaan sentähden, että hän saavutettuaan päämäärän voisi halveksia sitä, mitä oli saavuttanut, ja lahjakkuudellaan hän aina saavuttikin sekä päämäärän että oikeuden halveksia. Tieteeseen nähden oli asianlaita aivan sama: kovin paljon lukematta ja muistiinpanoja tekemättä hän oli oppinut matematiikkaa erittäin hyvin eikä kerskunut liikoja sanoessaan pistävänsä professorin pussiin. Hänestä tuntui olevan paljon pötyä siinä, mitä hänelle luennoitiin, mutta luonnolleen ominaisella itse tiedottomalla käytännöllisellä veijarimaisuudella hän heti matki sitä, mikä oli tarpeen esittää professorille, ja kaikki professorit pitivät hänestä. Hän oli suora suhtautumisessaan ylempiinsä, mutta nämä ylemmät kunnioittivat häntä. Hän ei kunnioittanut eikä rakastanut tiedettä, vieläpä halveksikin niitä henkilöitä, jotka vakavasti opiskelivat sitä, minkä hän omaksui niin helposti. Tieteet, niinkuin hän ne ymmärsi, eivät vaatineet kymmenettä osaakaan hänen lahjoistaan; hänen ylioppilasasemassaan ei elämä tarjonnut mitään sellaista, mihin hän olisi voinut antautua kokonaan, ja vilkas, toimelias, kuten hän sanoi, luonto vaati elämää ja hän alkoi rymytä sillä tavoin kuin hänen varansa sallivat ja antautui tähän kiihkeästi ja haluten tuhlata voimiaan, mitä enemmän minussa on voimaa. Nyt tutkintojen edellä Operovin ennustus kävi toteen: hän katosi pariksi viikoksi, niin että me valmistauduimme viime aikoina jo toisen ylioppilaan luona. Mutta ensimmäiseen tutkintoon hän ilmestyi saliin kalpeana, uupuneena, vapisevin käsin ja suoritti loistavasti tutkinnon toiselle vuosikurssille.

Vuosikurssin alussa kuului siihen rymistelijäjoukkueeseen, jonka päämiehenä oli Zuhin, noin kahdeksan henkeä.

Heidän joukossaan oli aluksi Ikonin ja Semjonov, mutta edellinen erosi joukosta, koska ei jaksanut kestää sitä hurjaa hummausta, johon he antautuivat vuoden alussa, jälkimmäinen taas siksi, ettei hänestä sekään vielä tuntunut riittävän. Alkuaikoina kaikki meidän kurssilaisemme katselivat heitä jonkinmoisen kauhun vallassa ja kertoilivat toisilleen heidän urotöitään.

Näitten urotöitten pääsankareina olivat Zuhin ja kurssin loppupuolella Semjonov. Semjonovia katselivat kaikki viime aikoina jonkinmoisella kauhulla, ja kun hän saapui luen nolle, mikä tapahtui jokseenkin harvoin, niin luentosalissa syntyi liikehtimistä.

Aivan tutkintojen edellä Semjonov lopetti rymyretkensä mitä tarmokkaimmalla ja omalaatuisimmalla tavalla, minkä todistajaksi jouduin tuttavuuteni johdosta Zuhinin kanssa. Asia oli näin. Eräänä iltana, juuri kun olimme tulleet yhteen Zuhinin luo ja Operov painautuen vihkojaan kohti ja asetettuaan viereensä kynttilänjalassa olevan talikynttilän lisäksi vielä pulloon asetetun talikynttilän oli alkanut lukea vienolla äänellään pienellä käsialalla kirjoitettuja fysiikan muistiinpanoja, tuli huoneeseen emäntämme ja ilmoitti Zuhinille, että tämän luo oli tullut joku tuoden kirjelapun . . .

XLV.

SAAN REPUT.

Viimein tuli ensimmäinen tutkinto, differentiaaleja ja integraaleja käsittävä, mutta minä olin yhä edelleen jonkinmoisessa omituisessa sumussa enkä tehnyt itselleni selväksi, mikä minua odotti. Iltaisin, kun olin ollut Zuhinin ja muitten toverien seurassa, nousi mieleeni ajatus, että olisi muutettava

jotakin vakaumuksissani, että niissä on jotakin väärää ja huonoa, mutta aamulla auringon paistaessa minusta tuli uudelleen comme il faut ja minä olin hyvin tyytyväinen siihen enkä halunnut mitään muutoksia itsessäni tapahtuvaksi.

Tämmöisessä mielentilassa saavuin ensimmäiseen tutkintoon.

Minä istuuduin penkille sille puolelle, missä istui ruhtinaita, kreivejä ja paroneja, aloin puhella heidän kanssaan ranskaksi ja (niin omituiselta kuin se kuuluukin) päähäni ei pälkähtänytkään ajatus, että kohta on vastattava kysymyksiin sellaisen aineen alalta, jota en ollenkaan osaa. Minä katselin tyynenä niitä, jotka astuivat esille vastaamaan, katsoinpa voivani pilkatakin joitakuita.

— No mitä, Grap, — sanoin Iljinkalle, kun hän palasi pöydän luota, — peloittiko hyvinkin?

— Katsotaanhan, kuinka teidän käy, — sanoi Iljinka, joka ylioppilaaksi tulostaan asti oli noussut täyteen kapinaan minun vaikutusvaltaani vastaan, ei hymyillyt, kun puhuin hänelle, ja oli epäsuopea minulle.

Hymyilin halveksivasti Iljinkan vastaukselle, vaikka hänen julki lausumansa epäily sai minut hetkeksi pelästymään. Mutta tämä tunne häipyi taas sumuun ja minä olin edelleen hajamielinen ja välinpitämätön, niin että lupasin heti, kun minut on kuulusteltu (aivan kuin se olisi ollut minulle kerrassaan vähäpätöinen juttu), lähteä yhdessä paroni Z:n kanssa syömään välipalan Maternilla. Kun minut kutsuttiin esille yhdessä Ikoninin kanssa, minä suoristin univormuni liepeet ja astuin aivan tyynenä tutkintopöydän luo.

Pieni pelästyksen väre kulki pitkin selkääni vasta sitten, kun nuori professori, sama, joka oli kuulustellut minua ylioppilastutkinnossa, katsoi suoraan kasvoihini ja kosketti kirjepaperia, jolle kysymykset oli kirjoitettu. Vaikka Ikonin otti kysymysipun heiluttaen ruumistaan samalla tavalla kuin

aikaisemmissakin tutkinnoissa, niin hän vastasi kuitenkin jotakin, tosin hyvin huonosti, minä taas tein sitä, mitä hän oli tehnyt ensimmäisissä tutkinnoissa, tein huonomminkin, sillä otin toisen lipun enkä vastannut siihenkään kysymyseen mitään. Professori katsoi säälien kasvoihini ja sanoi hiljaisella, mutta varmalla äänellä:

— Te ette pääse toiselle kurssille, herra Irtenjev. Parasta on, ettette jatka tutkintoa. Täytyy puhdistaa tiedekunta. Samoin tekin, herra Ikonin, — lisäsi hän.

Ikonin pyysi lupaa saada suorittaa uudelleen aivan kuin olisi anonut almua, mutta professori vastasi hänelle, ettei hän ennätä tehdä kahdessa päivässä sitä, mitä ei ole tehnyt vuoden aikana, ja ettei hän mitenkään voi päästä. Ikonin rukoili uudelleen surkeasti ja nöyrästi, mutta professori vastasi uudestaan kieltävästi.

— Saatte mennä, hyvät herrat, — sanoi hän samalla hiljaisella, mutta varmalla äänellä.

Silloin vasta tulin lähteneeksi pöydän luota ja minua hävetti, että äänettömällä läsnäolollani olin tavallani ottanut osaa Ikoninin nöyriin rukoiluihin. En muista, miten kuljin salin läpi ylioppilaitten ohi, mitä vastasin heidän kysymyksiinsä, miten tulin eteiseen ja saavuin kotiin! Minua oli loukattu, nöyryytetty, olin todella onneton.

Kolmeen päivään en tullut ulos huoneestani, en tavannut ketään, löysin niinkuin lapsuudessani lohdutusta kyynelistä ja itkin paljon. Etsin pistooleja, joilla voisin ampua itseni, jos hyvin rupeaisi mieli tekemään. Ajattelin, että Iljinka Grap kohdatessaan minut sylkäisee vasten naamaani ja tekee siinä oikein; että Operov iloitsee onnettomuudestani ja kertoo siitä kaikille; että Kolpikov oli aivan oikeassa häväistessään minua Jarissa; ettei minun typerillä puheillani ruhtinatar Kornakovan kanssa voinut olla muunlaisia seurauksia, j. n. e., j. n. e. Kaikki elämäni raskaat, itserakkauttani

kiduttavat hetket tulivat toinen toisensa jälkeen mieleeni; koetin syyttää jotakuta onnettomuudestani: ajattelin, että joku oli tehnyt kaiken tämän tahallaan, keksin kokonaisen minua vastaan tähdätyn salajuonen, napisin professoreja, tovereita, Volodjaa, Dmitriä vastaan, isää vastaan, koska hän oli pannut minut yliopistoon; napisin Kaitselmusta vastaan, koska se oli antanut minun kokea sellaisen häpeän. Viimein, tuntien lopullisesti joutuneeni tuhon omaksi kaikkien tuttu-
jeni silmissä, minä pyysin isältä lupaa ruveta husaariksi tai mennä Kaukasiaan. Isä oli tyytymätön minuun, mutta nähdessään hirveän murheeni lohdutti minua sanoen, että niin huonosti kuin asiat ovatkin, niin ne vielä voidaan korjata siten, että siirryn toiseen tiedekuntaan. Volodja, joka ei myöskään nähnyt minun onnettomuudessani mitään kauheaa, sanoi, ettei toisessa tiedekunnassa minua ainakaan hävetä uusien toverien edessä.

Naisemme eivät ollenkaan ymmärtäneet eivätkä tahtoneet ymmärtää tai eivät kyenneet ymmärtämään, mitä on tutkinto, mitä on siirtyminen, ja säälivät minua ainoastaan siksi, että näkivät suruni.

Dmitri kävi luonani joka päivä ja oli minua kohtaan tavattoman hellä ja lempeä; mutta juuri sen vuoksi hän näytti minusta kylmenneen kohtaani. Minusta tuntui aina kipeältä ja loukkaavalta, kun hän tultuaan luokseni ylös istuutui ääneti lähelle minua hieman sen näköisenä kuin lääkäri istuutuu heikon sairaan vuoteen ääreen. Sofia Ivanovna ja Varenka lähettivät minulle hänen mukanaan kirjoja, joita ennen olin halunnut, ja toivoivat, että tulisin heille; mutta juuri tässä huomaavaisuudessa minä näin ylpeätä, minua loukkaavaa alentuvaisuutta ihmistä kohtaan, joka jouton vaipunut liian syvälle. Noin kolmen päivän kuluttua minä hiukan rauhoituin, mutta aivan maalle lähtөөмме asti en mennyt mihinkään kotoani ja kaiken aikaa ajatellen

suruani kuljeskelin toimettomana huoneesta huoneeseen koettaen välttää kaikkia kotolaisia.

Minä ajattelin, ajattelin ja viimein, kerran illalla myöhään istuessani yksin alhaalla ja kuunnellessani Avdotja Vasiljevnan valssia, minä yhtäkkiä hypähdin paikaltani, juoksin ylös, otin esille vihon, jonka kanteen oli kirjoitettu: »Elämän sääntöjä», avasin sen, ja minut valtasi katumuksen ja moraalisen puuskan hetki. Rupesin itkemään, mutta en enää epätoivon kyyneliä. Rauhoituttuani päätin kirjoittaa uudelleen elämän sääntöjä ja olin lujasti vakuuttunut, etten enää koskaan tee mitään huonoa, en kuluta hetkeäkään joutilaisuuteen enkä koskaan luovu säännöistäni.

Kauanko tätä moraalista puuskaa jatkui, millainen se oli ja millaisen uuden pohjan se antoi moraaliselle kehitykselleni, sen kerron seuraavassa, nuoruuteni onnellisemman puolen esityksessä.

LEO TOLSTOI

K A S A K A T

KAUKASIALAINEN KERTOMUS

SUOMENTANUT

JALO KALIMA

PORVOO

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ

I.

Moskovassa on kaikki vaiennut. Silloin tällöin kuuluu jossakin rattaiden vikinää talvisilta kaduilta. Ikkunoista ei näy enää valoa, ja lyhdyt ovat sammuneet. Kirkoista kumajavat kellojen äänet ja vyöryen nukkuvan kaupungin yli ennustavat aamua. Kadut ovat tyhjä. Väliin jossakin öinen ajuri kapeajalaksisella reellään sekoittaa hiekkaa lumeen ja jouduttuaan toisen kadun kulmaukseen nukahtaa, odottaen kyydittävää. Vanha eukko menee kirkkoon, jossa vahakynttilät, pyhäinkuvain kultakehyksiin kuvastuen, palavat jo epätasaisina ja harvassa. Työväki jo nousee pitkän talviyön jälkeen ja menee työhön.

Mutta herroilla on vielä ilta.

Yhdestä Chevalier'n ikkunasta, suljettujen luukkujen alta, pilkistelee laittomasti tuli. Rappujen luona on vaunuja, rekiä ja ajureja, ajoneuvojen perät kiinni toisissaan. Kolmi-valjakkoiset kyytirattaat ovat siinä myös. Talonmies turkkiinsa kääriytyneenä ja käppyrään painautuneena ikäänkuin piiloittautuu talon nurkan taa.

»Miksi ihmeessä ne lörpöttelevät kaikkea joutavaa?» — miettii lakeija istuen surkeannäköisenä eteisessä. — »Ja aina kun on minun vuoroni!» Vieressä olevasta pienestä valoisasta kamarista kuuluu illallispöydästä kolmen nuoren miehen ääni. He istuvat huoneessa pöydän ympärillä, jolla on illallisen ja viinin tähteitä. Eräs heistä, pieni, siistinnäköinen, laiha ja ruma mies, istuu ja katsoo matkalle lähtevää hyvän-

tahtoisin, väsynein silmin. Toinen, joka on kookas, makaa tyhjen pullojen vallassa olevan pöydän vieressä ja leikkii kellonsa avaimella, kolmas, jolla on yllään uuden uutukainen lyhyt turkki, kävelee huoneessa edestakaisin ja seisahtuen tuon tuostakin naksauttelee rikki manteleja paksuhkoilla, väkevilla, puhdaskynsisillä sormillaan ja koko ajan hymyilee jollekkin; hänen silmänsä ja kasvonsa hehkuvat. Hän puhuu innostuneena tehden liikkeitä käsillään; mutta saattaa huomata, ettei hän löydä sanoja, ja sanat, jotka hänelle tulevat suuhun, tuntuvat riittämättömiltä ilmaisemaan kaikkea sitä, mikä hänen mieltään kuohuttaa. Hän hymyilee lakkaamatta.

— Nyt voin sanoa kaiken suoraan! — sanoo matkalle lähtevä. — Minä en suinkaan tahdo tehdä itseäni syyttömäksi, mutta minä toivoisin, että ainakin sinä ymmärtäisit minua samalla tavoin kuin minä itse etkä arvostelisi kaikenlaisen roskaväen tavoin. Sinä sanot, että minä olen tehnyt väärin hänelle, — kääntyy hän sen puoleen, joka hyväluontoisin silmin katselee häntä.

— Niin oletkin, — vastaa pieni ja ruma mies, ja vieläkin suurempi hyväntahtoisuus ja väsymys kuvastuu hänen katseestaan.

— Minäpä tiedän, miksi sinä niin sanot, — jatkaa matkalle lähtevä. — Rakastettuna oleminen on sinusta yhtä suuri onni kuin rakastaminen, ja se onni riittää koko elämän ajaksi, jos kerran on siihen päässyt.

— Niin riittääkin, rakas veli! Riittää yllinkyllin, — vakuuttaa pieni ja ruma mies avaten ja ummistaen silmänsä.

— Mutta miksi en itsekkin rakastaisi? — sanoo matkalle lähtevä, vaipuu ajatuksiinsa ja ikäänkuin säälien katsoo ystäväänsä. — Miksi en rakasta? En osaa rakastua... Ei, olla jonkun rakastama on onnettomuus, — onnettomuus, sillä tunnet tekeväsi väärin, kun et anna takaisin yhtä paljon etkä voi antaa. Oi, Jumalani! — hän heilautti kättään:

— jospa se kävisikin järkevästi, mutta se kun menee kaikki päin honkiin, ei niinkuin tahtoisi, vaan omalla laillaan. Minä olin tavallani ihan kuin varastanut sen tunteen. Sitä mieltä olet sinäkin; älä väitä vastaan, — sinun täytyy olla sitä mieltä. Mutta uskotko, että kaikista tyhmyyksistä ja sika- maisuuksista, niin paljon kuin olenkin ehtinyt niitä tehdä elämässäni, tämä on ainoa, jota en kadu enkä voi katua. En alussa enkä jälkeenkään päin valehdellut enemmän itseleni kuin hänellekään. Minä luulin, että nyt olin viimeinkin rakastunut, mutta sittemmin huomasin tahtomattani valehdelleeni, tunsin, että niin oli mahdoton rakastaa, enkä voinut mennä pitemmälle; mutta hän meni . . . Onko se nyt minun syyini, etten voinut? Mitä minä sille voin?

— No, nytpähän se sitten on lopussa! — sanoi hänen ystävänsä sytyttäen sikarin karkoittaakseen uneliaisuutensa. — Sen vain sanon: sinä et ole vielä rakastanut etkä tiedä mitä rakastaminen on.

Lyhytturkkinen tahtoi taaskin sanoa jotakin ja tarttui päähänsä. Mutta hän ei saanut ilmi sitä, mitä olisi tahtonut.

— En ole rakastanut! . . . Se on totta, etten ole rakastanut. Mutta minussa on halu rakastaa, niin voimakas halu, ettei sen voimakkaampaa voi olla. Ja toiseksi, onko oikeata rakkautta? Kaikki jää keskeneräiseksi. Maksaako siitä puhuaakaan! Paljon minä olen sotkenut elämässäni. Mutta nyt on kaikki lopussa, se on tosi. Ja minä tunnen, että alkaa uusi elämä.

— Jossa sinä sotket samalla lailla, — sanoi se, joka makasi sohvalla ja leikitteli kellonsa avaimella. Mutta matkalle lähtevä ei kuullut häntä.

— Minun on sekä ikävä että hauska lähteä, — jatkoi hän. — Minkä tähden ikävä, en tiedä itsekkään.

Ja lähtöä tekevä alkoi puhua vain itsestään, huomautta, ettei se voinut huvittaa toisia niinkuin häntä.

Ihminen ei ole koskaan niin itsekäs kuin sisäisen riemun hetkenä. Hänestä tuntuu, ettei maailmassa sinä hetkenä ole mitään ihanampaa ja mielenkiintoisempaa kuin hän itse.

— Dmitrij Andrejevitš, kuski ei rupea odottamaan!
— sanoi huoneeseen astunut nuori palvelija, jolla oli vyötetty turkki yllään. — Kahdennellatoista tunnilla tulivat hevoset ja nyt on kello neljä.

Dmitrij Andrejevitš katsoi Vanjušaansa. Tämän turkin ympäri kiedotussa vyössä, huopasaappaissa ja unisissa silmissä hän kuuli äänen toisenlaisesta elämästä, joka kutsui häntä, — vaivojen, puutteiden ja toiminnan elämästä.

— Niinpä tosiaankin, suo anteeksi! — sanoi hän katsoen, olisiko mikään hakanen jäänyt auki.

Vaikka toverit kehoittivat antamaan vielä juomarahaa kyytimiehelle, hän pani lakin päähänsä ja asettui keskelle huonetta. He suutelivat toisiaan kauan, pysähtyivät, sitten uudestaan, ja vielä kolmannen kerran suutelivat. Lyhyt-turkkinen meni pöydän luo, joi pohjaan maljan, joka oli pöydällä, tarttui pienen ja rumannäköisen miehen käteen ja punastui.

— Ei, sanon sen sittenkin . . . Sinun kanssasi pitää ja voikin olla avomielinen, sillä pidän sinusta. Sinähän rakastat häntä, — niin olen aina luullut, — eikö niin?

— Rakastan, — vastasi hänen ystävänsä vielä lempeämmin hymyillen.

— Ja kenties . . .

— Tehkää hyvin, käskettiin samimuttaa kynttilät! — sanoi uninen lakeija, joka oli kuunnellut viimeistä keskustelua ja mietiskellyt, miksi herrat aina puhuvat yhtä ja samaa. — Kenelle käskette merkitsemään laskun, teillekö? — hän lisäsi kääntyen pitkän herran puoleen, tietäen edeltäpäin, kenen puoleen on käännätyävä.

— Minulle, — sanoi pitkä mies. — Paljonko se tekee?

— Kaksikymmentäkuusi ruplaa.

Pitkä mies mietti hetkisen, mutta ei sanonut mitään, ja pani laskun taskuunsa.

Mutta toisilla oli vielä omat keskustelunsa.

— Hyvästi, sinä kunnan poika! — sanoi pieni, ruman näköinen ja lempeäsilmäinen herra.

Kyynleet nousivat kummankin silmiin. He menivät rappusille.

— Ai, niin! — sanoi lähtevä punastuen ja kääntyen pitkän miehen puoleen: — Chevalier'n laskun sinä suoritat ja kirjoitat sitten minulle.

— Hyvä, hyvä, — sanoi pitkä mies vetäen hansikkaita käsiinsä. — Miten sinua kadehdin! — lisäsi hän aivan odottamatta, kun he olivat tulleet rappusille.

Lähtevä istuutui rekeen, kääri turkin ylleen ja sanoi: »No niin, ajetaan!» ja siirtyi antaakseen reessä sijaa sille, joka oli sanonut häntä kadehtivansa; hänen äänensä värisi.

Saattamaan lähtenyt sanoi: »Hyvästi, Mitja, suokoon Jumala...» Hän toivoi ainoastaan, että toinen mitä pikimmin lähtisi eikä sentähden saanut sanotuksi loppuun mitä oli aikonut sanoa.

He vaikenivat. Vielä kerran joku sanoi »hyvästi».

Joku sanoi »aja!» — ja kuski lähti ajamaan.

— Jelizar, tänne hevonen! — huusi yksi saattajista.

Ajurit ja kuski alkoivat liikkua, hoputtivat hevosiaan ja vetivät ohjaksista. Kohmeiset vaunut narisivat lumessa.

— Kunnan poika tuo Olenin! — sanoi yksi saattajista. — Mutta mikä ihmeen halu Kaukasiaan ja vielä junkkariksi! Minä en mistään hinnasta... Tuletko huomenna klubiin päivälliselle?

— Tulen.

Ja saattajat hajaantuivat.

Matkustavasta tuntui lämpimältä, kuumalta turkissaan.

Hän istuutui reen pohjalle, avasi turkkinsa levälleen ja kolmivaljakon takkuiset kyytihevokset juosta hölköttivät pimeältä kadulta toiselle, talojen ohi, joita hän ei ollut ennen nähnyt. Oleninista tuntui, että vain ne, jotka matkustavat pois, ajavat näitä katuja. Ympärillä oli pimeää, äänetöntä, alakuloista, mutta sydän oli niin täynnä muistoja, rakkautta, sääliä ja suloisia, ahdistavia kyyneliä . . .

II.

»Rakastan! Voi, miten rakastan! Erinomaisia! Kuinka hyvältä tuntuu!» — toisti hän ja hänen teki mieli itkeä. Mutta miksi hänen teki mieli itkeä? Ketkä olivat erinomaisia? Ketä hän niin rakasti? — Hän ei sitä oikein tiennyt. Väliin hän jäi tarkastelemaan jotakin taloa ja oli ihmeissään, miksi se oli niin kummallisesti rakennettu; väliin hän ihmetteli, miksi kuski ja Vanjuša, jotka olivat hänelle niin vieraita, olivat niin lähellä häntä ja hänen kanssaan tärisivät ja heilahtelivat jäätynleistä vetohihnoista vetävien sivuhevosten riuhtoessa, ja uudelleen sanoi: »Erinomaisia, rakastan», vieläpä myös: »jos riittää, niin on se mainiota!» ja itsekin ihmetteli miksi näin puhui ja kysyi itseltään: »Olenkohan minä juovuksissa?» Tosin hän oli osaltaan juonut pari pulloa viiniä, mutta ei viini yksin ollut saanut aikaan tätä Oleninissa. Hänen mieleensä muistuiivat kaikki ne ystävyiden sanat, jotka olivat tuntuneet niin sydämellisiltä ja joita oli kainosti, ikäänkuin erehdyksestä lausuttu hänelle ennen lähtöä. Muistuiivat mieleen kädenpuristukset, katseet, äänettömyys, äänen-sävy, joka oli sanoissa »*Hyvästi, Mitja!*», — kun hän jo istui reessä. Muistui mieleen oma epäroimätön avomieliisyys. Ja kaikki tuo oli omiaan liikuttamaan häntä. Lähdön edellä olivat kaikki, ei vain ystävät ja sukulaiset, vaan myös välinpitä-

mättömät, vieläpä epäsympaattiset ja pahansuovatkin ihmiset ikäänkuin liittoutuneet häntä enemmän rakastamaan ja anteeksiantamaan hänelle, kuten synnintunnustuksen tai kuoleman edellä. »Kenties minä en koskaan palaakaan Kaukasiasta», ajatteli hän. Ja hänestä tuntui, että hän rakasti ystäviään sekä vielä jotakuta muutakin. Ja hänen oli sääli itseään. Mutta ei rakkaus ystäviin ollut saanut hänen sieluaan niin heltymään ja nousemaan, ettei hän voinut estää noita väkisin kielelle tulevia järjettömiä sanoja, eikä myöskään rakkaus naiseen (hän ei vielä koskaan ollut rakastanut) ollut saattanut häntä tällaiseen tilaan. Rakkaus omaan itseensä, hehkuva, toiveita uhkuva nuori rakkaus kaikkeen hyvään, mitä hänen sielussaan oli (ja hänestä näytti nyt siinä olevan pelkkää hyvää), pani hänet itkemään ja sopertamaan hajanaisia sanoja.

Olenin oli nuorukainen, joka ei ollut missään päättänyt kurssia eikä palvellut (hän oli ainoastaan ollut jonkin viraston kirjoissa), joka oli tuhlannut puolen omaisuuttaan eikä kahdenkymmenen neljän vuoden ikään saakka ollut vielä valinnut itselleen mitään virkauraa eikä koskaan mitään tehnyt. Hän oli niitä, joita moskovalaisessa seurassa sanotaan nimellä »nuori mies».

Kahdeksantoistavuotiaana Olenin oli niin vapaa kuin vain venäläiset neljäkymmenluvun rikkaat, jo varhain vanhemmistaan jääneet nuoret miehet ovat olleet. Hän ei tiennyt mistään ruumiillisista eikä siveellisistä siteistä; hän saattoi tehdä mitä hyvänsä eikä tarvinnut mitään, eikä mikään häntä sitonut. Hänellä ei ollut perhettä, ei isänmaata, ei uskoa eikä mistään puutetta. Hän ei uskonut mihinkään eikä tunnustanut mitään. Mutta vaikka hän ei mitään tunnustanut, ei hän ollut synkkä, ikävystynyt ja järkeilevä nuorukainen, vaan päinvastoin alinomaa syttyvä. Hän väitti, ettei rakkautta ole, mutta nuoren ja kauniin naisen läsnäolo

pani joka kerta hänen sydämensä seisahtumaan. Hän oli jo aikoja tiennyt, että kunnianosoitukset ja arvonimet ovat hulluutta, mutta hän tunsikin mielihyvää, kun tanssiaisissa ruhtinas Sergei tuli hänen luokseen ja puhui herttaisesti. Kaikesta hän innostui vain sen verran, ettei se päässyt kahlehtimaan häntä. Kun hän oli antautunut jotakin harrastamaan ja alkoi vain vähänkin tuntea työn ja taistelun, arkipäiväisen elämäntaistelun lähestymistä, niin hän heti vaistomaisesti kiiruhti riistäytymään irti siitä tunteesta tai työstä saadakseen takaisin entisen vapautensa. Niin hän oli aloittanut hienon seuraelämän, viran, talouspuuhat, musiikin, jolle hän yhteen aikaan aikoi pyhittää elämänsä, vieläpä rakkauden naisiinkin, johon hän ei uskonut. Hän mietiskeli sinne tänne, mihin kohdistaisi kaiken sen nuoruuden voiman, joka on ihmisessä vain kerran: taiteeseenko, tieteeseen, naisen rakastamiseen, — vai käytännölliseen toimintaan, järjen, sydämen, sivistyksen palvelukseen, — tuon innon, joka ei enää toistu, vain kerraksi ihmiselle annetun vallan tehdä itsestään kaikkea, mitä vain tahtoo ja parhaana pitää, ja koko maailmasta, mitä haluaa. Tosin on ihmisiä, joilta tuo hengen levoton pyrkimys puuttuu, jotka astuessaan elämään heti kohta panevat kaulaansa ne länget, jotka ensinnä sattuvat käsiin, ja työskentelevät niissä uskollisesti elämänsä loppuun. Mutta Olenin tunsikin itsessään liian selvästi kaikkivaltiaan nuoruuden jumalan läsnäolon, kyvyn muuttua yhdeksi ainoaksi haluksi, yhdeksi ainoaksi ajatukseksi, — kyvyn tahtoa jotakin ja tehdä jotakin, heittäytyä suinpäin pohjattomaan kuiluun tietämättä miksi. Hän oli siitä tietoinen ja samalla ylpeä ja oli onnellinen siitä, tietämättä sitä itse. Tähän saakka hän oli rakastanut vain itseään eikä ollut voinut olla rakastamatta, siksi että odotti itseltään vain hyvää eikä vielä ollut ehtinyt pettyä itseensä. Lähtiessään matkalle Moskovasta hän oli siinä onnellisessa nuorekkaassa

mielialassa, jolloin nuorukainen nähdessään entiset vikansa yht'äkkiä sanoo itselleen, että kaikki on ollut erehdystä, että kaikki tähänastinen on ollut satunnaista ja mitätöntä, ettei hän ennen ole tahtonutkaan elää *oikein hyvin*, mutta että nyt, Moskovasta päästyä, alkaa uusi elämä, jossa ei enää ole niitä vikoja eikä katumusta, vaan jossa varmaan on pelkkää onnea.

Pitkillä matkoilla on aina niin, että kahdella-kolmella ensi kyytivälillä mielikuviutus pysyy siinä paikassa, josta olemme lähteneet, mutta ensimmäisen matkalla viettämäsi aamun tullen se yhtäkkiä siirtyy matkan määräpaikkaan ja rakentelee jo sinne tulevaisuuden tuulentupia. Niin kävi Olenininkin.

Kun hän oli päässyt kaupungin ulkopuolelle ja näki lumisia kenttiä, niin hän ilostui siitä, että oli yksin keskellä noita kenttiä, kääriytyi turkkiinsa, laskeutui reen pohjalle, mieli tuli levolliseksi, ja hän vaipui uinailuun. Ystävien jäähyväiset liikuttivat häntä ja hänen muistiinsa alkoi palata koko viime talvi, jonka hän oli viettänyt Moskovassa, ja hämäreiden ajatusten ja soimausten keskeyttäminä alkoivat kutsumattomat kuvat tuosta kuluneesta ajasta tulla hänen mielikuviutukseensa.

Hänen mieleensä muistui häntä saattamassa ollut ystävä ja hänen suhteensa tyttöön, josta he olivat puhuneet. Tuo tyttö oli rikas. »Miten hän saattoi rakastaa tyttöä, kun tämä rakasti minua?» — mietti hän, ja ilkeitä epäilyksiä tuli hänen mieleensä. — »Taitaa olla ihmisissä paljon epärehellisyyttä. Mutta miksi minä en todellakaan ole sitten vielä rakastanut?» — tuli hänen eteensä kysymys. — »Kaikki sanovat minulle, etten minä ole rakastanut. Olenko minä todellakin siveellinen epäsikiö?» Ja hän alkoi muistella huvittelujaan. Hän muisti ensi ajat hienossa maailmassa ja erään ystävänsä sisaren, jonka kanssa hän silloin vietti illat, ja pöydällä oleva lamppu

valaisi tytön hienoja sormia, jotka olivat kiinni työssä, ja al-
osan hänen kauniita hienoja kasvojaan; muistui mieleen kaikki
nuo keskustelut, jotka olivat venyneet sanomattoman hitaasti,
ja yleensä liika juhlallisuus ja kankeus ja alituinen kiusallinen
tunne tuon pingoitetun aseman vuoksi. Jokin ääni sanoi
koko ajan: *ei näin, ei näin!* — ja eipä se päättynytkään hyvin.
Sitten hänen mieleensä tuli tanssiaiset ja masurkka kauniin
D:n kanssa. »Miten olin rakastunut sinä yönä, miten olin
onnellinen! Ja miten minuun koski ja miten minua harmitti,
kun seuraavana aamuna herätessäni tunsin olevani vapaa!
Miksi ei se rakkaus sitten tule ja köytä minua ihan käsistä ja
jaloista? — ajatteli hän. — Ei, ei ole rakkautta! Naapurin
rouva, joka minulle, Dubrovinille ja johtajalle kertoi kaikille
samalla tavalla, että rakasti tähtiä, ei myöskään ollut *oikea*.»
Ja nyt johtuu hänen mieleensä omat taloudelliset toimet
maalla, eikä taaskaan näissä muisteloissa ole mitään, mihin
miehellään pysähtyisi. »Puhuvatkohan nuo kauan minun
lähdestäni?» — pätkähtää hänen päähänsä. Mutta ketä ne
nuo ovat, hän ei tiedä, ja kohta sen perästä tulee mieleen asia,
joka panee hänen otsansa ryppyyn ja saa hänet lausumaan
epäselviä äänteitä: muisto monsieur Cappellesta ja 678 rup-
lasta, jotka hän oli jäänyt velkaa räätäliille, ja hän muistaa
sanat, joilla oli pyytänyt räätäliä odottamaan vielä vuoden,
ja hämmennyksen ja kohtaloonsa alistumisen ilmeen, joka
oli kuvastunut räätälin kasvoilla. »Voi Jumalani, Jumalani!»
— toistaa hän rypistäen otsaansa ja koettaen karkoittaa
tuota kiusallista ajatusta. »Siitä huolimatta hän kuitenkin
rakasti minua», — ajattelee hän tyttöä, josta oli puhe hyvä-
seltäessä. — Niin, jos olisin mennyt hänen kanssaan naimisiin,
ei minulla olisi velkoja, mutta nyt jäin velkaa Vasiljeville.»
Ja hänen mieleensä muistuu viimeinen peli-ilta herra Vasilje-
vin klubissa, jonne hän oli mennyt suoraan tuon naisen luota,
ja tulevat mieleen omat alentavan nöyrät pyynnöt jatkaa

peliiä ja tämän kylmä epuu. »Vuosi ankaraa säästämistä ja kaikki se on maksettu, ja vieköön heidät sitten vaikka piru! . . .» Mutta tästä varmuudesta huolimatta hän alkaa uudelleen laskea jäljelle jääneitä velkojaan, niiden määräaikoja ja otaksumiaan maksupäiviä. »Mutta minähän jäin vielä velkaa Morelillekin enkä vain Chevalier'ille», muistui hänen mieleensä; ja hänen eteensä tulee koko se yö, jona oli niin suuresti velkaantunut. Oli vietetty juominkeja mustalaisten kanssa, ja ne oli toimeenpannut Saška B., sivusadjutantti, ja ruhtinas D. ja tuo korkea-arvoisa herra . . . Ja miksi ne ovat niin tyytyväisiä itseensä, nuo herrat, — ajatteli hän, — ja millä perustuksella he muodostavat oman piirinsä, johon kuuluminen muka on muille hyvin suuri kunnia? Senkö vuoksi, että ovat sivusadjutanteja? Onhan ihan kauheata, miten tyhminä ja kurjina he pitävät muita. Minä sitä vastoin näytin heille, etten ollenkaan halua heitä lähennellä. Luulen kumminkin, että työnjohtaja Andrej olisi hyvin ihmeissään, jos kuulisi, että olen *sinä* sellaisen herran kanssa kuin Saška B:n, joka on eversti ja sivusadjutantti. Niin, eikä kukaan juonut enemmän kuin minä sinä iltana; minä opetin mustalaisille uuden laulun, ja kaikki kuuntelivat. »Tosin olen tehnyt paljon tyhmyyksiä, mutta sittenkin olen hyvin hyvä nuori mies», ajattelee hän.

Aamu valkeni, kun Olenin oli ehtinyt kolmanteen pysähdyspaikkaan. Hän joi teetä, asetti uudestaan sälyt ja kapsäkit paikoilleen ja istuutui niiden keskeen järkevänä, suorana ja huolellisena, selvillä siitä, missä mikin on: missä on rahat ja paljonko niitä on, missä passi ja matkakuitti — ja kaikki tuntui hänestä niin käytännöllisesti järjestetyltä, että hän tuli hyvälle tuulelle, ja kaukainen matka tuntui vain jonkinmoiselta kestävältä kävelyretkeltä.

Aamun ja keskipäivän hän vietti kokonaan aritmeettisiin laskuihin vaipuneena: montako virstaa oli kulkenut, paljonko

vielä oli lähimpään pysähdyspaikkaan, paljonko lähimpään kaupunkiin, paljonko päivälliseen, teen juontiin, Stavropoliin, ja monesko osa koko matkasta oli jo kuljettu. Samalla hän myös laski, paljonko on rahaa, paljonko jää jäljelle, paljonko menee kaikkien velkojen maksamiseen ja kuinka suuren osan kaikista tuloista hän on kuluttava kuukaudessa. Illalla juotuaan teensä hän laski, että Stavropoliin oli seitsemän yhdeksätoista osaa koko matkasta, velkoja oli jäljellä kaikkiaan seitsemää säästäväisesti eletävää kuukautta kohti ja yksi kahdeksas osa koko omaisuudesta, — ja rauhoittuen hän kääri turkin ylleen, heittäytyi rekeen ja vaipui taas uinailuun. Hänen mielikuvituksensa oli nyt jo tulevaisuudessa, Kaukasiassa. Kaikkiin vastaisiin unelmiin liittyi kuvia Amalat-bekeistä, tšerkessitytöistä, vuorista, jyrkänteistä, kauheista putouksista ja vaaroista. Se kaikki esiintyy himmeänä, epäselvänä, mutta kunnia houkutusineen ja kuolema varoittavana herättävät mielenkiintoa tuohon tulevaisuuteen. Väliin hän harvinaisen urheasti ja osoittaen voimaa, jota kaikki hämmästyvät, surmaa ja kukistaa lukemattomia vuorelaisia; väliin hän on itse vuorelainen ja heidän kanssaan puolustaa riippumattomuuttaan venäläisiä vastaan. Milloin yksityisseikatkin tulevat näkyviin, on noissa yksityisseikoissa aina osallisina entisiä Moskovan henkilöitä. Saška B. tuossa joko venäläisten tai vuorelaisten kanssa taistelee häntä vastaan. Ottaapa, käsittämätöntä miten, räätäli monsieur Cappelle'kin osaa voittajien riemuun. Jos siinä samalla muistellaan entisiä solvauksia, heikkouksia, erehdyksiä, on niiden muistelemisesta vain huvia. On selvää, etteivät nuo erehdykset voi enää uudistua siellä vuorien, putousten, tšerkessiläistytöjen ja ainaisten vaarain keskellä. Kun on kerran ripittäytynyt niistä itselleen, niin on niistä päässyt. On vielä eräs haave, kaikkein kallein, joka tunkeutui nuoren miehen tulevaisuu-

den ajatuksiin: se oli unelma naisesta. Ja siellä, vuorten keskellä, se esiintyy mielikuvitukselle tserkessiläis-orjattaren muodossa, solakkavartaloisena, pitkäpalmikkoisena, nöyrä- ja syväsilmäisenä. Hän näkee edessään vuorilla yksinäisen majan ja sen kynnyksellä on nainen odottamassa miestä, joka palaa hänen luokseen väsyneenä, pölyisenä, veren ja maineen peittämänä, ja hän on tuntevinaan tuon naisen suudelmat, hänen hartiansa, viehättävän äänensä ja kuuliaisuutensa. Nainen on ihana, mutta sivistymätön, hurja, raaka. Hän rupeaa kasvattamaan tuota naista pitkinä talvi-iltoina. Tämä on viisas, älykäs ja lahjakas ja omaksuu nopeasti kaikki välttämättömät tiedot. Miksi se ei kävisi? — hän voi hyvin helposti oppia kieliä, lukea ranskalaisen kirjallisuuden teoksia, ymmärtää niitä . . . *Notre Dame de Paris* esimerkiksi on varmaan hänen mieleensä. Hän osaa puhuakin ranskaa. Salongissa hänellä saattaa olla enemmän synnynnäistä arvokkuutta kuin kaikkein hienoimmalla maailman-naisella. Hän osaa laulaa koruttomasti, voimakkaasti, intohimoisesti: »Hyh, mitä hullua!» sanoo Olenin itselleen. Ja nyt he olivat tulleet johonkin pysähdyspaikkaan ja piti siirtyä reestä toiseen ja antaa juomarahaa. Mutta hän etsii uudestaan mielikuvituksellaan sitä hullua, jonka oli hylännyt, ja hänen eteensä tulevat taas tserkessiläistytöt, maine, paluu Venäjälle, sivusadjutantti arvo, ihana vaimo. »Mutta rakkauttahan ei ole, — hän sanoo itselleen, — arvonimet ovat roskaa. Mutta kuusisataa seitsemänkymmentä kahdeksan ruplaa? . . . Entä valloitettu maa, joka on antanut minulle enemmän rikkautta kuin tarvitsen koko elämäkseni? Muuten ei ole hyvä yksin käyttää hyväkseen sitä rikkautta. Se on jaettava. Mutta kenelle? — Kuusisataa seitsemänkymmentä kahdeksan ruplaa Cappelle'lle, ja sittenpä hän näkee . . .» Ja nyt laskeutuvat jo aivan epäselvät näyt tajuntaan, ja vain Vanjušan ääni ja tunne liikkumisen pysähtymisestä keskeyt-

tävät tervettä, raikasta unta, ja itse muistamattaan sitä hän siirtyy toiseen rekeen uudessa majatalossa ja matkustaa eteenpäin.

Toisena aamuna uusiintuu aivan sama: samanlaiset majatalot, tee, hevosten liikkuvat lautaset, lyhyt sananvaihto Vanjušan kanssa, samat epäselvät unelmat ja horrokseen vaipuminen iltaisin ja raskas, terve, tuores uni yön kes-
täessä.

III.

Mitä kauemmas Olenin tuli Venäjän keskustasta, sitä kaukaisemmilta tuntuivat hänestä kaikki omat muistot; ja kuta lähemmäksi Kaukasiaa hän saapui, sitä hilpeämmäksi kävi hänen mielensä. »Entä jos matkustaisi kokonaan pois eikä koskaan palaisi eikä ilmaantuisi enää ihmisten ilmoille», tuli joskus hänen päähänsä. Mutta ne ihmiset, joita minä näen täällä, *eivät ole ihmisiä*; ei yksikään niistä tunne minua, eikä koskaan kukaan heistä saata olla Moskovassa siinä seurapiirissä, jossa minä olen ollut, ja kuulla minun entisyydestäni. Ja aivan uusi kaikesta entisestä vapautumisen tunne valtasi hänet noiden karkeiden olentojen parissa, joita hän tapasi matkalla ja joita hän ei tunnustanut moskovaalaisten tuttavainsa vertaisiksi ihmisiksi. Mitä karkeampaa kansa oli, mitä vähemmän näkyi sivistyksen merkkejä, sitä vapaammaksi hän tunsu itsensä. Stavropol, jonka läpi hänen oli matkustettava, ärsytti häntä. Nimikilvet — niitä oli lisäksi ranskankielisiäkin —, vaunuissa istuvat naiset, ajurit torilla, bulevardi ja sinelliin ja hattuun pukeutunut herrasmies, joka käyskenteli bulevardilla tarkastellen ohikulkevia, — vaikuttivat häneen sairaasti. »Kenties nuo ihmiset tuntevat jonkun tuttavistani?» — ja hän muisti taas

klubin, räätälin, kortit, hienoston . . . Stavropolista lähtien oli sen sijaan taas kaikki tyydyttävää: jylhää ja sen lisäksi kaunista ja sotaista. Ja Olenin ilostui ilostumistaan. Kaikki, kuten kasakat, kuskit, majatalonhoitajat, olivat hänestä väärentämättömiä olentoja, joiden kanssa hänen kävi suoraan laskeminen leikkiä ja puhuminen, miettimättä mikä arvoaste kullakin on. Kaikki kuuluivat ihmissukuun, joka oli semmoisenaan vaistomaisesti ystävällinen Oleninille, ja kaikki suhtautuivat häneen suosiollisesti.

Vasta Donin joukkojen maassa vaihdettiin reki rattaisiin, ja Stavropolin tuolla puolen tuli ilma jo niin lämpimäksi, että Olenin ajoi ilman turkkia. Oli jo kevät — odottamaton, iloinen kevät Oleninille. Öisin ei enää laskettu lähtemään kasakkakylistä ja iltaisin sanottiin, että on vaarallista kulkea. Vanjušaa alkoi silloin tällöin peloittaa, ja pyssy oli ladattuna mukana rattailla. Oleninin ilo kasvoi. Eräässä majapaikassa tarkastusmies kertoi äskettäin matkalla tapahtuneesta kauheasta murhasta. Vastaantulijat alkoivat olla aseilla varustettuja. »Vai tässä se alkaa!» — sanoi Olenin itselleen ja alati odotti, milloin näkyisivät lumipeitteiset vuoret, joista oli niin paljon hänelle puhuttu. Kerran iltapuolella päivää nogaijilainen kyytimies piiskallaan viittasi pilvien takaisin vuoriin. Olenin alkoi ahneesti tähystellä, mutta oli pilvinen päivä ja pilvet puoleksi verhosivat taakseen vuoret. Oleninin silmiin siinsi jotakin harmaata, valkoista, kiharaista, ja vaikka kuinka olisi koettanut, hän ei voinut huomata mitään kaunista näkemissään vuorissa, vaikka oli niistä niin paljon lukenut ja kuullut. Hän arveli, että vuoret ja pilvet näyttävät aivan samanlaisilta ja että tuo hänelle uskoteltu lumivuorten erityinen kauneus on samanlainen keksintö kuin Bachin musiikki ja rakkaus naiseen, joihin hän ei uskonut. Ja hän herkesi odottamasta vuoria. Mutta seuraavana päivänä varhain aamulla hän rattaillaan heräsi viileyteen ja

välinpitämättömästi katsahti oikealle. Aamu oli aivan kirkas. Yhtäkkiä hän näki, noin kahdenkymmenen askelen päässä itsestään, kuten hän luuli ensi näkemällä, puhtaan valkoisia röykkiöitä hienon hienoine rajapiirteineen ja kangastuksen tapaisen, selvän eetterimäisen viivan niiden harjain ja kaukaisen taivaan välillä. Ja kun hän tajusi koko etäisyyden itsensä ja vuorten sekä taivaan välillä ja vuorten koko mahtavuuden ja kun hän alkoi tuntea, että tuota kauneutta oli aivan loppumattomasti, niin hän pelästyi, että se onkin näkyä, unta. Hän ravistautui herätäkseen. Vuoret vain pysyivät samoina.

— Mitä se tuo on? Mitä ihmettä tuo on? — hän kysyi kyytimieheltä.

— Vuoria vain, — nogaijilainen vastasi välinpitämättömästi.

— Minäkin olen niitä pitkän aikaa katsellut, — sanoi Vanjuša: — onpa se kaunista! Kotona eivät uskoisi.

Hevosten nopeasti kulkiessa tasaista tietä näyttivät vuoret juoksevan pitkin taivaanrantaa, välkkyen ruusunhohteisin huipuin nousevan auringon valossa. Aluksi vuoret vain ihmetyttivät Oleninia, sitten riemastuttivat; mutta sitten yhä enemmän ja enemmän vaipuessaan tuon suoraan arosta eikä toisista mustista vuorista, nousevan ja pakenevan lumipeitteisen vuorijonon tarkasteluun hän alkoi vähitellen käsitellä tuota kauneutta ja *tuntemalla tuntea* noita vuoria. Siitä hetkestä kaikki, mitä hyvänsä hän näki, kaikki, mitä hän ajatteli, kaikki, mitä hän tunsu, sai hänessä uuden, ankaran majesteettisen vuorten luonteen. Kaikki Moskovan muistot, häpeä ja katumus, kaikki halpamaiset haaveet Kaukasiasta kokonaan katosivat eivätkä palanneet enää. Oli kuin jokin juhlallinen ääni olisi sanonut hänelle: »Nyt se on alkanut». Ja tie ja kaukana siintävä Terekin viiru ja kylät ja ihmiset — kaikki tuo ei tuntunut enää miltään leikiltä. Hän katsahtaa taivaalle — ja muistuu vuoret. Katsahtaa itseensä,

Vanjušaan — ja taas vuoret. Tuossa ratsastaa kaksi kasakkaa, ja huoteraan pistetyt pyssyt heilahtelevat tasaisesti heidän selässään ja hevosten tummanruskeat ja harmaat jalat hämmentyvät toisiinsa, mutta vuoret... Terekin takaa näkyy savua kylästä, mutta vuoret... Aurinko nousee ja väikkyä kaislikon takaa siintävässä Terekissä, mutta vuoret... Kylästä ajetaan rattailla, naisia kulkee jalkaisin, kauniita naisia, nuoria, mutta vuoret... Abrekit mellastavat arolla, minä ajan, en pelkää niitä — minulla on pyssy ja voimaa ja nuoruutta, mutta vuoret...

IV.

Koko se Terekin alueen osa, jota pitkin sijaitsevat grebeniläis- (s. o. harjanteilla olevat) kasakkakylät, on melkein 80 virstan pituudelta pinnanmuodostuksen ja asutuksen puolesta saman näköistä. Terek, joka erottaa kasakat vuorelaisista, virtaa sekaisena ja vuolaana, mutta jo leveänä ja levollisena, lakkaamatta kuljettaen harmahtavaa hiekkaa matalalle, kaislaa kasvavalle oikeanpuoleiselle rannalle ja syöden jyrkkää, joskaan ei korkeata, vasenta rantaa ja sen satavuotisten tammien, mätänevien plataanien ja nuorten vesojen juuria. Oikealla rannalla ovat tosin nyt jo rauhassa, mutta vieläkin levottomina elävät paimentolaiskylät; pitkin vasenta rantaa, puolen virstan etäisyydessä vedestä, seitsemän ja kahdeksan virstan päässä toisistaan, ovat kasakkaosastojen kylät eli stanitsat. Ennen aikaan suurin osa noita stanitsoja oli aivan rannalla, mutta Terek vuosi vuodelta siirtyen pohjoiseen päin vuorista huuhtoi ne, ja nyt saattaa nähdä vain tiheään kasvettuneita vanhoja raunioita, puutarhoja, päärynäpuita, yrttejä ja pyramidipoppeleja, joiden ympärille sinivattupensaat ja villinä kasvavat viiniköynnök-

set ovat kietoutuneet. Ei kukaan asu enää siellä, ja hiekassa näkyy vain paikkaan mieltyneiden hirvien, susien, jänisten ja fasaanien jälkiä. Stanitsasta toiseen kulkee tie, joka on hakattu metsään tykin kantaman pituiseksi. Tien varrella on vartiopaikkoja, joissa kasakat palvelevat; vartiopaikkojen välillä on vahtitorneja, joissa on vartioita. Vain kapea, noin kolmensadan sylen levyinen kaistale metsäistä hedelmällistä maata on kasakkain aluetta. Pohjoiseen heistä alkaa Nogaijin tai Mozdokin aron aaltomainen hiekka-aavikko, joka ulottuu kauas pohjoiseen Truhmenin, Astrakanin ja Kirgiz-Kaisakin aroihiin. Terekin takana etelässä on Iso-Tšetšnja, Kotškalosovin harjanne, Mustat vuoret, vielä jokin harjanne ja vihdoin lumivuoret, jotka vain näkyvät, mutta joilla ei kukaan koskaan vielä ole käynyt. Tällä hedelmällisellä, metsäisellä ja kasvillisuudesta rikkaalla kaistaleella on asunut ikimuistoisista ajoista sotaista, kaunis ja rikas vanhauskoinen venäläinen väestö, jota sanotaan grebeniläiskasakoiksi.

Hyvin, hyvin kauan sitten heidän vanhauskoiset esi-isänsä pakenivat Venäjältä ja asettuivat Terekin taakse tšetšenien pariin Grebenille, joka on ensimmäinen harjanne Ison Tšetšnjan metsäisillä vuorilla. Tšetšenien parissa asuen kasakat sekoittuivat näihin ja omistivat vuorelaisten tavat, elämänmuodot ja luonteen; mutta he säilyttivät täälläkin täydessä puhtaudessaan venäjän kielen ja vanhauskoisuuden. Taru, joka vielä tänäkin päivänä elää tuoreena kasakoilla, kertoo, että tsaari Iivana julma teki matkoja Terekille, kutsui Grebeniltä eteensä ukkoja, lahjoitti heille maan tällä puolen jokea, kehoitti elämään sovussa ja lupasi olla pakottamatta heitä alamaisuuteen ja vaatimatta heiltä uskonsa muuttamista. Vielä tänäkin päivänä kasakkasuvut selittävät heimolaisuuttaan tšetšeniläissukujen kanssa, ja vapauden rakkaus, mieltymys toimeettomuuteen, ryöstöön ja sotaan ovat heidän luonteensa pääpiirteitä. Venäjän vaikutus ilmenee vain epä-

edulliselta puolelta — vaalien häiritsemisessä, kirkonkellojen riistämisessä ja sotajoukoissa, joita pidetään siellä ja kuljetaan maan läpi. Kasakka vaistomaisesti tuntee vähemmin vihaavansa vuorelais-džigittiä¹, joka on tappanut häneltä veljen, kuin sotamiestä, joka majailee hänen luonaan puolustaakseen hänen stanitsaansa, mutta joka tupruttaa hänen majansa täyteen tupakan savua. Hän kunnioittaa vuorelais-vihollistaan, mutta halveksii vennon vierasta sortajaansa ja häiritsijäänsä sotamiestä. Oikeastaan venäläinen talonpoika on kasakalle outo ja eriskummallinen olento, jota hän halveksii ja josta hän on muodostanut käsityksen vain kiertelevien kaupustelijain ja vähävenäläisten siirtolaisten nojalla, joita kasakat ylenkatseellisesti sanovat šapovaleiksi. Keikailla koetetaan matkimalla tšerkessiä puvussa. Paras ase saadaan vuorelaiselta, parhaat hevoset ostetaan tai varastetaan myös heiltä. Oikea kasakka ylpeilee tatarin kielen taidollaan ja remutessaan hän iloisella päällä puhuu oman veljensäkin kanssa tataria. Siitä huolimatta tämä pieni, maailman kolkkaan heitetty kristitty kansa, puolivillien muhamettilaisheimojen ja sotamiesten parissa, luulee olevansa korkealla kehitystasella ja tunnustaa ihmiseksi vain kasakan, kaikkea muuta se katsoo halveksivasti. Enemmän aikansa kasakka viettää vartiopaikalla, sotarekillä, metsällä ja kalassa. Hän ei juuri koskaan ole kotitöissä. Hänen viipymisensä stanitsassa on poikkeus säännöstä ja silloin hän *hurjailee*. Kaikilla kasakoilla on oma viininsä, eikä juoppoutta voi sanoa niin kaikkien yhteiseksi taipumukseksi kuin tavaksi, jonka laiminlyömistä pidettäisiin luopioisuutena. Naista kasakka pitää varallisuutensa välikappaleena; vain neitosen hän sallii huvitella, vaimonsa sitävästoin antaa nuoruudesta kauas vanhuuteen saakka tehdä työtä häntä varten

¹ Mainio ratsumies ja aseenkäyttäjä. (Suom. muist.)

ja itämaalaiseen tapaan vaatii naiselta nöyryyttä ja työtä. Tämän katsantokannan vuoksi nainen, voimakkaasti kehittyen sekä ruumiillisesti että henkisesti, vaikkakin ollen ulkonaisessa alamaisuudessa, saa kotielämässä, kuten yleensä itämailla, verrattomasti suuremman vaikutusvallan ja merkityksen kuin lännessä. Hänen vetäytymisensä yhteiskunnallisesta elämästä ja tottumuksensa miesten raskaisiin töihin antavat hänelle sitä suuremman painon ja vallan kotioloissa. Kasakka, joka syrjäisten läsnäollessa pitää sopimattomana ystävällisesti taikka muuten suotta puhella vaimonsa kanssa, tuntee tahtomattaankin tämän etevämyyden, kun jää hänen kanssaan kahden. Koko koti, kaikki omaisuus, koko talous on vaimon hankkimaa ja pysyy pystyssä vain hänen toimellaan ja huolenpidollaan. Vaikka miehellä on se varma usko, että työ on kasakalle häpeä ja sopii vain nogaijilaiselle rengille sekä vaimoväelle, tuntee hän kuitenkin itsessään hämärästi, että kaikki, mistä hän elää ja mitä omakseen sanoo, on saman työn tuotetta ja että naisen, äidin tai orjattarenaan pitämänsä vaimon, vallassa on viedä häneltä kaikki, mitä hänellä on. Sitä paitsi alituiset naisten huoleksi jätetyt raskaat miestentyöt ja heille annetut toimet ovat luoneet grebeniläisnaiseen erikoisen itsenäisen, miehekkään luonteen ja ihmetyttävässä määrässä kehittäneet hänen ruumiillista voimaansa, tervettä järkeään, päättäväisyyttään ja luonteensa kestävyyttä. Ylipäänsä ovat naiset sekä voimakkaampia että viisaampia, kehittyneempiä ja kauniimpia kuin kasakkamiehet. Grebeniläisnaisen kauneudessa erityisesti ihmetyttää mitä puhtaimman tserkessiläiskasvotyypin yhtyminen pohjoismaalaisen naisen leveään ja voimakkaaseen vartaloon. Kasakkanaiset käyttävät tserkessiläistä pukua: tatarilaista paitaa, bešmettiä ¹ ja kenkiä, mutta liinansa he

¹ Tatarien yleisesti käyttämä ihonuttu. (Suom. muist.)

sitovat venäläiseen tapaan. Koreilu, puhtaus ja sirous puvussa ja oman tuvan sievistämisessä kuuluvat tapaan ja ovat elämän välttämättömyytenä. Suhteissaan miehiin naiset, etenkin tytöt, ovat täysin vapaita. Novomlinin stanitsaa on pidetty grebeniläiskasakkain kehtona. Siellä on paremmin kuin muualla säilynyt vanhain grebeniläisten luonne, ja sen stanitsan naiset ovat jo ammoisista ajoista olleet kauneudestaan kuuluja yli koko Kaukasian. Kasakkain tulolähteinä ovat viini- ja hedelmätarhat, arbuuseja ja meloneja kasvavat ryytimaat, kalastus, metsästys, maissin ja riisin viljely ja sotasaalis.

Novomlinin stanitsa on kolmen virstan päässä Terekistä, josta sen erottaa sankka metsä. Toisella puolen stanitsan läpi kulkevaa tietä on joki, toisella vihertävät viini- ja hedelmätarhat ja välkkyvät Nogaijin aron hiekkaburunit (lento-hiekkakummut). Stanitsaa ympäröi multavalli ja pistävä orjantappurametsä. Stanitsan sisään ja sieltä pois päästään korkean pylväspielisen portin kautta, jota peittää pieni kaisloilla päällystetty kansi, ja portin vieressä puisella jalustalla on tykki, kömpelönnäköinen, sata vuotta ampumatta ollut, jonka kasakat jolloinkin ovat ottaneet saaliikseen. Kasakka palveluspuvussaan miekkoineen ja pyssyineen väliin seisoo, väliin ei, vahtipaikalla portin luona; milloin tekee kunniaa ohi kulkevalle upseerille, milloin jättää tekemättä. Portin kamanan valkeaan alalautaan on mustalla kirjoitettu: taloja 266, miespuolista väkeä 897 henkeä, naispuolista 1 012. Kasakkain asunnot ovat pylväiden päällä, maasta melkein metrin korkeudella, niitä peittää siisti kaislakatto korkeine harjoineen. Kaikki asunnot ovat, joskaan ei uusia, niin puhtaita, ja niissä on erilaisia korkeita kuisteja eivätkä ne ole toisissaan kiinni, vaan väljällä, sievästi leveiden katujen ja välikujain varrella. Monin paikoin valoisain, suurten ikkunain edessä, kasvitarhain takana, kohoo majain yli ulottuen tummanvih-

reitä poppeleja, hentoja vaalealehväisiä akaasioita valkeine lemuavine kukkineen sekä räikeinä loistavia keltaisia auringonkukkia ja kiertoheinäin ja viinirypäleen kiemurtelevia köynnöksiä. Avaralla torilla näkyy kolme pientä kojua, joissa on pientä rihkamaa, auringonkukan siemeniä, palkoja ja prenikoita; korkean muurin takaa, vanhojen poppelien keskeltä, näkyy kaikkia muita korkeampi rykmentin komentajan talo kaksipuolisine ikkunoineen. Väkeä ei stanitsan kaduilla arkipäivinä, etenköän kesällä, näy paljon. Kasakat ovat palveluksessaan: vartioissa ja sotaretkillä; vanhukset ovat metsällä, kalassa tahi vaimojen kanssa työssä puutarhoissa ja kasvismailla. Vain ikäloput, pienokaiset ja sairaat jäävät kotiin.

V.

Oli semmoinen erityinen ilta, jommoisista on vain Kaukasiassa. Aurinko oli vaipunut vuorten taa, mutta oli vielä valoisaa. Iltarusko oli vallannut kolmannen osan taivasta ja ruskotuksen valossa erottautuivat selvästi vuorten kiillottoman valkeat röykkiöt. Ilma oli harvaa, liikkumatonta ja kaikuisaa. Vuorista laskeutui aroille muutamia virstoja pitkä varjo. Jos joskus sattuu näkymään jossakin ratsumiehiä, niin jo heti kasakat vartiopaikoistaan ja tšetšenit leirikylästään katselevat ihmeissään ja uteliaina ratsastavia koettaen arvata, ketä nuo vihamieliset ihmiset mahtavat olla. Kun tulee ilta, niin ihmiset toinen toistaan peläten ahtautuvat asuntoihinsa, ja vain metsän peto ja lintu ihmistä säikähtämättä vapaana temmeltää tässä erämaassa. Puutarhoista korien punonnasta kiiruhtavat kasakattaret ennen auringon laskua, hilpeästi tarinoiden. Puutarhatkin käyvät tyhjiksi, kuten koko ympäristö; mutta stanitsa vilkastuu tähän aikaan illasta erityisesti.

Kaikilta tahoilta — jalkaisin, ratsain ja narisevin rattain — liikkuu väkeä stanitsaa kohti. Tytöt vyöltä kohotetuissa paidoissa, vitsat kädessä, iloisesti haastellen juoksevat karjaa vastaan, joka tungskeksen kulkee, ympärillään pilvi tomua ja arolta tuomiaan sääskiä. Lihavat lehmät ja niiden kanssa puhveliemoit juoksentelevat kaduilla sinne tänne, ja kasakattaret kuvikkaissa puseroissaan, bešmeteissä, häärivät niiden keskellä. Kajahtaa heidän kimeät äänensä, iloinen naurunsa ja kirkkaisunsa, joihin sekoittuu karjan mylvintä. Tuolla kasakka aseissaan, hevosen selässä, on päässyt lomalle var tiosta ja ratsastaen majan viereen kumartuu ikkunaan ja koputtaa sitä, heti koputuksesta tulee näkyviin kasakattaren kaunis nuori pää ja kuuluu hymyilevää, sydämellistä puhetta. Tuolla nogaijilainen renki, jolla on ulkonevat poskipäät ja jonka puku on repaleinen, on tuonut kuorman kaisloja arolta ja kaataa narisevat rattaat esaulin ¹ puhtaalle, avaralle pihalle, ottaa länget härkien nuokkuvista päistä ja vaihtaa isäntänsä kanssa joitakuuta tatarinkielisiä huudahduksia. Lammikon vieressä, joka täyttää melkein koko kadun ja jonka ohi niin monta vuotta ihmiset ovat kulkeneet, kompuroi kasakatar, vaivalloisesti pysytellen liki aitausta, kantamus puita seläs sään, valkoisia jalkoja peittävä paita korkealle nostettuna, ja metsältä palaava kasakka leikillään huutaa: »nosta ylemmäs, kelvoton!» — ja tähtää häneen; kasakatar laskee alas paidan ja pudottaa puut. Kasakkavanhus, housunlahkeet käärit tyinä ja harmaa rinta paljaana, palaa kalalta ja kantaa olalle heitetyssä *sanetkassaan* ² vielä hytkähteleviä hopeisia kaloja ja kulkeakseen suorinta tietä kiipeää naapurinsa särky neen aidan yli ja irroittaa takkinsa, joka on takertunut aitaan. Tuolla eukko vetää perässään kuivanutta rankoa ja nurkan takaa kuuluu kirveen iskuja. Kasakkalapset vikisevät ja

¹ Kasakkakapteeni.

² Sanetka merkitsee haavia.

heittävät kiekkoa kaikkialla, missä vain on tasaisia paikkoja. Päästäkseen kiertämästä kiipeävät vaimot aitojen yli. Kaikkialla nousee piipuista lemuava kizjakin¹ savu. Kaikilta pihoilta kuuluu kiireistä touhua, joka käy yön hiljaisuuden edellä.

Ulitka-eukko, jonka mies on kasakkavänrikki ja koulunopettaja, on kuten muutkin mennyt kartanon portille odottamaan karjaa, jota hänen tyttänsä Marjanka ajaa katua pitkin. Hän ei ole vielä ehtinyt avata vitsa-aitaa, kun mahdottoman iso puhvelilehmä sääskien vainoomana ja ammuen raivaa itselleen tien veräjästä; sen perästä tulevat vähitellen kylläiset lehmät suurine silmineen tunnustellen emäntää ja hännällään tahdissa viuhtoen kupeitaan. Solakka kaunotar Marjanka tulee portista ja heittäen risut sulkee veräjän ja minkä jaloista lähtee hyökkää hätistämään erilleen pihamaalla puskeilevaa karjaa. »Kengät pois, paholaisen tyttö!» — huutaa äiti — »jalkineesi ovat ihan mäsänä». Marjanka ei hiukkaaakaan pahastu saamastaan paholaisen tytön nimestä, pitää sanoja hellyytenä ja jatkaa iloisesti puuhaansa. Marjanka on sitonut liinan päähänsä; hänellä on yllään punertava paita ja vihreä pusero, bešmetti. Hän häviää kartanon katoksen alle, lihavan, uhkean karjansa jäljestä, ja kuuluu vain karsinasta hänen äänensä, joka hellästi neuvoo puhvelilehmää. »Ei nyt pysy paikoillaan! No mihin sinä oikein, emä kulta! . . .» Pian astelee tyttö eukon kanssa olkikarsinasta maitohuoneeseen, ja kumpikin vie sinne kaksi suurta ruukullista maitoa — tämänpäiväisen lypsyn. Huoneen savipiipusta nousee kohta kizjakin savu, maitoa keitetään *kaimakiksi*; tyttö hoitaa tulta ja eukko menee veräjälle. Hämärä on jo vallannut stanitsan. Kaikkialla ilmassa on kasviksien, karjan ja kizjakin lemua. Porteilla ja kaduilla, kaikkialla vilisee kasakattaria,

¹ Kizjakkii on oljilla sekoitettua, tiilenmuotoisiksi levyiksi kuiva-tettua lehmänlantaa, jolla lämmitetään huoneita. (Suom. muist.)

joilla on käsissään palavia vaateriepuja. Pihalta kuuluu puhkumista ja joutilaan karjan märehkimistä ja ainoastaan naiset ja lapset huudahtelevat toisilleen pihamailla ja kaduilla. Arkisin harvoin kuulee juopuneita miesääniä.

Kasakkavaimo, vanha, pitkä, miehekäs nainen vastapäätä olevasta talosta, lähestyy Ulitka-eukkoa ja pyytää tulta; hänellä on kädessään riepu.

— Joko teillä on työt tehty? — sanoo hän.

— Tyttö lämmittää. Tultako tarvitaan? — sanoo Ulitka-eukko ylpeänä siitä, että voi tehdä palveluksen.

Molemmat kasakkavaimot menevät majaan; karkeat, pieniin esineihin tottumattomat kädet nostavat vavisten kannen kallisarvoisesta tulitikkulaatikosta, joka Kaukasiassa kuuluu harvinaisuuksiin. Vieraaksi tullut miehekäs kasakkanainen istuutuu rapulle ilmeisesti aikoen vähän jutella.

— Koulussako se on nytkin miehesi? — kysyy vastatullut.

— Yhä vain lapsia opettaa. Kirjoitti tulevansa pyhäksi kotiin, — sanoo vänrikin vaimo.

— Viisas mies; hyvä se on.

— Onpa tietenkin

— Mutta minun Lukašani se on vartiossa, eivätkä päästä kotiin, — puhuu vieraaksi tullut, vaikka vänrikin vaimo sen jo ammuin tietää. Hänen pitää puhua Lukašastaan, jonka on juuri saanut kasakaksi ja jolle hän toivoisi Marjaanaa, vänrikin tytärtä.

— Vai vartiossa yhä?

— Niin on, emäntä. Pyhästä saakka ei ole käynyt. Äskettäin lähetin paitoja Fomuškinin mukana. Kaikki kuuluu olevan hyvin, päällysmiehet ovat mieleiset. Siellä kuuluu taas abrekkeja etsittävän. Lukaška on muka hyvällä tuulella eikä hätää mitään.

— No sepä hyvä, — sanoo vänrikin vaimo. — Riuhtaisija se on kerrassaan.

Lukaškalle oli annettu *riuhtaisijan* nimi uljuudesta, hän kun oli nostanut kasakkatytön vedestä, *riuhtaissut*. Ja vänrikin vaimo mainitsi sen sanoakseen omasta puolestaan jotakin ystävällistä Lukaškan äidille.

— Luojan kiitos, emäntä, kunnon poika on; uljas, kaikkien mieliksi, — sanoo Lukaškan äiti. — Kun vain saisin hänelle vaimon, niin kuolisin rauhassa.

— No vähänkö on tyttöjä stanitsassa? — vastaa ovela vänrikin vaimo sulkien kuivettuneilla, raihmaisilla käsillään huolellisesti tulitikkulaatikon kannen.

— Paljon on, paljon, emäntä, — huomauttaa Lukaškan äiti ja heiluttelee päätään, — sinun tyttäresi Marjanuška, siinäpä vasta tyttö, semmoista saa koko rykmentistä etsiä.

Vänrikin vaimo tietää Lukaškan äidin tarkoituksen, ja vaikka Lukaška hänestä on oiva kasakka, karttaa hän tätä keskustelua ensiksikin siksi, että hän on rikas vänrikin vaimo ja Lukaška on halvan kasakan poika ja orpo; toiseksi siksi, ettei hän tahdo niin pian erota tyttärestään, mutta etupäässä kuitenkin siksi, että säädyllisyys sitä vaatii.

— No niin, kunhan Marjanuška kasvaa, niin tyttöhän siitäkin tulee, — puhuu hän varovaisesti ja vaatimattomasti.

— Lähetän puhemiehiä, lähetän, kunhan olemme korjanneet puutarhoista hedelmät, niin tulemme sinulta suostumusta pyytämään, — sanoo Lukaškan äiti. — Ilja Vasiljevitšia kumartamaan tulemme.

— Mitä Iljasta! — sanoo ylpeästi vänrikin vaimo, — minun kanssani on puhuttava. Siitä kyllä keritään.

Lukaškan äiti näkee vänrikin vaimon ankarista kasvoista, ettei käy pitemmältä puhuminen, sytyttää tulitikulla rievun, nousee ja sanoo: — Älkää unohtako, emäntä, muistakaa mitä on sanottu. Minä lähden, keittää pitää, — lisää hän.

Matkalla kadun poikki hän ojennetussa kädessään heiluttaa palavaa riepua ja kohtaa Marjanan, joka tervehtii häntä.

»Kuningatar se on tuo tyttö ja mainio työntekijä!» — ajattelee hän katsellen kaunotarta. — »Vai kasvaa hänen vielä tarvitsisi! Paras aika naimisiin ja hyvään taloon, Lukaškalle.»

Ulitka-eukolla taas on omat huolensa, ja hän jää kynnykselle istumaan ja istuu siinä, jokin vaivalloinen ajatus mielessään, kunnes tyttö huutaa häntä.

VI.

Stanitsan miesväki elää sotaretkillä ja vartiossa eli asemilla, kuten kasakat sanovat. Se *riuhtaisija* Lukaška, josta eukot stanitsassa olivat puhuneet, seisoi iltapuolella Terekin rannalla. Nojaten kyynärpäillään tornin kaidepuihin hän katseli silmiään siristellen milloin Terekin takaiseen etäisyyteen, milloin alas kasakkatovereihinsa, joiden kanssa hän silloin tällöin vaihtoi sanan. Aurinko läheni jo lumiharjannetta, joka valkeana hohti kiharaisten pilvien yläpuolella, pilvet vaappuivat sen juurella ja kävivät yhä tummavarjoisemmiksi. Ilmassa väikkyi illan heleä kirkkaus. Umpeen kasvaneesta koskemattomasta metsästä huokui raikkautta, mutta aseman luona oli vielä kuuma. Tarinoivien kasakkain äänet kaikuivat heleämmin ja väräjäivät ilmassa. Ruskea, nopea Terek ja koko sen liikkuva vuo erottautui selvemmin liikkumattomista rannoista. Vesi siinä oli alkanut laskea, ja paikoittain kostea hiekka punersi rannoilla ja särkän-teillä. Toisella rannalla, suoraan vartioaseman kohdalla, oli aivan autiota; vain matalaa, loputonta ja alakuloista kaislikkoa ulottui vuorten juurille saakka. Vähän syrjemmällä näkyivät

matalalla rannalla tšetšeniläiskylän savirakennukset laakoine kattoineen ja suppilonmuotoisine savupiippuineen. Kasakan tarkat silmät seurasivat tornista kaukaa rauhallisen kylän iltasauhun keskeltä näkyvien sini- ja punapukuisten tšetšeni-naisten liikuntaa.

Vaikka kasakat joka hetki odottivat abrekien ¹ hyökkäystä joen takaa tatarien puolelta, varsinkin juuri toukokuussa, jolloin metsä Terekin rannalla on niin sankka, että jalkamiehen on vaikea tunkeutua sen läpi, ja joki niin matala, että paikoittain voi kahlaten ratsastaa sen yli, ja vaikka kaksi päivää sitten kasakka oli rykmentin komentajalta tuonut *tsydulkan* ², jossa ilmoitettiin, että vakoilijoilta saatujen tietojen mukaan kahdeksanmiehinen joukko oli hankkeissa kulkea Terekin yli ja sen vuoksi käskettiin noudattamaan suurta varovaisuutta, — ei vartiossa välitetty erikoisesti varovaisuudesta. Kasakat aivan kuin kotonaan, satuloimatta hevosiaan ja ilman aseita, vain kalastelivat, juopottelivat tai metsästelivät. Päivystäjän hevonen yksin kulki satuloituna ja etujalat toisiinsa kytkettyinä orjantappuraa kasvavaa metsänlaitaa, ja vain vahdissa olevalla kasakalla oli yllään tšerkessitakki, pyssy ja miekka. Aliupseeri, suurikasvuinen ja laihanpuoleinen kasakka, jolla oli pitkä selkä ja pienet jalat ja kädet, istui tuvan seinän vieressä, yllään avonainen bešmetti, ja päällikkö veltto ja ikävystynyt ilme kasvoillaan silmät ummessa siirteli päätään milloin toisen, milloin toisen käntensä varaan. Iäkkäänpuoleinen kasakka, jonka parta oli leveä ja harmahtavan musta ja jolla oli yllään vain mustalla remmillä kiinnitetty paita, makasi aivan veden äyräällä ja katseli veltosti yksitoikkoista, lirisevää ja mutkaista Terekiä. Toisista, jotka olivat kuumuudesta yhtä näännyksissä ja

¹ Abrekiksi sanotaan sodanhaluista tšetšeniä, joka varastaakseen tai ryövätkäseen tulee Terekin yli joen venäläiselle puolelle.

² Tsydulka on kiertokirje, joka lähetetään kaikkiin vartiopaikkoihin.

puolialastomia, mikä huuhtoi vaatteita Terekissä, mikä makasi maassa rannan kuumalla hiekalla laulua hyräillen. Yksi kasakoista, kasvoiltaan laiha ja mustaksi päivettynyt, oli nähtävästi sikahumalassa ja makasi suullaan tuvan seinustalla, joka noin kaksi tuntia sitten oli ollut varjossa, mutta johon nyt iskivät suoraan kuumat vinot säteet.

Lukaška, joka seisoj tornissa, oli pitkä, kaunis nuori mies, noin kahdenkymmenen ikäinen, hyvin äitinsä näköinen. Hänen kasvonsa ja koko ruumiinrakenteensa ilmaisivat nuoruuden kulmikkuudesta huolimatta suurta ruumiillista ja henkistä voimaa. Vaikka hänestä vasta äskettäin oli tehty sotamies, saattoi hänen kasvojensa leveästä ilmeestä ja asentonsa tyynestä varmuudesta huomata, että hän jo oli ehtinyt omaksua kasakoille ja yleensä aina asetettuina oleville miehille ominaisen sotaian ja hiukan ylpeän ryhdin, että hän oli kasakka ja tunsj itsensä oikean kasakan arvoksi. Leveä tšerkessiläistakki oli paikoittain repeytynyt, lakki oli tšetšeniläiseen tapaan painettu niskaan ja kengänvarret lasketut alapuolelle polvien. Hänen pukunsa ei ollut komea, mutta tavassa, miten hän oli pukeutunut, oli sitä erityistä kasakkakeimailua, joka johtuu tšetšeniläisten džigitien (ratsumiesten) matkimisesta. Oikealla džigitillä on kaikki väljää, repaleista, huoletonta; vain aseet ovat komeat. Mutta tuo repaleinen puku aseineen on pantu ylle, vyötetty ja kiinnitetty omaan määrättyyn tapansa, jota ei kuka tahansa osaa ja joka heti pistää kasakan tai vuorelaisen silmiin. Lukaška näytti sellaiselta džigitiltä. Kädet miekassa kiinni ja siristellen silmiään hän katseli katselemistaan kaukana olevaan paimentolaiskylään. Hänen kasvonpiirteensä yksitellen tarkaten olivat rumat, mutta jos loi silmäyksen koko hänen komeaan vartaloonsa ja viisaisiin kasvoihinsa ja niiden mustiin kulmakarvoihin, niin täytyi ehdottomasti jokaisen sanoa: »Komea poika!»

— Eukkoja, eukkoja miten on kylvänyt kylään! —
sanoi hän kimeällä äänellä, veltosti avaten näkyviin kiiltävät valkeat hampaansa ja kääntymättä erityisesti kenenkään puoleen.

Nazarka, joka makasi alhaalla, kohotti heti kiireesti päätään ja huomautti:

— Eivätkö liene viinan haussa.

— Kun olisi pyssyllä säikäyttää, — sanoi Lukaška naurusuin, — havahtuisi ne vietävät!

— Ei kanna sinne asti.

— Sekö! Kantaa minun ylikin. Varros, kunhan tulee heidän pyhänsä, niin menen tästä Girei-kaanin vieraaksi juomaan buzaa ¹, — sanoi Lukaška, vihaisesti huitoen tungetelevia sääskiä ympäriiltään.

Tiheiköstä kuuluva kahina veti kasakkain huomion puoleensa. Kirjava sekarotuinen lintukoira nuuski jälkiä ja toudhuisasti heiluttaen karvatonta häntäänsä juoksi vartiopaikalle. Lukaška tunsu sen metsästäjänäapurinsa Jeroška-sedän koiraksi, ja heti perästä hän näki metsämiehen itsensä lähenevän tiheiköstä.

Jeroška-setä oli erittäin kookas kasakka, jolla oli vaalean harmaa, leveä parta ja niin leveät hartiat ja rinta, että hän metsässä, missä ei ollut kehen vertaisi häntä, näytti lyhyeltä, — niin sopusuhtainen oli koko hänen voimakas jäsenistönsä. Hänen yllään oli vyöllä kiinnitetty mekko, jaloissa riepujen päälle nuorilla köytetyt hirvennahkajalkineet ja päässään risainen valkea hatturähjä. Selässään hänellä oli toisen olan takana fasaanipyydyks ja pussi, jossa oli kananpoika ja mehiläishaukka haukkojen houkuttelemiseksi; toisella olallaan hän kantoi hihnassa tapettua villiä kissaa; selkäpuolella riippui vyöstä pussi haulien, ruudin ja leivän

¹ Vehnästä valmistettua tatarilaista olutta.

kantamista varten, hevosen häntä sääskien huiskimiseksi, rikkonaiseen, vanhan veren tahraamaan huotraan pistetty iso tikari ja kaksi tapettua fasaania. Hän katsahti vartio-paikalle ja pysähtyi.

— Hei, Ljam! — huusi hän koiralleen niin täyteläisellä bassolla, että kaiku vastasi kaukaa metsästä, heitti olalleen suuren pyssyn, jota kasakat sanovat *flintaksi*, ja nosti lakkiaan.

— Hyvinkö kuluu päivä, ystävät? Hei! — kääntyi hän kasakkain puoleen puhuen samalla voimakkaalla ja iloisella äänellä, ilman mitään ponnistusta ja kuitenkin niin kovasti kuin olisi huutanut jollekulle toisella puolen jokea olevalle.

— Hyvin setä, hyvin! — kajahtivat iloisina eri tahoilta kasakkain nuorteat äänet.

— Mitä kuuluu, kertokaa? — huusi Jeroška-setä pyyhkien tšerkešiläistakkinsa hihalla hikeä punaisilta, leveiltä kasvoiltaan.

— Kuules, setä, tiedätkö minkälainen haukka tuossa poppelissa asustaa! Joka ilta liitelee niin vimmatusti, — sanoi Nazarka iskien silmää ja hytkäytellen olkapäätään ja jalkaansa.

— Valehtelet! — sanoi ukko epäluuloisena.

— Ihan totta, setä, *koetapas istua*¹, — vakuutti Nazarka suu naurussa.

Kasakat alkoivat nauraa.

Veitikka ei ollut nähnyt mitään haukkaa; mutta vartiossa olevilla nuorilla kasakoilla oli jo kauan ollut tapana härnätä ja petkuttaa Jeroška-setää joka kerta, kun tämä tuli heidän luokseen.

— Kunhan vain höpisee . . . — virkkoi Lukaška tornista Nazarkalle.

¹ Kasakat käyttävät suomen istua-sanaa vastaavaa verbiä merkitsemään: vahtia pyydystettävää otusta.

Nazarka vaikenä heti.

Täytyypä sitten *istua*. Jään *istumaan*, — vastasi ukko kaikkien kasakkain suureksi huviksi.

— Entä sikoja, oletteko niitä nähneet?

— Kaikkia, vai sikoja! — sanoi aliupseeri erittäin tyytyväisenä, että oli saanut tilaisuuden pitää hauskaa, venytteli ruumistaan ja molemmin käsin raapi pitkää selkäänsä. — Abrekkeja tässä pyydystää pitää eikä sikoja. Sinä et ole mitään kuullut, setä, hä? — lisäsi hän, aiheettomasti rypistäen otsaansa ja päästäen valkeat tiheet hampaansa näkyviin.

— Abrekeistako? — sanoi ukko, — ei, en ole kuullut. Entäs viiniä onko? Anna juoda, hyvä mies. Uupunut olen ihan kerrassaan. Minä tuon, kunhan ehdin, tuoresta sianlihaa, tuon kuin tuonkin. Antakaa! — lisäsi hän.

— Niin että *istuako* sinä aiot, niinkö? — kysyi aliupseeri, ikäänkuin ei olisi kuullut, mitä ukko oli sanonut.

— Tahtoisin *istua* yön seudussa, — vastasi Jeroška-setä, — ehkäpä pyhäksi Jumalan avulla jotakin nujerran; sitten annan sinullekin, annan varmasti!

— Setä! Hoi, setä! — huusi Luka kimeästi ylhäältä, vetäen huomion puoleensa, ja kaikki katsahivat Lukaškaan. — Menepäs yläojalle, siellä on niitä aika lauma. Se ei ole valetta, ei! Äskettäin meikäläisistä eräs ampui yhden. Totta puhun, — lisäsi hän korjaten selässään olevaa luodikkoa ja sellaisella äänellä, josta saattoi tuntea, ettei hän laskenut leikkiä.

— Ahaa, onko Lukaška-riuhtaisija täällä! — sanoi ukko katsellen ylös. — Missä ampui?

— Sinä et nähnyt ensinkään! Pieni näyn olevan, — sanoi Lukaška. — Ihan ojan luona, setä, — lisäsi hän vakavasti, ravistellen päätään. — Me kuljimme parailaan ojan vartta, kun kuuluu rusahdus, mutta minulla oli pyssy huot-

rassa. Iljaška kun ampuu pamautti . . . Minä näytän sinulle, setä, missä kohden, — ei se ole kaukana. Odotas. Minä tiedän, kuulepas, kaikki sen tiet . . . Mosev-setä! . . . lisäsi hän varmasti ja melkein käskevästi aliupseerille: — on aika jo vaihtaa,— ja kohottaen pyssyään hän vastausta odottamatta alkoi laskeutua tornista.

— Tule pois! — sanoi aliupseeri jäljestäpäin, katsoen ympärilleen. — Sinun vuorosi, niinkö, Gurka? Mene! Aika poika on tullut sinun Lukaškastasi, — lisäsi aliupseeri kääntyen ukon puoleen: — ihan kuin sinä, kulkee, eikä pysy kotona; eikä ole kauan kuin tappoi erään.

VII.

Aurinko oli jo mennyt piiloon ja yön varjot lähenivät nopeasti metsän puolelta. Kasakat lopettivat työnsä asemalla ja rupesivat lähtemään illalliselle tupaan. Vain ukko, yhä vielä kaukaa vahtien ja tempoen jalastaan kiinni sidottua mehiläishaukkaa, jäi plataanin alle. Haukka istui puussa, mutta ei iskenyt kananpojan kimppuun. Lukaška viritti verkalleen pahimpiin ohdakepesiin fasaanien poluille rihmoja fasaaneille ja lauleli laulun toisensa jälkeen. Huolimatta hänen pituudestaan ja suurista käsistään näkyi kaikki työ, suuri ja pieni, luistavan hänen käsissään.

— Hei, Luka! — kuuli hän läheltä tiheiköstä Nazarkan läpitunkevan kimeän äänen. — Kasakat ovat menneet illalliselle!

Nazarka, jolla oli elävä fasaani kainalossaan, tunkeutui orjantappurain läpi ja pääsi polulle.

— Oo! — sanoi Lukaška lakaten laulamasta, — mistä olet tuon kukon ottanut. Varmaan minun loukustani . . .

Nazarka oli Lukaškan kanssa yhdenikäinen ja niinikään vasta kevästä saakka palvellut vartiossa.

Hän oli pieni, ruma, laihanpuoleinen, kivulloinen, hänellä oli kirkuva ääni, joka pani korvat helisemään. Hän ja Luka olivat sekä naapureita että tovereja. Lukaška istui tatarilaiseen tapaan ruohossa ja asetteli pauloja.

— En tiedä kenen, kenties sinun.

— Kuopan takana, plataanin luonako? Minun on, eilen asetin.

Lukaška nousi ja tarkasteli kiinni saatua fasaania. Silitettyään kädellään tummansinistä päätä, jota kukko pelästyneenä ja silmiään pyöritellen kurotti eteenpäin, hän otti sen syliinsä.

— Me teemme siitä nyt puuroa: mene, tapa ja kyni se.

— Miten, itsekö syömme vai aliupseerille annamme?

— Mitä siitä hänelle!

— En minä uskalla niitä tappaa, — sanoi Nazarka.

— Anna tänne.

Lukaška otti tikarin alta pienen veitsen ja nopeasti viilsi sillä. Kukko räpytteli siipiään, mutta ei ehtinyt niitä oikaista, kun jo verinen pää painui herpoutuneena alas.

— Näin se on tehtävä! — sanoi Lukaška heittäen käsiensä kukon. — Siitä tulee rasvainen riisipuuro.

Nazarka vavahti kukkoa katsellessaan.

— Kuules, Luka, taas se piru lähettää meidät väijyntään, — lisäsi hän nostaen maasta fasaanin ja pirulla tarkoittaen aliupseeria. — Fomuškinin lähetti viiniä noutamaan, hänen vuoronsa olisi ollut. Monesko yö se meillä jo on! — Meillä se yksin kaikki teettää.

Lukaška kulki vihellellen asemalle päin.

— Ota köyttä mukaasi! — huusi hän.

Nazarka totteli.

— Minä sanon sille heti, sanon, — jatkoi Nazarka.

— Sanomme, ettemme lähde, kun olemme uuvuksissa, — ja sillä hyvä! Sano sinä, hän kuuntelee sinua. Onhan se hävytöntä!

— No, ei kannata puhua! — sanoi Lukaška nähtävästi muuta ajatellen. — Roskaa! Toista jos stanitsasta olisi yön selkään ajanut, se olisi harmi. Siellä saa huvitella, mutta mitä täällä! Asemalla tai väijymässä, yksi ja sama. Älä turhia! . . .

— Tuletko stanitsaan?

— Pyhäksi tulen.

— Gurka kertoi, että sinun Dunjkasi liehittelee Fomuškinia, — sanoi Nazarka yhtäkkiä.

— Viis minä! — vastasi Lukaška näyttäen tiheitä valkeita hampaitaan, nauramatta. — Enkö minä sitten toista löydä?

— Niinpä tuo Gurka kertoi: sanoi olleensa tytön luona, isä muka ei ollut kotona, mutta Fomuškin istui siinä syömässä piirakasta. Kun Gurka oli istunut ja läksi pois, oli hän ikkunan alla kuullut, kun tyttö sanoi: »Läksipäs viimein tuo peeveli . . . Miksi et, kultani, syö piirakasta? Ja että: Älä mene kotiin yöksi». Mutta hänpä ikkunan alta oli sanonut: »Hyvä».

— Valehtelet?

— Totta, jumaliste!

Lukaška vaikenä. — Kun on löytänyt toisen, niin sama minusta! Vähänkö niitä on tyttöjä? Hän on muutenkin jo vähän tympäissyt.

— Kas niin pitääkin! — sanoi Nazarka. — Menisit vänrikin Marjankan luo. Onkos sillä ketään tiettyä?

Lukaška synkkenä. — Mitä Marjankasta? Samanlainen! — sanoi hän.

— No koeta nyt kuitenkin . . .

— Miten sinä arvelet? Onko niistä puute stanitsassa.

Ja Lukaška alkoi taas viheltää ja kulki pitkin asemaa repien puiden oksista lehtiä. Kulkiessaan pensaikossa hän yhtäkkiä pysähtyi, kun huomasi sileän puun, otti tikarin alta puukon ja taittoi. — »Siitäpä syntyy oiva latasin!» — sanoi hän vingahuttaen ilmassa vitsaa.

Kasakat istuivat illallisella aseman maalatun eteisen multalattialla matalan pienen tatarilaisen pöydän ääressä, kun puheeksi tuli, kenen vuoro on mennä vakoilemaan.

— Kenen on nyt mentävä? — huusi yksi kasakoista kääntyen aliupseerin puoleen majan avatusta ovesta.

— Kenen mentävä? — vastasi aliupseeri. — Burlak-setä on ollut, Fomuškin on ollut, — sanoi hän hiukan epävarmasti. — Menkää te, eikö niin . . . sinä ja Nazar, — hän kääntyi Lukan puoleen, — Jergušov menköön myös, lieene nukkunut jo tarpeekseen.

— Ethän sinä itsekään koskaan pääse hereille, mitä sitten hänestä! — sanoi Nazarka puoliääneen.

Kasakat nauroivat.

Jergušov oli juuri se kasakka, joka oli humalassa maannut tuvan vieressä. Hän oli juuri silmiään hieroen puskenut eteiseen.

Lukaška oli tällä välin noussut ja laittanut pyssyään kuntoon.

— Ja menkää pian! Syökää illallinen ja lähtekää, — sanoi aliupseeri. Ja odottamatta myöntymyksen ilmaisua aliupseeri sulki oven, nähtävästi sängen pienin toivein kasakain tottelemisesta, — jos ei olisi käsketty, en minä lähettäisi, mutta jollen sitä tee, niin saatte nähdä, että päällikkö meitä löylyttää. Kun vielä kerrotaan, että kahdeksan abrekkaa on tullut yli.

— Mitäs siinä muuta, mennä täytyy, — sanoi Jergušov, — asiat vaativat! Tässä ei auta, aika on semmoinen. Täytyy kun täytyy.

Lukaška sillä välin piti suunsa edessä suurta palaa fasaanipaistia, katseli milloin aliupseeria, milloin Nazarkaa, näytti aivan välinpitämättömältä siitä, mitä tapahtui, ja nauroi kummallekin. Kasakat eivät olleet vielä ehtineet lähteä väijyntään, kun Jeroška-setä, joka yöhön saakka oli turhaan istunut plataanin alla, astui pimeään kuistiin.

— No, pojat, — kaikui matalassa kuistissa hänen bassonsa, joka tukahdutti kaikki muut äänet, — minäkin lähden teidän kanssanne. Te vahditte tšetšenejä ja minä vahdin sikoja.

VIII.

Oli jo aivan pimeä, kun Jeroška-setä ja kolme kasakkaa huopavaipoissa ja pyssyt olalla kulki vartioasemalta pitkin Terekiä väijyntäpaikalle. Nazarka ei ollut ollenkaan halunnut lähteä, mutta Luka oli huutanut häntä ja pian he olivat matkalla. Kuljettuaan vaiti muutamia askeleita kasakat kääntyivät ojan viereltä ja tuskin erotettavaa polkua pitkin kaislikon läpi lähestyivät Terekiä. Rannalla oli paksu musta pölkkyy, jonka vesi oli heittänyt, ja kaislat pölkyn ympärillä olivat vasta äsken survoutuneet.

— Tässäkö vahditaan? — kysyi Nazarka.

— Välipä sillä, — sanoi Lukaška, — istu tässä, minä tulen pian, neuvon vain sedälle paikan.

— Tämä onkin paras paikka, meitä ei näe kukaan, mutta me näemme, — sanoi Jergušov, — istutaan tässä; paras paikka kerrassaan.

Nazarka ja Jergušov levittivät vaippansa ja asettuivat pölkyn taa, mutta Lukaška ja Jeroška-setä menivät edemmäs.

— Se ei ole enää kaukana tästä, setä, — sanoi Lukaška

astuen kuulumattomasti ukon edellä, — minä näytän mistä ne ovat kulkeneet. Minä sen yksin tiedänkin.

— Näytä. Uljas sinä olet poika, oikea riuhtaisija, — sanoi ukko samoin kuiskaamalla.

Astuttuaan muutamia askeleita Lukaška pysähtyi, kumartui lätäkön yli ja päästi vihellyksen. — Tässä ne ovat käyneet juomassa, näetkö? — sanoi hän tuskin kuuluvasti, näyttäen verestä jälkeä.

— Kristus sinut palkitkoon, — vastasi ukko. — Tähän se veitikka tulee mutaan rypemään, — lisäsi hän. — Minä istun, mene sinä.

Lukaška heitti vaippansa ylemmäs ja meni yksin takaisin rantaa pitkin, nopeasti silmäillen milloin vasemmalla olevaa kaislaseinämää, milloin Terekiä, joka lirisii äyrään alla hänen sivullaan. »Olisi niitä vahdittava, taikka sattuvat vielä jostakin pujahtamaan», ajatteli hän tšetšenejä. Yhtäkkiä kova kahina ja läiskäys veteen saivat hänet vavahtamaan ja tarttumaan luodikoon: rannalta hyppäsi metsäsika puhkuen jokeen ja sen musta haamu erottautui hetkeksi veden kiiltävästä pinnasta, mutta piiloutui sitten kaislikkoon. Luka tempasi nopeasti pyssynsä, asettihe ampumaan, mutta ei ehtinyt laukaista, — metsäsika oli jo paennut tiheikköön. Hän sylkäisi harmista ja meni kauemmas. Tullessaan lähelle väijyntäpaikkaa hän uudelleen pysähtyi ja päästi heikon vihellyksen. Vihellykseen vastattiin ja hän meni toveriensa luo.

Nazarka oli kääriytynyt vaatteisiinsa ja nukkui. Jergušov oli käpristänyt jalat alleen ja istui siten ja väistyi hiukan antaakseen tilaa Lukaškalle.

— Miten tässä on hauska istua, sattuipa kerrassaan hyvä paikka! — sanoi hän. — Neuvoit tien?

— Näytin, — vastasi Lukaška vaippaansa levittäen. — Ja mikä metsäsian junttura äsken ihan rannasta pääsi

livahtamaan! Varmaan se sama! Kaiketi kuulit, mitä ilvettä se piti?

— Kuulin, miten pelihetki, ja arvasin heti, mikä otus se oli. Sitä minä arvelinkin, että nyt se Lukaška säikäytti otuksen, — sanoi Jergušov kääriytyen vaippaansa. — Minä nukun nyt, — lisäsi hän, — herätä, kun kukko on laulanut, sillä järjestys kaikessa. Minä rupean nukkumaan, levähdetään; ja sitten sinä nuket, minä vahdin, — sillä lailla.

— Minä en, kiitos vain, välitä koko nukkumisesta, — vastasi Lukaška.

Yö oli pimeä, lämmin ja tyyni. Vain toisella puolen taivasta tuikkivat tähdet; toinen, suurempi puoli taivasta, oli vuorista saakka suuren synkän pilven peitossa. Musta pilvi sulautuen yhteen vuorten kanssa liikkui yön tyvenessä hitaasti kauemmas ja kauemmas, jyrkästi erottautuen kaartuvine reunoineen syvästä tähtitaivaasta. Vain kasakan edessä siinti Terek ja taivaanranta, takaa ja sivuilta hänet ympäröi kaislaseinä. Kaislat väliin aivan kuin itsestään alkoivat huojuja ja kahista toisiaan vasten. Nuokkuvat kaislojen tähkät näyttivät alhaalta katsoen tupsuisilta puunköksilta selkeällä taivaanrannalla. Edessä, aivan jalkojen vieressä, oli ranta, jonka alla pulpahteli virta. Edempänä väreili yksitoikkoisesti ruskean veden lasimainen liikkuva vuo matalikkojen ja rannan kohdalla. Kauempana vesi ja ranta ja pilvi sulautuivat läpitunkemattomaksi pimeydeksi. Veden pinnalla väikkyi mustia varjoja, jotka kasakan tottunut silmä tunsu virran tuomiksi puunrangoiksi. Vain väliin kalevanvalkea heijastui veteen kuin mustaan peiliin ja osoitti loivan vastaisen rannan rajajuovan. Alakuloiset öiset äänet, kaislikon kahinan, kasakkain kuorsaamisen, sääskien surinan ja virran lirinän katkaisi välistä kaukainen pyssynlaukaus tai sortuvan rannan pulahdus, väliin taas suuren kalan loiskahdus tai metsäeläimen rusahdus sankassa

rytömetsässä. Kerran lensi pöllö Terekin vartta satuttaen joka kolmannella vedolla siipensä vastakkain. Aivan kasakain pään kohdalla se kääntyi metsään ja lentäessään puuhun se joka toisella ja viimein joka kerralla löi siipensä yhteen ja sitten kauan räpytellen istuutui vanhaan plataaniin. Jokainen tällainen odottamaton ääni sai valveilla olevan kasakan jännittämään herkäksi kuuloaan, teroittamaan silmiään ja verkalleen kopeloimaan pyssyään.

Yöstä oli jo enin osa kulunut. Musta pilvi oli vetäytynyt länteen ja repaleisten reunojensa takaa avannut näkyviin selkeän tähtitaivaan, ja ylösalaisin oleva kuun kultainen sarvi alkoi punaisena loistaa vuorten takaa. Rupesi tuntuun kylmältä. Nazarka heräsi, sanoi muutaman sanan ja taas nukkui. Lukaškasta alkoi aika tuntua pitkältä, hän nousi, otti puukon tikarinsa alta ja alkoi vuolla vitsaa latasimeksi. Hänen päässään pyöri ajatuksia siitä, miten mahtanevat tšetšenit asua noilla vuorilla, miten ne pelkäämättä tulevat joen yli tänne, miten vähän ne välittävät kasakoista ja miten ne saattaisivat kulkea yli jostakin toisesta kohden. Ja hän kurotti ruumistaan ja katseli pitkin jokea, mutta ei näkynyt mitään. Vähän väliä hän katseli jokea ja etäistä rantaa, joka erottautui himmeästi vedestä kuun arassa loisteessa, eikä enää ajatellut tšetšenejä ja odotti vain milloin saisi herättää toverinsa ja pääsisi stanitsaan. Stanitsasta hän muisti Dunjkan, mielitiettynsä, ja kiukustui ajatellessaan häntä. Aamua ennustaen alkoi hopeista usvaa vaappua veden yllä, ja nuoret kotkat vinkuivat vihlovasti lähellä häntä ja läpäyttelivät siipiään. Vihdoin kuului kaukaa stanitsasta ensimmäinen kukon kieunta, sitä seurasi heti toinen venyttävä kukkokiekuu, johon muut äänet vastasivat.

»On aika herättää», ajatteli Lukaška saaden valmiiksi latasimen ja tuntien silmiään raukaisevan. Hän kääntyi tovereihinsa päin ja tutkisteli mitkä jalat ovat minkin; mutta

yhtäkkiä hänestä näytti, että jotakin läiskähti Terekin toisella rannalla, ja hän katsahti vielä kerran nurinkäännetyn sirpin alla valkenevaa vuorten äärtä, vastaisen rannan juovaa, Terekiä ja sitä pitkin uivia puurankoja, jotka nyt jo selvästi erottautuivat vedestä. Hänestä tuntui kuin hän itse olisi liikkunut ja Terek ajelehtivine rankoineen ollut liikkumaton; mutta sitä kesti vain hetken. Hän rupesi uudelleen tähystelemään. Suuri musta, oksainen ranko herätti hänen huomiotaan. Pyörimättä ja kiikkumatta se kulki omituisesti aivan keskellä jokea. Näyttipä hänestä, ettei se kulkenut aivan virran suuntaan, vaan vetäytyi matalikkoa kohti. Lukaška kurotti kaulaansa ja alkoi tarkkaavasti seurata sitä. Ranko kulki matalikolle, pysähtyi ja liikahti omituisesti. Lukaška oli näkevinään käden puun alta. »Nyt nähdään miten minä yksinäni ammun abrekin!» — ajatteli hän, tarttui pyssyyn, hätäilemättä, mutta nopeasti pani pystyyn haarukaisen kannattimen, asetti sen päälle pyssyinsä, kuulumattomasti ja hilliten veti hanan ja pidättäen henkeään alkoi tähdätä, koko ajan tarkaten eteensä. »Minä en herätä», ajatteli hän. Mutta sydän löi niin kovasti hänen rinnassaan, että hän pysähtyi kuuntelemaan. Ranko keikahti yhtäkkiä ja alkoi taas uida, virran suuntaa leikaten, tälle rannalle päin. »Ettei vain pääsisi menemään!» arveli hän, ja nyt hän kuun himmeässä valossa näki rangon edessä tatarin pään välkähtävän. Hän käänsi pyssyn suoraan päätä kohti. Se näytti hänestä olevan aivan lähellä, pyssyn piipun päässä. Hän katsoi ylempää. »Abrekkipas on», mietti hän hyvillään ja yhtäkkiä rajusti heittäytyi polvilleen, uudestaan siirsi pyssyään, löysi tähtäyspilkun, jota tuskin saattoi nähdä pitkän pyssyn päässä, ja lapsuudesta saakka tottumaansa kasakkain tapaan lausuen: »Isälle ja Pojalle», — painoi liipaisimen päätä. Leimahtava välähdys valaisi hetkiseksi kaislikon ja veden. Laukauksen raikas, äkillinen ääni kajahti pitkin veden vartta

ja jossakin kaukana muuttui jyrinäksi. Ranko ei enää uinut virran poikki, vaan alas myötävirtaa pyörien ja keikahdellen.

— Älä päästä, kuule! — huusi Jergušov kopeloiden pyssyään ja nousten pystyyn pölkyn takaa.

— Oletko ääneti, senkin ryökäle! — kuiskasi hänelle Luka hampaitaan kiristäen. — Abrekkeja!

— Minkä sinä ammuut? — kyseli Nazarka. — Kenet sinä ammuut, Lukaška?

Lukaška ei vastannut mitään. Hän latasi pyssynsä ja seurasi katseellaan virran kuljettamaa rankoa. Se pysähtyi lähellä olevalle matalikolle ja sen takaa näkyi jotakin suurta vedessä kelluvaa.

— Mitä sinä ammuut? Miksi et sano? — toistivat kasakat.

— Abrekkeja, ettekö kuule! — toisti Luka.

— Ole valehtelematta! Vai itsestäänkö pyssy laukesi?

— Tapoin abrekin, usko nyt! — virkkoi Lukaška mielenkuohon tukahduttamalla äänellä, hypähtäen seisomaan. — Mies ui... — sanoi hän osoittaen matalikkoa. — Minä tapoin sen. Katsopas tuonne.

— Ole valehtelematta, — toisti Jergušov hieroen silmiään.

— Mitä ole? No, katso! Katso tuonne, — sanoi Lukaška tarttuen hänen hartioihinsa ja taivuttaen häntä itseensä päin niin voimakkaasti, että Jergušov älähti.

Jergušov katsoi, minne Luka osoitti, ja keksittyään ruumiin heti muutti äänilajia.

— Ahaa! Saat uskoa, tulee toisiakin, tulee, — sanoi hän hiljaa ja alkoi tarkastaa pyssyään. — Tämä on uinut etumaisena; joko ovat jo täällä tai ihan lähellä toisella rannalla, se on varma.

Lukaška heitti vyön yltään ja alkoi riisua tšerkessiläisnuttuaan.

— Minne sinä, hölmö? — huusi Jergušov. — Menepäs vain ihan tyhjän takia hukkumaan, kuuletko. Jos se on tapettu, niin eihän se mihin pääse. Anna minulle ruutia pyssyyn. Onko sinulla? Nazar! mene kiireesti asemalle, mutta älä kulje rantaa pitkin, — tappavat vielä sinut, usko minua!

— Vai yksin minä lähden! Mene itsel! — sanoi Nazarka.

Lukaška oli riisunut tšerkessiläisnuttunsa ja meni rantaan.

— Älä mene veteen, kuuletko! — sanoi Jergušov riputtaen ruutia sankkireikään. — Katso, ei hievahda, minä näen. Aamuun ei ole pitkälti, odota kunnes asemalta tulevat. Mene Nazar, — tyhjää sinä pelkää! Älä jänistä, kuule!

— Luka, Luka hoi, — sanoi Nazarka! — kerropas, miten sinä tapoit.

Luka jätti aikomuksensa heti kohta mennä veteen.

— Menkää pian asemalle, minä vahdin. Ja sanokaa kasakoille, että lähettävät vakoilemaan. Jos niitä kerran on tällä puolen, niin on ne saatava kiinni.

— Sitähän minä sanon, että pääsevät pakoon, — sanoi Jergušov nousten, — kiinni ne on saatava!

Jergušov ja Nazarka nousivat, tekivät ristinmerkin ja läksivät asemalle, mutta ei rantaa pitkin, vaan orjantappurain läpi pujottautuen metsäpolulle.

— No, muista Luka, ettet hievahda, — sanoi Jergušov, — taikka vielä tähän samaan paikkaan tappavat sinut. Pidä sinä varasi ja usko minua.

— Mene, kyllä minä, — sanoi Lukaška, tarkasteli pyssyään ja istuutui taas pölkyn taakse.

Lukaška istui yksin, katseli matalikkoa ja kuunteli eikä kasakoita kuulu; mutta asemalle oli pitkä matka ja hän oli kärsimätön: oli näet varma siitä, että nyt pääsevät pakoon ne abrekrit, jotka ovat tulleet tapetun mukana. Samoin kuin metsäsiasta, joka oli illalla päässyt karkuun, hän oli

nyt harmissaan abrekeista, jotka nyt pääsevät. Hän katseli milloin ympärilleen, milloin toiselle rannalle, odottaen juuri nyt näkevänsä vielä yhden miehen, laittoi paikoilleen pyssyn kannattimen ja oli valmis ampumaan. Hänelle ei tullut mieleenkään, että hänet voitaisiin tappaa.

IX.

Aamu alkoi valjeta. Tšetšenin ruumis, joka oli jäänyt tuskin huomattavasti kiikkumaan matalikolle, näkyi nyt selvästi. Yhtäkkiä alkoi kaislikko lähellä kasakkaa kahista ja kuulua askeleita ja kaislain tupsut liikahtelivat. Kasakka veti pyssyn vireeseen ja lausui: »Isälle ja Pojalle.» — Heti hanan napsahduksesta askelet vaikenivat.

— Hoi, kasakat, älkää ampuko setää! — kaikui tyyni basso ja työntäen tieltään kaisloja tuli Jeroška-setä hänen luokseen.

— Olin sinut vähällä ampua, usko pois! — sanoi Lukaška.

— Mitä sinä ammuut? — kysyi ukko.

Ukon soinnukas ääni, joka kajahti metsään ja alas joelle, poisti heti öisen äänettömyyden ja salaperäisyyden, joka oli ympäröinyt kasakkaa. Oli kuin olisi yhtäkkiä käynyt valoisammaksi ja selkeämmäksi.

— Sinä et ole löytänyt mitään, setä, vaan minäpä ammuin aika otuksen, — sanoi Lukaška laskien hanan ja nousten luonnottoman tyynesti seisomaan.

Päästämättä silmiään enää mihinkään muuhun ukko katseli valkeana kuultavaa selkää, jonka ympärillä Terek väreili.

— Ranko selässä se ui. Minäpä hoksasin... Katsos tuonne... Katsos! Siniset housut, pyssy kuin ainakin... Näetkö, hä? — sanoi Luka.

— Näenpä tietenkin! — sanoi ukko innoissaan, ja vakavuutta ja ankaruutta kuvastui ukon kasvoilla. — Džigitin olet ampunut, — sanoi hän ikäänkuin säälien.

— Minä istuskelin ja katselin, että mitä mustaa siellä näkyy tuolla toisella rannalla. Minä huomasin sen jo sieltä, ihan kuin olisi mies tullut tänne päin ja kaatunut. Ja jo on ihme! Puun ranko, aika ranko kulkee vedessä, vaan ei kulje pitkin, vaan poikkivirtaa. Ja näen miten sen alta pilkistää pää. Jo minä ihmettelin. Vedin hanan, mutta kaislikosta en oikein nähnyt; nousin pystympään, mutta se kuuli varmaan, ryökäle, kun matalikolle ryömi ja alkoi katsella. Erehdyt, ajattelin, siihen sinä jäät. Ryömi maalle, katseli (no mikä lie tarttunut kurkkuun!), minä varaan pyssyn, en hievahda, odotan. Seisoin, seisoin, ja jo uudelleen läksi uimaan, ja kun tulee kuun kohdalle, niin jo selkä näkyy. »Isälle, Pojalle ja Pyhälle Hengelle . . .» Katson savun välistä, — mies pulikoi. Lieneekö voihkaissut vai muuten lie minusta kuulunut. No, Luojan kiitos, ajattelin, otan minä siltä hengen! Ja kun oli tullut matalikon luo, niin siinä se näkyi: ponnisteli, ponnisteli, vaan siihen jäi. Selvä paikka, kaikki näkyi hyvin. Katsopas, ei hievahda, varmaan on henki lähtenyt. Kasakat juoksivat asemalle, etteivät toiset pääsisi pakoon.

— Vai niin sinä sieppasit! — sanoi ukko. — Saat nyt pysytellä loitompana . . . — Ja hän heilutti taas surullisesti päätään. Samassa kuului rannalta jalan ja ratsain saapuvien kasakkain kovaa puhetta ja oksien ryskettä.

— Tuotte purren, niinkö? — huusi Luka.

— Luka, sinä olit miestä! Kisko rantaan, — huusi yksi kasakoista.

Lukaška oli ruvennut riisuutumaan jo ennenkuin pursi saapuikaan eikä päästänyt saalista silmistään.

— Odota, Nazarka tuo purren, — huusi aliupseeri.

— Pöllö! Elää kenties — on vain olevinaan... Ota tikari! — huusi toinen kasakka.

— Ole lörpöttelemättä! — virkkoi Luka heittäen housut yltään. Hän riisui vaatteet kiireesti, teki ristinmerkin, harppasi ja hyppäsi läiskähtäen veteen, kastausi ja voimakain ottein vetäen valkeita käsiään ja nostaen selkänsä korkealle vedestä ja pulskuttaen poikkivirtaan alkoi luovia särkele. Rannalta kasakkajoukosta kuului soinnukas moniääninen puhe. Kolme ratsumiestä lähti vakoiluun. Pursi tuli näkyviin käänteeseen takaa. Lukaška nousi särkele, kumartui ruumiin ääreen, käänteli sitä pari kertaa. »Kuollut kuin kuollut!» — huusi sieltä Lukan kimeä ääni.

Luoti oli sattunut tšetšenin päähän. Hänen yllään oli siniset housut, paita ja tšerkessitakki, pyssy ja tikari olivat kiinnitetyt selkään. Kaiken yli oli sidottu suuri oksa, joka juuri oli aluksi pettänyt Lukaškan.

— Aika kalapas lähti! — sanoi yksi ympärille kerääntyneistä kasakoista, kun purresta vedetty tšetšenin ruumis retkahti maahan survoen ruohoa.

— Ja miten keltainen! — sanoi toinen.

— Minne meidän miehemme menivät etsimään? Ne ovat kukaties kaikki toisella puolen. Jos se ei olisi ollut etumaisin, ei se olisi niin uinut. Miksi se lie lähtenyt yksin? — sanoi kolmas.

— Tämä se varmaan onkin veitikka, kaikkein ensimmäiseksi työntäikse. Näkyy olevan oikea džigitti! — sanoi Lukaška leikkillisesti, vääntäen märkiä vaatteitaan rannalla ja lakkaamatta väristen. — Parta on värjätty ja lyhyeksi leikattu.

— Ja mekkoaan on pitänyt selässään pussiin käärittynä. Niinpähän sen on helpompi uida, — sanoi joku.

— Kuule, Lukaška! — sanoi aliupseeri pitäen käsissään tikaria ja pyssyä, jotka oli riisunut vainajalta. — Ota sinä

itsellesi tikari ja mekko myös, mutta pyssystä saat minulta kolme ruplaa. Kas, se oikein vinkuu, — lisäsi hän puhaltaen sen suuhun. — Onpa siinä mulle mieleinen muisto.

Lukaška ei vastannut mitään, — häntä nähtävästi harmitti tuo mankuminen; mutta hän tiesi, ettei sitä voinut välttää.

— On siinä paholainen! — sanoi hän synkistyen ja heittäen maahan tšetšenin mekon. — Olisi tuo edes hyvä mekko, mutta kun on vihoviimeinen rääsy.

— Kehtaa sillä käydä puita hakemassa, — sanoi toinen kasakka.

— Mosev, minä menen kotiin, — sanoi Lukaška, joka näkyi jo unohtaneen harminsa ja tahtoi käyttää hyödykseen päällikölle antamaansa lahjaa.

— Mene vain!

— Kiskokaa se asemalle, pojat! — aliupseeri kääntyi kasakkain puoleen yhä tarkastaen pyssyä. — Ja sen päälle on asetettava suojus, ettei aurinko pääse. Kenties tulevat vuorilta sitä lunastamaan.

— Ei ole vielä kuuma, — sanoi joku.

— Entä jos šakaali repii? Onko se sitten hyvä? — huomautti yksi kasakoista.

— Pannaan sille vahdit, varmasti tulevat lunastamaan: ei ole hyvä, jos repii.

— No, Lukaška, jos tahdot, niin saat antaa pojille sangon viinaa, — lisäsi päällikkö iloisesti.

— Niinpä on ollut tapana, — yhtyivät kasakat. — Antoiipas Luoja hyvän onnen, jo ensi työkseen abrekin tappoi.

— Ostakaa tikari ja mekko. Ei niin huokeasta. Houkutkin myyn, hittoako niillä, — sanoi Luka. — Minun ylleni eivät mahdu, laiha ronkelo oli piru.

Eräs kasakoista osti mekon ruplasta. Tikarista antoi toinen kaksi sangollista viinaa.

— Juokaa pojat, sangollisen saattel! — sanoi Luka.
— Minä tuon itse stanitsasta.

— Leikkaa sinä housut tytöille liinoiksi, — sanoi Nazarka.

Kasakat rähähtivät nauramaan.

— Olkaa siinä nauramatta! — toisti päällysmies. — Hilatkaa pois ruumis. Mitä te siitä ruojasta tuvan luo jätitte?

— Minnekä jätitte seisomaan? Kiskokaa se tänne, pojat! — huusi Lukaška käskevästi kasakoille, jotka vastahakoisesti kävivät käsiksi ruumiiseen, ja kasakat täyttivät hänen käsikynsä kuin hän olisi ollut päällikkö. Vedettyään ruumista muutaman askelen matkan kasakat päästivät irti jalat, jotka elottomasti värähtäen retkahtivat maahan, väistyivät syrjään ja seisoivat ääneti jonkin aikaa. Nazarka meni ruumiin viereen ja oikaisi alassuin kääntyneen pään siten, että verinen pyöreä haava vainajan ohimon yläpuolella ja kasvot tulisivat näkyviin. — »Kas vain, minkälaisen merkin laittoi; ja ihan aivoihin! — virkkoi hän. — Ei se hukkaan mene, tulee se päällikköjen tietoon!»

Ei kukaan vastannut mitään, ja jälleen syvä hiljaisuus sai vallan.

Aurinko oli jo noussut ja väreilevin sätein valaisi kas-teista vihantaa. Terek lirisä lähellä heräävässä metsässä; aamua tervehtien lähettivät fasaanit toisilleen joka suunnalta huudahduksia. Kasakat seisoivat ääneti ja liikkumatta kuolleen ympärillä katsellen sitä. Ruskea ruumis, jonka yllä oli vain mustuneen siniset, märät, painuneen vatsan kohdalta vyöllä kiinnitetyt housut, oli solakka ja kaunis. Jäntereiset kädet lepäsivät suorina kupeilla. Sinettynyt, vasta-ajettu pyöreä pää, jonka sivussa oli hyytynyt haava, oli riipuksissa. Sileän, päivettyneen otsan ja leikatun tukan välillä oli jyrkkä raja. Lasimaiset silmät alas pysähtyneine silmäterineen katsoivat ylös, kaiken ohi, kuten näytti. Ohuille huulille,

jotka päistään olivat venyneet ja jotka pistivät esiin punaisten, lyhyeksi ajettujen viiksien alta, oli jäänyt hyvántahtoinen hieno hymy. Punertavia karvoja kasvavien pienten kämmenten sormet olivat sisäänpäin koukistuneet ja kynnet olivat värjäytyt punaisiksi. Lukaška ei vielääkään pukeutunut, hän oli märkä, kaula oli tavallista punaisempi ja silmät tavallista kiiltävämmät; leveät poskipääät värähtelivät; valkeasta, raikkaasta ruumiista nousi hieno höyry vilpoisaan aamuilmaan.

— Mies oli sekin! — sanoi hän nähtävästi ihastuksissaan vainajasta.

— Oli, jos olisit sinä sen käsiin joutunut, ei olisi sekään vähällä laskenut! — vastasi eräs kasakoista.

Äänettömyys oli ohi. Kasakat alkoivat liikuskella ja puhella. Kaksi meni hakkaamaan vesakkoa suojukseksi. Toiset painuivat vartiopaikalle päin. Luka ja Nazarka juoksivat stanitsaan mennäkseen.

Puolen tunnin perästä kulkivat sankan metsän läpi, joka erotti Terekin stanitsasta, Lukaška ja Nazarka melkein juoksujalkaa kotiin keskustellen taukoamatta.

— Älä sano hänelle, että minä lähetin; ja mene katsomaan onko sen isä kotona vai missä, — sanoi Luka kimeällä äänellä.

— Minäpä menen Jamkan luo; pidetään lystiä, eikö niin? — kysyi nöyrymielinen Nazar.

— Milloin sitten, jollei nyt, — vastasi Luka.

Tultuaan stanitsaan kasakat joivat itsensä juovuksiin ja maata rötköttivät sitten iltaan saakka.

X.

Kolmantena päivänä kerrotun tapauksen jälkeen tuli kaksi komppaniaa Kaukasian jalkaväen rykmenttiä majajalemaan Novomlinin stanitsaan. Komppanian kuormasto oli jo hajallaan torilla. Puuronkeitäjät olivat kaivaneet kuopan ja kuljettaneet kaikkialta pihoista puunpalasia ja olivat jo puuronkeitossa. Vääpelit laskivat väkeään. Kuormastosotilaat löivät paaluja, joihin sidottaisiin hevoset. Majoittajat hyörivät kaduilla ja kujilla kuin kotonaan näyttäen asuntoja upseereille ja sotamiehille. Tuolla oli vihreitä kirstuja rintamaksi järjestettyinä. Tuolla oli tykistörattaita ja hevosia. Tuolla kattiloita, joissa keitettiin puuroa. Tuolla oli sekä kapteeni, luutnantti että Onisim Mihailovitš, vääpeli. Ja kaikki oli juuri siinä stanitsassa, johon kuuleman mukaan komppaniain tuli jäädä, siis komppaniat olivat kotonaan. Mitä ne täällä tekevät? Mitä väkeä ne ovat nuo kasakat? Onko niille mieleen, että he majoittuvat tänne? Ovatko he lahkolaisia vai eikö? — Siitä vähät. Nimenhuudosta päässeet nääntyneet ja pölyiset sotamiehet melua pitäen ja epäjärjestyksessä, kuten laskeutuva mehiläisparvi, hajaantuvat toreille ja kaduille; ollenkaan huomaamatta kasakkain nyrpeyttä, kaksittain, kolmittain, iloisesti jutellen ja pyssyjään kolisuttaen astuvat majoihin, ripustavat ampumatarpeensa jos jonnekin, selvittelevät säkkejään ja laskevat leikkiä naisten kanssa. Sotilasten mielipaikkaan, puuron ääreen, kokoontui suuri joukko, ja piippu suussa katselevat sotapojat vuoroin savua, joka huomaamatta nousee kuumalle taivaalle ja sakenee korkeudessa valkoiseksi pilveksi, vuoroin nuotiotulta, joka sulan lasin tavoin väräjäi puhtaassa ilmassa, laskevat sukkeluuksia ja viisastelevat kasakoista ja kasakattarista siksi, että nämä elävät aivan toisin kuin venäläiset. Kaikilla pihoilla

näkyä sotamiehiä ja kuuluu heidän nauruaan, kuuluu myös kasakattarien vihastuneita ja kimeitä huutoja, kun he puolustavat kotejaan ja kieltävät ottamasta vettä tai astioita. Pikku pojat ja tytöt painautuvat äitinsä turviin ja toisiinsa kiinni ja pelästyneinä ja ihmeissään seuraavat ennen tuntemattomien sotamiesten kaikkia liikkeitä ja kunnioittavan matkan päässä juoksevat heidän perästään. Vanhat kasakat lähtevät majoistaan, istuutuvat nurmipenkereille rakennuksen viereen ja synkkinä ja äänettöminä katselevat sotamiesten puuhia: sama se heistä, tehkööt mitä tahtovat, he eivät voi ymmärtää, mikä tästä kaikesta vielä lopuksi tulee.

Oleninille, josta jo kolme kuukautta sitten oli tehty junkkari Kaukasian rykmenttiin, oli toimitettu kortteeri taloon, joka oli stanitsan parhaita, vänrikki Ilja Vasiljevitšin, tai oikeammin Ulita-eukon luona.

— Mikä ihme tästä tulee, Dmitrij Andrejevitš? — sanoi hengästynyt Vanjuša Oleninille, joka tšerkessilakki päässään Groznajassa ostamansa kabardinilaisen selässä viisituntisen matkan perästä iloisena ajoi hänelle määrätyn talon pihaan.

— Mistä niin, Ivan Vasiljevitš? — kysyi hän hyväillen hevostaan ja iloisesti katsellen hikistä, pörröisin hiuksin ja hämmentynein kasvoin seisovaa Vanjušaa, joka oli tullut kuormaston mukana ja järjesteli tavaroita.

Olenin oli ulkonäöltään nyt kokonaan toinen mies. Siileäksi ajetuissa leuoissa versoi nyt nuoret viikset ja pieni parta. Öisen elämän kuluttamien kellahtavain kasvojen sijasta oli poskilla, otsassa ja korvantaustalla terve punainen hohde. Puhtaan uuden mustan frakin sijalla oli valkea, likainen, leveäpoinuinen tšerkessitakki ja aseet. Viileiden tärkättyjen kiiltokaulusten sijalla oli tatarilaisen mekon punainen kaulus, joka tuki päivettyynyttä kaulaa. Hän oli pukeutunut tšerkessiläiseen tapaan, mutta huonosti; ken tahansa olisi tuntenut, että hän on venäläinen eikä džigitti.

Kaikki oli kuten tulee, eikä kuitenkaan ihan niin. Siitä huolimatta koko hänen olentonsa huokui terveyttä, iloisuutta ja tyytyväisyyttä itseensä.

— Niinhän te nauratte, — sanoi Vanjuša, — mutta menkääpä itse puhuttelemaan niitä: ei mihinkään lasketa, mitäs sitten! Kun ei niiltä saa sanaa suusta. — Vanjuša heitti vihaisesti rautasangon kynnykselle. — Mitä lienevätkään, ei ainakaan venäläisiä.

— Olisit kysynyt kyläpäälliköltä?

— Enhän minä tiedä hänen asuntoaan, — vastasi Vanjuša närkästyneenä.

— Kuka sinua sitten hännää? — kysyi Olenin katsellen ympärilleen.

— Piru niitä ymmärtää . . . Hyl! Oikeata isäntää ei ole, jollekin muka »kalatarhalle» on mennyt ja eukko on sellainen paholainen, että auta armias! — vastasi Vanjuša tarttuen päähänsä. — Miten tässä eletään, minä en tiedä. Paljon hullumpia kuin tatarit, jumaliste, vähät siitä, että ovat kristittyjä. Näiden rinnalla tatarilainen on paljon jalomielisempi. »Kalatarhalle meni . . .» Minkä kalatarhan ovat keksineet, ota siitä selvä! — lopetti Vanjuša ja kääntyi pois.

— Eikö ole niinkuin on kotona palvelusväki? — kysyi Olenin tehden pilaa, nousematta hevosen selästä.

— Antakaapa hevonen, — sanoi Vanjuša nähtävästi masentuneena uudesta järjestyksestä, mutta taipuen kohta-loonsa.

— Siis tatarilainen on jaloluontoisempi . . . hä, Vanjuša? — toisti Olenin nousten hevosen selästä ja lyöden kämmenellään satulaa.

— Naurakaa te siinä, teistä on hauskaa! — sanoi Vanjuša vihaisella äänellä.

— Malta, älä suutu, Ivan Vasiljitš, — vastasi Olenin yhä hymyillen. — Annapas kun minä menen isäntäväen luo, —

saat nähdä, kaikesta sovitaan. Mainiosti tässä vielä eletään. Kunhan sinä vain et tuskaile.

Vanjuša ei vastannut, siristi vain silmiään ja halveksivasti katseli herransa jälkeen ja pudisti päätään. Vanjuša piti Oleninia vain herranaan ja Olenin Vanjušaa vain palvelijanaan. Ja he olisivat kumpikin kovasti hämmästyneet, jos joku olisi heille sanonut, että he olivat ystäviä. Mutta he olivat ystäviä tietämättä sitä itse. Vanjuša oli otettu hänen kotiinsa yksitoistavuotiaana poikana, jolloin Olenin oli samanikäinen. Viisitoistavuotiaana Olenin yhteen aikaan antoi Vanjušalle opetusta ja opetti lukemaan ranskaa, josta Vanjuša oli erittäin ylpeä. Vielä nytkin Vanjuša hyvän tuulen hetkinä päästi ranskalaisia sanoja ja sitten aina typerästi nauroi.

Olenin juoksi majan rappusille ja tyrkkäsi eteisen ovea. Marjanka, pelkkä vaaleanpunainen paita yllään, kuten kasakatytärillä on tavallisesti kotonaan, pelästyi, hyppäsi ovelta ja painautui seinää vasten peittäen alapuolen kasvonsa tatarilaisen paidan leveällä hihalla. Avattuaan enemmän auki ovea Olenin näki puolihämärässä nuoren kasakattaren pitkän ja solakan vartalon. Vilkkaassa ja kiihkeässä nuoruuden uteliaisuudessaan hän tahtomattaan huomasi ohuen karttuunipaidan alla näkyvät voimakkaat ja neitseelliset ruumiinmuodot sekä ihanat mustat silmät, jotka lapsellisesti kauhistuneina ja säikkyisän uteliaina olivat häneen suuntautuneet. — »Siinä hän on!» — ajatteli Olenin. — »Ja niitä näen vielä monta», tuli heti sen jälkeen hänen mieleensä, ja hän avasi majan toisen oven. Vanha Ulitka-eukko, jolla myös oli yllään vain paita, lakaisi lattiaa kumarruksissa, selin häneen.

— Hyvää päivää, emäntä! Minä tulin kortteerista . . .
— alkoi hän.

Oikaisematta itseään käänsi kasakkavaimo häneen ankarat, mutta vielä kauniit kasvonsa.

— Mitä sinä täällä teet? Pilkan vuoksi, hä? Saat sinä vielä pilkatkin, periköön sinut rutto! — huusi vaimo katsoen syrjäsilmillä tulijaa rypistyneiden silmäluomiensa alta.

Olenin oli alussa luullut, että uupunut, urhoollinen kaukasialainen armeija, jonka jäsen hän oli, otettaisiin kaikkialla ilomielin vastaan, etenkin kasakkain, sotatoverien, mailla, ja siksi tällainen kohtelu oli hänelle arvoitus. Joutumatta kuitenkaan ymmälle hän ryhtyi selittämään, että aikoi maksaa kortteerista, mutta eukko ei antanut hänen päättää puhettaan.

— Pahuusko sinut toi? Rupiseksiko tahdot tulla, senkin höylätty naama? Malta, kunhan isäntä tulee, hän näyttää sinulle paikan . . . Minä en tarvitse sinun irstaita rahojasi. Kuin ei niitä olisi nähty! Tupakalla talon tuhnuuttaa ja rahalla aikoo sen maksaa. Senkin vietävät! Ampuisivat mokomaa vatsaan, sydämeen! . . . — huusi hän kimakasti keskeyttäen Oleninin.

»Vanjuša näkyy olevan oikeassa!» — ajatteli Olenin; — »tatarilainen on jalomielisempi», ja läksi ulos majasta Ulitka-eukon haukkuessa hänen jälkeensä. Juuri kun hän astui ulos, pujahti Marjana yhtäkkiä eteisestä hänen ohitsensa yllään nytkin vain sama vaaleanpunainen paita, mutta pää silmiä myöten liinan peitossa. Tömisyttäen vikkelaasti portaita paljain jaloin hän juoksi alas rappusilta, pysähtyi hetkeksi, katsahti äkkiä hymyilevin silmin nuoreen mieheen, ja katosi majan nurkan taa.

Kaunottaren luja, reipas käynti, säihkyväin silmäin hurja katse valkean liinan alta ja voimakkaan ruumiinrakenteen solakkuus nyt vieläkin enemmän hämmästyttivät Oleninia. »Hän se varmaankin on», ajatteli hän ja yhä huolettomampana asunnosta, katsellen vain Marjankaa, meni Vanjušan luo.

— Samanlainen hurja on tyttökin! — sanoi Vanjuša yhä

puuhaten kuorman luona, mutta jo hiukan hilpeämpänä: — ihan kuin villin hevosen varsa. *Lafam!*¹ — lisäsi hän kovalla ja juhlallisella äänellä ja purskahti nauramaan.

XI.

Illaksi isäntä palasi kalalta ja kuultuaan, että saa maksun kortteerista, rauhoitti vaimoan ja suostui Vanjušan vaatimuksiin.

Uusi asunto pantiin kaikin puolin kuntoon. Talonväki siirtyi lämpimään majaan, ja junkkarille annettiin kylmä kolmesta ruplasta kuussa. Olenin söi ja rupesi nukkumaan. Kun hän iltapäivällä heräsi, pesi hän kasvonsa, siisti itsensä, söi päivällistä ja sytyttäen savukkeen istuutui kadulle päin olevan ikkunan ääreen. Kuumuus oli vähentynyt. Majan ja sen lovikoristeisen katonharjan vino varjo ulottui pölyisen kadun yli taivuttuen vielä talon alaosaan. Vastapäätä olevan talon jyrkkä kaislakatto loisti laskevan auringon säteissä. Ilma viileni. Stanitsassa oli hiljaista. Sotamiehet olivat asunnoissaan, heidän ääntään ei kuulunut. Karjaa ei vielä oltu ajettu kotiin eikä väki ollut vielä palannut työstä.

Oleninin asunto oli melkein stanitsan laidassa. Joskus jostakin kaukaa Terekin takaa, sieltä päin, mistä Olenin oli tullut, kajahti kumeita laukauksia: Tšetšnjasta tai Kumytskin tasangolta. Oleninista tuntui oikein hyvältä kolmikuukautisen leirielämän jälkeen. Hän tunsu tuoreuden pestyillä kasvoillaan, väkevässä ruumiissaan puhtauden, joka on sotaretkeltä saapuessa harvinainen, ja tyyneyttä ja voimaa levänneissä jäsenissään. Hänen sielussaan oli myös raitista ja kirjasta. Hän muisteli sotaa, välttämäänsä vaaraa. Hän muis-

¹ La femme, nainen. (Suom. muist.)

teli, että oli vaaran hetkenä käyttäytynyt miehen tavoin, eikä häntä ollut muita huonommin otettu urhoollisten kaukasialaisten piiriin. Moskovon muistot olivat jo ties missä. Entinen elämä oli pyyhkäisty pois ja oli alkanut uusi, aivan uusi elämä, jossa ei vielä ollut erehdyksiä. Hän saattoi täällä uutena miehenä uusien ihmisten parissa hankkia itselleen uuden hyvän maineen. Hän tunsi sitä raikasta tunnetta, joka ilman mitään aihetta iloitsee elämästä, ja katsoessaan milloin ikkunasta poikasia, jotka heittivät kiekkoa talon siimeksessä, milloin uutta siistittyä asuntoaan hän ajatteli, kuinka hauskaksi hän järjestää uuden stanitsaelämänsä. Hän katseli vielä vuoria ja taivasta, ja kaikkiin hänen muistoihinsa ja haaveihinsa sekoittui mahtavan luonnon ankara tunne. Hänen elämänsä ei ollut alkanut niinkuin hän oli olettanut Moskovasta lähtiessään, mutta se oli alkanut odottamattoman hyvin. Vuoret, vuoret, vuoret väikkyivät kaikessa, mitä hän ajatteli ja tunsi.

— Narttua suuteli, ruukun nuoli! . . . Jeroška-setä suuteli narttua! — alkoivat yhtäkkiä kasakkamuoskat kirkua, jotka ikkunan alla heittivät kiekkoa, ja kääntyivät kujalle. — Narttua suuteli! Tikarinsa joi! — huusivat poikaviikarit tunkeutuen lähelle ja taas peräytyen.

Nämä huudot kohdistuivat Jeroška-setään, joka pyssy selässä ja fasaaneja vyössä kiinni palasi metsältä.

— Pahoin olen tehnyt, lapsukaiset, pahoin! — myönteli hän huitoen reippaasti käsiään ja katsellen majojen ikkunoihin kadun molemmille puolille. — Nartun join, synti se oli! — toisti hän, huomattavasti suutuksissaan, mutta teeskennellen kuin ei olisi milläänkään asiasta.

Oleninia kummastutti poikasten käytös vanhaa metsämiestä kohtaan, ja vielä enemmän hämmästyttivät häntä Jeroška-sedäksi kutsutun miehen ilmehikkäät, viisaat kasvot ja voimakas ruumiinrakenne.

— Vaari! Kasakka! — kääntyi hän häneen päin. — Tulepas tänne.

Ukko katsahti ikkunaan ja pysähtyi.

— Terve, hyvä ystävä, — sanoi hän kohottaen lakkiaan lyhyttukkaisesta päästään.

— Terve, hyvä ystävä, — vastasi Olenin. — Mitä ne pojat huutavat sinulle?

Jeroška-setä meni akkunan luo.

— Härnäävät vain minua, vanhaa ukkoa. Ei se mitään. Se on mulle mieleen. Pitäkööt huvinaan setää, — sanoi hän äänessään luja laulava sointi, joka on ominaista vanhojen ja kunnianarvoisten ihmisten puheelle. — Oletko sinä armeijan päällikkö?

— En, minä olen junkkari. Mutta mistä olet fasaanit saanut? — kysyi Olenin.

— Metsässä nujersin kolme poikasta, — vastasi ukko kääntäen ikkunaan leveän selkänsä, jossa riippui kolme fasaania päät vyön alle pistettyinä ja tahraten verellään tserkessitakkia. — Vai etkö ole ennen nähnyt? — kysyi hän. — Jos tahdot, ota pari kappaletta. He! — ja hän antoi ikkunasta kaksi fasaania. — Metsästätkö sinä? — kysyi hän.

— Metsästä. Minä sotamatkalla itse tapoin neljä.

— Neljä? Siinäpä onkin! — sanoi ukko leikillisesti. — Entäs osaatko juoda? Juotko tšihiriä?

— Miksei! Kyllä minä juonkin.

— Kas, sinä näytkin olevan mies! Meistä tulee hyvät kaverit, — sanoi Jeroška-setä.

— Käy talossa, — sanoi Olenin. — Sitten juomme tšihiriäkin.

— Voisipahan sitä käydä, — sanoi ukko. — Ota tästä fasaanit.

Ukon kasvoista saattoi nähdä, että junkkari oli hänen

mieleensä, ja hän ymmärsi paikalla, että junkkarin luona sai juoda ilmaiseksi ja siksi sopi lahjoittaa hänelle pari fasaania.

Muutaman minuutin perästä majan ovelle ilmaantui Jeroška-setä. Nyt vasta Olenin oikein huomasi, miten kookas ja jäntevärakenteinen tuo mies oli huolimatta siitä, että hänen punaisenruskeat kasvonsa, joita kaunisti valkea tuuhea parta, olivat ihan täynnä vanhuuden voimakkaita, vaivan uurtamia ryppyjä. Jalkojen, käsien ja hartiajn jänteret olivat niin täysinäiset ja pulleat kuin nuoren miehen. Hänen päässään näkyi lyhyen tukan alta syviä paranneita arpia. Suoninen, paksu kaula oli kuten härällä ruutumaisten laskosten peitossa. Kovettuneet kädet olivat kurttuaiset ja naarmuiset. Hän astui keveästi ja liukkaasti kynnyksen yli, päästi pyssyn, pani sen nurkkaan, nopein katsein tarkasti ja arvioi kaikki majaan asetetut kapineet, ja virsut jalassa tömistämättä astui keskelle huonetta. Hänen mukanaan lemahti huoneeseen voimakas, mutta ei vastenmielinen, tšihirin, viinan, ruudin ja hyytyneen veren hajusekoitus.

Jeroška-setä kumartui pyhäinkuvan eteen, sukaisi par-taansa ja mennen Oleninin luo antoi tälle mustan paksun kätensä.

— *Koškildy!* — sanoi hän. — Se merkitsee tatariksi: toivomme terveyttä; rauha teille, heidän kielellään.

— *Koškildy!* Tiedän, — vastasi Olenin antaen hänelle kättä.

— Ähä, et tunne, et tunne tapoja . . . Hölmö! — sanoi Jeroška-setä pyörittäen päätään moittivasti. — Jos sinulle sanotaan *koškildy*, niin vastaa: *allah razi bo sun*, Jumala suo-jelkoon. Sillä tavalla, veikkoseni, eikä *koškildy*. Minä opetan sinulle kaikki. Oli meillä täällä ennen Ilja Moseitš, teitä Venä-jän miehiä, niin sen kanssa me olimme ihan veljeksiä. Se ol-i poika. Juomari, varas, metsämies — siinä olikin metsämies! Minä opetin hänelle kaikkea.

— Mitäs sinä minulle opetat? — kysyi Olenin yhä enemmän kiintyen ukkoon.

— Vien sinut metsälle, kalastamaan opetan, näytän tšetšenejä, jos heilaa haluat, niin hankin senkin. Semmoinen minä olen mies! Minä olen veijari. — Ja ukko naurahdi. — Minä istun, ystäväni, olen väsyksissä. Karga? — lisäsi hän kysyvästi.

— Mitä se *karga* merkitsee? — kysyi Olenin.

— Se merkitsee *hyvä* gruusian kielellä. Minä sanon aina niin, se on minun puhettani, mielisanani: karga, karga, sanon aina niin, kun leikkiä lasken. Kuule, ystäväni, käskepäš tuoda tšihiriä. Sinulla on sotamiesdrabantti? — Ivan! — huusi ukko. — Teillähän on niin, että missä vain on sotamies, niin aina Ivan. Ivanko se on sinunkin, jänkö?

— Ivan on sekin. Vanjuša! Hae talonväeltä tšihiriä ja tuo tänne.

— Sama asia, Vanjuša tai Ivan. Miksi teillä sotilailla kaikki ovat Ivaneja? Ivan! — toisti ukko, — pyydä sinä, ystäväni, aloitetusta tynnyristä. Niillä on paras tšihiri koko stanitsassa. Ja katso, ettet anna kolmeakymmentä kopeekkaa enempää kahdeksannesta vedroota, muuten se noitaakka ilostuu . . . Meidän väkemme on vihoviimeistä, tyhmää väkeä, — jatkoi Jeroška-setä luottavalla äänellä, kun Vanjuša oli mennyt; ne eivät pidä teitä ihmisinäkään. Sinä olet niille tatarilaistakin huonompi. Venäläiset muka ovat maallisia.¹ Mutta minusta, vaikka oletkin sotamies², niin ihminen olet sinäkin ja sydän on sinullakin. Puhunko oikein? Ilja Moseitš oli sotamies, ja miten oli läpihyvä mies! Eikö niin, ystävä? Sentähden meidän väkemme ei minusta pidä; mutta sama minusta. Minä olen iloinen mies, minä pidän kaikista, minä olen Jeroška, — niin juuri, veliseni!

Ja ukko taputti nuorta miestä ystävällisesti olalle.

¹ Eikä vanhauskoisia.

² Vastakohtana kasakoille.

(Suoment. muist.)

XII.

Vanjuša, joka sill'aikaa oli ehtinyt järjestää taloutensa, vieläpä käydä komppanian parturissa ajattamassa partansakin, ja joka oli nostonut housunsa lahkeet saappaiden sisästä merkiksi, että komppania majailee avarissa kortteereissa, oli mitä parhaimmalla tuulella. Hän katseli tarkkaavasti, mutta ei hyvänsuovasti Jeroškaa, kuten villiä, tuntematonta petoa, pudisti päätänsä hänen likaamalleen lattialle, ja otettuaan penkin alta kaksi tyhjää pulloa läksi isäntäväen luo.

— Hyvää päivää, armahaiseni, — sanoi hän päättäen olla oikein lempeä. — Herra käski ostaa tšihiriä; kaatakaa, hyvät ystävät.

Eukko ei vastannut mitään. Tyttö seisoj pienen tatarilaisen peilin edessä ja koristeli liinalla päätänsä; hän vilkaisi äänettömänä Vanjušaan.

— Minä maksan rahalla, kunnon ihmiset, — sanoi Vanjuša helskytellen lantteja taskussaan. — Olkaa te hyviä, niin mekin olemme hyviä, se on parempi, — hän lisäsi.

— Paljonko? kysyi eukko äkisti.

— Kahdeksannen vedroota.

— Mene, kultani, laske heille, — sanoi Ulita-eukko kääntyen tyttärensä puoleen. — Laske aloitetusta, ilosilmäiseni.

Tyttö otti avaimet ja karahvin ja meni Vanjušan kanssa ulos majasta.

— Sano, ole hyvä, kuka on tuo nainen? — kysyi upseeri osoittaen Marjankaa, joka juuri kulki ikkunan ohi.

Ukko iski silmää ja nykäisi kyynärpäällään nuorta miestä.

— Malta, — sanoi hän ja kurottautui ikkunasta. — Khm! Khm! — yski hän ja mörisi. — Marjanuška! Hoi,

Marjanka-neitsyt, hoi! Tule minun kullakseni, ihanaiseni! . . . Minä olen leikinlaskija, — lisäsi hän kuiskaten, kääntyen Oleniniin.

Päätään kääntämättä, heiluttaen tasaisesti ja voimakkaasti käsiään tyttö kulki ikkunan ohi sitä erityistä, keikaillevaa, reipasta käyntiään, joka on kasakattarille ominaista. Hän vain loi hitaasti ukkoon mustat, varjokkaat silmänsä.

— Tule minun kullakseni, niin onnea riittää! — huusi Jeroška ja iskien silmää kysyvästi katsahti junkkariin. — Minä olen iloinen mies, minä olen veitikka, — lisäsi hän. — Eikö ole tyttö kuin kuningatar, mitä?

— Kaunotar, — sanoi Olenin. — Kutsu hänet tänne.

— Ei, ei! — lausui ukko. — Hänet naitetaan Lukaškalle. Luka on oikea kasakka, džigitti, äskettäin tappoi abrekin. Minä etsin sinulle paremman. Semmoisen hankin, että kokonaan silkissä ja hopeassa kulkee. Niinkuin puhuttu — kaunottaren tuon.

— Vanha mies ja tuollaista puhut, — sanoi Olenin, — sehän on synti.

— Synti? Mikä on synti? — kysyi ukko varmasti. — Kauniin tytön ihaileminen synti? Synti lystäillä sen kanssa? Vai synti sitä rakastaa? Niinkö teillä? . . . Ei, veliseni, se ei ole synti, vaan autuus! Jumala on tehnyt sinut, Jumala on tytönkin tehnyt. Kaikki on Hän tehnyt, veliseni. Ei ole mikään synti katsella kaunista tyttöä. Sitä vartenhan se on olemassakin, että sitä rakastettaisiin ja että se olisi iloksi. Eikö ole oikein puhuttu, hyvä mies?

Kuljettuaan pihan poikki ja mentyään pimeään, viileään aittaan, johon oli ladottu tynnyreitä, Marjana tavanmukaisine rukouksineen meni tynnyrin luo ja laski siihen imuputken. Vanjuša seisoi ovella ja katseli häntä hymyillen. Hänestä tuntui kauhean naurettavalta, että tytöllä on yllään vain paita, joka on takaa pingoitettu ja jonka helmat ovat edestä

nostetut, ja vielä naurettavammalta se, että hänen kaulassaan riippui puolenruplan rahoja. Hän mietiskeli, että se ei ole venäläistä ja että sitäpä vasta heillä palvelijat nauraisivat, jos näkisivät sellaisen tytön. *La fil, kom se tre bjä* ¹ sanon nyt herralle vaihtelun vuoksi, — hän ajatteli.

— Mitä sinä piru seisot valon edessä! — huusi tyttö äkkiä. — Annatko karahvisi!

Laskettuaan karahvin täyteen kylmää punaista viiniä Marjana antoi sen Vanjušalle.

— Rahat anna äidille, — sanoi hän työntäen pois Vanjušan käden rahoineen.

Vanjuša hymähti.

— Miksi te olette niin vihainen, kaunokaiseni? — sanoi hän hyväntahtoisen ujosti tytön peittäessä tynnyriä.

Tyttö naurahti.

— Olettekos te sitten hyviä?

— Herra ja minä olemme hyviä, — vastasi Vanjuša vakuuttavasti. — Me olemme niin hyviä, että missä ikinä vain olemme asuneet, niin aina on isäntäväkemme jäänyt kiitolliseksi. Sillä hän on kunnon ihminen.

Tyttö pysähtyi kuunnellakseen.

— Tuota niin, onko hän naimisissa, herrasi? — kysyi tyttö.

— Ei! Meidän herra on nuori ja naimaton. Sillä säädylliset herrat eivät voi koskaan mennä nuorena naimisiin, vastasi Vanjuša opettavasti.

— Kaikkea vielä! Mies puhvelin kokoinen, ja nuori muka naimisiin! Onko hän teidän kaikkien päällikkö? — kysyi Marjana.

— Minun herrani on junkkari, siis ei vielä upseeri. Mutta hänellä on korkeampi arvo kuin kenraalilla, — kor-

¹ = La fille, comme c'est très bien, kuinka sievä tyttö on.

kealla herralla. Sillä ei vain meidän everstimme, vaan itse tsaari tuntee hänet, — Vanjuša selitti ylypeästi. — Me emme olekaan kuten mitkä hyvänsä armeijan kerjäläiset, vaan meidän isämme on senaattori itse; tuhat, enemmänkin sielua talonpoikia omisti ja meille lähetetään tuhansia. Sen tähden meistä aina pidetäänkin. Vähänkös sitä nähdään, että semmoisellakin kuin kapteenilla ei ole rahaa. Mitä semmoisesta? . . .

— Mene, panen kiinni, — keskeytti tyttö.

Vanjuša toi viinin ja ilmoitti Oleninille, että *la fille se tre žuli*¹, ja heti paikalla typerästi hohottaen meni pois.

XIII.

Sill'aikaa torilla soitettiin auringonlaskukelloa. Väki palasi työstä. Porteilla ammui karja tungsakellen kultaisessa tomupilvessä. Sekä tytöt että vaimot alkoivat hääriillä kaduilla ja pihamailla kukin korjaten karjaansa. Aurinko oli peittynyt kokonaan kaukaisen lumiharjanteen taa, ja sinertävä varjo oli verhonnut maan ja taivaan. Tummenneiden puutarhojen yllä miltei huomaamatta syttyivät tähdet, ja äänet stanitsassa vähitellen vaikenivat. Suoriuduttuaan karjasta kasakattaret menivät katujen kulmiin ja pureskellen siemeniä istuutuivat seinäpenkereille. Sellaiseen ryhmään yhtyi Marjankakin lypsettyään kaksi lehmää ja yhden puhvelin.

Piirissä oli muutamia vaimoja ja tyttöjä sekä yksi vanhempi kasakka.

Oli puhe tapetusta abrekista. Kasakka kertoi, vaimot kyselivät.

— Saako hän siitä suurenkin palkinnon? — sanoi kasakatar.

¹ La fille c'est très jolie, kuinka sievännäköinen tyttö on!

— Mitenkäs! Sanotaan, että ristin lähettävät. — Mosev meinasi tehdä hänelle vääryyttä. Otti pyssyn, mutta päälliköt Kizljarissa saivat tietää.

— On siinä matala sielu Mosev-peijakkaassa!

— Kertovat Lukaškan tulleen, — sanoi yksi tytöistä.

— Jamkan luona (Jamka oli irstas vanhapiika, jolla oli kapakka) Nazarkan kanssa hurjailee. Puoli sankoa kertovat niiden siemaisseen.

— Oli se potkaus riuhtaisijalle! — sanoi joku. — On siinä tosiaankin aika riuhtaisija. Pulska ja ketterä poika. Ja rehti poika. Samanlainen oli isäkin, Kirjak-vaari; hän on kokonaan isäänsä. Kun hänet tappoivat, niin koko stanitsa itki . . . Tuollahan ne tulevatkin, — jatkoi puhuja osoittaen kasakkoja, jotka tulivat kadulla heitä kohti. — Onpas Jergušovkin ennättänyt seuraan . . . Senkin patajuoppo!

Lukaška, Nazarka ja Jergušov olivat tyhjentäneet puoli sankoa ja kulkivat tyttöjen luo. He olivat kaikki, etenkin vanha kasakka, tavallista punaisempia. Jergušov horjahteli ja kaiken aikaa tuuppaili Nazarkaa kylkeen äänekäästi nauraen.

— Miksi ette laula, tytöt! — huusi hän tytöille. — Laulakaa te, kun me pojat kemuilemme.

— Hyväkö kuuluu? Kuuluuko mitä? — kaikui tervehdyksiä.

— Mikä juhla nyt on, että laulaa pitäisi? — sanoi eukko. — Sinähän, juopporatti, voit laulaa itsekin.

Jergušov nauraa hohotti ja tuuppasi Nazarkaa.

— Laula sinä, laulathan! Niin laulan minäkin; minä olen mestari, kuuletko!

— Mitä, kaunottaret, nukutteko? — sanoi Nazarka. — Me tulimme asemalta onnen ryyppyjä ottamaan tuon Lukaškan terveydeksi.

Lähestyen piiriä Lukaška hitaasti nosti korkeata kasak-

kalakkiaan ja pysähtyi tyttöjen eteen. Hänen leveät poskipäänsä ja kaulansa olivat punaiset. Hän seiso i ja puhui hiljaa ja sävyisästi; mutta siinä liikkumisen hitaudessa ja sävyisyydessä oli enemmän eloa ja voimaa kuin Nazarkan lörpöttelyssä ja kiireessä. Hän muistutti valloilleen päässyttä varsaa, joka huiskauttaen ylös häntänsä ja horhottaen on äkkiä pysähtynyt kuin paikalleen kivettynyt. Lukaška seiso i hiljaa tyttöjen edessä; hänen silmänsä nauroivat; hän puhui vähän, katsellen vuoroon juopuneita tovereitaan, vuoroon tyttöjä. Kun Marjana tuli nurkalle, hän tasaisin, hitain liikkein kohotti lakkiaan, väistyi sivulle ja uudelleen asettui hänen eteensä jalat hieman hajallaan, työntäen peukalonsa vyön alle ja leikitellen tikarillaan. Vastaukseksi hänen tervehdykseensä Marjana kumarsi hitaasti päätään, istuutui turvepenkille ja otti povestaan siemeniä. Lukaška silmiään kääntämättä katseli Marjanaa, puri siemeniä ja syljeskeli. Kaikki olivat vaienneet Marjanan saapuessa.

— Tulitteko pitemmäksi aikaa? — kysyi kasakatar keskeyttäen vaitiolon.

— Aamuun saakka, — vastasi Lukaška sävyisästi.

— No niin, suokoon sinulle Luoja hyvää menestystä, — sanoi kasakka. — Olen hyvilläni, vast'ikään puhuttiin.

— Puhun minäkin, — tarttui päihtynyt Jergušov nauraen puheeseen. — Katsos noita vieraita! — hän lisäsi osoittaen ohikulkevaa sotamiestä. — Sotamiesten viina on hyvää, kelpaa juoda.

— Kolme saatana ta me ille ajoivat, — sanoi yksi kasakattarista. — Isoisä kävi jo kysymässä lautakunnalta; sanovat, ettei niille mitään voi.

— Ahaa! Saitkos nyt surua! — sanoi Jergušov.

— Ovatko tupakkaansa tupruttaneet? — kysyi toinen kasakatar. — Polttakoon pihalla minkä jaksaa, mutta sisään emme laske. Tul koon vaikka päällikkö, *en laske!*

Varastavat vielä kaikki. Miksi ei se paholaisen penikka, hetmani, ottanut niitä omaan kotiinsa!

— Etkö ole hyvilläsi? — sanoi taas Jergušov.

— Ja kerrotaan vielä, että on käsketty tyttöjen tehdä tilat sotamiehille ja juottaa heille tšihiriä ja hunajaa, — sanoi Nazarka asettaen toisen jalkansa sivulle Lukaškan tapaan ja samoin kuin hän työntäen lakin niskaansa.

Jergušov rähähti nauramaan ja yhtäkkiä syleili tyttöä, joka istui lähinnä häntä.

— Tosissani puhun.

— Mene, senkin tungettelija! — vinkui tyttö, — sanon äidille.

— Sano vain! — huusi hän. — Totta se tuo Nazarka puhui: raportti tuli, osaa se poika lukea. Totta se on. — Ja hän ryhtyi syleilemään toista tyttöä järjestyksessä.

— Mitä tuppaudut, renttu? — kiljaisi nauraen punakka, pyöreäkasvoinen Ustenjka huitoen häntä pois.

Kasakka väistyi ja oli vähällä kaatua.

— Vielä sanovat, ettei tytöillä ole voimia, kun oli vähällä tappaa.

— No, vietävän tungettelija, piruko sinut toi asemalta, — puhui Ustenjka ja kääntyen pois hänestä taas nauraa hirnuu. — Olitpa unissasi päästää abrekin. Se olisi sinut tappanut, ja parempi olisi ollutkin.

— Etköhän olisi volissut! — naurahti Nazarka.

— Kyllä minä sinulle volisen!

— Vai ei se ole surevinaankaan. Ulvoisikohan tuo, Nazarka, hä? — sanoi Jergušov.

Lukaška katseli koko ajan vaiti Marjankaa. Hänen katseensa saattoi tytön ilmeisesti hämille.

— Kuule, Marjanka, päällikönkö ne teille toivat? — hän sanoi lähestyen tyttöä.

Marjanka tapansa mukaan ei vastannut heti, vaan loi

hitaasti silmänsä kasakoihin. Lukaškan silmät sädehtivät ikäänkuin olisi jotakin erityistä, keskustelusta riippumatonta sill'aikaa tapahtunut hänen ja tytön välillä.

— Niin, hyvähän niiden on, kun on kaksi tupaa, — puuttui vanha eukko vastaamaan Marjanan puolesta. — Mutta Fomuškineillepa olivat myös tuoneet yhden päällikön, ja kertovat sen sulloneen tavaroitaan nurkan täyteen, niin ettei omalle perheelle ole paikkaa missään. Onko sitä ennen kuultu, että kokonaisen läänin stanitsaan ajavat! Minkä heille teet? — kysyi hän. — Ja mitä saakelin työtä niillä täällä on!

— Sanotaan, että siltaa Terekin yli rupeavat rakentamaan, — sanoi yksi tytöistä.

— Minullepa on kerrottu, — sanoi Nazarka läheten Ustenjkaa, — että kuoppaa rupeavat kaivamaan ja tyttöjä istuttamaan, kun eivät pidä pienistä lapsista. — Ja hän taas teki mielikyykähdyksensä, jota kaikki nauroivat, mutta Jergušov rupesi syleilemään vanhaa kasakkanaista, jättäen väliin Marjankan, jonka vuoro olisi ollut.

— Miksi et Marjankaa halaile? Pitäisi kaikki järjestyksessä, — sanoi Nazarka.

— Ei, tämä vanha on rakkaampi ja makeampi, — huusi kasakka suudellen puolustautuvaa eukkoa.

— Kuristaa, — huusi eukko nauraen.

Tahdikas askelten töminä kadun päästä keskeytti naurun. Kolme sotamiestä sinellit yllä kulki tahdissa vahtivuorolle komppanian asesäiliölle. Jefreitteri, vanha keikari, vilkaisi vihaisesti kasakoihin ja ohjasi sotamiehet niin, että Lukaškan ja Nazarkan, jotka seisoivat keskellä tietä, olisi tullut väistyä syrjemmäksi. Nazarka väistyi, mutta Lukaška vain rypisti kulmakarvojaan ja käänsi päätään ja leveätä selkäänsä eikä liikahtanut paikaltaan.

— Ihmisiä seisoo, kiertäkää, — sanoi hän, syrjäsilmillä halveksivasti vilkaisten sotamiehiin.

Sotamiehet kulkivat äänettöminä ohi, tahdin mukaan tömisyttään pölyistä tietä.

Marjana herähti nauramaan ja hänen jälkeensä kaikki tytöt.

— Jo oli upeita poikia! — sanoi Nazarka. — Ihan kuin pitkäliepeiset lukkarit, — ja hän läksi marssimaan pitkin tietä matkien heitä.

Kaikki taas purskahtivat nauramaan.

Lukaška läheni hitaasti Marjanaa.

— Missä teillä asuu se päällikkö? — kysyi hän.

Marjana mietti hetkisen.

— Uuteen tupaan ottivat, — sanoi hän.

— Onko se vanha vai nuori? — kysyi Lukaška istuutuen tytön luo.

— En minä ole ikää kysellyt, — vastasi tyttö. — Tšihiiriä kävin sille laskemassa, niin silloin näin, Jeroška-sedän kanssa ikkunassa istui, punatukkainen mikä lie. Tavaraita täyden kuorman toivat.

Ja hän painoi silmänsä maahan.

— Olen hyvilläni, että pääsin vartiosta täällä päin käväisemään! — sanoi Lukaška siirtyen lähemmäksi tyttöä turvepenkillä ja yhä katsoen häntä silmiin.

— Kuule, tulitko kauaksi aikaa? — kysyi Marjana hiukan hymyillen.

— Aamuun asti. Anna siemeniä, — lisäsi hän ojentaen kättään.

Marjana hymyili suoraan ja avasi paidan kauluksen.

— Älä ota kaikkia, — sanoi hän.

— Ihan totta, olen koko ajan sinua ikävöinyt, usko minua, — sanoi Luka hillitysti, tyynesti kuiskaten, ottaen

tytön povelta siemeniä, ja vielä lähemmäksi häntä kumartuen alkoi kuiskaten jotakin puhua nauru silmissä.

— En tule, se on sanottu! — sanoi Marjana yhtäkkiä, väistyen hänestä.

— Ei, kuulehan . . . mitä minä aioin sinulle sanoa, — kuiskasi Lukaška, — kuule minua! Tule Mašenjka.

Marjana pudisti kieltävästi päätään, mutta hymyili.

— Sisko, Marjanka! Sisko hoi! Äiti kutsuu illalliselle, — huusi kasakatarten luo juosten Marjanan pieni veli.

— Tulen heti! — vastasi tyttö. — Mene sinä, veikko, mene yksin, — minä tulen heti.

Lukaška nousi ja nosti lakkiaan.

— Lienee minunkin mentävä kotiin, parasta on, — sanoi hän tekeytyen välinpitämättömäksi, mutta tuskin voiden olla hymyilemättä, ja katosi talon nurkan taa.

Sillä välin oli yö jo kokonaan laskeutunut stanitsan yli. Kirkkaat tähdet syttyivät pimeälle taivaalle. Kaduilla oli pimeätä ja tyhjää. Nazarka jäi kasakatarten kanssa turvepenkille, josta kuului heidän naurunsa, mutta Lukaška poistui hiljaa tyttöjen luota, kyyristyi kuin kissa ja yhtäkkiä varpaisillaan kuulumattomin askelin läksi juoksemaan, pitäen kiinni heiluvasta tikaristaan, — ei kotiin, vaan vänrikin talolle päin. Juostuaan kaksi katua ja käännettyään kujalle hän nosti tserkessitakin liepeet ja istuutui maahan aidan suojaan. »Katsos sitä vänrikin tyttöä» — ajatteli hän Marjanaa, — »ei se anna leikitellä, vietävä! Malta . . .»

Lähestyvän naisen askelet herättivät hänen huomionsa. Hän alkoi kuulostella ja naurahti itsekseen. Marjana painunein päin kulki nopein ja tasaisin askelin suoraan häntä kohti, koputellen kepakolla aidan seipäitä. Lukaška nousi. Marjanka säpsähti ja pysähtyi.

— Oh, senkin vietävä! Säikäytit minut. Etpäs mennytkään kotiin? — sanoi hän ja nauroi kovasti.

Lukaška toisella kädellään syleili tyttöä ja toisella tarttui hänen kasvoihinsa. — Minä tahdoin sinulle sanoa . . . jumaliste! . . . — hänen äänensä värisi ja katkeili.

— Mitä puheita olet keksinyt keskellä yötä! — vastasi Marjana. — Äiti odottaa, ja mene sinä heilasi luo.

Ja irtauduttuaan hänen kädestään tyttö juoksi pakoon muutamia askeleita. Päästyään pihansa aidalle tyttö pysähtyi ja kääntyi kasakkaan päin, joka oli juossut hänen vieressään yhä kehoittaen tyttöä odottamaan hetkisen.

— No, mitä sitten tahdot sanoa, yöjuoksija? — ja tyttö herähti taas naurahtelemaan.

— Älä pidä minua pilkkanasi, Marjana, kuule! Mitä sinä siitä heilasta puhut? Piru hänet viekөөn! Sano yksi sana vain, niin minä rakastan sinua aina, — mitä hyvänsä tahdot, niin teen. Kuuletko näitä! . . . — ja hän helisytti rahoja taskussaan. — Nyt elämme. Ihmiset iloitsevat, mutta entäs minä? En saa sinulta mitään iloa, Marjanuška!

Tyttö ei vastannut mitään, seisoi hänen edessään ja nopein sormien liikkein katkaisi kepakon pieniksi palasiksi.

Lukaška puristi äkkiä nyrkkiään ja hampaitaan.

— Ja miksi pitää yhä odottaa ja odottaa! Enkö minä sinua rakasta, kuuletko! Mitä aiot minulle tehdä? — sanoi hän äkkiä synkistyen tuimasti ja tarttuen tytön molempiin käsiin.

Marjana ei muuttanut kasvojen ja äänen tyyntä ilmettä.

— Älä sinä rehentele, Lukaška, vaan kuuntele mitä minä sanon, — vastasi tyttö vetämättä käsiään pois, mutta työn-täen loitommalle kasakan. — Vaikka olenkin tyttö, niin kuuntele minua kuitenkin. Tee kuten tahdot, mutta jos minua rakastat, niin sanon sinulle sen . . . Päästä irti kätesi, sanon minä ilmankin. Naimisiin menen, mutta mihinkään tyhmyyk-siin et minua saa, — sanoi Marjana kääntämättä kasvojaan.

— Niinkö, menet naimisiin? Naimisiin — siitä emme me

päätä. Rakasta sinä muutenkin, Marjanuška, — sanoi Lukaška, joka yht'äkkiä synkeästä ja rajusta oli muuttunut lempeäksi, nöyräksi ja helläksi ja katsoi tyttöä hymyillen läheltä silmiin.

Marjana painoi itsensä häntä vasten ja voimakkaasti suuteli häntä huuliin.

— Veikkoseni! — kuiskasi tyttö, kiivaasti pusertaen häntä itseään vasten. Sitten hän yht'äkkiä tempautui irti ja kääntymättä taakseen lähti juoksemaan kotinsa porttia kohti.

Huolimatta kasakan pyynnöistä jäädä vielä hetkeksi kuulemaan, mitä hän sanoisi, Marjana ei pysähtynyt.

— Mene, näkevät! — virkkoi tyttö. — Vielä tuokin paholainen, meidän vuokralaisemme, näkyy kulkevan pihalla.

»Vänrikin tyttö» — ajatteli Lukaška itsekseen, »naimisiin tulee... Naimisiin — se on eri asia, mutta rakasta sinä minua.»

Hän tapasi Nazarkan Jamkan luona ja kemuiltuaan hänen kanssaan meni Dunjaškan luo ja tämän uskottomuudesta huolimatta vietti yönsä hänen luonaan.

XIV.

Olenin todellakin kulki pihalla, kun Marjana tuli portista, ja kuuli kun tämä sanoi: »vuokralaisemme, paholainen, näkyy kulkevan.» Koko tämän illan hän oli viettänyt Jeroška-sedän kanssa uuden asuntonsa rappusilla. Hän oli käskenyt kantaa ulos pöydän, samovaarin, viinin, sytytetyn kynttilän, ja teelasin ja sikarin ääressä hän kuunteli ukon kertomuksia; ukko oli istunut rapulle hänen jalkainsa juureen. Vaikka ilma oli tyyni, valui kynttilä ja liekki lepatteli kaikkiin suuntiin, valaisten milloin rappusten pylvään, milloin pöydän ja

astiat, milloin ukon lyhyttukkaisen pään. Yöperhoset liitelivät ja riputtaen pölyä siivistään löivät päänsä pöytään ja laseihin, milloin lensivät kynttilän liekkiin, milloin katosivat pimeään, valoisan piirin ulkopuolelle. Olenin joi Jeroškan kanssa kahden viisi pulloa tšihiriä. Jeroška joka kerta täytettyään lasit tarjosi toisen niistä Oleninille kilistäen hänen kanssaan ja puhui lakkaamatta. Hän kertoi kasakkain muinaisesta elämästä, *leveästä* isästään, joka yksin oli selässään kantanut kymmenpuutaisen metsäsian ja yhteen kyytiin yksin juonut kaksi kannua tšihiriä. Kertoi omasta ajastaan ja ystävästään Girtšikistä, jonka kanssa oli ruton aikana Terekin takaa kuljettanut burka-viittoja. Kertoi metsästysretkestä, jolla hän oli yhtenä aamuna tappanut kaksi hirveä. Kertoi *kullastaan*, joka oli öisin juossut hänen luokseen vartoon. Ja tämä kaikki kerrottiin niin kauniisti ja kuvaellamaisesti, ettei Olenin huomannut, kuinka aika kului.

— Niin, veliseni, — puhui hän, — sinä et ole tuntenut minua minun kulta-aikanani, minä olisin sinulle kaikki näyttänyt. Nyt Jeroška ruukkua nuolee, mutta silloin Jeroška läpi koko rykmentin jyrisi. Kellä on ensimmäinen hevonen, kellä gurdalainen miekka, kenen luo juomaan mentiin, kenen kanssa rymyttiin? Kuka lähetettiin vuorille Achmet-kaania surmaamaan? — Aina Jeroška. Kehen työt mieltäytyvät? — Aina vain Jeroškaan. Sillä minä olin oikea džigitti. Ryypääjä, varas, hevoslaumojen vuorilta ryöstin, laulaja, — kaikkeen pystyin. Nyt ei enää olekaan semmoisia kasakoita. Näitä ei enää ilkeä katsoa. Tämän verran maasta (Jeroška osoitti arssinan korkeutta), jo panee pöllö saappaat jalkaan, katselee koko ajan niitä, on sekin iloa. Taikka älyttömäksi pöhnään juo —, eikä juokaan ihmisten tavoin, vaan miten juonee. Mutta mikä olin minä? Minä olin Jeroška-voro; eikä tunnettu vain stanitsassa, vaan vuorillakin. Ruhtinaat ne kavereina tulivat luokse. Minä olin ennen kaikkien kanssa

kaveri. Tatarilainen kuin tatariainen, armenialainen kuin armenialainen, sotamies kuin sotamies, upseeri kuin upseeri, minusta sama, kun vain juoda osaa. Sinun, sanotaan, pitää puhdistua maallisten suruttomain seurasta: älä juo sotamiehen äläkä syö tatarilaisen kanssa.

— Kuka niin sanoo? — kysyi Olenin.

— Meidän saarnamiehemme . . . Mutta kuuntelepas mul-
laa tai tatarilaista kadia. Se sanoo: »Te uskottomat pakanat,
miksi syötte sianlihaa?» Siitä näkyy, että jokainen pysyy
omassa säännössään. Mutta minusta on kaikki yhtä. Jumala
on tehnyt kaiken ihmisten iloksi. Ei missään ole syntiä. Kat-
sotaan vaikka petoa. Se asuu niin tatarin kuin meidän kais-
listossa. Minne menee, siinä koti. Pistää poskeensa mitä sat-
tuu. Ja meille puhutaan, että sen tähden saadaan vielä
kuumia paistinpannuja nuolla. Minä vain luulen, että kaikki
on yhtä valetta, — lisäsi hän oltuaan hetkisen vaiti.

— Mikä on valhetta? — kysyi Olenin.

— Mitä saarnaavat. Meillä oli, veli hyvä, Tšervlenajassa
kasakkamajuri, — minun kaverini. Mies oli niinkuin minäkin,
samanlainen. Tappoivat hänet Tšetšnjassa. Niin hän sanoi,
että semmoiset asiat ovat papit omasta päästään keksineet.
Kuolet, sanoi, nurmi kasvaa haudalle — siinä kaikki (ukko
naurahti). Raju mies oli.

— Miten vanha olet? — kysyi Olenin.

— Herra sen tiennee! Seitsemänkymmenen tienoissa.
Kun teillä oli keisarinna, en minä enää ollut pieni. No laske
siitä, paljonko tulee. Tuleeko seitsemänkymmentä?

— Tulee. Mutta sinä olet vielä reipas mies.

— Mitäs, Luojan kiitos, terve minä olen kaikin puolin;
eukko hittolainen pilasi . . .

— Miten?

— Pilasipahan vain . . .

— Siis kun kuolet, niin kasvaa ruoho päälle? — toisti Olenin.

Jeroška nähtävästi ei tahtonut selvästi ilmaista ajatustaan. Hän vaikenä hetkeksi.

— Entä miten sinä arvelet? Juo! — huusi hän, hymyili ja tarjosi viiniä.

XV.

— Niin, mistä hitosta minä puhuin? — jatkoi hän muistellen. — Niin, saat kuulla millainen mies minä olen! Minä olen metsämies. Ei ole rykmentissä toista semmoista metsästäjää. Minä löydän ja näytän sinulle joka eläimen, joka linnun, mikä ja missä — kaikki tiedän. Koiria on minulla ja kaksi pyssyä on, on verkkoja, on kuvasuojus, ja haukka, — kaikki on, Luojan kiitos. Mutta oikea metsästäjä ei kehu, saat nähdä ne kaikki. Semmoinen mies minä olen! Kun näen jäljen, niin heti sanon, mikä otus, ja tiedän, missä se makaa, minne menee juomaan ja rypemään. Teen vahtipaikan puuhun ja istun yön, vahdin. Mitä minä kotona tekisin. Paljasta pahaa vain teen ja juopottelen. Tulee vielä naisia — lörpötykset, lärpätykset, poikaviikarit huutavat; satut vielä saamaan häkää päähäsi. Toista on kun lähdet aamun valjetessa, katsot paikan, survot allesi kaislat, istut siihen kuin poika ja jätät odottamaan. Tiedät ihan kaiken mitä metsässä tapahtuu. Katsot taivaalle, tähtöset kulkevat, tarkastelet niitä ja näet, paljonko kello on. Katsahdat ympärillesi: metsä huojauttaa, odotat — odotat, että nyt rusahtaa, metsäsika tulee rypemään. Kuuntelet, miten nuoret kotkat vinkuvat, ja kuulostat, kukotko vai hanhet stanitsassa äänтелеvät. Hanhet, ei vielä siis puoliyö. Ja kaikki minä tiedän. Ja jos pyssy jossa-kin kaukana pamahtaa, niin tulee ajatuksia. Mietit: kukahan

tuo ampui? Onkohan kasakka, samanlainen kuin minäkin, tavannut otuksen, ja saiko sattumaan siihen vai vikuuttiko vain ja nyt se kulkee poloinen kaislikkoa tuhrien ihan suotta verissään. Se on ilkeätä — hyi, ilkeätä! Mitä meni eläintä pilaamaan? Hölmö, hölmö! Taikka mietit: jospa lie abrekki ampunut jonkun tyhmän kasakkanulikan. Päässäsi pyörii kaikkea tällaista. Niinpä kerran istuin veden vieressä, näin, että kätkeyttä toi virta ylhäältä päin. Aivan ehyt oli, reuna vain oli särkynyt. Olipas silloin pää täynnä ajatuksia. Kenen se on kätkey? Varmaankin on, ajattelin, teidän sotamiehiänne pirulaisia tullut kyfään, tšetšeninaisia ovat ryöstäneet, lapsen tappoi piruista joku: otti jaloista kiinni ja nurkkaa vasten. Eivätkö tee sillä lailla? Hyi, ei ole sydäntä ihmisillä! . . . Semmoisia tuli ajatuksia, sääli tuli. Ajattelin: kätkeyn ovat heittäneet ja vaimon ovat ajaneet pois, talon ovat polttaneet ja džigitti on ottanut pyssyn ja lähtenyt meidän puolellemme ryöväämään. Istut istumistasi, mietit. Ja kun kuulet tiheikössä metsäsikalauman ruskavan, niin sinussa alkaa ihan hyppiä. Siskoseni, tulkaapas lähelle! Tuntevat hajun, arvellet; istut, et liikahda ja sydän: dun, dun, dun! Heittelee sinua niin vietävästi. Nyt keväällä samaten tuli aika lauma, mustanaan oli. »Isälle ja Pojalle . . .» meinasin jo ampua, — miten se röhähti porsaille! »Hätä, muka, lapsoset: mies väijyy», ja kaikkosivat kaikki pois läpi pensaiden. Olisi luullut jo vaikka suuhun saavansa.

— Kuinka sitten sika porsaillelleen sanoi, että mies väijyy? — kysyi Olenin.

— Miten sinä luulet? Sinä luulet, että elukka on hölmö? Ei, se on viisaampi kuin ihminen, vähät siitä, että sitä siaksi sanotaan. Se tietää kaikki. No vaikka tällainen esimerkki: ihminen kulkee jälkeä pitkin eikä sitä huomaa, mutta kun sika osuu sinun jäljillesi, heti nuuskii ja menee tiehensä; älypäs sillä on, kun et sinä omaa hajuasi tunne,

mutta se tuntee. On vielä toinenkin kohta: sitä tahdot sen tappaa, mutta se tahtoo kulkea elävänä metsässä. Sinulla on omat sääntösi ja sillä on omat sääntönsä. Se on sika, mutta se ei silti ole sinua huonompi, — yhtä hyvä on Jumalan luoma. Hohoi! Tyhmä on ihminen, tyhmä, tyhmä on ihminen! — toisti ukko useita kertoja ja laskien päänsä alas vaipui ajatuksiinsa.

Olenin vaipui hänkin mietteisiinsä, astui alas kuistista ja rupesi kädet selän takana ääneti kulkemaan pihaa pitkin.

Heräten ajatuksistaan Jeroška nosti päätään ja alkoi tutkivasti tarkastella yöperhosia, jotka liehuivat kynttilän lepattelevan liekin yllä ja koskettelivat sitä.

— Hölmö, hölmö! — alkoi hän puhua. — Minnekä lennät? Hölmö, hölmö! — Hän kohotti ruumistaan ja alkoi paksuilla sormillaan ajaa pois perhosia. — Palat, pöllö! Tänne lennä, tilaa on kyllä, — kehoitteli hän lempeällä äänellä, koettaen paksuilla sormillaan ottaa sitä sievästi kiinni siivistä laskeakseen sen irti. Itse surmaat itsesi, mutta minä säälin sinua.

Hän istui kauan tarinoiden ja ryypäten lasista. Mutta Olenin kulki pihalla edes takaisin. Yhtäkkiä kuiskutus portin takaa sai hänet säpsähtämään. Huomaamattaan pidätti hän hengitystään ja kuuli naisen naurua, miehen puhetta ja suutelemista. Tahallaan kahisuttaen jaloillaan ruohoa hän meni pihan toiselle puolelle. Mutta lyhyen ajan perästä vitsa-aita narahti. Kasakka, jonka yllä oli tserkessitakki ja päässä korkea valkeakarvainen kasakkalakki (se oli Luka), kulki aidan viertä ja pitkä nainen, valkea liina päässä, kulki Oleninin ohi. Minulla ei ole sinun kanssasi eikä sinulla minun kanssani mitään tekemistä, näytti Marjankan varma käynti sanovan. Olenin seurasi häntä katseellaan isäntäväen majan rapuille asti, näkipä vielä ikkunasta, kuinka tyttö otti liinan päästään ja istuutui penkille. Ja yht'äkkiä valtasi nuoren miehen sie-

lun yksinäisyyden ja ikävän tunne, epämääräiset halut ja toiveet sekä jonkinmoinen kateus jotakin kohtaan.

Viimeiset tulet majoissa sammuiivat. Viimeiset äänet vaikenivat stanitsassa. Aidat, valkoiselta paistava karja pihoilla ja rakennusten katot ja solakat poppelit — kaikki näytti nukkuvan tuoresta, rauhallista ja toimellista untaan. Vain sammakkojen kimeät, keskeymättömät äänet kuuluivat kaukaa kosteikosta tarkkaavaiseen korvaan. Idässä tähdet harvenivat ja näyttivät katoavan valon lisääntyessä. Pään päällä ne sirottuivat yhä syvemmälle, yhä suuremmissa joukoin. Ukko ~~toikkui~~ pää kättä vasten nojaten. Kukko kiekaisi vastapäätä olevalla pihalla. Mutta Olenin yhä vain kulki ja kulki miettien jotakin. Laulu, johon oli useita yhtynyttä, kaikui hänen korvaansa. Hän meni aidan luo ja alkoi kuunnella. Kasakkain nuoret äänet vierivät iloisena lauluna ja kaikista muista erottautui eräs nuori, terävän voimakas ääni.

— Tiedätkö kuka siellä laulaa? — sanoi ukko heräten. — Lukaška-džigitti. Hän on tappanut tšetšenin, siksi hän nyt iloa pitää. Mistä iloitsee? ... Hölmö, hölmö!

— Oletko sinä tappanut ihmisiä? — kysyi Olenin.

Ukko kohottautui äkisti molempien kyynärpäittänsä varaan ja vei kasvonsa aivan Oleninin kasvoihin kiinni.

— Saakeli! — huusi hän hänelle. — Mitä kyselet? Ei maksa puhua. Sielua on vaikea surmata, — oh, vaikea! Hyvästi ystäväni, olen saanut ruokaa, ja juomaa juovuksiin asti, — sanoi hän noustessaan. — Tulenko huomenna metsälle?

— Tule.

— Muista, että nouset ajoissa, ja jos nukut, niin saat sakkoa.

— Ehkäpä nousen ennen sinua, — vastasi Olenin.

Ukko lähti. Laulu vaikenä. Kuului askelia ja iloista

puhetta. Vähän ajan kuluttua kajahti taas laulu, mutta kauempana, ja Jeroškan kova ääni yhtyi äskeisiin ääniin. »Minkälaisia ihmiset, millaista elämä!» mietti Olenin, huokasi ja palasi yksin majaansa.

XVI.

Jeroška-setä oli yksinäinen, varaväkeen kuuluva kasakka; hänen vaimonsa, joka noin kaksikymmentä vuotta sitten oli antanut kastaa itsensä oikeauskoisuuteen, oli karannut hänen luotaan ja mennyt naimisiin venäläisen vääpelin kanssa; lapsia hänellä ei ollut. Hän ei ollut kerskaillut kertoessaan itsestään, että oli muinoin ollut uljain poika koko stanitsassa. Hänet tunsu rykmentissä jokainen hänen entisen uljuutensa vuoksi. Ei ainoastaan tšetšenien ja venäläisten tappaminen ollut hänen sielullaan. Hän oli tehnyt vuorille matkoja ja varastanut venäläisiltä ja kaksi kertaa istunut vankilassa. Suurin osa hänen elämästään oli kulunut metsästyksellä ja metsässä, missä hän vuorokauden eli yhdellä leipäpalalla eikä juonut mitään muuta kuin vettä. Sen sijaan hän stanitsassa hurjaili aamusta iltaan. Palattuaan Oleninin luota hän nukkui pari tuntia ja herättyään jo ennen auringon nousua loikoi sängyssään ja arvosteli miestä, jonka oli eilen tullut tuntemaan. Oleninin *yksinkertaisuus* miellytti häntä suuresti (yksinkertaisuus siinä merkityksessä, ettei häneltä oltu viiniä säästetty). Myös Olenin itse oli hänen mieleensä. Hän ihmetteli, miksi kaikki venäläiset ovat *yksinkertaisia* ja rikkaita ja miksi he eivät mitään tiedä ja ovat kaikki oppineita. Hän mietti itsekseen sekä näitä kysymyksiä että mitä voisi saada Oleninilta itselleen. Jeroška-sedän maja oli jokseenkin iso eikä mikään vanha, mutta saattoi huomata, että siitä puuttui kokonaan vaimoväki. Vastoin kasakoille ominaista huolen-

pitoa puhtaudesta oli kamari aivan liian ja mitä suurimman epäjärjestyksen vallassa. Pöydälle oli heitetty verinen takki, munapiirakkaan puolikas ja sen viereen kynitty ja paloitettu naakka, haukan ruuaksi. Penkeillä lojuivat hajallaan virsut, pyssy, tikari, märät vaatteet ja rievut. Nurkassa, sammion likaisessa, löyhkäävässä vedessä olivat toiset virsut liossa; nurkassa oli myös pyssy ja fasaanien viekoitin. Lattialle oli heitetty verkko, muutamia tapettuja fasaaneja, ja pöydän luona likaisella lattialla kävellä tapsutteli jalastaan sidottu kananpoika. Lämmittämättömässä uunissa oli malja, joka oli täynnä jotakin maitonestettä. Uunilla vinkui mehiläishaukka, joka koetti irtautua nuorasta, ja vaalennut tavallinen haukka istui tyynesti uunin laidalla katsoen kananpoikaan vinosti ja väliin taivuttaen päätään oikealta vasempaan. Jeroška-setä itse makasi selällään lyhyellä vuoteella, joka oli tehty seinän ja uunin väliin, vain paita yllä ja vankat jalat uunille pistettyinä, repi paksulla sormellaan rupea käsistään, joita haukka oli kynsinyt, kun hän oli sitä kuljettanut ulos ilman käsineitä. Koko huoneessa ja etenkin itsensä ukon luona oli ilma täynnä sitä voimakasta, ei-epämieluisia hajujen sekoitusta, joka seurasi ukkoa.

— *Ujde-ma*, setä? (s. o. oletko kotona, setä?) — kuuli hän ikkunasta terävän äänen, jonka hän heti tunsikin Lukaškan naapurin ääneksi.

— *Ujde, ujde, ujde!* . . . Kotona, tule sisään! — huusi ukko. — Naapuri Marka, Luka Marka, mitä varten olet tullut sedän luo? Vai vartioonko?

Haukka pyrähti pystyyn isännän huudosta ja räpytteli siipiään, tempoen rihmaansa.

Ukko piti Lukaškasta ja oli säästänyt vain hänet ylenkatseeltaan koko nuorta kasakkapolvea kohtaan. Sitä paitsi Lukaška ja hänen äitinsä naapureina usein antoivat ukolle viiniä, kaimakkia (paksua keitettyä kermaa) ynnä muita

taloustuotteita, joita Jeroškalla ei ollut. Jeroška-setä, joka oli koko elämänsä ollut syttyvä luonne, selitti aina käytännöllisesti vaikuttimensa. »Mitäs siinä, ovat varakkaita ihmisiä, — puhui hän itselleen. — Minä annan heille tuoresta sianlihaa tai kanan, eivätkä hekään unohda setää: kun sattuu, niin tuovat piirakasta tai pannukakkua».

— Terve, Marka! Oikein tehty, — huusi ukko iloisesti, ja ketterästi heittäen paljaat jalkansa vuoteelta nousi pystyyn, astui pari askelta narisevalla lattialla, katsahti ulospäin kääntyneitä jalkojaan, ja yhtäkkiä näyttivät hänestä jalat hullunkurisilta: hän naurahti, polkaisi kerran paljaalla kantapäälleen, sitten toisen kerran ja teki hyökkäysliikkeen. — Eikös se ole somaa? — kysyi hän, pienet silmät loistavina. Lukaška naurahti hiukan. — Vartioonko on matka? kysyi ukko.

— Toin sinulle tšihiriä, setä, niinkuin vartiossa lupasin.

— Kristus sinua siunatkoon, — virkkoi ukko, nosti ylös lattialla retkottavat arkihousut ja mekon, puki ne ylleen, kiristi remmillä, valoi maljasta vettä käsilleen, kuivasi ne vanhoihin housuihinsa, kamman kappaleella suki partaansa ja jäi Lukaškan eteen seisomaan. — Valmis! — sanoi hän.

Lukaška otti pikarin, pyyhki, kaatoi siihen viiniä, istuutui penkille ja tarjosi ukolle.

— Terveyksesi! Kunnia Isälle ja Pojalle! — sanoi ukko ottaen juhlallisesti vastaan viinin. — Tapahtukoon sinulle kaikki mitä haluat ja tulkoon sinusta semmoinen mies, joka vielä töillään ristinkin hankkii.

Rukousta lukien Lukaškin joi viiniä ja pani sen sitten pöydälle. Ukko nousi, haki kuivaa kalaa, vei kynnykselle, hakkasi sitä kepillä pehmeämmäksi, pani sen karkeilla käsillään ainoalle siniselle lautaselleen ja toi pöytäan.

— Minulla on kaikkea, särvintäkin on, Jumalan kiitos! — sanoi hän ylpeästi. — No, miten Mosev? — kysyi ukko.

Lukaška kertoi, miten aliupseeri oli ottanut hänen

pyssynsä, ja saattoi huomata, että hän halusi kuulla ukon mieltä asiasta.

— Pyssystä älä yhtään välitä, — sanoi ukko, — ilman pyssyn antamista ei palkintokaan tule.

— Mitä vielä, setä, sanovat: vai palkinto alaikäiselle! Ja pyssy oli mainio, krimiläinen, kahdeksankymmentä ruplaa maksaa.

— Heitä hiiteen! Niinikään minä riitelin päällikön kanssa: pyysi minulta hevosta. Anna hevonen, sanoi, niin vänrikin teen sinusta. Minä en antanut, ja niinpä en sitten päässytkään.

— Entäs, setä, kun pitää hevonen ostaa ja sanotaan, ettei joen takaa saa ilman viittäkymmentä ruplaa.

— Huihai! me emme surreet, — sanoi ukko, — kun Jeroška-setä oli sinun iässäsi, hän jo nogaijilaisilta hevoslauvoja varasteli ja Terekin toiselle puolelle ajoi. Ennen aikaan annettiin hyvä hevonen viinatuopista tai päällysvaipasta.

— Miksi niin vähästä annoitte? — sanoi Lukaška.

— Hölmö, hölmö, Marka! — sanoi ukko ylenkatseellisesti. — Mitäs muuta: siksihän varastetaan, ettei tarvitse sita olla. Mutta te ette luultavasti ole oikein nähneetkään, kuinka hevosia ajetaan? Miksi sinä et puhu?

— Ei maksa puhua, setä! — sanoi Lukaška. — Me emme näy olevan niitä miehiä.

— Hölmö, hölmö, Marka! . . . Vai ei niitä miehiä! — vastasi ukko härnäten nuorta kasakkaa. — Toisenlainen minä olin kasakka sinun iässäsi.

— Entä sitten? — kysyi Lukaška.

Ukko heilutti halveksivasti päätään.

— Jeroška-setä oli reima mies, ei mitään surrut. Siksi koko Tšetšnja oli täynnä minun kavereitani. Tulee luokseni kaveri, minä viinalla juotan humalaan, pidän hyvänä kaikin tavoin, panen viereeni nukkumaan; taas kun hänen luokseen

menen, niin lahjan, peškešin, vien. Niin ne miehet tekevät, toista se oli kuin nyt: ei näillä ole, lapsilla, muuta lystiä kuin että siemeniä nakertavat ja kuoren sylkäisevät! — lopetti ukko halveksivasti, näyttäen liikkeillään, miten nykyiset kasakat nakertavat siemeniä ja sylkevät kuoren.

— Totta puhut, — sanoi Lukaška. — Niin se on!

— Jos tahdot oikea mies olla, niin ole džigitti äläkä moukka. Vaikka kyllä moukkakin hevosen ostetuksi saa, lyö rahat käteen ja ottaa hevosen.

He olivat vaiti.

— Ja lisäksi on ikävä olla stanitsassa ja yhtä ikävä vartiossa, setä, eikä ole minne menisi iloa pitämään. Kaikki ovat pelkureita. Nazar esimerkiksi. Äskettäin olimme tšetšeenien kylässä, Girei-kaani kutsui Nogajiin hevosia hakemaan, — ei kukaan lähtenyt; miten sitä yksin?

— No entä setä? Luuletko, että minä olen näivettynyt? En minä ole! Anna hevonen, heti paikalla ajan Nogajiin.

— Mitä tyhjää! — sanoi Luka. — Mutta sanopas, miten Girei-kaanin kanssa on oltava? Se sanoo, että toisin vain hevosen Terekille asti, ja sitten vaikka kokonainen hevosparvi saataisiin, niin on niille paikka, mihin piilotetaan . . . Mutta kerittypäinen on sekin, uskoa on vaikea.

— Girei-kaaniin voit uskoa, koko hänen sukunsa on hyviä ihmisiä; hänen isänsä oli uskollinen kaveri. Mutta kuule setää, minä en sinulle pahaa opeta: anna hänen vanhoa vala, silloin siitä on varma; jos taas hänen kanssaan matkustat, pidä pistooli aina varalla. Etenkin kun rupeat hevosia jakamaan. Kerran oli minut siinä tappaa eräs tšetšeni; minä pyysin häneltä kymmentä ruplaa hevosta kohti. Usko tai älä, mutta ilman pyssyä älä käy levolle.

Lukaška kuunteli tarkkaavasti ukkoa.

— Kuule, setä, olen kuullut, että sinulla on taikaheinä, jolla voi päästä minne hyvänsä, — virkkoi hän vaitiolon jälkeen.

— Taikaheinää ei ole, mutta kuulepas nyt, sinulle minä sanon, sinä olet hyvä poika, et unohda ukkoa . . . Sanonko?

— Sano, setä.

— Kilpikonnan tiedät? Se¹ on koko saakeli, se kilpikonna.

— Tiedän toki.

— Etsi sen pesä ja puno vitsa-aita ympärille, niin ettei se pääse läpi. Se tulee, tekee kierroksen ympäri ja heti takaisin,

— löytää taikaheinän, tuo sen mukanaan ja särkee vitsaidan. Silloin sinä kiirehdi toisena aamuna katsomaan: mistä on rikki siinä on taikaheinä. Ota ja vie minne haluat. Eivätkä ole tielläsi lukot eivätkä salvat.

— Oletko sitten koettanut, setä?

— Koettanut en ole, mutta hyvät ihmiset ovat kertoneet. Minulla on vain sen verran loitsuja ollut, että luen »terve sulle» kun istun hevosen selkään. Eikä kukaan ole tappanut.

— Mikä »terve sulle» se on, setä?

— Sinä et tiedä? Hoh, sitä kansaa! Siksipä kysykin sedältä. No kuuntele, sanele minun perässäni:

Terve sulle Sioni.

Täss' on ruhtinaasi.

Me istumme hevosen selkään.

Sefania parkusuu,

Sakarias hirsipuu,

Isä mantrikki,

Ihmis-mihmis-laupeus.

— Ihmis-mihmis-laupeus, — toisti ukko. — Osaatko? No, sano.

Lukaška naurahti.

— Kuule, setä, niinkö, että sen vuoksi sinua ei ole tapettu? Ihanko?

— Onpa teistä tullut viisaita! Opi ulkoa kokonaan ja sano sitten. Se ei ole vahingoksi. No, kun olet »Mantrikin»

laulanut, niin on siinä tarpeeksi, — ja ukko itse naurahti. —
Mutta älä sinä mene Nogajiin, Luka, usko minua!

— Minkä tähden?

— Ei ole ne ajat, ette te ole niitä miehiä, — roskakasa-koita te olette! Ja miten paljon venäläisiä ovat tuonne ajaneet! Jopa siinä on rangaistus! Jätä, kuule. Mihin teistä olisi! Mepä Girtšikin kanssa ennen . . .

Ja ukko oli ryhtymäisillään loppumattomien juttujensa kertomiseen. Mutta Lukaška katsahti ikkunaan.

— On jo aivan valoisa, setä, — keskeytti hän hänet. On aika lähteä, käy joskus meilläkin.

— Herra olkoon kanssasi. Minäpä menen armeijalaisen luo, — lupasin sen metsälle viedä. Hyvä mies, siltä näyttää.

XVII.

Jeroškan luota Lukaška poikkesi kotiin. Kun hän palasi, kohosi kostea, kasteinen usva maasta ja peitti stanitsan. Näkymätön karja alkoi liikuskella eri suunnilta. Yhä useammin ja terävämmin ääntelivät kukot. Ilma kävi läpinäkyväksi, ja väki alkoi nousta levolta. Vasta aivan liki tultuaan Lukaška huomasi usvasta kostean pihansa aidan, majan kuis-tin ja avoimen karsinan. Pihalla hän kuuli sumun keskeltä kirveen jysähdyksiä puuhun. Lukaška astui majaan. Hänen äitinsä oli noussut, seiso i uunin edessä ja heitti uuniin halkoja. Vuoteessa vielä makasi sisartyttö.

— No, Lukaška, oletko iloa pitänyt? — kysyi äiti hiljaa. — Missä olit yön?

— Stanitsassa olin, — vastahakoisesti vastasi poika ottaen pyssyn huotrasta ja tarkastaen sitä.

Äiti heilutti päätään.

Siroitettuaan ruutia pyssyreikään Lukaška otti pienen

pussin, veti esiin muutamia tyhjiä koteloida ja rupesi tekemään panoksia, huolellisesti sulloen niitä tikulla, jonka ympäri oli kääritty riepu. Vedettyään hampaillaan ulos täytettyjä koteloida ja tarkastettuaan niitä hän laittoi pussin kuntoon.

— Niin, tuota, äiti, puhuin, että korjaisitte kontit; onko korjattu? — sanoi hän.

— Mitenkäs muuten, mykkä korjaili eilen. Vai onko jo asemalle lähtö? En minä ole vielä kerinnyt sinua nähdäkään.

— Laitan vain itseni kuntoon ja sitten on lähdettävä, — vastasi Lukaška sitoen kiinni ruutipussin. — Entä missä mykkä on? Ulkonako?

— Varmaankin hakkaa puita. Koko ajan on sinua surrut. En saa nähdä, sanoo, häntä enää ollenkaan. Noin hän kädellään viittaa kasvoihinsa, napsauttaa sormiaan, ja painaa käden rinnalleen, — ikävä muka. — Menenkö hakemaan? Abrekin ymmärsi kokonaan.

— Mene, — sanoi Lukaška. — Ja minulla oli siellä rasvaa, tuo tänne. On miekka voideltava.

Eukko meni ulos ja muutaman minuutin kuluttua nari-sevia portaita astui majaan Lukaškan mykkä sisar. Hän oli kuusi vuotta vanhempi veljeään ja olisi ollut äärettömästi hänen näköisensä, jollei hänen kasvoissaan olisi ollut kaikille kuuromykille ominainen tylsä ja raa'an muuttuvainen ilme. Hänen pukunaan oli karkea paita, johon oli ommeltu tilkkuja; jalat olivat paljaat ja liassa; päässä oli vanha sininen liina. Kaula, kädet ja kasvot olivat suoniset, kuten talonpoikaismiehellä; sekä puvusta että kaikesta näkyi, että hän oli aina raskaassa miesväen työssä. Hän toi sisään halkokantamuksen ja heitti sen uunin viereen. Sitten hän meni veljensä luo ja hymyili iloisesti, jolloin hänen kasvonsa kokonaan menivät

ryppyyn, kosketti hänen olkapäätään ja rupesi käsillään, kasvoillaan ja koko ruumiillaan tekemään Lukaškalle kii-reesti merkkejä.

— Hyvä, hyvä, kunnon Stepka! — vastasi veli nyökäyt-täen päätään. — Kaikki olet varustanut ja paikannut kuin mestari! Tuossa on sinulle siitä! — hän otti taskustaan kaksi prenikkaa ja antoi tytölle.

Tytön kasvot tulivat punaisiksi ja hän alkoi hurjasti mumista ilosta. Otettuaan prenikat hän rupesi vielä nopeam-min tekemään merkkejä, usein osoittaen samaan suuntaan ja vieden paksua sormeaan kulmakarvoja ja kasvoja pitkin. Lukaška ymmärsi ja nyökäytteli päätään hiukan hymyillen. Tyttö puhui, että veli antaisi tytöille makeisia, kertoi, että tytöt pitävät hänestä ja että eräs Marjanka-tyttö on paras kaikista — ja hän rakastaa Lukaškaa. Marjankan tyttö sai ilmaistuksi viittaamalla hänen kotiinsa päin, näyttämällä silmänluomiaan ja kasvojaan, maiskauttamalla suutaan ja heilutellen päätään. »Rakastaa!» ilmaisi hän painaen kädellä rintaansa, suutelemalla kättään ja ikäänkuin syleillen jotakin. Äiti palasi majaan ja saatuaan tietää, mistä mykkä puhui, hymyili ja heilutti päätään. Mykkä näytti hänelle prenikoita ja taas mumisi ilosta.

— Minä sanoin äskettäin Ulitalle, että lähetän kosi-maan, — sanoi äiti. — Otti sanani hyvästi vastaan.

Lukaška katsahti äänetönnä äitiinsä.

— Kuulkaapas, äiti, viiniä pitäisi viedä myytäväksi, — hevonen on saatava.

— Myyn, kun aika tulee, tynnyrejä hankin, — sanoi äiti, joka nähtävästi ei olisi suonut pojan sekaantuvan talous-asioihin. — Kun lähdet, — sanoi eukko pojalleen, — niin ota eteisestä pussi. Olen saanut ihmisiltä lainaksi, joten olet varustettuna asemalla. — Vai panenko laukkuun?

— Hyvä, — vastasi Lukaška. — Ja jos joen takaa Girei-kaani tulee, lähetä hänet asemalle, eivät kuitenkaan anna minulle pitkäa lomaa. On asiata hänelle.

Hän teki lähtöä.

— Lähetän, Lukaška, lähetän. Jamkan luonako te koko ajan rymysitte, varmaankin? — sanoi eukko. — Minäpä yöllä nousin karjaa katsomaan, kuuntelin, ihan kuin sinun äänelläsi olisi lauluja vedelty.

Lukaška ei vastannut, meni eteiseen, heitti repun olalle, työnsi mekon liepeet housujen alle, otti pyssyn ja pysähtyi kynnykselle.

— Hyvästi, äiti! — sanoi hän äidilleen sulkien portin jäljestään. — Lähetäpä tynnyri Nazarkan mukana, — lupasin pojille; hän poikkeaa tänne.

— Kristus sinua siunatkoon, Lukaška, Jumalan haltuun! Lähetän, uudesta tynnyristä saatte, — vastasi eukko mennen aidan luo. — Mutta kuulepas, mitä sanon, — lisäsi hän kumartuen aidan yli.

Kasakka pysähtyi.

— Olet pitänyt täällä iloa, — no, se on oikein! — Eikö nuorena pitäisi huvitella? No niin, Jumala on onnenkin antanut. Se on hyvä. Mutta siellä sinä, katso, poikaseni, ettei . . . Ennen kaikkea ole päällikön mieliksi, — muuten ei! Minä myyn viiniä, hankin rahoja hevosen ostoon ja puhun tytön valmiiksi.

— Hyvä, hyvä! — vastasi poika rypistäen kulmiaan.

Mykkä huudahti kääntääkseen itseensä Lukaškan huomion. Osoitti päätä ja kättä, joka merkitsi lyhyeksi leikattua tukkaa, tšetšeniä. Sitten rypistäen silmäkulmiaan antoi kasvoillensa ilmeen kuin olisi tähdännyt pyssyllä, kirkaisi ja alkoi nopeasti laulaa päätään heiluttaen. Hän puhui, että Lukaška vielä ampuisi tšetšenin.

Lukaška ymmärsi, naurahti ja nopein, kevein askelin, pitäen pyssyä viitan alla, katosi sakeaan sumuun.

Seisottuaan ääneti portilla eukko palasi tupaan ja ryhtyi heti paikalla työhön.

II.VI

Lukaška meni vartiopaikalle, kun taas Jeroška-setä vihelsi koirat ja kiivettyään vitsa-aidan yli kiersi takateitä Oleninin asunnolle (metsälle mennessä hän ei toivonut naisia tulevan vastaan). Olenin vielä nukkui ja Vanjušakin, joka oli jo herännyt, mutta ei vielä noussut, katseli ympärilleen ja tuumi, onko jo aika nousta vai eikö vielä ole, kun Jeroška-setä avasi oven, pyssy olalla ja täysissä metsämiehen tamineissa.

— Seivästä! — alkoi hän huutaa sakealla äänellään. — Hätä on käsissä! Tšetšenit ovat täällä! . . . Ivan! Laita herallesi samovaari. Ja sinä kiireesti ylös! — huusi ukko. — Näin sitä meillä, hyvä ystävä! Tytötkin ovat jo nousseet. Katsopas ikkunasta, katsopas, vettä on hakemassa, ja sinä nukut.

Olenin heräsi ja hyppäsi pystyyn. Ja hän tuli ihmeen nuorteaksi ja iloiseksi nähdessään ukon ja kuullessaan hänen äänensä.

— Pian, pian! . . . Vanjuša! — huusi hän.

— Silläkö lailla sinä metsälle lähdet? Aamiainen muilla ja sinä nukut! Ljam! Mihinkä? — huusi hän koiralleen.

— Onko pyssy valmis, hä? — huusi ukko ihan kuin kokonainen väkijoukko olisi ollut tuvassa.

— Ei ole, paha kyllä, ei ole. Vanjuša, ota ruutia ja laita pyssy latinkiin! — sanoi Olenin.

— Sakko! — huusi ukko.

— Dy te vuleevuu? (tahdotteko teetä?) — sanoi Vanjuša naureskellen.

— Sinä et ole meikäläisiä, mitä vierasta kieltä mongertanet, ryökäle! — huusi hänelle ukko irvistäen hampaittensa tyngin.

— Näin ensi kerralla annetaan anteeksi, — sanoi Olenin leikkiä laskien ja vetäen suuria saappaita jalkaansa.

— Annetaan anteeksi näin ensi kerralla, — vastasi Jeroška, — mutta toisella kerralla jos tapaan nukkumassa, niin kannu tšihiriä sakkoa. Kun lämpenee ilma, niin jää hirvi tavoittamatta.

— Ja vaikkapa tavattaisiinkin, niin se on meitä viisaampi, — sanoi Olenin toistaen ukon illalla lausumat sanat: sitä ei petetä.

— Naura sinä siinä! Ensin tapa ja sano sitten. No, pian! Katsopas, tuolla tulee isäntäkin luoksesi, — sanoi Jeroška, joka oli katsonut ikkunasta. — Miten on laittautunut. Uuden mekon on pannut ylleen, että huomaisit hänet upseeriksi. On ne miehiä, on!

Ja Vanjuša todellakin ilmoitti, että isäntä tahtoi tavata herraa.

— Laržan (rahaa), — hän sanoi syvämietteisesti, ilmaisten herralleen vänrikin käynnin tarkoituksen. Heti sen jälkeen vänrikki itse, yllään uusi tšerkessitakki ja upseerin olkalaput olkapäillä, kiilloitetut kengät jalassa, — mikä on harvinaista kasakoilla, — kasvoilla hymy ja heilutellen ruumistaan astui huoneeseen ja toivotti onnellista pyhäpäivää.

Vänrikki Ilja Vasiljevitiš oli *sivistynyt* kasakka, Venäjällä oleskellut, koulunopettaja ja, mikä on pääasia, erittäin *kunnon mies*. Hän tahtoi näyttää kunnon mieheltä; mutta liukkauden, itsetietoisuuden ja tökerön puheen tuhruisen kiillon alta, jolla hän oli itsensä hölvännyt, näkyi hänessä heti vain tuo sama Jeroška-setä. Se näkyi myös hänen päivetty-

neistä kasvoistaan, käsistään ja punakasta nenästään. Olenin pyysi häntä istumaan.

— Terve, veli Ilja Vasiljevits! — sanoi Jeroška nousten ja, kuten Oleninista näytti, pilkallisen syvään kumartaen.

— Päivää, setä! Joko sinä olet täällä? — vastasi vänrikki, huolettomasti nyökäyttäen hänelle päätään.

Vänrikki oli noin neljäkymmenen ikäinen, hänellä oli harmaa, kiilanmuotoinen parta, hän oli kuiva, laiha ja kaunis, vielä sangen nuorekas neljäkymmenen vuoden iästään huolimatta. Tullessaan Oleninin luo hän nähtävästi pelkäsi, että häntä luultaisiin tavalliseksi kasakaksi, ja tahtoi siksi heti näyttää arvonsa hänelle.

— Tässä on meidän *egyptiläinen Nimbrodimme*, — sanoi hän, itseensä tyytyväisesti hymyillen, kääntyi Oleniniin ja osoitti ukkoa. — *Metsämies herran edessä*. Joka suhteessa ensimmäinen mies. Olette jo suvainnut tutustua?

Jeroška-setä katseli jalkojaan, joihin oli vedetty märät virsut, heilutti mieltiväisenä päätään, ikäänkuin olisi ihmettellyt vänrikin kekseliäisyyttä ja oppia ja toisti itsekseen: *egyptiläinen Nimbrot!* Kaikkea se!

— Niin, kas, me aiomme lähteä metsälle, — sanoi Olenin.

— Aivan niin, — huomautti vänrikki, — mutta minulla on teille pieni asia.

— Mitä haluatte?

— Koska te olette kunnioitettava mies, — alkoi vänrikki, — ja koska minä käsittääkseni huomioon ottaen sen, että meillä myös on upseerin arvo, ja sen vuoksi voimme aina vähitellen sovitella, kuten ylipäänsä kunnon ihmiset... (hän pysähtyi ja katsahti hymyillen ukkoon ja Oleniniin). Mutta jos teillä olisi toivomus, minun kanssani yhtäpitävästi, katsoen, että vaimo on tyhmä nainen meidän säädysämme, ei ole osannut nykyjään täydellisesti tulla tajuisuuteen teidän sanoistanne eilen. Siitä syystä asuntoni rykmentin adjutan-

tille saatetaan suorittaa, talli poislukien, kuudesta ruplasta, mutta ilmaiseksi minä aina, kunniallisena ihmisenä, suoritan luovutuksen. Ja koska te haluatte, niin minä ollen itse upseerisäätyä, saatan kaikessa sopia teidän kanssanne persoonallisesti ja, seudun asukkaana, ei niinkuin noudattaen meidän tapojamme, vaan kaikessa ottaen huomioon olosuhteet

— Komeasti puhuu! — mörähti ukko.

Vänrikki puhui vielä kauan samaan tapaan. Kaikesta tästä Olenin, tosin ei ilman vaivaa, saattoi käsittää vänrikin haluavan asunnosta kuukaudelta kuutta ruplaa hopeassa. Hän suostui mielellään ja tarjosi vieraalleen lasin teetä. Vänrikki kieltäytyi.

— Meidän tyhmän katsannon mukaisesti, — sanoi hän, — me pidämme ikäänkuin syntinä käyttää maallisten¹ lasia. Vaikkakin sen, sivistykseeni katsoen, saattaisin käsittää, mutta minun vaimoni inhimillisen heikkouden vuoksi ...

— Kuinka, tahdotteko teetä?

— Jos sallitte, minä tuon oman lasini, *erinäisen*, — vastasi vänrikki ja meni rappusille. — Anna lasi! — huusi hän.

Muutaman minuutin perästä ovi avautui ja päivettynyt nuori käsi, vaaleanpunaisen hihan alla, ojensi ovesta lasin. Vänrikki meni ottamaan lasia ja kuiskasi jotakin tyttärelleen. Olenin kaatoi teetä vänrikille *erinäiseen*, Jeroškalle *maalliseen* lasiin.

— Mutta en halua olla teille esteenä, — sanoi vänrikki polttaen teellä suunsa ja tyhjentäen lasinsa. — Minulla, totta sanoakseni, on myös kova halu kalastamaan ja olen täällä vain käymältä, ikäänkuin virkalomalla. Myöskin olen halukas koettamaan onnea, eikö sattuisi osalleni *Terekin antimia*. Pyytäisin saada toivoa, että te käytte minunkin

¹ Kasakat ovat vanhauskoisia ja pitävät muita maallisina.

(Suom. muist.)

luonani joskus juomassa *kotoista*, meidän stanitsatapamme mukaan, — lisäsi hän.

Vänrikki sanoi jäähyväiset, puristi Oleninin kättä ja lähti. Varustautuessaan lähtöön Olenin kuuli vänrikin käskävän ja selittävän äänen antavan määräyksiä kotiväelle. Ja muutaman minuutin kuluttua Olenin näki vänrikin, housut polviin saakka käärittyinä ja repaleinen bešmetti yllään, verkko selässä kulkevan ikkunan ohi.

— Hunsvotti! — sanoi Jeroška-setä lopettaen teetään maallisesta lasista. — Ihanko sitten aiot maksaa kuusi ruplaa? Onko mokomaa kuultu? Parhaimman majan stanitsassa saat kahdella ruplalla. Senkin ryökäle! Ja minä annan tupani kolmesta ruplasta.

— Ei, tähän minä nyt jään, — sanoi Olenin.

— Kuusi ruplaa! . . . Jopa sitten ovat rahat joutilaita. Ohhoi! — vastasi ukko. — Anna tšihiriä, Ivan!

Olenin söi hiukan ja joi viinaa matkan varalta ja läksi ukon kanssa kadulle kahdeksan tienoissa aamulla.

Portissa tuli heitä vastaan kaksipyöräiset kärryt. Marjana, päässä valkea liina silmiin saakka ja bešmetti paidan päällä, saappaat jalassa ja pitkät vitsat kädessä, tempoi härkiä sarviin sidotusta nuorasta.

— Kultaseni, — virkkoi ukko ollen ottavinaan häntä kiinni.

Marjanka huitoi vitsallaan häntä kohti ja iloisesti loi molempiin kauniit silmänsä.

Oleninin mieli tuli yhä iloisemmaksi.

— No mennään, mennään! — sanoi hän heittäen pyssyn olalleen ja tuntien, että tyttö katselee häntä.

— Hei, hei! — helähti hänen takanaan Marjanan ääni, ja heti sen perästä narahtivat liikkeeseen päässeet rattaat.

Niin kauan kuin matka kulki stanitsan takapihan

kautta, laitumia pitkin, Jeroška jutteli. Hän ei voinut unoh-
taa vänrikkiä ja koko ajan haukkui häntä.

— Mistä ihmeestä sinä olet niin vihainen hänelle? —
kysyi Olenin.

— Itara on! En kärsi semmoista, — vastasi ukko. —
Kuolla tupsahtaa, niin kaikki jää. Kenelle kokoa? Kaksi
taloa on rakennuttanut. Toisen puutarhan veljeltään riiteli
pois. Entäs minkälainen veijari on kirjoitushommissa! Toi-
sista stanitsoista tulevat hänen luokseen papereitaan kirjai-
tuttamaan. Niinkuin kirjoittaa, niin menee. Tekee kaikki
ihan hiuskarvalleen. Mutta kelle sitten keräilee? Ei ole muita
kuin pojannaskali ja tyttö; sen antaa miehelle, niin ei jää
ketään.

— Hänpä kokoaakin myötäjäisiksi, — sanoi Olenin.

— Vai myötäjäisiksi! Tytön kyllä ottavat, tyttö ei
olekaan mikään joutava. Mutta isä on semmoinen peijakas,
ettei tahdo antaakaan muulle kuin rikkaalle. Suuret lunnaat
meinaa kiskoa. On Luka-niminen kasakka, minun naapurini
ja veljenpoikani, ja uljas mies kerrassaan, joka tšetšenin
tappoi, kauan on jo pyydetty hänelle vaimoksi; eipäs vain
anna. Milloin on mikäkin esteenä, tyttö on muka nuori.
Mutta tiedämpäs minä, mitä hän meinaa. Tahtoo, että kumar-
taisivat ja pyytäisivät. Miten paljon on äskettäin ollut sen
tytön tähden mieliharmia! Ja Lukaška sen kuitenkin ottaa.
Sillä siinä on ensimmäinen kasakka stanitsassa, džigitti,
tappoi abrekin, ristin antavat.

— Entäs mitäs tämä merkitsi? Kun minä eilen kuljin
pihalla, niin näin, että tyttö ja joku kasakka suutelivat, —
sanoi Olenin.

— Panet omiasi! — huusi ukko pysähtyen.

— Niin totta kuin minä tässä! — sanoi Olenin.

— Saamarin tyttö, — sanoi Jeroška mietteissään. —
Minkä näköinen oli kasakka?

— En nähnyt minkälainen.

— No minkä värinen oli hattu, valkokarvainen?

— Niin.

— Ja mekko punainen? Sinun kokoisesi, yhtä iso?

— Ei, vähän isompi.

— Se on ollut! — Jeroška rupesi nauraa hohottamaan.

— Se se oli, minun Markani. Lukaška se on ollut. Minä kutsun häntä Markaksi leikilläni. Sama mies! Niin sitä pitääkin! Semmoinenpa minäkin olin, ystäväni. Mitä niistä välittää! Vaikka olisi äitinsä tai ystävänsä kanssa nukkunut minun heilani, niin minä kiipesin sen luo. Se asui korkealla; sen äiti oli ihan noita, ryökäle: sietää ei voinut minua. Tulin ystäväni kanssa, Girtšik-nimisen. Tulen ikkunan alle, kiipeän hänen hartioilleen, nostan ikkunan pois ja kopeloin. Tyttö makasi siinä penkillä. Kerran herätin siten. Sekös säikähti! Ei tuntenut minua. Kuka siinä? Ja sainkos minä puhua! Äiti oli jo liikahtaa. Minä otin lakin ja tuuppasin hänen silmilleen: paikalla tunsu lovesta, joka oli lakissa. Hyppäsi pystyyn. Eipä ennen aikaan mitään puuttunut. Sekä kaimakia että viinirypäleitä, kaikkea hilasi mulle, — lisäsi Jeroška, joka selitti kaikki käytännöllisesti. — Eikä se ollut ainoa tyttö. Toisenlaista oli ennen!

— Entäs nyt?

— Mennään koiran perästä, pistetään fasaani puuhun, sitten ampumaan.

— Liehittelisit sitä Marjankaa?

— Pidä sinä huoli koirista. Illalla kerron loput, — sanoi ukko osoittaen lemmikkiään Ljamia.

He vaikenivat.

Kuljettuaan noin sata askelta keskustellen ukko taas pysähtyi ja osoitti risua, joka oli tien poikki.

— Mitä sinä tästä luulet? — sanoi hän. — Luuletko, että se on niinkuin olla pitää? Ei. Tämä keppi on pahasti.

— Miten pahasti?

Hän naurahti.

— Et sinä tiedä mitään. Kuulepas. Kun keppi on noin, niin älä astu sen yli, vaan joko kierrä tai heitä tieltä näin ja lue rukous: »Isälle ja Pojalle ja Pyhälle Hengelle», ja sitten mene minne haluat. Se ei tee mitään. Niin opettivat minulle ennen.

— Tuollaista hassutusta! — sanoi Olenin. — Kerro sinä ennen Marjanasta. Kuule, Lukaškan kanssako hän kuhertelee?

— Sht... nyt ääneti, — keskeytti ukko keskustelun taas kuiskaten: — kuuntele vain sinäkin. Tehdään metsässä kierros.

Ja astuen kuulumattomasti virsuineen ukko kulki edellä kapeata polkua, joka vei tiheään, villiin umpimetsään. Hän katsahti muutaman kerran otsaansa rypistäen Oleniniin, joka kahisutti ja kolisutti suuria saappaitaan ja varomattomasti kantoi pyssyään, niin että se jonkin kerran takertui puiden oksiin, jotka olivat kasvaneet toisiinsa kiinni tien yli.

— Älä kolisuta, kulje hiljaa, sotamies! — sanoi hän Oleninille äkäisesti kuiskaamalla.

Ilmassa tuntui, että aurinko oli noussut. Sumu hälveni, mutta peitti yhä metsän latvat. Metsä näytti kauhean korkealta. Joka askelella maisema edessä muuttui. Mikä näytti puulta, se olikin pensas; kaisla näytti puulta.

XIX.

Sumu osaksi haihtui avaten näkyviin kosteat kaislatkatot, osaksi muuttui kasteeksi tehden tien ja nurmen aitojen vierellä kosteaksi. Kaikkialla nousee savu piipuista.

Väki on lähtenyt stanitsasta — mikä työhön, mikä joelle, mikä vartioon. Metsämiehet kulkivat rinnatusten kosteaa, ruohottunutta tietä. Koirat juoksivat kupeilla häntiään huiskuttaen ja vilkaisten isäntiinsä. Hyttysparvia vaappui ilmassa ja ajaen takaa metsästäjiä ne peittivät näiden selät, silmät ja kädet. Tuoksui ruoholta ja metsän kosteudelta. Olenin silmäili lakkaamatta rattaita, joissa Marjanka istui kepakolla hoputtaen härkiä. Oli hiljaista. Stanitsasta tulevat äänet, joita vielä äsken kuului, eivät enää kantaneet metsämiesten korviin; koirain juostessa orjantappurat risahtelivat; väliin linnut ääntelivät. Olenin tiesi, että metsässä on vaarallista olla, että abrekkeja aina piileskelee näissä paikoissa. Hän tiesi myös, että metsässä pyssy on jalkamiehelle luja turva. Peloissaan hän ei ollut, mutta hän tunsikin, että toinen hänen sijassaan voisi pelätä, ja tähystellen erityisen jännittyneenä autereista, kosteata metsää hän kuullessaan harvoja heikkoja ääniä otti kiinni pyssystään ja tunsikin mieluista ja aivan uutta tunnetta. Kulkien edellä Jeroška-setä pysähtyi jokaiselle lätäkölle, missä oli kaksiosaisia eläinten jälkiä, ja tarkkaavasti silmäillen osoitti niitä Oleninille. Hän ei juuri ollenkaan puhunut, vain silloin tällöin kuiskaten teki huomautuksiaan. Tietä, jota he kulkiivat, oli aikoinaan ajettu kaksipyörärattailla ja se oli jo aikoja sitten ruohottunut. Vaivaisjalava- ja plataanimetsä oli molemmin puolin niin sankka ja umpeen kasvanut, ettei sen läpi saattanut nähdä mitään. Melkein jokainen puu oli ylhäältä alas saakka villin viiniköynnöksen kiertämä; alhaalla kasvoi sankkana tumma orjantappurapensaikko. Jokaisen pienen kedon olivat kokonaan vallanneet sinivattupensaat ja kaislaheinät, joiden harmaat tupsut nuokkuivat. Paikoittain läksi tiestä suuria eläinten polkuja ja pieniä tunnelintapaisia fasaaniteitä metsän tiheikköön. Kasvullisuuden voima tässä metsässä, johon karja ei ollut pääs-

syt tunkeutumaan, hämmästytti Oleninia joka askelella, tämä kun ei vielä koskaan ollut nähnyt mitään sellaista. Metsä, pelko, ukko salaperäisine kuiskauksineen, Marjanka miehekkäine, solakkoine vartaloineen ja vuoret — tämä kaikki tuntui Oleninista unelta.

— Sain fasaanin puuhun, — kuiskasi ukko katsellen ympärilleen ja vetäen lakin silmilleen. — Turpasi peitä: fasaani! — Hän heilautti vihaisesti kättään Oleninille ja ryömi kauemmas melkein nelinkontan. — Se pelkää ihmisen turpaa.

Olenin oli vielä jäljessä, kun ukko pysähtyi ja alkoi tarkastella puuta. Fasaanikukko kotkotti puusta koiralle, joka sitä haukkui, ja Olenin näki fasaanin. Mutta samalla pamahti laukaus kuin tykistä Jeroškan jyrkevästä pyssystä, ja kukko räpytti siipiään, pudotti höyheniä ja putosi maahan. Ukon luo mennessään Olenin säikäytti toisen. Otettuaan esille pyssynsä hän viritti sen ja ampui. Fasaani pyrähti pystysuoraan ylös ja sitten putosi kuin kivi tiheikköön takertuen oksiin.

— Mestari! — nauraen huusi ukko, joka ei osannut ampuja lennosta.

Otettuaan fasaanit maasta he menivät eteenpäin. Olenin liikkumisen ja kiitoksen huumaanana puhui puhumistaan ukon kanssa.

— Malta! Tänne mennään, — keskeytti hänet ukko, — eilen näin täällä hirven jäljen.

He kääntyivät tiheikköön ja kuljettuaan noin kolmesataa askelta joutuivat kedolle, joka kasvoi kaislikkoa ja jossa paikoittain oli vesilätäköitä. Olenin ei pysynyt vanhan metsämiehen perässä, ja Jeroška-setä kumartui noin kahdenkymmenen askelen päässä hänen edellään, merkitsevästi nyökäten ja kättään heilauttaen. Päästyään hänen luokseen Olenin näki ihmisen jalan jäljen, jota ukko hänelle osoitti.

— Näetkö?

— Näen. Mitä? — kysyi Olenin, koettaen puhua niin tyynesti kuin suinkin; — ihmisen jälki.

Hänen päässään välähti hänen tahtomattaan muisto Cooperin Sukkajalasta ja abrekeista ja katsellen ukon käynnin salaperäisyyttä hän ei tahtonut uskaltaa kysyä ja oli epätietoinen siitä, vaarako vai metsästys aiheuttivat tuon salaperäisyyden.

— Eipähän, se on minun jälkeni, — vastasi yksinkertaisesti ukko ja osoitti ruohoa, jonka alla näkyi tuskin huomattava eläimen jälki.

Ukko lähti eteenpäin. Olenin ei jäänyt hänestä jälkeen. Kuljettuaan noin kaksikymmentä askelta ja painautuen alas he tulivat tiheikköön, tuuhean päärynäpuun luo, jonka alla maa oli mustaa ja jossa oli tuoresta eläimen lantaa.

Viiniköynnöksen kietomana paikka oli katetun, kodikkaan, pimeän ja viileän huvimajan näköinen.

— Aamulla on ollut siinä, — sanoi ukko huohtaen; — makuusija näyttää hikiseltä ja tuoreelta.

Yhtäkkiä kauhea rysähdys kuului metsästä noin kymmenen askelen päässä heistä. Molemmat säpsähtivät ja tarttuivat pyssyihinsä, mutta ei mitään näkynyt; kuului vain kuinka oksat taittuivat. Tasainen, nopea ravijuoksun kopse kuului hetken ajan, rysähteleminen muuttui töminäksi, joka yhä kauempana ja kauempana, laajempaan ja laajempaan kaikui äänettömässä metsässä. Jotakin ikäänkuin repeytyi Oleninin sydämessä. Hän tähysteli tarkasti viheriää tiheikköä ja vilkaisi vihdoinkin ukkoon. Jeroška-setä puristi pyssyä rintaansa vasten ja seisoi liikkumatta, hänen lakkinsa oli taaksepäin heitetty, silmät paloivat tavattomin loistein ja auki oleva suu, josta tuikeina töröttivät mädänneet keltaiset hampaat, jähmettyi paikalleen.

— Sarvipäinen! — virkkoi hän ja toivotonna heittäen

pyssynsä maahan alkoi tempoa harmaata partaansa. — Tässä seisoin! Tieltä olisi pitänyt lähestyä sitä... Pöllö, pöllö! — ja hän tarttui kiukuissaan partaansa. — Pöllö, sika! — toisti hän, repien kovasti itseään parrasta. Metsän yllä sumussa ikäänkuin kiiri jotakin; yhä kauempana ja kauempana, laajemmalta ja laajemmalta kumisi pakenevan hirven juoksu.

Vasta hämärissä Olenin palasi ukon kanssa, väsyneenä, nälissään ja väkeväenä. Päivällinen oli valmis. Hän söi, joi ukon kanssa niin että hänen tuli lämmin ja hauska olla, ja meni rappusille. Taas silmien edessä kohosivat vuoret laskevassa auringossa. Taas ukko kertoi loppumattomia kertomuksiaan metsästyksestä, abrekeista, heiloista, huolettomasta, uljaasta elämästä. Taas Marjana-kaunotar kulki sisään, ulos ja pihan yli. Paidan alla kuului kaunottaren voimakas, neitseellinen ruumis.

XX.

Seuraavana päivänä ei ukko ollut mukana, vaan Olenin meni yksin sille paikalle, missä oli ukon kanssa säikäytännyt hirven. Jottei tarvitsisi kiertää portin kautta hän kiipesi piikkiaidan yli, kuten kaikki muutkin stanitsassa tekivät. Eikä hän ollut vielä ehtinyt irroittaa piikkejä, jotka olivat takertuneet hänen tserkessiläistakkiinsa, kun hänen koiransa, joka juoksi edellä, säikäytti lentoon kaksi fasaania. Tuskin hän oli päässyt orjantappurametsään, kun rupesi fasaaneja joka askelella lähtemään lentoon. (Ukko ei ollut näyttänyt hänelle eilen tätä paikkaa säästääkseen sen pyydysmetsästyksen). Olenin ampui fasaaneja viisi kappaletta kahdellatoista laukauksella ja ryömiessään orjantappuroista niitä ottamaan uupui niin, että hiki virtanaan

valui hänestä. Hän huusi koiran luokseen, laski liipasimet, pani pois luodit ja haulit ja huiskien sääskiä tšerkessitakkinsa hihalla läksi hiljalleen kulkemaan eiliselle paikalle. Mutta oli mahdoton hillitä koira, joka aivan tien vierestä löysi jälkiä, ja hän ampui vielä pari fasaania ja niiden vuoksi viipyen hän vasta puolen päivän aikaan alkoi tulla eiliselle paikalle.

Päivä oli aivan kirkas, tyyni, kuuma. Aamun tuoreus oli metsästäkin haihtunut ja hyttyslaumat tarttuivat suoraan liimana kasvoihin, selkään ja käsiin. Koira oli muuttunut mustasta tummanharmaaksi; sen selkä oli kokonaan sääskien peitossa. Tšerkessitakki, jonka läpi ne työnsivät pistimensä, tuli samanlaiseksi. Olenin oli valmis juoksemaan sääskiä pakoon; hänestä tuntui jo, ettei kesällä voikaan asua stanitsassa. Hän läksi jo kotiinsa päin kulkemaan, mutta muisti sitten, että eletävä on ihmisten näinkin, päätti kestää ja alkoi antaa niiden rauhassa purra häntä. Ja merkillistä, keskipäiväksi tämä tunne tuli hänestä jo mieluiseksi. Tuntuipa hänestä, että jollei olisi tätä joka puolelta ympäröivää hyttyskehää, tätä hyttystahdasta, joka käden alla siveltyi hikisille kasvoille, ja tätä rauhatonta kutkutusta yli koko ruumiin, niin tämä metsä hänen silmissään menettäisi luonteensa ja sulonsa. Nuo hyönteisparvet niin sopivat tähän villiin, miltei pilalle saakka rikkaaseen kasvullisuuteen, metsän täydeltä vilisevien nisäkkäiden ja lintujen loppumattomuuteen, tuohon tumman metsän vehreyteen, lemua-vaan, kuumaan ilmaan, noihin sameavesisiin ojiin, joita kaikkialle imeytyi Terekistä ja jotka lirisivät jossakin riippuvain lehtien alla, että hänelle kävi mieluiseksi juuri se, mikä ennen oli tuntunut kauhealta ja sietämättömältä. Kierrettyään sen paikan, jossa oli eilen tavannut otuksen, ja löytämättä mitään hän halusi levähtää. Aurinko paistoi kohtisuoraan metsän yltä ja sen säteet sattuivat aina suoraan

hänen selkäänsä ja päähänsä, kun hän poikkesi aholle tai tielle. Seitsemän raskasta fasaania painoi kipeästi hänen vyötäreitään. Hän etsi eiliset hirven jäljet, tunkeutui tiheikköön pensaan alle samaan paikkaan, missä hirvi eilen oli maannut, ja heittäytyi sen makuusijalle. Hän tarkasti ympärillään olevaa tummaa metsän vihannuutta, tarkasti hikistä paikkaa, eilistä lantaa, hirven polvien merkkiä, mustamultaista turvetta, jonka hirvi oli nyhtäissyt irti, ja eilisiä jälkiään. Hänen oli viileä ja mukava olla; hän ei ajatellut mitään eikä halunnut mitään. Ja yhtäkkiä häneen tuli ilman aihetta niin omituinen onnen ja kaiken rakastamisen tunne, että hän vanhaan lapsuudentapaansa rupesi tekemään ristimerkkejä ja kiittämään jotakuta. Hän havaitsi yhtäkkiä erityisen selvästi, että nyt minä, Dmitrij Olenin, kaikista muista eroava olento, makaan tässä yksin, Herra ties missä, sillä sijalla, jossa hirvi on ollut, — vanha hirvi, kaunis, joka kenties ei ole koskaan nähnyt ihmistä, — ja sellaisessa paikassa, jossa ei koskaan kukaan ihminen ole istunut ajatellen tätä samaa. Istun ja ympärilläni on nuoria ja vanhoja puita ja yhden niistä kietovat syliinsä villin viiniköynnöksen lehvät; ympärilläni teuhaavat fasaanit ajaen toisiaan takaa, tuntien kenties surmattujen veljiensä hajun. Hän tunnusteli kädellään fasaaneja, tarkasteli niitä ja pyyhki lämpimään vereen tahrautuneen kätensä tserkessitakkiinsa. »Kenties šakaalit vainuavat ja tyytymättömin naamoin pötkivät pois täältä päin; minun ympärilläni surisee hyttysiä lentäen oksien välitse, jotka niistä näyttävät suurilta saarilta: yksi, kaksi, kolme, neljä, sata, tuhat, miljoona hyttystä — ja ne kaikki jotakin ja jostakin syystä surisevat ympärilläni ja jokainen niistä on samanlainen kaikista muista eroava Dmitrij Olenin kuin minä itsekini.» Hänen mielessään kuvasui selvästi, mitä sääsket ajattelivat ja surisivat. »Tänne, tänne, ystävät! Tässä on ketä voi syödä», surisevat ne ja

käyvät häneen liimana kiinni. Ja hänelle selvisi, ettei hän ole mikään venäläinen aatelismies, Moskovan yhdistyksen jäsen, sen ja sen ystävä ja sukulainen, vaan yksinkertaisesti samanlainen sääski tai samanlainen fasaani tai hirvi kuin nekin, jotka nyt ovat hänen ympärillään. »Samoin kuin ne, kuin Jeroška-setä, elän, kuolen. Ja totta on, mitä hän puhuu: ruoho vain kasvaa päällesi.»

»Entä sitten, jos kasvaa ruoho? — ajatteli hän yhä. — Täytyy kuitenkin elää, täytyy olla onnellinen, sillä minä haluan vain yhtä — onnea. Sama, mikä lienenkin: samanlainen eläin kuin kaikki muutkin, joiden yli ruoho kasvaa, ja siinä kaikki, taikka kehys, johon on sovitettu osa ainoasta jumaluudesta, — joka tapauksessa on elettävä niin hyvin kuin suinkin. Kuinka sitten tulee elää, jotta tulisi onnelliseksi, ja miksi minä en ole ennen ollut onnellinen?» Ja hän alkoi muistella kulunutta elämäänsä ja hän tuns i inhoavansa itseään. Hän huomasi itsensä vaativaiseksi egoistiksi, vaikka häneltä oikeastaan ei itseltään puuttunut mitään. Ja yhä hän katseli ympärilleen lehtivihantaa, jonka lävitse valo pilkisti, laskevaa aurinkoa ja kirkasta taivasta — ja tuns i yhä itsensä yhtä onnelliseksi kuin ennenkin. »Mistä olen onnellinen ja mitä varten olen tähän saakka elänyt? — ajatteli hän. — Miten olen ollut vaativainen omaa itseäni varten, miten paljon suunnitellut, enkä ole itselleni tuottanut muuta kuin häpeätä ja surua! Ja nyt en onneen tarvitse mitään!» Ja yhtäkkiä hänelle ikäänkuin avautui uusi maailma. »Mikä on onni?» — sanoi hän itselleen: — »Onni on siinä, että elää toisten hyväksi. Ja se on selvä. Ihmiseen on pantu onnen tarve, — siis se on oikeutettu. Jos tyydyttää sitä itsekkäästi, t. s. hakee itselleen rikkauksia, mainetta, elämän mukavuutta, rakkautta, voivat asianhaarat muodostua sellaisiksi, että onkin mahdoton tyydyttää noita haluja. Siis nämä halut ovat laittomia, mutta onnen tarve ei ole laiton. Mitä haluja

voidaan aina tyydyttää ulkonaisista edellytyksistä huolimatta, mitä? — Rakkautta, uhrautuvaisuutta!» Hän niin riemastui ja innostui tämän löydettyään, tämän, kuten hänestä näytti, uuden totuuden, että hyppäsi pystyyn ja alkoi kärsimättömästi etsiä, kenen hyväksi heti paikalla voisi uhrautua, kenelle tehdä hyvää, ketä rakastaa. »Emmehän itsellemme tarvitse mitään, — hän ajatteli yhä, — miksi emme eläisi toisten hyväksi?» Hän otti pyssyn ja tuli pois vesakosta aikoen heti paikalla palata kotiinsa pohtiakseen lopullisesti kaikkea tätä ja löytääkseen tilaisuuden tehdä hyvää. Päästyään aholle hän katsahti ympärilleen: aurinkoa ei enää näkynyt puiden latvain takaa; ilma viileni ja seutu näytti hänestä aivan tuntemattomalta eikä sen seudun näköiseltä, joka ympäröi stanitsaa. Kaikki muuttui äkkiä, sekä sää että metsän luonne, taivas vetäytyi pilveen, tuuli humisi puiden latvoissa, ympärillä näkyi vain kaislikkoa ja yli-ikäistä ryeikkömetsää. Hän rupesi huutamaan koiraansa, joka oli juossut hänen luotaan jotakin otusta ajaen, ja hänen äänensä kaikui takaisin onttona. Ja yhtäkkiä hänen tuli kauhean paha olla. Hän alkoi pelätä. Tuli mieleen abrekit, tapot, joista hänelle oli kerrottu, ja hän odotti: nyt juuri hyökkää joka pensaasta tšetšeni, ja hänen täytyy puolustaa elämänsä ja . . . kuolla tai olla raukka. Hän muisteli myös Jumalaa ja tulevaista elämää — hän ei ollut tällä tavoin pitkään aikaan muistellut. Ja joka puolella oli tuo synkkä, ankara, villi luonto. »Kannattaako sinun elää itseäsi varten, — ajatteli hän, — kun tuossa hetkessä kuolet ja kuolet tekemättä mitään hyvää ja kenenkään saamatta kuolemaasi tietää?» Hän kulki sitä suuntaa, missä luuli stanitsan olevan. Metsästystä hän ei enää ajatellut, tunsii näännyttävää väsymystä ja katseli erittäin tutkivasti, melkein kauhun vallassa, jokaista pensasta ja puuta luullen joka hetki olevansa surman suussa. Kierreltyään jotenkin kauan hän saapui ojalalle, jossa juoksi

hietaista, kylmää vettä Terekistä, ja ollakseen enää eksymättä päätti kulkea pitkin sen vartta. Hän kulki tietämättä itse minne oja hänet veisi. Äkkiä hänen takanaan kaislat risahtivat. Hän vavahti ja tarttui pyssyynsä. Hän häpesi, — hengästynyt koira syöksyi läähättäen ojan kylmään veteen ja rupesi sitä latkimaan.

Hän joi sen kanssa yhdessä ja lähti siihen suuntaan, minne koira vei, olettaen, että se johtaa hänet stanitsaan. Mutta vaikka koira oli mukana, tuntui hänestä kaikki ympäröivä vielä synkemmältä. Metsä pimeni, tuuli yhä voimakkaammin ja voimakkaammin riehui vanhojen, katkenneiden puiden latvoissa. Joitakin suuria lintuja kierteli kirkuen näissä puissa olevien pesien ympärillä. Kasvillisuus köyhtyi, yhä useammin tuli vastaan suhajavaa kaislikkoa ja paljaita hiekkaketoja, eläinten jälkien kirjailemia. Tuulen ulvontaan yhtyi vielä jokin ikävä, yksitoikkoinen humu. Mieli kävi kokonaan synkeäksi. Hän koetteli takaa kädellään fasaaneja, ja yksi oli poissa. Fasaani oli päässyt irti ja pudonnut, ja vain verinen kaula ja pää törröttivät vyössä. Hänestä oli nyt kauheampaa kuin koskaan. Hän alkoi rukoilla Jumalaa ja pelkäsi vain sitä, että kuolee tekemättä mitään hyvää ja kaunista; ja hänen teki niin mieli elää, hän tahtoi elää suorittaakseen uhrautumisen sankaruuden.

XXI.

Yhtäkkiä oli kuin aurinko olisi hänen sieluunsa paistanut. Hän kuuli venäjänkielistä puhetta, kuuli Terekin nopean ja tasaäänisen juoksun, ja kun hän oli astunut pari askelta, hänen eteensä avautui ruskea, liikkuva joen pinta, tummanruskea, märkä hiekka rannoilla ja särkän-teillä, kaukainen aro, aseman vahtitorni, joka pisti esiin veden pin-

nan yli, satuloitu hevonen, joka kulki orjanruoskapensaissa etujalat ja toinen takajalka kytkettyinä yhteen, ja vuoret. Punainen aurinko pisti hetkeksi esiin päänsä ukkospilven takaa ja sen viimeiset säteet paistoivat iloisesti jokeen, kaislikkoon, vahtitorniin ja kasakoihin, jotka olivat ryhmässä ja joiden joukosta Lukaška uljaalla muodollaan väkisinkin herätti Oleninin huomiota.

Olenin tunsu taas, ilman mitään havaittavaa syytä, olevansa täysin onnellinen. Hän oli tullut Nižne-Prototskin vahtipaikalle, Terekin rannalle, jonka vastapäätä joen tuolla puolen oli rauhallinen nomadikylä. Hän tervehti kasakoita, mutta kun ei vielä löytänyt syytä kellekään tehdä hyvää, meni tupaan. Eikä tuvassakaan ilmaantunut siihen tilaisuutta. Kasakat ottivat hänet kylmästi vastaan. Hän meni savi-majaan ja sytytti savukkeen. Kasakat loivat vähän huomiota Oleniniin, ensiksikin siksi, että hän poltti savuketta, toiseksi siksi, että heillä oli muuta huvia tänä iltana. Vuorilta oli tullut vakooja ja sodanhaluisia tšetšenejä, surmatun abrekin sukulaisia, ruumista lunastamaan. Odotettiin stanit-sasta kasakkapäällyskuntaa. Surmatun veli, pitkä, solakka mies, jolla oli siistiksi ajettu ja punaiseksi värjätty parta, oli repaleisesta tšerkessitakistaan ja rikkinäisestä korkeasta lakistaan huolimatta tyyni ja juhlallinen kuin tsaari. Hänen kasvonsa olivat hyvin surmatun abrekin näköiset. Hän ei edes viitsinyt katsoa kehenkään, ei kertaakaan vilkaissut vainajaan, istui siimeksessä kyykyssä, vain syljeskeli ja poltti piippua ja väliin päästi muutamia käskeviä kurkkuääniä, joita hänen seuralaisensa kunnioittavasti kuunteli. Saattoi huomata, että hän oli džigitti, joka oli nähnyt, eikä vain ker-ran, venäläisiä aivan toisissa olosuhteissa, ja ettei mikään venäläisissä voinut herättää hänen mielenkiintoaan, vielä vähemmän ihmettelyään. Olenin oli menemäisillään vainajan luo ja rupesi sitä katselemaan, mutta sen veli, tyynen halveksivasti

katsahtaen kulmakarvojen yläpuolelle Oleninia, sanoi jotakin lyhyesti ja vihaisesti. Vakoilija kiiruhti peittämään tšerkessitakilla vainajan kasvot. Oleninia kummastutti džigitin kasvojen ilmeen majesteettisuus ja ankaruus; hän oli rupeamaisillaan puheisiin tämän kanssa ja aikoi kysyä mistä kylästä hän oli, mutta tšetšeni vilkaisi häneen hiukan, sylkäisi halveksivasti ja kääntyi pois. Olenin oli niin ihmeissään, kun vuoreainen ei hänestä välittänyt, että selitti itselleen tämän välintämättömyyden vain tyhmyydeksi tai kielen taitamattomuudeksi. Hän kääntyi hänen toverinsa puoleen. Toveri, vakoilija ja tulkki, oli myös repaleissa, mutta musta- eikä punatukkainen, ketterä, hampaat ihan valkeat ja silmät loistavan mustat. Vakoilija antautui mielellään keskusteluun ja pyysi savuketta.

— Niitä on viisi veljeä, — kertoi vakoilija huonolla venäjänkielellään. — Nyt jo tämä kolmas veljeä venäläiset lyö, vain kaksi on jäänyt; hän on džigitti, oikein džigitti! — puhui vakoilija osoittaen tšetšeniä. — Kun Achmet-kaani (niin kutsuttiin abrekki-vainajaa) sai surmansa, istui hän toisella puolen kaislikossa; hän näki kaikki, kuinka pantiin purteen ja kuinka vietiin rannalle. Hän istui yöhön saakka; tahtoi ampua ukon, mutta toiset eivät sallineet.

Lukaška meni keskustelevien luo ja istuutui heidän viereensä.

— Mistä kylästä? — kysyi hän.

— Tuolta, noilta vuorilta, — vastasi vakoilija osoittaen Terekin takana vaaleansinertävää sumuista rotkoa. — Tiedätkö Sujuk-sun? Noin kymmenen virstaa sen takana.

— Tunnetko Sujuk-sussa Girei-kaanin? — kysyi Lukaška, huomattavasti ylpeänä tästä tuttavuudestaan, — minun toverini.

— Minun naapurini, — vastasi vakoilija.

— Siinä mies on! — ja Lukaška alkoi puhua tataria tulkin kanssa, ilmeisesti hyvin innostuneena.

Pian saapui sotnikka (sadan miehen johtaja) ja stanitsan päällikkö, kaksi kasakkaa seurueenaan. Sotnikka, uusia kasakkaupseereja, tervehti kasakoita; mutta hänelle ei huutanut kukaan vastaukseksi kuten jalkaväessä: »toivomme terveyttä, teidän jalosukuisuutenne!» ja vain yksinkertaisesti kumartaen vastasi hänelle joku. Muutamat, Lukaška niiden mukana, nousivat ja ojentausivat suoriksi. Aliupseeri ilmoitti, että kaikki oli vartiopaikalla järjestyksessä. Tämä kaikki tuntui Oleninista naurettavalta; aivan kuin nämä kasakat olisivat näyttelleet jalkaväen sotamiestä. Mutta muodollisuus siirtyi pian välittömäksi suhteeksi; ja sotnikka, joka oli samanlainen sukkela kasakka kuin muutkin, alkoi puhua vilkkaasti tataria tulkin kanssa. Kirjoitettiin jokin paperi, annettiin tulkille, otettiin häneltä maksu ja mentiin ruumiin luo.

— Kuka teistä on Luka Gavrilov? — virkkoi sotnikka. Lukaška otti lakin päästään ja meni lähemmäksi.

— Sinusta olen lähettänyt raportin rykmentin komentajalle. Miten käy, en tiedä: kirjoitin pyynnön, että antaisivat ristini, — aliupseeriksi on aikaista. Oletko lukutaitoinen?

— En ollenkaan.

— Mutta oletpa kerrassaan uljas mies! — sanoi sotnikka näyttellen yhä päällikköä. — Pane lakki päähäsi. Mitä Gavriloveja hän on . . . Leveänpö, vai?

— Veljenpoika, — vastasi aliupseeri.

— Tiedän, tiedän. No, käsiksi miehet, auttakaapa heitä, — kääntyi hän kasakkain puoleen.

Lukaškan kasvot loistivat pelkkää riemua ja näyttivät tavallista kauniimmilta. Mentyään aliupseerin luota ja pantuaan lakin päähänsä hän taas istuutui Oleninin viereen.

Kun ruumis oli kannettu purteen, meni tšetšenin veli

rantaan. Kasakat väistyivät vaistomaisesti sivulle antaakseen tietä hänelle. Hän työnsi voimakkaasti jalallaan veneen rannasta ja hyppäsi siihen. Silloin hän ensi kerran, sen huomasi Olenin, nopein katsein vilkaisi kaikkiin kasakoihin, ja taas kysyi äkisti jotakin toveriltaan. Toveri vastasi jotakin ja osoitti Lukaškaa. Tšetšeni katsahti häneen ja hitaasti kääntyen pois rupesi katsomaan toista rantaa. Ei viha, vaan kylmä ylenkatse kuvastui tuossa katseessa. Hän sanoi vielä jotakin.

— Mitä hän sanoi? — kysyi Olenin liukaskieliseltä tulkilta.

— Teitä meitä lyö, meitä teitä mukiloi. Kaikki yksi pörölörö, — sanoi vakoilija nähtävästi viekastellen, naurahti virnistäen valkein hampain ja hyppäsi purteen.

Vainajan veli istui liikkumatta ja katseli kiinteästi toista rantaa. Hän vihasi niin ja halveksi, ettei hän edes ollut mistään utelias. Vakoilija, seisoen purren nenässä ja siirtäen airon milloin toiselle, milloin toiselle puolelle, ohjasi taitavasti ja puhui lakkaamatta. Viistoon halkaisten virran tuli pursi yhä pienemmäksi ja pienemmäksi, äänet enää tuskin kuuluivat ja vain näkyi, kuinka he vihdoinkin laskivat rantaan, jossa heidän hevosensa olivat. He kantoivat ruumiin sinne. Vaikka hevonen painon alla rusahti, pantiin ruumis satulan yli poikittain, noustiin hevosten selkään ja käyden ajettiin nomadikylän ohitse, josta joukko väkeä tuli katsomaan heitä. Tällä puolen olevat kasakat olivat erittäin tyytyväisiä ja iloisia. Kaikkialta kuului naurua ja pilaa. Sotnikka ja stanitsanpäällikkö menivät vierailulle savihökkeliin. Lukaška istui Oleninin vieressä kyynärpäät polvia vasten ja vuoli keppiä iloisin kasvoin, joille hän koetti huolellisesti antaa arvokkaan ilmeen.

— Miksi tupakoitte? — sanoi hän aivan kuin olisi ollut utelias. — Maistuuko hyvältä?

Hän sanoi sen nähtävästi ainoastaan siitä syystä, että oli huomannut, kuinka Oleninin oli nolo olla, kun oli niin yksin kasakkain parissa.

— Olen tottunut siihen, — vastasi Olenin; — entä sitten?

— Hm . . . Jospa meikäläinen rupeaisi polttamaan — paha perisi! Tuollahan vuoret eivät ole kaukana, — sanoi Lukaška osoittaen rotkoa, — mutta sinnepä ei pääse! . . . Mitenkäs te menette yksin kotiin, pimeä on? Tulen saattamaan, jos haluatte, — sanoi Lukaška. — Pyytäkää lupa aliupseerilta.

»Miten uljas poika!» ajatteli Olenin katsellen kasakan iloisia kasvoja. Hän muisti Marjankaa ja suutelon, jonka oli salaa kuullut portin takaa, ja hänen tuli sääli Lukaškaa, sääli hänen sivistymättömyyttään. »Mikä typeryyys ja sotku, — ajatteli hän, — ihminen on tappanut toisen — ja on onnellinen, tyytyväinen, kuin olisi tehnyt mitä kauneimman teon. Eikö tosiaankaan mikään sano hänelle, ettei siinä ole syytä suureen iloon, — ettei onni ole tappamisessa, vaan uhrautumisessa?»

— Ei ole sinun nyt hyvä joutua hänen kynsiinsä, veli, — sanoi kääntyen Lukaškaan yksi kasakoista, joka oli ollut saattamassa purrelle. — Kuulitko, miten kyseli sinua?

Lukaška nosti päätään.

— Niin ristipoika? — kysyi Lukaška, tarkoittaen sillä sanalla tšetšeniä.

— Ristipoika ei nouse, mutta punatukkainen, ristiveli.

— Kiittäköön Jumalaa, että itse pääsi eheänä, — sanoi Lukaška nauraen.

— Mistä sinä olet iloissasi? — kysyi Olenin Lukaškalta. — Jospa sinun veljesi olisi tapettu, olisitkohan sinä iloinen?

Kasakan silmät nauroivat, kun ne katselivat Oleninia. Hän näytti ymmärtäneen kaiken, mitä tämä tahtoi sanoa hänelle, mutta oli semmoisten mietelmien yläpuolella.

— Entä sitten? Käyhän niinkin. Eikö sitten meidän miehiä tapeta?

XXII.

Sotnikka ja stanitsan päällikkö olivat lähteneet pois, ja tuottaakseen iloa Lukaškalle ja päästäkseen kulkemasta yksin pimeässä metsässä Olenin pyysi lomaa Lukaškalle ja aliupseeri antoi. Olenin arveli, että Lukaška tahtoi tavata Marjankaa, ja oli iloissaan muutenkin tuon haus kannäköisen ja puheliaan kasakan seurasta. Lukaška ja Marjanka tahtomattakin yhtyivät hänen mielikuvituksessaan, ja hänestä oli hupaista ajatella heitä. »Hän rakastaa Marjanaa,» — ajatteli itseksensä Olenin, — »mutta minäpä voisin rakastaa tyttöä». Ja jokin voimakas ja hänelle uusi hety myksen tunne piti häntä vallassaan, kun he kulkivat pimeätä metsää pitkin kotiin. Lukaškan mieli oli myös iloinen. Jotakin rakauden kaltaista tuntui olevan näiden kahden niin erilaisen nuoren miehen välillä. Joka kerta, kun he katsoivat toisiinsa, teki heidän mieli nauraa.

— Mistä portista sinä? — kysyi Olenin.

— Keskimmäisestä. Mutta minä saatan teidät suolle saakka. Siellä ei ole enää mitään pelättävää.

Olenin naurahti.

— Minäkö pelkäisin? Saat mennä takaisin, paljon kiitoksia. Menen yksin loppumatkan.

— Ei tarvitse! Mihinkä mulla on hätä? Kyllä te pelkäätte. Mekin pelkäämme, — sanoi Lukaška nauraen hankin ja tyynnyttäen Oleninin itserakkautta.

— Tule minun luokseni. Jutteleimme, ryyppäämme ja aamulla lähdet.

— Eikö mulla ole sijaa missä yhden yön nukkuu? — naurahti Lukaška. — Aliupseerikin pyysi tulemaan.

— Minä kuulin eilen, kun sinä lauloit ja näinkin sinut.
— Kaikki ihmiset . . . — Ja Luka heilutti päätään.
— Niin, sinä menet naimisiin, niinhän? — kysyi Olenin.
— Äiti tahtoisi naittaa. Mutta ei ole vielä hevostakaan.
— Sinä et ole rintamakasakka?
— Mitenpä minä? Vasta olen otettu. Ei ole vielä hevosta, eikä ole mistä saisi. Sentähden eivät naitakaan.

— Paljonko hevonen maksaa?
— Kaupitsivat tuonnoin joen takana yhtä, niin kuuttakymmentä ruplaakaan eivät tahtoneet, ja hevonen oli nogajilainen.

— Tuletko minulle drabantiksi (sotaretkellä drabantti on tavallaan lähetti, käskyläinen, joita annetaan upseereille)? Minä toimitan sinulle kaikki ja lahjoitan hevosen, — sanoi Olenin äkkiä. — Ihan totta. Minulla on kaksi, minä en tarvitse.

— Miten ette tarvitse? — sanoi Lukaška nauraen. — Mitäs te lahjoittelemaan? Kun vaurastumme, niin saadaan se Luojan avulla.

— Ihan totta! Vai etkö rupea drabantiksi? — sanoi Olenin iloiten siitä, että hänen oli juolahtanut päähän lahjoittaa hevonen Lukaškalle. Hänestä tuntui kuitenkin jostakin syystä nololta ja pahalta. Hän etsi eikä tiennyt mitä sanoisi.

Lukaška keskeytti vaitiolon ensiksi.

— Onko teillä Venäjällä oma talo? — kysyi hän.

Olenin ei voinut pidättäytyä kertomasta, ettei hänellä ole ainoastaan yksi talo, vaan on useampiakin taloja.

— Hyvä talo? Suurempi kuin meidän? — kysyi Lukaška hyvänsävyisesti.

— Paljon suurempi, kymmenen kertaa, kolmikerroksinen, — kertoi Olenin.

— Entäpä hevosia, onko semmoisia kuin meillä?

— Minulla on sata päätä hevosia, kolmesataa, neljä-

sataa ruplaa kappale, — mutta ei semmoisia kuin teidän. Hopeassa kolmesataa! Juoksijoita, ajattele... Sittenkin pidän näistä enemmän.

— Miten te tulitte tänne, omasta tahdosta vaiko pakosta? — kysyi Lukaška ikäänkuin pilaa tehden koko ajan. — Tässä, katsokaas, te eksyitte, — lisäsi hän osoittaen tietä, jonka ohi he kulkivat. — Teidän olisi pitänyt kääntyä oikeaan.

— Muuten vain, omasta tahdosta, — vastasi Olenin. — Teki mieli katsella teidän seutujanne ja olla sotaretkillä.

— Sotaan lähtisin nyt, — sanoi Luka. — Kuulkaas, šakaalit ulvovat, — lisäsi hän kuunnellen.

— Mutta eikö sinua peloita, kun olet tappanut ihmisen? kysyi Olenin.

— Sitäkö minä pelkäisin... Sotaan minä lähtisin! — toisti Lukaška. — Tekee niin mieli, tekee niin niin mieli...

— Ehkä menemme yhdessä. Meidän komppaniamme lähtee ennen pyhiä ja teidän sotnjanne myös.

— Ja mikä halu teillä oli tänne tulla! Talo on, hevosia ja palvelijoita. Minäpä vain hurjailisin ja hurjailisin. Mikä on teidän arvonne?

— Minä olen junkkari ja nyt olen pääsemässä upseeriksi.

— No, jos ette liikaa puhu, että teillä on semmoiset olot, niin en minä kotoa minnekään matkustaisi. Enkä minä nytkään lähtisi pois minnekään. Onko hyvä olla täällä?

— On, hyvin hyvä, — sanoi Olenin.

Oli jo aivan pimeä, kun he näin keskustellen lähestyivät stanitsaa. Vielä ympäröi heitä metsän synkkä pimeys. Tuuli ulvoi korkealla latvoissa. Oli kuin šakaalit olisivat ruvenneet yhtäkkiä niiden vieressä ulvomaan, hohottamaan ja itkemään, mutta edestäpäin stanitsasta kuului jokaisen puhetta, haukuntaa, majojen sivut erottausivat selvästi, tulet tuikkivat ja tuntui hajua, kizjakin savun erikoista hajua. Erityi-

sesti tänä iltana tuntui Oleninista siltä, että tuossa stanitsassa oli hänen kotinsa, hänen perheensä, koko hänen onnensa ja ettei hän ole koskaan muualla ollut eikä tule olemaan kuin tuossa stanitsassa. Hän niin rakasti tänä iltana kaikkia, etenkin Lukaškaa! Päästyään kotiin Olenin, Lukaškan suureksi hämmästykseksi, itse toi tallista Groznajassa ostamansa hevosen, — ei sitä, jolla itse aina oli matkustanut, vaan toisen, koko lailla hyvän, joskaan ei enää nuoren hevosen, ja antoi sen hänelle.

— Mitä varten te minulle lahjoitatte? — sanoi Lukaška.
— Enhän minä ole tehnyt teille vielä mitään hyvää.

— Usko pois, minulle se ei merkitse mitään, — vastasi Olenin. — Ota! Sinä voit lahjoittaa minulle sitten jotakin . . . Sitten lähdemme sotaretkelle.

Luka tuli hämilleen.

— No, mitä tämä nyt on? Vähänkö se hevonen maksaa? puhui hän katsomatta hevoseen.

— Ota pois, ota! Jos et ota, niin sinä pahoitat minua. Vanjuša, taluta hänelle harmaa.

Lukaška tarttui suitsiin.

— No, suuret kiitokset. Tulipa se arvaamatta, aavistamatta.

Olenin oli onnellinen kuin kaksitoistavuotias poika.

— Sido se tähän. Se on hyvä hevonen, minä ostin sen Groznajassa, se laukkaa vietävästi. Vanjuša, tuo meille tšihiriä. Mennään majaan.

Tuotiin viiniä. Lukaška istuutui ja otti pikarin.

— Jos Jumala suo, niin palkitsen teidät, — sanoi hän juoden pohjaan viinin. — Mikä sinun nimesi on?

— Dmitrij Andreitš.

— No, Mitrij Andreitš, Jumala sinut palkitkoon! Me olemme ystäviä. Tule joskus meillä käymään! Vaikka emme olekaan rikkaita, mutta kun ollaan ystäviä, niin kes-

titsemme. Minä sanon äidillekin, jos mitä puuttuu, kaimakia tai viinirypäleitä . . . Jos taas asemalle tulet, niin teen mitä käsket — metsälle, joen yli, minne tahansa. Kun äskettäin tapoin semmoisen metsäsian, ettei maailmassa! Ja kasakoille jakelin, muuten olisin sinulle tuonut.

— Hyvä, kiitoksia. Älä vain pane valjaisiin sitä, sillä ei ole ajettu.

— Mitä sitä valjaisiin! Vielä yksi asia, — sanoi Lukaška painaen päätään alemmaksi: — jos tahdot, minulla on kump-pani, Girei-kaani; käski piilottautumaan tien viereen, joka tulee vuorilta; niin yhdessä lähdemme, minä en sinua ilmaise, olen sinun vartijasi.

— Mennään, mennään joskus!

Lukaška näytti kokonaan tyyntyneen ja käsittäneen Oleninin suhteen häneen. Hänen tyyneytensä ja käytöksensä yksinkertaisuus ihmetytti Oleninia eikä ollut oikein hänen mieleensä. He juttelivat kauan, ja Lukaška läksi hänen luotaan vasta myöhään, selvänä (hän ei ollut koskaan juovuksissa), vaikka olikin paljon ryypännyt, puristaen Oleninin kättä.

Olenin katsoi ikkunasta nähdäkseen, mitä hän aikoi tehdä lähdettyään hänen luotaan. Lukaška kulki hiljaa, pää alas vaipuneena. Talutettuaan sitten hevosensa portin taakse hän äkkiä ravisti päätään, kuin kissa hyppäsi sen selkään, tarttui suitsiin ja hihkaisten antoi kiittää pitkin katua. Olenin arveli, että hän menee iloaan Marjankalle jakamaan; mutta vaikka Luka ei tehnyt niin, oli hänen mielensä niin iloinen kuin olla voi. Hän iloitsi kuin pieni poika eikä voinut olla kertomatta Vanjušalle, että oli lahjoittanut hevosen Lukalle, vieläpä miksi oli lahjoittanut ja koko uuden teoriasa onnesta. Vanjuša ei hyväksynyt sitä teoriaa ja ilmoitti *laržang ilniaapaa*¹, ja siksi se kaikki on tyhmää.

¹ L'argent il n'y a pas = ei ole rahaa. (Suom. muist.)

Lukaška poikkesi kotiinsa, hyppäsi hevosen selästä ja antoi sen äidilleen käskien päästämään sen kasakkain hevoslaumaan; itsensä piti hänen vielä samana yönä palata asemalle. Mykkä otti viedäkseen hevosen ja merkeillä näytti, että jos hän tapaa miehen, joka hevosen lahjoitti, niin kumartaa hänelle maahan asti. Eukko vain pudisti päätään pojan kertomukselle ja mielessään vakuutteli, että poika oli varastanut hevosen, ja siksi käski mykän viedä hevosen laumaan jo ennen päivän nousua.

Lukaška meni yksin asemalle ja lakkaamatta mietiskeli Oleninin tekoa. Vaikkei hevonen ollutkaan hyvä hänen mielestään, maksoi se kuitenkin vähintään neljäkymmentä ruplaa, ja Lukaška oli lahjasta hyvin hyvillään. Mutta miksi tämä lahja oli annettu, sitä hän ei voinut käsittää, eikä siksi tuntenut pienintäkään kiitollisuuden tunnetta. Päinvastoin hänen päässään kierteli epäselvää epäluuloa junkkarin aikeiden huonoudesta. Mitä nuo aiheet olivat, hän ei voinut tehdä itselleen selväksi, mutta myös siihen uskoon jääminen, että tuntematon mies, vain hyvästä sydäimestä, ilman mitään syytä lahjoittaisi hänelle neljäkymmenen ruplan hevosen, tuntui hänestä mahdottomalta. Jos olisi ollut juovuksissa, niin kävisi sitä vielä ymmärtäminen: tahtoi olla reima mies. Mutta junkkari oli selvällä päällä ja siksi varmaan tahtoi lahjoa hänet johonkin huonoon tekoon. »No, älä luule!» — ajatteli Lukaška, — »hevonen on minun, ja sittenpä hän nähdään. Pidän minä silmäni auki. Kuka pettää ja kuka petetään, se sitten nähdään!» ajatteli hän tuntien tarvetta olla varuillaan Oleninin suhteen ja siksi koettaen synnyttää itsessään pahansuopaa tunnetta häneen. Hän ei kenellekään kertonut, kuinka oli saanut hevosen. Toisille kertoi ostaneensa; toisista suoriutui välttelevin vastauksin. Mutta stanitsassa saatiin totuus pian tietää. Lukaškan äiti, Marjana, Ilja Vasiljevitš ja muut kasakat, jotka saivat kuulla Oleninin

ilman aikojaan antamasta lahjasta, tulivat ymmälle ja alkoivat varoa junkkaria. Tästä pelosta huolimatta tuo teko heittäi heissä suurta kunnioitusta Oleninin *vaatimattomuuteen* ja rikkauteen.

— Kuule, viidenkymmenen ruplan hevosen työnsi Lukaškalle junkkeri, joka asuu Ilja Vasiljevitsin luona, — puhui eräs. — Rikas!

— Olen kuullut, — vastasi toinen syvämietteisesti. — Varmaan on tehnyt jotakin hyvää hänelle. Katsotaan, katsotaan, mikä siitä tulee. Mikä onni riuhkaisijalle!

— On niillä juonensa, noilla junkkereilla, hitto viel! — puhui kolmas. — Nurkan alle tulen pistää taikka muuta . . .

XXIII.

Oleninin elämä kulki yksitoikkoisesti, tasaisesti. Päällystön ja toverien kanssa hänellä oli vähän tekemistä. Rikkaan junkkarin asema Kaukasiassa on erittäin edullinen tässä suhteessa. Töihin ja opetusharjoituksiin häntä ei lähetetty. Hänen sotaretkensä vuoksi oli ehdotettu hänen koroittamistaan upseeriksi, ja siihen saakka hän oli saanut jäädä rauhaan. Upseerit pitivät häntä ylimysmielisenä ja siksi noudattivat arvokkuutta käytöksessään häntä kohtaan. Korttipeli ja upseerijuomingit lauluineen, joista hän oli osastossaan saanut kokemusta, eivät tuntuneet hänestä houkuttelevilta, ja hän puolestaan myös vetäytyi pois upseerien seurasta ja upseeri-elämästä stanitsassa. Upseeri-elämällä stanitsoissa on jo kauan ollut määrätty muotonsa. Kuten jokainen junkkari tai upseeri linnavaessa säännöllisesti juo portteria, pelaa štossia, kiistelee sotaretkipalkinnoista, niin hän stanitsassa säännöllisesti juo talonväen kanssa tšihiriä, kestitsee tyttöjä makeisilla ja hunajalla, liehittelee kasakat-

taria, joihin rakastuu ja joita jotkut ovat ottaneet vaimokseenkin. Olenin oli aina elänyt omaa elämätään ja sileäksi tehtyihin teihin oli hänellä luontainen vastenmielisyyys. Eikä hän täälläkään kulkenut kaukasialaisen upseerin sileäksi poljettua raidetta.

Ihan itsestään kävi niin, että hän heräsi juuri päivän valjetessa. Juotuaan teetä ja ihastuksin katseltuaan rappusiltaan vuoria, aamua ja Marjankaa, hän puki ylleen rikkinäisen härännahkatakin, liotetut jalkineet, joissa oli pelkästään pohjat, pani vyölleen tikarin, otti pyssyn, evästä ja tupakkaa varten laukun, kutsui koiran ja läksi noin kuudetta käydessä aamulla stanitsan takaiseen metsään. Noin seitsemättä käydessä illalla hän palasi väsyksissä, nälissään, viisi, kuusi fasaania vyöllä, välistä nelijalkainen otus mukanaan, eväs- ja savukepussi koskemattomana. Jos ajatukset päässä olisivat olleet samalla lailla järjestetyt kuin savukkeet pussissa, niin olisi voinut nähdä, ettei siinä koko noina neljänätoista tuntina ainoakaan ajatus ollut liikkunut. Hän tuli kotiin henkisesti virkeänä, voimakkaana ja tuntien täyttää onnea. Hän ei saattanut sanoa, mitä oli koko tuon ajan ajatellut: oikeastaan ei ajatuksia eikä muistoja eikä unelmia kulkenut hänen päässään, vaan palasia niistä kaikista. Jos hän havahtuu kysymään mitä nyt ajatteli, niin hän tapaa itsensä joko kasakkana, joka on työssä puutarhoissa kasakavaimonsa kanssa, tai abrekkinä vuorilla, tai metsäsikana, joka juoksee juuri häntä pakoon. Ja koko ajan hän kuuntelee, katselee ympärilleen ja odottaa fasaania, metsäsikaa tai hirveä.

Iltaisin istuu ihan ehdottomasti hänen luonaan Jeroška-setä. Vanjuša noutaa kahdeksannesvedroon astialla tšihiriä, ja he tarinoivat hiljaa, juovat kylläkseen ja eroavat makuulle tyytyväisenä kumpikin. Huomiseksi taas metsästys, taas terve väsymys, tarinan kuluessa taas samanlainen juonti,

ja taas he ovat onnellisia. Välistä hän pyhänä tai lomapäivänä oli koko päivän kotona. Silloin oli parhaana ajanvietteenä Marjanka, jonka jokaista liikettä hän, itse sitä huomaamatta, ahneesti seurasi ikkunoistaan tai rappusiltaan. Hän katseli Marjanaa ja rakasti häntä, niin tuntui hänestä, samoin kuin rakasti vuorten ja taivaan kauneutta, eikä hän aikonut ruveta mihinkään suhteisiin häneen. Hänestä tuntui, ettei hänen ja Marjanan välille saata tulla sitä suhdetta, joka on mahdollinen tuon tytön ja Lukaška-kasakan välillä, vielä vähemmin sitä, joka on mahdollinen rikkaan upseerin ja kasakkatytön välillä. Hänestä tuntui, että jos hän koettaisi tehdä sitä, mitä hänen toverinsa tekivät, niin hän vaihtaisi koko nautintonsa, joka hänellä oli tarkastelusta, suunnattomiin kärsimyksiin, pettymyksiin ja katumuksiin. Sitä paitsi suhteessaan tähän tyttöön hän oli jo tehnyt uhrautumisen urotyön, joka oli tuottanut hänelle niin paljon nautintoa; mutta ennen kaikkea hän jotenkuten pelkäsi Marjankaa eikä millään ehdolla olisi suostunut sanomaan hänelle leikkilisen rakkauden sanaakaan.

Kerran kesällä Olenin ei mennyt metsälle, vaan istui kotona. Aivan odottamatta tuli hänen luokseen hänen moskovalainen tuttavansa, hyvin nuori mies, jonka hän oli tavannut hienossa maailmassa.

— Ah, mon cher, rakkaani, miten riemastuin kuullessani, että te olette täällä! — aloitti hän moskovalais-ranskalaisella kielellä ja jatkoi samaan suuntaan, höystäen puhettaan ranskalaisilla sanoilla. — Minulle sanottiin: »Olenin.» Mikä Olenin? Minä tulin niin iloiseksi . . . Niin siis johti kohtalo näkemään. No miten te, mitä ja minkä tähden?

Ja ruhtinas Beletskij kertoi koko historiansa: kuinka hän oli tullut toistaiseksi tähän rykmenttiin, kuinka yli päällikkö oli tehnyt hänet adjutantikseen ja miten hän sota

retken jälkeen menee hänen palvelukseensa, vaikka se ei ollenkaan huvita häntä.

— Kun kerran palvelee täällä, tässä korvessa, täytyy ainakin hankkia kariääri... risti... titteli... ylennys kaartiin. Se on kaikki välttämätöntä, jos kohta ei minulle, niin sukulaisille, tuttaville. Ruhtinas otti minut hyvin hyvästi vastaan; hän on hyvin kelpo ihminen, — puhui Beletskij herkeämättä. — Sotaretken tähden on hänelle pyydetty annan-ristiä. Ja nyt minä olen täällä sotaanlähtöön saakka. Täällä on mainiota. Mitä naisia!... No, entä miten te voitte? Minulle kertoi kapteenimme — tunnettehan, Startsev: hyväntahtoinen, tyhmä olento? — hän kertoi, että te elätte kauheata raakalais-elämää, ette seurustele kenenkään kanssa. Käsitän, ettette halua tulla lähelle täällä olevia upseereja. On niin hauska, nyt me seurustelemme yhdessä. Minä olen asettunut tänne aliupseerin luo. Siellä kun on tyttö, Ustenjka! Kuulkaa, se on kerrassaan ihana!

Ja yhä vain satoi ranskalaisia ja venäläisiä sanoja siitä maailmasta, jonka Olenin oli luullut jättäneensä ainiaksi. Yleinen mielipide Beletskistä oli se, että hän oli herttainen ja hyväntahtoinen nuori mies. Kenties hän todella olikin semmoinen; mutta Oleninista hän oli herttaisista, sievistä kasvoistaan huolimatta, erinomaisen epämiellyttävä. Hänestä niin tuoksahti kaikki se saasta, josta hän oli tehnyt eron. Mutta kaikkein harmillisinta oli hänestä se, ettei hän voinut, ei ollenkaan kyennyt jyrkästi sysäämään luotaan tuota toisesta elämästä olevaa ihmistä, aivan kuin tuolla hänen vanhalla, entisellä maailmallaan olisi ollut epäamättömiä oikeuksia häneen. Hän tunsu kiukkua Beletskiä ja itseään kohtaan ja vasten omaa tahtoaan pani ranskalaisia lauseita puheeseensa, osoitti mielenkiintoa ylipäällikköön ja moskovalaisiin tuttaviin ja sen perustuksella, että he molemmat kasakkastanitsassa puhuivat ranskansekaista kieltä,

lausui halveksivia sanoja upseeritovereista, kasakoista ja ystävällisesti kohteli Beletskiä luvaten tulla hänen luokseen ja pyytäen häntä käymään luonaan. Olenin ei kumminkaan mennyt Beletskin luo. Vanjuša kehui Beletskiä sanoen, että siinä oli oikea herra.

Beletskij kävi suoraan tavallisen rikkaan kaukasialaisen upseerin stanitsa-elämään. Oleninin silmissä hänestä tuli yhdessä kuukaudessa melkein vakinaisen stanitsalaisen kaltainen: hän juotteli ukkoja, piti illanviettoja ja itse kävi tyttöjen iltakemuissa, kehui voittojaan, vieläpä pääsi siihen saakka, että tytöt ja vaimot ristivät hänet syystä tai toisesta vaariksi, ja kasakat, joiden mielessä tämä viiniä ja naisia rakastava mies oli selvästi määriteltynä, tottuivat häneen ja mieltyivät enemmän kuin Oleniniin, joka oli heille arvoitus.

XXIV.

Kello oli viisi aamulla. Vanjuša lietsoi saappaan varrella samovaria majan rappusilla. Olenin oli jo ratsastaen lähtenyt Terekiin uimaan. (Hän oli äskettäin keksinyt itselleen uuden hovin — uittaa hevosta Terekissä). Emäntä oli *pirtissä*, jonka piipusta nousi lämpiävän uunin musta, paksu savu; tyttö karsinassa lypsi puhvelilehmää. »Eipäs pysy alallaan, mokoma!» — kuului sieltä hänen kärsimätön äänensä ja heti sen jälkeen kuului tahdikas lypsämisen sohotus. Kadulta, talon kohdalta, kuului hevosen rivakka käynti, ja Olenin ratsasti *ilman satulaa* kauniin, kiiltävän kostean, tumman-harmaan hevosen selässä portille. Marjanan kaunis pää, johon oli punainen liina kasakattarien käyttämään tapaan sidottu, pisti ulos karsinasta ja taas katosi. Oleninin yllä oli punainen kanausi-paita¹, valkea tšerkessitakki, joka oli

¹ Kanausiksi sanotaan kaukasialaista silkkiä. (Suom. muist.)

kiinni remmillä, ja korkea lakki. Remmistä riippui tikari. Hän istui hiukan keikailevasti lihavan, märän hevosensa selässä ja pitäen kiinni pyssystä, joka oli hänen selässään, kumartui avaamaan porttia. Hänen hiuksensa olivat vielä märät, kasvot loistivat nuoruutta ja terveyttä. Hän kuvitteli olevansa kaunis, sukkela ja džigitin näköinen; mutta se oli erehdys. Jokaisen tottuneen kaukasialaisen silmissä hän oli sittenkin sotamies. Huomattuaan tytön kurkistautuvan pään hän erittäin ketterästi kumartui, työnsi syrjään vitsaveräjän ja nostaen ohjaksia heilautti vitsaa ja ajoi pihaan. »Onko tee valmis, Vanjuša?» — huusi hän iloisesti, katso-matta karsinan oveen. Hänen oli hauska nähdä kuinka kaunis hevonen, puristaen kokoon selkäpuoltaan, tempoen suitsista ja joka lihas väristen, valmiina päästäkseen hyppäämään aidan yli, kuopi pihan kuivanutta savea. »*See pree!*¹ — vastasi Vanjuša. Oleninista tuntui, että Marjanan kaunis pää yhä katseli karsinasta, mutta hän ei vilkaissut tyttöön. Hypättyään hevosen selästä Olenin, jonka pyssy takertui portaisiin, teki kömpelön liikkeen ja säikähtäen vilkaisi karsinaan, mistä ei näkynyt ketään, kuului vain sama tahdikas lypsämisen sohina.

Käytyään majassa hän tuli sieltä takaisin vähän ajan kuluttua ja mukanaan kirja ja piippu istuutui syrjään teelasin ääreen, mihin eivät vielä aamun vinot säteet päässeet. Hän ei aikonut mennä minnekään tänään aamupäivällä ja ajatteli kirjoittaa kirjeitä, jotka olivat jo kauan lykkäytyneet päivästä toiseen, mutta miten lie ollut hänen vaikea jättää paikkaansa rappusilla ja majaan teki mieli yhtä vähän kuin vankikoppiin. Emäntä oli lämmittänyt uunin, tyttö oli ajanut laitumelle karjan ja tultuaan takaisin ruvennut aivotviereltä kizjakkia kokoamaan. Olenin luki, mutta ei

¹ C'est prêt = on valmis. (Suom. muist.)

tajunnut mitään siitä, mitä oli hänen edessään auki olevassa kirjassa. Hän siirsi vähänväliä siitä pois silmänsä ja katsoi edessään liikuskelevaa voimakasta nuorta naista. Kulkipa tuo nainen aamun kosteaan varjoon, jonka loi talo, menipä hän iloisen, virkeän valon kirkastaman pihan keskelle, jolloin koko hänen solakka, heleään puettu vartalonsa loisti auringon valossa ja loi mustan varjon, — hän pelkäsi yhtä paljon yhdenkään hänen liikkeensä kadottamista. Häntä riemastutti nähdä, miten vapaasti ja sirosti hänen vartalonsa taipui; miten vaaleanpunainen paita, joka oli koko hänen pukunsa, meni poimuihin hänen rintansa kohdalta ja solakoita jalkoja pitkin; miten hänen vartalonsa ojentui ja hänen kiinteäksi vedetyn paitansa alta vahvasti kuulsivat hengittävän rinnan piirteet; kuinka kapea jalkapohja, jota peitti vanhat punaiset korkeakorkoiset naisenkengät, muotoaan muuttamatta kävi maahan; kuinka voimakkaat kädet käärityin hihoin ja lihaksien jännittyessä ikäänkuin vihoissaan heittivät lapiota ja kuinka syvät mustat silmät katselivat joskus häneen. Vaikkakin hienot kulmakarvat rypistyivät, kuvastui silmissä tyytyväisyys ja oman kauneuden tunto.

— Kuulkaa, Olenin, joko olette kauan ollut ylhäällä?
— sanoi Beletskij, joka kaukasialainen upseeritakki yllään astui pihalle ja kääntyi Oleniniin.

— Aa, Beletskij! — lausui Olenin ojentaen kätensä.
— Miten te näin varhain?

— Minkä sille voi! Ajoivat. Minun luonani on kohta juhla. Marjana, tulethan sinä Ustenjkan luo? — kääntyi hän tyttöön.

Oleninia hämmästytti, miten Beletskij saattoi niin huolettomasti kohdella tuota naista. Mutta Marjana, aivan kuin ei olisi kuullut, painoi alas päänsä ja heittäen lapion olalleen meni reippain, miehekkäin askelin pirttiin.

— Kainostele tyttökulta, kainostele, — virkkoi hänen jälkeensä Beletskij. Teitä kainostele, — ja hymyillen iloisesti juoksi rappusille.

— Mitkä kemut teillä on? Kuka on teidät ajanut?

— Ustenjkan, minun emäntäni luona on kemut, ja tekin olette kutsuttu. Kemut, se on piirakasta ja joukko naisia.

— Mitä me sitten teemme siellä?

Beletskij hymyili ovelasti ja iskien silmää osoitti päälleen pirttiin, jonne Marjana oli kadonnut.

Olenin kohotti olkapäitään ja punastui.

— Totisesti te olette kummallinen mies, — sanoi hän.

— No, selittäkää! . . .

Olenin rypisti otsaansa. Beletskij huomasi sen ja hymyili mielistelevästi.

— Miten ihmeen tavalla te, — sanoi hän, — asutte samassa talossa . . . ja noin mainio tyttö, erinomainen tyttö, täydellinen kaunotar! . . .

— Hämmästyttävä kaunotar! Minä en ole nähnyt niin kauniita naisia, — sanoi Olenin.

— No, ja miten? — kysyi Beletskij aivan ymmällä.

— On kenties kummallista, — vastasi Olenin, — mutta miksipä en kertoisi miten on laita. Siitä saakka, kun olen asunut täällä, on kuin ei minuun naiset mitenkään kuuluisi. Ja hyvä se onkin, uskokaa! Ja mitä yhteistä voikaan olla meidän ja näiden naisten välillä? Jeroška — se on toinen asia: hänellä ja minulla on yhteinen into — metsästys.

— No jopa jotakin, mitä yhteistä! . . . Mitä yhteistä on sitten minulla ja Amalia Ivanovnulla? Sama juttu. Te sanotte, että ne ovat likaisia, — no, se on toinen asia . . . A la guerre, comme à la guerre.

— Minä en ole tuntenut Amalia Ivanovnoita enkä ole voinut koskaan niiden kanssa seurustella, — vastasi

Olenin. — Niitä ei saatakaan kunnioittaa, mutta näitä minä kunnioitan.

— No kunnioittakaa sitten, — kukas teitä estää!

Olenin ei vastannut. Hän näytti tahtovan saada sanotuksi loppuun, mitä oli aloittanut. Se oli hänelle liian kipeä asia.

— Minä tiedän olevani poikkeus... — Hän oli ilmeisesti hämillään. — Mutta minun elämäni on tullut sellaiseksi, ettei minulta ainoastaan puutu kokonaan tarve muuttaa sääntöjäni, vaan minä päälle päätteeksi en voisi elää täällä, — puhumattakaan niin hauskesti kuin nyt elän, — jos eläisin teidän tavallanne. Ja sitten minä etsin aivan toista, näen heissä aivan toista kuin te.

Beletskij nosti kulmiaan epäluuloisena.

— Tulkaa kumminkin illalla luokseni, Marjanakin tulee, teen teidät tutuiksi. Tulkaa, olkaa hyvä! Niin, tulee ikävä, jos jäätte pois. Tuletteko?

— Minä tulisin; mutta totta puhuen minua peloittaa varsinainen huvittelu.

— Oo! — huudahti Beletskij. — Tulkaa vain, minä saan teidät rauhoittumaan. Tuletteko?... Kunniasana?

— Minä tulisin, mutta minä todella en ymmärrä mitä me teemme, mitä osaa me näyttelämme.

— Olkaa hyvä, pyydän teitä. Tulette?

— Kyllä, tulen kenties, — sanoi Olenin.

— Ajatelkaa toki, niin ihania naisia, ettei maailmassa, elää munkkina... minkä ihmeen tähden? Miksi pitää turmella elämänsä eikä käyttää hyväkseen mitä on käytettävissä? Oletteko kuullut, meidän komppaniamme lähtee Vozdviženskajaan.

— Tokkohan. Minulle on kerrottu, että kahdeksas komppania menee, — sanoi Olenin.

— Ei, minä sain kirjeen adjutantilta. Hän kirjoittaa,

että ruhtinas itse on mukana retkellä. Se on hauska, saamme tavata. Minä alan jo saada täällä kylläkseni.

— Kuuluu kohta tulevan hyökkäys.

— Sitä en ole kuullut; mutta sen kuulin, että Krinovitsynille hyökkäysretkestä tuli anna. Hän odotti luutnantin arvoa, — sanoi Beletskij nauraen. Kävipä siinä mainiosti! Hän matkusti esikuntaan.

Alkoi hämärtää ja Olenin rupesi ajattelemaan pitoja. Häntä kiusasi kutsu. Hänen mielensä teki mennä, mutta tuntui kummalliselta, oudolta ja hiukan peloittavalta ajatella, millaista siellä tulisi olemaan. Hän tiesi, ettei kasakoita eikä eukkoja eikä ketään paitsi tyttöjä varmaan ole siellä. Mitä hän siitä tulee? Miten on siellä oltava? Mitä puhuttava? Mitä naiset siellä puhuvat. Mikä suhde on hänen ja noiden sivistymättömien kasakkatyttöjen välillä? Beletskij oli kertonut niin kummallisista, kyynillisistä ja samalla ankarista suhteista . . . Hänestä oli omituista ajatella, että hän tulee siellä olemaan samassa tuvassa kuin Marjana ja kenties hänen pitää puhella hänen kanssaan. Hänestä se tuntui mahdottomalta, kun hän muisteli Marjanan ylevää ryhtiä. Beletskij taas oli kertonut, että se oli kaikki niin yksinkertaista. »Ihan kohan Beletskij kohtelee Marjanaakin samoin? Tekee mieli nähdä. — Ei, parempi on olla menemättä. Se on kaikki alhaista, likaista ja ennen kaikkea ihan tyhjää.» Mutta taas häntä vaivasi kysymys: kuinka siellä kaikki käy päinsä? Ja häntä tavallaan sitoi antamansa lupaus. Hän läksi tekemättä päätöstä suuntaan tai toiseen, mutta tuli Beletskille saakka ja meni hänen luokseen.

Maja, jossa Beletskij asui, oli samanlainen kuin Olenininkin asunto. Se oli pylväillä kahden arssinan korkeudessa maasta ja siinä oli kaksi kamaria. Ensimmäisessä, johon Olenin oli noussut jyrkkiä portaita, oli höyhenpatjoja, mattoja, peitteitä, päänalusia, jotka oli kasakkain tavalla kauniisti ja

taiteellisesti järjestetty vierekkäin toisen valtaseinän viereen. Sivuseinällä taas riippui kuparivateja ja aseita; penkin alla oli arbuuseja ja melooneja. Toisessa huoneessa oli suuri uuni, pöytä, penkkejä ja vanhauskoisten pyhäinkuvia. Siinä asuskeli Beletskij laskossänkyineen, sälyineen, kapsäkkeineen, seinämattoineen, jolla riippui aseita, sekä pöydälle asetettuine toalettiesineineen ja valokuvineen. Silkkinen yönuttu oli heitetty penkille. Pulska, siisti Beletskij itse makasi alusvaatteisillaan vuoteellaan ja luki *Les trois mousquetaires*'ia (Kolmea muskettisoturia).

Beletskij hyppäsi pystyyn.

— Katsokaa, miten asun! Eikös kelpaa? No, hyvä että tulitte. Niillä on siellä jo kauhea touhu. Tiedättekö, miten piirakat tehdään? Taikinasta, sianlihasta ja viinirypäleistä. Mutta ei koko niksi siinä ole. Katsokaapas, mikä hyörinä!

He näkivät todellakin ikkunasta ihmeellisen touhun talon pirtissä. Tytöt milloin mitäkin juoksuttivat eteisestä ja juoksivat takaisin.

— Joko kohta? — kysyi Beletskij.

— Paikalla! Vai joko olet, vaari, nälissäsi! — ja majasta kuului kimeä kikatus.

Ustenjka, pulleahko, punakka, sievännäköinen tyttö, hihat käärittyinä juoksi Beletskin majasta lautasia.

— Äh, sinä! Särjenkö lautasesi, — vinkui hän Beletskille. — Tulisit sinä auttamaan, — huusi hän nauraen Oleninille. — Ja varustapas prenikat ja konvehdit tytöille.

— Onko Marjanka tullut? — kysyi Beletskij.

— Mitenkäs muuten? Hän toi taikinaa.

— Uskotteko, — sanoi Beletskij — että jos pukisi kauniiksi tuon Ustenjkan ja siistisi ja putsaisi hiukan, hänestä tulisi kauniimpi kaikkia meidän kaunottariamme. Oletteko nähnyt kasakkanaista Borštševaa? Hän meni

naimisiin everstin kanssa. Voi sentään mikä dignité (arvokkuus)! Mistä se johtuu . . .

— En ole nähnyt Borštševaa, mutta minusta ei voi olla mitään tuota pukua kauniimpaa.

— Ah, minä voin niin tottua vaikka minkälaiseen elämään, — sanoi Beletskij iloisesti huoaten. — Menen katsomaan, mitä ne siellä tekevät. — Hän heitti aamunutun ylleen ja juoksi. — Toimittakaa te makeisia! — huusi hän.

Olenin lähetti sotamiespalvelijan hakemaan prenikoita ja hunajaa, ja niin ilkeä oli hänestä antaa rahoja, tuntui kuin hän olisi jonkun lahjonut, ettei hän vastannut mitään varmaa palvelijan kysymykseen: »Paljonko on ostettava piparikakkuja, paljonko hunajakakkuja».

— Miten tahdot.

— Koko rahalla? — merkitsevästi kysyi vanha sotamies. — Piparikakut ovat kalliimpia. Kuudellatoista ovat myyneet.

— Koko rahalla, koko rahalla! — sanoi Olenin ja istuutui akkunan luo, itsekin ihmeissään, miksi hänen sydämensä löi niinkuin hän olisi ryhtymässä johonkin törkeään ja huonoon.

Hän kuuli, mikä huuto ja kirkuna tyttöjen pirtissä nousi, kun Beletskij tuli sinne, ja muutaman minuutin perästä hän näki, kuinka tämä rääkyen, meluten ja nauraen tuli sieltä alas ja juoksi pois rappusilta.

— Ajoivat! — sanoi hän.

Muutaman minuutin kuluttua Ustenjka astui majaan ja kutsui juhlallisesti vieraat ilmoittaen, että kaikki on valmiina.

Kun he tulivat majaan, oli todellakin kaikki valmiina, ja Ustenjka korjasi seinää vasten olevia patjoja. Pöydällä, jota peitti kohtuuttoman pieni liina, oli tšehirillä täytetty karahvi ja kuivaa kalaa. Majassa oli taikinan ja viinirypälei-

den hajua. Tyttöjä noin kuusi kappaletta, koreissa bešme-teissä ja liinattomin päin, tavallisuuden mukaan peliheteli uunin takana nurkassa, kuiskaillen, nauraen ja kikatellen.

— Pyydämme ystävällisesti juhlimaan minun päivänäni, — sanoi Ustenjka kutsuen vieraita pöydän luo.

Tyttöjen parissa, jotka poikkeuksetta olivat kauniita, Olenin huomasi Marjankan, ja hänen oli paha ja ilkeä olla, kun hän kohtasi hänet niin inhoittavassa ja nolossa tilaisuudessa. Hän tunsi olevansa tyhmä ja kömpelö ja päätti tehdä aivan niin kuin Beletskij tekee. Beletskij meni hiukan juh-lallisesti, mutta itsetietoisesti ja luontevasti pöydän luo, joi maljan Ustenjkan terveydeksi ja käski muita tekemään samoin. Ustenjka ilmoitti, etteivät tytöt juo.

— Voisihan ehkä hunajan kanssa, — sanoi jokin ääni tyttöjen joukosta.

Huudettiin sotamiespalvelijaa, joka juuri oli palannut puodista tuoden hunajaa ja makeisia. Sotamies kulmaina alta puoleksi kateellisesti, puoleksi halveksivasti katsahti tuohon muka kemuilevaan herrasväkeen ja huolellisesti ja sääntilleen antoi harmaaseen paperiin käärityn hunajapötökyä ja prenikat ja aikoi juuri tehdä laveasti selkoa hinnasta ja takaisin annetusta rahasta, kun Beletskij ajoi hänet pois.

Sekoitettuaan hunajaa tšihirillä täytettyihin laseihin ja komeasti heitettyään kolme naulaa prenikoita pöydälle Beletskij kiskoi väkisin tyttöjä heidän nurkastaan, pani istu-maan pöydän ääreen ja ryhtyi jakamaan heille prenikoita. Olenin huomaamattaan tuli nähneeksi, miten Marjanan päivettynyt pienenlainen käsi sieppasi kaksi pyöreätä pipar-kakkua ja yhden ruskean prenikan, tietämättä mitä niille tekisi. Keskustelu sujui kankeasti ja kuivasti huolimatta Ustenjkan ja Beletskin arkailemattomuudesta ja heidän halustaan huvittaa seuraa. Olenin oli hämillään, mietiskeli, mitä sanoisi, tunsi herättävänsä uteliaisuutta, kenties tule-

vansa naurunalaiseksi ja tartuttavansa toisiin ujoutensa. Hän punehtui ja hänestä tuntui, että etenkin Marjanan oli paha olla. »Varmaankin he otaksuvat saavansa meiltä rahaa?» — ajatteli hän. — »Miten me saatamme antaa? Ja kun antaisimme mitä pikimmin ja lähtisimme!»

XXV.

— Kuinka sinä et tunne hyyryläistäsi? — sanoi Beletskij kääntyen Marjanaan.

— Miten hänet tuntisin, kun ei käy meillä koskaan? — sanoi Marjana katsahtaen Oleniniin.

Olenin säikähti jostakin syystä, punehtui ja tietämättä mitä sanoisi, virkkoi:

— Minä pelkään äitiäsi. Hän haukkui minut niin ensi kerralla, kun pistäysin teillä.

Marjanka purskahti nauramaan.

— Ihanko sinä säikähdit? — sanoi hän, katsahti Oleniniin ja kääntyi pois.

Nyt Olenin näki ensi kerran kaunottaren kasvot kokonaan, ennen hän oli nähnyt tytön liina päässä silmiin saakka. Ei häntä suotta pidetty stanitsan ensimmäisenä kaunottarena. Ustenjka oli sievä tyttö, pienenlainen, täyteläinen, punaposkinen, silmät olivat iloiset, ruskeat, punaisilla huulilla ainainen hymy, ja hän nauroi aina ja lörpötti. Marjana sen sijaan ei ollut ollenkaan *sievä*, hän oli *kaunotar*! Hänen kasvopiirteensä olisivat saattaneet näyttää liian miehekkäiltä ja melkein raaoilta, jollei hänellä olisi ollut niin solakka vartalo ja rinta ja hartiast, ja etenkin, jollei olisi ollut tuota ankaraa ja samalla viehoa ilmettä pitkissä mustissa silmissä, joita ympäröi tumma varjo mustien kulmakarvain alla, ja suun ja hymyn hyväilevää sävyä. Hän hymyili harvoin, mutta sen

sijaan hänen hymynsä aina hurmasi. Hänestä huokui naisellista voimaa ja terveyttä. Kaikki tytöt olivat kauniita, mutta hekin, samoin kuin Beletskij ja sotamiespalvelija, joka oli tuonut prenikoita, kaikki huomaamattaan katsoivat Marjanaa ja kääntyessään tyttöihin päin kääntyivät hänen puoleensa. Hän näytti toisten parissa ylpeältä ja iloiselta kunin-gattarelta.

Koettaen pysyttää kemut säädyllisinä Beletskij lörpöteli taukoamatta, antoi tyttöjen tarjota tšihiriä, kujeili heidän kanssaan ja teki lakkaamatta Oleninille ranskaksi rivoja huomautuksia Marjankan kauneudesta, Marjankan, joka muka oli »teidän», *la votre*, ja käski Oleninia tekemään samaa, mitä itse teki. Oleninin tuli yhä tukalampi ja tukalampi olla. Hän etsi tekosyytä juostakseen tiehensä, kun Beletskij julisti, että nimipäiväsankarin Ustenjkan pitää suudella tarjotessaan tšihiriä. Tyttö suostui, mutta ehtona oli se, että hänen tarjottimelleen pantaisiin rahoja kuten tehdään häissä. »Hittoko minut toi tähän vietävän juhlaan!» sanoi itseksensä Olenin, nousi ja aikoi lähteä.

— Minnekä te?

— Menen tupakkaa hakemaan, — sanoi Olenin aikoen lähteä. Mutta Beletskij tarttui hänen käteensä.

— Minulla on rahaa, — sanoi hän hänelle ranskaksi.

»En pääse, — tässä on maksettava», ajatteli Olenin, ja häntä alkoi kovasti harmittaa oma kömpelyytensä. »Enkö minä sitten voi tehdä, mitä Beletskikin tekee? Ei olisi pitänyt tulla; mutta kun on kerran tullut, ei saa turmella heidän hauskuuttaan. On juotava kasakkain tavalla, ja ottaen tšapurin (puisen maljan, johon menee noin kahdeksan lasia) hän kaatoi viiniä ja joi melkein kaiken. Tytöt hämillään ja melkein säikähdyksissään katselivat häntä, kun hän joi. Se oli heistä kummallista ja säädytöntä. Ustenjka tarjosi heille vielä yhden lasin ja suuteli kumpaakin.

— Nyt tytöt juhlimaan, — sanoi hän helistellen lautasellaan neljää ruplanrahaa, jotka he olivat antaneet.

Oleninin ei enää ollut paha olla. Hän rupesi puhelemaan.

— No nyt sinun, Marjana, on tarjottava suutelemalla, — sanoi Beletskij tarttuen tytön käteen.

— Näin minä sinua suutelen! — sanoi tyttö, leikillään hosuen häntä kohti.

— Vaaria käy suuteleminen rahattakin, — yhtyi puheeseen toinen tyttö.

— Kas mestaria! — sanoi Beletskij ja suuteli tyttöä, joka koetti häntä ajaa luotaan. — Ei, tarjoa sinä! → vaati Beletskij kääntyen Marjanaan, — tarjoa hyyryläisellesi. — Ja ottaen tyttöä kädestä hän vei hänet penkille ja pani istumaan Oleninin viereen.

— Mikä kaunotar! — sanoi hän kääntäen tytön pään profiiliin.

Marjana ei vastustellut, vaan ylpeästi hymyillen loi Oleniniin pitkät silmänsä.

— Kaunotar, — toisti Beletskij.

»Enkö ole kaunotar!» näytti Marjanan katse toistavan. Olenin, punnitsematta ollenkaan mitä teki, syleili Marjanaa ja tahtoi suudella häntä. Tyttö tempasi äkkiä itsensä irti, tyrkkäsi tieltään Beletskin ja pöydän kannen ja pakeni uunin luo. Nousi huuto, kikatus. Beletskij kuiskasi jotakin tytöille, ja äkkiä he kaikki juoksivat tuvasta eteiseen ja sulkivat oven.

— Miksi sinä Beletskiä suutelit, mutta et tahdo minua suudella? — kysyi Olenin.

— Kun en tahdo, niin sillä hyvä, — vastasi tyttö väräytellen alahuultaan ja silmäluomiaan. — Hän on vaari, — lisäsi hän hymyillen. Marjana meni ovelle ja rupesi sitä jyskyttämään. — Jätittekös lukon taakse, paholaiset!

— Mitäs siitä, olkoot siellä, me olemme täällä, — sanoi Olenin läheten häntä.

Marjana rypisti otsaansa ja työnsi jyrkästi hänet kädellään luotaan. Ja taas hän näytti Oleninista niin majesteettisen kauniilta, että hän havahtui ja häpesi tekoaan. Hän meni ovelle ja alkoi tempoa sitä.

— Beletskij, avatkaa, — mitä tyhmää leikkiä?

Marjana alkoi taas nauraa kirkasta, onnellista nauruaan.

— Oh, pelkäätkö minua? — sanoi hän.

— Kun istuisit enemmän Jeroškan kanssa, niin rupeaisivat tytöt sinusta pitämäänkin . . . — Ja hän hymyili ja katsoi Oleninia suoraan ja läheltä silmiin.

Olenin ei tietänyt mitä sanoisi.

— Entä jos kävisin teidän luonanne? . . . — sanoi hän odottamatta.

— Sitten olisi toista, — virkkoi tyttö keikauttaen päätään.

Silloin Beletskij sysäsi oven auki ja Marjana karkasi Oleninin luota, niin että hänen lanteensa sattui Oleninin jalkaan.

»Kaikki on roskaa, mitä olen tähän saakka ajatellut: niin rakkaus, uhrautuvaisuus kuin Lukaškin. On vain olemassa onni: kuka on onnellinen, se on oikeassakin», välähti Oleninin päässä, ja itseäänkin hämmästyttävällä voimalla hän otti kiinni Marjanka-kaunottaren ja suuteli häntä ohimoon ja poskelle. Marjana ei suuttunut, rupesi vain kovasti nauramaan ja juoksi toisten tyttöjen pariin.

Illanvietto päättyikin siihen. Eukko, Ustenjkan äiti, palasi työstä, haukkui tytöt ja ajoi heidät kaikki tiehensä.

XXVI.

»Niin», — ajatteli Olenin palatessaan kotiin — »minun ei tarvitsisi muuta kuin antaa hiukan itselleni valtaa ja minä voisin mielettömästi rakastua tuohon kasakkatyttöön». Hän meni levolle näin ajatellen, mutta arveli, että se on kaikki menevä ohi ja hän palaa entiseen elämäänsä.

Mutta entinen elämä ei palannut. Hänen suhteensa Marjankaan oli muuttunut toiseksi. Seinä, joka oli heidät tähän saakka erottanut, oli särjetty. Olenin tervehti Marjankaa nyt joka kerta tavatessaan.

Isäntä, joka oli tullut kotiin saadakseen vuokran ja joka oli saanut kuulla Oleninin rikkaudesta ja anteliaisuudesta kutsui hänet luokseen. Eukko otti hänet ystävällisesti vastaan ja iltahuvien päivästä saakka Olenin usein iltaisin poikkesi isäntäväkensä luo ja istuskeli heidän luonaan yöhön saakka. Näytti, kuin hän olisi jatkanut entiseen tapaansa elämää stanitsassa, mutta hänen sydämessään oli kaikki mennyt toisin päin. Päivän hän kulutti metsässä, mutta kahdeksan tienoissa, kun alkoi hämärtää, hän pistäysi talonväen luo joko yksin tai Jeroška-sedän kanssa. Talonväki oli häneen jo niin tottunut, että ihmeteltiin, jollei hän tullut. Hän maksoi viinistä hyvin ja oli hiljainen mies. Vanjuša toi hänelle teetä; hän istui uunin luo nurkkaan; eukko puuhaili rauhassa omissa askareissaan ja he juttelivat teetä ja tšihiriä juodessa kasakkain asioista, naapureista, Venäjistä, josta Olenin kertoi ja he kyselivät. Väliin hän otti kirjan ja luki itsekseen. Marjana villin kauriin lailla, jalat sykköryssä allaan, istui uunilla tai pimeässä nurkassa. Hän ei ottanut osaa keskusteluun, mutta Olenin näki hänen silmänsä, kasvonsa, kuuli hänen liikkeensä ja miten hän särki kuoret siemenistä ja tunsi, että Marjana kuunteli koko olennollaan, kun hän puhui, ja tunsi hänen läsnäolonsa, kun luki hiljaa. Välistä hänestä tuntui,

että tytön silmät olivat luodut häneen, ja kun niiden loiste sattui häneen, niin hän tahtomattaan vaikenä ja katsoi Marjanaa. Silloin tyttö heti meni piiloon, ja Olenin, tekeytyen hyvin kiintyneeksi keskusteluun emännän kanssa, kuunteli Marjanan hengitystä ja kaikkia liikkeitä ja odotti, milloin taas kohtaisi hänen katseensa. Kun toisiakin oli läsnä, oli tyttö enimmäkseen iloinen ja ystävällinen hänelle, mutta kahden kesken juro ja töykeä. Väliin Olenin tuli heille, kun Marjana ei vielä ollut palannut ulkoa: yhtäkkiä kuuluvat hänen voimakkaat askelensa ja avatusta ovesta välähtää hänen vaaleansininen karttuunipaitansa. Marjana tulee majan keskelle, näkee hänet — ja tytön silmiin tulee tuskin huomattava ystävällinen hymy, ja Oleninin valtaa ilo ja pelko.

Olenin ei hakenut hänestä mitään, ei halunnut mitään, mutta joka päivä hänen läsnäolonsa tuli hänelle yhä enemmän ja enemmän välttämättömyydeksi.

Olenin oli niin kasvanut kiinni stanitsaelämäänsä, että menneisyys tuntui hänestä joltakin aivan vieraalta, ja tulevaisuudesta, varsinkin poissa siitä maailmasta, jossa hän nyt eli, hän ei ollenkaan välittänyt. Saadessaan kirjeitä kotoaan omaisiltaan ja ystäviltaan hän loukkaantui siitä, että huolehdittiin ilmeisesti hänestä, kuin hän olisi ollut mennyttä miestä, kun hän taas stanitsassaan piti hukkaan joutuneina kaikkia niitä, joiden elämä ei ollut samanlaista kuin hänen. Hän oli vakuuttunut, ettei tule koskaan katumaan irtautumista entisestä elämästään voidessaan nyt järjestää olonsa näin rauhalliseksi ja oman mielensä mukaiseksi stanitsassaan. Sotaretkillä ja linnoituksissa oli hänen hyvä; mutta vasta täältä, vasta Jeroška-sedän siipien alta, omasta metsästään, stanitsan laidassa olevasta majastaan, ja etenkin Marjankaa ja Lukaškaa muistaessa hän näki selvästi sen valheen, jossa oli elänyt ennen ja joka jo silloin oli häntä vaivannut, mutta joka nyt oli tullut hänelle sanomattoman inhoittavaksi ja

naurettavaksi. Hän tunsu itsensä täällä päivä päivältä vapaammaksi ja vapaammaksi ja yhä enemmän ihmiseksi. Kaukasian hän näki nyt aivan toisena kuin oli kuvitellut. Hän ei tavannut täällä mitään, joka olisi muistuttanut hänen haaveitaan tai kuvauksia, joita oli Kaukasiasta kuullut ja lukenut. »Ei täällä ole mitään burkia (viittoja), jyrkäniteitä, Amalat-bekkejä, sankareja eikä pahantekijöitä» — hän ajatteli, — »ihmiset elävät kuten luontokin: kuolevat, syntyvät, tulevat yhteen, taas syntyvät, tappelevat, juovat, syövät, iloitsevat ja taas kuolevat, eikä ole mitään elämän ehtoja, paitsi niitä muuttumattomia, jotka luonto on asettanut auringolle, ruoholle, metsän pedolle, puulle. Muita lakeja ei heillä ole . . . » Ja sen vuoksi nämä ihmiset verrattuina häneen itseensä tuntuivat hänestä ihanilta, voimakkailta, vapailta, ja katsellessa heitä hänen tuli häpeä ja sääli itseään. Usein hän vakaasti aikoi heittää kaikki, kirjoittautua kasakaksi, ostaa tuvan sekä karjaa, ottaa kasakattaren vaimokseen, — ei kuitenkaan Marjanaa, hänet hän luovutti Lukaškalle, — ja elää yhdessä Jeroška-sedän kanssa, käydä hänen kanssaan metsällä ja kalalla ja kasakkain kanssa sotaretkillä. »Miksi en sitten tee sitä? Mitä minä varron? — hän kysyi itseltään. Ja hän hännäsi itseään, hän nolasi itseään: — vai pelkäänkö tehdä mitä pidän järkevänä ja oikeana? Onko todella halu tulla yksinkertaiseksi kasakaksi, elää luontoa lähellä, olla tekemättä kellekään pahaa, vieläpä tehdä hyvää ihmisille, onko tämä haave tyhmempi kuin haaveilla, kuten ennen, että pääsisin esimerkiksi ministeriksi tai rykmentin komentajaksi?» Mutta jokin ääni sanoi hänelle, että hän vielä odottaisi eikä ratkaisisi. Häntä ehkäisi siitä hämärä tunne, ettei hän voinut elää täydellisesti Jeroškan ja Lukaškan elämää, sillä hänen onnensa oli toisenlaista, — häntä pidätti ajatus, että onni on uhrautumisessa. Hänen tekonsa Lukaškalle piti häntä yhä iloisena. Hän lakkaamatta etsi tilaisuutta uhrautua toisten

hyväksi, mutta tilaisuutta ei ilmaantunut. Välistä hän unohti tuon äsken keksimänsä onnen reseptin ja piti itseään mahdollisena sulautumaan Jeroška-sedän elämään; mutta sitten äkkiä hänen muistinsa heräsi, hän sieppasi heti itsetietoisen uhrautumisen ajatuksen ja sen pohjalta tyynesti ja ylpeästi katsoi kaikkia ihmisiä ja toisten onnea.

XXVII.

Vähän ennen viininkorjuuta Lukaška ratsasti Oleninin luo. Hän näytti vielä pulskemmalta kuin tavallisesti.

— No, menetkö sinä naimisiin? — kysyi Olenin ottaen hänet ystävällisesti vastaan.

Lukaška ei vastannut suoraan.

— Olen vaihtanut teidän hevosenne joen takana toiseen. Tässä vasta on hevonen! Siinä on kabardinilainen Lovin leima¹. Pidän siitä ihmeesti.

He tarkastivat uutta hevosta, tekivät sillä ratsastustemppeja pihalla. Ratsu oli todella harvinaisen hyvä: tummanruskea, leveä ja pitkä kiiltokarvainen ruuna, tuuheahäntäinen, harja sileä, hieno ja hyvälajinen, samoin otsatukka. Se oli niin lihava, että sen selkään *voit makuulle mennä*, kuten Lukaška sanoi. Kaviot, silmät, suun aukaisu — kaikki siroa ja selväpiirteistä, kuten on laita vain kaikkein puhdasverisimpäin hevosten. Olenin ei voinut olla ihailematta hevosta. Hän ei ollut vielä nähnyt Kaukasiassa niin pulskaa.

— Entäs juoksu, — sanoi Lukaška taputtaen sen kaulaa, — ja tasakäynti! Ja viisas . . . isäntänsä perässä vain juoksi.

¹ Lovin varsoituslaitoksen leimalla merkityt kabardinihevoset kuuluvat Kaukasian parhaisiin.

— Paljonko annoit väliä? — kysyi Olenin.

— Enpä sitä laskenut, — sanoi Lukaška hymyillen. — Sain kumppanilta.

— Voi ihme sentään, miten pulska hevonen! Mitä tahdot siitä? — kysyi Olenin.

— Antavat ne siitä puolitoista sataa ruplaa, mutta minä annan teille ilman mitään, — sanoi Lukaška iloisesti. — Sanokaa vain, heti saatte. Riisun satulan ja siinä on. Antakaa minun jotenkin palkita teitä.

— Ei, ei mitenkään.

— No, sitten olen tuonut teille *peškešin* (lahjan, tuomisia), — ja Lukaška irroitti vyönsä ja otti toisen tikareista, jotka riippuivat hihnasta. — Joen takaa sain.

— No, kiitos.

— Ja viinirypäleitä lupasi äiti itse tuoda.

— Ei tarvitse, kuittaantuu se muutenkin. Enhän minä rupea antamaan sinulle rahaa tikarista?

— Ei puhuttakaan, vai kumppanien kesken! Joen takana Girei-kaani vei minut majaan, sanoi: ota minkä haluat. Niinpä otin tämän miekan. Semmoinen tapa meillä on.

He menivät majaan ja joivat.

— Jäätkö asumaan tänne? — kysyi Olenin.

— En, tulen jäähyväisille. Minut ovat nyt lähettäneet vartiosta sotnjaan Terekin taakse. Kohta lähdän Nazartoverini kanssa.

— Milloinka häät ovat?

— Tulen pian takaisin, sitten on kihlajaiset, sitten on taas mentävä palvelukseen, — vastasi Luka vastahakoisesti.

— Mitenkäs, kun et sitten saakaan morsiantasi nähdä?

— Mitäpä tuosta! . . . Mitä hänestä katselee? Kun te käytte sotaretkellä, niin kysykää sotnjastamme Lukaška Širokia. Siellä vasta metsäsikoja on! Minä pari tapoin. Vien teidät katsomaan . . . No, hyvästi! Jumalan haltuun!

Lukaška istuutui hevosen selkään ja poikkeamatta Marjankan luo ajoi ratsastustemppuja tehden kadulle, missä Nazarka jo odotti häntä.

— Mitenkä on, eikö mennä? — kysyi Nazarka vilkuttaen silmiään sinne päin, missä Jamka asui.

— Mitenkäs! — sanoi Lukaška. — Tuossa on, vie hänen luokseen hevonen, ja jos viivyn kauan, anna hevoselle heiniä. Aamuksi tulen joka tapauksessa sotnjaan.

— No eikö junkkeri lahjoittanut enää mitään?

— Ei! Lahjoitin onneksi tikarin hänelle, muuten olisi ruvennut hevosta pyytämään, — sanoi Lukaška nousten hevosen selästä ja antaen sen Nazarkalle.

Aivan Oleninin ikkunan alta hän pujahti pihalle ja meni isäntäväen ikkunan luo. Oli jo aivan pimeä. Marjanka paitasillaan suki hiuksiaan menossa nukkumaan.

— Minä olen tässä, — kuiskasi kasakka.

Marjankan kasvot olivat ankaran välinpitämättömät; mutta ne elostuivat heti, kun hän kuuli nimensä. Hän nosti ikkunan ja peloissaan ja iloissaan pisti siitä ulos päänsä.

— Mitä? . . . Mitä tahdot? — sanoi Marjana.

— Avaa, — virkkoi Lukaška. — Laske minut hetkeksi. Miten on ikävä, ihan polttava ikävä!

Hän painoi ikkunasta syliinsä tytön pään ja suuteli sitä.

— Kuule, laske!

— Älä hupsuttele! Usko yhdellä sanalla, en laske.

— Viivytkö vielä kauan?

Lukaška ei vastannut, suuteli vain häntä. Eikä tyttö kysellyt enää.

— Katsopas, eihän näin ikkunasta ylety oikein syleilemäänkään, — sanoi Lukaška.

— Marjanuška! — kuului eukon ääni, — kuka' on luonasi?

Lukaška otti lakkinsa, ettei siitä häntä nähtäisi, ja kyykistyi ikkunan alle.

— Mene pian! — kuiskasi Marjana.

— Lukaška kävi, — vastasi hän äidille, — kysyi isää.

— No kutsu hänet tänne.

— Läksi jo; sano, ettei jouda.

Lukaška todellakin nopein askelin, ruumis kumarassa, pakeni ikkunain alitse pihalle ja juoksi Jamkan luo; Olenin yksin näki hänet. Juotuaan tšihiriä pari pikaria hän ratsasti Nazarkan kanssa stanitsan taa. Yö oli lämmin, pimeä ja hiljainen. He ratsastivat ääneti, vain hevosten askelet kuuluivat. Lukaška oli alkamaisillaan laulun Mignal-kasakasta, mutta ei ollut vielä päässyt ensimmäisen värssyn loppuun, kun jo vaikenä ja kääntyi Nazarkaan päin.

— Eihän se päästänyt, — sanoi hän.

— Ohoo? — virkkoi Nazarka. — Arvasin, ettei laske. Jamka kertoi minulle, että junkkeri on ruvennut käymään heidän luonaan. Jeroška-setä on kehuskellut saaneensa junkkerilta pyssyn Marjankasta.

— Hourii, sen vietävä! — sanoi vihaisena Lukaška, — ei se ole niitä tyttöjä. Kyllä minä siltä vanhalta paholaiselta sivut nujerran poikki, — ja hän alkoi laulaa mieli-lauluaan:

Kerran kylästä Izmailovin,
lempilehdikosta kuulun kuninkaan,
läksi lentoon kirkassilmä haukka,
sitä ampumaan läks' nuori metsämies,
kutsui haukan kätehensä oikeaan.
Vastauksen haukka lausui tään:
Pitää et mua tainnut häkissä,
etkä oikeassa tainnut kädessä,
nyt mä lennän sinimerelle;

tapan siellä valkojoutsenen
syönpä makeata lihaa linnun sen.

XXVIII.

Isäntäväen puolella oli kihlajaiset. Lukaška oli tullut stanitsaan, mutta ei poikennut Oleninin luo. Eikä Olenin mennyt kihlajaisiin, vaikka vänrikki oli kutsunut. Hänen oli niin ikävä, ettei ollut vielä koskaan ollut siitä saakka, kun hän oli asettunut stanitsaan. Hän näki kuinka Lukaška juhlavaatteisiin pukeutuneena illalla äitinsä kanssa meni taloon, ja häntä kiusasi ajatus, miksi Lukaška oli niin kylmä hänelle. Olenin sulki majansa ovet ja alkoi kirjoittaa päiväkirjaansa.

»Paljon olen miettinyt ja paljon myös muuttunut nyt viime aikoina, — kirjoitti Olenin, — ja olen tullut siihen, mikä on jo aapisessa. Jos mieli tulla onnelliseksi, pitää vain — rakastaa, ja rakastaa uhrautuen, rakastaa kaikkia ja kaikkea, heittää kaikkiin suuntiin rakkauden verkkoja: kuka siihen menee, se on otettava. Niin olen saanut Vanjušan, Jeroška-sedän, Lukaškan, Marjankan.»

Kun Olenin tätä kirjoitti, saapui hänen luokseen Jeroška-setä.

Jeroška oli mitä parhaimmalla tuulella. Jokin päivä sitten, kun Olenin oli illalla poikennut hänen luokseen, oli hän tavannut hänet teurastetun metsäsian edessä, jota hän onnellisin ja ylpein kasvoin ketterästi paloitteli pienellä puukolla. Koirat, ja niiden joukossa lempikoira Ljam, loikivat vieressä ja heiluttivat veltosti häntäänsä katsellessaan hänen puuhaansa. Poikaviikarit kunnioittavasti katselivat häntä aidan takaa eivätkä edes härnänneet, kuten tavallisesti. Naapuri-eukot, jotka yleensä eivät olleet liian ystävällisiä

hänelle, tervehtivät häntä ja veivät hänelle mikä ruukullisen tšihiriä, mikä kaimakkia, mikä jauhoja. Seuraavana aamuna Jeroška istui kotonaan aitassa, aivan veressä, ja jakeli sianlihaa nauloittain, kenelle maksusta, kenelle viiniä vastaan. Hänen kasvoillaan väikkyivät sanat: »Luojan avulla sain metsänriistaa; nyt setää tarvitaan.» Tämän vuoksi hän tietysti alkoi juoda ja joi jo neljättä päivää stanitsasta liikahamatta. Sitäpaitsi hän joi kihlajaisissa.

Jeroška-setä tuli Oleninin luo isäntäväen majasta sika-humalassa, kasvot punaisina, parta sotkuisena, mutta yllään uusi punainen nauhareunuksinen bešmetti ja kädessä kasvivärillä maalattu balalaika, jonka hän oli tuonut joen takaa. Hän oli jo kauan sitten luvannut Oleninille tämän hovin ja oli hyvällä tuulella. Huomattuaan Oleninin kirjoittamassa hän vihastui.

— Kirjoita, kirjoita, hyvä veli, — sanoi hän kuiskaten, ikäänkuin olisi luullut jonkin hengen istuvan itsensä ja paperin välillä ja peläten säikäyttävänsä sen hiljalleen istui lattialle. Kun Jeroška-setä oli humalassa, oli hänen mieli-asentonsa olla lattialla. Olenin vilkaisi häneen, käski tuoda viiniä ja jatkoi kirjoittamistaan. Jeroškan oli ikävä juoda yksin: hänen teki mieli tarinoida.

— Olin talossa kihlajaisissa. Mitä niistä sioista! . . . En yhtään välitä! Tulin sinun luoksesi.

— Mistä olet balalaikan saanut? — kysyi Olenin ja kirjoitti yhä.

— Olin joen takana, hyvä veli, antoivat balalaikan, — sanoi hän yhtä hiljaa. — Tämä poika osaa soittaa: tatarilaista, kasakkalaista, herrasväen, sotapoikain, — mitä vain.

Olenin katsahti vielä kerran häneen, hymyili ja jatkoi kirjoittamistaan.

Tuo hymyily rohkaisi ukkoa.

— Heitä hiiteen, veli hyvä, heitä! — sanoi hän äkkiä

päättävästi. — No, jos ovat loukanneet sinua, — välitä sinä viis kaikesta! . . . No, mitä sinä nyt kirjoitat, älä viitsi!

Ja hän teki kiusaa Oleninille, koputellen paksuja sormiaan lattiaan ja vääntäen paksun naamansa ylenkatseelliseen ilmeeseen.

— Mitä sinä vehkeilet? Pidä iloa, niin olet miestä!

Kirjoittamisesta ei hänen päähänsä mahtunut muuta käsitystä kuin että sen tarkoituksena oli aina ilkeän juonen sepittäminen.

Olenin rähähti nauramaan. Jeroška samoin. Hän ponnahti pystyyn lattialta ja ryhtyi näyttämään taitoaan balaikan soitossa ja tatarilaisten laulujen laulamissa.

— Jätä kirjoittaminen, hyvä mies! Kuuntelisit ennemmin, kun minä laulan sinulle. Kun henki lähtee, niin et kuulekaan enää lauluja. Iloitse!

Aluksi hän lauloi omatekoisen laulun, säestäen sitä tanssiliikkein:

He, le, le, le, lelelee,
missä te hänet näitte?
Markkinoilla kojussa,
myypi nuppineuloja.

Sitten hän lauloi laulun, jonka oli oppinut entiseltä vääpeliltään.

Maanantaina lemmen sain,
tiistain kuljin tuskissain,
kesk'viikkona ilmoitin,
torstain vastuut' odotin,
perjantaina päätös tuli,
hukkaan multa toivo sulii,
lauantaina valkeuisna

päätin elon päättää tään;
vaan kun sieluani surin,
sunnuntaina tuuman purin.

Ja taas:

He, le, le, le, lelelee,
missä te hänet näitte?

Sitten hän vilkuttaen silmiään, nykien olkapäitään ja tehden tanssiliikkeitä lauloi:

Suutelen ja syliin painan,
sidon ylles punanauhan,
kutsun kullakseni sun.
Kultaseni, olet mun,
todellako lemmit mua?

Ja niin hän teuhasi ja tuli intoihinsa, että vimmatusti hypäten teki hurjan harppauksen ja läksi tanssimaan yksin pitkin huonetta.

He-le-lee ja muita sentapaisia *herraslauluja* hän lauloi vain Oleninille; mutta sitten, juotuaan vielä noin kolme lasia tšihiriä, hän muisti entiset ajat ja rupesi laulamaan varsinaisia kasakka- ja tatarilauluja. Keskellä erästä hänen mielilauluaan hänen äänensä rupesi äkkiä värisemään, ja hän vaikenä, mutta näpsäytteli yhä vielä balalaikan kieliä.

— Ah, ystäväiseni! — hän sanoi.

Olenin vavahti hänen äänensä kummasta soinnusta: vanhus itki. Kyynelet olivat nousseet hänen silmiinsä, ja yksi niistä vierä poskelle.

— Sinä olet ohitse, minun aikani, et palaa koskaan!
— virkkoi hän nyyhkyttäen ja vaikenä. — Juo, miksi et

juo? — huusi hän äkkiä jymisevällä äänellä, pyyhkimättä kyyneleitään.

Erittäin liikutti häntä eräs tavlinilainen laulu. Sanoja siinä oli vähän, mutta koko sen viehätys olikin surullisessa kertosaakeessa: »ai-dai-dalalai!» Jeroška käänsi laulun sanat näin: »Nuorukainen on kostoretkellä ajanut karjan nomadikylästä vuorille, venäläiset tulevat, sytyttävät kylän, surmaavat kaikki miehet, ottavat kaikki naiset vangiksi. Nuorukainen tulee vuorilta: missä kylä oli ollut, on nyt tyhjä paikka; äiti on poissa, veljet, kotoa ei ole; oli jäänyt vain yksi puu. Nuorukainen istui puun alle ja rupesi itkemään. Yksin, kuten sinä, yksin olen jäänyt, ja nuorukainen lauloi: ai-dai-dalalai!» Ja tämän ulvovan, sydäntä vihlovan kertosakeen vanhus toisti moneen kertaan.

Laulaessaan viimeistä kertosaettä Jeroška sieppasi seinältä pyssyn, juoksi kiireesti pihalle ja ampui molemmista piipuista ylös ilmaan. Ja sitten hän vielä surullisemmin alkoi: »Ai-dai-dalalai . . . a-a» — ja vaikenä.

Olenin meni hänen perästään rappusille, katseli ääneti tummaa tähtitaivasta, sinne päin, missä laukaukset olivat välähtäneet. Isäntäväen asunnosta välkkyi tulia ja kuului ääniä. Tytöt kokoontuivat pihalle rappusten ja ikkunain luo ja juoksentelivat pirtistä eteiseen ja takaisin. Muutamia kasakoita syöksyi eteisestä, eivätkä he malttaneet olla hihkausten yhtymättä laulun loppuun ja Jeroška-sedän laukuksiin.

— Mitäs sinä et ole kihlajaisissa? — kysyi Olenin.

— Mitä heistä, mitä heistä! — virkkoi ukko, jota nähtävästi oli siellä jotenkin loukattu. — En välitä, en välitä . . . Äh, sitä väkeä! Mennään majaan! He pitävät erikseen iloa ja me erikseen.

Olenin palasi majaan.

— Entä Lukaška, onko hän iloinen? Eikö hän pistäydy minun luokseni? — kysyi hän.

— Vai Lukaška! Häntä ovat narranneet, että minä puuhailen tyttöä sinulle, — sanoi ukko kuiskaten. — Entäs sitten? — Jos tahdotaan, on tyttö meidän: annat vain lisää rahaa, niin meidän on! Minä toimitan, usko.

— Ei setä, rahoilla ei saa mitään, kun ei ole rakkautta. Parempi, että olet puhumatta tästä.

— Hyljättyjä me olemme kumpikin, orpoja! — sanoi Jeroška-setä yht'äkkiä ja hyrähti itkuun.

Olenin joi tavallista enemmän ukon tarinoita kuunnellessaan. »Niin, nyt on minun Lukaškani onnellinen», ajatteli hän; mutta hän oli suruissaan. Ukko joi tänä iltana siksi, kunnes vierä lattialle, ja Vanjušan täytyi huutaa avukseen sotamiehiä, kun hän syljeskellen inhosta laahasi ukkoa ulos. Hän oli niin kiukuissaan ukolle tämän huonosta käytöksestä, ettei edes sanonut mitään ranskaksi.

XXIX.

Oli elokuu. Useina päivinä peräkkäin ei ollut näkynyt ainoatakaan pilveä taivaalla; aurinko paistoi sietämättömästi, ja aamusta saakka oli puhaltanut lämmin tuuli nostaen hiekkakummuilta ja teiltä kuumia hiekkapilviä ja kuljettaen niitä ilmassa kaislikkojen, puiden ja stanitsain yli. Ruoho ja puiden lehvät olivat pölyn peitossa, tiet ja suolakentät olivat paljastuneet ja tulleet kumajavan koviksi. Terekin vesi oli jo aikoja laskeutunut, ja ojista se nopeasti väheni ja kuivui. Stanitsan viereisen lammikon liejuiset, karjan sotkeumat rannat olivat paljastuneet, ja kaiken päivää kuului vedestä tyttöjen ja poikasten pulikoimista ja huutoja. Arolla alkoivat kummut ja kaislikot jo kuivua, ja karja pakeni

ammuen päivällä pellolle. Metsänriista oli väistynyt kaukai-
siin kaislistoihin ja vuorille Terekin taakse. Sääsket ja hytty-
set leijailivat parvina rotkojen ja stanitsan yllä. Lumivuoret
peittyivät harmaaseen sumuun. Ilma oli harvaa ja löyhki
pahalta. Abrekkiä oli kuultu tulleen madaltuneen joen yli
ja ne samoilivat nyt tällä puolen. Aurinko vaipui joka ilta
palavan punaiseen ruskotukseen. Oli kiirein työaika. Koko
stanitsan väki puuhasi arbuusi- ja viinitarhoilla. Puutarhat
olivat kasvettuneet umpeen sotkuista lehdikkoa ja tulleet
täyteen viileätä sankkaa varjoa. Kaikkialla näkyi leveiden
lehvien alta, jonne valo pilkisti, mustia, kypsiä, raskaita
terttuja. Pölyistä puutarhoihin vievää tietä pitkin vieri
narisevia kaksipyörärattaita, jotka olivat kukkuroillaan
mustia viinirypäleitä. Pölyisellä tiellä retkotti pyörien sur-
vomina terttuja. Poikaset ja tytöt, joiden paidat olivat viini-
rypälemehun likaamia, juoksivat äitiensä perästä, rypäleitä
käsissä ja suussa. Tiellä tuli alinomaa vastaan repaleisia
työmiehiä, jotka jänteillä hartioillaan kantoivat viinirypäle-
koreja. Silmiä myöten liinaan peitetyt äidit taluttivat härkiä,
jotka oli valjastettu viinirypäleillä korkeiksi lastattujen vank-
kurien eteen. Tavatessaan rattaita sotamiehet pyysivät
kasakattarilta rypäleitä, ja nousten rattaille niiden kulkiessa
kasakatar otti kahmalollisen rypäleitä ja heitti sotamiehen
syliin. Muutamilla piholla puserrettiin jo rypäleitä. Puser-
rettujen rypäleiden haju täytti ilman. Verisiä punaisia kau-
kaloita näkyi katosten alla ja nogajilaiset rengit, housun-
lahkeet käärittyinä ja pohkeet punaisina, kulkivat pitkin
pihaa. Siat röhkien latkivat puserrejätteitä ja maata rötköt-
tivät niiden päällä. Pirttirakennusten laakakatot olivat ylt'-
yleensä mustien, auringossa kuivuvien meripihkalevyjen
vallassa. Varikset ja harakat hyöriskelivät jyviä noukkien
kattojen ympärillä ja lentää loikahuttivat paikasta toi-
seen.

Iloisesti korjattiin vuoden töiden hedelmää, ja tänä vuonna sato oli tavattoman runsas ja hyvä.

Varjoista viheriöistä puutarhoista, keskeltä viiniköynnösmerta ja joka suunnalta kuului naurua, laulua, iloa ja naisten ääniä ja näkyi naisten kirkkaita, kukikkaita, välikyviä pukuja.

Aivan keskipäivän aikaan istui Marjana puutarhassa, persikkapuun varjossa, ja valjaista riisuttujen rattaiden alta otti esiin päivällisruokaa kotiväelleen. Häntä vastapäätä istui maahan levitetyllä loimella vänrikki, joka oli palannut koulusta ja pesi ruukussa käsiään. Pieni poika, Marjanan veli, oli juuri juossut lammikolta, pyyhki kasvojaan molemmin hihoin ja katseli levottomana sisarta ja äitiä päivällistä odottaen ja raskaasti hengittäen. Äitimuori, jäntevien päivettyneiden käsien hihat käärittyinä, asetteli rypäleitä, kuivaa kalaa, kaimakkia ja leipää matalalle pyöreälle tatarilaiselle pöydälle. Vänrikki kuivasi kätensä, otti lakin päästään, risti silmänsä ja siirtyi pöydän luo. Poika sieppasi ruukun ja rupesi ahneesti juomaan. Äiti ja tytär istuivat pöytään koukistaen jalat allensa. Varjossakin oli sietämätön helle. Ilmassa puutarhan yllä vaappui ilkeä löyhkä. Lämmin, voimakas tuuli, joka puhalsi lehvien läpi, ei tuonut viileyttä, se vain yksitoikkoisesti taivutti puutarhoihin sinne tänne siroteltujen päärynä-, persikka- ja silkkiäispuiden latvoja. Vielä kerran siunaten itsensä vänrikki otti selkänsä takaa viiniköynnöksen lehdellä katetun tšihiriruukun ja juotuaan sen suulta antoi eukolle. Vänrikillä oli yllään vain paita, joka oli kaulasta auki ja jonka alta näkyi lihaksinen, karvainen rinta. Hänen kapeat, ovelat kasvonsa olivat iloiset. Ei asennon eikä puheen läpi paistanut tällä kertaa hänen tavallinen poliittisuutensa; hän oli iloinen ja luonnollinen.

— Ja illaksi lopetamme nurkan ladon vieressä? — hän sanoi pyyhkien kosteata partaansa.

— Loppuu se, — vastasi eukko, — kun ei vain olisi ilmasta haittaa. Djomkinin eivät ole vielä puoliakaan korjanneet, — lisäsi hän. — Ustenjka yksin tekee työtä ja reutoo.

— Mitäs ne! — vastasi ukko ylpeästi.

— He, juo, Marjanuška! — sanoi eukko antaen ruukun tytölle. — No, kun Jumala suo, onpahan taas häiden varalta, — sanoi eukko.

— Sillä asialla ei ole kiirettä, — sanoi vänrikki rypistäen hiukan otsaansa.

Tyttö painoi päänsä alas.

— Miksi ei saisi puhua? — sanoi eukko, — asia on päätetty, eikä ole enää paljon aikaakaan.

— Älä päättäsi vaivaa, — sanoi taas vänrikki. — Viiniä on nyt korjattava.

— Oletko nähnyt Lukaškan uutta hevosta? — kysyi eukko. — Minkä Mitrij Andreištš lahjoitti, se ei enää ole hänellä, vaihtoi.

— En, en ole nähnyt. Mutta puhuinpa äsken hyyryläisen rengin kanssa — sanoi vänrikki. — Kertoi, että se on taas saanut tuhat ruplaa.

— Pohatta kerrassaan, — vakuutti eukko.

Koko perhe oli hyvällä tuulella ja kaikki olivat tyytyväisiä.

Työ sujui hyvin. Rypäleitä tuli enemmän ja parempia kuin he itse olivat otaksuneet.

Lopetettuaan päivällisen Marjana vei härille ruohoa, käänsi bešmetin päänsä alle ja paneutui vankkurien alle levolle, survottuun mehevään ruohon. Hänellä oli yllään vain vaaleansininen, haalistunut karttuunipaita ja päässä punainen silkkihuivi, mutta hänen oli sietämättömän kuuma. Hänen kasvonsa hehkuivat, jalat eivät löytäneet asentoa, silmät olivat unesta ja uupumuksesta kosteat; huulet itseltään avautuivat ja rinta hengitti raskaasti ja syvästi.

Työkausi oli alkanut jo kaksi viikkoa sitten, ja raskas, keskeymätön työ oli vienyt kaiken ajan nuorelta tytöltä. Varhain aamulla päivän sarastaessa hän nousi, pesi kylmällä vedellä kasvonsa, sitaisi liinan päähänsä ja juoksi avojaloin karjaansa katsomaan. Hän pani kiireesti kengät jalkaansa ja bešmetin ylleen, otti nyyttiin leipää, valjasti härät ja ajoi koko päiväksi puutarhoihin. Siellä hän vain tunnin verran lepäsi, leikkasi rypäleitä ja hilasi rypälekoreja ja illalla iloisena ja virkeänä palasi stanitsaan, taluttaen härkiä nuorasta ja hoputtaen pitkällä vitsalla. Korjattuaan karjan hämärissä ja siepattuaan siemeniä paidan leveään hihaan hän meni nurkkaukseen tyttöjen kanssa nauramaan. Mutta heti kun ruskotus alkoi sammua, hän meni jo majaan, söi illallista pimeässä pirtissä isän, äidin ja pikku veljen kanssa, huoletonna, virkeänä astui majaan, istuutui uunille ja uinaillen kuunteli vuokralaisen puhetta. Heti kun tämä oli lähtenyt, heittäytyi tyttö vuoteelle ja nukkui aamuun saakka heräämättä, rauhallisesti. Seuraava päivä kului samalla lailla. Lukaškaa hän ei ollut nähnyt kihlajaispäivästä saakka ja hän odotti tyynesti häiden tuloa. Vuokralaiseen hän oli tottunut ja tunsu mielellään tämän tarkkaavan katseen seuraavan häntä.

XXX.

Vaikka helteeltä ei ollut turvaa missään, vaikka hyttysparvet pyörivät vankkurien viileässä siimeksessä ja poika väännellessään itseään sysäsi häntä, veti Marjana päänsä yli liinan ja oli jo saanut unesta kiinni, kun äkkiä Ustenjka, naapurityttö, juoksi hänen luokseen ja sukeltaen rattaiden alle laskeutui hänen viereensä pitkäkseen.

— Nyt nukkumaan tytöt, nukkumaan! — sanoi Ustenj-

ka laittaen itselleen sijaa rattaiden alle. — Malta! — sanoi hän nousten pystyyn: näin ei ole hyvä.

Hän nousi pystyyn; taittoi vehreitä oksia, ripusti niitä molemmille puolille rattaiden pyöriin ja heitti vielä päälle bešmettinsä.

— Laskepas! — huusi hän pojalle ryömien taas rattaiden alle. Onko kasakkain paikka tyttöjen keskessä? Matkaasi, sinä!

Jäätyään rattaiden alle ystävänsä kanssa kahden Ustenjka äkkiä tarttui Marjanaan molemmin käsin ja pusertaen itseään häntä vasten alkoi suudella hänen poskiaa ja kaulaansa.

— Kultaseni, veikkoseni! — virkkoi hän päästään ohuen, selkeän naurun.

— Kas vain, on *vaarilta* oppinut, — vastasi Marjana estellen häntä. — Herkeä jo!

Ja he rupesivat molemmat niin kikattamaan, että äiti huusi heille.

— Käykö kateeksi? — sanoi Ustenjka kuiskaten.

— Mitä höpiset! Anna nukkua! No, sitäkö sinä tulit? Mutta Ustenjka ei talttunut.

— Entäpä jos sanon sinulle jotakin, mitä!

Marjana nousi kyynärpäälleen ja korjasi valuneen liinan paikoilleen.

— No, mitä sinulla on sanottavaa?

— Mitä sinun hyryyläisestääsi tiedän!

— Mitä tietämistä hänessä on? — vastasi Marjana.

— Voi sinua tytön veitikkaa! — sanoi Ustenjka tuupaten häntä kyynärpäällään ja nauraen, — et sinä mitään kerro; käykö hän teillä?

— Käy. Entä sitten? — kysyi Marjana ja sävähti äkkiä punaiseksi.

— Minä olen avoin tyttö, minä kerron kaikille. Mitä

minä salailemaan! — sanoi Ustenjka, ja hänen iloiset, punakat kasvonsa saivat mieltävän ilmeen. — Teenkö kellekään siinä pahoin? Rakastan häntä ja siinä kaikki!

— Vaaria, niinkö?

— No niin.

— Eikö ole synti? — vastasi Marjana.

— Ah, Mašenjka! Milloinka sitä huvittelisi, jollei neitopäivinään? Menen kasakalle, syntyy lapsia, saa kokea puutetta. Odota, kun joudut Lukaškalle, niin ei päähäsiäkään tule ilo, saat lapsia, on työtä.

— Mitä siitä! Toisien on naimisissakin hyvä. Samantekevä! — vastasi Marjana tynnosti.

— Kerro nyt sitten kerrankin, mitä teillä Lukaškan kanssa on ollut.

— Mitäkö on ollut? Hän kosi. Isä siirsi vuodeksi eteenpäin; mutta nyt ovat sopineet, että syksyllä annetaan.

— Mutta mitä hän on sinulle puhunut?

Marjana hymyili.

— Arvaa tuon nyt, mitä on puhunut. Sanoo rakastavansa. On aina vain pyytänyt tulemaan puutarhoihin kanssaan.

— Kas vain poikaa, mikä takiainen! Ethän sinä varmaankaan ole mennyt? Ja miten komea mies hänestä on nyt tullut, ensimmäinen džigitti! Sotnjassakin vain hurjastelee. Muutama päivä sitten tuli sieltä meidän Kirkamme; minkälaisen hevosen Lukaška kuuluu itselleen vaihtaneen! Ja aina vain muka sinua ikävöi. Entä mitä hän vielä on puhunut? — kysyi Ustenjka Marjanalta.

— Kaikki sinun tietää pitää... — nauroi Marjana.

— Kerran yöllä tuli hevosen selässä ikkunan luo päissään. Pyrki sisään.

— Sinä et laskenut?

— Olisiko pitänyt? Jos minä kerran mitä sanon,

niin se pysyy! Lujana kuin kivi, — vastasi Marjana vakavasti.

— Komea mies! Kun hän vain tahtoo, niin ei ole yksikään tyttö välittämättä.

— Menköön muiden luo, — vastasi Marjana ylpeästi.

— Sinun ei ole häntä sääli?

— On, mutta tyhmyyksiä en tee, — se olisi pahaa.

Ustenjka heitti akkaä päänsä ystävättären rintaa vasten, kietoi hänet käsivarsillaan ja ihan tärisi naurun hytkähdyksistä.

— Tyhmä sinä olet, huperol! — sanoi hän huohottaen, — et välitä omasta onnestasi, — ja rupesti taas Marjanaa kutkuttamaan.

— Hyi, jätä jo! — sanoi Marjana kirkuen kesken nauruaan. — Lazutkan survoit.

— Kas, peijakkaat, kun ovat villissään, jaksavatpas! — kuului taas rattaiden takaa eukon unelias ääni.

— Et välitä onnestasi, — toisti Ustenjka kuiskaten ja nostaen ruumistaan. — Mutta onnellinen sinä olet, ihan totta! Sinuakos rakastetaan. Sinä olet vain tuommoinen jöröittäjä, mutta sinua ne rakastavat. Oh, olisinpa minä sinun sijassasi, voi miten minä hyyryläistäsi pyörittäisin! Minä katsoin häntä, kun oltiin meillä, ihan näytti tahtovan syödä sinut silmillään. Minun *vaarini* — on sekin antanut minulle jos jotakin. Mutta teidän, kuulepas, on venäläisten ensimmäinen pohatta. Hänen renkinsä on kertonut, että heillä on omat alustalaiset.

Marjana kohotti hiukan itseään ja hymyili miettiväisenä.

— Sanoipa se hyyryläinen kerran kummia minulle, — virkkoi Marjana pureskellen ruohonkortta. — Tällä tavalla; tahtoisin olla Lukaška-kasakka tai sinun veljesi Lazutka . . . Mitähän varten hän niin sanoi?

— Se höpöttää mitä päähän pistää, — vastasi Ustenjka.

— Entäs minun, mitä kaikkea se juttelee . . . ihan kuin noiduttu!

Marjana heitti päänsä käärittyä bešmettiä vasten, laski kätensä Ustenjkan olalle ja ummisti silmänsä.

— Hän aikoi nyt tulla tarhoille työhön; isä pyysi häntä, — virkkoi Marjana hetken vaitiolon jälkeen ja nukkui.

XXXI.

Aurinko oli nyt tullut rattaita siimestävän päärynäpuun takaa näkyviin ja vinoin sätein, Ustenjkan punomien oksienkin läpi, paahtoi rattaiden alla nukkuvien tyttöjen kasvoja, Marjana heräsi ja rupesi sitomaan liinaa päähänsä. Vilkaistuaan ympärilleen hän näki päärynäpuun takana vuokralaisen, joka pyssy olalla seisoi isän kanssa tarinoiden. Hän tuuppasi Ustenjkaa ja ääneti hymysuin osoitti hänelle Oleninia.

— Eilen kävelin enkä löytänyt ainoatakaan, — sanoi Olenin levottomasti katsellen ympärilleen ja näkemättä Marjanaa oksien takaa.

— Mutta menkääpäs tuolle kulmalle, suoraan ympyrässä kiertäkää, siellä entisessä puutarhassa, sanovat sitä takalistoksi, siellä on aina jäniksiä, — sanoi vänrikki, heti vaihtaen kieltään.

— Mitä joutavia työaikana jäniksiä haette! Tulisitte ennen meitä auttamaan, tekisitte tyttöjen kanssa työtä, — sanoi eukko iloisesti. — No, tytöt, ylös! — huusi hän.

Marjana ja Ustenjka supattelivat toisilleen ja tuskin jakoivat olla nauruun purskahtamatta rattaiden alla.

Siitä saakka, kun oli tullut tiedoksi, että Olenin oli lahjoittanut viidenkymmenen ruplan hevosen Lukaškalle, oli hänen isäntäväkensä muuttunut ystävällisemmäksi; etenkin vänrikki näytti olevan hyvillään huomattessaan Oleninin lähentymistä hänen tyttäreensä.

— Enhän minä osaa tehdä työtä, — sanoi Olenin koettaen olla katsomatta vehreiden lehvien läpi rattaiden alle, missä huomasi Marjanan vaaleansinisen paidan ja punaisen liinan.

— Tule, minä annan persikoita, — sanoi eukko.

— Kasakkain muinaiseen vierasvaraiseen tapaan, paljasta eukkojen tyhmyyttä, — sanoi vänrikki selittäen ja ikäänkuin oikaisten eukon sanoja. — Venäjällä varmaankin olette syöneet sekä persikoita että ananashilloa ja -mehua yllimmän kyllin.

— Siis on entisessä puutarhassa? — kysyi Olenin. — Minäpä käyn siellä. — Ja vilkaistuaan kiireesti vehreiden oksien läpi hän kohotti korkeata suippolakkiaan ja katosi säännöllisten viheriäin köynnösrivien sekaan.

Aurinko jo kätkeytyi tarhojen aituuksien taa ja taittunein sätein loisti läpikuultavien lehtien lomitse, kun Olenin palasi puutarhaan talonväkensä luo. Tuuli laantui ja vilpoisa viileys alkoi levitä köynnösmaille. Jostakin vaistosta Olenin tunsu jo kaukaa Marjanan sinertävän paidan köynnösrivien lomitse ja meni marjoja poimien hänen luoksensa. Läheltävä koiria myös joskus sieppasi kuolaisella suullaan matalalla riippuvan tertun. Punaisin kasvoin, hihat käärittyinä ja liina leuan alle vajonneena Marjana leikkasi nopeasti raskaita rypäleitä ja laski niitä koriin. Päästämättä kädestään vartta, jota siinä piti, hän pysähtyi, ystävällisesti hymyili ja ryhtyi uudestaan työhön. Olenin tuli lähemmäksi ja heitti pyssyn olan taa saadakseen kätensä vapaiksi. »Missä on teidän väkenne? Onnea työhön! Oletko yksin?» hän aikoi sanoa, mutta ei saanut sanotuksi ja kohotti vain suippolakkiaan. Hänen oli noloa olla Marjanan kanssa kahden, mutta hän meni ihan kuin varsin, omaksi kiusakseen, hänen luokseen.

— Noinhan sinä vielä pyssylläsi erehdyksestä ammut naisiin, — sanoi Marjana.

- Ei, en minä ammu.
He olivat kumpikin vaiti.
— Auttaisitpa tässä.

Olenin otti puukon ja rupesi ääneti leikkaamaan. Hän veti alhaalta lehtien alta raskaan, noin kolmen naulan painoisen sakean tertun, jossa kaikki marjat olivat niin läjässä päällekkäin, ettei niille enää oikein ollut sijaa, ja näytti sitä Marjanalle.

- Onko leikattava kaikki? Tämä ei ole viheriä.
— Anna tänne.

Heidän kätensä koskivat toisiinsa. Olenin otti hänen kätensä ja tyttö katsoi hymyillen Oleniniin.

- Sinähän menet kohta naimisiin? — sanoi Olenin.

Vastaamatta mitään Marjana kääntyi ja loi häneen ankarat silmänsä.

- Sinä rakastat Lukaškaa?
— Mitä se sinuun kuuluu?
— Minun käy kateeksi.
— Kaikkeaa!
— Ihan totta, sinä olet niin kaunis!

Ja hänen tuli heti kauhean ilkeä olla siitä, mitä oli sanonut. Niin iljettäviltä kaikuivat hänestä hänen omat sanansa. Hän punehtui, joutui hämilleen ja otti tyttöä molemmista käsistä.

- Mikä lienenkin, niin anna olla! Ei tarvitse pilkata . . .
— vastasi Marjana, mutta hänen katseensa ilmaisi, miten varmasti hän tiesi, ettei Olenin pilkannut.

— Miten pilkata? Jos sinä tietäisit, miten minä . . . — Sanat kaikuivat vielä ilkeämmiltä, vielä vähemmin siihen soveltuvilta, mitä hän tuns; mutta hän jatkoi: — Minä en tiedä, mitä olisin valmis sinun tähtesi tekemään . . .

- Menetkö siitä, takiainen!

Mutta Marjanan kasvot, hänen loistavat silmänsä, hänen

korkea rintansa ja solakat jalkansa puhuivat aivan toista. Oleninista tuntui siltä, kuin tyttö olisi ymmärtänyt, miten iljettävää kaikki oli, mitä Olenin hänelle puhui, mutta itse oli sellaisten mietteiden yläpuolella. Hänestä näytti, että tyttö aikoja oli tiennyt kaiken sen, mitä toinen tahtoi, mutta ei osannut sanoa hänelle, mutta tahtoi kuunnella, kuinka hän sen sanoisi. »Ja kuinka hän ei tietäisi» — ajatteli Olenin, — »kun minä tahdoin sanoa Marjanalle vain kaiken sen, mitä Marjana itse on! Mutta hän ei tahtonut ymmärtää, ei tahtonut vastata», ajatteli hän.

— Huu! — kuului äkkiä läheltä köynnösryhmän takaa Ustenjkan ääni ja hänen kimeä naurunsa. — Tule, Mitrij Andreitš, auttamaan minua! Olen yksin . . . — huusi hän Oleninille, pistäen lehtien takaa näkyviin pyöreät, naiivit kasvonsa.

Olenin ei vastannut mitään eikä liikahtanut paikaltaan.

Marjana rupesi taas leikkaamaan, mutta katseli lakkaamatta vuokralaista. Olenin oli aikeissa sanoa jotakin, mutta jätti sanomatta, kohautti olkapäitään ja heittäen pyssyn olalleen nopein askelin lähti tarhasta.

XXXII.

Pari kertaa hän pysähtyi kuuntelemaan Marjanan ja Ustenjkan heleätä naurua. Päästyään yhteen tytöt huusivat jotakin. Koko illan Olenin harhaili metsässä. Saamatta mitään hän jo hämärissä palasi. Kulkiessaan pihan yli hän huomasi talonväen pirtin oven olevan auki, ja siitä näkyi vaaleansininen paita. Hän huusi erityisen kovasti Vanjušaa ilmaistakseen tulonsa ja istui rappusille tavanmukaiselle paikalleen. Talonväki oli jo palannut tarhoilta; he tulivat ulos pirtistä, siirtyivät majaansa eivätkä kutsuneet häntä luokseen. Mar-

jana kulki kaksi kertaa ulos portista. Kerran puolipimeässä hänestä näytti kuin Marjana olisi katsahtanut häneen. Olenin seurasi kiihkeästi jokaista hänen liikettään, mutta ei rohjennut mennä hänen luokseen. Kun Marjana katosi majaansa, laskeutui Olenin rappusilta ja rupesi kävelemään pihalla; mutta Marjana ei enää tullut ulos. Koko yön Olenin vietti ulkona silmää ummistamatta, kuunnellen jokaista ääntä isäntäväen majasta. Hän kuuli, kuinka he illalla puhelivat, kuinka söivät, kuinka kantoivat patjoja ja menivät levolle, kuuli kuinka Marjana jollekin naurahti; ja miten sitten kaikki vaikenä. Vänrikki virkkoi jotakin kuiskaten eukolleen ja joku hengitti. Hän poikkesi majaansa. Vanjuša nukkui riisuutumatta. Olenin tunsu kateutta häntä kohtaan ja rupesi taas kävelemään pitkin pihaa, koko ajan jotakin odottaen, mutta ei kukaan tullut ulos, ei kukaan liikahtanut; kuului vain kolmen hengen tasainen hengitys. Hän tunsu Marjanan hengityksen ja koko ajan kuunteli sitä, ja kuunteli sydämensä tykytystä. Stanitsassa oli kaikki vaiennut, myöhäinen kuu oli noussut taivaalle ja yhä selvemmin alkoi näkyä karja, joka pihamailla puhkuili, laskeutui makuulle ja hitaasti nousi. Olenin kysyi kiukuissaan itseltään: »mitä minä tahdon?» eikä voinut yöstään irtautua. Yht'äkkiä hän kuuli selvästi askeleita ja siltapalkin narinaa isäntäväen majasta. Hän syöksyi ovelle; mutta taaskaan ei kuulunut mitään paitsi tasaista hengitystä, ja taas pihalla raskaan puhkauksen perästä käännähti puhvelilehmä nousten etupolvilleen, sitten kaikille jaloilleen, huiskutteli häntäänsä, ja tasaisesti läiskähteli jotakin pihan kuivaan saveen, ja taas se huokaisten asettui makaamaan kuun utuverhoon . . . Hän kysyi itseltään: »mitä minun on tehtävä?» ja päättäväisenä rupesi lähtemään makuulle; mutta taas kuului ääniä, ja hänen mielikuvitukseensa nousi kuva Marjankasta, joka on tullut tuohon kuun valaisemaan sumuiseen yöhön, ja taas hän syöksyi ikkunaan

ja taas kuuli askeleita. Jo ennen päivän nousua hän meni ikkunan luo, sysäsi ikkunasuojasta, juoksi ovelle ja todella kuului Marjankan huokaus ja askeleita. Hän tarttui säppiin ja koputti. Varovaiset paljasjalka-askelet, hiukan narisuttaen siltapalkkeja, lähestyivät ovea. Säppi liikahti, ovi narahti, tuoksahti meiramien ja melonin hajulta, ja kynnyksellä näkyi Marjanan koko varsi. Olenin näki hänet vain hetken kuun valossa. Hän paiskasi oven kiinni, kuiskasi jotakin ja juoksi kevein askelin takaisin. Olenin rupesi hiljaa koputtamaan, — ei mitään vastausta. Hän juoksi ikkunan luo ja alkoi kuunnella. Äkkiä terävä, vinkuva miehen ääni kuului aivan odottamatta.

— Mainiota! — sanoi pienenlääntä kasakkapoika, jolla oli valkea suippolakki päässä ja joka tuli aivan Oleninin luo pihalta: — minä näin, mainiota!

Olenin tunsikin Nazarkan eikä virkkanut mitään, sillä ei tiennyt mitä tekisi ja sanoisi.

— Mainiota! Minäpä menen stanitsalautakunnalle ilmoittamaan ja hänen isälleen sanon. Vai semmoinen vänrikin tyttö! Hänelle ei yksi riitäkään!

— Mitä sinä minusta tahdot, mitä on asiaa? — lausui Olenin.

— Ei mitään, minä sanon vasta lautakunnalle.

Nazarka puhui hyvin kovasti, huomattavasti tahallaan.

— Kas sitä, miten sukkela *junkkeri* se on!

Olenin vapisi ja kalpeni.

— Tule tänne, tule!

Olenin sieppasi häntä voimakkaasti kädestä ja vei hänet majansa luo.

— Eihän tässä mitään ollut, hän ei minua laskenut, enkä minä mitään . . . Hän on kunniallinen! . . .

— No, siitä kyllä saadaan selvä . . . — sanoi Nazarka.

— Mutta minä annan kuitenkin sinulle . . . Maltahan! . .

Nazarka oli vaiti. Olenin juoksi majaansa ja toi kasakalle kymmenen ruplaa.

— Eihän mitään ollut; tai samantekevä, minun syyni oli ja tästä saat . . . mutta Jumalan tähden, ettei vain kukaan tiedä! Eikä mitään ollutkaan . . .

— Jääkää hyvästi, — sanoi Nazarka nauraen ja läksi pois.

Nazarka oli tänä yönä tullut stanitsaan Lukaškan asialle, hankkimaan paikkaa varastetulle hevoselle, ja kulkiessaan kotiinsa katua pitkin hän oli kuullut askeleita. Hän palasi toisena aamuna sotnjaan ja kehuen kertoi toverilleen, miten ovelasti oli saanut kymmenen ruplaa. Seuraavana aamuna Olenin tapasi talonväkeään eikä kukaan tiennyt mitään. Marjanan kanssa hän ei puhunut, ja tyttö vain naureskeli katsoessaan häneen. Yön hän taas vietti nukkumatta, hartaasti käyskennellen pihalla. Seuraavan päivän hän tahallaan vietti metsällä, ja illalla hän itseään paetakseen meni Beletskin luo. Hän pelkäsi itseään ja lupasi itselleen olla menemättä enää talonväen luo. Seuraavana yönä herätti vääpeli Oleninin. Komppanian oli nyt heti lähdettävä hyökkäykseen. Olenin oli tästä tapauksesta hyvillään ja aikoi olla kokonaan tulematta stanitsaan takaisin.

Hyökkäysretki kesti neljä päivää. Päällikkö halusi nähdä Oleninia, jolle hän oli sukua, ja ehdotti, että hän jäisi esikuntaan. Olenin kieltäytyi. Hän ei voinut elää ilman stanitsaansa ja pyysi lupaa päästä kotiin. Hyökkäyksestä hänelle annettiin sotilaallinen risti, jota hän ennen oli niin halunnut. Nyt hän sitävästoin oli aivan välinpitämätön tästä rististä ja vielä välinpitämättömämpi upseeriksi ehdottamisesta, josta ei vieläkään oltu päätetty. Hän matkusti onnellisesti Vanjušan kanssa linjalle ja ennätti muutamia tunteja ennen komppaniaansa. Olenin vietti koko illan rappusilla katsellen Marjanaa. Koko yön hän taas ilman määrää ja tarkoitusta kulki pihalla.

XXXIII.

Seuraavana aamuna Olenin heräsi myöhään. Talonväki oli jo poissa. Hän ei mennyt metsälle, vaan milloin otti käteensä kirjan, milloin meni rappusille ja taas takaisin maa-jaansa ja heittäytyi vuoteelle. Vanjuša luuli häntä sairaaksi. Illan tultua Olenin päättävästi nousi, ryhtyi kirjoittamaan ja kirjoitti myöhään yöhön. Hän kirjoitti kirjeen, mutta ei lähettänyt sitä, sillä ei kuitenkaan kukaan olisi ymmärtänyt, mitä hän tahtoi sanoa, eikä sitä tarvinnut kenenkään muun ymmärtääkään kuin Oleninin itsensä. Hän kirjoitti näin:

»Minä saan Venäjältä kirjeitä, jotka sisältävät valitteluja: pelätään, että minä tähän korpeen hautautuneena olen menettänyt miestä. Minusta sanotaan: hän raaistuu, jää kaikessa takapajulle, rupeaa juomaan ja vielä kukaties ottaa kasakattaren vaimokseen. Sanotaan, ettei Jermolov ole suotta sanonut: ken palvelee kymmenen vuotta Kaukasiassa, se joko ikävästä juo itsensä kuoliaaksi tai ottaa irstaan naisen vaimokseen. Miten kauheata! Mutta eihän minun oikeastaan ole lainkaan syytä laskea itseäni turmiolle, kun minun osakseni voisi tulla suuri onni päästä kreivitär B:n mieheksi, kamariherraksi tai aateliston johtajaksi. Miten te kaikki olette minusta vastenmielisiä ja sääliittäviä! Te ette tiedä, mitä on onni ja mitä on elämä! On kerrankin eletävä elämää sen teeskentelemättömässä ihanuudessa. Tulee saada nähdä ja ymmärtää, mitä minä joka päivä näen silmäini edessä: ikuisia, likipääsemättömiä vuorten lumiröykkiöitä ja majesteettinen nainen siinä alkuperäisessä kauneudessa, jossa varmaan ensimmäinen ihminen on Luojansa kädestä lähtenyt, ja silloin on selviävä, kuka menee turmioon, kuka elää totuudessa ja kuka valheessa, tekö vai minä. Jos te tietäisitte, kuinka te olette minusta inhoittavia ja surkeita imarteluinenne! Kun vain majani, metsäni ja rakkauteni sijasta tulee mieleeni nuo

salongit, nuo naiset voideltuine hiuksineen ja vieraat kiharat kohokkeena niiden alla, nuo luonnottomasti liikkuvat pikkuhuulet, nuo piiloitetut ja vääristellyt heikot jäsenet ja tuo salien löpertely, joka on muka keskustelua, mutta jolla ei ole mitään oikeutta siihen nimeen, — niin tunnen sietämätöntä vastenmielisyyttä. Näen edessäni nuo tylsät kasvot, nuo rikkaat morsiamet, kasvoissa ilme: »ei se mitään, älä arkaile, vaikka olenkin rikas morsian», nuo istumaan rupeamiset ja muuttelemiset, tuo julkea parien liittäminen ja nuo ikuiset juorut ja teeskentely; nuo säännöt: kenelle tarjottava kättä, kenelle nyökäytettävä päätä, kenen kanssa keskusteltava ja lopuksi tuo ikuinen vereen tarttunut ikävä, joka siirtyy sukupolvesta sukupolveen (ja se kaikki elää tietoisena ja sen välttämättömyydestä ollaan vakuutettuja).

»Käsittäkää mitä sanon tai uskokaa, kun vakuutan: tulee nähdä ja ymmärtää, mitä on totuus ja kauneus, ja kaikki hajoaa pölyksi, mitä te puhutte ja ajattelette, kaikki teidän onnen toivomuksenne sekä minulle että itsellenne. Onni — se on seurustelua luonnon kanssa, sen näkemistä, sen kanssa puhumista. »Hän vielä, varjelkoon Herra, ottaa vaimokseen sivistymättömän kasakkatytön ja on maailmalta kokonaan, kokonaan mennyttä», kuvittelen heidän puhuvan minusta, vilpittömästi surkutellen. Mutta minä tahdonkin vain yhtä — olla kokonaan mennyttä teidän katsantonne mukaan, — tahdon ottaa vaimokseni tavallisen kasakattaren, enkä uskalla sitä tehdä, sillä se olisi korkein onni, jota minä en ole ansainnut.

»Kolme kuukautta on kulunut siitä, kun ensi kerran näin Marjana-kasakkatytön. Minussa olivat vielä tuoreina hylkäämäni maailman käsityskanta ja ennakkoluulot. Minä en silloin uskonut, että voisin rakastua tähän naiseen. Minä ihailin häntä samoin kuin vuorten ja taivaan kauneutta enkä voinut olla häntä ihailematta, sillä hän on ihana niinkuin nekin.

Sitten aloin tuntea, että tuon kauneuden tarkastelu oli tullut välttämättömyydeksi elämässäni, ja aloin kysyä itseltäni: enkö minä häntä rakasta; mutta mitään sen tapaista, miksi olin tuon tunteen kuvitellut, en löytänyt itsestäni. Tuo tunne ei ollut yksinäisyyden ikävän eikä avioliiton kaipauksen kaltainen, eikä platonisen, vielä vähemmän lihallisen rakkauden kaltainen. Minun piti saada nähdä, kuulla häntä, tietää, että hän on lähellä, ja minä olin, jollen juuri onnellinen, niin ainakin rauhallinen. Illanvieton jälkeen, jolloin minä olin hänen seurassaan ja kosketin häntä, minä aloin tuntea, että minun ja tuon naisen välillä on katkeamaton, vaikkakin luvaton side, jota vastaan ei voinut taistella. Mutta minä taistelin vielä; minä sanoin itselleni: voinko sitten rakastaa naista, joka ei koskaan käsitä elämäni sisimpiä harrastuksia? Voiko todella rakastaa naista pelkän kauneuden vuoksi, rakastaa naista kuvapatsaana? — kyselin minä itseltäni, mutta jo rakastin häntä, vaikka en vielä uskonut tunteeseeni.

»Noiden iltakemujen jälkeen, joissa ensi kerran puhuin hänen kanssaan, meidän suhteemme muuttui. Ennen hän oli ollut minulle ympäröivän luonnon vieras, mutta majesteettinen olento, — iltakemujen perästä hän oli minulle ihminen. Me aloimme tavata toisiamme, puhella keskenämme, aloin käydä joskus hänen isänsä kanssa työssä ja kaikki illat istua heidän luonaan. Ja näissä läheisissä suhteissa hän pysyi minun silmissäni yhä yhtä puhtaana, lähentymättömänä ja majesteettisena. Hän vastasi aina ja kaikkeen samaten — tyynesti, ylpeästi ja iloisen huolettomasti. Välistä hän oli sydämellinen, mutta useimmiten hänen katseensa, sanansa ja liikkeensä koko ajan ilmaisivat välinpitämättömyyttä, — joka ei ollut halveksiva, mutta musertava ja hurmaava. Teeskennelty hymy huulilla minä koetin joka päivä olla kaikin tavoin hänen mielikseen ja intohimon ja toiveiden tuska sydämessä leikkillisesti aloin puhella hänen kanssaan. Hän näki,

että minä teeskentelin, mutta katsoi minuun suoraan, iloisesti ja rehellisesti. Tämä asema kävi minulle sietämättömäksi. Minä tahdoin olla valehtelematta hänelle ja tahdoin sanoa kaikki, mitä ajattelin ja mitä tunsin. Olin erityisen hermostunut; se tapahtui köynnöstarhalla. Minä rupesin puhumaan hänelle rakkaudestani sellaisin sanoin, joita minun on häpeä muistella. Häpeä muistella siksi, etten minä olisi saanut uskaltaa sanoa hänelle sellaista, sillä hän oli verrattomasti ylempänä niitä sanoja ja sitä tunnetta, jota tahdoin niillä ilmaista. Minä vaikenin, ja siitä päivästä saakka on minun asemani ollut sietämätön. En ole tahtonut alentua jäämään entiseen leikilliseen suhteeseen ja olen tuntenut, etten vielä ole päässyt suoraan ja välittömään suhteeseen häneen. Minä olen epätoivoissani kysynyt itseltäni: mitä on minun tehtävä? Typerissä haaveissani olen kuvitellut häntä milloin rakastajattarekseni, milloin vaimokseni, ja inhoten työntänyt luotani kummankin ajatuksen. Tehdä hänet huvinaiseksi olisi kauheata. Se olisi murhaa. Tehdä hänet rouvaksi, Dmitrij Andrejevitš Oleninin vaimoksi, kuten eräs upseereistamme otti tšekäläisen kasakkatytön vaimokseen, olisi vielä pahempaa. Jospa minä voisin muuttua kasakaksi, Lukaškaksi, varastaa hevoslaumoja, juoda hurjasti tšihiriä; vetää lauluja sydämen pohjasta, surmata ihmisiä ja humalassa kiivetä ikkunasta Marjanan luo yöksi ajattelematta, kuka olen ja miksi olen tulemassa, silloin olisi asia aivan toinen, — silloin me voisimme ymmärtää toisiamme, silloin minä voisin olla onnellinen. Minä olen koettanut antautua tähän elämään, mutta olen silloin vielä voimakkaammin tuntenut heikkouteni, särkyneisyyteni. En ole voinut unohtaa itseäni ja sotkuista, epäsuhtaista, nurinkurista menneisyyttäni. Ja tulevaisuus on edessäni vielä toivottomampana. Joka päivä ovat silmäini edessä kaukaiset lumivuoret ja tuo majesteettinen, onnellinen nainen. Mutta minä en saa tuota maailmassa ainoata mah-

dollista onnea, eikä tuo nainen ole minun. Kaikkein kauheinta ja kaikkein suloisinta asemassani on se, että minä tunnen, että minä ymmärrän hänet, mutta hän ei koskaan ole ymmärtävä minua. Hän ei ole ymmärtävä, ei sen vuoksi, että hän olisi alempana minua — päivästoin hänen ei tulekaan minua ymmärtää. Hän on onnellinen; hän on kuten luonto, tasainen, tyyni ja omassa itsessään. Mutta minä — nurin-kurinen heikko olento — tahdon, että hän ymmärtäisi minun vaivaisuuteni ja kärsimykseni! Öisin en ole nukkunut, vaan olen turhanpäiten viettänyt yöt hänen ikkunansa alla, enkä ole itselleni selvittänyt, mikä minua on vaivannut. 18:ntena päivänä komppaniamme läksi hyökkäysretkelle. Olin kolme päivää poissa stanitsasta. Olin surullinen ja kaikesta välinpitämätön. Laulut, korttipeli, juomingit, juorut osastoamme koskevista palkinnoista olivat minusta vielä tavallista vastenmielisempiä. Äsken palasin kotiin, näin hänet, oman majani, Jeroška-sedän, näin lumivuoret rappusiltani, ja niin voimakas uusi riemun tunne valtasi minut, että minulle kaikki selvisi. Minä rakastan tuota naista todellisella rakkaudella, ensimmäisen ja ainoan kerran elämässani. Minä tiedän, mikä minun on . . . En pelkää alentuvani tunteeni vuoksi, en häpeä rakkauttani, — olen siitä ylpeä . . . En ole syypää siihen, että olen rakastunut. Se tapahtui vastoin tahtoani. Minä koetin uhrautumisen avulla pelastua rakkaudesta, minä keksin itselleni hovin rakastaa Lukaška-kasakkaa hänen Marjanansa kanssa ja niin vain ärsytin rakkauttani ja mustasukkaisuuttani. Tämä ei ole ihanteellista, niin sanottua ylevää rakkautta, jota olen ennen tuntenut; ei sitä viehätyksen tunnetta, jossa voi olla rakkaudestaan ihastunut ja tuntea itsensä tunteensa alkulähteeksi ja tehdä itse kaikki. Olen tuntenut sitäkin. Se on vasta pienempää nautinnon halua; tämä on jotakin muuta. Kenties minä hänessä rakastan luontoa, kaikkea, mitä luonnossa on kaunista ruumiillistuneena, mutta minulla ei ole

omaa tahtoa, vaan minun kauttani rakastaa häntä jokin luonnon alkuvoima, koko luomakunta, koko luonto tunkee sen rakkauden minun sieluuni ja sanoo: rakasta. Minä en rakasta häntä järjelläni, en mielikuvituksellani, vaan koko olemuksellani. Rakastaessani häntä tunnen olevani koko onnellisen luomakunnan erottamaton osa. Minä olen ennen kirjoittanut uusista periaatteista, jotka ovat syntyneet yksinäisessä elämässäni; mutta ei kukaan voi tietää, miten työllästi ne ovat minussa valmistuneet, miten iloinen olen ollut päästessäni niistä tietoiseksi ja nähdessäni uuden elämäntien avoimeksi. Mitään näitä vakaumuksia kalliimpaa ei minussa ole ollut . . . No niin . . . on tullut rakkaus, ja ne ovat nyt poissa, ei ole edes niitä sääli! Minun on vaikea ymmärtääkin, että olen voinut antaa arvoa tuollaiselle yksipuoliselle, kylmälle, järkeilevälle mielentilalle. On tullut kauneus ja siroittanut tuhaksi koko tuon egyptiläisen elämän sisäisen toiminnan. Ja mikä on mennyttä, se ei yhtään sureta! Uhrautuvaisuus on pelkkää roskaa, hulluutta. Se on vain ylpeyttä, ansaitun onnettomuuden pakoa, pelastusta toisen onnen kadehtimisesta. Elää toisen vuoksi, tehdä hyvää . . . mitä varten? — kun minun sydämessäni on vain rakkautta itseeni ja vain halu rakastaa häntä ja elää hänen kanssaan, hänen elämäänsä. En nyt halua muiden onnea, en Lukaškan onnea. Minä en nyt rakasta noita toisia. Ennen aikaan olisin sanonut itselleni, että se on paha. Olisin tuskitellut miettien: miten käy hänen, minun, Lukaškan? Nyt se on minulle yhdentekevää. Minä en elä omassa itsessäni, vaan on jotakin minua voimakkaampaa, joka johtaa minua. Minä kärsin, mutta ennen olen ollut kuollut ja nyt vasta elän. Nyt lähdän heidän luokseen ja sanon kaiken hänelle.»

XXXIV.

Kirjoitettuaan tämän kirjeen Olenin myöhään illalla meni isäntäväen luo. Eukko istui penkillä uunin takana punoen silkkiäiskudelmia. Marjana ompeli avoimin päin kynttilän valossa. Nähtyään Oleninin hän hyppäsi pystyyn, otti liinan ja meni uunin luo.

— Istu sinä meidän seurassamme, Marjanuška, — sanoi äiti.

— En minä, kun olen paljain päin. — Ja hän hyppäsi uunille.

Olenin saattoi nähdä vain hänen polvensa ja siron riippuvan jalkansa. Olenin kestitsi eukkoa teellä. Eukko kestitsi vierasta kaimakilla, jota noutamaan laittoi Marjanan. Mutta pantuaan lautasen pöydälle Marjana taas hyppäsi uunille, ja Olenin vain tunsu itsessään hänen silmänsä. He juttelivat taloudesta. Ulita-muori hääräili ja joutui vierasvaraisuuden huumaan. Hän kantoi Oleninille kostutettuja viinirypäleitä, rypäleleivoksia, parasta viiniä, ja rupesi kestitsemään Oleninia sitä erikoista syvän kansan korutonta ja ylpeätä vierasvaraisuutta noudattaen, joka on ominainen vain ruumiillisella työllä leipänsä hankkiville. Eukko, joka ensin oli raakuudellaan niin saattanut Oleninin ymmälle, nyt usein liikutti häntä yksinkertaisella hellyydellään tyttärtään kohtaan.

— Eipä tarvitse Jumalaa vihoittaa, veikkoseni! Meillä on kaikkea, Luojan kiitos, tšihiriä on puserrettu, ja suolattu on, ja noin kolme tynnyriä rypäleitä myymme ja vielä jää juodakin. Älä pidä kiirettä lähdölläsi. Häissä sitten yhdessä laitetaan iloa.

— Milloin on häät? — kysyi Olenin tuntien, miten kaikki veri yht'äkkiä syöksyi kasvoihin ja sydän alkoi lyödä epätasaisesti ja kiusallisesti.

Uunin takaa alkoi kuulua liikahtelua ja siementen pureskelua.

— Mitäpä tässä enää, nousevalla viikolla pitäisi viettää. Meillä on valmiina, — vastasi eukko luonnollisesti, tyynesti, ikäänkuin ei Oleninia olisi ollut eikä olisi maan päällä. — Olen koonnut ja varannut kaikki Marjanuskalle. Me annamme tytön reimasti. Se vain ei ole oikein hyvästi, että Lukaškamme on ruvennut, miten lie, hurjastelemaan kovin. Hurja on kerrassaan, pelihtelee! Muutama päivä sitten kävi kasakka sotnjasta, kertoi, että hän on Nogajiin ratsastanut.

— Kunpa ei vain joutuisi pahoihin käsiin, — sanoi Olenin.

— Sitä minäkin olen sanonut: älä sinä, Lukaška, pelihtelee. No, nuori mies ja tietysti nyt reuhaa. Kaikellahan on aikansa. No, on ryöstänyt, varastanut, abrekin tappanut, — niin pitääkin! — no, mutta eläisi sitten hiljakseen. Muuten menee ihan nurin.

— Niin, minä näin hänet pari kertaa osastossa, hän vain hurjaili. Hevosenkin on myynyt, — sanoi Olenin ja katsahti uunille.

Suuret mustat silmät loistivat ankarina ja epäystävällisinä häneen. Oleninin tuli paha olla siitä, mitä oli sanonut.

— Entäs sitten! Hän ei tee pahaa kellekään, — sanoi Marjana äkkiä. — Omilla rahoillaan hurjailee, — ja pudottaen jalkansa hyppäsi uunilta ja meni ulos paiskaten kovasti oven kiinni.

Olenin seurasi silmin häntä niin kauan kuin hän oli sisässä; sitten hän katseli ovea, odotti, eikä ymmärtänyt ollenkaan, mitä Ulita-muori puhui hänelle. Muutaman minuutin kuluttua tuli vieraita: ukko, Ulita-muorin veli Jeroška-sedän kanssa, ja heti heidän jäljestään Marjana ja Ustenjka.

— Hyvinkö hurisee? — vikisi Ustenjka. — Sinä pidät vain iloa? — kääntyi Ustenjka Oleninin puoleen.

- — Niin pidän, — vastasi hän ja häntä rupesi jostakin syystä hävettämään ja illettämään.

Hän olisi tahtonut lähteä, mutta ei voinut. Äänetönnä oleminen hänestä myös tuntui mahdottomalta. Ukko auttoi häntä: hän pyysi juoda ja he joivat. Sitten Olenin joi Jeroškan kanssa. Sitten vielä toisen kasakan kanssa. Sitten taas vielä Jeroškan kanssa. Ja mitä enemmän Olenin joi, sitä raskaammaksi kävi hänen mielensä. Mutta ukot ilostuivat. Tytöt kumpikin kiipesivät uunille istumaan ja supatellen keskenään katsoivat heihin, ja he joivat iltaan saakka. Olenin ei mitään puhunut, mutta joi eniten. Kasakat huusivat. Eukko ajoi heidät ulos eikä antanut enää tšihiriä. Tytöt naurolivat Jeroška-sedälle, ja kello oli jo kymmenen seuduissa, kun kaikki menivät rappusille. Ukot itse tarjoutuivat tulemaan Oleninin luo lopettamaan juhlimista. Ustenjka juoksi kotiinsa. Jeroška vei kasakan Vanjušan luo. Eukko meni puuhaamaan pirttiin, Marjana jäi yksin majaan. Olenin tunsii olevansa virkeä ja reipas, ikäänkuin olisi juuri herännyt. Hän huomasi kaikki ja päästettyään edellään ukot luokseen palasi majaan. Marjana laittautui levolle. Olenin meni hänen luokseen, tahtoi sanoa hänelle jotakin, mutta hänen äänensä katkesi. Marjana istuutui vuoteelleen, koukisti jalat alleen, siirtyi pois hänestä perimmäiseen nurkkaan ja ääneti, pelästynein, hurjin katsein katseli häntä. Marjana nähtävästi pelkäsi häntä. Olenin tunsii sen. Hänen tuli surku itseään ja ilkeä olla ja samalla hän kuitenkin tunsii ylpeätä tyydytystä herättäessään Marjanassa edes tuon tunteen.

— Marjana! — sanoi hän, — eikö sinun koskaan tule sääli minua? Minä en tiedä, miten minä sinua rakastan.

Marjana väistyi vielä kauemmas.

— Kas, mitä viinistä on päähäsi tullut . . . Et hyödy sinä mitään!

— Ei, ei viinistä. Älä mene Lukaškalle. Minä otan sinut

vaimokseni. »Mitä minä nyt puhun» — ajatteli hän samalla kuin sanoi tätä. — »Sanonko minä samoin huomennakin? — Sanon, varmasti sanon ja nytkin toistan!» vastasi hänelle sisäinen ääni.

— Tuletko minun omakseni?

Marjana katsoi vakavasti häntä ja pelästys näytti menneen ohi.

— Marjana! Minä tulen hulluksi. Minä en ole oma itseni. Mitä käsket, niin teen, — ja mielettömän helliä sanoja tuli hänen suustaan ihan kuin itsestään.

— Ole siinä lörpöttelemättä! — keskeytti Marjana tarttuen äkkiä käteen, jota Olenin ojensi hänelle. Mutta Marjana ei työntänyt pois hänen kättään, vaan puristi sitä lujasti voimakkailla, karkeilla sormillaan. — Menevätkö nyt herrat naimisiin tyttömuukkien kanssa? Lähde jo!

— Tuletko sinä siis? Minä olen kokonaan ...

— Minne Lukaškan pistämme? — sanoi hän nauraen.

Olenin riuhtaisi häneltä kätensä, jota Marjana piti, ja syleili voimakkaasti hänen nuorta ruumistaan. Mutta Marjana hypähti pystyyn kuin hirvi ja harpaten paljain jaloin juoksi rappusille. Olenin havahtui ja kauhistui itseään. Hän näytti omissa silmissään taas sanomattoman viheliäiseltä Marjanan rinnalla. Mutta katumatta hetkeäkään mitä oli sanonut hän meni kotiinsa ja vilkaisematta ukkoihin, jotka ryöppäilivät hänen luonaan, heittäytyi vuoteelle ja vaipui niin sikeään uneen, ettei ollut pitkään aikaan niin nukkunut.

XXXV.

Seuraavana päivänä oli juhlapäivä. Illalla kaikki väki oli ulkona juhlapuvut laskevassa auringossa loistaen. Viiniä oli saatu tavallista enemmän puserretuksi. Väki oli päässyt

työstä vapaaksi. Kasakkain oli kuukauden kuluttua lähdettävä sotaretkelle, ja useissa perheissä valmistettiin häitä.

Torilla stanitsahallinnon edessä ja kahden puodin ympärillä — toisessa oli kaupan makeisia ja siemeniä, toisessa liinoja ja karttuunikangasta — oli eniten väkeä. Hallintohuoneen seinuspenkereillä istui ja seisoi ukkoja, yllään harmaat ja mustat arvokkaannäköiset takit ilman hihanauhoja ja koristuksia. Ukot keskustelivat tyynesti, tasaisin äänin, vuodentulosta ja nuorista lapsista, yleisistä asioista ja menneistä ajoista, katsoen nuorta sukupolvea juhlallisesti ja välinpitämättömästi. Kulkiessaan heidän ohitsensa vaimot ja tyttäret hiukan pysähtyivät ja laskivat päänsä alas. Nuoret kasakat hiljensivät kunnioittavasti käyntiään, ottivat lakin päästään ja pitivät sitä jonkin aikaa päänsä edessä. Ukot vaikenivat. He katselivat ohikulkevia tarkastelevasti, kuka ankarin, kuka lempein katsein, nostivat hitaasti ja painoivat takaisin lakkejaan.

Kasakkatyöt eivät olleet vielä alkaneet piirileikkejään, vaan olivat kokoontuneet joukoiksi ja puettuina heleänväriisiin bešmetteihin ja valkeisiin liinoihin, jotka oli kiedottu pään ympärille ja silmien yli, istuivat maassa seinien viereisillä majojen turvepenkeillä, suojassa auringon vinosti sattuvilta säteiltä, kimakasti tarinoiden ja nauraen. Poikaset ja tytöntylleröt olivat pallosilla, lyöden pallon kauas ylös kirkkaalle taivaalle, ja juoksentelivat huutaen ja vikisten torilla. Keskenkasvuiset tytöt torin toisessa kulmassa jo olivat piirissä ja kimein arastelevin äänin vikisivät laulua. Kirjurit, palveluksesta vapautetut ja juhlaksi kotiin palanneet nuoret sotilaat pitkissä valkeissa ja uusissa, nauhoilla reunustetuissa punaisissa tšerkessitakeissa kulkivat iloisin, pyhäpäiväisin kasvoin kaksin, kolmin käsi kädessä naispiiristä toiseen, pysähtelivät, laskivat leikkiä ja pitivät kujetta kasakkatyttöjen kanssa. Armenialainen kauppias, sininen, hienoverkainen nauhake-

reunuksinen tserkessitakki yllään, seisoi avoimella ovella, josta näkyi kuvikkaita liinakangaspakkoja, ja katseessaan itämaalaisen kauppiaan ylpeys ja tietoisuus omasta tärkeystään odotti ostajia. Kaksi punapartaista tšetšeniä, jotka olivat tulleet Terekin takaa saamaan juhlasta huvia, istui paljain jaloin jonkun tuttavansa talon vieressä ja huolettomasti polttaen pientä piippuaan ja syljeksien vaihtoi keskenään nopeita kurkkuaäniä väkeä katsellessaan. Väliin arkipukuinen sotamies, vanha sinelli yllään, kiireesti kulki torin poikki kirjavien ryhmien lomitse. Sieltä täältä kuului jo juhlivien kasakkain juopuneita lauluja. Kaikki majat oli lukittu, rappuset jo illalla pesty. Vanhat eukotkin olivat ulkona. Kuivilla kaduilla ja kaikkialla, pölyn seassa ja jalkain alla räkyili arbuusin ja melonin siemeniä ja kuoria. Ilma oli lämmin ja liikkumaton, kirkas taivas sininen ja läpikuultava. Valkean-himmeä vuoriselänne, joka näkyi kattojen takaa, näytti läheiseltä ja rusotti laskevan auringon säteissä. Silloin tällöin joen toiselta puolen kuului kanuunanlaukauksen kaukainen kumina. Mutta stanitsan yli vyöryi toisiinsa sulautuen erilaisia iloisia juhlivia ääniä.

Olenin oli kävellyt koko aamun pihalla odottaen näkevänsä Marjanan. Mutta aamutyöt tehtyään tyttö meni rukousmajaan päivällisjumalanpalvelukseen; sitten milloin istui seinuspenkerellä tyttöjen seurassa siemeniä pureksien, milloin tavaroita tuoden juoksi kotiin ja katseli iloisesti ja ystävällisesti vuokralaiseen. Olenin pelkäsi puhella hänen kanssaan leikillisesti tai toisten läsnäollessa. Hän tahtoi saada kokonaan sanotuksi Marjanalle eilisen saadakseen häneltä ratkaisevan vastauksen. Hän odotti taas samanlaista hetkeä kuin eilen illalla; mutta sitä hetkeä ei tullut, ja hän tunsikin, ettei ole enää voimia jäädä tuohon ratkaisemattomaan asemaan. Marjana meni taas kadulle, ja hetken kuluttua läksi Olenin hänen jäljessään, tietämättä itse minne meni.

Olenin sivuutti kulmauksen, jossa Marjana istui atlaskan-kaasta tehty sinertävä mekko hohtaen, ja kipua sydämessään tuntien Olenin kuuli takanaan tyttöjen naurua.

Beletskin maja oli torin varrella. Kulkiessaan sen ohi Olenin kuuli Beletskin äänen: »Käykää sisään!» — ja hän meni.

Sanottuaan toisilleen jonkin sanan he kumpikin istuutuivat ikkunan ääreen. Pian heihin liittyi Jeroška, uusi bešmetti yllään, ja istui heidän viereensä lattialle.

— Tuossa noin on aristokraattinen ryhmä, — sanoi Beletskij osoittaen savukkeellaan kulmauksessa olevaa kirjavaa ryhmää ja hymyillen. — Minunkin on siellä, näettekö, punaisessa puvussa? Ensi kertaa yllä. — Miksi ei piirileikkiä? — huusi Beletskij katsoen ulos ikkunasta. — Odotta-kaahan, kun tulee hämärä, niin mekin menemme. Sitten kutsumme heidät Ustenjkan luo; niille pitää hommata kemut.

— Minäkin tulen Ustenjkan luo, — sanoi Olenin varmana. — Tuleeko Marjana?

— Tulee, tulkaa tekin, — sanoi Beletskij vähääkään hämmästyttä. — Eikö se ole hyvin kaunista? — lisäsi hän osoittaen kirjavia ryhmiä.

— Erittäin kaunista! — myönteli Olenin koettaen näyttää välinpitämättömältä. — Tämmöisissä juhlissa, — lisäsi hän, — minusta aina tuntuu kummalliselta, miksi kaikki ihmiset sen johdosta, että nyt esimerkiksi on viidestoista päivä, ovat yht'äkkiä tulleet tyytyväisiksi ja iloisiksi. Kaikessa paistaa juhla. Silmissä, kasvoissa, äänessä, liikkeissä, puvuissa, ilmassa, auringossa, kaikessa on juhlaa. Mutta meillä ei ole enää juhlaa.

— Niin — vastasi Beletskij, joka ei semmoisista mietelmistä pitänyt. — Mutta miksi et sinä juo, ukko? — kääntyi hän Jeroškaan.

Jeroška iski Oleninille silmää Beletskiin vihjaten:

— Ylpeä on tuo sinun kumppanisi!

Beletskij nosti juomalasinsa.

— *Alla birdy!* — sanoi hän ja joi pohjaan (*alla birdy* merkitsee: Jumalan on antanut; se on tavallinen kaukasialaisten käyttämä toivotus, kun juodaan yhdessä).

— *Sau bul* (terveydeksi)! — sanoi Jeroška hymyillen ja tyhjensi lasinsa. — Mitä sinä juhlasta puhut! — sanoi hän Oleninille nousten ja katsoen ikkunasta: mikä juhla tuo on! Olisitpa nähnyt, miten ennen aikaan juhlittiin! Naisväki läksi juhlaan nauhareunaiset sarafanipuvut välkkyen. Rinnan ripustivat täyteen kultia kahteen riviin. Päässä kullatut päähineet. Kun kulkee ohi, niin vir vir! . . . oikein kahina nousee. Joka nainen oli kuin ruhtinatar. Kun tulivat, niitä oli koko liuta, lauluja lauloivat ja joltakin kuului; koko yön juhlivat. Ja kasakat pyörittivät tynnyreitä pihalle, istuivat koko yön, joivat päivän nousuun. Toisinaan tarttuivat toisensa käsiin, kulkivat pitkin stanitsaa hyökkäysmarssissa. Kenen tapasivat, vetivät mukaansa ja toisen luota toisen luo kulkivat. Väliin kolme päivää hurjastelivat. Isäukko tuli kotiin — muistan vielä — punaisena, ihan turvoksissa, lakitta, tolkkua ei yhtään, tuli ja viskautui makaamaan. Äiti ymmärsi heti: tuoretta mätää ja tšihiriä kantoi hänelle virvokkeeksi ja itse juoksi stanitsaan hänen lakkiaan etsimään. Siten makaa mies kaksi vuorokautta. Semmoisia olivat ihmiset, vaan mitä nyt?!

— No, entäs tytöt sarafanipuvuissa? Yksinkö ne juhlivat? — kysyi Beletskij.

— Yksin. Usein tulivat kasakat tai nousivat hevosten selkään ja sanoivat: mennäänpäs hajoittamaan piirit! — ne ajavat, mutta tytöt ottavat seipäät käteensä. Laskiaisena, jos sattui, että joku parhaista pojista oikein intoihinsa tuli, niin tytöt löivät, löivät hevosta, miestä löivät. Sepä särkei piirin, tempasi siitä kuka oli rakkain ja vei mennessään. Armaani, kultaseni! . . . Ja niin hyvänä piti kuin taisi. Ja olivat ne tytötkin toisia, kuningattaria!

XXXVI.

Nyt tuli syrjäkadulta torille kaksi ratsumiestä. Toinen heistä oli Nazarka, toinen Lukaška. Lukaška istui hiukan kallellaan lihavan kabardinilaisensa selässä, joka kepeästi astui kovaa tietä ja nosteli kaunista, kiiltävän hienon otsatukan peittämää päätään. Taitavasti huotraan pistetty pyssy ja satulan taa kääritty vaippa merkitsivät, ettei Lukaška tullut turvallisesta ja läheisestä paikasta. Hänen keikailevassa istumisessaan kallellaan, huolettomassa kädenliikunnassaan lyödessä hevosta tuskin kuuluvasti piiskalla vatsan alle ja etenkin loistavissa mustissa silmissään, jotka ylpeästi rypistyen katsoivat ympärilleen, kuvastui tietoisuus voimasta ja nuoruuden itseluottamus. Oletteko nähneet tätä poikaa! näyttivät hänen silmänsä puhuvan katsellessaan ympärilleen. Upea hevonen hopeoituine heloineen, valjaat ja aseet ja kaunis kasakka itse vetivät kaikkien torilla olevien huomion puoleensa. Laihan ja pienikasvuisen Nazarkan puku oli paljon huonompi kuin Lukaškan. Ajaessaan ukkojen ohi Lukaška pysähtyi ja nosti valkeata kähärää lakkiaan lyhyttukkaisesta mustasta päästään.

— No, sieppasitko paljonkin nogajilaisia hevosia? — kysyi laihanpuoleinen ukko katse tuikeana ja synkkänä.

— Minäkös heitä lukemaan, vaariseni, kaikkea kyseletkin? — vastasi Lukaška kääntyen pois.

— Tuota poikasta sinä suotta kuljetat matkassasi, — virkkoi ukko vielä synkempänä.

— Kas pirua, kun tietää kaikki! — sanoi Lukaška itselleen ja hänen kasvoihinsa tuli huolestunut ilme; mutta vilkaistuaan kulmaukseen, jossa seisoi paljon kasakattaria, hän käänsi hevosensa heitä kohti.

— Hauskako teillä on, tytöt? — huusi hän kovalla, raikuvalla äänellä, äkkiä pysähdyttäen hevosen. — Vanhen-

neet olette minun poissa ollessani, veitikat! — ja hän nauroi.

— Hauska, Lukaška, hauska, veikkosemme! — kuului iloisia ääniä. — Tuotko paljon rahaa? . . . Ostapa tytöille makeisia! . . . Tulitko pitkäksi aikaa? Eipä olekaan äskettäin nähty.

— Nazarkan kanssa tulin yöksi hurjailemaan, — vastasi Lukaška sivallellen piiskalla hevosta ja ajaen tyttöjä kohti.

— Marjankakin on kokonaan unhottanut sinut, — vikisi Ustenjka, sysäten kyynärpäällään Marjanaa ja kimakasti nauraa hihittäen.

Marjana väistyi syrjään hevosta, heitti päänsä taaksepäin ja katsoi loistavilla suurilla silmillään tyynesti kasakkaa.

— Etpä ole kaukaan aikaan ollutkaan! Mitä siinä hevosellasi survottelet? — sanoi Marjana kuivasti ja kääntyä pois.

Lukaška näytti erityisen iloiselta. Hänen kasvonsa loistivat uljuutta ja iloa. Marjanan kylmä vastaus nähtävästi tuli odottamatta. Hän rypisti äkkiä kulmakarvojaan.

— Nouse jalustimelle, niin vuorille vien sinut, tyttöseni! — huusi hän äkkiä ikäänkuin karkoittaen pahoja ajatuksiaan ja tyttölauman keskessä teettäen hevosellaan ratsastustemppeja. Hän kumartui Marjanan viereen. — Suutelen, niin minä suutelen että ihan! . . .

Marjanan silmät kohtasivat Lukaškan katseen, ja Marjana punastui äkkiä ja väistyi pois.

— No mitä sinä! Jalat murskaat, — sanoi Marjana ja painaen alas päänsä katsahti sieviin jalkoihinsa, joihin oli vedetty vaaleansiniset suikkelisukat ja kapealla hopeanauhakkeella reunustetut uudet punaiset naisten kengät.

Lukaška kääntyi Ustenjkaan, mutta Marjana istuutui kasakkanaisen viereen, joka piti lasta sylissään. Lapsi

painautui tyttöä vasten ja pehmoisella kädellään tarttui helminauhaan, joka riippui hänen kaulassaan vaaleansinisen bešmetin päällä. Marjana kumartui lapsen yli ja katseli syrjästä Lukaškaa. Lukaška juuri otti tšerkessitakin alta mustan bešmettinsä taskusta makeisia ja siemeniä sisältävän tötterön.

— Tarjoan kaikille, — sanoi hän antaen käärön Ustenjalle ja katsahti hymyillen Marjankaan.

Taas kuvastui tytön kasvoilla hämmennys. Oli, kuin kauniit silmät olisivat vetäytyneet utuverhoon. Hän laski liinan huultensa alle ja työntäen äkkiä päänsä helminauhasta kiinni pitävän lapsen valkeita kasvoja vasten alkoi niitä kiihkeästi suudella. Lapsi nojasi kätösineen tytön korkeata rintaa vasten ja huusi avaten hampaattoman suunsa.

— Mitä kuristat minun poikastani? — sanoi lapsen äiti ottaen sen häneltä ja avaten bešmettinsä napit antaakseen lapsen imeä. — Saisit sinä paremmallakin tavalla sanoa tervehdyksen pojalleni.

— Vien vain hevosen talteen, sitten tullaan Nazarkan kanssa, koko yö hurjaillaan, — sanoi Lukaška sivaltaen hevosta vitsalla ja ratsasti pois tyttöjen luota.

Yhdessä Nazarkan kanssa käännettyään syrjäkadulle he ajoivat kahden vierekkäin olevan talon luo.

— Perillä ollaan, veli! Tule pian! — huusi Lukaška toverilleen nousten hevosen selästä naapurin pihan luona ja varovasti taluttaen hevostaan oman pihansa vitsa-aidan yli. — Hyvää päivää, Stepka! — kääntyi hän mykän puoleen, joka, ollen hänkin juhla-aatteissa, tuli kadulta korjaamaan hevosta. Ja Lukaška merkeillä näytti hänelle, että hän panisi heiniä hevoselle eikä riisuisi satulaa.

Mykkä mumisi, maiskautti suullaan osoittaen hevosta ja suuteli sen turpaa. Se merkitsi, että hän rakastaa hevosta ja että hevonen on hyvä.

— Päivää, äitiseni! Etkö ole vielä käynytkään ulkona?
— huusi Lukaška kannattaen pyssyään ja nousten rappusille.

Äiti-muori avasi hänelle oven.

— Eipä yhtään luultu eikä arvattu! — sanoi eukko.
— Kun Kirka sanoi, ettet tule.

— Tuo tšihiriä, käypäs tuomassa, äiti. Minun luokseni tulee Nazarka juhlanviettoon.

— Heti paikalla, Lukaška, heti paikalla! — vastasi eukko. — Meidän vaimoväkemme on juhlimassa. Eikö liene mykkätyttömmekin mennyt sinne.

Ja hän koppasi avaimet ja meni kiireesti pirttiin.

Pantuaan hevosen korjuuseen ja päästettyään pyssyn irti Nazarka meni Lukaškan luo.

XXXVII.

— Olkoon onneksi, — sanoi Lukaška ottaen äidiltään täyden tšihiriuukun ja varovasti nostaen sitä kumartuneen päänsä luo.

— Ei nyt vetele, — sanoi Nazarka. — Burlak-vaari kun kysyi: »montako hevosta olet varastanut?» Näkyy tietävän asiat.

— Senkin noita! — vastasi Lukaška lyhyesti. — Ja siitä viis! — lisäsi hän ravistaen päätään: ne ovat jo joen takana. Mene ja löydä!

— Huono juttu sittenkin.

— Mikä on huono juttu? . . . Viedään tšihiriä hänelle huomenna. Se on tehtävä, eikä tule siitä sen pahempaa. Nyt juhliitaan! Juo! — huusi Lukaška samalla äänellä, jolla Jeroška-ukko lausui tuon sanan. — Menemme ulos hurjailemaan tyttöjen luo. Käypä sinä hunajaa hakemassa, taikka minä lähetän mykkä-sisareni. Aamuun asti juhliitaan.

Nazarka hymyili.

— Jäämmekö kauaksi? — sanoi hän.

— Ensin hurjaillaan. Käy viinaa! He, rahat!

Nazarka juoksi kuuliaisesti Jamkan luo.

Jeroška-setä ja Jergušov, petolintujen tavoin vainuten missä remutaan, törmäsivät majaan peräkkäin.

— Anna vielä puoli sankoa! — huusi Lukaška äidilleen vastaukseksi heidän tervehdykseensä.

— No, kerro, juupeli, mistä varastit? — huusi Jeroška-setä. — Sinä olet poikaa! Niin pitääkin!

— Vai pitääkin... — vastasi Lukaška nauraen. — Tyttöille kuljetat makeisia junkkerilta. Hyh, vanha mies!...

— Valetta, ihan kerrassaan valetta!... Hyi, Marka! — Ukko nauraa hohotti. — Voi sun vietävä, miten se pyyteli minua, senkin mokoma! Mene, sanoi, hommaa. Pyssyn antoi. Ei, viis minä! Olisin toimittanut, mutta säälin sinua. No, kerro, missä olet ollut. — Ja ukko alkoi puhua tatarinkieltä.

Lukaška vastasi hänelle vilkkaasti.

Jergušov, joka osasi huonosti tataria, vain silloin tällöin tokaisi joukkoon venäläisiä sanoja.

— Ihan totta, ajoi hevoset. Minä tiedän varmaan, — vakuutteli hän.

— Me ajoimme Gireikan kanssa, — kertoi Lukaška. (Siinä, että hän kutsui Girei-kaania Gireikaksi, oli paljon uljastelua kasakkain mielestä)... Joen takana yhtämittaa kehuskeli, että hän tuntee koko aron ja vie suoraapäätä, mutta kun lähdettiin, yö pilkkopimeä, — eksyipä minun Gireikani, rupesi jänistämään, eikä tule tiestä tolkkua. Ei löydä kylää, seiso siinä! Mentiin kaikei liiaksi oikealle. Melkein puoliyöhön etsittiin. Kaikeksi onneksi rupesivat koirat ulvomaan.

— Hölmöt! — sanoi Jeroška-setä. — Eksyttiin sitä mekin ennen aikaan arolle yöllä, — piruko sieltä löytää. Minä

silloin ajoin kummulle, aloin ulvoa suden äänellä, näin! (Hän asetti kätensä suun viereen ja ulvoi kuin olisi ollut lauma susia ja kaikki yhtä kurkkua ulvoneet) . . . Heti paikalla koirat äännähtävät. No, puhu loppuun. No, miten kävi, löysitte?

— Vikkelästi iskettiin päätset päähän! Nazarkan olivat, hitto vie, ottaa kiinni nogajilaiset eukot.

— Ihan ottivat, — sanoi loukkaantuneena huoneeseen palannut Nazarka.

— Päästiin irti, taas Gireika eksyi tieltä, oli viedä tykkänään hiekkakummuille. Osoittaa koko ajan, missä Terek, ja ihan toiseen suuntaan ajettiin.

— Olisit katsonut tähdistä, — sanoi Jeroška-setä.

— Sitä minäkin, — tokaisi joukkoon Jergušov.

— Katso nyt niistä, kun on ihan pimeä. Kyllä minä pinnistin, pinnistin . . . Löysin yhden tamman, panin päähän suitset, ja oman hevoseni laskin irti: ajattelin, ehkä viepi oikeaan. No, mitenkä arvellette? Korskahdelti, korskahdelti, sieraimet kiinni maassa . . . Laukkasi etumaisena ja suoraan vei stanitsaan. Hyvä olikin. Oli jo selvä päivä, kerkesimme vain kätkeä hevoset metsään. Tulin alasti joen takaa ja otin ne.

Jergušov pyöritti päätään.

— Viisaasti, sanon minä! Paljonko tuli?

— Tuossa on kaikki! — sanoi Lukaška taputtaen kukkaroaan.

Eukko astui samalla tupaan. Lukaška ei puhunut loppuun.

— Juokaa, huusi Lukaška.

— Samaten minä kerran läksin Girtšikin kanssa myöhään . . . — aloitti Jeroška.

— Kuka sinua jaksaa kuunnella loppuun! — sanoi Lukaška. — Minäpä lähdän. — Ja juotuaan pikarin tyhjäksi ja vedettyään kireämmälle remminsä Lukaška läksi ulos . . .

XXXVIII.

Oli jo ihan pimeä, kun Lukaška tuli pihalle. Syysyö oli raitis ja tyyni. Kultainen täysikuu sukelsi esiin torin toisesta laidasta kohoavien tummien poppeliien takaa. Pirttien pii-puista nousi savu, joka valautui yhteen sumun kanssa ja laskeutui stanitsan ylle. Siellä täällä ikkunoista loisti tulia. Kizjakin, rypäleiden, puserrejätteiden ja sumun hajua oli imeytynyt ilmaan. Puhe, nauru, laulut ja siementen pureskelu kuuluivat yhä sekaisin, mutta selvemmin kuin päivällä. Valkeita liinoja ja miesten suippolakkeja näkyi laumoittain pimeässä lauta-aitojen ja talojen vieressä.

Tori puodin avonaista ja valaistua ovea vastapäätä on mustanaan ja valkeanaan kasakkoja ja tyttöjä, ja kuului kovaäänistä laulua, naurua ja puhetta. Pitäen toinen toistaan kädestä tytöt pyörivät tasaisesti liikkuen pölyisellä torilla. Laihanpuoleinen ja kaikkein rumin tyttö alkaa laulaa:

Tuli helmasta salon sinisen,
Ai da lu lii!
Tuli varjosta puiston vihreän,
tuli poikaa kaks', poikaa uljasta,
oli poikamies niistä kumpikin.
Kulki kumpikin, sitten seisattui,
sitten seisattui, riitaan ratkesi.
Astui miesten luo kaunis neitonen,
astui miesten luo, puhui heille näin:
Kummalleko mie kullaks' suostuisin?
Suostui kullaksi pojan valkean,
pojan valkean, valkoverisen,
käteens' otti nyt poika neion käen,
piirin ympäri häntä pyörittäen,
kehui ystävilleen: heipäs, heipäs vain,
emäntäisen millaisen mä sain?!

Eukot seisovat vieressä kuunnellen lauluja. Poikaset ja tyttöset juoksevat ympäriinsä pimeässä ajaen toisiaan takaa. Kasakat seisovat ympärillä kosketellen ohimeneviä tyttöjä, väliin katkaisten piirin menemällä siihen. Pimeällä puolella puodin ovea seisovat Beletskij ja Olenin, tšerkessitakit ja suippolakit yllään, eivätkä puhu keskenään kasakkain tavoin ja hiljaa, vaan kuuluvasti, ja tuntevat vetävänsä huomiota puoleensa. Vieretysten piirissä pyörivät pulleahko Ustenjka punaisessa bešmetissään ja komeavartinen Marjana, jolla oli yllään uusi paita ja bešmetti. Olenin ja Beletskij keskustelivat siitä, miten he voisivat ryöstää piiristä Marjankan ja Ustenjkan. Beletskij luuli, että Olenin halusi vain huvitella, mutta Olenin odotti kohtalonsa ratkaisua. Hän tahtoi millä hinnalla tahansa nyt juuri nähdä Marjanan yksinään, sanoa hänelle kaikki ja kysyä häneltä, tahtooko ja voiko hän tulla hänen vaimokseen. Siitä huolimatta, että tämä kysymys jo aikoja oli ratkaistu häneen nähden kieltävästi, hän toivoi voivansa kertoa Marjalle kaikki, mitä tunsikin, ja luuli Marjanan ymmärtävän hänet.

— Miksi ette ole minulle ennemmin sanonut? — sanoi Beletskij. — Olisin toimittanut sen teille Ustenjkan kautta. Te olette niin kummallinen!

— Minkä sille voi! . . . joskus, hyvin pian, kerron teille kaikki. Toimittakaa nyt vain, Jumalan tähden, että hän tulee Ustenjkan luo.

— Hyvä. Se käy helposti . . . No, sinä tulet valkealle pojalle, Marjanka, tuletko? Eikä Lukaškalle? — sanoi Beletskij, säädyllisyyden vuoksi kääntyen ensin Marjankaan päin, ja odottamatta vastausta meni Ustenjkan luo ruveten pyytämään, että tämä toisi mukanaan Marjanan. Hän ei ehtinyt sanoa sanottavaansa, kun laulajatyttö aloitti toisen laulun, ja tytöt vetivät toinen toistaan kädestä. He lauloivat:

Kulki puiston aidan viertä,
kaaretteli nuori mies,
minkätähden — hiisi ties.
Ensi kerran kulkeissaan,
kättänsä hän vilkuttaa,
toisen kerran kulkiessaan,
lakkiansa huiskuttaa,
kolmannella kerrallaan,
seisattuu.

Seisattuu ja tiedustaa:
»Tulin luokses', armahain,
tulin soima mielessäin.
Miks' et enää, armahain,
tule kanssain kulkemaan?
Vaiko suotta, armaani,
leikit kanssani?

Varrohan sä hetkinen,
armaani.

Laitan sua kosimaan,
otan sinut miehelään,
itket vielä, armahain.»

Tiesin kyllä vastuunkin,
sanoa vain pelkäsin. —
Tohtinut en vastaamaan,
lähdin kanssaan puutarhaan,
tulen puistoon vihreään,
syvään kumarran.

Kun mä, neito, kumarsin,
liinan antoi kaunihin:

»Ota tämä, armahain,
käsihisi valkoisiin,
valkoisiin kätösiin,
mua armas lemmi vain.

Tiedä en mit' antaisin,
millä armaan lahjoisin . . .
Annan vielä armaalleni
saalin, suuren, sinisen,
sitten eestä saalin sen
kertaa viisi suutelen.»

Lukaška ja Nazarka katkaisivat piirin ja menivät kävelemään tyttöjen keskeen. Lukaška veti laulua kimeällä rintäänellä ja heilutellen käsiään kulki piirin keskellä. »No tulokoon nyt joku tytöistä» — virkkoi hän. Tytöt tuuppasivat Marjankaa: tämä ei tahtonut mennä. Laulun lomasta kuului kimeätä naurua, lyöntejä, suudelmia, supatusta.

Kulkiessaan Oleninin ohi Lukaška ystävällisesti nyökäytti hänelle päätään.

— Mitrij Andreitš! Sinäkin olet tullut katselemaan?
— sanoi hän.

— Olen, — vastasi Olenin jyrkästi ja kuivasti.

Beletskij kumartui Ustenjkan korvaan ja sanoi hänelle jotakin, Ustenjka tahtoi vastata, mutta ei ehtinyt; kiertäessään toisen kerran ohi hän sanoi:

— Hyvä, me tulemme.

— Marjanka myös?

Olenin kumartui Marjanaan päin.

— Tuletko? Ole hyvä, yhdeksi minuutiksi edes, — minun täytyy saada puhua sinun kanssasi.

— Jos tytöt tulevat, niin minäkin tulen.

— Sanotko minulle, mitä pyysin? — kysyi Olenin taas kumartuen häneen päin. — Sinä olet nyt iloinen.

Marjana eteni jo hänen luotaan. Olenin meni hänen perästään.

— Sanotko?

— Mitä on sanottava?

— Mitä toissapäivänä kysyin, — sanoi Olenin kumartuen hänen korvansa ääreen. — Tuletko minun omakseni?

Marjana jäi miettimään.

— Sanon, — vastasi hän, — minä sanon nyt.

Ja hänen silmänsä välähtivät pimeässä, ne katsoivat iloisesti ja ystävällisesti nuoreen mieheen.

Olenin kulki yhä hänen jäljestään. Hänestä oli hauska kumartua lähelle Marjanaa.

Mutta Lukaška lauloi yhä ja tempasi Marjanaa kovasti kädestä ja sieppasi hänet piirin keskeen. Olenin ehti vain virkkaa: »Tule sitten Ustenjkan luo» ja poistui toverinsa vieheen. Laulu vaiken. Lukaška pyyhki huulensa, Marjanka samoin, ja he suutelivat toisiaan. »Ei, viisi kertaa!» — sanoi Lukaška. Puhe, nauru ja hyörinä tuli tasaisten liikkeiden ja tasaisten äänten sijaan. Lukaška, joka näytti olevan kovasti päissään, alkoi jaella tytöille makeisia.

— Kaikille tarjoan! — sanoi hän ylpeästi ja koomillisen liikuttavan itsetietoisesti. — Kuka menee sotamiesten kanssa juhlimaan, se piiristä pois! — lisäsi hän äkkiä tuikeasti vilkaisten Oleniniin.

Tytöt sieppasivat häneltä makeisia ja nauraen tyrkkivät tieltään toinen toistaan. Beletskij ja Olenin menivät syrjään.

Ikäänkuin anteliaisuuttaan häveten otti Lukaška päästään suippolakin, pyyhki hihalla otsaansa ja meni Marjanan ja Ustenjkan luo.

— *Vaiko suotta, armaani, leikit kanssani?* — toisti hän juuri laulettuun laulun sanoja ja kertasi vielä vihaisena: *leikit kanssani?* — kääntyen Marjanaan. — *Tulet miehelään, itket vielä armahain,* — lisäsi hän syleillen yhtäikaa Ustenjkaa ja Marjankaa.

Ustenjka riisti itsensä irti ja lyödä säväytti häntä selkään, niin että hänen omaan käteensä koski.

— No, vieläkö aiotte pyöriä? — kysyi Lukaška.

— Tehkoot tytöt miten tahtovat, — vastasi Ustenjka, — minä menen kotiin ja Marjankakin lupasi tulla meille.

Kasakka yhä syleili Marjanaa ja vei hänet väkijoukosta pois talon pimeän nurkan luo.

— Älä mene, Mašenjka, — sanoi hän, — viimeisen kerran pidämme hauskaa. Mene kotiin, minä tulen luoksesi.

— Mitä minä kotona teen? Sitä varten on juhla, että iloitaan. Menen Ustenjkan luo, — sanoi Marjana.

— Otanhan sinut kumminkin.

— Hyvä, — sanoi Marjana, — sittenpä hän nähdään.

— No, menetkö sinä? — kyseli Lukaška tuimana ja pusertaen häntä itseään vasten suuteli poskelle.

— Älä nyt viitsi! Mene matkaasi! — ja Marjana riisti itsensä hänestä ja meni pois.

— Malta, tyttö, huonosti käy sinulle! — sanoi Lukaška nuhdellen. Hän pysähtyi ja heilutti päätään. *Itket vielä armahain . . .* ja kääntyen hänestä pois Lukaška huusi tytöille: — Antakaa leikin käydä!

Marjankaa melkein pelästytti ja suututti se, mitä Lukaška oli sanonut. Hän pysähtyi.

— Mikä käy huonosti?

— Se vain.

— Mikä se.

— Se, että vuokralaissotilaan kanssa keimailet ja siksi oletkin minuun suuttunut.

— Suutun, jos tahdon. Sinä et ole minun isäni etkä äitini. Mitä se sinuun kuuluu! Minä rakastan ketä tahdon!

— Niin, niin . . . — sanoi Lukaška, — pidä mielessäsi! — Hän meni puodin luo. — Tytöt! — huusi hän, — mitä siinä seisotte? Vielä piiri käymään! Nazarka, juokse hakemaan tšihiriä!

— No, tulevatko tytöt? — kysyi Olenin Beletskiltä.

— Tulevat heti, — vastasi Beletskij. — Mennään, kemut on saatava kuntoon.

XXXIX.

Vasta myöhään yöllä Olenin läksi Beletskin majasta Marjanan ja Ustenjkan jäljestä. Tytön valkoinen liina välkä pimeällä kadulla. Kullankimalteinen kuu painui aron laitaan. Hopeinen sumu verhosi stanitsan. Kaikki oli hiljaa, valoa ei ollut missään, kuului vain etenevien naisten askelet. Oleninin sydän sykki kovasti. Kuumina hohtavat kasvot virkistyivät kosteassa ilmassa. Hän katsahti taivaalle, vilkaisi majaan, josta oli tullut; siellä oli kynttilä sammunut, ja hän alkoi taas katsoa naisten etenevää varjoa. Valkea liina katosi sumuun. Hänestä oli kauheata jäädä yksin, — hän oli niin onnellinen. Hän juoksi rappusilta ja riensi tyttöjen jäljestä.

— Äh, sinua! Näkevät . . . — sanoi Ustenjka.

— Ei se mitään!

Olenin juoksi Marjanan luo ja syleili häntä.

Marjana ei estänyt.

— Ette vielä suudelleet tarpeeksi! — sanoi Ustenjka.

— Kun pääset naimisiin, niin suutele, mutta nyt odota.

— Hyvästi Marjana, huomenna minä tulen isäsi luo, sanon itse. Älä sinä puhu.

— Mitä minä puhuisin! — vastasi Marjana.

Kumpikin tyttö läksi juoksemaan. Olenin kulki yksin muistellen, mitä oli tapahtunut. Hän oli ollut koko illan Marjanan kanssa kahden nurkassa, uunin vieressä. Ustenjka ei ollut hetkeksikään poistunut tuvasta ja oli kujehtinut toisten tyttöjen ja Beletskin kanssa. Olenin oli puhellut kuiskaten Marjanan kanssa.

— Tuletko omakseni? — oli hän kysynyt tytöltä.

— Petät vielä, etkä huolikaan, — oli Marjana vastannut iloisesti ja tyynesti.

— Mutta rakastatko minua, sano Jumalan tähden?

— Miksi en sinua rakastaisi, mikä sinulla on vikana?
— vastasi Marjana nauraen ja puristaen karkeissa käsissään hänen käsiään. — Miten sinun kätesi ovat va-a-l-keat, va-a-l-keat, pehmeät kuin kaimakki, — sanoi hän.

— Puhun tosissani. Sano, tuletko omakseni.

— Miksi ei, jos isä antaa luvan.

— Muista, mitä sanoit, minä menetän järkeni, jos sinä petät minut. Huomenna sanon äidillesi ja isällesi, tulen kosi-
maan.

Marjana purskahti yht'äkkiä nauramaan.

— Mitä sinä?

— Ilman vain, se on niin hassua.

— Ihan totta! Ostan puutarhan, talon, kirjoittaudun kasakkaväkeen . . .

— Katso vain, ettet toisia naisia rakastele. Minä olen siitä vihainen.

Olenin riemastuksissaan toisti mielikuvituksessaan kaikki nuo sanat. Niitä muistellessa hän milloin tunsu kipua, milloin hengitys pysähtyi onnesta. Hän tunsu kipua siksi, että tyttö oli hänen kanssaan puhuessaan yhtä tyyni kuin muulloinkin. Häntä ei näyttänyt vähääkään kuohuttavan tuo hänen uusi asemansa. Oli kuin hän ei olisi uskonut Oleniniin eikä ajatellut tulevaisuutta. Oleninista näytti, että tyttö rakasti häntä vain nykyhetkenä ja ettei hän tiennyt tulevaisuudesta hänen kanssaan. Onnellinen hän oli taas siksi, että kaikki Marjanan sanat tuntuivat hänestä todelta ja Marjana lupasi kuulua hänelle. »Niin, — sanoi hän itselleen, — vasta silloin me ymmärrämme toisiamme, kun hän on kokonaan minun. Sellaiseen rakkauteen ei ole sanoja, vaan siihen tarvitaan elämä, kokonainen elämä. Huomenna selviää kaikki. Minä en voi enää elää näin kauemmin, huomenna minä puhun kaikki hänen isälleen, Beletskille ja koko stanitsalle . . .»

Lukaška joi kahden unettoman yön jälkeen niin paljon juhlapäivänä, ettei pysynyt jaloillaan tällä kertaa, ja nukkui Jamkan luona.

XL.

Seuraavana päivänä Olenin heräsi tavallista aikaisemmin ja heti hereille päästessä tuli hänen mieleensä, mikä hänellä oli edessään, ja hän muisteli hyvillä mielin Marjanan suudelmia, karkeiden käsien puristusta ja hänen sanojaan: »Miten sinun kätesi ovat valkeat!» Hän nousi ylös ja aikoi paikalla mennä talonväen luo pyytämään Marjanaa omakseen. Aurinko ei ollut vielä noussut, ja Oleninista oli kylän kadulla eriskummallista hälinää: käveltiin, ratsastettiin ja puhuttiin. Hän heitti ylleen tserkessitakin ja juoksi rappusille. Talonväki ei ollut vielä noussut. Viisi miestä kasakoita ratsasti kovalla äänellä keskustellen jostakin. Kaikkein etumaisimpana ratsasti Lukaška leveän kabardinilaisensa selässä. Kaikki kasakat puhuivat ja huusivat: ei saattanut mitään selvästi erottaa.

— Aja ylävartioon! — huusi yksi.
— Pane satulaan ja aja minkä pääset! — virkkoi toinen.
— Tästä portista on lyhin tie.
— Vai siitä! — huusi Lukaška — keskiportista täytyy ajaa.

— Sieltä onkin lyhyempi tie — virkkoi eräs kasakoista, joka pölyisenä istui hikisen hevosensa selässä. Lukaškan kasvot olivat punaiset ja turvoksissa eilisestä juomingista; korkea suippolakki oli niskassa. Hän huusi käskevästi, aivan kuin päällikkö.

— Mitä nyt? Minne matka? — kysyi Olenin, joka vaivoin sai vedetyksi kasakkain huomion puoleensa.

— Abrekkeja ampumaan, ne ovat laskeutuneet buru-

neille (hiekkakummuille). Nyt heti lähdemme, mutta väkeä on vielä vähän.

Ja kasakat ajoivat katus eteenpäin yhä huutaen ja keräytyen yhteen. Oleninin mieleen johtui, ettei hän tee hyvin, jollei mene: hän aikoikin palata pian sieltä. Hän pukeutui, pani luoteja pyssyynsä, hyppäsi hevosen selkään, jonka Vanjuša oli jotenkuten satuloinut, ja tapasi kasakat stanitsasta lähdössä. Kasakat olivat hypänneet pois hevosen selästä, seisoiivat piirissä ja kaatoivat viiniä paikalle tuodusta tynnyristä puiseen tšapuraan (pikariin) ja tarjoten sitä toisilleen joivat matkansa onneksi. Heidän joukossaan oli nuori vänrikki, keikarimies, joka sattumalta oli stanitsassa ja joka oli ottanut päällikkyyden kerääntyneessä kymmenen miehen kasakkajoukossa. Koossa olevat olivat kaikki tavallisia ylentämättömiä kasakoita, ja vaikka vänrikki otti päällikön ilmeen, tottelivat kaikki vain Lukaškaa. Oleniniin eivät kasakat luoneet mitään huomiota. Ja kun kaikki jo olivat hevosen selässä ja oli jo lähdetty ja Olenin ratsasti vänrikin luo tiedustelevaan, mistä oikein oli kysymys, niin vänrikki, joka tavallisesti oli ystävällinen, kohteli häntä hyvin yliolkaisesti. Töin tuskin sai Olenin häneltä edes tietää, miten oli asia. Vakoilijat, jotka oli lähetetty abrekkeja etsimään, olivat tavanneet muutamia vuorelaisia buruneilla kahdeksan virstan päässä stanitsasta. Abrekit olivat asettuneet kuoppaan, ampuivat ja uhkasivat, etteivät elävinä antaudu. Aliupseeri, joka oli kahden kasakan kanssa ollut vakoilemassa, oli jäänyt sinne niitä vahtimaan ja oli lähettänyt yhden kasakan stanitsaan kutsumaan toisia avuksi.

Aurinko juuri nousi. Noin kolmen virstan päässä stanitsasta tuli aro joka puolelta vastaan eikä näkynyt mitään paitsi yksitoikkoista kuivaa hiekkatasankoa, jota karjan jäljet olivat kirjailleet, paikoittain vaaleata kuloa, matalaa kaislikkoa kuopissa, siellä täällä hiukan tallattuja teitä ja nogajilaisia pai-

mentolaisleirejä, jotka siintivät kaukaa-kaukaa taivaanrannalta. Varjottomuus ja maiseman jurous kaikkialla teki omituisen vaikutuksen. Aurinko nousee ja laskee aina punaisena aroon. Kun käy tuuli, niin se kuljettaa kokonaisia hiekkamäkiä. Kun on tyyni, kuten tänä aamuna, niin hiljaisuus, jota ei riko yksikään liike eikä ääni, on erityisen valtava. Tänä aamuna aro oli äänetön ja sumuinen, vaikka aurinko olikin noussut; oli jotenkin erityisesti autiota ja pehmeätä. Ilma ei liikahtanut; kuului vain hevosten kapse ja korskuminen, sekin ääni kuului hiljaa ja heti sammui ilmaan. Kasakat ratsastivat enimmäkseen ääneti. Kasakalla on aseet aina niin, etteivät ne pääse kilisemään eikä helisemään. Aseiden heliseminen on mitä suurin häpeä kasakalle. Kaksi stanitsasta tulutta kasakkaa saavutti heidät tiellä, ja he vaihtoivat parikolme sanaa. Lukaškan hevonen puoleksi kompastui, puoleksi takertui ruohikkoon ja hätääntyi. Se on huono enne kasakoista. Kasakat katsastivat toisiinsa ja kiireesti käänsivät päänsä pois, koettaen olla huomaamatta tätä seikkaa, jolla nykyhetkenä oli erikoinen merkitys. Lukaška riuhtaisi ohjista, rypisti ankariksi kasvonsa, kiristi hampaitaan ja heilautti vitsaa päänsä päällä. Oiva kabardinilainen työnsi kaikkia jalkojayht'aikaa, tietämättä mille astuisi ja ikäänkuin tahtoen siivin nousta ilmaan; mutta Lukaška sivautti kerran piiskalla sen lihavia sivuja, sivalsi toisen, kolmannen kerran. Ja näyttäen hampaitaan ja häntä ilmassa läksi kabardinilainen korskuen nelistämään ja meni muutamia askeleita edelle kasakkain ryhmästä.

— Hei vain sitä hevosta! — sanoi vänrikki.

— Mainio hepo! — toisti yksi vanhemmista kasakoista.

Kasakat ratsastivat ääneti milloin käyden, milloin juoksua, ja vain tämä tapaus keskeytti hetkeksi heidän kulkunsa äänettömyyden ja juhlallisuuden.

Koko arolla, noin kahdeksan virstan matkalla, he eivät

tavanneet muuta elävää sielua kuin yhden nogajilaisen teltan, joka oli asetettu rattaille ja hitaasti liikkui noin virstan päässä heistä. Siinä nogajilainen perheineen kulki paimentolasta toiseen. Vielä he tapasivat kuopassa kaksi ryysyistä, kulmikkasvoista nogajilaista vaimoa, jotka korit selässä kokosivat aroilla kulkevan karjan lantaa kizjakiksi. Vänrikki, joka puhui huonosti kumykin kieltä, alkoi jotakin tiedustella nogajilaisnaisilta; mutta nämä eivät ymmärtäneet häntä ja katselivat toisiinsa ilmeisesti peloissaan.

Lukaška ratsasti viereen, pysäytti hevosensa, lausui reippaasti tavanmukaisen tervehdyksen, ja nogajittaret tulivat huomattavasti iloisiksi ja alkoivat esteettömästi puhua hänelle aivan kuin veljelleen.

— *Ai, ai, kop abrek!* — virkkoivat he surullisesti osoittaen käsillään sinne päin, mihin kasakat ratsastivat. Olenin ymmärsi, että he sanoivat: »paljon abrekkeja».

Olenin, joka ei milloinkaan ollut nähnyt tämäntapaisia seikkoja ja jolla oli vain Jeroška-sedän kertomuksista saamansa käsitys niistä, ei tahtonut jäädä kasakoista jälkeen, hän kun tahtoi nähdä kaiken. Hän nautti nähdessään kasakoita, hän katseli kaikkea, kuunteli ja teki huomioitaan. Vaikka hän oli ottanut mukaansa miekan ja ladatun pyssyn, niin hän huomattuaan, miten kasakat häntä vieroivat, päätti olla ottamatta osaa tähän toimeen, sitä suuremmalla syyllä, kun hänen urhoollisuutensa hänen mielestään oli komennuskunnassa jo todistettu asia, mutta etupäässä siksi, että hän oli nyt hyvin onnellinen.

Yht'äkkiä kuului kaukaa laukaus.

Vänrikki tuli levottomaksi ja alkoi jakaa määräyksiä, miten kasakkain piti jakautua ja miltä puolelta oli hyökättävä. Mutta näkyi selvästi, etteivät kasakat välittäneet mitään näistä määräyksistä, vaan kuuntelivat vain, mitä Lukaška sanoi ja katsoivat vain häneen. Lukan kasvoissa ja olemuk-

sessä kuvastui tyyneys ja juhlallisuus. Hän hoputti juoksuun kabardinilaistaan, jonka perässä muut hevoset eivät käyden pysyneet, ja siristäen pieniksi silmänsä tähysteli eteensä.

— Tuolla on jokin ratsastaja! — sanoi hän seisauttaen hevosensa ja tullen toisten rinnalle.

Olenin katsoi niin tarkkaan kuin voi, mutta ei nähnyt mitään. Kasakat erottivat pian kaksi ratsastajaa ja ajoivat tyyntä käyntiä suoraan heitä kohti.

— Ovatko nuo abrekkeja? — kysyi Olenin.

Kasakat eivät vastanneet mitään kysymykseen, jossa ei ollut mitään järkeä heidän mielestään. Abrekit olisivat olleet hulluja, jos olisivat tulleet joen yli hevosineen.

— Tuollahan Rodja-veli huiskii hevosta, vai mitä? — sanoi Lukaška osoittaen kahta ratsastajaa, jotka saattoi jo selvästi nähdä. — Kas, se tulee meidän luoksemme.

Muutaman minuutin perästä todellakin näkyi selvästi, että ratsastajat olivat vakoilija-kasakoita, ja aliupseeri ratsasti Lukan luo.

XLI.

— Etäällä? — kysyi Lukaška ainoastaan.

Samana hetkenä noin kolmenkymmenen askelen päästä kuului lyhyt laukaus. Aliupseerin kasvot menivät hiukan hymyyn.

— Meidän Gurkamme jakaa niille laukauksia, — sanoi hän viitaten päällään laukauksen suuntaan.

Ratsastettuaan vielä muutamia askeleita he näkivät Gurkan, joka istui hietakummun takana ja latasi pyssyään. Gurka joutessaan oli laukausten vaihdossa abrekien kanssa, jotka istuivat toisen hietakummun takana. Luoti singahti sieltä.

Vänrikki oli kalpea ja hätääntynyt. Lukaška nousi hevosien selästä, jätti sen kasakalle ja meni Gurkan luo. Olenin teki samoin ja meni kumarassa hänen perästään. Tuskin he olivat tulleet ampuvan kasakan luo, kun kaksi luotia vingahti heidän päänsä päällä. Lukaška vilkaisi nauraen Oleniniin ja kumartui.

— Ampuvat vielä sinut, Andreitš, — sanoi hän. — Parempi, jos menet pois, — tämä ei kuulu sinulle.

Mutta Olenin tahtoi välttämättä nähdä abrekkeja.

Kummun takaa hän näki noin kahdensadan askelen päässä lakkeja ja pyssyjä. Yht'äkkiä näkyi savun pölähdys sieltä, vingahti vielä luoti. Abrekit istuivat kummun alla kosteikossa. Oleninia ihmetytti paikka, jossa he istuivat. Paikka oli samanlainen kuin koko muukin aro; mutta sen vuoksi, että abrekit istuivat siinä paikassa, se oli ikäänkuin äkkiä kaikesta muusta eroava ja jollakin lailla merkillinen. Tuntuipa se hänestä vielä juuri siltä paikalta, missä abrekien tuli istua. Lukaška palasi hevosensa luo, ja Olenin meni hänen jäljestään.

— Täytyy hakea heinäkuorma, — sanoi Luka, — muuten surma perii. Tuolla kummun takana on nogajilaiset heinä-rattaat.

Vänrikki kuunteli häntä, ja aliupseeri suostui. Heinäkuorma tuotiin, kasakat menivät heinien sisään ja alkoivat liikuttaa kuormaa, joka oli heidän päällään. Olenin ratsasti kummulle, josta saattoi nähdä kaikki. Heinäkuorma liikkui; kasakat keräytyivät sen taakse. Kasakat liikkuivat; tšetšenit — heitä oli yhdeksän miestä — istuivat rinnatusten, polvi polvessa kiinni, eivätkä ampuneet.

Oli aivan hiljaista. Yht'äkkiä tšetšenien taholta alkoi kuulua alakuloisen laulun omituisia säveliä, jotka olivat Jeroška-sedän *ai-dai-da-la-lain* kaltaisia. Tšetšenit tiesivät, etteivät mitenkään pelastu, ja päästäkseen pakenemisen kiu-

sauksesta he olivat sitoneet itsensä remminillä toinen toiseensa kiinni, polvi polvessa, latasivat pyssyjään ja lauloivat laulua kuolemaan mennessään.

Kasakat heinäkuormineen tulivat yhä likemmäksi ja likemmäksi, ja Olenin odotti joka hetki laukauksia; mutta äänettömyyttä keskeytti vain abrekien alakuloinen laulu. Yht'äkkiä laulu lakkasi, lyhyt laukaus pamahti, luodit läsähitivät kärryjen muodostamaa vallia vasten, kuului tšetšenien sadatuksia ja kirkaisuja. Laukaus kajahti laukauksen perästä, ja luoti toisensa jälkeen pamahti kuormaan. Kasakat eivät ampuneet. He eivät olleet viittä askelta kauempana.

Kului vielä hetki ja kasakat syöksyivät hihkaisten kuorman molemmilta puolilta. Lukaška oli etumaisin. Olenin kuuli vain muutamia laukauksia, huutoa ja voivotusta. Hän näki savua ja verta, niin hänestä näytti. Jättäen hevosensa ja unohtaen kaiken hän juoksi kasakkain luo. Kauhu sumensi hänen silmänsä. Hän ei käsittänyt mitään, ymmärsi vain, että kaikki oli lopussa. Lukaška piti kalpeana kuin palttina haavoittunutta tšetšeniä käsistä ja huusi: »Älkää tappako häntä! Minä otan elävänä!» Tšetšeni oli se sama punainen mies, surmatun abrekin veli, joka oli tullut ruumista noutamaan. Yht'äkkiä tšetšeni pääsi irti ja ampui pistoolilla. Lukaška kaatui maahan. Hänen vatsastaan tuli verta. Hän nousi ylös, mutta kaatui uudestaan maahan kiroillen venäjäksi ja tatariksi. Verta hänen päälleen ja alleen tuli yhä enemmän ja enemmän. Kasakat menivät hänen luokseen ja alkoivat irroittaa vyötä. Yksi heistä, Nazarka, ennenkuin kävi häneen käsiksi koetti kauan aikaa pistää miekkaansa huoteraan saamatta sattumaan sitä oikein päin. Miekan terä oli veressä.

Tšetšenit, jotka olivat punatukkaisia ja joiden viikset oli ajettu, olivat maassa kuolleina ja silvottuina. Vain yksi, tuttu, haavoja täynnä, se sama, joka oli ampunut Lukaškaa, oli

elossa. Kuin haukka, johon luoti on sattunut, hän aivan verisään (hänen oikean silmänsä alta juoksi veri), hampaitaan kiristäen, kalpeana ja synkkänä, ärtyisin suurin silmin katsoen joka puolelle, istui kyykyssä ja piti tikaria kädessään varustautuen vielä puolustukseen. Vänrikki meni hänen luokseen ja sivulta, ikäänkuin kiertäen hänet, nopein liikkein ampui pistoolillaan häntä korvaan. Tšetšeni kiskaisi he ylös, mutta ei ehtinyt, vaan kaatui maahan.

Kasakat laahasivat hengästyneinä kuolleita ja riisuivat niiltä aseet. Kukin näistä punatukkaisista tšetšeneistä oli ihminen, jokaisella oli oma erikoinen ilmeensä. Lukaška vietiin rattaille. Hän yhä kiroili venäjän ja tatarin kielellä.

— Älä luule, käsin sinut kuristan! Minun käsistäni et lähde? *Anna seni!* — huusi hän riuhtoen ruumistaan. Pian hän vaikenä voimattomuudesta.

Olenin ratsasti kotiinsa. Illalla hänelle kerrottiin, että Lukaška oli kuolemaisillaan, mutta joen takaa tullut tatari oli ryhtynyt lääkitsemään häntä ruohoilla.

Ruumiit kuljetettiin stanitsapäällystön taloon. Vaimot ja pojat kiiruhtivat niitä katsomaan.

Olenin palasi hämärissä eikä pitkään aikaan voinut selvästi tajuta kaikkea, mitä oli nähnyt; mutta yöksi taas virtasivat häneen eiliset muistot; hän katsahti ikkunaan: Marjana meni majasta navettaan talouspuuhia toimittamaan. Äiti oli mennyt viinitarhalle. Isä oli päällystössä. Olenin ei malttanut odottaa siksi, kunnes Marjana olisi saanut puuhansa loppuun, vaan meni hänen luokseen. Hän oli majassa ja seisoi selin Oleniniin. Olenin luuli Marjanaa hävettävän.

— Marjana! — sanoi hän, — Marjana hoi! Saako sinun luoksesi tulla?

Marjana kääntyi äkkiä. Hänen silmissään oli tuskin huomattavat kyynelät. Hänen kasvoillaan oli kaunis suru. Hän katsahti ääneti ja majesteettisesti.

Olenin toisti:

— Marjana! Minä tulin . . .

— Anna minun olla rauhassa, — sanoi hän. Hänen kasvonsa eivät muuttuneet, mutta kyynleet valuivat hänen silmistään.

— Miksi sinä? Mitä sinä?

— Mitäkö? — toisti Marjana raa'alla ja tyyllä äänellä.

— Kasakoita ovat tappaneet, sitä.

— Lukaškan? — sanoi Olenin.

— Mene pois! Mitä sinä haluat?

— Marjana! — sanoi Olenin mennessä hänen luokseen.

— Minusta sinä et koskaan mitään hyödy!

— Marjana, älä sano niin! — rukoili Olenin.

— Mene tiehesi, iänikuinen! — huusi tyttö, polki jalkaansa ja tuli uhkaavana häntä kohti. Ja semmoinen inho, ylenkatse ja kiukku kuvastui hänen kasvoillaan, että Olenin heti käsitti, ettei hänellä ollut mitään toivomista ja että se, mitä hän ennen oli luullut tämän naisen luoksepääsemättömyydestä, oli epäilemätön totuus.

XLII.

Palattuaan kotiinsa hän makasi pari tuntia liikkumattomana vuoteellaan, sitten lähti komppanian komentajan luo ja pyysi tulla siirretyksi esikuntaan. Sanomatta jäähyväisiä kenellekään ja Vanjušan kautta tehtyään laskunsa talonväelle selväksi hän teki lähtöä linnoitukseen, missä rykmentti oleskeli. Vain Jeroška-setä oli häntä saattamassa. He lähtivät, vielä joivat ja taas vielä joivat. Samaten kuin saattajaisissa Moskovasta lähtiessä seisoivat nytkin kolmivaljakkoiset kyytihevokset rappusten edessä. Mutta Olenin ei enää, kuten silloin, arvostellut itseään eikä sanonut itselleen, ettei mikään,

mitä hän oli täällä ajatellut ja tehnyt, ollut *oikeata*. Hän ei enää luvannut itselleen uutta elämää. Hän rakasti Marjanaa enemmän kuin koskaan ja tiesi nyt, ettei voi koskaan saada häneltä rakkautta.

— No, hyvästi, ystäväni, — sanoi Jeroška-setä. — Jos menet sotaan, niin ole viisas, kuule minua vanhaa ukkoa. Kun joudut hyökkäykseen tai muuhun (minä vanha susi olen nähnyt kaikenlaista), ja kun ampuvat, niin älä sinä mene joukkoihin, missä on monta miestä. Aina on niin, että kun meidän miehemme pelkää, niin väkijoukkoon työntäytyy, luulee, että on kasassa hauskenpi olla. Mutta siinä on kaikkein pahin: laumaan juuri ammutaan. Minä ennen aikaan aina kävelin yksin vähän loitommalla muista: eipäs ole kertaakaan minua haavoitettu. Olen minä eläessäni saanut nähdä jos jotakin!

— Mitenkä sitten on luoti sinun selkääsi päässyt? — sanoi Vanjuša, joka järjesti huonetta.

— Kasakkain pelihtelystä vain, — vastasi Jeroška.

— Mitenkä kasakkain? — kysyi Olenin.

— Niin vain. Juotiin. Oli kasakka, Vanjka Sitkin nimeltään, ja se niin innostui, ja kun pamautti, niin juuri tuo paikka se pistoolilta armon löysi.

— No, koskiko? — kysyi Olenin. — Vanjuša, joko jouდებაan? — lisäsi hän.

— Äh, mitä hätäilet siinä! Anna kun kerron loppuun . . . Ja se täräytti minua sillä lailla, eikä kuula mennyt luun läpi, siihen jäi. Minä sanoin: sinä taisit tappaa minut, veikkoseni, vai mitä? Mitä sinä olet minulle tehnyt? En minä sitä ilmaiseksi jätä. Saat antaa sangon viiniä.

— No, koskiko se? — kysyi Olenin taas melkein kuulematta kertomusta.

— Anna minun lopettaa. Antoi sangon. Juotiin. Ja veri yhä juoksi. Koko tuvan pani vereen. Burlak-vaari sanoi-

kin: »Johan nyt poika henkensä heittää. Anna vielä tuoppi imelätä, muuten sinä joudut oikeuteen. Hankkivat vielä. Mässättiin, mässättiin . . .

— No, koskiko sinuun? — kysyi Olenin taas.

— Mitä koskiko! Älä keskeytä, minä en kärsi. Anna puhua. Hummattiin, hummattiin, aamuun saakka ryypättiin, ja sitten nukuin uunille juovuksiin. Aamulla heräsin, — en mitenkään voinut taivuttaa itseäni.

— Hyvin kovasti koski? — toisti Olenin olettaen nyt viimeinkin saavansa vastauksen kysymykseensä.

— Olenko minä sanonut, että koski? Ei koskenut, mutta taivuttaa ei voinut, ei antanut kävellä.

— No, ja parani? — sanoi Olenin eikä edes nauranut, — niin oli hänen mielensä raskas.

— Parani, mutta luoti on yhä siinä. Koettele tuota. Ja hän veti ylös paitansa ja näytti tervettä selkäänsä, jossa luun juuressa kieri luoti.

— Katsopas, miten se kierii, — sanoi hän ja näkyi, että luoti leikkikalun tavoin huvitti häntä. — Nyt se kieri takapuoleen.

— Mitä luulet, paraneeko Lukaška? — kysyi Olenin.

— Herra hänet tietää! Ei ole tohtoria. Ovat hake-massa.

— Mistä ne sen tuovat, Groznajastako? — kysyi Olenin.

— Ei, veikkoseni, teidän venäläisenne minä olisin aikoja sitten hirttänyt, jos olisin tsaari. Ne osaavat vain silpoa. Niinpä meidän kasakastamme Baklaševista tekivät, ettei ole enää ihmisenkään, jalan leikkasivat. Ihan pöllöjä! Mihin Baklaševista on nyt? Ei, veikkoseni, vuorilla on oikeita tohtoreja. Niinpä Vortšik, minun kumppalini, sai sodassa haavan tähän kohtaan rintaansa, teidän tohtorinne eivät ollenkaan ruvenneet, vaan vuorilta tuli Saib ja paransi. Ne tuntevat ruohot, veli hyvä.

— Jätä nuo lörpötykset! — sanoi Olenin. — Parempi, kun lähetän lääkärin esikunnasta.

— Lörpötykset! — hännäsi ukko. — Hölmö, hölmö! Lörpötykset! Lähetän lääkärin! . . . Jos teidän miehet parantaisivat, niin kasakat ja tšetšenit menisivät teidän luotanne apua saamaan, mutta teidän upseerinnehan ja eversittinne tilaavat vuorilta tohtoreja. Teillä on kaikki pelkkää petosta, kaikki pelkkää petosta.

Olenin ei ruvennut vastaamaan. Hän oli liiaksi samaa mieltä siitä, että kaikki oli petosta siinä maailmassa, jossa hän oli elänyt ja johon hän palaa.

— Entä Lukaška? Oletko ollut hänen luonaan, kysyi hän.

— Niin makaa kuin kuollut. Ei syö, ei juo, viina vain kelpaa sen sielulle. No, viina kelpaa, ei hätää. Mutta sääli on poikaa. Uljas poika oli, džigitti, niinkuin minäkin. Niin olin minäkin kerran kuolemaisillani: eukot jo ulvoivat, ulvoivat. Kuume kiehui päässä. Pyhäin kuvain alle työnsivät. Niin sitä makaan ja pääni päällä uunilla on paljaita tällaisia . . . näin tällaisia pieniä rumpuja ja ne pieksävät iltarummutusta. Minä huudan niille, ne vielä hullummin soivat. (Ukko nau-rahti.) Eukot toivat minun luokseni saarnamiehen, aikoivat minut panna hautaan, sanoivat: se on niin suruton, naisten kanssa on elellyt, sieluja turmellut, rikkonut paastot, balalaikkaa soittanut. Katumaan käskivät. Minä rupesin katu-maan. Syntinen olen, sanoin. Puhui pappi mitä hyvänsä, niin minä koko ajan: syntinen olen. Hän rupesi balalaikasta kyselemään. Missä se kirottu sinulla on, sanoo? Näytä tänne ja lyö kappaleiksi. Minä sanon: ei minulla sitä olekaan. Mutta minä olin sen itse piilottanut pirttiin verkon sisään; tiesin, etteivät löydä. Sittenpä jättivät minut rauhaan. Ja läksikös henki! Sittenpä minä vasta balalaikkaa rimputtamaan . . . Tuota, mitä hittoa minä puhuinkaan? — jatkoi hän, —

kuule sinä minua, väestä pysy loitompana, muuten voi käydä ohraisesti. Minun on sääli sinua, ihan totta. Sinä olet ryyp-pääjä, semmoisista pidän. Teidän miehenne ne kaikki mielel-lään kummuille ratsastavat. Niinpä asui meillä yksi, oli tullut Venäjältä, aina ratsasti kummulle, ja oli sille niin kummallisen nimen antanut. Heti kun näkee töyrään, niin sinne laskee. Niinpä kerrankin laski. Pääsi perille ja oli hyvillään. Mutta tšetšeni ampui hänet ja teki lopun. Oh, osaa ne tšetšenit ampua kannattimelta! Minua paremmin osaavat. En kärsi ensinkään, että noin kehnosti tappavat. Katselin minä ennen teidän sotamiehiänne ja ihmettelin. Se vasta oli tyhmää! Kulkevat kaikki läjässä ja vielä punaisia kauluksia ompelevat. Mikä siihen on satuttaessa! Kun yhden vie surma ja kaatuu, laahaavat sitä poloista ja toinen menee. Se vasta on tyhmää! — toisti ukko pudistaen päättään. — Kun voisi hyvin mennä sivulle ja olla yksinään. Niin menekin rehellisesti. Eihän se sinua tunne. Niin on sinun tehtävä.

— No, kiitoksia! Hyvästi setä! Jos Jumala suo niin näemme, — sanoi Olenin nousten ja aikoen mennä eteiseen.

Ukko istui lattialla eikä noussut.

— Niinkö sitä jäähyväisiä sanotaan? Pöllö, pöllö! — virkkoi hän. — Äh, minkälaisiksi ihmiset käyvät! Yhtä seu-raa on pidetty, kokonainen vuosi on pidetty: hyvästi ja silloin läksi. Minähän rakastan sinua, ja mitenkä säälin sinua! Sinä olet niin apeamielinen, aina vain yksin ja yksin. Mikä lienetkin jörö! Väliin en nuku, kun ajattelen sinua, niin minä säälin. Kuten laulussa sanotaan:

»Vaikeata, veljyt hyvä,
elo maassa vierahan.»

Niin on sinunkin.

— No, hyvästi — sanoi Olenin taas.

Ukko nousi ja antoi kätensä hänelle, Olenin puristi sitä ja aikoi lähteä.

— Naamasi, naamasi tuo tänne!

Ukko otti häntä molemmin paksuin käsin päästä kiinni, suuteli kolme kertaa kostein viiksin ja huulin ja rupesi itkemään.

— Minä pidän sinusta, hyvästi!

Olenin istui kärryihin.

— Niinkö sitten lähdet? Anna edes jotakin muistoksi, veliseni. Pyssy lahjoitapas. Mitä sinä kahdella? — puhui ukko nyyhkyttäen vilpittömin kyynelin.

Olenin otti pyssyn ja antoi hänelle.

— Mitä te annoitte tuolle ukolle, — murisi Vanjuša — eikä vielä riitä! Vanha mankuja! . . . Paljasta huikentelevaa väkeä, — virkkoi hän kääriytyen päällystakkiinsa ja istuutuen rattaiden etupäähän.

— Ole ääneti, sika! — huusi ukko nauraen. — Kas, miten saita!

Marjana tuli navetasta, välinpitämättömästi vilkaisi kolmivaljakkoon, kumarsi ja meni majaan.

— *La fille!* — sanoi Vanjuša iskien silmää ja purskahti tyhmään nauruun.

— Anna mennä! — huusi Olenin vihaisesti.

— Hyvästi, veliseni! Hyvästi, en unhotta sinua! — huusi Jeroška.

Olenin vilkaisi taakseen. Jeroška-setä puheli Marjankan kanssa, nähtävästi omista asioistaan; ei ukko eikä tyttö katsonut häneen.
